

T.C.
NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

TÜRK ROMANINDA İDEOLOJİK EĞİLİMLER
(1960 - 1970)

DOKTORA TEZİ

Hazırlayan
Emrah MEYDAN

Niğde
Eylül, 2021

T.C.
NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

TÜRK ROMANINDA İDEOLOJİK EĞİLİMLER
(1960 - 1970)

DOKTORA TEZİ

Hazırlayan
Emrah MEYDAN

Danışman: Doç. Dr. Ramis KARABULUT

Üye : Prof. Dr. Nâzım H. POLAT

Üye : Prof. Dr. Hatice İÇEL

Üye : Doç. Dr. Adem POLAT

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Sibel BULUT

Niğde
Eylül, 2021

YEMİN METNİ

Doktora Tezi olarak sunduğum “**Türk Romanında İdeolojik Eğilimler (1960 – 1970)**” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ve akademik kurallar çerçevesinde tez yazım kılavuzuna uygun olarak tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini ve çalışmanın içinde kullanıldıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım..../..../.....

Emrah MEYDAN

ÖN SÖZ

Toplumda yaşanan sosyal - siyasal değişme ve gelişmeler sanatçıları her zaman etkilemiştir. Bu etkiler özellikle sanatçıların eserlerine yansımış ve toplumun geçirdiği değişim sürecinin tanığı olmuştur. Sosyal ve siyasal anlamda Türk toplumunu etkileyen ve bir değişim sürecini başlatan olaylardan biri de 27 Mayıs 1960'ta meydana gelen askeri darbedir. Bu darbeye birlikte başlayan sürecin ardından gelen 1961 Anayasası ve getirdiği özgürlük ortamı edebiyat dünyasında da hissedilir bir etki bırakmıştır. Bu süreçte özellikle roman türündeki sayısal artış, yazarların toplumsal ve bireysel sorunları anlatma isteğinin dışa vurumu olarak değerlendirilebilir.

Bütün dünyada olduğu gibi Türkiye'de de ideolojik kamplaşma ve kutuplaşmaların 1960'lı yıllarda arttığı bir gerçektir. Bu sebeple bu çalışmada 1960 – 1970 Dönemi Türk romanında ideolojik eğilimler ele alınmıştır. Konuyu bu tarih aralığıyla sınırlandırırken hem iki askeri müdahale arası dönem dikkate alınmış hem de Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatı tarihinin dönemleri dikkate alınarak ele alınan sanatçı ve eser sayısına bir sınırlama getirmek ihtiyacı hissedilmiştir.

Bu çalışmaya başlarken Cumhuriyet dönemi Türk romanına ait temel kaynaklar taranmış, bu kaynaklardan yola çıkılarak 1960 - 1970 Dönemi'nde ilk baskısı yapılan Türk romanlarının bir listesi hazırlanmıştır (bk. Ek). Bu liste hazırlanırken ilgili eserlerin neredeyse tamamına çok çeşitli kütüphanelerden ulaşılmıştır. Ulaşılamayan diğer eserler ise satı alma yoluyla temin edilmiştir. Kaynaklardaki listelere yanlış geçen eserlerin türleri veya yayım yılları konusunda da bazı hatalar görülerek düzeltilmiştir (örneğin roman olarak kaynaklarda gösterilen bazı eserlerin hikâye türünde olduğu görülmüştür.).

1960 - 1970 Dönemi'nde ilk baskısı yapılan romanları Mehmet Narlı'nın *Roman Ne Anlatır*, N. Ziya Bakırcıoğlu'nun *Başlangıçtan Günümüze Türk Romanı* ve Ali İhsan Kolcu'nun *Türk Romanı El Kitabı* eserlerinde yer alan Türk romanı listelerinden inceleme dönemimize ait olanlar tespit edilmiştir. Sanatçılar ve romanları ile ilgili çalışmalar yapılırken ilk başta bir çıkış noktası olarak kullanılan bu kaynaklarda yer almayan bazı romanlar da tespit edilerek bunlar da çalışmanın sonundaki ekte yer alan romanlar listesine eklenmiştir. Çalışmanın bu yönü çalışma

tamamlanincaya kadar devam etmiştir. Ayrıca araştırmacılara daha faydalı olmak için çalışmanın sonuna bir özel adlar dizini de eklenmiştir.

1960 - 1970 Dönemi'nde ilk baskıları yapılan Türk romanlarının listesini hazırladıktan sonra, ideolojik tutumlarına göre yazarları gruplandırarak ideolojik gruplardaki yazar ve romanları belirlenmiştir. İdeolojik gruplar içerisinde romanlar ele alınırken 1960'a en yakın tarihte ilk baskısı yapılan romanlardan hareket edilmiştir.

İlk baskıları 1960 - 1970 Dönemi'nde olmasına rağmen bu dönemden önce çeşitli gazete ve dergilerde tefrika edilen romanlarla, yazılma zamanı bu dönemden önce olan romanlar, 1960 - 1970 Dönemi'ni yansıtmadığı için incelemeye dâhil edilmemiştir.

Gerekli malzemenin tespitinden sonra “Giriş”, “1960 – 1970 Dönemi Türk Romanında İdeolojik Eğilimlere Göre Gruplaşmalar” ve “Sonuç” olmak üzere bu çalışma üç bölüm şeklinde düzenlenmiştir.

“Giriş” bölümünde öncelikle ideoloji kavramının nasıl ortaya çıktığı ve hangi anlamlarda kullanıldığından hareketle günümüzde kavramın nasıl değerlendirildiği açıklanmıştır. İdeoloji kavramıyla ilişkili olarak Kemalizm'in bir ideoloji olup olmadığı tartışıldıktan sonra Kemalizm'i niçin bir ideoloji olarak değil de doktrin olarak değerlendirdiğimiz açıklanmıştır. Ayrıca bu bölümde dünya siyasetinin durumundan bahsedilerek Soğuk Savaş Dönemi'nin uluslararası ilişkileri nasıl etkilediği açıklanmıştır. Bu etki neticesinde ABD ve Sovyet Rusya'nın süper güç olma yarışında uluslararası blokların kurulması ve ideolojik kavgalar üzerinde durulmuştur. Böylece bir tarafta Sovyet Rusya ve komünizm yer alırken diğer tarafta ABD ve kapitalizm yer almıştır. Bu durum uluslararası ilişkilere ideoloji unsurunun da girmesine sebep olmuştur. Konumu itibariyle bu iki blok arasında bulunan Türkiye, bu ideolojik kamplaşma ve kutuplaşmalardan derinden etkilenmiştir. Dolayısıyla sosyal ve kültürel hayatımız da bu oranda ideolojik kamplaşmalardan ciddi bir şekilde nasibini almıştır.

Çalışmanın “1960 – 1970 Dönemi Türk Romanında İdeolojik Eğilimlere Göre Gruplaşmalar” başlıklı ikinci bölümde, 1960 - 1970 Dönemi'nde Türk romanının genel görünümünden ve Türkiye'deki ideolojik gruplaşmalardan bahsedilmiştir. Bu bağlamda 1960 – 1970 Dönemi Türk edebiyatında “Marksist Eğilim ve Sosyalist

Gerçekçiler”, “Milliyetçi Eğilim“, “İslamcı Eğilim“ ve “Bağımsız ve Popüler Romancılar“ olmak üzere dört farklı grubun yer aldığı belirtilerek bu grupların genel eğilimleri hakkında bilgi verilmiştir. Ayrıca bu bölümde yazarlar hakkında kısa bilgiler verildikten sonra dönem içinde yazdıkları romanlar kronolojik bir sırayla ideolojik açıdan incelenmiştir. Bu incelemenin sonunda her ideolojik gruba ait romanlarda yer alan temaların ne şekilde işlendiği açıklanmıştır. Bunun sonunda ise o ideolojik grubun romanları ve temalarından hareketle genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Çalışmanın sonuç kısmında ise 1960 - 1970 Dönemi Türk romanında sosyalist gerçekçi kanadın roman sayısı bakımından en çok eser veren grup olduğu görülmüştür. Yine bu bölümde aynı ideolojik görüşe sahip yazarların benzer ve farklı yönleri, farklı ideolojik grupların ideolojiyi yansıtırma yöntemleri ve tercih edilen temalar tespit edilmiştir. Ayrıca farklı ideolojik gruplar tarafından kullanılan ortak temalar ve ayrılan yönleri belirlenerek çalışma sonlandırılmıştır. Böylece 1960 - 1970 Dönemi Türk romanının bilhassa ideolojiler açısından genel bir görünümü ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Lisans eğitimimden itibaren yardımlarını esirgemeyen, bilimsel katkıları ve farklı bakış açılarıyla bana daima yol gösteren, bu çalışma konusunun belirlenmesinde ve çalışmanın tamamlanmasında bütün hassasiyetiyle bana destek olan saygıdeğer hocam Doç. Dr. Ramis KARABULUT’a ve kaynaklara ulaşmam konusunda yardımlarını esirgemeyen Niğde İl Halk Kütüphanesi müdiresi Sayın Şebnem AKYÜZ’e teşekkürlerimi sunuyorum.

Bu çalışmayı varlıklarıyla bana güç veren, manevî desteklerini benden hiçbir zaman esirgemeyen eşim Tuğba ve kızım Mavi’ye sabırlarından dolayı teşekkürlerimle ithaf ediyorum.

Emrah MEYDAN

Niğde – Eylül 2021

ÖZET
DOKTORA TEZİ

TÜRK ROMANINDA İDEOLOJİK EĞİLİMLER
(1960 – 1970)

MEYDAN, Emrah
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Tez Danışmanı: Doç. Dr. Ramis KARABULUT
Eylül 2021, 367 sayfa

Türk Romanında İdeolojik Eğilimler (1960 – 1970) başlıklı tezimiz “Giriş”, “1960 – 1970 Dönemi Türk Romanında İdeolojik Eğilimlere Göre Gruplaşmalar” ve “Sonuç” olmak üzere üç ana bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde, ideoloji kavramından bahsedilerek Kemalizm’in bir ideoloji olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceği konusu tartışılmış ve Kemalizm bir doktrin olarak değerlendirilmiştir. Ardından dünya siyasetindeki gelişmelerden bahsedilmiş ve dünyadaki ideolojik yönelimlerin kaynağı açıklanmaya çalışılmıştır.

İkinci bölümde 1960 – 1970 Dönemi’nde Türk edebiyatında yer alan ideolojik gruplaşmalardan bahsedilerek Türk edebiyatında “Marksist Eğilim ve Sosyalist Gerçekçiler”, “Milliyetçi Eğilim”, “İslamcı Eğilim” ve “Bağımsız ve Popüler Romancılar” olmak üzere dört farklı grubun yer aldığı belirtilmiş ve bu grupların genel eğilimleri hakkında bilgiler verilmiştir. Ayrıca yazarlar hakkında kısa bilgilere yer verildikten sonra romanları kronolojik bir sırayla ideolojik açıdan incelenmiştir. Romanların incelenmesinde özellikle ideolojiyi yansıtan unsurlara ağırlık verilmiştir. Yine bu bölümde her ideolojik gruba ait romanlarda temaların nasıl işlendiği ve hangi temalara daha çok yer verildiği tespit edilerek bu ideolojik gruplar hakkında genel değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Bu çalışmanın sonucunda roman sayısı bakımından ideolojik gruplara göre şöyle bir sıralama ortaya çıkmıştır: 1. Marksist Eğilim ve Sosyalist Gerçekçiler, 2. Milliyetçi Eğilim, 3. İslamcı Eğilim. Ayrıca bağımsız ve popüler romancıların da fazlaca eser verdiği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Türk edebiyatı, 1960 – 1970 dönemi, devir romanı, ideolojik eğilimler

**ABSTRACT
PHD. THESIS**

**IDEOLOGICAL TRENDS IN TURKISH NOVEL
(1960 – 1970)**

MEYDAN, Emrah
Department of Turkish Language and Literature
Supervisor: Assoc. Prof. Ramis KARABULUT
September 2021, 367 pages

Titled as *Ideological Trends in Turkish Novel (1960 – 1970)*, our thesis consists of three main parts: “Introduction”, “Literary Groupings According to Ideological Approaches in Turkish Novel in the Period of 1960 – 1970” and “Conclusion”.

In the first part, the concept of ideology and whether Kemalism can be evaluated as an ideology were discussed and Kemalism was regarded as a doctrine. Then, the developments in world politics were mentioned and the source of ideological orientations in the world was tried to be explained.

In the second part, the ideological groupings in Turkish literature during the period of 1960-1970 were mentioned, and it was stated that there were four different groups in Turkish literature as “Marxist Approach and Socialist Realists”, “Nationalists Approach”, “Islamists Approach” and “Independent and Popular Novelists”, and the general tendencies of these groups were detailed. Besides, after giving brief information about the authors, their novels were analysed in a chronological order from an ideological point of view. In the analysis of the novels, the elements reflecting the ideology were especially emphasized. General evaluations were also made about these ideological groups by determining how the themes were dwelled on and which themes were given wide coverage in the novels belonging to each ideological group.

As a result of this study, the following ranking emerged according to the ideological groups in terms of the number of novels: 1. Marxist Approach and Socialist Realists, 2. Nationalist Approach, 3. Islamist Approach. In addition, it was seen that independent and popular novelists produced a lot of works.

Key Words: Turkish literature, 1960 – 1970 period, period novel, ideological trends

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	ii
ÖZET	v
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR.....	xii
BİRİNCİ BÖLÜM	1
1. GİRİŞ	1
1.1. İdeoloji Nedir?.....	1
1.2. Başlıca İdeolojiler	3
1.2.1. Liberalizm.....	3
1.2.2. Sosyalizm / Komünizm	5
1.2.3. Muhafazakârlık / Siyasal İslamcılık	6
1.2.4. Faşizm.....	9
1.2.5. Milliyetçilik	10
1.3. Kemalizm Bir İdeoloji Midir?.....	11
1.4. 1960 - 1970 Dönemi'nde Dünyada Genel Siyasi Durum	13
1.5. 1960 - 1970 Dönemi'nde Türkiye'de Genel Siyasi Durum	16
1.6. 1960 - 1970 Dönemi'nde Türkiye'deki İdeolojik Gruplaşmalar	19
İKİNCİ BÖLÜM.....	23
2. 1960 - 1970 DÖNEMİ TÜRK ROMANINDA İDEOLOJİK EĞİLİMLERE GÖRE GRUPLAŞMALAR.....	23
2.1. Marksist Eğilim ve Sosyalist Gerçekçiler	24
2.1.1. Sosyalist Gerçekçi Sanatçılar ve Romanları	26
2.1.1.1. Orhan Kemal	26
2.1.1.2. Fakir Baykurt	64

2.1.1.3. Talip Apaydın	84
2.1.1.4. Aziz Nesin.....	92
2.1.1.5. Fikret Arıt.....	95
2.1.1.6. Kemal Tahir	97
2.1.1.7. Samim Kocagöz	118
2.1.1.8. İlhan Tarus	129
2.1.1.9. Şahap Sıtkı (İlter).....	133
2.1.1.10. Yaman Koray	139
2.1.1.11. Yaşar Kemal.....	144
2.1.1.12. Attila İlhan	149
2.1.1.13. Şevket Süreyya Aydemir	155
2.1.1.14. Melih Cevdet Anday	158
2.1.1.15. Kemal Bilbaşar.....	160
2.1.1.16. Nâzım Hikmet (Ran).....	171
2.1.1.17. Hasan İzzettin Dinamo.....	172
2.1.1.18. Fahri Erdiç	180
2.1.1.19. Behzad Ay.....	183
2.1.1.20. Bekir Yıldız.....	186
2.1.1.21. Kerim Korcan.....	190
2.1.1.22. Muzaffer Arabul.....	191
2.1.1.23. Erol Toy	194
2.1.1.24. Reşat Enis Aygen.....	199
2.1.1.25. Osman K. Akol	201
2.1.1.26. Halikarnas Balıkcısı	203
2.1.1.27. Mehmet Seyda (Çeliker)	207
2.1.1.28. Rıfat Ilgaz.....	212

2.1.1.29. Hasan Kıyafet.....	214
2.1.1.30. Abbas Sayar	216
2.1.1.31. Demirtaş Ceyhun	218
2.1.2. Sosyalist Gerçekçi Romanlarda Başlıca Temalar.....	220
2.1.2.1. Ezen - Ezilen Çatışması	220
2.1.2.2. Sınıf Atlama	231
2.1.2.3. Toprak Meselesi.....	233
2.1.2.4. Ahlak Bozukluğu	237
2.1.2.5. Emek / Emek Sömürüsü.....	238
2.1.2.6. Kadın ve Kadının Toplumdaki Yeri	238
2.1.2.7. Din ve Dine Bakış Açısı	241
2.1.2.8. Yozlaşma / Yabancılaşma.....	243
2.1.2.9. Aile.....	247
2.1.2.10. Fakirlik.....	248
2.1.2.11. Gecekondu	249
2.1.2.12. Göç.....	250
2.1.2.13. Cinsellik.....	252
2.1.2.14. İdealize Etme / Yüceltme.....	252
2.1.2.15. Millî Mücadele.....	257
2.1.2.16. Savaş Zengini.....	258
2.1.2.17. Adalet / Kanun	258
2.1.2.18. Uyanış / Bilinçlenme.....	258
2.1.2.19. Politik Güç	259
2.1.2.20. Geri Kalmışlık / Sanayileşememe Meselesi	262
2.1.2.21. Cehaletle Mücadele.....	263
2.1.2.22. Sanat ve Edebiyat.....	263

2.1.3. Değerlendirme	264
2. 2. Milliyetçi Eğilim	272
2.2.1. Milliyetçi Sanatçılar ve Romanları.....	273
2.2.1.1. Abdullah Ziya Kozanoğlu.....	273
2.2.1.2. Feridun Fazıl Tülbentçi.....	279
2.2.1.3. Bekir Büyükarkın.....	280
2.2.1.4. Cengiz Dağcı.....	290
2.2.1.5. Münevver Ayaşlı.....	296
2.2.1.6. Emine Işınsoy.....	300
2.2.1.7. Mehmet Niyazi (Özdemir).....	303
2.2.2. Milliyetçi Romanlarda Başlıca Temalar.....	306
2.2.2.1. İdealize Etme / Yüceltme.....	306
2.2.2.2. Türk Kültürü ve Devlet Fikri.....	308
2.2.2.3. Komünizmle Mücadele.....	310
2.2.2.4. Yozlaşma / Yabancılaşma.....	311
2.2.2.5. Hoşgörü.....	312
2.2.2.6. Din.....	312
2.2.2.7. Ahlak.....	313
2.2.2.8. Kadın.....	313
2.2.2.9. Adalet.....	313
2.2.2.10. Millî Mücadele.....	314
2.2.2.11. Politik Güç.....	314
2.2.2.12. Türkçülük.....	314
2.2.2.13. Tarih Bilinci.....	315
2.2.3. Değerlendirme	315
2.3. İslamcı Eğilim	318

2.3.1. İslamcı Sanatçılar ve Romanları.....	319
2.3.1.1. Hekimoğlu İsmail.....	319
2.3.1.2. Şule Yüksel Şenler.....	324
2.3.1.3. Hüseyin Karatay.....	327
2.3.2. İslamcı Romanlarda Başlıca Temalar.....	329
2.3.2.1. İdealize Etme / Yüceltme.....	329
2.3.2.2. Devlet Fikri.....	330
2.3.2.3. Diğer İdeolojiler.....	331
2.3.2.4. Ahlak.....	331
2.3.2.5. Kadın.....	332
2.3.2.6. Yozlaşma / Yabancılaşma.....	332
2.3.2.7. Tesettür.....	332
2.3.2.8. Din.....	332
2.3.3. Değerlendirme.....	332
2.4. Bağımsız ve Popüler Romancılar.....	333
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	336
3. SONUÇ.....	336
KAYNAKÇA.....	344
DİZİN.....	358
EK.....	361

KISALTMALAR

agis : adı geçen internet sitesi

AP : Adalet Partisi

ATÜT : Asya Tipi Üretim Tarzı

bk. : bakınız

CHP : Cumhuriyet Halk Partisi

CKMP: Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi

DP : Demokrat Parti

EOKA: Kıbrıslı Rum Savaşçıların Milli Örgütü (Ethniki Organosis Kiprion Agoniston)

HF : Halk Fırkası

HP : Halk Partisi

MBK : Milli Birlik Komitesi

MNP : Milli Nizam Partisi

NATO: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (North Atlantic Treaty Organization)

NEP : Yeni Ekonomi Politikası (Novaya Ekonomiçeskaya Politika)

s. : sayfa

SF : Serbest Fırka

TDK : Türk Dil Kurumu

TÖS : Türkiye Öğretmenler Sendikası

TSK : Türk Silahlı Kuvvetleri

vb. : ve benzeri

VC : Vatan Cephesi

vs. : ve saire

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞ

1.1. İdeoloji Nedir?

Fransızca kökenli ideoloji kelimesi fikir, düşünce bilimi anlamına gelmektedir. İde (fikir, düşünce), loji (bilim) kelimelerinin birleşiminden meydana gelmiştir. *Güncel Türkçe Sözlükte* ideoloji kelimesi “siyasal veya toplumsal bir öğretiyi oluşturan, bir hükümetin, bir partinin, bir grubun davranışlarına yön veren politik, hukuki, bilimsel, felsefi, dinî, moral, estetik düşünceler bütünü” (TDK, 2021) olarak açıklanmıştır.

Yüzyıllar boyunca olumlu veya olumsuz çağrışımlarla anılan ideoloji kavramı; doğru düşünme sistemi, dünyayı algılama biçimi, bilinç seviyesi ve siyasal bir yaklaşım olarak çeşitli anlamlarda kullanılmıştır.

İdeoloji terimini ilk olarak, Fransız Devrimi'nin ardından, 1797 yılında Antoine Destutt de Tracy tarafından kullanılmıştır. “Doğuştan gelen düşünceler kavramını reddeden Tracy, bütün fikirlerimizin fiziksel duyulara dayandığını açıkladı. Dinsel ya da metafizik önyargılardan bağımsız bir biçimde, fikirlerin kökeninin rasyonel olarak araştırılması adil ve mutlu bir topluma giden yolu açacaktı.” (McLellan, 2012: 6). Böylece ideoloji kavramı ilk başta olumlu bir anlama karşılık gelmekle birlikte Tracy, ideoloji kavramıyla mutlak doğru ve mutlak geçerliliğe ulaşmayı amaçlamıştır.

Toplum ve ideoloji ilişkisini açıklayabilmek için Marx, Nietzsche, Popper, Mannheim, Adorno, Russel ve Althusser gibi düşünürler pek çok görüş ileri sürmüşlerdir. Bu düşünürlerin pek çoğu “milliyetçilik olsun sosyalizm, liberalizm ya da muhafazakârlık olsun ideolojilerin tek yanlı ve çok zaman gerçekliği çarpıtarak ve kendi lehine çevirerek toplumu belli bir forma sokma amacıyla” (Akpınar, 2014: 7 - 8) olduğuna işaret etmişlerdir. Böylece ideoloji kavramı, zamanla farklı anlamlar kazanarak doğru bilgi arayışından, gerçekliğin çarpıtılmasına ve oradan da siyasi bakış açısı anlamında kullanılmıştır.

Sanayi Devrimi'nin ardından yaşanan toplumsal ve siyasal gelişmelerle birlikte ideoloji kavramı da değişime uğramış ve insanlar dünyaya bir takım anlamlar yüklemeye başlamıştır. Böylece Tracy'in rasyonalitesinin aksine fikirler ortaya

çıkmaya başlamıştır. Bu dönemde ortaya atılan fikirleri bir sistematik etrafında toplamaya çalışan Hegel;

Belirli bir döneme ait düşünceler mutlak geçerlilik iddiasında bulunamazdı; çünkü bunların değişen tarihsel koşullara bağlı olduğu apaçıktı. Eğer tarihin bir anlamı, bir rasyonalitesi varsa, bu, sürecin bütününde aranmalıydı, belirli bireylerin ya da dönemlerin kısmi açıklamalarında değil (McLellan, 2012: 7).

Hegel, bu fikirleriyle rasyonalitenin bir kişi, birey, grup veya zaman dilimiyle kısıtlı tutulamayacağını belirtmiş ve Tracy'nin Fransız Aydınlanması'nı yaymak amacıyla ortaya attığı genel geçer rasyonel tarih fikrine karşı çıkmıştır. Bu fikirlerin temelinde mutlak bir ideoloji kavramı oluşturarak insanı ve dünyayı anlamlandırma amacı vardır.

Hegel'in fikirlerinden etkilenen Marx, "toplumsal ve siyasal fikirlerdeki değişimi açıklamak için insanların tarih boyunca üretken emeği farklı biçimlerde örgütlenme tarzından kaynaklanan toplumsal işbölümünden yola çıktı(ğın)" (McLellan, 2012: 7) belirtmiştir. Böylece siyaset ile ideoloji kavramı yan yana gelmiş oldu.

Marx ise ideoloji kavramını olumsuz anlamda kullanmıştır. Bunun iki sebebi bulunmaktadır:

Birincisi, ideoloji idealizmle bağlantılandırılıyor ve idealizm de sorunlu bir felsefi yaklaşım olarak kabul edilerek materyalizmin karşısında konumlandırılıyordu. Doğru bir dünya görüşü bir şekilde materyalist bir yaklaşım olmalıydı. İkincisi, ideoloji toplumda kaynakların ve iktidarın eşitsiz dağılımıyla bağlantılandırılıyordu. Toplumsal ve ekonomik düzenlemeler töhmet altında olduğuna göre, onların bir parçası olan ideoloji de töhmet altındaydı (McLellan, 2012: 11).

Marx, toplumda var olan ekonomik ilişkilerin insanların düşünce, davranış ve inanışlarını etkilediğine dayanarak ideoloji kavramını aldatıcı bir fikir sistemi olarak değerlendirir. Toplumdaki ekonomik ilişkiler yönetici sınıf tarafından belirlendiğine göre, yönetici sınıfın ortaya attığı ideolojiler de yönetici sınıfın çıkarlarına uygun olacaktır. Buna göre, siyasal anlamda ortaya atılan ideolojiler, toplum çıkarlarıyla çatıştığı için ideoloji kavramına olumsuz bir anlam yüklenmiştir.

Yıllarca çeşitli düşünürler ve Marksistler tarafından olumsuz olarak algılanan ideoloji kavramı, Lenin'le birlikte değişmeye başlamıştır. Marx'ın ortaya attığı

yöneten sınıfın argümanı olan ideoloji, Lenin’le birlikte ezilen sınıfın argümanı olarak ortaya çıkmış ve bir eylem çağrısına dönüşmüştür.

Verilen bir kavgada, felsefeye değil de Marx’ın sağladığından daha açık bir eylem çağrısına ihtiyaç belirmişti. Lenin’in ideoloji sözcüğünü olumlu anlamda kullanmaya başlaması, bu eylem zorunluluğunun ve Lenin’in yeni eylem yöntemleriyle ortaya çıkışının ürünü olmuştu (Mardin, 2013: 21).

Uzun yıllar tartışılan ve genellikle olumsuz anlamda kullanılan ideoloji kavramı 20. yüzyıl itibariyle “sistematik bir fikir yapısı” (Mardin, 2013: 21) olarak kullanılmaya başlanmıştır. Siyasal alanla ilişkisini çok daha öncelerde kuran ideoloji, böylece toplumlar için bir çıkış yolu sunan, bir fikir ve düşünceye dayanan ve sistematiği olan bir kavram haline dönüşmüştür.

1.2. Başlıca İdeolojiler

Günümüzde geçerliliğini koruyan başlıca ideolojiler şunlardır: liberalizm / kapitalizm, sosyalizm / komünizm, muhafazakârlık / siyasal İslamcılık, faşizm ve milliyetçilik.

1.2.1. Liberalizm

Liberalizm, “devlet, toplum ve birey arasındaki tüm ilişkilerde bireyin hak ve özgürlüklerini öne çıkararak, her bireyin düşünce, inanç ve vicdan özgürlüğünün tanınması gerektiğini savunan ekonomik ve siyasal öğretisi, serbestlik” (TDK, 2021) olarak tanımlanmaktadır. 17. yüzyılda temelleri atılan liberalizmin kurucusu olarak John Locke kabul edilir. David Hume, Adam Smith, J. Stuart Mill, Benjamin Constant, Herbert Spencer gibi düşünürlerin fikirleriyle gelişme göstermiş ve şekillenmiştir. Liberalizmin belirgin nitelikleri bir araştırmada şöyle açıklanmıştır:

Liberalizm, kendisini bireye dayanarak var kılma ve geliştirme amacını taşımaktadır. Bireyi sınırlayan ve gelişmesine engel olan toplum ve devlet baskılarına karşı bireyin tarafını tutar. Bireyi her şeyin temelinde oturtması sonucu onun her alanda özgür olmasını sağlamaya çalışır. Toplum ve devleti bu alanları sınırlandıran baskı unsurları olarak değerlendirir. Devletin zorunluluğunu kabul etmekte, toplumsal ilişkilerin kaçınılmazlığını vurgulamakta ve bireyin özgürlüğünün başka bireylerin özgürlüğü sınırına kadar olduğunu belirtmektedir. Bu onu devlet anlayışı açısından faşizmden, toplum anlayışı açısından sosyalizmden ve birey anlayışı açısından da anarşizmden farklı bir yere oturtmaktadır (Çetin, 2001: 234).

Liberalizm, siyasal olarak belli bir otoritenin bireylerin düşünce, inanç ve tercihlerini sınırlandıramayacağını öne sürer. Ancak bireysel özgürlüklerin korunması adına bir devlet otoritesinin varlığını da kabul eder. Ekonomik olarak liberalizm, piyasanın herhangi bir otorite yani devlet tarafından piyasaya müdahale edilmemesi gerektiğini, piyasanın kendi kendisini düzenlemesi gerektiğini savunur. Ayrıca bireyler özel mülk edinme ve bu mülkleri istedikleri gibi kullanma hakkına sahiptirler. Ancak bu durumun zenginin daha zengin, fakirin de daha fakir olmasına sebep olması liberalizmin eleştirilen yanlarından birini oluşturmaktadır. Çünkü bu durumda üretim araçlarının tek elde toplanması kaçınılmazdır.

Kapitalizm ise *Türkçe Sözlük*'te “anamalcılık, anamala dayanan ve kâr amacı güden üretim düzeni, sermayecilik” (TDK, agis, 2021) olarak tanımlanmıştır. Üretim araçlarının özel mülkiyetine izin veren ve bu araçlardan kâr sağlamayı hedefleyen kapitalist sistemde elde edilen kâr zamanla sermaye birikiminin bir parçası olarak ekonomide tekelleşmenin ortaya çıkmasını sağlar. Serbest piyasa ekonomisi anlayışını destekleyen kapitalist ekonomilerde, üretilen malların fiyatı ve dağıtımını piyasadaki rekabete göre belirlenir. Ayn Rand kapitalizmi şöyle açıklamıştır:

Kapitalizmin kendisinden önceki tüm ekonomik sistemlerden üstün olmasını sağlayan özel erdemi “sosyal artığın” üretken kullanımı idi. Sosyal artığı yönetenler, piramitler ve katedraller yapmak yerine, gemilere, depolara, hammaddelere, üretilmiş mallara ve diğer maddi zenginliklere yatırım yapmayı seçtiler. Böylece sosyal artık daha büyük üretim kapasitesine dönüştü (Rand, 2005: 167).

Kapitalizmin bu ekonomi sistemi bir taraftan güçlü bir yapı oluştururken diğer taraftan tekelci bir yapının oluşmasına fırsat vermiştir. Sermaye olarak güçlü olanın zayıf olanı alt etmesi sonucunda sermaye birikimi belli ellerde toplanmış ve bu durum serbest piyasa ekonomisinde bazı ekonomik güç unsurlarının ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu güç unsurlarının ekonomi temelli yönetim biçimleri sonucunda zenginle fakir arasındaki makas giderek açılmıştır.

Kapitalist sistemde devletin temel görevi piyasayı düzenlemektir. Devletin piyasayı düzenlemesi sonucunda büyük sermaye birikimine ulaşanlar zamanla siyasi güce de ulaşarak hem ekonomik hem de siyasi gücü ellerinde bulundurlar. Bunun sonucunda zamanla halk ile yönetici, sermaye sahibi kesim arasında ciddi kırılmalar meydana gelir.

1.2.2. Sosyalizm / Komünizm

Toplumcu düşünce anlamına gelen sosyalizm, *Türkçe Sözlük*'te toplumculuk olarak şöyle tanımlanmıştır:

Toplumsal refahı devlet inisiyatifinin getireceğini savunan, işçilerin yönetime katılmalarına ağırlık veren, hür teşebbüsü devletin ve sendikaların baskısı altında tutmaya çalışan, telkin ve propagandalarını eğitim, tarım ve vergi reformları üzerinde yoğunlaştıran siyasi öğretisi (TDK, agis, 2021).

Liberalizmin karşısında daha iyi bir sistem oluşturacağını iddia eden sosyalizm, öncelikle liberalizmin sunduğu ekonomik sistemin yine liberalizmin sunduğu hak ve özgürlüklerle çeliştiğini öne sürerek liberalizme, kapitalizmin kâr odaklı sistemine ve özel mülkiyet anlayışına karşı çıkarak da kapitalizme bir tepki olarak doğmuştur. Ahmet Taner Kışlalı da sosyalizmi şöyle açıklamıştır:

Sosyalist yani toplumcu düşünce Fransız Devrimi'ne kadar uzanır ve kaynağını geniş halk kesimlerinin ekonomik sıkıntılarında alır. Kentsoyluların parasal sorunları yoktu, tüm gereksinimleri yasal eşitlik ve özgürlüktü. Oysa emekçi toplum kesimlerinin temel sorunları ekonomikti. Liberalizmin sağladığı hak ve özgürlükler, ancak sahip olunan ekonomik olanaklar ölçüsünde bir anlam taşıyordu. Cebinde parası olmayan birisi için seyahat özgürlüğünün ya da seçilme hakkının somut bir yararı olmaması gibi (Kışlalı, 1987: 326).

Sosyalizm, sermaye sahipleri ile işçiler arasındaki eşitsizliği kaldırmayı amaçlayan, özel mülkiyeti ortadan kaldırarak kolektif bir mülkiyet anlayışına dayanan ve böylece toplumdaki sınıfsal farkları ortadan kaldırmayı amaçlayan bir ideolojidir. Ekonomik anlamda, piyasanın belli bir zengin sınıfın faydasına değil, daha geniş kitlelerin yani toplumun tamamının faydasına kullanılmasını savunur. Bunun için de üretim araçlarının özel mülkiyetine karşı çıkar. Çünkü özel mülkiyetle birlikte toplanmaya başlayan sermaye üretim araçlarının tek elde toplanmasına sebep olacaktır. Alt yapıda yer alan işçiler ürettikleri üründen daha az pay alacağı için ürettikleri ürüne yabancılaşacak onu satın alamayacak, ancak sermaye sahibi aynı üründen daha fazla pay alacak ve bu durum sermaye sahibinin elinde bir güce dönüşecektir. Bu da toplumdaki sermaye sahibi üst yapı ile alt yapı (emekçiler) arasındaki çatışmaları ortaya çıkaracaktır. Sosyalizm sınıflar arasındaki bu farkları ortadan kaldırarak gerçek eşitliğin, hak ve özgürlüklerin toplumun tamamına yayılacağını ve toplumsal sorunların ortadan kalkacağını vadeder.

Bilimsel sosyalizm olarak da adlandırılan komünizm, “bütün malların ortaklaşa kullanıldığı ve özel mülkiyetin olmadığı toplum düzeni” (TDK, agis, 2021) olarak tanımlanmıştır. Sosyalizmin bir sonraki aşaması olan komünizm ile sosyalizm sıklıkla karıştırılmaktadır. Ancak aralarında bazı farklar vardır. Örneğin sosyalizmde üretim araçlarının özel mülkiyetine karşı çıkılırken komünizmde özel mülkiyetin her türüsüne karşı çıkılır. Sosyalizmde kişi üretime sunduğu katkı kadar üretimden pay alırken komünizmde ihtiyacı kadar pay alır. Sosyalizmde toplumsal sınıflar vardır. Ancak bunlar arasındaki fark oldukça azdır. Komünizmde ise toplumsal sınıflar tamamen ortadan kaldırılmıştır.

1.2.3. Muhafazakârlık / Siyasal İslamcılık

Muhafazakârlık, *Türkçe Sözlük*'te “tutuculuk” (TDK, agis, 2021) olarak tutuculuk ise “özellikle siyasal ve toplumsal düzeni olduğu gibi sürdürme görüşü, tutumu, anlayışı” (TDK, agis, 2021) olarak tanımlanmıştır.

Tutucu düşünce, liberalizm ve sosyalizmin aksine, insanın temelde kötü olduğunu ve kendisi için iyi olana tek başına karar veremeyeceğini savunur. Tutucu düşünceye göre insanlar eşit yaratılmamıştır. İnsanlığın büyük bir kesimi ilkel ve kötü karakterliken çok az bir kesim mantıklı düşünebilen, iyi karakterli ve seçkin kişilerdir. Toplum ancak bu seçkin kimseler tarafından yönetilirse uygarlığa erişebilir. Bu seçkin kişiler de krallar ve totaliter rejimlerin yöneticileri olarak görülür. Bu aynı zamanda Tanrı'nın yansıması olarak da kabul edilir. Bu sebeple eşitlik ve özgürlük hem Tanrı'ya karşı gelmek hem de ilkel insana uygun olmayacağı düşüncesiyle reddedilir.

Siyasette muhafazakâr düşünce, mevcut statükoyu korumayı amaçlayan, bunun için de devrimlere ve radikal değişikliklere karşı direnç gösteren bir yaklaşımdır. Aklın toplumsal sorunları çözmede yetersiz kalacağını savunan ve bu sebeple geleneğe dayanarak aklın yerine deneyimleri koyan muhafazakâr düşünce, toplumda varlığını koruyan kurum ve kuruluşların sürekliliğini sağlamayı amaçlar. Muhafazakârlar için; gelenek, ahlak, statüko, tarih, otorite gibi kavramlar son derece önemlidir. Tarihsel süreç içerisinde insan aklının etkisini ön plana çıkarmadan, geleneklerin ve ahlaki değerlerin şekillendirdiği mevcut yönetimler bir otorite meydana getirmişlerdir. Bu otoritenin sarsılmaması için köklü değişikliklere gidilmemeli, toplumun tarihle ve gelenekle olan bağlantısı koparılmamalıdır. Bu

görüşlere bağlı olarak muhafazakâr düşüncenin siyasi otoritenin çıkarlarına uygun şekilde hareket edeceği ve bu sebeple toplumun tamamına bir çözüm önerisi sunamayacağı iddiaları muhafazakâr düşüncenin en fazla eleştiri alan yönlerindedir.

Özellikle dinî / İslami anlamda muhafazakâr düşünceye sahip kişilerin zamanla evrildiği bir nokta olan siyasi İslamcılık, günümüzde de üzerinde tartışmaların devam ettiği bir kavramdır. Türkiye’de özellikle 1980’den sonra görülmeye başlanan siyasi İslamcılık; batılılaşma, demokrasi ve modernizm karşıtı olarak İslam bilincine uygun siyasi, ekonomik ve hukuki bir düzen fikrini savunur. Siyasal İslamcılığın bağlı olduğu muhafazakâr İslam düşüncesi, şu sebeplerden dolayı demokrasi ve modernizme karşıt görünürler:

Birinci sebep olarak; din ve laiklik arasındaki çatışmanın belirginliği, dinin toplumsal hayattaki önemini yitirmesiyle sonuçlanmış ve laiklik modernizm ile demokrasinin bir parçası olarak görülmüştür. İkinci sebep olarak ise, İslam dininin modernizm ve demokrasi ile bağ kuramaması, ona uyum sağlayamaması ve siyasi hayata yön veren ilkelere ve hükümlere sahip olmasından dolayı, dine dayalı bir politika izleyen Siyasal İslamcı siyaset modernizmin ve demokrasinin dışında görülmektedir. (Türk, 2015: 101).

Bu karşıtlık, siyasi İslamcılığı din, ahlak, gelenek gibi değerlerin güçlü bir toplum oluşturmak için temel olduğu düşüncesine sevk etmiştir. Bu değerlerden hareketle, İslamiyet’e uygun bir yaşam tarzı önce bireyin kendisini sonra çevresini ve sonra da bütün toplumu kurtaracaktır. Toplum bütünüyle İslami yaşayışa uyduğunda güçlü bir toplum yapısı meydana gelecek ve böylece toplumun öz değerlerine ters düşen batıcılık, medeniyet, modernizm gibi kavramların toplum üzerindeki olumsuz etkileri kaybolacaktır. Sonunda kendi öz değerlerinden beslenen, yabancı etkilerin en az olduğu bağımsız bir toplum meydana gelecektir. Kısacası siyasi İslamcılar; İslamiyet’in birey ve toplumu, toplumun devleti ve devletin İslamiyet’i koruduğu bir yapı oluşturmaya çalışmışlardır. Bireyin ve devletin mutluluğu bu yapıya bağlanmıştır.

Siyasal İslamcılığın temel eleştirileri olarak şunlar sayılabilir: ilerleme anlayışının eleştirisi, kültürlerarası eşitsizlik eleştirisi, bilim ve teknoloji eleştirisi, modern devlet eleştirisi.

İlerleme anlayışının eleştirisi, Batı’nın ekonomik büyümesi ve sanayileşmesi Batı’nın daha ileri bir seviyede olduğuna kanıt olduğu iddiası, siyasi İslamcılar

tarafından eleştirilir. Çünkü kapitalizme dayalı kalkınma bir tahakküm ilişkisi yaratmaktadır. İslamcı düşünce Batı'nın ekonomiye dayalı tahakkümüne karşı fazilet, erdem, maneviyat gibi kavramlara önem vererek bu tahakküme karşı çıkmanın mümkün olacağını savunur. Batı'nın akıl, bilim, ekonomi alanlarındaki ilerlemeci yaklaşımı insanlığı bir yıkıma sürüklemektedir. İnsanlığı bu yıkımdan kurtarmak için maneviyatın en önemli anahtar olduğu yine İslamcı düşüncenin savunduğu noktalardan biridir.

İslamcı düşünce, Batı'nın kültürel olarak da Doğu'dan daha ileri seviyede olduğu anlayışına karşı çıkmaktadır. Batı'nın oluşturduğu medeniyetin toplumları kuşatması, insanlık için bir kaos ortamı yaratmaktadır. Bu kaostan çıkış için Batı'nın ileri, Doğu'nun geri olduğu anlayışı bırakılmalıdır. Çünkü kültürel olarak geri olduğu söylenen toplumlar, basit ve dengeli yaşantılarıyla, doğaya saygılarıyla ve toplumsal birlikleriyle daha mutlu bir hayat sürmektedirler.

İslamcı düşünce, bilim ve teknolojiyi de eleştirmektedir. Çünkü Batı'nın geliştirdiği bilim ve teknolojinin öncelikle doğayı kontrol altına almayı hedeflediğini, bu durumun da doğaya ciddi zararlar verdiğini savunurlar. Oysa İslamcı düşünceye göre insan doğayla savaş halinde değil barış içinde olmalıdır. İnsanın doğayla barışı, yaratan ile uyum içinde olmak anlamında telakki edilmelidir.

Modern devletin hayatın her alanını kontrol altında tutması ve ulus devlet anlayışı, siyasal İslamcıların eleştirdiği noktalardan biridir. Çünkü insanlara eşitlik, özgürlük, adalet, barış vaat eden devlet, insanları belli kurallar çerçevesinde sıkıştırdığı için öncelikle özgürlüklerini elinden almaktadır. Ayrıca modern devlet, ulus devlet meydana getirme düşüncesiyle bireyleri kendi öz geleneklerinden uzaklaştırarak sahte bir gelenek yaratmış ve bireyleri bu geleneğe uymaya zorlamıştır. Böylece tek tip bireyler yaratarak bireyler arasındaki kimlik, sosyal grup, aidiyet gibi farkları ortadan kaldırmıştır. İslamcı düşünceye sahip bireyler bir takım cemaatler, tarikatlar, sosyal gruplar içerisinde yer alarak hem kendi ideolojilerinin propagandasını yapabilmekte hem de devlete karşı bir korunma mekânizması oluşturmaktadırlar. Böylece bireyler kendi öz değerlerine sahip, inanç ve fikirlerinde özgür olabilirler.

1.2.4. Faşizm

Faşizm, baskıcı bir yönetimle diktatörlük rejimine evrilebilen ve bu şekilde devletin korunabileceğini ve devamlılığını sağlayabileceğini savunan bir ideolojidir.

İtalya'da 1922 - 1943 yılları arasında etkinliğini sürdüren, meslek kuruluşlarına dayanan, devlet sınırlarını genişletmeyi amaçlayan, yetkinin, tek partinin elinde toplandığı düzen. Demokratik düzenin yerine aşırı bir ulusçuluk ve baskı düzeni kurmayı amaçlayan öğretisi (TDK, agis, 2021).

olarak *Türkçe Sözlük*'te tanımlanmıştır.

Kışlalı, bu ideolojiyi "Faşizmi, tutucu ideolojinin çağdaş kalıplar içindeki bir uzantısı sayabiliriz. Çıkış noktasında her iki ideoloji de eşitlikçi, özgürlük karşıtı, seçkin, maddeci değil ülkücü, akıl değil duygular üzerine kuruludur." (1987: 331) şeklinde nitelendirmiştir.

Faşizmin diğer ideolojilerle olan ilişkisi konusunda da şu tespitleri yapabiliriz: Liberalizm ve sosyalizm bireyi esas alırken faşizm, devleti ve ulusu esas alır. Bu sebeple liberal ve sosyalist yönetimlerde devlet birey için anlayışı hakimken faşist yönetimlerde birey devlet için anlayışı hakimdir. Faşist ideolojide devlet her şeyin üstünde bulunan bir güç olarak her şeye müdahale edebilir ve hiçbir güç devletin karşısında bulunamaz. Böyle mutlak bir gücü elinde bulunduran faşist yönetimlerde doğal bir sonuç olarak toplum üzerindeki baskının son derece fazla olduğu görülür. Kışlalı bu durumu şöyle açıklamıştır:

Faşizm, sınıflar arasındaki çelişkileri ortadan kaldırmayı öngörür. "*Tek şef, tek parti, tek devlet*" anlayışı içinde, bütün toplum kesimleri tek bir örgütte temsil edilecek, tüm istekler orada dile getirilecek ve devlet de bunları gerçekleştirecektir. İşçi de işveren de, sermaye sahibi de emekçi de "*Üreticiler Birliği*" içinde bir aradadırlar. İşçilerin ayrıca örgütlenip ağırlığını duyurması yolu tıkalı bulunduğundan, bu sistem içinde işçilerin susması ve büyük sermayenin isteklerine göre ekonomiye yön verilmesi sağlanmış olmaktadır. Sınıflar arası çatışmanın yerini ulusal birliğin alması amacına böylece ulaşılmaktadır (Kışlalı, 1987: 332).

Kısaca, bireylerin eşit yaratılmadıklarına ve bireyler arasında tam bir eşitliğin sağlanamayacağını öngören faşizmde, bireyler arası eşitlik yerine ulusal birliğe önem verilir. Demokrasinin yerinde bütün bir toplumu yönetebilecek bir otorite yer alır. Faşizmde toplumsal dengenin bir merkez tarafından sağlanarak alt tabaka arasındaki farkların ortadan kaldırılacağı öngörülür.

1.2.5. Milliyetçilik

Fransız Devrimi'nin ardından popülerliğini giderek artıran milliyetçilik düşüncesi, zamanla ideolojik bir yaklaşım olarak nitelenmeye başlanmıştır. Irk birliğine dayalı olarak filizlenmeye başlayan milliyetçilik hareketi zamanla kültür birliğine yönelerek çerçevesini genişletmiştir. Böylece bireylerin belli bir ülkü için bir araya geldiği, toplumun ortak değerleri etrafında şekillenen, maddi - manevi kalkınma için milli varlıkların verimli kullanılmasını savunan, milli özgürlüğü destekleyen, sömürü karşıtı bir düşünce meydana gelmiştir. “Maddi ve manevi açılardan millet ve ülkesinin çıkarlarını her şeyin üstünde tutma anlayışı ulusçuluk, ulusalcılık, nasyonalizm” (TDK, agis, 2021) olarak tanımlanan milliyetçiliği Ahmet Taner Kışlalı şöyle açıklamıştır:

Milliyetçilik, aynı topraklar üzerinde benzer koşulları paylaşan insanların, dışa karşı korunma ve dayanışma gereksinmelerini karşılayan bir ideolojidir. Toplum içinde çıkar çatışmalarına alet edildiğinde tutucu, toplumun dışa karşı ortak yararlarını savunmak için kullanıldığında ilericidir. Başka bir deyişle, toplumdaki bir kesimin başka bir kesimi sömürmesini gözden saklamak ve kolaylaştırmak amacıyla kullanıldığında tutucudur; ama o toplumun başka toplumlar veya başka toplumların içindeki bir kesim tarafından sömürülmesine karşı başvurulduğunda ilericidir (Kışlalı, 1987: 336).

Ayrıca milliyetçiliğin bir ideoloji olarak nitelikleri şunlardır: milliyetçilik, dünyanın ulus esasına dayalı olarak şekillenmesinde, ulus - devlet anlayışının ortaya çıkmasında ve bu anlayışın evrensel bir siyasi görüşe dönüşmesinde son derece etkili oluşturmuştur. Milliyetçi ideolojide millet (ulus) siyasi egemenliğin kaynağıdır. Güçlü bir merkezi otoriteye dayanan milliyetçilikte, bu otorite millet adına karar veren ve uygulayan bir merkezdir. Milliyetçi ideolojide katı bir devlet anlayışı görülse de bireylerin mutluluk ve özgürlüğü bu anlayışa bağlanmıştır. Buna göre birey, millet bilincine ulaştığında ve bir millet içinde yer aldığı mutluluğa; devlet özgür olduğu sürece de özgürlüğe ulaşabilir. Devlet, bireyin özgürlük ve mutluluğunu temin etmede olduğu kadar ekonomi politikalarını oluşturmada da oldukça etkilidir. Öncelikle ekonominin ve pazarın milli kaynaklara hizmet etmesi gerekmektedir. Ayrıca eğitim, hukuk, siyaset, aile ve kültür gibi kavramlar da milli değerlere ve milli çıkarlara göre hizmet etmesi beklenir. Bunun için de milliyetçi ideoloji tarih ve geleneklerden hareketle bağımsız milli bir devletin var olmasını ve bu varlığını korumasını amaçlar.

1.3. Kemalizm Bir İdeoloji Midir?

İdeoloji ve doktrin kavramları günümüze kadar birçok araştırmacı ve düşünür tarafından çeşitli şekilde tanımlanmasına rağmen halen içeriği tam olarak netleşmemiştir. Bu duruma araştırmacı ve düşünürlerin yaklaşımı, ideoloji ve doktrin kavramına bakış açısı etki etmiştir. İdeoloji kavramına olumlu ve olumsuz anlamlar yüklenerek ideoloji hakkında çeşitli görüşler ileri sürenler, daha çok bu anlam değerinden yola çıkarak doktrin kavramını açıklamaya çalışmışlardır. Haliyle bu sebepler her iki kavramın tam olarak anlaşılmasını ve tanımlanmasını güçleştirmiştir.

Güncel Türkçe Sözlük'te ideoloji kavramı “siyasal veya toplumsal bir öğretiyi oluşturan, bir hükümetin, bir partinin, bir grubun davranışlarına yön veren politik, hukuki, bilimsel, felsefi, dini, moral, estetik düşünceler bütünü” (TDK, agis, 2021) olarak açıklanmıştır. Doktrin kavramı ise daha çok katı kuralları olan, değiştirilemez ve sorgulanamaz ilkeler anlamında kabul görmüştür. Doktrin kavramının eşanlamlısı olan öğretiyi sözcüğü *Güncel Türkçe Sözlük*'te şöyle tanımlanmıştır:

Bilimde, felsefede bir görüşü bir sistem içinde belli bir anlayışa, düşünceye dayalı olarak oluşturan ilke ve dogmalar bütünü, doktrin. Toplumda her hangi bir alanda çığır açan bir düşünce adamının ortaya koyduğu görüşler, ilkeler bütünü. Birbirine bağlı bilimsel veya felsefi düşünceler birliği, meslek. Belli bir görüşe dayalı çalışma anlayışının bütünü. (TDK, agis, 2021)

Kavramın sözlük anlamından da anlaşılacağı üzere doktrin kavramının değiştirilmez ve sorgulanmaz olma ile pek bir bağlantısı görülememektedir. Burada doktrinden kasıt; belli bir görüşün, bir sisteme dayalı olarak ilkelerle açıklanmasıdır. Bu sebeple karşı düşünceleri kötülemek amacıyla olumsuz anlamda kullanılan doktrin kavramı, art niyetli bir kullanıma sebep olmaktadır.

Biz hem bu iki kavramı anlamlandırmaya çalışmak hem de bazı fikirlerin hangi kapsamda ele alınacağını tespit edebilmek için çalışmamızda bu iki kavramı şu şekilde kullanmayı tercih ettik: İdeoloji, ortaya konulan bir dünya görüşü olarak ideal bir düzen yaratma iddiasında bulunan fikirlerdir. Bu fikirler siyasi ve toplumsal alanda bir düzenleme meydana getirmek amacıyla bir grup, hükümet veya parti tarafından desteklenir. Doktrin ise ilkelerle belirlenmiş görüşler bütünü, bir düşünce birliği olarak değerlendirilmiştir.

İdeoloji ve doktrin kavramları arasına sıkışan kavramlardan biri de Kemalizm'dir. Bazı araştırmacı ve düşünürlere göre ideoloji, bazılarına göre ise doktrin olarak değerlendirilen Kemalizm kavramı, günümüzde de tartışması devam eden konulardan biridir. Ancak yukarıda yaptığımız açıklamalardan hareketle biz Kemalizm'i bir doktrin olarak değerlendirecek ve bunun sebeplerini ortaya koymaya çalışacağız:

Ercüment Kuran, Kemalizm'i bir doktrin olarak değerlendirirken şunları belirtmektedir: "Kemalizm, Türk halkının bağımsızlık haklarını savunmak ve modern bir millet olması için moral, cesaret vermek gayesiyle siyasi bir sistem olarak tasarlanmış ve uygulanmıştır" (Kuran, 2000: 150). Doktrin kavramını bir siyasi sistem tarafından ifade edilen inanç ve fikirler bütünü olarak değerlendiren Kuran, bu sebeple Kemalizm'in de bir doktrin olduğunu savunmaktadır.

İdeolojilerin temel özellikleri arasında gösterilen evrensellik ve bir felsefeye dayanma özelliklerinden hareketle Süleyman İnan, Kemalizm'i bir doktrin olarak değerlendirerek şu açıklamalarda bulunmuştur:

Kemalizm, bir düşünce akımı olarak, elbette, belirli temellere dayanır. Fakat, Kemalizm Marksizm gibi hayatın bütününe açıklama iddiası taşıyamaz. Zaten, bu yüzden, Kemalizm'in sosyalizm gibi modern dönemin evrensel siyasî düşünce akımları arasında yer aldığı söylenemez. Kemalizm, daha yerelci ve tarihsel konumuyla nisbeten özgün bir karakter çizen bir siyasi düşünce akımı olarak diğerlerinden ayrılır (İnan, 2004: 115).

Atila Yayla da aynı sebeplere bağlı olarak şunları belirtmiştir:

Bir ideolojinin geniş fikrî felsefî kökleri ve müellifleri vardır, ideoloji geneldir, ilgilendiği alanlarda her toplum ve her dönem için söyleyebileceği şeyler mevcuttur. Oysa, Kemalizm, bir yönüyle lokal bir iktidar kavgasına ve bir yönüyle de otoriteryen bir konjonktürel modernleşme çabasına verilen addır. Büyük ideolojiler insanlığın her zaman karşılaşılan bazı ortak problemlerine cevap verir; Kemalizm ise, ancak, bu topraklarda yaşayan insanların bazı problemlerine kısmî ve konjonktürel cevaplar sağlar. Bu hâliyle, Kemalizm'i, büyük ideolojilerle eşdeğer bir ideoloji saymak yanlıştır (Yayla, 2004: 19).

Şerif Mardin (2010: 181) Kemalizm'e; Osmanlı İmparatorluğu'ndan kalma bazı temel unsurları değiştiren, onların yerine Batı uygarlığından alınan bazı yapısal unsurlarla birlikte Batı tarzında bir topluluk kurma amacıyla olan bir görüş olarak

yaklaşır. Kemalizm'in "bir öğreti olmayıp esnek ilkeler bütünü olduğu(ndan)" (Mardin, 2010: 181) hareketle Kemalizm, eğer bir ideoloji olarak değerlendirilecekse bile ancak "yumuşak ideoloji" (Mardin, 2014: 14) olarak değerlendirmek gerektiği kanaatindeyiz.

Kemalizm Türkiye'de hem sol hem de sağ gruplar tarafından desteklenmiştir. Bu gruplar Kemalizm'e farklı yönlerden yaklaşırlar da Kemalizm'i inkar etmemiş, Kemalizm'in bağlı bulunduğu fikirleri benimsemişlerdir. Türkiye'nin bağımsızlık mücadelesiyle başlayan süreçte Kemalizm, sol gruplar tarafından emperyalizmle mücadele olarak görülmüş, tam bağımsız Türkiye'nin bu ilkeler etrafında kurulabileceğine inanılmıştır. Sağ gruplar ise, Kemalizm'i daha çok milliyetçilik ilkesi etrafında değerlendirmişlerdir. Kemalizm'in ilkelerinin ve verilen mücadelenin milli bütünlüğü koruma, millet bilincine varma ve bağımsız bir millet olma yolunda atılan adımlar olarak görmüşlerdir. Bu sebeplere dayanarak çalışmamızda Kemalizm'i bir ideoloji olarak değil doktrin olarak değerlendirdik ve bundan dolayı günümüzdeki yaygın ideolojileri incelediğimiz bölümde Kemalizm'i değerlendirmeye almadık.

1.4. 1960 - 1970 Dönemi'nde Dünyada Genel Siyasi Durum

1960 - 1970 Dönemi'nin Soğuk Savaş'ın (1945 - 1991) şiddetlendiği bir zaman dilimi olduğu açıktır. İki kutuplu bir dünyanın şekillendirdiği bu dönemde etkili iki aktör, ABD ve Sovyet Rusya'dır. Sovyet Rusya'nın bir dünya gücü olarak milletlerarası sahneye çıkışıyla birlikte, uluslararası münasebetlere ideoloji unsuru girmiştir. "Sovyet sistemi, dünya proleter ihtilâli gibi, komünizmi bütün dünyada hâkim kılmak isteyen bir doktrine dayandığından, savaştan sonra Sovyet dış politikası tamamen bu hedefe yönelmiş ve bu da milletlerarası politikaya doktrin ve ideoloji unsurunun girmesine sebep olmuştur." (Armaoğlu, 1989: 420). Bununla birlikte uluslararası mücadelenin konusu, farklı dünya görüşlerinin mücadelesine dönüşmüştür. Sovyet Rusya öncelikle kendine yakın olan devletleri göz önüne alarak komünizmi yaymaya çalışmıştır. Bu şekilde Sosyalist bloklar meydana getirerek bir güç birliği kurmayı hedeflemiştir. Ayrıca Sovyet Rusya'nın yapay uydu Sputnik'i başarılı bir şekilde yörüngeye oturtmasıyla kıtalar arası füze yapımındaki üstünlüğünü göstermiştir. Bu durum, Amerikan askerî gücünün karşısında Sovyet Rusya'nın

üstünlüğünü ortaya çıkarmıştır. Bu gücün dünyaya gösterilmesi Sovyet Rusya'nın ideolojik ortak bulmasını kolaylaştırmıştır.

1960'lara kadar dünya siyasetinde yaşanan bu gibi gelişmeler, diğer bir güç olan ABD'nin de bazı tedbirler almasını gerektirmiştir. Bu sebeple oluşturulan bloklardan en önemlilerinden biri NATO'dur. Bir taraftan ABD'nin baskıları diğer taraftan Sovyet Rusya'nın baskıları özellikle Orta Doğu ülkelerinde çatışmaları artırmış ve bu iki gücün desteklediği bloklardan birinde yer almaya bu ülkeleri zorlamıştır. Bu durum dünya genelindeki kutuplaşmaları daha da artırmıştır.

Asya ve Afrika'daki sömürgelerin bağımsızlık mücadeleleri ve bağımsızlıklarını kazanmaları ile birlikte *Üçüncü Dünya Ülkeleri* diye adlandırılan blok genişlemeye başlamış; bu durum da uluslararası politikada alan genişlemesini ortaya çıkarmıştır. Önceden uluslararası politika genellikle Avrupa eksenini içine alırken artık yavaş yavaş Asya, Afrika ve Latin Amerika ülkelerini de kapsamaya başlamıştır.

Ele aldığımız dönem içerisinde ve daha sonrasında önemini hep koruyan bir diğer mesele de ekonomidir. Ekonomik yaptırımlar ve çıkarlar uluslararası sahada güvenlik ve barış konuları kadar ciddi bir şekilde ele alınmıştır. Çünkü değişen dünya düzeni kaliteli yaşam meselesiyle daha yakından ilgilenmeye başlamıştır. Ekonomik çıkarlar ülkeler arası ilişkileri şekillendiren başlıca unsurlardan biri olarak, bundan sonraki süreçte de önemini korumaya devam etmiştir.

Esas konumuz olan 1960 - 1970 arası döneme baktığımızda, bahsedilen bütün bu sebeplere dayalı olarak devletler daha da güçlü olmanın yollarını aramaya başlamışlardır. Artık sadece askerî birliklerin sayısı değil kullanılan askerî teknolojiler ve gelişmiş sanayi büyük devlet olmanın ana koşulları arasında görülmektedir. Sanayiye geliştirmek ve kullanmak için esas sorunu hammadde oluşturmaktaydı. Petrolün önemli bir hammadde kaynağı olarak görülmesiyle birlikte süper güçler gözünü Orta Asya'ya çevirdi. Bu bölgelerde yaşanan iç savaşlarda süper güçler daima belirleyici rol oynamak istediler ve bu sebeple bu savaşlara müdahil olarak kendi ekonomik çıkarlarını korumayı hedeflediler.

1960'lara kadar dünya genelindeki bloklaşma ve çatışmalar, 1960 sonrası için yeni gelişmelerin ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir. Özellikle Sovyet Rusya ve ABD eksenindeki kutuplaşmalar 1960'tan sonra yerini yumuşama sürecine

bırakmıştır. Bu yumuşama uluslararası siyaset ve ilişkilerde de etkili olmuştur. Bu yumuşamaların en önemli sebeplerinden biri silah üretimi konusundaki belirsizliklerdir. Füze saldırılarının ve atom bombası etkisinin nasıl bir kıyımaya yol açtığını gören devletler artık silahsızlanma yolunda adımlar atmaya başlamışlardır. Silahsızlanma yolunda yapılan görüşmeler, anlaşmalar göstermiştir ki bütün devletler silahsızlanmayı istemekle birlikte hiçbiri bu sevdadan tam olarak vazgeçmemiş ve bu konudaki çalışmalarını sürdürmeye devam etmişlerdir. Devletlerarası silah teknolojisinin takip edilememesi fakat çalışmaların devam ettiğinin bilinmesi, bloklar arasında yumuşamaları ortaya çıkaran etkenler arasındadır. Bloklar arasında bu ılıman havalar sağlanırken başta Amerika, Avrupa ve daha sonra da üçüncü dünya ülkelerinde başlayan gençlik hareketleri, dünya genelinde birbirini takip eden ve destekleyen gençlik eylemlerini ortaya çıkarmıştır. Bu eylemlerin ortaya çıkması farklı yerlerde farklı sebeplerle olsa da aslında birbirini tetikleyici nitelikte olmuştur. Bu olayların ortaya çıkmasında kapitalist düzenin ağır ekonomik yaptırımları, gençlerin adalet, eşitlik ve temiz çevre isteği gibi daha iyi yaşam koşulları talepleri, 68 Kuşağı olarak bilinen bir gençlik hareketini tetiklemiş ve sonrasında bu isteklerin yanına bölgesel nitelikli ve duyarlılığa dayalı farklı istekler de eklenerek büyük katılımlı eylemleri meydana getirmiştir. Feryat Bulut da bir yazısında bu konuda şu değerlendirmeyi yapmaktadır:

Dünyanın büyük kısmının daha önce kapitalist ülkeler tarafından sömürgeleştirilmiş olması, üçüncü dünya ülkelerini ister istemez sosyalist bloğa yakınlaştırıyordu. Sömürge veya henüz sömürgecilikten kurtulmuş ülkelerin çoğunda, üçüncü dünyacı bir ideoloji hâkimdi. ABD siyasetine ve bu siyasete kayıtsız kalan çoğu zaman buna eşlik eden Avrupa ülkelerine, üçüncü dünya ülkeleri de tepki göstermekteydi. Bu tepki, zaman içerisinde bloklar oluşturmakta ve sosyalist bloğa doğru kaymalar giderek artmaktaydı. Gösterilen tepkiler zamanla artmakta ve nihayetinde Vietnam Savaşı'nın ve savaş karşıtı hareketlerin başlamasıyla birlikte devam eden olaylar zinciri, kutuplaşmayı giderek belirgin kılıyordu (Bulut, 2011: 127).

İşte bu durumdan dolayı 68 Kuşağı, dünya genelinde başlangıç olarak sosyalist görüşlerle ortaya çıkmasalar da zamanla sosyalist görüşleri benimsemeye başlamışlardır. Bu sırada dünyanın bazı bölgelerinde beyazların baskısı, ekonomik durumlardaki bozulmalar ve Vietnam Savaşı gibi sebepler bu harekete biraz daha ivme kazandırmıştır. Özellikle Vietnam Savaşı'nın başlaması ile birlikte ABD'nin

haksız tutumu tüm dünyanın önüne serilerek, haksızlığın karşısında yer alma bilinciyle, komünist ideolojinin yayılma ortamı genişlemiştir.

1.5. 1960 - 1970 Dönemi'nde Türkiye'de Genel Siyasi Durum

Demokrat Parti (DP), 1946 yılında kurulduktan sonra 1950 seçimlerini (% 55 oy oranıyla) kazanmıştır. 1954 seçimlerinde de yüksek bir başarı gösteren DP, oyların yarısından fazlasını (% 57) alarak iktidar olmuştur. Hükümeti kuran Adnan Menderes, “Devr - i sabıkın bütün kötü arazi ile şursuz, yıpratıcı ve haysiyetsiz kavgalarıyla yalan ve iftiraya dayanan sözde siyasi usulleriyle devamına müsaade etmeyeceğiz” (Yalçın, 2005: 560) diyerek muhalefet yapılmasına karşı bazı tedbirlerin alınacağını belirtmiştir. Ayrıca bu dönemde ekonomik alanda meydana gelen sıkıntılar ve muhalefetin bu sıkıntıları sürekli olarak dile getirmesi de hükümetin muhalefet üzerindeki tedbirlerini artırmasına sebep olmuştur.

DP, 1954 seçimlerindeki başarısını kaybetmemek için seçim kanununda yaptıkları bazı değişikliklerle kendisini güvence altına almaya çalışmıştır. Bu sebeple muhalefete oy çıkacak her türlü kurum, kuruluş, belde ve memurları engellemeye çalışmıştır. Bu da gerginliklerin daha da tırmanmasına sebep olmuştur.

DP'nin antidemokratik uygulamalarına DP içinden eleştiriler gelse de iktidar istediği gibi hareket etmeye devam etmiş, basını kontrol altına alarak muhalif gazetecilere karşı sert bir tutum geliştirmiştir. Bu sırada hükümet ile muhalefet arasındaki sürtüşmeler de artmaya devam etmiştir.

1957 seçimlerinden sonra CHP'nin güç kazanması karşısında DP, “Seçimlerde muhalefeti destekleyen devlet memurlarına karşı tedbir almaya, daha şiddetli bir basın kanunu uygulamaya, muhalefete karşı tedbirler almaya karar vermişti.” (Yalçın, 2005: 568). Siyasal ve ekonomik sıkıntılar giderek artması DP'nin katı uygulamalarını iyice sıklaştırmıştır. Menderes, partisinin il kongresinde politik ihtirası olmayan vatandaşların kin ve husumet cephesine karşı bir vatan cephesi kurmalarını istemiş, devlet memurlarının da bu cepheye katılabileceklerini belirtmiştir. Muhalefeti engellemeye yönelik bu girişimlerle birlikte İsmet İnönü'nün yurt gezilerinde mahalli idareciler ve polis tarafından engellenmesi gerginlikleri iyice tırmandıran etkenler olmuştur. Ayrıca DP'nin dini siyasete karşıt olarak fayda sağlama çabaları da bu tartışmaları hararetlendiren girişimler olarak değerlendirilmiştir. 1960 yılına kadar büyüyerek gelen bu tartışmalar 25 Mayıs'ta meclisin tatile girmesine kadar devam

etmiştir. Nihayet bunun ardından 27 Mayıs 1960 sabahı Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) adına Milli Birlik Komitesi (MBK) ülkenin idaresine el koymuştur.

Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Cemal Gürsel, MBK'nin başına geçirilerek hükümet başkanlığı, MBK başkanlığı ve Milli Savunma Bakanlığı görevlerini üzerine almıştır. MBK, yönetime el koymasının amacını “Türkiye’de demokrasinin yeniden ortaya çıkarılması” (Yalçın, 2005: 576) olarak ilan etmiştir. Yeni seçim kanununun hazırlanmasının ardından bir genel seçime gidileceğini bildiren MBK, öncelikle bütün partilerin faaliyetlerini yasaklamış, özgürlükleri kısıtlayan kanunları kaldırmış, ekonomik durumun düzeltilmesi yönünde tedbirler almıştır.

MBK tarafından başlatılan yeni anayasa hazırlanarak; MBK üyeleri, muhalefet partilerinin temsilcileri, baro, basın, ticaret odaları, sendikalar, üniversiteler ve gençlik kuruluşlarından müteşekkil 272 üye kurucu meclisi oluşturmuştur. 6 Ocak 1961’de faaliyetlerine başlayan kurucu meclis siyasi parti faaliyetlerine izin vermiştir. 26 Ekim 1961’de Cemal Gürsel Cumhurbaşkanlığına seçildikten sonra hükümeti kurma görevini en fazla oyu alan İsmet İnönü’ye vermiştir. İnönü, Adalet Partisi (AP) ile ilk koalisyon hükümetini kurmuştur.

MBK içinde yer alan Kurmay Albay Alparslan Türkeş, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP) çatısı altında 1965’te siyasete girmiştir. DP’nin bir devamı olduğunu dile getiren AP ise Süleyman Demirel başkanlığında siyasi arenada yerini almış ve 1965 seçimlerine kadar İsmet İnönü’ye karşı hızlı bir muhalefet yürütmüştür.

1965 seçimlerinden Süleyman Demirel başkanlığındaki AP birinci parti olarak çıkmış ve hükümeti kurma görevini almıştır. Demirel hükümeti “yeni bir seçim sistemi, basın suçlarının affı, özel sektörün ve yabancı sermayenin desteklenmesi gibi hususların gerçekleştirileceği” (Yalçın, 2005: 587) sözleriyle işe başlamıştır. Ancak bu dönemde tartışmalar sıcaklığını korumakla birlikte ülkedeki her şey tartışma konusu olarak gündemde yerini almıştır.

Üniversite öğrencileri arasında sağ – sol çatışmaları ülke gündemini işgal etmeye başlayarak sosyal barışı tehdit eder hale gelmiştir. Bu dönemde sağ görüşlü öğrenciler hükümetten komünizmle ilgili soruşturma yapılmasını isterlerken, Genelkurmay Başkanlığı da komünizmle mücadele metotlarını askerî okullarda ders

olarak okutmaya karar vermiştir. Böylece komünizmle mücadele kapsamında girişilen faaliyetlerin de etkisiyle sağ – sol çatışması daha da alevlenmiştir.

Önceleri sadece öğrencilerin eğitim sistemindeki talepleri doğrultusunda ortaya çıkan boykotlar, zamanla farklı alanlara yayılarak ideolojik bir boyut kazanmıştır. Bundan sonraki süreçte öğrencilerle polis sık sık karşı karşıya gelmiş ve çok şiddetli çatışmalar yaşanmıştır. Artık öğrenci olaylarının patlak vermesi için sadece öğrencilerin talepleri değil, ülkede yaşanan her türlü gelişme, tartışma ve çatışmaların fitilini ateşlemiştir. Başörtü problemi, CKMP'nin genç üyelerini komando gibi yetiştirme tavrı, Amerikan 6. Filosunun İstanbul'a gelişi ve protesto edilişi, muhtelif yerlerde patlayan bombalar ve üniversite işgalleri ülkedeki sağ – sol çatışmasının artmasına sebep olmuştur. Artık bazı üniversite öğretim üyeleri ile birlikte öğrenci grupları anayasal haklar için birlikte hareket etmeye başlamıştır.

Ekonomik, sosyal ve siyasal krizlerin ülkeyi tehlikeye soktuğunu düşünen TSK, 24 Aralık 1970'te Hava Kuvvetleri Komutanı Muhsin Batur aracılığıyla Cumhurbaşkanına bir muhtıra vererek tedbir alınmasını istemiştir. Hükümetin asayişli sağlamaya yönelik tedbirleri ve söylemleri ortamı yatıştırmaya yetmemesi üzerine 12 Mart 1971'de Genelkurmay Başkanı Memduh Tağmaç ve kara, hava ve deniz kuvvetleri komutanları Cumhurbaşkanına ve meclis başkanına bir muhtıra vermişleridir. Bu muhtıra ile anarşinin sona ermesi, anayasada öngörülen reformların gerçekleştirilmesi, sosyal ve ekonomik bozuklukların giderilmesi gibi talepler sunulmuş, aksi takdirde TSK'nin kanunların kendisine vermiş olduğu yetkiye dayanarak idareyi üzerine alacağı açıklanmıştır. Bunun üzerine başbakan Süleyman Demirel istifa etmek zorunda kalmıştır.

1960 - 1970 Dönemi Türk dış politikası Kıbrıs sorunu etrafında şekillenmiş ve bu sorun dış politika konusunda diğer faaliyetlerimizi de etkilemiştir. Yunanistan ile Türkiye arasında çok uzun süren sorunlara neden olan Kıbrıs meselesi, beraberinde İngiltere, ABD ve Sovyet Rusya ile Türkiye arasında ortaya çıkan belli başlı problemleri de getirmiştir. Bu problemlerin çözümü için çeşitli komisyon ve toplantı başlığı altında birçok kez masaya oturulmuş olursa da bir çözüme ulaşılamamıştır. Bu görüşmeler sadece tarafların yer değiştirmesine yol açmıştır. Dengelerin bu minvalde değişmesi, iki süper güç olan ABD ve Sovyet Rusya arasındaki Türk dış politikasını da değiştirmiştir.

Kıbrıs sorununun ortaya çıktığı ilk zamanlar ABD ve İngiltere konuya tarafsız kalmışlardır. Kıbrıs'ı Yunanistan'a bağlamak (Enosis) amacıyla Kıbrıs meselesinde Yunanistan, Rumlara tam destek vermiştir. Sovyet Rusya ise, Yunanistan'daki hükümete bağlı olarak, ilk önce Yunanistan'ı desteklemesine rağmen daha sonra çıkarlarına ters düşeceğini tahmin ettiği için Türkiye tarafında yer almıştır. Çalışma konumuz açısından önemli olan bu gelişme, 1961 anayasasının sunduğu ortam dolayısıyla Türkiye'de sol görüşlü grupların ortaya çıkmaya başladığı döneme denk gelmektedir.

Kıbrıs sorunu ile alakalı olarak Amerikan başkanı Lyndon B. Johnson tarafından yazılan ve "Johnson Mektubu" (5 Haziran 1964) olarak bilinen mektupla birlikte Türkiye ve ABD ilişkileri bozulmaya başlamış ve müttefik olarak bilinen ABD'ye karşı olumsuz yorumların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. İlişkilerin ABD ile bozulurken Sovyet Rusya ile iyileşmeye başlaması ve Türkiye'de ortaya çıkmaya başlayan sol görüşlü gruplar 1960 - 1970 Dönemi'ndeki sol ideolojinin kaynağı olarak gösterilebilir.

1.6. 1960 - 1970 Dönemi'nde Türkiye'deki İdeolojik Gruplaşmalar

1946 seçimleri ile Türkiye çok partili hayat tecrübesine devam etmiştir. Daha önceki dönemlerden miras kalan Kemalizm, artık yerini yeni fikir ve anlayışlara bırakmaya başlamıştır. 1950 seçimlerinden zaferle çıkan DP, 1960 darbesine kadar hükümette kalmıştır. 1960 darbesiyle kesintiye uğrayan siyasal süreç, 1961 anayasası ile daha rahat bir ortam bularak devam etmiştir.

"Türkiye Cumhuriyeti'nin 1923'ten 1980'e kadarki dönemde Türk fikir hayatı İslamcılık, Batıcılık, Milliyetçilik ve Sosyalizm gibi geçmişten gelenlerle Liberalizm, Faşizm ve Komünizm gibi çağdaş akımların etkisinde kalmıştır" (Kuran, 1997: 284). Bu dönemde dünyada gündeme gelen hemen hemen bütün ideolojilere Türkiye'de de rastlanmaktadır. Ayrıca yaygınlaşmaya başlayan köyden kente göç, nüfus artışı, Avrupa'ya giden işçiler ve 1960'ların gençlik eylemleri gibi sosyal hareketlilikler Türkiye'deki ideolojik yapıların ortaya çıkmasını hızlandırmıştır. Bu sosyal hareketlilik ve 1961 anayasasının basın özgürlüğünü genişletmesi ile özellikle sol görüşe sahip akımlar bundan ziyadesiyle faydalanmışlardır. "İnönü'nün 1965 Temmuz'unda CHP'nin ortanın solunda olduğunu açıklamasından sonra Türkiye'de sosyalist ve komünist faaliyetler artmıştır" (Kuran, 1997: 284). 1960'lar boyunca sol

ideoloji genel olarak laik ideoloji taraftarı olmuştur. Fakat 1961 anayasasının liberal özellikleri bazı düzen karşıtı hareketlerin çıkmasına olanak sağlamıştır.

İslamcılık veya muhafazakârlık olarak niteleyebileceğimiz siyasal İslam hareketi tarihsel süreci içinde genel manada varlığını sürekli koruyan ve döneminin şartlarına göre değişiklik gösteren bir ideoloji olarak varlığını sürdürmüştür. 1961 anayasasının tanıdığı bazı haklarla birlikte, İslami hareketler rejim tehlikesi yaratmamak kaydıyla siyaset yapabilme özgürlüğü kazanmıştır. İslamcı hareketlerin küçük çaplı siyasi parti girişimleri olmuşsa da bu girişimler 1970’de Millî Nizam Partisi (MNP) kuruluncaya kadar kendisini tam olarak gösterememiştir. 1960 - 1970 Dönemi’nde ise, İslamcı görüşe yakın olanlar AP içerisinde faaliyet göstermeye çalışmıştır.

Milliyetçilik, Türk tarihinde eskiden beri var olan bir düşünce sistematiğidir. Bu sistematik, özellikle Fransız İhtilali ile birlikte gelişimini devam ettirerek Türkçülük düşüncesi ile birleşmiş ve Milliyetçilik kavramı, Türk Milliyetçiliği olarak anlaşılır hale gelmiştir. 1960’lara gelindiğinde Türkiye’de Milliyetçiliği savunan fikirlerde artış olduğu görülmüştür. Özellikle Sovyet Rusya’nın etkisiyle komünizm tehlikesini önlemek amacıyla Milliyetçi ideolojiler etki alanlarını genişletmeye başlamıştır.

Cumhuriyetçi Millet Partisi ile gruplaşmaya başlayan milliyetçi fikirler, Alparslan Türkeş’in Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP)’nin başına geçmesi ile birlikte 1960’larda etkin bir şekilde siyasi alanda kendisini hissettirmiştir.

Türk milliyetçiliği içeriği ve yöntemleri itibariyle 1960’lı yıllardan itibaren kabuk değiştirmeye başlamıştır. “İslam öncesi Kök Türk tarihine dayanan seküler bir milliyetçilikten, etnik farklılıklara zaman zaman yer veren, varlığı Kur’an ve sünnete dayandırılmaya çalışılan din konseptli bir anlayışa geçilir” (Eyidiker, 2012: 11). Bu durum gösteriyor ki Türk milliyetçiliği 1960’lı yıllarda *Türk - İslam Sentezini* kullanarak muhafazakâr bir yapıya kavuşmuştur. Bu yapı meydana gelirken, Hüseyin Nihal Atsız taraftarı olan milliyetçi kesim de varlığını sürdürmüştür. Milliyetçiler arasında iki farklı grubun bulunması bu kanatta herhangi bir çatışmaya sebebiyet vermemiştir.

1946 yılında DP’nin kurulmasıyla birlikte başlayan çok partili dönem, Türk siyasi hayatında yeni hareketlenmeleri ve gruplaşmaları ortaya çıkarmıştır. DP, 1950

seçimlerini kazanarak iktidar olmuştur. Daha fazla özgürlük ve demokrasi düşüncesiyle yola çıkan DP, iktidarının ilk döneminde oldukça hızlı bir ilerleyiş sergilemiştir. Ancak bu ilerleme zamanla artan bir baskıya dönüşerek devam etmiştir. “1954 - 1957 arasındaki dönemde ekonomik sıkıntılar baş gösterirken DP’nin uygulamaları da sertleşmeye başlamıştır. Meclis içinde büyük çoğunluğa ulaşan iktidarın elde ettiği bu güç adeta bir zaaf haline dönüşmüştür” (Bulut, 2009: 78). Muhalefete karşı ağır baskı ve saldırıların olduğu bu dönemin sonunda, oy kaybına uğrasa da seçimi yine DP kazanmıştır. 1960’a gelinceye kadar iktidar ile muhalefet arasındaki gerginlik iyice artmıştır. Sıkıyönetimin ilan edilmesi ve ordunun bu durumdan hoşnutsuzluğuna rağmen olaylar yatıştırılamamış ve 27 Mayıs 1960’ta ordu yönetime el koymuştur.

Yönetime el koyan Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK), yasama, yürütme ve yargı yetkilerini Milli Birlik Komitesine vermiş ve ülkenin yönetiminde tek söz sahibi olmuştur. Seçimlerin bir an önce yapılacağını açıklayan TSK, 15 Ekim 1961’de seçimlerin yapılmasına karar vermiştir. 27 Mayıs 1960 askeri müdahalesiyle birlikte DP’nin siyaset dışı kalması AP’nin kurulmasına zemin hazırlamıştır (Bulut, 2009: 79). 1961 seçimlerinde CHP birinci parti olarak çıkmasına rağmen, değişen seçim kanunu sebebiyle, tek başına iktidar olamamıştır. Bu sebeple, 1965 seçimlerine kadar Türkiye kısa süreli koalisyonlar tarafından yönetilmiştir. 1965 seçimlerinden itibaren AP içerisindeki muhalefet giderek artmış ve parti içinde huzursuzluklar ortaya çıkmıştır. Bu huzursuzluklara rağmen bir miktar oy kaybına uğrayarak AP 1969 seçimlerini kazanmıştır.

1961 Anayasası 1924 Anayasası’na nazaran Milli Güvenlik Kurulu’nda Ordu’ya verilen rol gibi önemli bir istisna dışında, liberal bir çerçevede oluşturulmuştur. 1961 Anayasası’nın liberal hükümleri hem sağda hem solda yeni düşünce akımlarının ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu düşünce akımlarının birçoğu kısmen veya tamamen parlamenter sistemin dışında faaliyet gösteren düzen karşıtı partiler ve hareketler olarak örgütlenmişlerdir (Başak, 2016: 208).

1961 anayasasının sağladığı bu rahat tutum Türkiye’de siyasi yelpazenin genişlemesinde büyük rol oynamıştır. Genişleyen siyasi yelpaze, zamanla farklı düşünce grupları arasındaki çatışmaların artmasına sebep olarak ülkedeki tansiyonu yükseltmiştir. Özellikle üniversite öğrencileri arasında artan olaylar 1971 Muhtırasının verilmesine sebep olmuştur.

Türk siyasî tarihinde 12 Mart rejimi olarak adlandırılan dönem 12 Mart 1971 günü Genelkurmay Başkanı ve Kuvvet Komutanı beş generalin verdikleri muhtıra ile başlamıştır. Üç temel konuyu içeren muhtıra anarşi ve kargaşaya son verme, reformları uygulamaya sokma çağrısında bulunurken sorumluluğu parlamento ve hükümetin omuzlarına yüklemektedir. Demokratik bir çerçevede kuvvetli ve inandırıcı bir hükümetin kurulmasını mevcut anarşik durumu giderecek ve 1961 Anayasası'nın uygulanmasına gidecek çare olarak gören komutanlar bunların hızla gerçekleşmemesi halinde yönetime el koyacaklarını söylüyorlardı (Bulut, 2009: 83).

TSK burada 1960 darbesinden farklı bir yol izleyerek yönetimi doğrudan ele almayıp, yeni bir hükümet kurulmasını istemiştir. Demokrasinin yeniden inşası yolundaki endişeler 1973 seçimlerine kadar devam etmiştir.

Yukarıda söylenenlerden de hareketle 1960 – 1970 Dönemi'nde Türkiye'deki başlıca ideolojik grupları şöyle sıralayabiliriz:

1. Sosyalizm / Komünizm (Sol Gruplar)
2. Liberalizm / Kapitalizm
3. Muhafazakârlık / Siyasal İslamcılık
4. Faşizm
5. Milliyetçilik

İKİNCİ BÖLÜM

2. 1960 - 1970 DÖNEMİ TÜRK ROMANINDA İDEOLOJİK EĞİLİMLERE GÖRE GRUPLAŞMALAR

Edebiyat, doğası gereği içinde bulunduğu zamanın bir çeşit yansımasını okurlara sunar. Özellikle şair ve yazarların toplumdan beslendiğini düşünürsek toplumu geniş ölçüde etkileyen her olay edebiyatın konusu olarak karşımıza çıkabilir. Bu çerçevede Mahir Ünlü “Toplumun aynası sayılan dil ve edebiyat doğaldır ki bu görünümü yansıtmaktan geri durmayacak; basın - yayın, yazınsal ürün ve yapıtlar, bu olgularla ilgili tüm görüntüleri sergilemekten uzak kalmayacaktır.” (2003: 9) diyerek tanımlamıştır.

1961 Anayasası'nın içinde barındırdığı özgürlük ve sosyal – siyasal haklar 1960'lı yıllarda halkın sınırlı da olsa bir uyanış yaşamasını sağlamıştır. Ayrıca “bu yıllar sosyalizm ile ilgili bir faaliyetin çığ gibi büyüdüğü, yabancı dillerden kitapların çevrildiği, sol teorinin dergilerde hararetle tartışıldığı” (Moran 2015: 12) yıllardır. Elbette toplumda yaşanan bu gibi sosyal, siyasal ve kültürel gelişmelerin edebiyat dünyasına da yansımaları olmuştur.

Toplumsal yapıda meydana gelen değişimler şiirimizi de etkileyerek 1960 darbesiyle birlikte, ülke sorunları yeniden gündeme gelmeye başlamıştır. Bu durumun şairler üzerindeki etkisiyle şiir tutumlarında bazı değişiklikler meydana gelmiştir. “Soyuttan somuta, anlamsızlıktan anlamlıya, sözcük oyunlarından yaşanan gerçekleri yansıtmaya yeniden bir dönüştür bu” (Özdemir, 1999: 251). Şiirde meydana gelen bu dönüşüm tiyatro ve romanda da ortaya çıkmış ve genel manada bir anlayış değişimi görülmüştür. Alemdar Yalçın bu durumu şöyle açıklamıştır:

Gelişen siyasal ve ideolojik düşünce akımlarının, doğrudan edebiyatımızı etkilemesi kaçınılmazdı. Özellikle kendi amaç ve hedefleri doğrultusunda örgütlü bir eylem içinde bulunan grupların geniş kitleleri etkileyerek yönlendirmesi sonucunda edebiyatımız da gelişmelerden doğrudan nasibini almıştır (2011: 23).

Bununla birlikte farklı ideolojileri destekleyip bunları birer propaganda aracına dönüştüren romanlar da bu dönemde yaygınlaşmaya başlamıştır.

Buradan hareketle farklı ideolojik eğilimlere göre gruplaşmaları şöyle sıralayabiliriz:

2.1. Marksist Eğilim ve Sosyalist Gerçekçiler

Toplumcu gerçekçilik olarak da bilinen sosyalist gerçekçilik (sosyal gerçekçilik) temeli sosyalizme ve Marksizm'e dayanan bir akımdır. "Rusya'da devletin resmi sanat görüşü sayılan toplumcu gerçekçilik 1930'larda ortaya çıkmış ve ana ilkeleri bilindiği gibi, 1934'te toplanan 'Sovyet Yazarlar Birliği'nin Birinci Kongresinde saptanmıştı." (Moran, 2004: 53). Böylece Sovyet Rusya'nın resmi sanat anlayışı olarak ortaya çıkan sosyalist gerçekçilik anlayışı zamanla etki alanını genişletmiş ve Türk edebiyatını da etkilemiştir.

Sosyalist gerçekçilik akımı Marksist ideolojiye ve Marksist eleştiriye dayanan bir sanat akımıdır. Bunun için Marksizm'in temel özelliklerini iyi anlamak gerekir: Marksizm, toplumsal gelişmeyi toplumun ekonomik yapısına ve üretim ilişkilerine bağlar. Buna göre toplum alt yapı ve üst yapıdan oluşmaktadır. "Alt yapı bir toplumun ekonomik yapısını, işçi, memur, çiftçi gibi üretici güçlerin üretim ilişkilerinin bütününe içine alır. Üst yapı ise toplumdaki hukuksal, siyasal, felsefi, sanatsal, ahlaksal ve bilimsel anlayış ve görüşlerle bunların karşılığı olan kurumların bütününe kuşatır." (Kolcu, 2010: 49). Marksizm emeğe dayalı iş gücünde daha etkin olan kesimlerin ülke yönetiminde de etkin olması gerektiği fikrini savunmaktadır. Bu sebeple alt yapıya ait unsurları destekleyerek onları ön plana çıkarmaya çalışır. Biriken sermayenin tek elde toplanması, eşitsizlik, adaletsizlik, emeğin sömürülmesi gibi kavramlar, Marksistlerin karşı tutum sergiledikleri başlıca kavramlardır. Marksistler üretim sonunda biriken sermayeden üretime katılan herkesin eşit pay alması gerektiği düşüncesindedirler.

Marksist eleştiriye göre "sosyal yapı, sınıf farkları, çatışan güçler Marksist eleştirinin değer ölçütleridir" (Moran, 2004: 88). Böylece sanat eserini ortaya çıkaran sosyo-ekonomik sebepler ortaya konularak eser açıklanmaya çalışılır. Bu da eserin politik açıdan yorumlanmasına olanak sağlar. Marksist sanatçılar genellikle topluma gerçekçi bir bakış açısıyla yaklaşarak kapitalizmin yarattığı toplumsal sorunlara, işçi, köylü ve köy yaşantısına ve ezen – ezilen çatışmasına odaklanarak sosyalizmin / komünizmin toplumsal sorunların çözümü için kullanılabileceğini savunur.

Sosyalist gerçekçi yazarların eserlerinde sömürülen insan modeli ve bu insan için bazı çıkış noktaları gösterilir. Dolayısıyla Türkiye, tam olarak bir sanayi toplumu özelliği gösteremediği için sosyalizmin kullandığı sömürü olgusu, Türk edebiyatında

farklı boyutlarda işlenmiştir. Bu bağlamda edebiyatımızda genellikle köylüden ve işçiden söz etme, köy sorunlarını dile getirme, Anadolu insanının yaşam koşullarını yansıtma ve ağa - köylü, imam - öğretmen, halk - yönetici, aydın - cahil gibi çatışma unsurları kullanılarak toplumdaki düzensizlikleri gösterme yoluyla sosyalist gerçekçiliğe uygun konular ele alınmaya başlanmıştır. “1940’lı yıllardan itibaren romanda gerçekçiliğin bir uzantısı olarak değerlendirilen köye ve köy romanına yöneliş başlar” (Korkmaz, 2004: 420). Bir romantizm olarak başlayan köye ve köylüye yöneliş zamanla yerini köy gerçekliğine bırakır. Köy Enstitüleri’nden yetişen yazarların eser vermeye başlaması ile uzun yıllar devam edecek olan köy - kasaba romanı akımı ortaya çıkar. Toplumcu gerçekçiler, sosyalist ideolojiye dayandıkları için aynı zamanda sosyalist gerçekçiler olarak da bilinmektedirler. Bu yazarların düşüncelerinin ardında ideolojik bir etken olduğu için romanları genellikle angaje edebiyat olarak bildiğimiz tezli romanlardan meydana gelmektedir.

“Bir ulusun ya da insanlığın yarar ve beğenisine sunulan yazımsal değerlerin oluşturulduğu dönem ya da evrelere ilişkin somut sonuçlar elde etmek için, 1. yazar / şairlerle yapıtlarındaki toplumsal - bireysel nitelikler, ortak yanlar ve amaçlar; 2. biçim, içerik, dil ve anlatım özelliklerindeki ortak sanatsal nitelikler göz önünde bulundurulur (Ünlü, 2003: 36).” İşte bu özellikler bağlamında 1960 - 1970 arası Türk Edebiyatı’nın genel durumuna baktığımızda özellikle köy romanlarının sayısında ciddi bir artış olduğu görülür. Köy romanlarının artış göstermesinde, Köy Enstitüsü mezunu yazarların köyü ve köylüyü yorumlamaya başlamaları ve tarımda makineleşmenin artması ile başlayan ekonomik kırılmalar etken olarak gösterilebilir. Romanlarda sosyalist gerçekçi bir bakış açısını kullanan yazarların ideolojik bir taraftarlıkla eser vermeye başlamaları da köy romanlarının ağırlık kazanmasındaki önemli sebepler arasında yer alır. Bu dönemde büyük şehirlerde oturup Anadolu’yu yazan yazarların yerine bizzat kendi coğrafyasında yaşamış, o coğrafyayı deneyimlemiş yazarlar ön plana çıkmış ve Anadolu idealizminin yerine köy ve kasabalar geçmiştir. Mehmet Narlı’ya göre:

Emek ve sermaye çatışması üzerine oturmuş işçi romanlarının yaygınlaştığı yıllardır bu yıllar. Köy Enstitüsü mezunu romancılar, emek - sermaye çatışmasını kırsalda gösterirken; sosyalizmin bir işçi hareketi olacağını savunanlar, bu çatışmayı işçi romanlarında yansıtırlar. 1970’lerin sonuna kadar en çok okunan romanlar, köy ve işçi romanlarıdır (2007: 54).

Ele aldığımız dönemde yaşanan siyasal, sosyal ve teknolojik gelişmelerle birlikte başlayan köylerden büyük kentlere göçler, buralarda yeni sosyal toplulukların oluşmasını sağlamıştır. Her ne kadar Türkiye’de bir işçi sınıfı bilinci oluşmamış olsa da işçileri ve onların sorunlarını anlatan romanlar bu dönemde kaleme alınmıştır. Genellikle sosyalist bakış açısıyla ele alınan bu romanlarda sınıf bilincinden ziyade işçilerin sıkıntılarından bahsedilmiştir.

Marksist bakış açısı, Türk edebiyatında daha çok işçi ve köy romanlarında etkili olmuştur. Bu romanlarda da genellikle egemen güçler ile halkın çatışması veya işçi sorunları üzerinde durulmuştur. Bu durumun gelişmesinde Türkiye’nin tam anlamıyla ve zamanında sanayi ülkesi olamamasının etkisi vardır.

Toplumsal çözüm önerisi olarak Marksizm’i anlatan romanlar genellikle salt ideolojik kaygılarla ele alınarak Marksizm’in temel kavramları üzerinden çatışmaları göstermiştir. Fakat bazı yazarlarımız tarafından bilimsel temelde ele alınan Marksizm, anlam ve derinlik olarak daha yoğun eserlerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu tür eserlerde edebiyatın bir slogan malzemesi olarak kullanılması daha geri plana itilmiştir. Buradan hareketle 1960 – 1970 Dönemi’nde Marksist ideolojiye dayalı sosyalist gerçekçi romancılar ve eserlerindeki ideolojik yaklaşımlar kronolojik olarak şöyle ele alınabilir:

2.1.1. Sosyalist Gerçekçi Sanatçılar ve Romanları

2.1.1.1. Orhan Kemal (1914 - 1970)¹

Adana’nın Ceyhan ilçesinde doğan yazarın asıl adı Mehmet Raşit Ögütçü’dür. Pamuk tarlalarında işçi olarak çalışmış ve kâtiplik yapmıştır. 1938 yılında askerliğini yaparken komünizmle ilişkili olduğu iddiasıyla beş yıl hapse mahkûm edilmiştir. Hapishanedeyken Nâzım Hikmet ile tanışmıştır. Bundan sonra Orhan Kemal şiiri bırakıp hikâye ve romana yönelmeye başlamıştır.

Romanlarında toplumun içinde bulunduğu durumu siyasi ve sosyal şartları ele alan yazar, toplumsal gerçekçi bir sanat anlayışıyla eserlerini kaleme almıştır. Toplumsal düzendeki aksaklıkların nedenlerini göstererek insanları uyarmayı ve birlikte çözüm yolu bulmayı amaçlar. Onun romanlarında “yol gösteren, insanları bozuk düzenden nasıl kurtaracağını eylemleriyle veya sözleriyle ortaya koyan idealize

---

¹ Yazar ve eserleri hakkında ayrıntılı bilgi için bk. (Otyam, 2015), (Narlı, 2002), (Eliuz, 2004), (Yumuş, 2017).

tipler bulamayız. Orhan Kemal, bu yönüyle toplumcu gerçekçi sınırların dışına çıkar” (Narlı, 2002: 27).

Materyalist bir görüşe sahip olan yazar, diyalektik materyalizm ile toplum içindeki çatışmaları ortaya çıkarmaya çalışır. Bunu yaparken edebiyatı salt propaganda aracı olarak kullanmaz. Ancak eşitlikçi bir devrimin gerçekleşmesi için edebiyatın büyük bir rol oynayacağına inancı vardır. Bu eşitlikçi devrim olmadığı sürece “her sınıf kendi koşullarından yararlanacaktır: Ezilen, sömürülen insanlar, sosyal sınıflar arasındaki zıtlığın ne olduğunu bilmeyecekler ve böyle olunca toplumun yapısı değişmeyecektir” (Narlı, 2002: 29). Yani olaylara materyalist bir bakış açısıyla yaklaşan Orhan Kemal, toplum sorunlarının çözümü için toplumsal yapıdaki zıtlıkların fark edilmesi gerektiğini düşündüğü için eserlerinde reçete sunmak yerine bu zıtlıkları ve zıtlıkların kaynağını gösterme yoluna gitmiştir.

Hanımın Çiftliği²: Roman Çukurova’da Muzaffer Bey’in çiftliğinde geçen roman, cinsellik ve üçkâğıtçılığa bağlı entrikalarla sürüklenir. Roman ideolojik fikir ve çözüm önerileri sunmaz. İdeolojiyi köylüler ve işçiler ekseninde bir durum tespiti yapmak için kullanır. Muzaffer Bey ve köylüler arasındaki anlaşmazlıktan ve çıkarlarını koruma güdüsünden dolayı parti değiştirme eylemleri bazı politik sahneleri ortaya çıkarır.

Roman, hâkim bakış açısı ve üçüncü şahıs anlatıcı ile birlikte kurgulanmış ve yazar kendisi için son derece serbest bir ortam kurmuştur. Bu bakış açısının getirdiği rahatlığa rağmen yazar, roman kahramanlarını ideolojik bir boyutta idealize etmemiştir. Bu Orhan Kemal’in ideoloji ve edebiyat ilişkisi üzerine olan düşüncelerinin bir yansıması olarak kabul edilebilir.

Muzaffer Bey, Çukurova’da büyük bir çiftlik sahibidir. Ayrıca HP taraftarı ve çıkarları için politik gücünü kullanan biridir. DP’nin seçimleri kazanacağını belli olması üzerine o da DP’ye geçer. Aşırı bir şekilde kadın düşkünü olan Muzaffer Bey, yeğeni ile evlendirilmek üzere çiftliğe getirilen Güllü ile evlenerek yeğeni Zaloğlu Ramazan’ı çiftlikten kovar. Kamu arazilerini kendi adına ektiren ve köyün bazı tapulu tarlalarını da kendi üzerine almaya çalışan Muzaffer Bey, bu sebeple köylü ile büyük bir çatışma içindedir. Romanda Muzaffer Bey, gerek fiziksel özellikleri gerekse

---

² Romanın ilk baskısı 1961 yılında yapılmıştır.

politik ve para gücü ile tam bir egemen güç olarak yansıtılır. Bu sayede ezen - ezilen çatışmasının ezen kısmını tek başına doldurur.

Güllü, Zaloğlu Ramazan ile evlendirilmek üzere çiftliğe getirilir. Ramazan ile evlenmeye sonuna kadar karşı çıkar. Önce öldürülen sevgilisi Kemal dolayısıyla böyle bir tepki verdiği düşünülen Güllü, Muzaffer Bey'i gördükten sonra Kemal'i de unutarak Muzaffer Bey'in dikkatini çekmeye çalışır ve bu amacına kısa sürede ulaşarak onunla evlenir. Evliliğinin ardından Güllü ismini değiştirerek Serap yapar. Güllü'den Serap'a geçişle Güllü'de büyük değişiklikler meydana gelir. Artık Güllü de ağa tarafında yer alır. Habip'in kışkırtmasıyla köylünün çiftliği basması, Habip'in Güllü'yü öldürecekken affetmesi ve Güllü'nün eşi olacak olan avukat Erdoğan'ın gerçek yüzünü görmesi üzerine Güllü köylünün toprak anlaşmazlığı konusunda haklı oldukları kanaatine varır.

Hıdıroğlu Habip, çiftliğin karşısındaki en etkin isim olarak karşımıza çıkar. Muzaffer Bey'in hem kendi tarlalarını hem de köylünün tarlalarını haksız bir şekilde kullanması ve Muzaffer Bey'in Habip'i köyün ortasında tokatlaması, Habip'in Muzaffer Bey'e karşı olan kininin sebepleridir. Bu sebeple Muzaffer Bey'i öldürür. Romanda haksızlığa uğramış köylüler adına sesini çıkaran tek kişi Habip'tir.

Muhsin Usta, romanda çok kısa bir bölümde ortaya çıkan tecrübeli, olgun ve insanları yanlış yapmamaları konusunda uyarıcı biridir. Romanda yol gösterici bir özellik gösteren Muhsin Usta, yazar tarafından idealize edilmemiştir. Bu durum yazarın ideolojik bir söylem geliştirmek yerine çözülmek üzere bazı tespitleri ortaya koymasından kaynaklanmaktadır. Muhsin Usta güvenilir biri olarak bazı tespitleri ortaya koyar. Bundan sonra çözüm arama işi ise okuyucuya bırakılır.

Zamanın kronolojik olarak ilerlediği romanda, Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ve DP arasındaki seçim yarışında köylünün haklarını arayacak bir çıkar yol bulma kaygısı görülür. Ayrıca romanda Türkiye'nin "küçük Amerika" olacağını belirtilmesi, Amerikan yardımları sayesinde tarımda makineleşmenin artması gibi işaretler de romanın vaka zamanınının 1948 - 1950 yılları olduğunu gösterir. Marshall Planı'nın 1948 - 1951 yılları arasında uygulanması ve DP'nin ilk kez iktidarı 1950 seçimlerinde ele alması bu vaka zamanını ortaya çıkarır.

Muzaffer Bey'in Çukurova'da bulunan çiftliği romandaki en önemli mekândır. Bu mekânda gelişen olayların çiftlik sakinleri ve köylüler üzerindeki etkileri konu

edilir. Çiftlik çevresindeki köylülerle Muzaffer Bey arasında sahipsiz topraklar üzerine olan anlaşmazlık ağa – köylü, patron – işçi, zengin - fakir çatışmasını ortaya çıkarır. Ancak yazar bu çatışmada ideolojik bir propaganda yolunu seçmez. Bunun yerine bu şartların ortaya çıkardığı sorunlara dikkat çekmek ister.

Hanımın Çiftliği ideolojik açıdan açıkça belli tezleri öne süren ve bu tezlerin savunuculuğunu açıkça işleyen bir roman olarak değerlendirilemez. Ancak bu durum romanda ideolojik ve politik konuların işlenmediği anlamına da gelmez. Romanda Türkiye'nin küçük Amerika olacağını belirtmesi ve bu düşünce etrafında kişilerin toplanmaya başlaması DP ile gelen ekonomi politikasını ortaya koyar. Ayrıca tarımda makineleşmenin olumlu sonuçlar doğuracağına inanan kahramanlar yine dönemin politik havasına uygun olarak hareket ettirilir. Özellikle Muzaffer Bey'in zorbalığından kurtulmak isteyen köylüler tamamen DP'yi desteklemeye başlar. Çünkü DP iktidara geldiğinde haksızlıklarla mücadele edeceğini ve bütün hesapların görüleceğini vadeder. Ancak köylü adına, o beklenen gün bir türlü gelmez. Bunun yerine Muzaffer Bey gibi zenginlerin sayısı çoğalır ve dışardan bol ve ucuz mallar ülkeye girmeye başlar. Sonucun olumlu olacağını ve liberal ekonominin kazancını artıracığını gören Muzaffer Bey'in de DP'ye geçmesi ise köylünün elini kolunu tamamen bağlar. Bu durum karşısında köylü Muzaffer Bey'i öldürmek ve çiftliği ateşe vermekten başka bir yol bulamaz.

Romanda ideolojik anlamda çatışma Muzaffer Bey ile köylüler, özellikle Habip, arasında yaşanır. Muzaffer Bey ve ailesinin yıllarca köyün sahipsiz topraklarını kendi adına ekmesi köylüyü Muzaffer Bey'e düşman eder. Köylü bu noktada arazilerin köylüler arasında paylaşılmasını istemektedir. Herkesin ortak kaygısı olan “ekmek kavgasının” çözümü sahipsiz toprakların eşit şekilde bölüşülmesidir. Burada yazar, bir çözüm önerisi getirirse de bunu ön planda tutmaz. Bunun yerine bu eşit paylaşımın yapılabilmesi için gerekli şartların nasıl oluşturulacağı üzerinde durur. Bunu yaparken de ne parti değiştirmeyi ne Muzaffer Bey'in öldürülmesini ne de çiftliğin yakılmasını olumlu bir davranış olarak göstermez. “Hanımın Çiftliği'nin sonlarına doğru yeni iktidar hedef olmaktan çıkar; çünkü Muzaffer Bey de DP'ye geçer. Böylece siyasete dayanan adalet isteği sona erer. Köylüler kurtuluş için anarşizme yönelirler” (Narlı, 2002: 201). Köylünün anarşizme yaklaşan eylemler sergileme ihtimali üzerine Habip, Muhsin Usta tarafından uyarılır ve yakıp yıkmakla bu sistemin değişmeyeceği, değişim için daha

bilinçli yolların kullanılması gerektiği düşüncesi yansıtılır. Yazar, bu çatışmaların ortaya çıkışının sebeplerini ve çözüm yollarını okuyucuya bırakır.

Orhan Kemal, şahıslarını idealize etmeden onları kendi şartları içinde oldukları gibi ele almıştır. Romanın yazıldığı dönem itibariyle işçi sınıfının bir sınıf mücadelesi içine girmemiş olması da bu durumu etkileyen faktörlerden biri olabilir. Orhan Kemal işçileri kendi şartları ile ortaya koyarak çatışmanın aslında nasıl başladığını göstermeye çalışır. Nitekim çiftlikteki işçiler de köylüler de sınıfsal bir yaklaşım sergilemezler. Hatta çiftliğe gelmeden önce fabrikada işçi olarak çalışan ve son derece namuslu, ahlaklı olarak gösterilen Güllü de giderek kapitalist bir düzenin içine girer. Önem verdiği namus kavramını yitirir, yıllarca çilesini çektiği işçiliğin zor şartlarını unuttur ve zengin bir hayatın güdümüne girer. Romanın belki de en dramatik kısmı Güllü'nün Muzaffer Bey'le evlenmesidir. Çünkü örf ve adetlere aykırı olarak Muzaffer Bey ekonomik gücüyle yeğeni ile evlendirilmek üzere olan kızla kendisi evlenir ve bu olay başka dramatik olayların yaşanmasına yol açar. Bir kadına sahip olma konusunda da bir eşitsizliğe dikkat çekilmektedir. Ayrıca paranın gücüyle Güllü de daha sonra kapitalist bir patrona dönüşecektir. Bu bir kapitalizm eleştirisidir.

Yazar böylece bütün çelişkileri hak kazanmaktan önce para kazanmak kaygısına bağlar. Bu kaygı sınıf bilincini ortadan kaldırarak irili ufaklı zenginlerin ortaya çıkmasına sebep olur. Bu sebepler romanın ideolojik temasını ortaya çıkarır ancak romanda açık ideolojik söylemlere rastlanmaz.

*Eskici Dükkânı*³: Çukurova'da I. Dünya Savaşı'ndan 1950'lere kadar ortaya çıkan gelişmelerin aileler ve bireyler üzerindeki etkisini konu alır. Romanda bu gelişmelerin sebep olduğu aile içi çatışmalarla birlikte yoksulluk ve ekonomik yapıdaki değişimin toplumsal yapıyı nasıl değiştirdiği anlatılır. Kapitalist sistemin yavaş yavaş etkisini artırmasıyla zanaatkârların ve işçilerin bozulan düzenleri ekonomik sıkıntılara sebep olur. "Gelişen kapitalist iktisat karşısında orta sınıfın işçi sınıfına doğru kayması yansıtılır" (Narlı, 2002: 339). Romanda küçük esnaf, işçi ve ırgatların zengin sınıf karşısındaki ezilmişliğine rağmen sınıfsal ideolojik göndermelerde bulunulmaz. Bunun yerine okuyucuya üstü örtük bir şekilde mesaj verilir. Böylece kapitalist ekonomik sistemin bir eleştirisi yapılmaktadır.

---

³ Romanın ilk baskısı 1962 yılında yapılmıştır.

Roman, hâkim bakış açısı ve üçüncü şahıs anlatıcı ile birlikte kurgulanmıştır. Bu kurgu ile yazar, roman kişilerinin geçmişleri ile ilgili ayrıntıları vererek kişiler arasındaki çatışmaları ve kişilerin sınıfsal özelliklerine dayalı ortak yönleri rahatça ortaya koymuştur.

Varlıklı bir ailede dünyaya gelen Topal Eskici, gençliğinde en iyi şekilde giyinmiş, yemiş içmiştir. Trablusgarp Savaşı'nda bir bacağı kaybetmiş, yurda döndüğünde ise düzenin değiştiğini görmüştür. Artık eski zenginliklerinden bir şey kalmadığını anlayan Topal Eskici, demircilik ve kunduracılık işleri yaparak ailesini geçindirmeye çalışmıştır. Bu sırada Menderes hükümetinin de etkisiyle yurda giren ucuz mallar, gümrüklerin açılması ve tarımda makineleşmenin artması şehirdeki küçük zanaatkarları ve işçileri zor durumda bırakmıştır. Ekonomik anlamda yaşadığı bu düşüş ve askerden kaçanların elde ettiği zenginlik Topal Eskici'nin sınırlı bir kişiliğe dönmesinin başlıca nedenidir. Romanın başkahramanı Topal Eskici, dönemin şartlarını doğru okuyamadığı için içine düştüğü ekonomik sıkıntıdan bir türlü kurtulamaz. "Dinamik Tarım" hareketiyle başlayan gelişmeler artık onun zanaatının etkisini ortadan kaldırmaya başlar. Makineli tarıma geçildiği için demirciliği, dışarıdan bol ucuza mal gelmeye başladığı için kunduracılığı para etmez.

Memet, Topal Eskici'nin büyük oğludur. Romanda ideolojik söyleme en fazla yaklaşan kişi olsa da yazar tarafından tam olarak idealize edilmiş bir tip olarak sunulmaz. "Ben işçi insanım, bana çalışacak işyeri, hiçbir zaman bitip tükenmeyecek iş olsun. On saat, on iki saat çalışırım, yeter ki karşılığını versinler. O zaman sen seyret bendeki yaşamayı" (s. 81). Bunları söyleyen Topal Eskici'nin büyük oğlunda bir sınıf bilinci oluşmaya başlamıştır denilebilir. O işçi olmanın farkında ve bu durumdan memnun olan biridir.

Topal Eskici'nin küçük oğlu Ali, ideolojik bir tip olarak değil romanın çatışma unsurlarından biri olarak karşımıza çıkar. O da işçi sınıfı içinde yer alır ancak bunun bilincinde olan biri değildir.

Ali'nin eşi Zeynep, kardeşi Zeliha'nın eşi Ünal da işçi sınıfı arasından seçilmiş kişilerdir, ancak onlarda da sınıfsal bir bilinç gözlenmez. Sadece Ünal ve Zeynep'in romanın sonunda fabrikada iş bulmasıyla aile toparlanmaya başlar. Bu durum günün şartlarına uyarak ve birlik olarak ancak kapitalist ekonomik düzende sıkıntılardan kurtulmanın mümkün olduğu fikrini yansıtır.

Romanın zamanı kronolojik olarak ilerler. Ancak bu ilerleme esnasında bazen geriye dönüşlerle kahramanlarla ilgili bazı olay ve durumlar özetlenir. Roman bir bahar günü başlar ve bir sonbahar günü son bulur. Tarımda makineleşmenin başlaması, gümrüklerin açılması gibi reel zamana ait ipuçları romanın vaka zamanının 1953 - 1955 yılları arası olduğunu gösterir. Bu aynı zamanda DP'nin iktidarda olduğu döneme işaret eder.

Romanda mekân Çukurova'dır. Burada şehirlerdeki küçük esnafın çektiği sıkıntılar ile kırsalda ekmeğe arayan işçilerin sıcak, sinek, sıtma ve dizanteriyle olan mücadeleleri anlatılırken işçilerin olumsuz çalışma koşulları gösterilir.

Topal Eskici'nin düzeni 1945'e kadar iyi kötü devam eder. Ancak 1945'ten sonra işleri iyice bozulmaya başlar. Tarımda makineleşmenin artması, işçilerin yaptığı işlerin çoğunun traktörlerle yapılması onun demircilikle geçinmesini zorlaştırır. Köyden şehre gelen Topal Eskici, yeniden kunduracılık yapmaya başlar. İşler bir süre iyi gitse de bu sefer de yurt dışından gelen ucuz mallar işlerini bozar. Değişen düzen ve yeni iktisadî sistemin getirdikleri küçük esnafı zorlar.

“Gümrüklerin açılması, Marshall yardımları, Kore Savaşı'ndan sonra yükselen tarım ürünlerinin fiyatları, makineleşmiş dinamik tarım, ithalatın artması, tarımdaki makineleşmeyle köyde geçinemeyenlerin şehre akınları, hayatı sosyal ve ekonomik olarak değiştirmeye, devlete bağlı ekonomiden liberalizme doğru dönüşmeye başlar. Bütün bu gelişmeler, içe kapanık ekonominin yarattığı imkânlarla geçinen esnafları sıkıntıya sokar... Ekonomik orta sınıf kimliğini kaybetmeye başlar” (Narlı, 2002: 368).

Ekonomik orta sınıf bu şekilde yok olurken zenginler daha da zenginleşmeye başlamıştır. Bu durumun olumsuz tarafı orta sınıf ve işçiler üzerinde etkili olmuştur. Yazarın zenginleşmeyi sürdüren sınıf yerine ekonomik sıkıntılarla mücadele eden sınıfı konu alması, onun bakış açısını ortaya koyar.

Romanın ideolojiye en fazla yaklaşan kişisi Topal Eskici'nin büyük oğlu Memet'tir. Memet hitabet gücü ile bütün aileyi bir araya toplayarak herkesi ikna eder ve kütlü toplamaya hep birlikte gitmeye razı eder. Hep birlikte kazanıp dönüşte iş kurup hep birlikte yaşamak fikrini ortaya atar. Bu, aile temelinde komün bir sistem kurmanın çabası olarak görülebilir. Ne yazık ki bu sistem kısa süre içinde çözülür ve aile içinde çatışma başlar. Çünkü toplumsallığın yerine bireysellik daha ağır basar. Yazarın romanı bu şekilde kurgulamasında henüz bu bilinç düzeyine ulaşmayan toplumun etkisi olabilir. Bunun sonucunda orta sınıf olarak değerlendirilebilecek

Topal Eskici ve ailesi romanın sonunda kütlü toplayıcılığına yani işçiliğe kadar düşer. Trablusgarb gazisi Topal Eskici'nin ekonomik bakımdan gittikçe düşüşü önemli bir mesaj içerir. Bir bacağını cephede bırakmış Topal Eskici'nin ülkesi için yaptığıyla düştüğü durum arasındaki tezat yine bir kapitalizm eleştirisidir.

Romanda aynı dönemde farklı gelişme gösteren üst tabaka yerine sosyo - ekonomik anlamda çözülme yaşayan alt tabakanın konu edilmesi ve bu tabakanın dönemin şartlarını yakalayamaması yazarın varmak istediği ideolojik bakış açısını yansıtır. Yazar böyle bir bakış açısına ulaşırken kesin ideolojik söylemlere ve idealize edilmiş tipler yerine örtülü mesaj ermeyi tercih etmiştir.

Gurbet Kuşları⁴: Orhan Kemal sosyalist gerçekçi bir bakış açısıyla ele aldığı bu romanında sınıfsal bilincin toplumda yavaş yavaş yerini almaya başladığını gösterir. “Felsefi görüşünü metafizikçi yönü olmayan diyalektik materyalizm olarak özetleyen bir yazarın, insanları sürekli ekmek kavgası içinde görmesi, insanların mutsuzluğunu veya mutluluğunu yaşadıkları toplum düzenindeki ekonomik yapıya bağlaması doğaldır” (Narlı, 2002: 456). Gurbet Kuşları, Türkiye'deki ekonomik yapının zenginleri daha zengin, orta sınıfı ve işçileri de daha fakir bir hale nasıl getirdiğinin bir sunumudur.

Hâkim bakış açısı ve üçüncü kişi anlatımına dayanan roman zaman olarak 1955 - 1960 dönemini anlatır ve “sosyo - politik göndermelerle 1957 yılını gösterir. Süre bir yıldan biraz aşkındır” (Narlı, 2002: 408). Genellikle İstanbul ve İstanbul'un yoksul semtlerinde geçen olaylarda, zenginlik göstergeleri Kabzımal Müteahhit Hüseyin Bey'in köşkünde ve eşiyle birlikte gittikleri üst tabakanın katıldığı toplantılarda göze çarpar. Romana geçici mekân olarak Ankara da konu edilir. Ankara daha çok politikanın, ahlâkî yozlaşmanın, çıkar ilişkilerinin ortaya çıktığı bir yerdir. Buradaki hemen herkes kişisel zevkleri ve maddî menfaatleri için her türlü ahlaksızlığı yapabilecek kişilerdir.

İflahsızın Memet, romanın başkahramanıdır. O dönem Anadolu'dan İstanbul'a çalışmaya giden binlerce kişi gibi, Memet de Sivas'tan İstanbul'a gelerek gurbete düşmüştür. Roman boyunca Memet'in İstanbul'da nasıl bir var olma kavgası verdiği ortaya koyulur. Memet, sürekli olumlu gelişmeler göstererek gurbette tutunma imkânını yakalar. Öncelikle okuma yazma öğrenen Memet, daha sonra da duvarcı

---

⁴ Romanın ilk baskısı 1962 yılında yapılmıştır.

ustası olur. Bu süre zarfında yavaş yavaş sınıf bilincinin geliştiği görülür. Örneğin Kabzımal Hüseyin Efendi'nin dükkânında çalışırken, onun Vatan Cephesi (VC)'ne katılması yönündeki istekleri üzerine buradaki işinden ayrılır. Çünkü VC'nin işçilerin lehine bir oluşum olmadığı düşüncesindedir. Bu bilinçlenme Memet ile babası arasındaki çatışmaları da tetikler.

İflahsızın Yusuf, Memet'in babasıdır. O da yıllarca Çukurova gurbetinde kalmış, orada duvarcı ustası olmuştur. İflahsızın Yusuf'u, İstanbul'a geldikten sonra daha iyi tanımaya başlarız. Yusuf, ikiyüzlü, çıkarıcı ve işbirlikçidir. Emek bilincine ulaşan Memet'in, babasının da bozuk düzene ayak uydurduğunu görmesi, baba oğul arasında çatışmaları artırır. Öyle ki Yusuf, oğlu Memet'i işinden ederek onun yerine geçer. Bu olay Memet ve Ayşe'yi olumlu bir işçi ailesi olarak çizilen Hatçe Abla ve kocasına iyice yaklaştırır.

Ayşe, Kabzımal Müteahhit Hüseyin Bey'in evinde hizmetçi olarak çalışır. Küçük yaştan beri bu evdedir. Komşu köşklerin hizmetçileri çeşitli ahlaksız maceralar peşinde koşarken o sadece işinin başında ve namusuyla çalışma çabasındadır. Çalıştığı yerin karşısında başlayan köşk inşaatında Memet ile tanışır ve daha sonrasında da evlenirler. Kendisine Hatçe Ablası ve kocasının yaşantısını örnek alır. Ahlaklı bir işçi olması ve işçi olma bilincine erişmesinde bu ailenin etkisi olduğu açıktır.

Kabzımal Müteahhit Hüseyin Bey, zamanında Anadolu'dan İstanbul'a gelmiş, burada önce kabzımallığa daha sonraları ise eşi sayesinde müteahhitlik yapmaya başlamış ve zengin olmuş birisidir. Çocukluğunun geçtiği Niğde'deki yaşantısını özlese de o da bozuk düzene uyum sağlamıştır. Karısının nüfuzu sayesinde DP iktidarıyla ilişkilerini arttırarak işlerini büyütme yoluna gitmiştir. Siyaseti çıkarları için kullanan biridir. Romanda siyasal eleştirinin odağıdır.

Hatçe Abla ve kocası ve onların yaşamları, roman boyunca Ayşe tarafından idealize edilir. Bir emaye fabrikasında işçi olarak çalışan Hatçe Abla'nın kocası, işçi olma bilincine ulaşmıştır. Bu bilinç roman boyunca hem Ayşe'yi hem de Memet'i etkiler.

Kastamonulu Recep, ortaokuldan terk ancak kendince bilgili biridir. Memet'e okuma yazma öğretir. Memet'i babası ile tanıştırtarak onun duvar ustası olmasına yardımcı olur. İstanbullularla girdiği ağız kavgalarından başarıyla çıkması ve

Memet'e karşı olan dostluğu, aralarını pekiştirir. Recep de romandaki işçi olma bilincine ulaşan şahıslardan biridir. Memet'in bu bilince ulaşmasına yardım eden karakterlerdendir.

DP iktidarının başlattığı “dinamizm” hareketi her alanda ülke genelinde etkisini gösterirken, İstanbul'da bir gecekondu oluşumunu da tetiklemiştir. Anadolu'dan gelenler için bir cazibe merkezi olarak görülen İstanbul, bu gecekondu arasında bir işçi sınıfının ve bilincinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Çalışmak için İstanbul gurbetine düşenler arasında sadece çalışarak gününü kurtaran, kendisi gibi çalışmaya gelenleri dolandıran, ahlaksızlığın içine düşmüş ve bozuk düzene uyum sağlamış tiplerin yanında namusuyla çalışıp bu yolda kendi varoluşunu ortaya koymaya çalışan bilinçli tipler de yer almaktadır. Bu bilinçli tipler, hususi arabalara, apartmanlara, köşklere ve servete karşı öfkeli. Bu öfkenin sebebi ise her geçen gün zenginler zenginleşirken fakirlerin giderek yoksullaşmasıdır. Bu yine bir kapitalist düzen eleştirisidir.

Romanda komünist olarak adlandırılan Öğretmen, gecekondu çevresinde sevilen, insanlara yardımcı olan biridir. İktidarla fikir olarak bağdaşmasa da DP' liler tarafından da sevilir, sayılır. Romanın sonlarında halkın iktidardan beklentileri Öğretmen'in sesinden duyulur: “Bizim millet olarak, halk olarak iktidarlardan istediğimiz, daha iyi yaşamaya bizleri ulaştırmaları. Bunları yaptılar mı, bırak gerisini!” (s. 366). Halk öncelikle kanalizasyon, elektrik, su ve yol gibi temel hizmetleri almak istemektedir. İktidar sahiplerinin asaletleri onlar açısından hiçbir önem arz etmemektedir.

İstanbul'a çalışmak için gelenleri “Gurbet Kuşları” olarak tanımlayan yazar, burada yeni oluşan sosyal çevrenin bir profilini çizmiştir.

“Gafur, Yusuf ve Hüseyin Korkmaz ve hanlarda kalan yığınla Anadolu insanı, kapitalist düzenin ikiyüzlü, çıkarıcı, vurguncu ilişkileri içinde savrulurlar. Kimi uyum sağlayıp Hüseyin Korkmaz gibi sistemin patronu haline gelirken, kimi Gafur gibi patronların servetlerinden çalmaya, kimi Yusuf gibi, kendini ezen düzene kölece yanaşarak tutunmaya çalışır. Diğer taraftan, geleneksel değerleriyle şehir değerlerini birleştiren, köylülükten ‘proleterleşme’ ye uzanan insanlar da vardır. İflahsızın Memet ve karısı Ayşe, Hatçe Abla ve kocası bunlardan bazılarıdır.” (Narlı, 2002: 472).

Kapitalist sistem etrafında yer alan şahıslar sürekli Memet'in karşısında yer alsada Memet'in roman boyunca gösterdiği ilerleme romanın vermeyi amaçladığı mesajı gösterir. Kapitalizmin karşısına sınıf bilincine ve emeğe dayalı bir sistemle çıkmak bu bozuk düzeni ortadan kaldırmanın bir yoludur. Bu yolu seçen Memet, Ayşe, Hatçe Abla ve kocası romanda mutluluğa ulaşmış kişilerdir.

Kanlı Topraklar⁵: Topal Nuri'nin çeşitli düzenbazlıklar yoluyla sınıf atlayarak zengin olmaya çalışmasının anlatıldığı romanda, kapitalist sistemin toplumda meydana getirdiği aksaklıklar gösterilmeye çalışılır. Bu aksaklıkları okuyucuya gösterirken de arka planda Marksist düşünceler aktarılır. Hem fabrikalarda hem de tarlalarda çalışan işçilerin emeğin esas sahipleri oldukları ve daha iyi şartlarda bir yaşamı hak ettikleri düşüncesi etkilidir.

Hâkim bakış açısıyla yazar anlatıcı tarafından anlatılan romanda, bakış açısının vermiş olduğu avantajla özellikle işçiler hakkında ayrıntılı bilgiler aktarılır. Romanda ön planda olmayan fabrika işçileri ara sıra görünürler, fakat ideolojik bakış açısının aktarılmasında son derece önemlidirler. Romanın 19. bölümünde yazar tarafından mebuslarla işçilerin yaşantıları karşılaştırılır. İşçilerin hangi partiye oy verirlerse versinler hayatlarında hiçbir şey değişmez, mebuslar Ankara'ya gider gitmez onların dertlerini unuturlar. Bu durumun dünyadaki bütün işçiler için aynı olduğu yazar tarafından dile getirilir.

Topal Nuri, romanın başkahramanıdır. İşçilikten kâtipliğe oradan da Nedim Ağa'nın damadı olarak daha üst bir tabakaya yükselmiştir. Nedim Ağa'nın fabrikasında çırçır kâtibidir. Topal Nuri, kendisini işçi sınıfı dışında görür. Sınıf atlayıp zengin olmak yegâne amacıdır. Bu amaç için çıkarı olan herkesle iyi ilişkiler kurar ve her türlü düzenbazlığı yapar. Dinî yönden zayıf birisi olmasına rağmen amacına ulaşmak için yeri geldiğinde çok dindar biri olarak kendini tanıtır. Kapitalizmin bozduğu bir insan tipidir.

Nedim Ağa, fabrika sahibidir. Ermeni tehciri sırasında ele geçirdiği bu fabrika ve parti ile olan iyi ilişkileri sayesinde zengin olmuştur. "Nedim Ağa fabrika sahibidir ama kapitalist düzendeki patrona benzemez. O, şarklı bir kurnazdır. Geleneksel ağanın yozlaşmış, ferdileşmiş, bozuk bir profilidir" (Narlı, 2002: 312). Nedim Ağa,

---

⁵ Romanın ilk baskısı 1963 yılında yapılmıştır.

işçileri kapısında beslediği aç insanlar olarak görür. Ancak işçilerle arasında bir çatışma meydana gelmez.

Kantarcı Mustafa, kendi halinde çalışkan bir işçidir. Karısı tarafından sürekli küçümsenir. Topal Nuri ile ilişkilerinin düzelmesi üzerine Topal Nuri'nin etkisi altına girerek fabrikadan çaldığı malları satmaya başlar. Yavaş yavaş ahlaki olarak bozulmaya başlar. Bu bozulma onun zengin olma gayesinden kaynaklanır. Kendi çalışma koşulları altında hiçbir zaman rahata kavuşamayacağını anlar. Bu hırsları yüzünden de hapisaneye düşer.

Şehnaz, Kantarcı Mustafa'nın karısıdır. O da zengin olma hayalleri içinde birisidir. Gözünü açmazsa kocasının asla zengin olamayacağını düşündüğü için sürekli onu küçümser. Topal Nuri sayesinde Nedim Ağa ile tanışarak Nedim Ağa'yı kendine bağlar ve bu yolla zevk ve sefa içinde bir hayata kavuşur. Şehnaz da kapitalist sistem içerisinde zenginliğe ulaşmak için birçok ahlaki değeri yok sayarak namusundan ve kişiliğinden büyük ölçüde ödün verir. Bu örnekler yazar tarafından bilinçli olarak kurgulanmıştır. Çünkü Marksist düşünceye göre kapitalizmin egemen olduğu toplumda ahlaki yozlaşmadan kaçınılamayacağı (hırsızlık, kötü yola düşme vb.) düşüncesi verilmeye çalışılmıştır.

Ali Şahin, Romanya göçmenidir. Gençliği Romanya işçi hareketleri arasında geçmiş bu sırada makinistlik ve şoförlük öğrenmiştir. Daha sonraları dava arkadaşı Sinan Efendi sayesinde Kanlı Topraklar'da bir tepeye yerleşerek ömrünü burada geçirir. Melankolik bir ruh haline sahip sol görüşlü biridir. 1927 yılında yapılan Şimendifer Grevinde önemli rol almıştır. Zamanla Marksizm'den uzaklaşarak riyazet, definecilik ve efsunculuğa yönelmiştir. Yarı deli denebilecek bir yapıdadır. Ancak günün birinde Dünya İşçi İhtilali'nin mutlaka gerçekleşeceğini düşünür. Yazar bununla bir gün sosyalist devrimin idealist işçiler sayesinde gerçekleştirileceği fikrini ortaya koymuştur.

Sinan Efendi, arzuhalcilik yaptığı dönemde memurlarla kurduğu iyi ilişkiler sonucunda sahipsiz tarlaların tapu kayıtlarını almış, zamanla buradaki köylülerle uğraşarak toprak sahibi olmaya çalışmıştır. Paşazadelerin vekili olarak gittiği Kanlı Topraklar'da ise köylüye başka Paşazadelere başka konuşarak durumu idare etmiş ve kısa sürede diğer yetenekleri sayesinde köylüyle iyi ilişkiler kurarak buraya yerleşmiştir. O da Ali Şahin gibi 1927 Şimendifer Grevi'nde önemli görevler almış

biridir. Solculuğun materyalizminden kayıp sağcılığın spiritüalizmine yuvarlanmış. O, sağcı veya solcu değil, tam anlamıyla bir oportünisttir. Ancak Sinan Efendi de Ali Şahin gibi, bir gün Dünya İşçi İhtilali'nin gerçekleşeceği inancındadır.

Hakkı Bey, paşazadelerin varisidir. Kanlı Topraklar, Hakkı Bey'in tapulu malıdır. Hakkı Bey, Avrupa'da öğrenim görmüş hemen hemen bütün Batı dillerini bilen birisidir ancak bir baltaya sap olamamıştır. “Mala mülke, aşka, sanata, paraya, gezip tozmaya, mevkiye, her şeye, her şeye boş veren, gerçekten boş veren, yaşadığı dünyanın fizikötesine geçmiş bir insandı(r)” (s. 266). Hakkı Bey'in Kanlı Topraklar ve bu topraklarda yaşayan, bu topraklardan geçimlerini sağlayan insanlar üzerinden ulaştığı fikirler, Marksizm'i ve hümanizmi hatırlatır. Ona göre insanlar bazı uydurma kanunlarla yeryüzündeki toprağı paylaşmıştır ve bu paylaşım toprağın verimliliğini düşürmüştür. İnsan topraktan ve doğadan daha sonra dünyaya geldiğine göre toprakların tapulanması bir haksızlıktır. Ayrıca her geçen gün nüfusu artan insanoğlu için de haksızlıktır bu durum. “Hukuk da ne be? Tapu da ne? Kadastro da ne? Geç efendim, Allah, çalış kulum, demiş. Kul çalışmıyor mu? Tarlalar dolusu çalışmıyor mu? Bu topraklar, üzerinde çalışanların olmalı!” (s. 289). Hakkı Bey'in bu düşünceleri üzerinden insan ve toprak ilişkisi Marksist açıdan ele alınır. Hakkı Bey'e göre toprakta özel mülkiyet olmamalıdır. Toprak onu işleyen, ondan ürün elde eden kişilerin olmalıdır. Bu düşüncelerle yazar aslında dönemin Türkiye'sindeki toprak reformu politikasına göndermeler yapmaktadır.

Roman “1934 yılı ağustos ayının sonlarıydı.” ibaresiyle başlar ve hemen hemen bir yıllık süreyi kapsar. Bu, romanın vaka zamanını gösterir. Ağustos ayı, Çukurova'nın en hareketli zamanıdır. Fabrikalar ve işçiler durmadan çalışırlar. 1934, CHP'nin iktidarda olduğu dönemdir. Serbest Fırka (SF)'nin kapatılması üzerine inkılaplara karşı olanlar iktidara karşı tavır alsalar da bunu açıkça dile getirmekten çekinirler. Bu dönemle ilgili “hacca gitmenin yasak olması”, “fes yerine şapka takılması” gibi konular dile getirilerek dönemin siyasi havası aktarılır.

Çukurova romanın başlıca mekânıdır. Nedim Ağa'nın fabrikası ve Kanlı Topraklar da işçi hareketliliğinin olduğu kapalı mekânlardır. Bu mekânlar ideolojik yaklaşım ve söylemin en yoğun olduğu yerlerdir. Ancak bu söylemler bir slogan olmaktan ziyade arka planda işlenir. Bu kapalı mekânlarda işçiler arka planda bir hak arayışı içindedir. Mekân unsuru ezen - ezilen çatışmasının yansıtılmasında kullanılmış ve ideolojinin aktarılmasında önemli bir rol üstlenmiştir.

Ali Şahin, Hakkı Bey ve Sinan Efendi romanda ideolojik söylemlerde bulunan şahıslardır. Ali Şahin, sol görüşlü biridir ve bir gün dünya işçi ihtilalinin gerçekleşeceği düşüncesindedir. Fakat materyalizmin yerine maneviyatı koyma ve Marksizm ile Bektaşiliği birleştirerek işçi ihtilalini sağlama gibi düşünceleri Ali Şahin'i yarı deli bir insan konumuna sürükler. İstedığı zaman Lenin ile buluştuğunu söylemesi de bu durumu destekler. Hakkı Bey ise, insan - toprak ilişkisi fikirleri ile Marksizm'e yaklaşır. Hakkı Bey, toprağın ve doğanın insandan önce de var olduğunu, insanların ise onu uydurma kanunlarla böldüğü ve parça parça ettiği düşüncesindedir. Ona göre tapu ve kadastro birer yalandır. Gerçek olan ise, toprağı işleyen, ürün elde eden ve emek harcayanların toprağın asıl sahibi olduklarıdır. Toprak üzerinde özel mülkiyet hakkının olmaması gerektiği düşüncesinde olan Hakkı Bey'in bütün bu fikirleri varisi olduğu topraklar için de geçerlidir. Hakkı Bey bütün bu fikirleri benimsemesine rağmen yine de topraklarını satarak mevcut sistemin içerisinde yer alır. Bu ise fikirleri ile yaptıkları arasında büyük bir çatışma meydana getirir. Zaten hiçbir konuya derinlemesine önem vermeyen Hakkı Bey, bu çatışmayı bünyesinde meydana getirmeye uygun bir yapıdadır. Sinan Efendi de eski solculardandır. Önceden bazı sol faaliyetler içinde yer alsa da sonradan kendi cebine çalışan, fırsatçı bir karaktere bürünmüştür. Her ne kadar eski fikirlerinden uzaklaşmış olsa da Ali Şahin gibi, o da bir gün dünya genelinde bir işçi ihtilalinin gerçekleşeceği düşüncesindedir. "Sinan Efendi, Ali Şahin ve Hakkı Bey, farklı karakterlere, farklı yaşayışlara sahip olsalar da aynı ideolojiyi dillendirirler Marksist ve hümanist söylemlerini açıkça dile getirirler" (Narlı, 2002: 338). Aynı söylemleri dile getiren bu kahramanların karakter ve akıl sağlığı açısından noksan olmaları yazarın ideolojiyi ön plana çıkarmak istememesinden kaynaklanmaktadır. Çünkü Orhan Kemal "bozuk düzeni anlatan romanın kendisi bir ideolojidir. Ayrıca bir roman şahsını bir ideolojik kahraman gibi davrandırıp konuşurmak, insanı bilinçsizce eyleme yönelten, provokasyona elverişli, kasıtlı bir kılavuz" (Narlı, 2002: 338) olarak görür.

İzmir ve İstanbul'dan Nedim Ağa'nın fabrikasına getirilen işçiler de ideolojik bir grup oluşturur. Bu işçiler sınıf bilincine sahip, haklarını talep edebilen, patron ve müdürler karşısında kendi ezdirmeyen üyelerden oluşmaktadır. Onları fabrikaya getiren fabrika genel müdürü, Nedim Ağa ve fabrikanın diğer yönetici kadroları bu işçilerin tavırlarından rahatsızdır. Çünkü bunların ortaya koyduğu davranışlar diğer işçiler üzerinde de etki göstermekte ve onları alışılmış işçi profilinin dışına

taşımaktadır. İzmir ve İstanbul'dan getirilen işçiler kendilerini fabrika sahibinin kölesi olarak görmezler, çalışma koşullarının iyileştirilmesi ile ilgili talepte bulunurlar ve eğer bu talepler karşılanmazsa iş mahkemesine başvuracaklarını belirtirler. Bu işçiler işlerine kimseyi karıştırmaz ama işin en iyisini de yine bunlar yapar. Ayrıca bu işçilerin kültür seviyelerinin de yüksek olduğu görülür. Örneğin bu işçilerden biriyle Topal Nuri arasında Kebapçı Tahsin'in dükkânında insanın zengin olması için Allah'ın da bunu istemesi gerektiği ve Allah'ın insanları niçin sınıdığı üzerine geçen bir tartışmada, Topal Nuri İzmirli işçinin söylediklerine cevap veremez. İzmirli işçinin materyalizme yaklaşan soruları öne sürdüğü görülür.

Romanda saf ve çalışkan fabrika işçileri de görülür. Bu işçiler ekmeklerini kazanmak için sadece çalışırlar. Fakat bu durum onların hayatında ekonomik rahatlama olarak herhangi bir değişiklik yaratmaz. Bunun sebebi bozuk düzendir ve bu düzen emeği kesinlikle ön planda tutmaz.

Sosyal düzenin bozuk olduğu düşüncesinde olan Orhan Kemal, bu düzenin kapitalist ekonomi yüzünden bozuk olduğu inancına sahiptir. Bu sebeple insanların hayata tutunabilmek için gösterdiği çabada insanlar suçsuzdur. Yani, sınıf atlamak, çeşitli zenginliklere ulaşmak isteyen birinin haksız, hukuksuz ve ahlak dışı yolları seçmesinin nedeni kapitalist sistemin yarattığı sosyal bozulmadır.

Kantarcı Mustafa ve Topal Nuri her ikisi de Nedim Ağa'ya bağlıdır. Kantarcı Mustafa, ekmeğini Nedim Ağa'nın verdiğini düşünür. Topal Nuri ise hayal ettiği zenginliğe ulaşmak için Nedim Ağa'yı kullanır. "Marksizm'e göre üretim araçlarının ve ürünün özel mülkiyette birikmesi, çalışanı çalıştığı ölçüde fakirleştirir" (Narlı, 2002: 336). Kantarcı Mustafa çalıştığı ölçüde fakir kalmış biridir. Topal Nuri ise Nedim Ağa'yı kullanarak gün geçtikçe zenginleşir. Sınıfsal olarak aralarında hiçbir fark olmayan bu iki şahıs farklı yönde gelişme gösterir. "Bu da Marx'a göre kapitalistleşen toplumlarda doğal bir süreçtir" (Narlı, 2002: 336).

Kanlı Topraklar'da kapitalizmin bozguna uğrattığı bir sosyal düzen görülür. Toplumdaki bütün aksaklıklar bu çerçevede romanda okuyucunun önüne serilir. Ancak bu bozulmayı ortadan kaldıracak kesin çözüm önerilerine ve idealize olmuş fikirlere rastlanmaz. Çözüm önerisi olarak ortaya atılan fikirler ya geri planda işlenir ya da yarı deli ve fırsatçı olarak bilinen kusurlu tipler tarafından ortaya atılır. Bu

fikirler Marksizm çerçevesinde değerlendirilebilecek fikirlerdir. Bu sebeple romanda verilmek istenen ideoloji dolaylı bir yoldan aktarılmıştır diyebiliriz.

Sokakların Çocuğu⁶: Erken yaşta suç ve cezaevi ile tanışan Cevdet'in sosyal psikoloji açısından bir değerlendirmesinin yapıldığı romandır. Romanda bu değerlendirmeler yapılırken dönemin sosyal durumu hakkında da bilgi verilir. Bir çocuğun sosyal statüsünü yükseltmek için kendisini kovboylarla özdeşleştirmesinin romanıdır.

Tanrısal bakış açısı ve üçüncü şahıs anlatıcının hâkim olduğu romanda yazar, Cevdet'in iç dünyasını, hayallerini ve kızgınlıklarını net bir şekilde ortaya koyar. Buradan hiç kimsenin keyfi olarak suç işlemediği, şartların insanı suç işlemeye zorladığı fikri ortaya çıkar. Yani sosyo - ekonomik düzen ve bazı psikolojik gelişmeler insanların suça yönelmesindeki başlıca etmenlerdir.

Cevdet, babası annesini sürekli dövdüğü için annesinin öldüğüne inanan bir çocuktur. Annesini küçük yaşta kaybeder. Bu durum Cevdet üzerinde yaşamı boyunca etkili olur. Zamanla babasından uzaklaşan ve onu da kaybeden Cevdet, artık sokaklardadır. Kendisine acıyanları bu sebeple yardım edenleri sevmez. Nankör biri olmadığını anlatmak, kendisini aşağılayanlardan intikamını almak ve güçlü biri olmak için Amerika'ya gitmeye karar verir. Orada Arslan Tomson, Tom Miks, Pol olacak ve geri döndüğünde herkesle hesaplaşacaktır. İşportacılıktan kazandığı parayla Amerika'ya gitmesinin mümkün olmadığını gören Cevdet, okuduğu romanın da etkisiyle sinema soygunu yapmaya karar verir. Bu soygunda yakalanmasının ardından da onun cezaevi günleri başlar. Romanın sonunda Cevdet'i cezaevlerinde ünlenmiş bir kabadayı olarak görürüz.

Cevriye, kimsesiz bir çingene kızıdır. Bir barakada kendisi gibi diğer çingenelerle yaşayan Cevriye, roman boyunca namusunu korumaya çalışan ve her durumda Cevdet'e yardımda bulunan biridir. Büyük şehirlerdeki yoksul genç kızların para fetişizmine karşı direniş sembolüdür. Cevriye'nin çevresindeki diğer çingeneler üzerinden ekonomik sistemin yarattığı bozulmanın kişilerin ahlaki yozlaşmasını artırdığı işlenir. Cevriye, bu bozuk sisteme karşı mücadele edilebileceğinin örneğidir.

Roman geniş bir zaman dilimini kapsamaktadır. “*Suçlu*”nun bittiği tarihte başlar (1933). Cevdet'in cezaevine ikinci girişinden sonra atlamalar çoğalır. Vaka

---

⁶ Romanın ilk baskısı 1963 yılında yapılmıştır.

sonunda Cevdet, artık genç bir adamdır. Yaklaşık on yıllık bir süre” (Narlı, 2002: 408). Yani romanın vaka zamanı 1933 - 1943 yılları arasındaki on yıllık süredir.

Romanda geniş mekân İstanbul’dur. Unkapanı, Beyoğlu, Beyazıt, Perili Köşk, Hapishane romanda geçen mekânlardır. Ayrıca hayali bir mekân olarak Amerika sıklıkla romanda kullanılır. İstanbul, Cevdet’in bütün problemlerinin başlangıç noktasını oluştururken Amerika bu problemlerden kurtulabileceği bir yer olarak romanda işlenir.

Yazarın bakış açısına göre ABD’yi şöyle de değerlendirebiliriz: ABD kendi sistemi içerisinde sosyo - ekonomik açıdan sorunsuz bir sistem kurmuş olsa da bu sistem ABD dışındaki ülkelerde düzgün işleyememektedir. Bu yüzden her ülke kendi şartları içerisinde gerekli olan sistemi oturtmak zorundadır. Buna bağlı olarak Cevdet, hayali olan ABD’ye gidemez. Hatta bu hayal uğruna hapse girer. Ancak hapishanede tanıştığı Laz Maksut’a özenerek hep hayal ettiği gibi herkesin korktuğu bir kişilik olur.

Romanın muhtevasına ilişkin ideolojik yansımalar çok büyük yer tutmasa da bazı dikkat çekici noktalar vardır. Cevdet’in hayalinde belki de Amerika’da sokak çocukları tarafından sıkıştırılmış bir milyarder fabrikatör çocuğuna rastlayabilir ve onu kurtarabilirdi. Fabrikatör onların kim olduğunu sorduğunda ise “Biz Atatürk çocuklarıyız” derdi göğsünü gere gere. Bu hayal, yazarın Atatürk ve devrimleri sayesinde Türkiye’nin de dünya devletleri arasında yer alacağı ve hatta onların birçoğuna yol göstereceği düşüncesinin bir yansıması olabilir. Öyle ki günü geldiğinde Amerika’yı, Amerikalı fabrikatörü de koruyabilecek güçte olmalıdır.

Cevdet cezaevinde Öküz Mehmet’in baskın olduğunu, diğer çocukların ondan korktuğu için karşı gelemediklerini ve bütün paranın bir şekilde Öküz Mehmet’te toplandığını görür. Bunun üzerine bütün çocukların bir araya gelerek Öküz Mehmet’e karşı durabilecekleri fikrini ortaya atar. Bu, Cevdet’in bütün çocukları birleştirmeye dair ortaya attığı ilk fikirdir. Cevdet’in Öküz Mehmet’i yenmesi ve onun hegemonyasını sarsması üzerine çocuklarda artık bütün zorbalardan yenilebileceğine dair bir düşünce oluşmuş, artık üzerlerinde himaye kurabilmek zorlaşmıştır. Burada Cevdet ile birlikte toplumsal bir tespit yapılarak, ezilen kesimler bir araya gelirse ve başkaldırırsa yönetimlerin de değişebileceği mesajı verilmiştir.

Hapishaneye düşmek, para kazanmak için bazılarının kişisel isteklerini yerine getirmek, yoksulluk çekmek, aşağılanmak ve bütün bunlardan kurtulmak için ABD'ya gitmek hayali kapitalist ekonomik sistemin ortaya çıkardığı durumlardır. Bu yüzden ancak ekonomik sistem ve bozuk düzen değişirse insan düzgün bir hayat yaşayabilir.

Sokakların Çocuğu romanı daha çok psikolojik travmalara bağlı olarak Cevdet'in sosyal yaşamından kesitler sunan bir romandır. Ancak bütün bunlar arasında bazı ideolojik göndermeler de bulunmaktadır. Ancak bu ideolojik yansımalar çok baskın bir özellik göstermez. Bu sebeple romanda idealize edilmiş bir tipe veya yoğun ideolojik söylemlere yer verilmemiştir.

Bir Filiz Vardı⁷: Bir kenar mahalle romanı olarak nitelendirilen *Bir Filiz Vardı*, ekonomik temellere dayalı bir romandır. Kapitalist ekonomi sisteminin hayatın bütün safhalarına yansıyan yönleri ve sosyal yaşamda meydana getirdiği olumsuzluklar ele alınarak sosyal düzendeki bozulmanın kaynağı gösterilmeye çalışılmıştır. Filiz isimli genç kızın yavaş yavaş hayatı öğrenmeye başlaması ve öğrendikçe değişen fikirleri son aşamada Filiz'de işçi sınıfı bilincinin oluşmasını sağlar. Bu fikirlerin gelişmesi ve sendikalı genç ile aralarında bir aşkın doğması Filiz'i cinsel bir meta olmaktan ve para için evlenmek zorunda kalmaktan kurtarır. “Şehrin ekonomik çıkarlara ve cinsel zaafılara dayanan ikiyüzlü ve acımasız dünyasına giren genç kız, kendi iş ahlakını korumaya, bilinçlenerek bu kişiliğini sosyal bir uyanışla tamamlamaya çalışır” (Narlı, 2002: 376).

Üçüncü kişi anlatıcı tarafından hâkim bakış açısıyla kurgulanan roman, Filiz'de meydana gelen düşünce değişimlerini bütün ayrıntısıyla okuyucuya sunma olanağı sağlar. Filiz'in para, namus, aşk ve bilinçlenme yolundaki tercihleri ve bu tercihleri ortaya çıkaran ekonomik etkenler bütün problemlerin kaynağı olarak gösterilir.

Filiz, on altı yaşında güzel bir kızdır. Babasının işlerinin bozulmasından dolayı çalışmak zorunda kalmıştır. Çalışmaya başladıktan sonra o da giyim kuşamına dikkat etmeye başlar. Bununla birlikte daha da dikkat çekmeye başlayan Filiz, artık çalıştığı yerde herkesin ilgi odağı olur. Bu ilgi daha çok cinsel arzulara dayanmaktadır. Filiz ise beğenilmekten memnundur ancak namusuna da oldukça düşkündür. Çalıştığı kitapçının dükkân komşusu olan ressamın verdiği roman ile bir hayal dünyasına giren

---

⁷ Roman 1964 yılında Pardon dergisinde tefrika edildikten sonra, 1965 yılında ilk baskısı yapılmıştır.

Filiz, daha sonra romanın yazarı ile tanışır ve romanın ikinci cildinin kahramanının kendisi olduğunu öğrenir. Filiz'in romanın birinci cildi ile yazara, ikinci cildi ile de işçi sınıfına olan ilgisinin artması dikkat çeker. Bu romanlar ve daha sonra çalışmaya başladığı sendika şubesi sayesinde Filiz'de bilinçlenme süreci hızlanır. Yazar bu durumla işçi sınıfının bilinçlenmesi sürecinde edebiyatın ve bilhassa da roman türünün rolüne dikkat çeker.

Filiz'in babası, 1960 darbesinden önce arabacılık yapan, kendi işinde, düzeni ve huzuru yerinde biridir. VC üyesi olan babanın, 27 Mayıs darbesinden sonra işleri bozulur ve ekonomik sıkıntıya düşer. Bunun üzerine kendisini alkole verir ve sinirli, huysuz bir baba profili oluşturur. Baba işleri bozulduktan sonra karısını ve kızı Filiz'i çalıştırır. Hatta ortanca kızı Nur'u bile çalıştırmayı düşünür. Karısı ve kızı çalışırken kendisi hiçbir işte çalışmaz ve sürekli eski arkadaşları ile bir araya gelerek içer ve eski günlerden bahseder.

Maşa olarak tanınan Filiz'in patronu, kitabevi sahibi ve Anadolu'nun bir yerinde biraz malı mülkü olan zengin birisidir. Filiz'i işe aldıktan sonra Filiz'e sarkıntılık edip onunla evlenmeye çalışan Maşa da eski VC üyelerindedir. Zenginliğiyle Filiz'in ailesini etkilemiş ve ailenin de bu evliliğe onay vermesini sağlamıştır. Filiz'in buna direnişi sayesinde bu evlilik gerçekleşmemiştir. Maşa'nın sadece zenginliğinden dolayı ailenin bu evliliğe onay vermesi ve bu sebeple Filiz ve ailesi arasında ortaya çıkan çatışmalar, kapitalist ekonominin aileler üzerindeki etkisini göstermektedir. Filiz'in haminesinin verdiği şu nasihatler dikkat çekicidir: “Erkeğin çirkini olmaz zengini olur. Eğer zengin bir kocayla evlenip yeteri kadar parayı hesabına geçirebilirse o zaman yine istediği kişiyle beraber olabilir. Zengin erkek sağmal inehtir” (s. 223). Haminenin bu sözleri kapitalizmin aileler üzerindeki etkisini özetler. Yani sosyalizmin kişilerin davranışlarını ahlaki değerler değil ekonomi belirler düşüncesine vurgu yapılmaktadır. Kapitalizm ekonomik kaygılar yaratır. Bu kaygıların sonucu ise aile birliğinin dağılması ve ahlaki çöküntünün ortaya çıkmasıdır.

Yazar, romanda Filiz'in okuyup etkilendiği iki romanın yazarı olan şahıstır. Burada yazar olarak geçen şahıs, biyografik özellikleri dolayısıyla, Orhan Kemal'in kendisidir. Orhan Kemal de Ülkü adında genç bir kıza âşık olmuştur. Fikret Otyam, bu aşkla ilgili olarak, “bu aşktan *Bir Filiz Vardı* romanıyla, nur topu gibi bir oğlan çıkartacaktı” (Otyam, 2015: 195) der. Yazar, Filiz'de işçi sınıfı üzerine başlayan

bilinçlenmenin fitilini ateşleyen kişidir. Ayrıca Filiz'in cinsel bir obje olmaktan kurtulması ve hayalindeki gibi bir ilişkiye başlaması da yazar sayesinde gerçekleşir. Yazarın sendika şubesinde Filiz'e iş bulması bütün bu halkaları bağlayan bir etki yaratır.

Sendikalı genç dokumacı, ön plana çıkmaya da romandaki ideal tiplerden biridir. Hem fabrikada hem de sendikada çalışırken bir taraftan da makine mühendisi olabilmek için gece lisesinde devam eder. Filiz bilinçlenme sürecinin son aşamalarını bu sendikalı gencin telkinleri ile tamamlar. Sendikalı dokumacıya göre sosyal hayatı ekonomik ilişkiler düzenler. Ona göre işçi emeğini satan şerefli bir insan, patron ise emeği parayla satın alan bir sermaye sahibidir.

Roman 27 Mayıs 1960 darbesinden hemen sonraki yılları konu alır. Yaklaşık bir yıllık dönemi kapsayan romanda, darbeden sonra ekonominin sosyal hayatı nasıl şekillendirdiği konusu üzerinde durulur.

Romanın mekânı İstanbul'dur. İstanbul'un bir kenar mahallesinde yaşayan Filiz'in hayatta kalma mücadelesi anlatılır. İstanbul'un büyük iş hanları da kenar mahalleleri de ekonomik açıdan zor durumda olanları cinsel bir meta olarak kullanmak isteyen insanlarla doludur. Filiz bu insanlarla hem mahallesinde hem işe giderken hem de iş yerinde sürekli karşılaşır. Romanda sadece sendikada bu tür insanlar ve davranışlar yoktur. Sendika dışında romana konu olan hemen her mekân bu kokuşmuşluğu da beraberinde getirir. Sendika dışındaki her yerde ortaya çıkan bu ahlaksızlık, bu mekânlardaki düşünce sistemlerinin arka planında yer alan ahlak sorunsalını da ortaya koyar.

Romandaki ideolojik işaretler daha çok Filiz ile birlikte aktarılır. Filiz daha romanın başlarında Atom olarak bilinen bir genç dolayısıyla emeğiyle çalışan insanlara karşı bir sempati duyar ve "iş güç sahiplerinde bir ağırbaşlılık, bir düşüncelilik" olduğunu dile getirir. Tabii sempati bilinçli bir tepkinin sonucu değildir. Bunu romanın sonunu hazırlayacak ipuçları olarak değerlendirmek daha doğru olacaktır. Romanın ilerleyen bölümlerinde Filiz, kendisine sarkıntılık etmeyecek bir patronu, emeğinin yanında kadınlığını istemeyecek bir ustayı, parasını değil gerçekten kendisini sevebileceği bir erkeği hayal eder. Bu düşüncelerle içinde bulunduğu toplumun bütün aksaklıklarına karşı direnir. Orhan Kemal'in "daha içinde bulunduğu durumun hangi temel çatışmalardan doğduğunun farkında olmayan Filiz'e bir roman

kahramanının (mavi tulumlu İzzet Usta) fikirlerini söyletmesi ideolojik mesajlara varma isteği ile ilişkilendirilebilir” (Narlı, 2002: 392).

Orhan Kemal, romanının amacını romandaki yazara söyletir. Toplumsal bozuklukların ve bu bozuklukların çözüm yollarının nasıl olacağı fikri Filiz örneği üzerinden verilir. Romancıya göre, bozuk düzene boyun eğmeyen tipler çizilmelidir. Böyle tipler toplumda mutlaka vardır. En kötü insan bile iyi olmak için mücadele eder. Bütün bunların arkasındaki soru ise düzenin yani, sosyal hayatın içinde bulunduğu bozulmadır. Orhan Kemal, işte bu düzen içerisinde hayata tutunan ve başkaldıran bir tip olarak Filiz’i çizer. Filiz’in hayatın kötü yönleriyle karşılaşmasına rağmen sergilediği dik duruş ve sonunda işçi sınıfını anlayan, emeğin kıymetini bilen birisi olarak gösterdiği gelişme toplumsal bir çözüm önerisi niteliğindedir. Romancı kötülüklerle savaşmak için başkaldıran, örgütlenme şuuruna ulaşmış tiplere ihtiyaç olduğunu belirtir. Yani örgütlenme, toplumsal başkaldırı ve bozuk düzenin farkına varma, toplumu düzeltmenin ve kapitalist sistemi durdurmanın en etkili yoludur.

VC üyesi olan Filiz’in babası çalışmazken Filiz ve annesi çalışarak ev ekonomisine destek olurlar. Yine VC üyesi olan Maşa ise zaten zengin birisidir. Onun, yanına çalışacak birini alırken bile genç kızları tercih etmesi, cinsel arzularını tatmin etme amacıyla olduğunu gösterir. Sendikacı dokuma ustası fabrikada çalışır. O, çalışmanın yani emekçi olmanın erdemlerini gösterir. Filiz’le beraber çalışırken ahlaki olarak hiçbir olumsuzluk göstermez. VC’e üye olan baba ve Maşa birbirlerine dindar görünürler. Fakat ikisi de birbirinin içinden geçenleri bilirler. Her ikisi de ahlaki açıdan kusurlu, para ve cinsellik düşkünü kişilerdir. Sendika çevresinde ise ahlaki problemler yoktur. Para, emeğin karşılığıdır. Çalışanlar sadece emek verdikleri için oradadır. Bu durum kapitalizm ile sosyalizm arasındaki farkları belirtmek için kullanılır.

Romanın kahramanlarından olan yazara göre işçi ve köylü Türkiye’si bir renk cümbüşüdür. Bu renklerin içinde pek çok şair ve yazar da bulunmaktadır. İşçilerin, işçi olmanın bilincine vararak örgütlenmesi ve sosyal hayattaki olumsuzluklara karşı savaşma fikri birçok sanatçı tarafından da desteklenmektedir. Buna göre Orhan Kemal, sosyal hayattaki çatışmaların temel nedenlerini belirledikten sonra çözüm önerisi olarak bu fikirleri ortaya atar. Böylece bu eser, işçi sınıfının örgütlenmesi fikrini savunan, sendikaların güçlenmesini öneren bir romandır.

*Evlerden Biri*⁸: Yirmi iki bölümden oluşan roman, İstanbul'un bir işçi mahallesinde geçer ve ekonomik sistemdeki olumsuzlukların sosyal düzeni bozarak aileleri parçalanma sürecine götürüşünü konu edinir.

“Evlerden Biri romanında mekân, kişiler arası ilişkilerin çıkarlar doğrultusunda kopuş sebebidir” (Eliuz, 2004: 311). Aynı çatı altında yaşayan Sadi Bey ve ailesi romandaki çatışmaların merkezini oluşturur. Sadi Bey'in emekli ikramiyesi ile aldığı ev, çocukları Erdal, İskender ve Ayşe arasında ekonomik bir güç olarak görülür. Erdal, evin satılıp paranın kendisine verilmesini böylece Avrupa'da doktora yapmayı ister. İskender, evin satılmasını, paranın eşit bir şekilde paylaşılmasını ister. O da böylece, ticarete atılacaktır. Ayşe, evde kalabileceği düşüncesiyle, evin satılmasını istemez. Sadi Bey ise evi bunca yıllık emeğinin karşılığı olarak görür. Bu sebeple evi satmak istemez. Aile içindeki bu ekonomik kaygılar toplum genelinin bir yansıması olarak Sadi Bey'in evinde gösterilir. Ailede herkesin çalışmasına rağmen aile yoksulluk belasından kurtulamaz. “Evlerden Biri romanında sosyal adaletsizlik, kişileri yine maddi yoklukla kuşatır. Kişiler kurtuluşu, para da görürler. Bütün sorunların çözümü olarak görülen maddi güç için aile fertleri birbirine düşman olur” (Eliuz, 2004: 323). O kadar ki annesi bile İskender'i ayak işlerinde kullanmaya elverişli, Allah rızası için çalıştırılabilecek biri olarak görür. “Sosyal refahı bulamayan İskender, böylece maddi çatışmaların kişileri nasıl yok eden bir sürece dönüştüğünü de yansıtmış olur” (Eliuz, 2004: 323).

Romanda mekânla birlikte zamanı da yansıtmak için kullanılan fabrikanın öten borusu, sabahları fabrikaya giden akşam olunca evlerine dönen işçiler de ideolojiyi yansıtabilmek amacıyla sıklıkla tekrarlanır.

Romanın yazma zamanı, yazarın romanın sonunda düştüğü nottan anlaşıldığı üzere 1956'dır. Bu yıllar Menderes hükümetinin başta olduğu yıllardır. Kore Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte hammadde fiyatlarının artması ve Türkiye'nin serbest piyasa ekonomisine geçişi ve yabancı sermayeye odaklanması Türkiye ekonomisi üzerinde bazı olumsuzluklar yaratmıştır. Bu olumsuzluklar romanda da karşımıza çıkmaktadır. Dönemin ekonomik açıdan sıkıntılı olduğu, hayat pahalılığının arttığı daha romanın başında kahvede geçen bir tartışmayla yansıtılır. Savaş döneminde olan yokluk halen devam etmektedir. Yatırımlar ise yollara yapılmaktadır.

---

⁸ Romanın ilk baskısı 1966 yılında yapılmıştır.

Dönemin yanlış ekonomi politikaları sosyal adaletsizliği arttırarak artık evlerin içinde bile huzursuz bir ortam yaratmış, bunun sonucunda da aile birliği dağılmaya başlamıştır. Kapitalizmin aileleri dağılmanın eşiğine getirişi Sadi Bey'in evi ile ilişkilendirilmiştir.

Ekonomik sistemin bozulmasıyla birlikte kızlar da çalışma hayatına atılmak zorunda kalmıştır. Romanda da her gün işe gidip gelen kızlar görülmektedir. Çalışmak zorunda kalan bu kişilere toplumun bakışı ise olumlu değildir. Genellikle fabrika veya bir iş yerinde çalışan kızlara kötü gözle bakılmaktadır. Burada cilveli kızlar da vardır. Ancak onların hayali de mutlu bir yuva kurmaktır. Çalışan kızların tek isteği para kazanmak ve huzuru bulmaktır.

Yazarın bozuk sistem olarak dile getirdiği kapitalizmin, toplumu bir arada tutan tüm bağları yavaş yavaş yok ettiğini gösterdiği bu romanda, ideolojik söylemler açıkça belirtilmemiştir. İdeoloji, çatışmaların ortaya çıkmasıyla ilişkilendirilerek toplumsal bozukluğun temelleri gösterilmeye çalışılmıştır. İdeoloji ekonomik sistem üzerinden yansıtılmıştır. Çünkü bütün Marksistler teorilerini ekonomiye dayandırır.

Yalancı Dünya⁹: Ünlü bir film artisti olmayı hayal eden Neriman, bu hayaline kavuşmak için on sekiz yaşını doldurmayı bekler. Kendisinin sürekli olarak Sophia Loren'e benzetilmesi Neriman'ı daha çok heveslendirir. Hayallerine ulaşmak için öncelikle tutucu aile çevresinden uzaklaşan Neriman, İstanbul'a gelir ve Yeşilçam piyasasının acımasızlığıyla yüzleşerek kendisini bar ve pavyonlarda bulur. *Yalancı Dünya*, popüler kültürün düşük ekonomik gelire sahip ailelerde meydana getirdiği yıkımı gösterir. Bu yıkımla birlikte meydana gelen ahlaki yozlaşmanın sebeplerinin ekonomik temelde ele alındığı popüler bir romandır. Romanda ideolojik yönlendirmeler çok sık kullanılmasa da Neriman'ın Sine - İş sendikasına kayıtlı bir teknisyenle evlenerek kendisini kurtarmasıyla romanın sonlanması, ideolojik bir alt yapının varlığını gösterir.

Neriman, tutucu bir ailenin kızıdır. Güzelliği herkes tarafından onaylanan ve Sophia Loren'e benzediği söylenen Neriman, İstanbul'a gidip artist olma hayalini gerçekleştirmek için reşit olmayı bekler. Bu sırada karşısına çıkan Bülent Nejat ise onu İstanbul'a götüreceği olan kişidir. Ekonomik sıkıntılardan ve yasaklardan bunalan

---

⁹ Roman, 1954 yılında Manolya Dergisi'nde *Yeşilçam Sokağı* adıyla, 1956 yılında Halk gazetesinde *Kenarın Dilberi* adıyla ve 1964 yılında Dünya Gazetesi'nde *Yeşilçam Sokağı* adıyla tefrika edildikten sonra, ilk baskısı 1966 yılında yapılır. Ayrıntılı bilgi için bk. (Narlı, 2002: 376).

Neriman, İstanbul'a gidince Yeşilçam piyasası gerçeğinin farkına varır. Ancak artık çok geçtir. Kötü yola sürüklenen ve her geçen gün daha da bataklığa saplanan Neriman, Rıza Can sayesinde içinde bulunduğu durumdan kurtulur.

Neriman'ın babası, pazarcılık yaparak geçimini sağlayan biridir. Eskiden içki içen kabadayı biriyken daha sonraları Nurcuların arasına karışıp kendisini dine vermiş, sert kalıpları olan ve yasaklar uygulayan biri olmuştur. Kasabada propaganda yapan Nurcular yüzünden, sebebini bilmediği bir şekilde, Atatürk düşmanlığı vardır.

Hayri Girsavaş, konserve fabrikası sahibidir. DP'nin iktidara geçeceği sıra çalıştığı fabrikanın paralarını alıp kaçar ve ölen kardeşinin kimliği ile Anadolu kasabasında bir fabrika kurar. Fabrika işçisi olarak başladığı hayatına fabrikatör olarak devam eder. Çıkarıcı ve düzenbaz biridir. Dönemin siyasal ortamının bozulmaya gideceği yönündeki ilk işaretler Hayri Girsavaş örneği ile gösterilir.

Noterin Kızı, Neriman'ın sinema dergilerini aldığı kişidir. Ekonomik olarak üst sınıfa dâhildir. Popüler kültürü yakından tanır ve Neriman'ın da tanınmasına vesile olur.

Bülent Nejat Coo, rejî asistanıdır. Sinema ile ilişkili olması dolayısıyla Neriman ile sevgilidir. Onu İstanbul'a götüren ve Neriman'ın kötü yola düşmesine sebep olan kişidir.

Kabak Hafız, Orhan Kemal'in başka romanlarında da sıklıkla kullandığı bir tiptir. Bu romanda da yine dini kullanarak para kazanan, üçkâğıtçı, dalavereci, sapkın biri olarak karşımıza çıkar. Neriman'ın babasının Nurcular arasına katılmasında büyük pay sahibidir.

Yalancı Dünya, 1963 yılında yazılmıştır. "Vaka zamanı, bu zamandan en fazla birkaç yıl öncedir. Çünkü romanda geçen, Sophia Loren, Ayhan Işık, Orhan Günşiray, Nejat Saydam gibi isimlerin 1960'tan çok önce için kullanılması imkânsızdır" (Narlı, 2002: 410). Bu yıllar popüler kültürün etkisinin arttığı, özellikle gençlerin kolay tüketilen ve sadece reklama dayanan ürünlere doğru yöneldiği yıllardır.

Bir Anadolu kasabasında başlayan roman İstanbul'da son bulur. Anadolu kasabası, insanların tutucu olduğu ve Nurculuk faaliyetlerinin bulunduğu kendi içinde bazı kuralların işlediği kapalı bir çevredir. Bu çevre içinde çağdaş düşünceye sahip kişilerin sayısı oldukça azdır. Bu çevre de Neriman'ın kötü yola sürüklenmesinde bir

etkendir. Çünkü hem babanın hem de çevrenin tutumu Neriman'ı bu çevreden uzaklaşmaya zorlar.

Yalancı Dünya, bir genç kızın kötü yola sürüklenişini ele alsa da bu durumu meydana getiren sebepleri de arka planda işlemektedir. Romanın daha başında DP ile esnafın rahat bir nefes aldığından bahsedilir. DP, hem halkın dini duygularını yeniden okşamış hem de esnafa rahat bir nefes aldirmiştir. Ancak ardından gelen 27 Mayıs 1960 darbesi ile bu düzen yıkılmış ve yine Atatürkçüler başa geçmiştir. Bu düşünceleri yazar, Neriman'ın babasına söyleterek, Nurcuların ve DP destekçilerinin bakış açılarını vermiştir. Yani 27 Mayıs, Nurculara vurulan bir darbedir. Bu sebeple Menderes'in idamından sonra Nurcuların intikam alma istekleri iyice artmaya başlar. Hedefledikleri noktada ise, devleti ele geçirerek padişahlığı tekrar getirmek ve bu hükümeti destekleyenleri idam etmek vardır. Yazar, bütün bu iddiaları Neriman'ın babası ve Kabak Hafız vasıtasıyla ortaya atarak romanın olumsuz tiplerini gösterir.

Romanda zengin kimseler ahlak ve kişilik açısından kusurludurlar. Fabrikatör Hayri Girsavaş, hırsızlıkla zengin olmuş, oğlancılık eğilimi olan zengin biridir. Noterin kızı, varlıklı bir ailenin kızıdır. Neriman'daki kültürel yozlaşmayı başlatan kişidir. Fakat Neriman'ın babası "Öyle büyük zenginlerin terbiyeli kızlarıyla düşüp kalsın. Fırına mırına hayır. Çünkü bütün zarar fakir fukaradandır" (s. 35) diyerek ahlaksızlığı ekonomik nedenlerle açıklamaya çalışır. Oysa kendisi de ekonomik olarak alt seviyelerde olan babanın bunları söylemesi ilginçtir. Ancak babanın Nurcular içinde bulunduğunu göz önüne alırsak, hem dinî yobazlığın hem de ahlaksız zenginliğin bir ideolojik eleştiri olarak romanda yer almıştır.

Romanın sonunda, Neriman'ın babasının, Neriman'ı evlendirmeyi düşündüğü Ispartalı ile birlikte Isparta'ya giderek Nurculuk faaliyetlerine devam etmesi, Nurculuğun etkilerinin daha sonraki yıllarda da süreceğinin bir göstergesidir. Romanın kurgusunda, Nurcuların polis tarafından takip edildiği bilgisi verilmesine rağmen, yazarın bu sonu seçmesi etkinin uzun vadeli olacağı düşüncesini akla getirmektedir.

Süheyla Abla ve kocası idealist kahramanlar olarak ortaya çıksa da aktif bir kişilik sergilemezler. Romandaki idealist tiplerden biri olan genç öğretmenin romana katılmasına yardımcı olurlar. Genç öğretmen, Atatürkçü bir düşünceye sahip olan, hacı - hocalara karşı, sol görüşlü biridir. Genç öğretmen idealist bir tip olma

yolundaki ilk işaretlerini kadın erkek eşitliği konusunda ortaya koyar. Bu fikirlerini Neriman'a aktaran öğretmen, anayasanın kadınlara da erkekler kadar eşit yaşama hakkı tanıdığını, ancak bu hakkın hacı hocalar tarafından uygulanmak istenmediğini, Neriman'ın babası örneği üzerinden anlatır. Genç öğretmen, ülkenin kalkınması için hacılığı, hocalığı ve Nurculuğu bırakmak gerektiği görüşündedir.

Genç öğretmen ve arkadaşları, ülkenin hızlı bir şekilde kalkınabilmesi için sosyalizmin gelmesi gerektiğine inanırlar. Fakat İnönü'nün sosyalizmi neden getirmediğine akıl erdiremezler. Bunun üzerine toplumdaki genel gelişmelerin sosyalizmi getirmeyi engellediği görüşü kabul görür. Yani, toplumdaki düzensizliklerin, bozuklukların tespit edilmesi, halk arasında ilerlemeye dönük belli fikirlerin kabul görmesi sosyalizmin ortaya çıkmasının ön koşullarıdır.

Rıza Can, romanın idealizme en fazla yaklaşan karakteridir. Neriman'ı düştüğü bataklıktan çıkaran film teknisyeni Rıza Can ile Neriman evlenirler ve mutlu bir yuva kurarlar. Neriman artist olma hayallerini bir kenara bırakarak bir konfeksiyonda işçi olarak çalışmaya başlar. Rıza Can, olgun ve güven veren biridir. Sine - İş adında bir sendikadan söz eder. Yazarın belirttiği özelliklerden emekçi biri olduğu anlaşılır. Neriman'ı düştüğü bozuk sistemin içinden kurtaran Rıza Can, ona düzgün bir hayatın yolunu gösterir. Bu yönüyle Rıza Can sosyalist bakış açısına sahip dürüst biridir. Romanın bazı yerlerinde sosyalistlerin namus konusunda çok takıntılı olmadıkları ısrarla belirtilmiştir. Bu Neriman'ın kurtuluşu için kurgulanmış bir yapı özelliği gösterir.

Yeşilçam piyasası paranın ön planda olduğu, insan harcamaının çok kolay olduğu bir piyasadır. Bu yönüyle kapitalizmin bir eleştirisi olarak ortaya koyulur.

Yazar, bu romanında Yeşilçam piyasasını ve filmcilik sektörünü ele alarak ekonomik zorunlulukların ve popüler kültürün insanları buralara sürüklediğini göstermeye çalışır. Bu sektör de kapitalist sisteme ayak uydurarak insanların emeklerini ve namuslarını yok etmektedir. Yazar, romanında net çözümler sunmak yerine sorunun kaynağını göstermeye çalışmıştır. Bu sorunlar ise ekonomik temellere dayanmaktadır. Bu sorunlar için net çözümler sunulmasa da genç öğretmen ve Rıza Can üzerinden emeğin ve Atatürkçülüğün öne çıktığı bazı çözüm yolları işaret edilir.

***Müfettişler Müfettişi*¹⁰**: Romanda Kudret Yanardağ isimli dolandırıcının giyimi, konuşması ve duruşuyla bir müfettişi hatırlatması ve bunu fark etmesiyle halkı ve devleti dolandırması anlatılır. İnsanların ilk görüşte Kudret Yanardağ'dan etkilenmesi ve korkması daha önceki iktidarın halkı nasıl sindirdiğini gösterir. Orhan Kemal, bu romanında ekonomik sebeplere dayalı, insanlarda oluşan yozlaşmanın toplumu nasıl etkilediğini anti - kapitalist bir bakış açısıyla okuyucuya sunar.

Kudret Yanardağ, bozuk toplumsal sistem içindeki açıkları kullanarak halkı ve memurları dolandırır. İnsanlar onun “Müfettişler Müfettişi” olduğunu düşünürler. O, hiçbir zaman böyle bir tanımlama yapmasa da Anadolu halkı onun görüntüsünden ve konuşmalarından bu kaniya varır. Bu durum Kudret Yanardağ'ın işini kolaylaştırır. “Müfettişler Müfettişi tamlamasında ise, kontrol mekânizmasını da kontrol eden bir üst yapıya gönderme yapılır. Bu da bize, izleksel olarak varlığını hissettiren bir bozulmuşluğun, düzensizliğin ve güvensizliğin varlığına işaret eder” (Eliuz, 2004: 325). Devlet yapısında meydana gelen bu bozulma, ekonomik kaygılarını görevlerinden önde tutan memurlardan kaynaklanmaktadır. Bu memurların tavırlarını gören halk da aynı ekonomik sebeplerle işlerine hile katmakta ve kendi açıklarını oluşturmaktadır. Bu açıkları kullanan Kudret Yanardağ ise, dolandırıcılık yoluyla para kazanmaktadır. Bu sebeple Kudret Yanardağ, toplumdaki yozlaşma ve güvensizliğin sorumlusu olarak görülmez. O, sadece toplumda meydana gelen bu yozlaşmış ortamı kullanan biridir. Zaten bu arızalar da toplumun bozulmasından dolayı ortaya çıkmaktadır.

Ekonomik endişeler halkın her kesiminde bazı bozulmaları ortaya çıkarmıştır. Kudret Yanardağ için, girdiği mekânların hepsi dolandırılacak insanların bulunduğu bir yerdir. Bu yüzden hapishaneyi, lokantayı, oteli ve devlet dairelerini bile bu gözle görür. Romanda Kudret Yanardağ'ın gittiği Anadolu şehrinin adının verilmemesi, bütün Anadolu'nun bu gözle görülmesinden kaynaklanmaktadır. Anadolu önceki yönetimler tarafından tamamen sindirilmiştir. Bu bir yönetim zafiyetidir. Bu zafiyet de dolandırıcılara kolaylık sağlamaktadır.

Romandaki kadın kahramanlar da, erkeklere ekonomik yönden duyduğu bağımlılık yüzünden, tamamen teslim olmuş kişiler olarak görülür. Otelci, karısını aldatmasına rağmen, otelcinin karısı geçimini sağladığı için otelciyi affeder.

---

¹⁰ Roman 1965 yılında Cumhuriyet gazetesinde tefrika edilmiştir. Romanın ilk baskısı 1966 yılında yapılmıştır.

Kadınların bu şekilde erkeklere bağlanması, kadınların ekonomik bağımsızlıklarını kazanmamış olmasından kaynaklanmaktadır.

Yazarın toplumdaki bozulmayı ekonomik sebeplere bağlı görmesi onun ideolojik yaklaşımıyla ilişkilidir. Marksist bir anlayışa sahip olan Orhan Kemal'in ekonomik kazanımları ön planda tutması ideolojik açıdan anlamlıdır. Çünkü romanda üretime katılan kimse yoktur. Bu sebeple sadece tüketim odaklı gelişen bir toplumda da ekonominin gittikçe zayıflaması normaldir. Bu zayıflama zamanla toplumda dolandırıcılık, hile ve kolay para kazanma gibi durumları ortaya çıkaracaktır. Ekonomik zayıflamanın en önemli nedenlerinden biri kapitalist ekonomi sisteminin yaygınlaşmasıdır. Toplumlara üretimden ziyade tüketime yönlendiren bu sistem zamanla toplumda bir bozulma meydana getirecektir. Bu yüzden Orhan Kemal, romanındaki toplum sisteminin bozulmasını ekonomik endişelere bağlı olarak kapitalizme bağlamış ve dolaylı yoldan bazı ideolojik göndermelerde bulunmuştur.

Arkadaş Islıkları¹¹: Arkadaşlarıyla birlikte serserilik yapan, çalışmadan bulup buluşturdukları paralar ile kahve ve şaraphanelere giden, kızlara sarkıntılık yapan kahramanın emek bilincine ulaşarak değişmesinin anlatıldığı romandır. Romanda çalışmanın erdemine ulaşan kahramanların hayatları olumlu gelişmelerle devam eder.

Kahraman anlatıcı tarafından gözlemci bakış açısıyla aktarılan roman, otobiyografik roman özelliği gösterir. Narlı'ya göre, anlatıcının barda çalışan Güzide isimli kadına âşık olduğu zamanlarda Orhan Kemal de barda çalışan Güzide isimli bir kadına âşıktır. (2002: 72). Orhan Kemal'in bilinçlenmesinde önemli rol oynayan İsmail Usta gibi sürekli okuyan ve tartışan ustalar ve işçi kahveleri roman kahramanının bilinçlenmesinde de önemli rol oynamıştır. Kahraman anlatıcı ile yazar bu gibi bağlantılarla örtüşmektedir. Böylece yazarın hayatında meydana gelen dönüşümler kahramanda ve sevgilisinde de meydana gelmiştir.

Kahraman, henüz on dokuz yaşında, iki arkadaşı ile birlikte serserilik yapıp kahveye ve şaraphaneye giden, kızlara sarkıntılık eden biridir. Babasından kalan evde annesi ve kız kardeşleri ile birlikte yaşar. Okulu yarıda bırakmış annesinden aldığı harçlıkla gezip tozan ve hiçbir işte çalışmayan biridir.

---

¹¹ Roman, 1967 yılında Cumhuriyet gazetesinde tefrika edildikten sonra, 1968 yılında romanın ilk baskısı yapılmıştır.

Gaffar, kahramanın baba dostu olduğunu söyleyen, komşularına son derece ahlaklı görünen sapkın biridir. Kahramanla karısını evinde misafir eder. Ancak niyeti, kahramanın karısını elde etmektir. Kahramana iş bulur. Kahraman, Gaffar Amca sayesinde Deli Atf ve Ortahaf Cemal ile tanışır.

Ortahaf Cemal, kahramanın çalıştığı istasyon ambarında çalışmaya başlayan, aynı zamanda semtin futbol kulübünde oynayan futbolcudur. Kazandığı bütün parayı barlarda, eğlencelerde kadınlarla tüketen biridir.

Deli Atf, istasyon ambarının şefidir. Gaffar'ın çok eski arkadaşı olmasına rağmen Gaffar'ın bütün ahlaksızlıklarını, tedbirli olması için, anlatır. Kahramana ev bulma konusunda yardımcı olur. Ancak Gaffar kadar olmasa da Deli Atf da ahlak açısından kusurlu biridir.

Rasim Bey, Hitler hayranı bir demiryolu memurudur. Çocuklarını sabah erkenden kaldırır, içtima alır. Evinde her şey dilekçeyle yapılır. Kahramanın ve karısının yeni komşularıdır. Kahramanla karısı komşu oldukları bu evde kavga ederek ayrılırlar. Yazarın ayrılığı bu noktaya koyması ideolojik açıdan dikkat çekicidir. Hitler'in bütün dünyayı karıştırması gibi bu komşu da kahramanın dirliğini bozmuştur.

Fabrikatör Yunus Bey, Gaffar'ın yakın arkadaşı, küçük kızlara ilgi duyan sapkın biridir. İlyas Usta, Doktor ve daha sonra da kahraman onun fabrikasında çalışır.

Kahramanın Serseri Mayınlar olarak anlattığı arkadaşları, hiçbir işte çalışmayan kahve ve şaraphanelerde serserilikle zaman geçiren kişilerdir.

Doktor, fabrikanın revirinde çalışan, kahramanın babasının desteğiyle okuyup doktor olmuş biridir. Babasına olan vefa borcundan dolayı kahramana sahip çıkar ve onun fabrika muhasebesinde iş bulmasına yardım eder. Toplumcu görüşleri dolayısıyla İlyas Usta ile aralarında sıkı bir dostluk oluşur.

İlyas Usta, fabrikada çalışan işçilerden biridir. Boş zamanlarında kitap okuması ve toplumcu görüşleri dolayısıyla diğer işçilerden farklıdır. Emeğin erdemini kavramış biridir. Sosyalist görüşlerinden dolayı hapis yatmış, bu sebeple de işçiler arasında mimli olarak bilinmektedir. Kahramanın çalışmanın erdemini kavramasında etkili olan ve onun bilinçlenmesine yardım eden kişidir.

Kahraman sevgilisinden ayrıldıktan sonra onu bir daha bulamaz. İzlediği filmlerin etkisi ile sevgilisinin kötü yola düştüğüne inanır ve yaptıklarından dolayı pişmanlık duyar. Romanda kahraman bu konu üzerinde fazlaca düşünür.

Yazar, roman boyunca geneleve veya sokaklara düşen kadınların suçsuz olduğunu, arkalarında muhakkak bir hikâyelerinin bulunduğunu belirterek bu hikâyeleri ekonomik sebeplere bağlar. Yazar bu bağlantıyı kurarak kapitalist sistemin aileler ve özellikle de kadınlar ve çocuklar üzerindeki etkilerine dikkat çekmeye çalışır. Böylelikle bozuk sistemin ortaya çıkardığı problemler görülür. Yazar bu düşüncelerini İlyas Usta'ya şu şekilde ifade ettirir: “Dünyanın hiçbir o...su genelevlere isteyerek düşmez! Ve hiçbir o...u anasından o...u olarak doğmamıştır! Deyyusluk, p...klik, o...uluk daha çeşit çeşit kötü şeyler toplumlardaki düzensiz başıboşluğun uçurumlarıdır. İnsan bu uçurumlardan bilmeyerek düşer çokluk!” (s. 235).

Kahramanda ortaya çıkan emek bilinci, ilk olarak sevgilisini aramaya gittiği fabrika dolaylarında gördüğü bir kız çocuğu ile başlar. Kız çocuğunun kendisinin de çalıştığını söylemesi, annesinin iş kazası geçirmesi ve babasının bu kazadan dolayı hakkını ararken işten çıkarılmasından bahsetmesi, bunun üzerine zeytinyağı alması için kahramanın verdiği parayı reddetmesi kahramanda bazı düşüncelerin değişmesine yol açar. Bu olay üzerine kendi hayatını gözden geçiren kahraman, annesinden aldığı parayla gezip tozduğu için küçük kızın onurlu davranışından ve çalışmak istemesinden dolayı utanır.

Kahramandaki asıl değişim ise, mavi tulumlu İlyas Usta ile tanışmasından sonra başlar. İlyas Usta'nın, diğer işçilerin aksine, kitap okuması kahramanı İlyas Usta'ya yaklaştırır. İlyas Usta'nın “Unutma, insanoğlu için her şeyden önce ekmek gelir” (s. 234) sözü, Usta'nın ekmek ve emeği her şeyden önde gördüğünü gösterir. Toplumcu fikirlerle sosyalist bir bakış açısına sahip olan İlyas Usta'nın kahramanı da bu düşünceler eksenine çekmesiyle idealize edilmiş bir tip olarak kurgulandığı anlaşılır.

Fabrikanın doktoru da toplumcu fikirlere sahip biridir. Bu sebeple İlyas Usta ile iyi anlaşılır. Romanın sonunda kahramanın doktor ve İlyas Usta ile bir araya gelmesi ve bunlar sayesinde fabrika muhasebesinde işe başlamasıyla kahraman da bu düşünce sistematığının içerisine girer.

Romanın sonunda kahramanın sevgilisi bir tamirci ustası ile evlenmiştir. Bununla birlikte hayatta önce ekmeğin geldiğini öğrenmiş ve emek bilincine ulaşmıştır. Kızın ailesi ise, tamirci ustasını makine yağı koktuğu bahanesiyle benimsememiş ve aile şereflerine uygun bulmamışlardır. Romanın sonunda kahraman ve sevgilisi emek bilincine ulaşmış olarak karşılaşrlar.

Yazar, toplumdaki kötülüklerin kaynağı olarak toplum içerisindeki ekonomik uçurumları görmektedir. Bu sebeple kötü yola sürüklenen kişiler suçsuzdur. Bu yoldan kurtulmanın tek yolu ise emek bilincine ulaşmaktır. Romanda bu bilince ulaşan şahıslar hem kötü yola düşmekten kurtulur hem de bir şekilde ekmeğini kazanır.

Romanda dikkat çeken bir diğer unsur da kadınların da en az erkekler kadar okutulması gerektiği mevzusudur. Burada devreye yine İlyas Usta girerek kahramana eğer kardeşleri okuyup bir meslek sahibi olursa o zaman kötü yola düşmekten de kurtulacağını söylemesidir. Bu sayede kızlar erkeğin maddi getirisine bağımlı olmaktan kurtulacak ve sadece gerçekten sevdikleri için bir erkeğin yanında yaşamaya devam edebilecektir. Kadın ve erkeğin eşit şartlar altında yaşaması, kadının bozuk sistem içinde yok olmasını engellemenin bir yolu olarak gösterilmiştir.

Arkadaş Islıkları'nda serseriliğin insana bir fayda sağlamadığı, emek verip çalışmanın olumlu sonuçları, kötü yola sürüklenmekten nasıl kurtulmak gerektiği ve bozuk bir sosyal sistemin insanı olumsuz yönde nasıl etkilediği gösterilmiştir. Yazar bu sayede okuyucuların içinde bulunulan şartları görmesini sağlayarak sosyalist bir düzeni desteklemeleri için bazı gerekçeler ortaya koymuştur.

***Sokaklardan Bir Kız*¹²**: Bu romanda da yazar, kötü yola düşme temi üzerinde durmuştur. Cevdet ve Nuran'ın hayat hikâyelerinin birbirine benzerliği onları bir evliliğe götürür. Cevdet, babasından nefret eden biriyken, Nuran da annesinden nefret eder. Cevdet'in babası ve Nuran'ın annesi eşlerine kötü davranan ve onların ölümlerinden sorumlu olan kişilerdir. Bu sebeple hem Cevdet hem de Nuran hayatları boyunca anne ve babalarına benzememek için çabalarlar. Romanın sonunda bir aldatma ve öldürme olayı ortaya çıksa da Cevdet ve Nuran tekrardan bir araya gelirler.

---

¹² Romanın ilk baskısı 1968 yılında yapılmıştır.

Cevdet, çocukluğunda babası yüzünden cezaevi ile tanışmış, üvey annesi babasını aldattığı için “boynuzlu” diye arkadaşlarının dalga geçtiği, hayat karşısında içine kapanan ama sürekli olarak bir var olma mücadelesi veren biridir. Annesinin, babasının dayakları yüzünden öldüğünü düşünür ve bu yüzden babasını sevmez. Bir geminin makine dairesinde çalışan Cevdet’in tek hayali mutlu bir yuva kurabilmektir. Cevdet, en kötü insana bile insanca el uzatıldığında o kişinin de iyi biri olacağına inanır.

Nuran da annesinden nefret eden biridir. Annesi babasını aldattığı için babası cezaevine düşer ve burada ölür. Babasının nasihati üzerine ileride eşini hiçbir zaman aldatmayacağını söyler. Bütün bunlara karşın annesinin hareketli pavyon hayatı ve çapkınlıkları devam eder. Nihayetinde Cevdet ve Nuran evlenirler.

Leyla, gençliğinden beri bırakmadığı çapkınlıklarıyla hayatına devam eden, pavyonda çalışan biridir. Tüketime ve kendi kişisel hazlarına odaklıdır. Kızı Nuran’ı pavyonun sahibi ile evlendirmeyi ve artık rahat bir hayata kavuşmayı ister. Para sıkıntısı yaşamayacağı bir hayat düşlemektedir. Para, “kapitalist üretim biçiminin iliklerine işleyen fetişizmin objesidir” (aktaran Narlı, 2002: 418). “Böyle bir ilişki ağı içindeki insanlar, insanlaşamazlar. Çünkü paraya ulaşıncı elde edilen mutluluk ve özgürlük Marx’a göre bir köleliktir. Ama kapitalist toplumda birer ‘yalnız’ olan bireyler, bu köleliğe koşarlar. Bu köleliğe ulaşmanın bir yolu da fuhuştur” (Narlı, 2002: 418). Leyla, kapitalist toplumdaki bozulmuş insan tipini sembolize eder.

Nimet Teyze, lise sonda okuldan ayrılarak bir doktorla evlenmiştir. Daha sonraları çocuklarının olmaması üzerine kocası onu evin hizmetçisiyle aldatmıştır. Bunun üzerine evden ayrılan Nimet Teyze, çeşitli iş yerlerinde çalışmaya başlamış, fakat girdiği her işte patronları tarafından taciz edilmiştir. Bir çıkar yolu kalmadığını anlayınca da, ekonomik sebeplerden ötürü, pavyona düşmüştür. Bu şekilde daha fazla para kazanacağını düşünmüştür. Bunun üzerine Kaşar Nimet olarak tanınmıştır. Yoksulluktan kurtulmak için para fetişizmine ve cinselliğe yönelenler, gün geçtikçe bu bataklığın içine iyice gömülürler. Kapitalizmin ortaya koyduğu ekonomik sıkıntılar, kişileri bu bataklığa doğru sürükleyen sebeplerin başında gelir. Pavyondan evlenerek kurtulan Nimet Teyze, geçmiş hayatından dolayı ölür. Kocasıyla arasında bir yanlış anlama sebebiyle çıkan tartışmada yanlışlıkla vurulur.

Kişilerin kötü olması kadın veya erkek olması ile ilgili değildir. Cevdet babasını sevmez, Nuran ise annesini. Bu anne ve babalar çocuklarına ve eşlerine kötü davranırlar. Bu kişiler ekonomik bozukluklardan dolayı bu hale gelmezler. Yozlaşma doyumsuzlukla ilişkilidir. Ülkü Eliuz bunu söyle açıklamıştır:

Bireysel çözümlüğün bir yansıması olan yozlaşma, etik ve eylemsel yabancılaşmanın kişisel ve düşünsel düzlemde açığa çıkmasıdır. Bozulup çürümeye başlayan şimdi, ekonomik sınıfsal çarpıklıklar ile geçmişe özlem, geçmişini yüceltmeye doğru yön değiştirir. Ölü geçmiş ve çürüyen şimdi arasında sıkışan birey, çatışma ve uyumsuzluk yaşayacaktır. Uyumsuzluk ise, sömürü, kulluk ve yozlaşmanın yaygınlaşmasına dönüşecektir (Eliuz, 2004: 288).

Nuran'ın annesi Leyla'nın içinde bulunduğu bu uyumsuzluk ve içine düştüğü tüketime odaklı hayat, kapitalizmin hedeflediği insan tipidir. Çünkü "Leyla, hayat şartlarının sonucu olarak kötü yola düşmez. Tatmin olmaz cinsel açlığı onu böyle bir yola sürükler. Sonunda pişmanlık duymaz. Daha fazla para ve tüketim ister" (Narlı, 2002: 463).

Yazarın bakış açısına göre, kapitalizmin hayatımıza etkisi arttıkça insanlar belli alanlardaki doyumsuzluklarıyla ön plana çıkmaya başlayarak önce kendi çevresini sonra da diğer hayatları etkilemeye başlayacaktır. Bu şekilde ortaya çıkan bir yozlaşma ise, toplumun arasındaki tüm bağları yok ederek toplumsal çözülme sürecini başlatacaktır.

Yazar, Cevdet'in düşünsel rahatlığını mekân ile birlikte şu şekilde verir: "Uzandığı yerden kalktı. Pırıl pırıl makinelerin arasında dolaştı, baktı sağa sola. Her şey yağlı bir rahatlık ve uyumluluk içindeydi" (s. 180). Mekân, makinelerin verdiği rahatlığı anlatır niteliktedir. Cevdet'in bir işçi olarak bulunduğu mekân; işçi, makine ve Marksizm bileşkesini oluşturur. Cevdet'in böyle bir yerde gösterilmesi, onun olumlu bir tavır sergileyeceği yönündeki işaretlerden birisidir.

Roman, toplumsal hayatta görülen kötü yola düşme sorunsalı üzerinde dikkatle durarak bu sorunsalın kaynaklarını göstermeye çalışır. Fakat bu sorunsal ile ilgili çözüm önerileri ortaya koymaz. Bu sebeple romanda dolaylı yoldan ideolojik yönlendirmelerin olduğu söylenebilir.

*Üç Kâğıtçı*¹³: Romanda, dolandırıcılık yapmak için Anadolu şehirlerine giden Kudret Yanardağ'ın bu konuda başarılı olmasının sebepleri toplum düzenindeki bozukluklara bağlanarak aktarılır. Bu bozukluklar tek parti yönetiminin baskıları ve kapitalizmin etkilerinin artmasıyla daha da artmıştır. Marksist bir bakış açısıyla bu bozuklukların sebeplerini ortaya koyan Orhan Kemal, toplumsal alandaki bozuklukların nasıl düzeltileceği yönünde herhangi bir çözüm önerisi sunmaz.

Kudret Yanardağ, bir paşazade olmasına karşın bütün sermayesini tüketmiş, işi dolandırıcılığa vurmuş biridir. Fiziksel görünüşü itibariyle insanlarda ilk bakışta bir etki meydana getirebilen, konuşmasıyla insanları kendine bağlayabilen biridir. Bu yeteneklerini gittiği çeşitli yerlerde, kendisini müfettiş gibi tanıtarak dolandırıcılık yapmak için kullanır.

Romanda kullanılan “yeni girilen demokrasi dönemi”, “Serbest Fırka macerasının unutulması” gibi ifadelerden ve romanın sonunda Kudret Yanardağ'ın DP'den milletvekili seçilmesi, roman zamanınının 1950 yılına tekabül ettiğini gösterir. 1950 seçimlerine gidilirken, bu zamana kadar toplumda meydana gelen bozulmaların ele alınması dolayısıyla, romanda zaman unsuru ideolojik bir içeriğe sahip olarak kurgulanmıştır. Kudret Yanardağ, halkın içinde bulunduğu korku ve güvensizlik ortamını kullanarak, dolandırıcılık yapmış ve sonunda milletvekili olmuştur. Halkın içinde bulunduğu bu korku ve güvensizlik ortamı ise, tek partinin baskıcı yönetiminin bir sonucu olarak gösterilmiştir.

Romanda mekân olarak İstanbul ve Anadolu geniş yer tutmaktadır. Kudret Yanardağ'ın gittiği Anadolu şehirlerinin adları romanda verilmemiş, sadece İstanbul net bir şekilde kullanılmıştır. Romanda ele alınan toplumsal bozukluklar hemen hemen bütün Anadolu şehirlerinde görülebileceği için, bu şehirlerin adları verilmemiştir. “Müfettişler Müfettişi ve Üç Kâğıtçı'daki bakış açısı, Anadolu'yu bürokratlar, politikacılar tarafından sömürülen bir mekân olarak gösterir” (Narlı, 2002: 535). Bu adeta Anadolu'nun kaderidir. Özellikle Anadolu, görevlerini kendi çıkarları için kullanan memurlara alışmıştır. Orhan Kemal, “İnsanların işlerini gereğince yapmadıkları müddetçe toplumdaki müzminleşmiş kandırma ve kandırılma sorununun çözülemeyeceğine işaret etmiştir” (Üstünova ve Yumuş, 2017: 67 - 79).

---

¹³ Roman 1969 yılında Cumhuriyet gazetesinde tefrika edildikten sonra, aynı yıl ilk baskısı yapılmıştır.

Para kazanmak için dolandırıcılık yapan Kudret Yanardağ, daha çok para kazanabilmek için yolsuzluk yapan kişilerin açıklarını bularak onları dolandırır. Bürokratların ve yöneticilerin görevlerini kötüye kullanması, esnaf ve tüccarların hileli mal satması toplumun en altından en üstüne kadar bir bozukluk içinde olduğunun göstergesidir. Ekonomik sebeplere dayanan bu yozlaşma kapitalist sistemin bir yansımasıdır.

Kudret Yanardağ'ın kendisini bir müfettiş gibi göstererek dolandırıcılık yapması, bozulmanın yukarıdan aşağıya doğru bir yol izlediğini göstermektedir. Halkın özellikle dinî duygularını kullanarak Kudret Yanardağ'ın siyasi güce doğru yönelmesi, toplumsal bozulmanın daha da artacağını işaretidir. Kudret Yanardağ'ın seçim öncesinde yaptığı konuşmaların içeriği DP'nin söylemleri ile uyumaktadır. Kudret Yanardağ'ın hem söylemleri hem fiziki görüntüsü hem de seçimlere büyük toprak sahibi olarak girmesi dolayısıyla Adnan Menderes'i andırır. Yazar, böylelikle DP anlayışını (kapitalizm) eleştirmektedir.

Orhan Kemal bu romanında mizahi unsurlarla birlikte siyasi bir eleştiri ortaya koyarken ideolojik çözüm önerilerinde bulunmaz. Sadece toplumsal bozuklukları ve devlet işleyişindeki hataları gösterir ve reçete olarak dolaylı bir şekilde sosyalist ekonomik düzeni işaret eder. Bunu yaparken de idealize edilmiş tipleri kullanmaz. Bu sebeple *Üç Kâğıtçı*'da doğrudan ideolojik yönlendirmeler yer almaz.

***Kötü Yol*¹⁴**: *Kötü Yol* romanı yapı olarak *Yalancı Dünya* ile oldukça fazla benzerlik gösterir. *Yalancı Dünya*'da Neriman'ın İstanbul'a giderek film artisti olmak istemesi ve sonunda kötü yola düşmesi gibi, *Kötü Yol*'da da Nuran aynı isteklerle yola çıkar ve aynı sonuçla karşılaşır.

Nuran, çevresi tarafından beğenilen güzel bir kızdır. Yaşlı annesi ve ağabeyi ile yaşayan Nuran'ın hayali İstanbul'a gidip film artisti olmaktır. Bu şekilde yaşadığı fakir hayattan hem kendi hem de ailesi kurtulacaktır. Nuran da Neriman gibi tüketime odaklı bu popüler kültür ile noterin kızı vasıtasıyla tanışır ve içindeki hayal zamanla iyice büyür.

Ayşe Ana, Nuran'ın annesidir. Hayatı boyunca çamaşırcılık yaparak geçimlerini sürdürmeye çalışır. Çocuklarının iyi bir aile kurması tek isteğidir. 1950'lerden sonra memlekette iyice artmaya başlayan makineleşme hareketi Ayşe

---

¹⁴ Romanın ilk baskısı 1969 yılında yapılmıştır.

Ana'yı da endişelendirir. Çünkü artık herkesin evinde çamaşır makinesi vardır ve böyle giderse işsiz kalacağından korkar. Ayşe Ana, zenginleşmenin artmasıyla ortaya çıkmaya başlayan apartmanları da sevmez. Çünkü apartmanlar toplumsal ilişkileri olumsuz yönde etkilemektedir. Ayşe Ana, hayatı boyunca ekonomik kaygılar yaşamış biridir.

İhsan, Nuran'ın ağabeyidir. Babasının ölümü ve annesinin hastalanması sebebiyle okulu bırakıp çalışmaya başlamak zorunda kalmıştır. Düzgün karakterli, namuslu biridir. Çalıştığı yerlerde, bu yönleriyle hep dikkat çeker. O da ekonomik sebepler yüzünden genç yaşta çalışma hayatına atılmış biridir. Biriktirdiği parayla bir ev yaptırmak ve kira derdinden annesini kurtarmak ister. “Ekmekti, önce ekmekti. Sonra ötekiler.” (s. 3) diyerek emek ve çalışma bilincinin farkında olan biri olduğunu gösterir. Ayrıca romanın sonunda İhsan'ın, kardeşi Nuran'ı düştüğü bataklıktan kurtarması onu idealizme biraz daha yaklaştırır.

Roman bir Anadolu şehrinde başlayıp İstanbul'da sona erer. Nuran'ın İstanbul'a gitmesiyle birlikte başından geçen olaylar onun kötü yola sürüklenmesine sebep olur. “İstanbul'a gelenlerin, çeşitli felaketlere maruz kalmaları ise, yer değiştirmenin olumsuz karşılandığını gösterebilir.” (Narlı, 2002: 427). İstanbul, paranın insanları nesneleştirdiği bir yer olması itibarıyla, sömürünün yaygın olduğu bir yerdir. Bu sebeple yazarın İstanbul'a bakışı ideolojiktir.

Romanda, Nuran ve ailesinin amacı ekonomik sıkıntılardan kurtulmaktır. Bunun için aile bireyleri ellerinden gelen işleri yaparak bu sefaletten kurtulmaya çalışır. Bu ekonomik sıkıntıların kaynağı sosyal düzendeki bozukluklardır. “Aile sağlıksız sonuçların orta basamağıdır. Birincisi bozuk düzen, ikincisi bu düzenin oluşturduğu aile, üçüncüsü ise, bu ailelerden çıkan kişileridir” (Narlı, 2002: 466). Kapitalizmin getirdiği ekonomik bunalım aile içindeki çatışmaları destekleyerek aileleri bir dağılma sürecine götürmektedir. Bu düzende paranın insanları nesnelleştirmesi, kadınların da cinsel bir meta olarak görülmesine ve kullanılmasına sebep olmuştur. Nuran'ı uçuruma sürükleyen bu düşünce yapısıdır. Fakat burada Nuran'ın kötü yola düşmesi bilinçli bir tercih değildir. Nuran, bu bataklığa sistem tarafından sürüklenir. “Kötü yol, yokluğun, karanlığın, tükenen umutların, sonun simgesidir” (Eliuz, 2004: 299). Yani bozuk sistemin ortaya çıkardığı kötü yola düşme durumu sistem değişmedikçe devam edecek bir olgudur. Marksist bir yaklaşımla yazar, bu sistemin insanları kanına, canına ve namusuna kadar sömürdüğünü

göstermeye çalışır. Yazar, sosyal bozuklukları sosyo - ekonomik düzlemde ele alırken dolaylı ideolojik göndermeler yapar.

Kaçak¹⁵: *Hanımın Çiftliği* serisinin üçüncü kitabı olan *Kaçak*'ta, *Hanımın Çiftliği*'nde çiftliği yakan Habip'in kaçıışı anlatılır. Bu kaçış aslında kapitalizmle bir mücadele yolu aramayı gösterir.

Romanın başkahramanı Habip'tir. Muzaffer Bey topraklarına el koyduğu için Habip, Muzaffer Bey'i öldürdükten sonra çiftliğini de yakar. Bu olaydan sonra Gâvur Dağları'nın eteklerine kaçan Habip, burada Hacer'in evine sığınarak jandarmalardan saklanır. Serinin üçüncü romanı *Kaçak*'ta "Yazar, Habip'in anarşist davranışına sosyal hayatta ideolojik boyut ilave etmek istemiştir" (Eliuz, 2004: 288). Çünkü *Hanımın Çiftliği*'nde topraklarını kurtarmak ve Muzaffer Bey'den yediği tokadın öcünü almak isteyen Habip, *Kaçak*'ta zulüm gören köylünün çıkarı için Muzaffer Bey'i öldürdüğünü söyler.

Hacer, Gâvur Dağları eteklerinde yaşayan bir kadındır, yedi yıldır kocasının dönmesini beklemektedir. Habip'in saklanmasına yardım eden kişidir. Zamanla Habip ve Hacer arasında bir aşk meydana gelir. Bu aşkta "iki insanın, toplumsal yalnızlıklarını birleştirip yeni bir hayatı düşlemeleri, Orhan Kemal'in aydınlık gerçeklik tezine denk düşer" (Narlı, 2002: 189). Habip, Hacer için yedi yıldır beklediği koca, Hacer'in oğlu Hüseyin içinse yıllardır beklediği baba olur. Böylelikle hep birlikte büyük bir şehre gidip yeni bir düzen kurmak isterler.

Romanın vaka zamanı 1951'dir. DP'nin seçimleri kazanmasından hemen sonraki süreçtir. DP'nin iktidara gelmesinden sonra sosyo - ekonomik alanda yarattığı değişimler Haşim Ağa ve çevresinde ortaya çıkar. Haşim Ağa, DP iktidarı ile daha da zenginleşmiş ve güç kazanmıştır. DP'nin ilçe başkanı olan Haşim Ağa, devlet memurlarını kendi memuru gibi görür ve öyle davranır. Siyasi gücü ile bankalardan aldığı krediler ile zenginliğini arttırır. DP ile gelen siyasi yozlaşma Haşim Ağa ve çevresi üzerinden aktarılır.

Kahveci Gaffur ile bakkal Himmet de banka kredileri ile dükkânlarını yenilerler. Elde edilen maddi varlıklar, kişilerin asıl varlık sebepleri olurlar. Bu kapitalizmin yaratmaya çalıştığı insan tipidir. Bu insan tipi de toplumda yozlaşmayı

---

¹⁵ Romanın ilk baskısı 1970 yılında yapılmıştır.

ortaya çıkarır. Romanda “yozlaşma bir yazgı değil, sosyo - ekonomik çarpıklıkların oluşturduğu bir sonuç olarak aktarılır” (Eliuz, 2004: 184).

Yazarın verdiği ideolojik mesajlardan biri, sömürü ve zorbalığı ortadan kaldırmak için anarşizme kaymanın yanlış olduğudur. *Hanımın Çiftliği*'nde Muhsin Usta, Habip'i uyararak, yakıp yıkmayla ölüp öldürmeyle hiçbir şeyi çözemeyeceğini söyler. *Kaçak*'ta Habip, Muhsin Usta'ya hak verir ve bu adaletsizliğin çözümü için daha başka yollar bulmak gerektiğini düşünür. Yazar burada anarşizmden ziyade daha bilinçli bir mücadele yönteminin uygulanması gerektiği düşüncesindedir.

“Başkişinin direniş öyküsünün kaçışla sonuçlanmasının temelinde yozlaşmış düzene başkaldırı vardır. Sosyal adaletsizliğin ve maddi - manevi sömürünün yaygınlaştığı düzene başkaldırısını eyleme dönüştüren Habip, aslında yozlaşmanın karşısındadır” (Narlı, 2002: 187). Kapitalist sistemin getirdiği yozlaşmayla, yakıp yıkarak mücadele etmek imkânsızdır. Daha bilinçli eylemlere girişmek gerekmektedir.

Orhan Kemal, *Kaçak*'ta ideolojik yönlendirmelerde bulunurken bunu şahıslar üzerinden göstermiştir. Böylelikle DP yönetimi ile kapitalizmin zararlarını gösterirken, Habip ile de bu mücadelenin nasıl yapılması gerektiği konusunda ipuçları vermeye çalışmıştır. Habip'in mekân değiştirerek kaçak konumuna gelmesi ile de kapitalizmden kaçışı simgeleştirmiştir. Yazar, bu ideolojik göndermeleri dolaylı yoldan yaptığı için, romanda ideolojik unsurlar açıkça belirtilmemiştir.

Orhan Kemal sosyalist gerçekçi bir bakış açısıyla romanlarında işçi sınıfının gelişimini, küçük esnaf ve tüccarların mücadelelerini, makineleşmeye bağlı olarak kırsal kesimin içine düştüğü sıkıntıları ve köyden şehir işçiliğine doğru kaymaya başlayan hareketliliğin sonuçlarını ortaya koyar. Orhan Kemal ele aldığı bu malzemeleri, sosyalist gerçekçi bakış açısına sahip diğer yazarlara göre, daha farklı kullanır. “Diyebiliriz ki o, sosyal hayata bakarken ve malzemesini seçerken toplumsal gerçekçi; bu malzemeyi yansıtırken gözlemci ve eleştirel gerçekçidir” (Narlı, 2002: 590). O, bu malzemeleri işlerken idealize edilmiş tiplere pek fazla yer vermez ve bu idealizmi net olarak göstermez. İdealize edilmiş tiplerden çok, toplumsal düzendeki bozuklukları ve bu bozuklukların kaynaklarını göstermeye çalışır. Bu durumu da “aydınlık gerçekçilik” olarak adlandırır. “Aydınlık gerçekçilik anlayışı, şahısların değil, sosyal düzenin bozuk olduğu, şahısların bu yüzden yozlaştıkları ana

düşüncesine bağlanır” (Narlı, 2002: 590). Orhan Kemal kendi dönemindeki sosyal, siyasi ve iktisadi gelişmeleri romanlarına yansıtmıştır. Bu gelişmeler neticesinde yazar, sosyal düzenin bozulmasını ve kişilerdeki yozlaşmayı ülkede giderek etkinliği artan kapitalist ekonomiye bağlamaktadır. Yazar, kapitalizmin karşısına net çözüm önerileriyle çıkmaz. Öneri olarak, işçi sınıfının durumunu konu aldığı romanlarında işçi sınıfının bilinçlenmesi ön plana çıkar. Bunun dışında romanlarında kapitalizmin toplumda nasıl bir bozulma ve yozlaşma yarattığını gösterir.

Romanlarına daha çok diyaloglarla hareket kazandıran Orhan Kemal, ideolojik fikirlerini de bu diyalogların arasına sıkıştırır. Bu fikirler genellikle idealizme yaklaşmış kahramanlar tarafından aktarılır.

Mekân da ideolojiyi yansıtan unsurlardan biri olarak karşımıza çıkar. İstanbul, kapitalizmin etkisinde olan bir yerdir. Burası her türlü yozlaşmanın hüküm sürdüğü sonu genellikle kötü yola çıkan bir yerdir. Anadolu ise, kapitalizmle mücadele etmeye çalışan küçük insanlarla doludur. Fabrikalaşma dolayısıyla bozulan işler, daha çok para kazanma ümidi ve bazı tesadüfler bu küçük insanların yolunu İstanbul’a düşürür. Burada yazarın aydınlık gerçekçilik fikrine ulaşanlar kendilerini kurtarıırken, ulaşamayanlar kötü yola sürüklenerek kapitalizmin sermayesi olurlar.

Aile içi çatışmalar da Orhan Kemal’in romanlarının tipik bir özelliğidir. Genellikle dağılan aileler, kapitalist etkilerin toplumun en küçük birimine kadar ulaştığının bir göstergesidir. Cinsellik de aile içindeki bu çatışmaların yarattığı yozlaşmanın bir sonucu olarak görülür. Kapitalizmin değerleri yok etmesi, her şeyi alınır satılır bir madde haline getirmesi ve bütün bunları parayla değerlendirmesi sonucu insanların bedenleri bile artık kendilerinin değildir ve bu durum yozlaşmanın bir göstergesidir.

Sonuç olarak diyebiliriz ki Orhan Kemal romanlarında ideoloji, bir slogana dönüştürülmeden, genellikle diyaloglar vasıtasıyla aktarılmış; bazen de toplumdaki bozulmalar ideolojik bir bakış açısıyla yansıtılmıştır.

2.1.1.2. Fakir Baykurt (1929 - 1999)¹⁶

Yazar, Burdur’un Yeşilova ilçesine bağlı Akçaköy’de doğup büyümüştür. Gönen Köy Enstitüsü’nden mezun olan Fakir Baykurt, öğretmenlik, müfettişlik ve bakanlık bünyesinde çeşitli görevlerde bulunmuştur. Öğrencilik ve meslek hayatı

¹⁶ Yazar ve eserleri hakkında ayrıntılı bilgi için bk. (Şermet, 2007), (Yanardağ, 2005), (Akar, 2010).

boyunca çok kez mahkemeye düşmüştür. Bu mahkemeler genellikle eserleri ve sendika faaliyetleri dolayısıyla açılmıştır. Köy yaşantısını yakından tanıyan yazar, romanlarında köyü ve köylüyü konu almıştır. Özellikle köylünün bilinçlenmesi, aydınlanması üzerine dikkat çekerek eserlerinde köylünün içinde bulunduğu durumu fark etmesini sağlamaya çalışır. Romanlarında genellikle ağa - köylü, zengin - fakir, halk - yönetici çatışmalarını işler.

Marksist bir düşünce yapısına sahip olan Baykurt, edebiyatın devrimci bir tavır takınması gerektiği görüşünü savunur ve sanat anlayışını şu sözleriyle ortaya koyar:

Çabam bugüne dek gerektiği ölçüde ve nitelikte yazılmadığına inandığım köylü yaşayışını, halkçı ve devrimci açıdan yazmayı sürdürmektir (...) Edebiyat, tıpkı eğitim gibi, insanlarımızı hayata karşı devrimci tavır ve davranışlı yapmada önemli bir bilinçlendirme aracıdır (aktaran Korkmaz, 2004: 431).

***Irazcanın Dirliğı*¹⁷**: Roman, *Yılanların Öcü*, *Irazcanın Dirliğı* ve *Kara Ahmet Destanı* üçlemesinin ikinci kitabıdır. Kırk altı bölümden oluşan romanda, köylünün karşısında egemen bir güç olarak muhtar yer alır. Tek endişesi dirlik ve düzenini koruma olan Irazca'nın, egemen güçlere karşı duruşu ile ezen ve ezilen çelişkisi ortaya koyulur. Siyasi desteğe bağlı olarak çeşitlilik kazanan egemen güçler arasında belediye reisi ve jandarma komutanı da yer almaktadır. Bütün bunların karşısında duran Irazca, ezilen köylüyü temsil etmektedir. Irazca'nın söylemleri üzerinden yerelde muhtar, jandarma komutanı ve belediye reisi, genelde ise hükümet eleştirilir. Dirliğı sağlayacak düzen için sosyalist görüşler alt metin olarak işlenir.

Tanrısal bakış açısının kullanıldığı romanda, yazar anlatıcı sayesinde kahramanların bütün hisleri ve düşünceleri bilinir. Böylece ideolojik unsurlar ön plana çıkarılmadan aktarılır.

Yazarın sözcüsü ve romanın başkişisi Kara Irazca'dır. Irazca, hiçbir durumda egemen güçler karşısında eğilmeyen bir Anadolu kadınıdır. Köyünü ve toprağını bırakmamak, düşmanların "korkak" demesine fırsat vermemek için oğlu Kara Bayram ile şehre göçmez ve bu konu yüzünden oğluna karşı çok sert bir tavır alır. Ayrıca kanunlara karşı çok olumlu bir tavır takınmaz. Sadece torunu Ahmet'i taciz eden muhtarın oğlu Cemal ile Haceli'nin kardeşi Boz Ömer'in tutuklanmasından sonra

¹⁷ Romanın ilk baskısı 1961 yılında yapılmıştır.

köye gelen tahsildara karşı oldukça iyi davranır. Cemal ve Ömer'in kısa sürede cezaevinden rüşvet yoluyla çıkmalarından sonra Irazca yine kanunlara ve hükümete karşı olumsuz ve hırçın bir tavır takınır.

Kara Bayram, Irazca'nın oğludur. Muhtar Hüsnü ve Haceli cephesine karşı sürekli olarak olumsuz sonuçlar alır. Son olarak bu cephe tarafından ciddi şekilde dövülür ve uzun bir zaman hastanede kalır. Bu süre zarfında şehre göçmeye karar verir. Bu karar annesi Irazca ile olan bağlarını da koparır. Bayram'ın sesini çıkarıp tepki gösterdiği tek kişi Irazca'dır. Bayram, Irazca gibi direnişe geçebilen bir karakter olamadığı için davasından vazgeçerek kaçma yolunu seçer. Köy yerindeki halkın genel tavrı Irazca ve Bayram'ın davranışları ile vurgulanır.

Muhtar Hüsnü, DP yönetimine yakın, sadece kendi çıkarının peşinde olan bir tiptir. Kendi çıkarı için köylüyü istediği gibi kullanır, buna karşılık köy adına hiçbir fayda sağlamaz. Köye okul yapılması hususunda hiçbir atılım göstermez. Belediye reisi ile aralarının iyi olması dolayısıyla devlet katında kredisini yükseltme ve kendi payına kâr sağlama peşindedir. Seçimlerden önce muhalif köylüleri seçmen listesinden çıkarmayı planlar. Bu şekilde egemen güç unsurlarından birini teşkil eden Muhtar Hüsnü, olumsuz bir kahraman olarak romanda yer alır. “Evet, cahilim ama aklım var. Hükümeti destekliyorum. Amerikalılardan yana demokratçılık ediyorum.” (s. 83). Muhtarın bu sözleri ile DP ve siyasi uygulamaları da eleştirilir.

Roman yaz aylarının başından, eylül ayına kadar olan yaklaşık üç aylık sürede gelişen olayları konu alır. Romanda aktüel zamana ait unsurlar da yer almaktadır.

“Romanın başından sonuna kadar zaman zaman gecen ‘Boyuk seçim’, ‘Demokratçılık’ ifadeleri romanın 27 Mayıs 1960 ihtilali öncesi DP'nin son günlerini anlattığı izlenimini uyandırmaktadır. Çünkü roman 1960 yılında yazılmış, 1961'de basılmıştır. Romanda DP hükümeti döneminin anlatıldığı kesin olduğuna göre ‘boyuk seçimle’ kastedilen 1961'de yapılacak olan seçimlerdir. Yazar Mayıs 1960 ihtilali yaşanmadan önce romanı tasarlamış ve yazmıştır. Bunu doğrulayan ifadeler romanda bize seçim öncesi durumu haber verir” (Şermet, 2007: 215).

Romanda, DP hükümetinin uygulamalarından memnun olmayan halk daha kalabalık bir kadro dâhilinde verilerek aktüel zamanın bir yansımasını oluşturur. Böylece yazar, sunacağı ideolojik tutum için gerekli alt yapıyı hazırlar.

Karataş Köyü, Burdur ve Karasenir Mahallesi romandaki en önemli mekânlardır. Karataş Köyü, olayların gelişme gösterdiği mekândır. Köy halkının kendi kaderine terk edilmesi, insanların çaresizliği ve fakirliği köyün genel görüntüsü ile uyuşmaktadır.

Yazar, benimsemiş olduğu edebî anlayışa uygun olarak mahallî konuşma dilinin özelliklerini başarılı bir şekilde kullanmıştır.

Romanda ideolojik simge olarak “Kara Irazca”, “Kara Bayram”, “Karataş” ve “Karasenir Mahallesi” isimleri dikkat çeker. Bu isimlere dikkat edildiğinde hepsinin ezilen, yoksul halkla bir ilişki içinde olduğu görülür. Kara Irazca ve Kara Bayram, köyün egemen güçleri tarafından sürekli ezilmeye çalışılır. Karataş, insanları çalışmaktan tükenmiş bir köydür. Karasenir Mahallesi ise Kara Bayram’ın köyden göçüp geldiği bir gecekondu mahallesidir. Buradaki insanlar da işçilerden ve kente göçen köylülerden ibarettir. Yani yazar, “Kara” nitelemesiyle, yaşanacak olan olumsuzlukları, hayata tutunmaya çalışan ezilmiş ve yoksul insanları vurgular. “Kara” sözcüğünü ideolojik bir unsur olarak kullanır.

Sosyalist gerçekçi bakış açısı ile köyü ve köylüyü anlatan yazar, romanı ağa - köylü, ezen - ezilen, halk - siyasi iktidar çerçevesinde kurgular. Bu kurguda köylünün yanında yer alan yazar, ideolojik olarak sosyalist bir yaklaşım ortaya koyar. Roman, Karataş Köyü’nün ve köylüsünün öncesi hakkında bilgi verilerek başlar. “Necip Bey, 1950’lere kadar Karataş’ın evini damını, atını, itini, suyunu, sudan uslu halkını tepe tepe kullandı. Sonra kentlerde daha büyük çıkarların ucunu gördü... Çiftliği köylüye sattı. Parasını tırak aldı bankadan. Köylüler bankaya borçlandı.” (s. 1). Daha romanın ilk sayfasında Necip Bey tarafından yıllarca sömürülen köylü karşımıza çıkar. Romanın ilerleyen sayfalarında bu sömürü işini Muhtar Muhsin devralır. Muhtar köylünün yararına olan işlerin hiçbirine bulaşmaz. Siyasi iktidarı arkasına alarak varlığını devam ettirmenin peşindedir. Ziraat Bankası’nın kredisi ile alacağı traktör, muhtar için, oldukça önemli bir meseledir. Traktörü kendi adına köy için alacağını söyleyen muhtar, köylüleri kendi tarlasının hasadı için imeceye çağırır. Fakat traktörü aldıktan sonra tarlaları sürmek için dönüm başına on altı lira ister. Kara Bayram’ın kente göçmesinin ardından traktörün köye gelmesiyle birlikte Muhtar Muhsin, egemenliğini biraz daha artırmaya çalışır. “Bundan sonra tekerime taş koyanın anasını bellerim! Yersiz yurtsuz eder, onu köyden atarım.” (s. 272) diyerek köylüyü baskı altına alır ve yakında yapılacak seçimler için “Muhalflik, münafıklık yasak...

Hökümeti desteklemeyen dürzünün burnunu kırarım valla...” (s. 272) diyerek, demokrasi anlayışından ne kadar uzak olduğunu ortaya koyar. Ayrıca Muhtar Muhsin’in “Hökümeti destekliyorum. Amerikalılardan yana demokratçılık ediyorum.” ifadesi, DP politikasının bir eleştirisi olarak okunabilir. Demokrasinin lafta kaldığına dair bir diğer vurgu Kara Bayram’dan gelir. Muhtarlığın demokrasi ve seçimle değil, zenginlikle kazanıldığını söyler Kara Bayram.

“Beyli günleriydi köyün. Güya şimdi beylik yok. Beylik gitti, parti geldi; gelmez olsun!” (s. 63) Irazca’nın monoloğunda geçen bu ifadeler, mevcut siyasetin köy üzerinde oluşturduğu baskının bir sonucudur.

Bütün bu baskıların yanında köy yerinde var olma çabası alın terinin kurumamasına bağlanmıştır. “Görüyorsun ya ana, motor gibi koşuyoruz! Hiç dinlenmek yok! Valla aşk olsun bize!..” (s. 60) ifadesi, köylünün üretim faaliyetleri sırasında da ezildiğini gösterir. Ancak yazar, hasat zamanı bu yorgunluğun utkulu bir havası olduğunu, şehvet gibi bir tat aldıklarını belirtir (s. 157).

“Varsıllar, yoksulları ezmiyor, ezemiyor. Yoksulluk, varsıllık diye bir şey yok. Köyde kimsesizleri boğmuyorlar. Kimsesizlik diye bir şey yok... Herkes birbirinin elinden tutuyor. Köyler, tarlalar herkesin, hem de herkese yetiyor. Dünya herkese yetiyor. Senlik, benlik kalmamış! Gurbet yolları kapalı. Köyler cümbüş içinde... İşler imece... Dünya böyle bir düş. Bir masal bazen böyle...” (s. 194).

Irazca’nın ütöpik köy idealinde yazar, bir çıkış yolu gösterir. Yazarın çizdiği bu çıkış yolu sosyalizmi işaret eder. Herkesin eşit olduğu, yoksulluğun ortadan kalktığı, tarlaların herkesin malı olduğu ve işlerin imece usulü yapıldığı bir dünya hayali sosyalizmin temel prensiplerinin bir yansımasıdır. Romanın sonunda, Muhtar Muhsin’in karşısında, tek başına kalan Irazca’nın hâlâ ayakta durabilmesi, egemen güçlerle mücadelenin ancak sosyalizm ile yapılması gerektiğinin bir göstergesidir.

Onuncu Köy¹⁸: Fakir Baykurt’un sosyalist gerçekçi bir sanat anlayışıyla köy yaşantısını konu ettiği romanda, enstitü mezunu köy öğretmenin köylüyü aydınlatmak için giriştiği mücadele ve karşısına çıkan engeller anlatılır. Köy öğretmeni gittiği her köyde ağa veya beylerle ters düşerek sürekli mekân değiştirmek zorunda kalır. Bu durumda bile köylü tarafından sürekli sevgi ve saygı ile karşılanır. Sömürüye, haksızlığa karşı savaş vererek gittiği her yere aydınlanma ateşinin bir

¹⁸ Romanın ilk baskısı 1961 yılında yapılmıştır.

kıvılcımını bırakır. Yazar, olay örgüsünü bu şekilde genişleterek aktarırken aydınlanmanın ancak, ezilenlerin güçlerini birleştirmesi ile gerçekleşeceği mesajını verir. Çıkış yolu olarak sosyalizmi işaret eden olayların işlendiği bir romandır. Öğretmen'in gittiği son köy olan Yaşarköy, Öğretmen'in gittiği onuncu köydür. Daha önce gittiği köylerde sürekli haklı olanı kolladığı ve yol gösterdiği için sürgün edilmiştir. "Doğru söyleyeni dokuz köyden kovarlar" misali Öğretmen onuncu köyü bulmuştur.

Roman, tanrısal bakış açısı ile yazar - anlatıcı tarafından anlatılır. Yazar - anlatıcı, kahramanlarda ve köylülerde meydana gelen değişimleri daha iyi gösterebilmek için, zaman zaman olayları yakın mesafeden izleyerek kahramanların neler düşündüğünü ve hissettiğini ortaya koyar.

Romanın başkahramanı Köy Enstitüsü mezunu öğretmendir. Roman boyunca Öğretmen, Hoca, Usta, Demirci ve Del'â gibi isimlerle anılır. Gittiği yere göre farklı isimler almış olsa da düşünce yapısı hiçbir zaman değişmez. Köylülerin güvenini kazanmak için camiye de gider. Ancak bu durumdan hiç hoşlanmaz, dindar biri değildir. Öğretmen yazarın sözcüsü konumundadır. Yazar ideallerini Öğretmen vasıtasıyla aktararak, düşlediği sosyalist düzeni romanda sağlar. Öğretmen, haksızlığa karşı çıkması, köylüyü toplu hareket etmeye sevk etmesi, ağaların ve beylerin kurduğu sömürü düzenine karşı köylüyü uyandırması sebebiyle, doğruları savunduğu için, sürekli sürgün edilir. Köylüyü uyandırmak için kullandığı Prometheus'un tanrılardan ışık çalma hikâyesini gittiği her yerde anlatır ve bir nevi Prometheus'un görevini üstlenir. Öğretmenlikten istifa ettikten sonra, Demirci veya Usta olarak anılır. Demir ustalığına başlamış olsa da ideallerinden vazgeçmeyerek yine köylünün yanında yer alır. Öğretmen kendini şu şekilde tanımlar:

Yaşamaktır beni saran... Çalışmaklar, dostluklar, düşmanlıklar, arkadaşlıklar kurmak. Kazanmak kaybetmek. Zor bir işi başarmak. Yenmek. Birinde yenilirsen durmayıp bir daha saldırmak. Sonunda, ne olursa olsun yenmek. İnsanları biraz hayran bırakmak. Biraz faydalı olmak. Haksızlığa uğramış birinin hak almasına yardım etmek. Haksızlık edenin dize geldiğini görmek. Onu bunu sömürüp haksız lokmalarla semirmişlerin çamaşırlarını deşmek. Onların dedikodularını yapmak. Komşuda pişenden ummamak. O pişirirken sen de pişirmek. Duranâ'nın kızını okula alıp okutmak. Nohut deresini kurtarmak... (s. 44).

Duranâ, Damalı Köyü'nde zengin bir ağadır. Köyün meralarını sürer, korudan ağaç keser. Yani köyün ortak kullanım alanlarını özel mülkü gibi kullanır. Arkasını partiye dayamış, siyasi gücü ile köylüyü bastırmıştır. Öğretmen'in romandaki ilk çatışma unsurudur. Duranâ ile birlikte parti ilçe başkanı Yunus Bey, kaymakam ve savcı da Öğretmen'in karşısında yer alır. Burada sadece beyler değil aynı zamanda siyasi iktidar da eleştirilir.

Cemal Bey ve oğulları, Öğretmen'in romanda ikinci, aslında dokuzuncu köyü olan Ortaköy'de karşımıza çıkar. Cemal Bey, köylünün toprağının kendi toprağı olduğunu iddia eder. Köylünün ektiği bu topraktan pay alır. Öğretmen burada Demirci olarak adlandırılır. Demirci, köylünün farkındalığını sağlar. Köylü artık elde ettiği ürünlerden Cemal Bey'e pay vermez. Cemal Bey ve oğulları, Demirci'nin köyün düzenini bozduğunu iddia ederek onu köyden uzaklaştırmaya çalışırlar. Bu sebeple jandarma komutanı tarafından başka bir yere gitmesi konusunda zorlanır.

Öğretmen'in gittiği son köy olan Yaşarköy'ün imamı Fevzi Efendi, Öğretmen'in mücadele ettiği son kişidir. Yeniliğe son derece kapalı, bağnaz bir düşünceye sahip olan Fevzi Efendi, dini korkularak öğretir. Her yıl gelen kuşların Allah'ın habercileri olduğuna inanır. Kuşlar, köy meydanında bekleyen köylülerin yüzünü, gözünü, kulağını didikler. İmam ise kuşlara dokunanın taş olacağını söyleyerek köylüyü korkutur. Burada Del'â olarak adlandırılan Öğretmen, son zaferini Fevzi Efendi'ye karşı kazanır. Kuşları hep birlikte öldüren köylüler, aydınlanmanın sevincini yaşarlar ve yıllardır kandırıldıklarını fark ederler.

Demirci Veli Usta, köyden ilçeye göçmüş, sözünü sakınmayan, hakkını arayan, başkaldırabilen biridir. Öğretmen görevinden istifa ettikten sonra Demirci Veli Usta'nın yanında çalışmaya başlar ve enstitüde demircilik hakkında öğrendikleriyle birlikte demircilik işinde ustalaşır. Veli Usta, her şeyin karaborsaya düştüğünü, hükümete yakın olanların ise işlerini bir şekilde yoluna koyduğunu söyler.

Yükseldik, kalkındık... Az zamanda çok iş gördük... Yükselmiş! Bir yorgan iğnesini yabancından alıyorsun, ne habar! Yükselmiş! Bir karın ağrısının hapını yapamıyorsun! Yarı yanın ağanın kumandasında. Okullarda Amerika'nın süttozu. Gızları okula yazan öğretmenlerin de kafasını yarıyorsun... Böyle mi yükseldin? (s. 205).

Yazar, Veli Usta'ya bunları söyleterek DP hükümetini ve uygulamalarını eleştirir. Halkın kandırıldığını dolayısıyla ülkenin anlatıldığı gibi ilerlemediğini anlatır. Yazar,

Veli Usta'yı tanıtırken tam bir emekçi görüntüsü çizer: “Yüzü tıpkı Pehlivan'ın yüzüne benziyordu. Onun gibi iri yapıydı. Gür bıyıkları vardı. Kasketini arkaya devirmişti. Eli yüzü ala karaydı. İri emekçi elleri kemikliydi. Avuçları meşinleşmişti.” (s. 203 - 204). Veli Usta, bıyığı, gücü kuvveti, emekçiliği ve elinde çekiciyle komünizmin akıllara gelen emekçi insan fotoğrafını yansıtır.

Yazar, romanın sonunda yazma zamanını 1 Şubat 1959 - 3 Mayıs 1960 olarak belirtir. Roman güzlüklerin yeşerdiği bir zamanda başlayıp yine güzlüklerin ekileceği bir zamanda son bulur. Vaka zamanı yaklaşık olarak iki yıldır. DP iktidarına sık sık göndermelerde bulunularak aktüel zaman işaret edilir: “Allah sayesinde, demirgıratçılığı da kabul ettik ki, millet eselsin!” (s. 22).

Roman, Burdur köylerinden Damalı, Ortaköy, Tokaköy ve Yaşarköy' de geçer. Mekân, ideolojik vurgunun yapılmasında önemli bir rol oynar. Romanın başkahramanı, Öğretmen; Damalı, Ortaköy ve Yaşarköy'de egemen güçlerle çatışmalar yaşar. Damalı'da meraların sürülmemesi gerektiği ve Uzun Saylar'a su çıkartarak ağaçlandırmak gerektiği fikrini ortaya atar. Öğretmen köyden gittikten sonra da köylüler bu projeleri tamamlama yoluna giderler. Artık köylü Duranâ'ya direnecek gücü kendinde bulur. Ortaköy'e demirci olarak gelen Öğretmen, burada köylünün üstündeki tembelliği atarak, köylüye çalışma azmi sağlar. O geldikten sonra köylünün hâli tavrı değişir. Ayrıca Cemal Bey'in sahiplendiği tarlalar köylüler tarafından ekilir biçilir ve Cemal Bey'e pay verilmez. Buradan ayrıldıktan sonra da köylü üzerinde bıraktığı etki devam eder. Yaşarköy'de ise köyün imamı Feyzi Efendi'yi mağlup eder. Köylü yıllardır kandırıldığının farkına varır ve roman bu sevinç içinde son bulur. Öğretmen gittiği her köyde Prometheus hikâyesini anlatır. Prometheus'un tanrılardan çaldığı ışığı halka dağıtması gibi, Öğretmen de gittiği her yere kendi ışığını bırakır. O ne kadar sürülürse sürülsün yaktığı ateş yanmaya devam eder. Öğretmen gittiği her mekânda haksız ve güçlü olandan alıp ezilmiş ve hakkı gasp edilmiş köylüye verir. Roman boyunca Öğretmen'in köylüde bıraktığı etki ve köylerde sağladığı kalkınma, sanki yavaş yavaş diğer köylerde de meydana gelecekmiş hissi uyandırır. Yazar, sosyalizmi işaret ederek görüşlerini, mekânlar vasıtasıyla, yavaş yavaş genişletir.

Sosyalist gerçekçiler, toplum gerçeklerini daha net bir şekilde ortaya koymak ve daha inandırıcı olmak için günlük konuşma diline önem verirler. Burdur yöresinin

konuşma dilini kullanan yazar, yöresel konuşmalara ağırlık vererek, düşüncelerini ve ideolojik söylemlerini daha anlaşılır bir şekilde yansıtmaya çalışır.

Öğretmen'in düşüncelerinden ve davranışlarından rahatsız olan egemen güçler, Öğretmen'in öğrencilere yaptırdığı müsamere ve öğrettiği şarkılar üzerinden onu komünistlikle suçlar. Öğretmen'in din ile uyuşmayan davranışları da bu durumu tetikler. "Zati ne namaz biliyor, ne abdas! Doğru dürüst cumalara bile gelmiyor! Namaz düşünmeyen adam ne düşünür? Helbet kötülük, fitnelik, fesatlık. Dahi, komünülük düşünür." (s. 92). Öğretmen ise; köylünün üstündeki uyuşukluğu, çayların üzerine yapılması gereken köprüleri, köylünün el ele verip birbirlerine destek olması gerektiği üzerine düşünür. Bir yandan da ezanın Türkçe'den Arapça'ya çevrilmesi, dünya düz mü yuvarlak mı, Kur'an yeni harflerle olur mu gibi tartışmaları, yapılan ilerlemelerin misliyle geri gitmesinin sebepleri olarak görür. Türkiye'de ve dünyada gerçekleşecek devrimin ne zaman olacağını sorgular. Öğretmen'in beklediği devrim sosyalist devrimdir.

Öğretmen'in Damalı'ya gelişinden sonra köylüde başlayan değişimlerin yansması Muhtar'da ortaya çıkar. Muhtar, Ağrı Dağı'nın başında ötecek horoz ile ortaya çıkacak manzarayı şöyle tarif eder: "Gün, Ağrı'nın dağından sıyrılıp çıktığı zaman, karı gız, genç koca yani ki hepimiz, elde kazma kürek, koltuklarımızdan ter fışkırmış, yüzümüz toza toprağa bulanmış, Türkiye'yi dünya bahçasının güzel bir köşesi yapmak için, çalışır bulmalı. Öyle bir horoz... ötmeli!.." (s. 62). Muhtarın çizdiği bu tablo üretim faaliyetlerinin hızlandığı, herkesin emeğini birleştirdiği bir dünya düzenini gösterir. Bu düzen komünizmi işaret eder.

Öğretmen ifade vermek için Altıparmak ile birlikte ilçeye doğru giderken, Altıparmağın anlattıkları Türk aydınının ve köylüsünün kalkınmayı sağlamak için nasıl bir yol tutması gerektiğini gösterir. Bu yol, makine ve fen üzerine çalışmaktan geçmektedir. Yani bilime yönelmek gerektiği vurgulanır. Köylülerin ise, toprağı boş bırakmaması ve ürün çeşitliliğini artırması kalkınmaya giden yol olarak gösterilir.

Öğretmen Ortaköy'e taşındıktan sonra köy halkı üzerindeki tembelliği bir kenara bırakır ve bütün gayretleri ile tarla işlerine girerler. Köy artık daha temiz, köylüler daha azimlidir. Köylülerdeki bu değişim çocuklara da yansır. Yağmurdan sonra köylüler tarlaları tavlarken çocuklar da çamurlu arazide barajlar, bentler, değirmenler yapar. Kedileri boyunduruğa vurup toprak sürmeye çalışarak oynarlar.

Çocuklar kedileri boyunduruğa vurmaya çalışırken kedilerden biri Osman'ın elini yaralayarak kaçar. Burada kedilerin boyunduruğa vurulamaması ile köylünün üzerindeki korkuları atıp başkaldırmış olması arasında bir bağlantı kurulur.

Öğretmen'in evlenmeyi düşündüğü Gülşen dolayısıyla maden işçileri de roman da işlenir. Gülşen'in kocası çökeceği belli olan madende zorla çalıştırılır ve madenin çökmesi sonucu hayatını kaybeder. İşçilerin grev haklarının ellerinden alınması ve olumsuz koşullarda çalıştırılması anlatılır. Yazar burada da tepkisini göstererek Öğretmen'i konuşturur: "Uyarmadıkça maden ocaklarına hep böyle dirisi girip ölüsü çıkacak... Beyler para kazanacak yoksullar ölecek... Sus sus sus... burada da mı sus ulan?" (s. 276). Çıkarılan madenin Amerikalılara bomba yapımı için satıldığı belirtilir. Yazar burada emperyalizm karşıtı bir tavır alır.

Yazarın roman boyunca Öğretmen'e anlattığı Prometheus hikâyesi, bir hak arama mücadelesi olarak görülür. Bu sosyalist bakış açısidir. Roman boyunca hep bu bakış açısı işletilir. Öğretmen'in onuncu köyü olan Yaşarköy'de köylünün yüzü gözü kuşlar tarafından parçalanır. Buna da yine Öğretmen çare olur. Bu kuşlar ile Prometheus'un ciğerini deşen kartal arasında bağlantı kurulur. Kuşların öldürülmesi ve Prometheus'un oğlu tarafından kurtarılması komünizmin zaferidir. Yani yazar, Ağrı Dağı'nın başındaki horozu Yaşarköy için de öttürür.

Kaplumbağalar¹⁹: İki bölümden oluşan romanın girişinde yazar, romanın nasıl ortaya çıktığını anlatarak eleştiri oklarını nereye çevirdiğinden bahsetmiştir. Yazar, Anadolu'da kaderiyle baş başa bırakılan köylüleri, bu köylülerin çektiği sıkıntıları ve köylünün egemen güç olarak görülen devlet tarafından sömürülmesini anlatmaktadır. Memurların köylüye bakışı ve hükümet politikaları başlıca eleştiri konusudur. Yazar bu eleştirileri yaparken çıkış yolu olarak sosyalist bir düzenin gerekli olduğunu işaret eder.

Tanrısal bakış açısının hâkim olduğu roman, yazar - anlatıcı tarafından aktarılır. Olaylar karşısında hep birlikte tavır alan köylünün hisleri ve düşünceleri yazar - anlatıcı tarafından ayrıntılarıyla verilir.

Eğitmen Rıza, kısa bir kurstan geçtikten sonra köyde öğretmenliğe başlamıştır. Daha çok tarım işlerinde eğitim görmüştür. Bu yüzden ders anlatırken müfredat dışına çıkmaya çekinir ve kılavuza göre derslerini işler. Fakir Baykurt'un diğer

¹⁹ Romanın ilk baskısı 1967 yılında yapılmıştır.

romanlarındaki öğretmelerde olduğu gibi, Eğitimci Rıza da köylüyü aydınlatma görevini üstlenir. Tozak Köyü'nün ikliminin eğitim gördüğü Mahmudiye ile benzerlik gösterdiğini fark etmesi üzerine köyde bağ, bostan yetiştirilebileceğini köylüye anlatarak Purluk adı verilen arazide üzüm bağı yetiştirilmesinde öncü rol oynar.

Kır Abbas, yazarın sözcüsü konumundadır. Köyün akıllı delisi olan Kır Abbas, Eğitimci Rıza'nın bağ dikme fikri etrafında köylüyü bir araya getirir. Köylüyü örgütleyip eyleme geçiren kişidir. Purluk'un kirizma edilmesinde, bağ dikiminde ve bağ için gerekli bütün işlerde köylüyü bir araya toplar. Purluk'a bağ dikme fikri ortaya çıktıktan sonra daha hareketli ve heyecanlı olduğu görülür. Devletin Purluk'u hazine arazisi olarak göstermesi ve köylüyü borçlu çıkarması üzerine doğaya karşı verdiği savaş bürokrasiye kayar. Yasalara inancı olmayan Kır Abbas, kendi yasını kendi yapar. Bağların hazine arazisi olarak gösterilmesi üzerine, hep birlikte diktikleri bağları yine hep birlikte ortadan kaldırırlar. Böylece devletin buradan alacak olduğu verginin önüne geçerler. Bütün bunların planlayıcısı da yine Kır Abbas'tır. Bu olaylar ortaya çıktığında eline silahı alıp eşkıyalık yapmayı aklından geçirir. Başkaldıran ve sözünü sakınmayan idealist, devrimci bir tiptir.

Battal, köyün muhtarıdır. Köylüyü örgütleme işinde Eğitimci Rıza'ya ve Kır Abbas'a yardım eder. Köylünün menfaatleri için elinden geleni yapar.

Kel Bektaş, köyün tek muhalif ismi olarak karşımıza çıkar. Ancak onun muhalifliği partililik veya sömürü amacına yönelik değildir. Sadece farklı bakış açıları ortaya koymaya çalışır ama sonuç olarak köylüden ayrı bir adım atmaz. Bütün birlikteliklerin içinde yer alır.

Gezici Hamdi Bey, okulları teftiş etmek için köy köy gezen bir devlet memurudur. Tozak Köyü'nün sakinleri ile iyi anlaşır. Zaman zaman yazarın sözcüsü konumunda yer alır. Bütün gücün köylülerin kendinde olduğunu sadece kendilerine inanmaları gerektiğini sık sık dile getirir. Hükümet politikalarını, kalkınmanın sadece istatistiklerde yüksek görüldüğü köylünün haline bakılırsa, gerçeği yansıtmadığı konusunda eleştirir. Purluk arazisinin köy halkına pay edileceğini öğrendiğinde bu duruma karşı çıkarak, birlikte çalışmanın iyi bir yöntem olduğunu belirtir. Yani hep birlikte ekip biçip, hep birlikte kazanmak ve yemek üzerine bir düşünceye sahiptir. Bu düşünce komün yapısına uygun bir görüşü temsil eder. Ayrıca olması gereken düzeni şu şekilde anlatır:

Yani Saffet Bey değil, şu yataktaki Rıza bakan olacak!.. Kaymakamın yerine de Sırrı Bey değil, seni, Sarıkızlı köyünden İlyas'ı oturtacaksın. Bütün valiler kaymakamlar, bakanlar böyle işçiden, köylüden olacak! Beni de hepsinin başına başbakan yapacaksın anasını satayım; bak o zaman nasıl tıkr tıkr yürüyor işler!” (s. 325).

Bu düzen işçi ve köylülerin yönetime geçtiği komünist sistemi işaret etmektedir. Bu sistemi halkın kendisinin getireceğine inanan Hamdi Bey, bunu da şöyle anlatır:

Ben İdris Dağı'nın başına bir fııldak koyacağım, rüzgâr esecek, fııldak dönünce halk kalkacak ayağa, bu dediklerimi yapacak! Çakal İlyas, heey saman kafalı İlyas, bir ton söz konuştum, hâlâ anlamadın mı? (s. 326).

Yazar, idealindeki sosyalist düzeni, Hamdi Bey'e anlattırır. Bu düzenin de ancak komünist devrimle kurulabileceği yine Hamdi Bey tarafından dile getirilir.

Romanın sonunda 1962 - 1966 tarihleri verilerek romanın yazma zamanı belirtilir. Aktüel zaman net olarak ifade edilmese de romanda bazı ipuçları yer alır. Köy Enstitülerinin kapatılmaya başlanması, idare ve toprak reformu hazırlıkları ve Afyon Cephesinde savaşıyan Kır Abbas'ın “Otuz... belki daha fazla yıl önce neyse bugün de o! Kuyumuz suyumuz aynı.” (s. 72) cümlesi aktüel zamana ait ipuçlarını meydana getirir. Verilen ipuçları göz önünde bulundurulduğunda aktüel zaman, 1945 - 1950 yılları arasındadır. Romanın vaka zamanı altı yıldır. Bir yaz günü başlayan roman, bir güz gününde sona erer. Romanda zamanın takibinde mevsimler dikkat çekici bir rol oynamaktadır. Kış mevsimi hep kısa paragraflarla geçiştirilirken, bahar, yaz ve güz mevsimleri daha fazla yer kaplamaktadır. Bahar, yaz ve güz mevsimleri tarla işlerinin yoğunlaştığı dönemleri kapsar. Sosyalist düşüncenin temel dinamiklerinden olan “emek” kavramı bu şekilde sürekli olarak ön planda tutulur. Bu mevsimlerin uzun anlatımı romana bir hareketlilik kazandırır. Ayrıca köyün bitmeyen işleri ve köylülerin sürekli olarak üretim faaliyetleri etrafında gösterilmesi konunun ideolojik yönünü ortaya koyar.

Kaplumbağalar romanının ana mekânı Ankara civarındaki Tozak Köyü'dür. Tozak Köyü, kendi içinde birlik beraberliğin bulunduğu, dışarıyla çok fazla ilgisi bulunmayan kendi halinde bir köydür. Köyün içerisindeki en önemli mekân Purluk adı verilen ve daha sonra köylüler tarafından bağ dikilen mekândır. Bağ dikme fikri ortaya çıktıktan sonra bütün köylü daha azimli, daha heyecanlı ve daha umutludur. Öyle ki Kır Abbas, bağların yeşerdiği dönemde doğan torununa Yeşer adını verir. Köylülerin hep birlikte çalışarak yeşerttiği bu bağ, köy halkı için bir umut ışığıdır. Bu

bağ bütün köylünün hep birlikte çalışması ile ortaya çıkarılmış ve bağdan bütün köylüye eşit pay verilmiştir. Mekân olarak Purluk, sosyalist düşüncenin yeşerebileceğinin bir umududur. Yani mekân da ideolojik bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Romanda konuşma diline ait unsurlar yoğun olarak kullanılmıştır. Türkü, mani, tekerleme ve yerel deyimler romanda sıklıkla kullanılır. Yazar, bürokratları ve aydınları onlara uygun olacak şekilde konuşturur. Bürokrat ve aydınların konuşmalarında Arapça kelimelerin yoğunluğu dikkat çeker. Yazar bu durumu, memurları ve hükümeti eleştirmek için kullanır. O memurların yerinde işçi ve köylünün olması gerektiğini düşünen yazar, onların lügatine aldanmamak gerektiğini, hep aynı şeyleri söylediklerini Hamdi Bey'in ağzından dile getirir. Bu durum bir incelemede şöyle yorumlanmıştır:

İnsan yaşantısında değişiklik yapmayı hedefleyen sanat bunu gerçekleştirmek için çeşitli yöntemler kullanır. İnsanları değiştirmek toplu hareket etmeyi gerektirir. Yazar romanlarında bu temayı sıkça işler. Birlikte olmak, çoğalmak, birlikte hareket etmek çok önemlidir. Bireysel olarak yapılan hiçbir eylem sonuca ulaşamaz. Devrimi ancak arkasında bir topluluğu sürükleyenler gerçekleştirebilir. Bunun bilincinde olan yazarın romanlarından süzülen, arta kalan örgütlenme sonucunda ortaya çıkan başarıdır (Şermet, 2007: 290).

Tozak Köyü, her işte ortak hareket etmektedir. Köye gelen misafirler, köyün misafiridir. Uzun süreli konaklamalarda ev sahibine yük olmaması için köylüler sırayla her öğün yemek getirirler. Köyde particilik yoktur, ağız birliği ederler ve bu konu üzerinde hiçbir tartışmaya girmezler. Yazar bu örgütlenmeyi Purluk arazisine bağ dikilmesi ile tam olarak ortaya çıkarır. Köylü bütün kararları ortak olarak alır. Araziyi dikime uygun hale hep birlikte getirir. Yine hep birlikte dikip, budayıp, hasadını yapar. Ayrıca herkesin bağlarda payı bulunur. Ancak bağların bulunduğu bölgenin hazine arazisi olduğunun ortaya çıkması ve devletin buraya el koyması ile köylü bir karamsarlığın içine düşer ve devlete olan inancını yitirir. “Kaplumbağalar romanında köylü devlete karşı örgütlenir ve ayaklanır. Devletin ellerinden almak istediği bağı, yine hep birlikte, talan ederler.” (Şermet, 2007: 290). Böylece kendi yasalarını kendileri yürütür.

Köye gelen üzüm ve kil satıcısının, kil satarken “İyisi kilin haa”, “İ - yi - si - ki - lin - haa” diye bağırması, bağ yetiştirme fikrinin ortaya çıkmasına neden olur. Yani

köylü harekete geçmediği sürece devlet tarafından sömürülmeye devam edilecektir. Vergileri toplanacak, öğrenci yurdu için yaptırdıkları bina memurlara kulüp yapılacak ama karşılığında yine hiçbir şey alamayacaklardır. “Bir devlet, baba bir devlet ki, herkesi evladı bilecek” (s. 311). Kır Abbas’ın bu sözleri, devletin köylüyü görmezden geldiğini göstererek, hükümete karşı bir eleştiri ortaya koyar.

Kaplumbağalar, köylü üzerindeki devlet baskısının köylerin gelişmesini engellediğini, devletin köylüye sahip çıkması, evladı gibi görmesi gerektiğini anlatır. Ancak bunlar anlatılırken mevcut sistemin bu işleyişi sağlayamayacağı belirtilerek, sosyalist düzene dayalı, bir sistem ile çözüme ulaşılabileceğine işaret edilir. Ortak yaşam, ortak düşünce, ortak çalışmanın ön plana çıktığı romanda, kazanımların da ortak olması gerektiği öğrencilerin söylediği marşlarla vurgulanır: “Sürer eker biçeriz / Güvenip ötesine / Millet her kazancı / Millet kesesine...” (s. 201). Yazar, mevcut yönetimin köylüyü kalkındırma konusunda gereken desteği vermediğini ortaya koyarak, köylerin daha işlevsel hale gelebilmesi için komünist bir devrimin yapılması gerektiği fikrini ortaya atar.

*Amerikan Sargısı*²⁰: Yazarın yaptığı bölümlemeye göre roman, yirmi bölümden oluşur. Amerika’nın, Türkiye’nin kalkınmasına yardımcı olmak amacıyla yaptığı bazı yatırımlar ve bu yatırımların köyün sosyal hayatına etkisinin işlendiği romanda, DP hükümetinin uygulamaları eleştirilirken anti - emperyalist görüşlere de yer verilir. Amerika ve Türkiye’nin ortaklığında örnek bir köy oluşturmak amacıyla Kızılöz Köyü’ne Amerika tarafından elma ağaçları dikilir, dana ve tavuk getirtilir, buğday tohumu verilir ve makinalı tarım için ilk adımlar atılır. Ancak bu gelişmelerin hiçbirisi beklenen sonuçları ortaya koyamaz. Köylü hem düzenleri bozulduğu için hem de çevre köyler karşısında rezil oldukları için Amerika karşıtı tutum sergilemeye başlar. Köylü, Amerika’yı destekleyenler ve desteklemeyenler olmak üzere ikiye bölünmeye başlar. Bu sebeple köylüler arasında artan gerilim en sonunda başkaldırı noktasına ulaşarak yapılan yatırımların hepsi, bütün köylü tarafından, tek tek ateşe verilir. Romanda işlenen Amerikan yardımları Marshall Planı olarak bilinen projenin yansımasıdır. Romanda, bu planın esas amacının Amerikan sömürgesi yaratmak olduğu işlenir. Yazar, Türkiye’nin gelişmesinin, dış yardımlardan ziyade, kendi koşullarına uygun yatırımlara dayandığı kanaatindedir. “Siz siz olun, bundan sonra susadığınız zaman, suyu kendi pınarınızdan için komşular! Ellerin pınarından içtiğiniz

²⁰ Romanın ilk baskısı 1967 yılında yapılmıştır.

ak sular, aşığı yanınızdan kan, irin olup çıkıyor!” (s. 278). Yazar, bu anlamda ulusal temellere dayalı sosyalist görüşleri esas alarak emperyalizme destek veren bütün unsurlara karşı çıkar.

Fakir Baykurt, diğer romanlarına göre *Amerikan Sargısı* romanında anlatıcı ve bakış açısı yönünden farklı bir teknik uygulamıştır. Romanda hem özne anlatıcı hem de yazar anlatıcıya yer verilmiştir. Bazı bölümlerde birinci tekil anlatım, bazı bölümlerde ise üçüncü tekil anlatım kullanılmıştır. Hem birinci tekil hem de üçüncü tekil anlatımın kullanıldığı bölümler de romanda yer almaktadır. Yazar, bu anlatım özelliğiyle romanı daha hareketli bir hâle getirmiştir.

Temeloş, Kızılöz Köyü'nün yaşlı kır bekçisidir. Yazarın sözcüsü konumunda bulunan Temeloş, dinî açıdan zayıf bir tiptir. Düşüncelerini açıklıkla ifade eder. Köylüleri bilinçlendiren ve örgütleyen Temeloş, romanın sonunda ortaya çıkan başkaldırının en etkili ismidir. Sevim Şermet bu tipi şöyle yorumlamıştır:

“Bekçi Temeloş devrimci bir anlayışa sahiptir. Köylüyü Amerikan baskısından ve egemenliğinden kurtarmak derdine düşer. Temeloş'un kavgası köyde değişim yaratmaya çalışan Amerikancı zihniyete karşıdır. Şehre göç sebebiyle köyde insan azaldığı için muhtarı da kıramayarak çok yaşlı olduğu halde köyde bekçilik görevini sürdüren Temeloş'un kendine güveni oldukça fazladır. Kaymakam ve valiye karşı diğer köylüler gibi çekingen değildir. İsteklerini rahatlıkla ifade eder. Amerikancı faaliyetlere şiddetle karşıdır” (Şermet, 2007: 304).

Temeloş'un kavgası, örnek proje yapma bahanesiyle, köyde bazı değişimler meydana getiren Amerikancı zihniyettir. Ankara ve Amerika'dan gelenler tarafından halk filozofu olarak görülür. Amerikan faaliyetlerinin köyde etkin bir şekilde artış göstermesi onu hasta eder. Hastalığı için çare arayan Temeloş, son çare olarak Amerikan Hastanesi'ne götürülür. Ancak burada hastalığı iyice ilerler. Bu hastanede yapılan “Amerikan sargıları” ağırlarını iyice arttırır. Bunun üzerine hastaneden kaçarak köyüne geri döner ve insanın öz yaşam şartlarına uygun olmayan faaliyetlerin mutsuzluğu daha da arttırdığının farkına varır. Yani Amerikan sargısı Temeloş'a uygun bir tedavi yöntemi değildir ve onun durumunu daha da ağırlaştırmıştır. Aynı şekilde Türkiye'de girişilen Amerikan destekli faaliyetler de memleketin yaralarını saramayacak ve mevcut durumu daha kötü bir sona doğru götürecektir. Bu bağlamda

romanına “Amerikan Sargısı” adını veren Fakir Baykurt, Temeloş vasıtasıyla emperyalizmle mücadelede izlenmesi gereken yolu ortaya koyar.

Melih Dalyan ve Ni, “romanın olay örgüsüne konuk edasında girer ve romanın sonuna kadar da bu durum değişmez. Şehir hayatı ile ilişkileri vurgulamak üzere romana zoraki dâhil edilmiş roman kişileridir.” (Şermet, 2007: 309). Melih Dalyan, Amerika’nın Türkiye’deki kolu gibi çalışır. Amerika ile ilişkileri son derece iyidir. Kendi çıkarını düşünen bencil biridir. DP ile sıkı ilişkiler içerisinde olup, onları desteklemektedir. Sağlam bir aile hayatı yoktur. Ni ile dost hayatı yaşar. Köylü Ni’nin Müslüman mı yoksa gâvur mu olduğunu anlayamaz. Amerikan kültürü ile Türk kültürü arasında kalmış bir kadın tipini ortaya çıkarır.

Mr. Boger, üst düzey Amerikan bürokratıdır. Evli olmasına rağmen sekreteri ile evlilik dışı bir ilişki yaşar. Marshall Planı’nın Türkiye’deki uygulayıcısıdır. DP ile ilişkisi son derece iyidir. Ancak Cumhuriyetçiler de iktidara gelmiş olsa bu ilişkileri yine en iyi düzeyde tutabileceğine inanır. Çünkü onlar arasında da dostları bulunur. Mr. Boger, Amerika’nın siyasetimizi nasıl ele aldığının bir yansıması olarak romanda yer alır.

Hacı Kadir, muhafazakâr, tutucu düşünceyi temsil eder. Dinî hassasiyetleri ön planda olan birisidir. Amerikan yardımlarını destekler. Bunun için köydeki muhalif isimlerden biri olarak karşımıza çıkar. Fakat romanın sonunda yanlış bir tutum sergilediğini anlayarak köylüyle birlikte hareket etmeye başlar.

Cemal Hoca, idealist öğretmen tipini temsil eder. Muhtar ve Temeloş ile birlikte köylüyü bilinçlendirme görevini yürütür. Amerikalılar aracılığıyla öğretmen olarak köye gelen Ertan Hoca ile sürekli olarak çatışma yaşar ve bu yüzden sürgün edilir. Cemal Hoca ekonomik sebeplere bağlı bir devrim anlayışı ortaya koyar: “Köylerdeki, şehirlerdeki yoksulların elinde ne var? Yok sandığımız her şey aslında onların elinde var! Yaparlarsa onlar yapar bu dünyada bir şeyleri.” (s. 173).

Tülay Öğretmen, romanın olumlu özellikler gösteren kahramanlarından. Cemal Hoca’nın yerine göreve gelen Tülay Öğretmen, köylünün yanında yer alarak, Amerika ve Ankara’ya karşı köylüyü destekler. Köylülerle birlikte çalışarak Amerikalıların yaptığı her şeyi yakıp yıkmada köylüye yardım eder. Ayrıca eğitimi yönlendirmek isteyen Amerikalıları okuldan kovarak köylünün en başta sergileyemediği duruşu tek başına gösterir.

Boby ise romanda olumlu özellikler gösteren tek Amerikalıdır. Köyün yaşantısına uyum sağlayan ve köylü ile iyi ilişkiler kuran biridir. O da Amerika'nın yaptığı uygulamalardan rahatsızdır. Tülay Öğretmen'e âşıktır. Zamanla iyice köylüye benzemeye başlar. Köylünün gözünü açması gerektiğini dile getirerek köylünün uyandırılmasında rol üstlenir.

Tuluğ Paşa, Ertan Öğretmen, Kaymakam ve Vali Amerika'nın yanında yer alan ve bütün faaliyetlerinde onları destekleyen kahramanlardır. Milliyetçi bir görüşten uzak olan bu kahramanlar, mevcut sistemi desteklemektedirler.

Romanın sonunda yazar, "Ankara, 1966" notunu düşer. Bu romanın yazma zamanına işaret eder. Romanda aktüel zamana ait ipuçları ise şunlardır: yapılacak olan seçimler, maden kanunu, yabancı sermaye kanunu ve Dördüncü Milli Eğitim Şûrası çalışmaları kitabıdır. Bu ipuçlarına göre aktüel zaman 1950'li yıllardır. Türkiye'de Amerika yanlısı oluşumların arttığı dönemlerdir. Romanda vaka zamanı yaklaşık beş yıllık bir süreyi kapsamaktadır. Vaka zamanı özellikle mevsimler kullanılarak atlamalarla ilerler. Genellikle gündüz yaşanan olayların anlatıldığı romanda, geceye ait iki önemli olay yer alır. Bu iki olay romanın ideolojik alt yapısını besler. İlk olarak; Temeloş, bir gece vakti, girilmesi yasak olan "Faynapıl" ağaçlarının olduğu Dostluk Bahçesi'ne girer. Burada Danacı Arif tarafından dövüldükten sonra hastalanır. Bu Amerikan yardımları yüzünden meydana gelen bir rahatsızlıktır. Köylünün huzuru kaçmış, yapılan yardımlar ise istenilen gelişmeyi sağlayamamıştır. İkinci olarak; yine bir gece vakti, Temeloş'un önderliğinde bütün köylü Amerika tarafından köyde yapılan bütün yapıları ve yardım ürünlerini yakar. Bu gecenin sabahında Temeloş üzerinde büyük bir rahatlık hisseder ve hastalığından kurtulur.

Amerikan Sargısı romanında ana mekân, Kızılöz'dür. Kızıl sözcüğü komünizmi yansıttığı için Vali Bey köyün adını sakıncalı bulur ve bunun üzerine Kızılöz'ün adı Güzelöz olarak değiştirilir. Kızılöz, Türk - Amerikan ortaklığında pilot projenin gerçekleştirileceği mekândır. Marshall Planı çerçevesinde köyün yaşam koşullarının değiştirilmesi, hayvan ve bitki ıslahı çalışmalarının yapılması planlanır. Romanda her şeyin kendi doğal koşulları içinde fayda sağlayabileceği mekân unsuruna dayalı olarak işlenir. Amerika'dan getirilen hayvanlar, bitki ve ağaçların hiçbirisi beklenen verimi sağlayamaz. Bunun sebebi mekânın ve şartların uyuşmamasına bağlanır. Bunun sonucunda Türk - Amerikan ortaklığı köylünün isyanı ile karşılaşır. Kızılöz, köylü için kendi kendilerine yetebildikleri ve mutlu oldukları

bir mekândır. Şehirden gelenler içinse, mutlaka kalkınması, geliştirilmesi gereken bir mekândır. Bu yüzden köyün dağınık görüntüsünü ve olumsuz koşullarını ön plana çıkarırlar.

Romanda dikkat çeken bir diğer mekân Ankara'dır. Ankara genel olarak olumsuz bir tabloda anlatılır. Ankara; sis içinde, Amerikalıların yoğunlaştığı, kültürel farklılıkların ortaya çıktığı bir mekândır. DP uygulamalarının bir eleştirisi de mekân üzerinden yapılır. Köyden kente göç ve gecekondulaşmanın artması hükümetin yanlış politikasına bağlanır. Bu konuda Şermet şu tespitleri yapmıştır:

“Dört bir yanını gecekonduların kuşattığı Ankara adeta gecekondulardan boğulmak üzeredir. Bu romanda gecekonduların gerçeği daha bilimsel ölçülerle vurgulanır. Ülke genelinde uygulanan tarım ekonomisi köylüyü şehirlere yöneltmiştir. DP iktidarında tarımsal desteklerden hep büyük tarla sahipleri faydalanmıştır. Köyde yaşama imkânı elinden alınan yarıcılar ve hiç toprağı olmayanlar ise köylerden kentlere yönelmişlerdir. Bunun doğal sonucu olarak da gecekondular ve gecekonduda yaşayanları bünyesinde barındırmak başkent ve öteki büyük kentlerin kaderi olmuştur” (Şermet, 2007: 323).

Tarımsal desteklerden büyük tarla sahiplerinin daha fazla faydalanması sol görüş mensup insanların da faaliyetlerini artırır. “Büyük işsiz grupların kentlerde toplanması, sol akımların işini kolaylaştırır. İnsanlar şu sonuca ulaşabilir: Bütün bunlar, Amerikalılar yüzünden oluyor...” (s. 21).

Amerikalılara ait tesisler de mekân açısından dikkat çekicidir. “Aid Mission to the Government of Turkey” binası, Temeloş'un karşı çıktığı tüm uygulamaların, Kızılöz'e yapılacak olan yardımların planlandığı yerdir. Temeloş'un hastalığının merkezi bu binadır.

Amerikan Hastanesi de yine Temeloş'un hazzetmediği bir yerdir. Tedavi olmak için zorla götürüldüğü bu hastanede daha da kötüleşir. Burada bacağına sarılan Amerikan sargıları onu fiziksel olarak tedavi edememekle birlikte psikolojik olarak da olumsuz yönde etkiler. Mekân olarak Amerikan Hastanesi, Temeloş'un harekete geçmesini sağlayan yerdir. Burada toplumun kendi koşulları içinde tedavi edilmesi gerektiği fikrine ulaşan Temeloş, hastaneden kaçır ve köylüyü harekete geçirerek Amerikalıların yaptığı her şeyi yok eder.

Romanda yöresel dil özellikleri kullanılırken herkesin kültür seviyesine göre konuşurulmasına dikkat edilmiştir. Romanın ideolojik tutumuyla uyumlu türkü ve masallara da romanda yer verilmiştir. Temeloş'un türkü söylemesi siyasi eleştiri içerdiği gerekçesiyle, kaymakam tarafından engellenmiştir. İdeolojik mesajların verilmek istendiği yerlerde kısa cümleler kullanılmış ve bu mesajlar ön plana çıkarılmıştır.

Romanın “Amerika” başlıklı ilk bölümü, romanın ilk baskısından sonra eklenmiştir. Yazar bu bölümün sonuna “Ankara, 8. 6. 1968” notunu eklemiştir. Bu bölümde yazar, Amerikan sömürgeciliği hakkında genel bir profil çizer. Amerikan vatandaşlarının arasında da ezilmiş, yoksul ve sömürüye uğramış kişiler vardır. Yaşam, buradaki zenciler ve işçiler için sürekli sıkılan bir mengine dir. Amerika, “Dört yöne böyle kol atarak, gemilerle, büyük kamyonlarla, trenlerle geceleri daha uykusunu almamış ulusların çuvalını, kilerini boşaltıp gelmektedir.” (s.2). Romanın daha başında bu şekilde tanıtılan Amerika'nın emperyalist ve sömürgeci uygulamaları dolayısıyla eleştirileceği bellidir. Henry Ford'un “işçi babası” ve “bilge” olarak gösterilmesine karşı, düşünce ve eylemlerinden dolayı yazar tarafından devrimci ilerlemenin düşmanı, varsıl bir bağınaz olarak tanımlanır. Sendikalı işçileri çalıştırmadığı, sendikalara karşı uzun süre direndiği belirtilir. Ford Motor Company, General Motors gibi büyük şirketlerin Kennedy suikastının arkasındaki isimler olduğu iddia edilir. Bu suikastın sebebi Kennedy'nin barışçıl bir politika izlemesidir. Fakat bütün bunlara karşı yazar, Amerikan halkı adına bir umut taşır. Orada da beyin ve yürek sahibi insanların olduğunu; onların da devrimci gençleri, sanatçıları, işçileri, askerleri ve sosyal kuruluşları olduğunu belirterek bu bölümü şu sözlerle bitirir: “Her an oradan bir güzel haber, bir güzel ses, Amerika'nın gerçek sesi gelebilir. Orda dünyanın en güzel çiçeklerinden biri açabilir. Bu kadar kurban ve utançtan sonra Amerika buna hak kazanmıştır.” (s. 6). Yazar bu bölümle neden Amerika karşıtı bir tavır aldığını, Amerikan emperyalizminin nasıl bir şey olduğunu okuyucuya kısaca göstermeye çalışır. Bunu gösterirken de devrimci bir tavır ortaya koyar, bu sömürüden kurtulmanın yolu olarak da sosyalizmi işaret eder.

Romanda, Amerikan yardım kuruluşu olan Aid Mission to the Government of Turkey'in asıl amacı Türkiye'nin kalkınmasına yardım değil, yeraltı ve yerüstü zenginliklerimizin işlenmesi için bir başlangıç yapmaktır. Bu amaç Melih Dalyan

tarafından dile getirilir (s. 19). Yani Temeloş'un ve köylülerin verdiği mücadele, geniş planda, memleketin sömürülmesine karşıdır.

Amerika tarafından köye yapılan bütün her şeyin bir gecede bütün köylü tarafından yakılıp yok edilmesi köyün örgütlenerek yaptığı bir eylemdir. Bu örgütlenme, harekete geçen insanların esas amaçlarına ulaşabildiklerini gösteren devrimci bir sanat anlayışını ortaya koyar.

İsimden içeriğe gidildiğinde, roman baştan sona kadar Amerikan emperyalizminin bir eleştirisini ortaya koyar. Gelişmenin önündeki engel olarak görülen emperyalizmle mücadele yolu olarak, ulusal temellere dayalı sosyalist bir toplum düzeni yaratma fikri ileri sürülür.

Tırpan²¹: Ankara'ya bağlı Gökçimen ve Evcı köylerinde geçen roman kırk bir bölümden oluşmaktadır. Ağa - köylü ilişkisinin işlendiği romanda egemen güçlere karşı köylünün verdiği mücadele anlatılır. Romanda, egemen güçler karşısında köylünün kurtuluşu, köylünün birlikte hareket edebilmesine bağlanarak sosyalizme ait fikirler öne sürülür.

Romanın başkahramanı Uluguş'dur. Uluguş, yazarın temsilcisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bilge yaşlı kadın tipindeki Uluguş, köylüyü organize ederek Dürü'nün kaçırılmasını ve Kabak Musdu'nun öldürülmesini planlar. Egemen güçler karşısında köylüyü uyandırma görevini yerine getirir.

Kabak Musdu, Evcı köyünün ağasıdır. Partinin başkanları ile dostluğu olan, köyden topladığı malları şehirde, şehirden topladığı Amerikan mallarını köyde satarak ticaret yapan biridir. Köylüyü ezmemesine rağmen para ve iktidar gücü sayesinde her istediğini yapabilen biridir. Kendisi ellisine gelmiş olmasına rağmen Dürü daha on dört yaşındadır ve onunla evlenmek istemektedir. Kabak Musdu, romanda başkaldırılan egemen gücü temsil etmektedir.

Kahveci Linlin, Dürü'nün kaçırılmasında Uluguş'a yardım edenlerin en başında gelenlerdendir. Günlük siyaset hakkında bilgi sahibi olan Linlin, düzeni eleştirir, haklıyı koruma eğilimindedir. Çoğunlukla suskun olan Linlin kanunlara güvenmediği için yasa dışı yollardan mücadele etme eğilimindedir.

---

²¹ Romanın ilk baskısı 1970 yılında yapılmıştır.

Kör Celal, sosyalist görüşlere sahip bir çalgıcıdır. Uluguş'un Şerif Çavuş ile olan tartışmasında Uluguş'a destek vererek aslında kendisi ile yakın fikirlere sahip olduklarını ifade eder.

Köyden topladığı peynir, bal, mor lahana, keklik gibi ürünleri şehirdeki bürokratlara satan, şehirden aldığı Amerikan mallarını ise köylerde satan Kabak Musdu'nun, on dört yaşında bir kız olan Dürü ile evlenmek istemesiyle roman gelişmeye başlar. Dürü'nün yoksul ve yaşının küçük olması, evlilik konusunda bazı itirazları da beraberinde getirir. Zamanla artan itirazlarla birlikte köylü birlik olup önce Dürü'yü saklar, daha sonra da düğün gecesi Kabak Musdu'yu öldüren Dürü'yü köyden kaçırlar.

Tırpan, Fakir Baykurt'un diğer romanlarına göre ideolojik söylemlerin daha az olduğu bir romandır. Uluguş, Dürü'nün eğlencesinde kızlara birlik olmalarını öğütler. Köyün kızları bir araya gelerek varsılları ve parayı ortadan kaldıracaklarına dair hayaller kurarlar. Bu esnada Uluguş, karıncaların birleşerek bir fili öldürmeleriyle ilgili bir masal anlatır. Bu masal ezilenlerin ezenler karşısında birlik olarak direnilebileceği fikrini sunar. Aziz Bey'le Kabak Musdu karakola gittiklerinde karakola yapılan Amerikan yardımlarını görürler ve Aziz Bey bunlarla övünür. Bu arada sosyalistlerden korktuğunu belirterek, teoriyle pratiği birleştirirlerse sosyalistlerin elinden kurtulmanın zor olduğunu Aziz Bey dile getirir. Romandaki ideolojik yönlendirmeler bu şekilde ortaya çıkar. Genellikle slogana yaklaşan tutumlar sergileyen Baykurt, bu romanında ideolojiye dair bazı küçük vurgular yapar. Aşırı ideolojik yönlendirmelerde bulunmaz.

Fakir Baykurt'un romanlarında köylüyü harekete geçirme ve ideolojik yönlendirme görevi genellikle köy öğretmenleri, muhtar veya bekçi tarafından yapılmaktadır. Ancak bu romanda köylüyü harekete geçiren güç Uluguş isimli biraz bilge, biraz deli olan yaşlı bir kadındır. Bu romanda öğretmen, muhtar ve bekçi silik tipler olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.1.1.3. Talip Apaydın (1926 - 2014)²²

Polatlı'ya bağlı Ömerler Köyü'nde dünyaya gelen Apaydın, önce Çifteler Köy Enstitüsü'nden daha sonra da Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü'nden mezun olur. Babası ortakçılık yapan bir köylü olarak Apaydın köylünün sıkıntılarını yakından

---

²² Yazar ve eserleri hakkında ayrıntılı bilgi için bk. (Erol, 2005).

tanıyan bir yazardır. Eserlerinde sosyalist gerçekçi bir sanat anlayışıyla köy gerçeğini anlatan Apaydın'a göre, "edebiyatı belli bir toplumun ekonomik politişinin ideolojik yansıması olarak görmek gerekir. Dolayısıyla toplumcu görüşe göre edebiyat, toplumun aynasıdır (...) Edebiyat yapıtı insan yaşamını temsil eder. Edebiyat son çözümlemede toplumsaldır demektir" (Erol, 2005: 79 - 80). Eserlerinde, Köy Enstitüsü mezunu pek çok yazar gibi Talip Apaydın da, köy yaşantısını, köy sorunlarını ve köy gerçeğini merkeze alır. Böylece toplumdaki bozuklukları göstererek okuyuculara çözüm yolları sunmaya çalışır.

Emmioğlu²³: Talip Apaydın'ın yoksulluk temini işlediği romanlardan biridir. Hasan ve Emmioğlu Battal'ın yoksulluğu yenmek için iki farklı yoldan ilerleyişleri anlatılır. Yapılı köylülerinin topraksızlıktan ve işsizlikten kaynaklanan yoksulluğu, ortakçılık yaparak yenmeye çalışırlar fakat, ağalar tarafından sömürüye uğramaları dolayısıyla yine fakirliklerinden kurtulamazlar. Ancak kasabada amelelikle işe başlayan Battal'ın esnafılık yaparak kendini kurtarması toplum hayatındaki temel ekonomik kaynakların değişmeye başladığını gösterir.

Hasan, Koca Osman'ın oğludur. Kendi halinde, içine kapanık bir çocuktur. Battal'ın kişiliğinin daha iyi yansıtılmasına yardımcı olmaktadır. Hasan'ın emmioğlu Battal, öksüz ve yetim bir çocuktur. Becerikli, cesur, başına buyruk biri olan Battal, kimsenin kendisini sömürmesine izin vermez. Bu sebeple başladığı bir çok işi bırakmak zorunda kalır. Ancak romanın sonunda kendi kafasına göre çalışabileceği, kimsenin kendisine karışmadığı bir iş kurarak, istasyonda seyyar kebabçılık yapmaya başlar. Bununla birlikte yaşamında da olumlu değişiklikler görülür.

Kır Ağa, Yapılı köyünün ortakçıbaşdır. Ortakçı olarak anlaştığı ağaların tarlalarına Yapılı köylülerini çalışmak için götürür. Ancak bu ortakçılık işinden köylü genellikle bir gelir elde edemez. Çünkü Kır Ağa, toprak sahipleri ile anlaşarak köylüyü borçlandırır, sömürür. Böylece hasat sonrasında köylünün eline emeklerinin karşılığı olan para geçmez. Bazen de verim alınmayacak tarlaları tutarak köylüyü boşuna çalıştırıp, köylüyü zarara uğratar. Toprak ağalarının yanında yer alan, egemen güçlerle işbirliği yapan biridir. Sazılılı Hakkı Bey'in çiftliğini tutarak, köylüleri bu sel taşkını ihtimali olan tarlalarda çalıştırır. Hakkı Bey'in çiftliğinin etrafını köylüleri çalıştırarak su taşkınına karşı setlerle çevirttirir.

---

²³ Romanın ilk baskısı 1961 yılında yapılmıştır.

Hakkı Bey, Sazılı iftliği'nin sahibidir. Romanda sömürüyü temsil eden kahramandır. Asık suratlı, yüzünden ne düşündüğü anlaşılmayan, faizcilikle zenginliğine zenginlik katan biridir. Yapılı köylülerinin parası bitince onlara faizle para verir, faizle almak üzere ortaklılara tohum verir. Bu sebeple köylüler, bu çiftlikten de para kazanamadan geri dönerler.

Eskişehir yakınlarında, Porsuk kıyısında olan Yapılı köyü, romanın başlangıç mekânıdır. Daha sonra Sazılı iftliği ve Beypazarı olduğunu öğrendiğimiz kasaba romanın mekânları arasına dahil edilir. Bu mekânların en önemli özelliği ekonomik sorunları yansıtmasıdır. Yapılı Köyü, iş anlamında köylüyü kalkındıracak gte olmadığı için, köylüler ortakçı olarak başka yerlere gitmek zorunda kalırlar. Ortakçı olarak Sazılı iftliği'ne gelen köylüler; yiyecek ekmek, temiz kıyafet, sağlıklı barınma yerleri gibi olanaklar açısından son derece olumsuz şartlarla karşılaşırlar. Burada sabahtan akşama kadar çalışan köylüler, Kır Ağa ve Hakkı Bey tarafından sömürüye uğrarlar. Ekonomik sıkıntılarını çözebilmek için geldikleri bu çiftlikte hiçbir kazanç sağlayamazlar.

Battal'ın yeniden doğuşunun mekânı olan kasaba, çalışma imkanının daha geniş olduğu bir yerdir. Battal burada hamallık, amelelik, simit ve yumurta satıcılığı ve kebecilik yapar. Battal, bazı dönemlerde işsiz de kalsa en sonunda kasabada kendisine göre bir iş kurup çalışarak ekonomik olarak rahatlar. Battal, köyün ekonomik yetersizliğinden dolayı kimseden yardım göremez. Kasaba ise ekonomik olarak daha iyi bir durumda olmasına karşın burada da insanlık yetersizdir. Buralarda insan acından ölse kimse dönüp bakmaz. Mekân olarak köy ve kasabanın ele alınması ekonomik yapıdaki değişmeleri göstermesi bakımından önemlidir. Eskiden ekonomik olarak kazanç sağlamaya çalışan köylüler, tarlalarda üretim yaparak, ortakçılık yaparak geinebiliyorken, artık köy topraklarının yetersiz gelmesi, ağa ve işbirlikçilerinin sömürüsü yüzünden köylüye para kazandıramamaktadır. Kasabalar ise ticaretin gelişmesi, kasabalarda nüfusun artmasıyla birlikte iş olanağı daha fazla olan yerler arasındadır. Battal'ın çeşitli işlerde çalıştıktan sonra kendi işini kurarak ekonomik rahatlama sağlaması bu durumun göstergesidir. Battal'ın kasaba ortamında yeniden doğuşu, "... köyde tarım işine karşı kasabada ticaretin galip geldiğini gösteren bir güç olarak sembolleşir" (Erol, 2005: 119).

Yazar, toplumsal gerçekçi bir bakış açısıyla ele aldığı romanında kahramalarını içinde buldukları mekâna uygun olarak konuşturur. Böylece,

ekonomik temellere dayalı olarak, köy ve kasaba hayatını ele alan yazar, gerçeklik duygusunu canlı tutmaya çalışmıştır.

Talip Apaydın'ın birçok romanı yoksulluk temi etrafında kurgulanmış eserlerdir. Yazarın romalarını bu tem üzerine kurması, yazarın sosyalist dünya görüşünden kaynaklanmaktadır. İncelemiş olduğumuz bu romanda, açık ideolojik mesajlar yer almamasına rağmen, Battal'ın hayata karşı takındığı özgür, cesur, sömürüye karşı duruşu ve romanın sonunda kazanan taraf olarak ortaya çıkması, Battal'ı ideal bir kahramana dönüştürür. Yazarın, sosyo - ekonomik sorunların çözümüne ilişkin sunduğu çözüm reçetesi Battal'ın kendisidir.

Ortakçılar²⁴: Biyografik bir roman olan *Ortakçılar*, köy gerçeği üzerinde, köylünün sosyo - ekonomik durumuna odaklanan ve efendi - köylü çatışmasıyla sömüren - sömürülen ilişkisini toplumsal bir sorun olarak işleyen bir romandır. Egemen güçlerin Köy Enstitüleri'ne bakış açıları ve Köy Enstitüleri'nin kapanmasının ardındaki sebepler de romanda eleştirilen hususlardandır.

Romanın kahraman anlatıcısı olan Sefer, “aslında Talip Apaydın'ın kendisidir” (Erol, 2005: 120). Sefer, ortakçı Durmuş Dayı'nın oğludur. Hasanoğlu Köy Enstitüsü öğrencisi olan Sefer, “romanda temsil ettiği yazarın ve öğrencisi olduğu köy enstitüsünün sözcüsü konumundadır.” (Erol, 2005: 121). Sefer, köylüyü sömüren toprak ağalığı düzenine, kula kulluk etmeye karşıdır. Bu bilinçle babasının ısrarı üzerine gittiği Melehat Teyzesi'nin evinde kimseyle anlaşamaz. Buradakiler üretmekten yoksun kimselerdir. Ayrıca her fırsatta yanlarında çalışan ortakçıları da sömürürler, onları her işlerinde kullanırlar. Teyzesinin çocukları ise kültür emperyalizminin etkisinde kalmış, köyde yaşamayı çağ dışı olarak niteleyen, Avrupa ve büyük şehir hayranı kimselerdir. Teyzesinin evinde kaldığı süre içinde evdekilerle ve eve gelen misafirlerle arasındaki anlayışın ne kadar farklı olduğunu görür. Hilmi Bey, gelen misafirlerini eğlendirmek için Sefer'den mandolin çalmasını ister. Ancak Sefer bu isteğe karşı çıkarak bu sisteme olan tepkisini ortaya koyar ve ağaya kulluk etmenin köylüyü mevcut sıkıntılarından kurtarmayacağını göstermeye çalışır.

Hilmi Bey, Hasırlı Çiftliği'nin sahibidir. Köylülerle ortakçılık yaparak onların emeğini ve kazancını sömüren biridir. Egemen güçler tarafında bulunan Hilmi Bey'in ailesi de kendisiyle aynı özellikleri gösterir niteliktedir. Sadece kızı Nebahat

---

²⁴ Romanın ilk baskısı 1964 yılında yapılmıştır.

evdekilerden farklı bir tutum sergiler ve Sefer'e gerçekten yakınlık gösterir ve onu sever. Ancak ev halkının genel tutumu Sefer'le Nebahat'ın bir araya gelmesinde engel oluşturur.

Sefer'in babası olan Durmuş Dayı, ortakçılık yaparak geçinmeye çalışan köylü biridir. Romanda cahil, ağaya köle olmuş, ağanın her söylediğine inanan köylüyü temsil eder. Bu sebeple Sefer'le babası çatışma yaşar. Durmuş Dayı, ancak ağalar ve beylerle yakın ilişki kurulursa büyük adam olunabileceğini düşünen biridir. Oğlunu da bu ilişkilerin içine sokup onu kurtarmak ister. Ancak Sefer'in şu sözleri aralarındaki çatışmanın temel sebebini ortaya koyar: "Okudukça benim bu beylere yaklaştığımı sanıyordu. Değildi oysa, gerçek bunun tam tersiydi." (s. 122).

"Apaydın'ın, köy enstitüsü birinci sınıfa kaydolduğu yıl 1938'dir. Vaka zamanının ise, enstitüden mezun olmadan bir yıl önce belirlemesinden hareketle 1944 yılına tekabül ettiği söylenebilir." (Erol, 2005: 338). Vaka zamanı, Köy Enstitüleri meselesinin hararetlendiği döneme denk gelir. Hilmi Bey ve arkadaşlarının Sefer'e enstitülerin yetiştirdiği komünist gözüyle bakması, çeşitli iftiralarla enstitülerin kapatılmak istenmesi, Köy Enstitüleri konusunda farklı ideolojik grupların farklı yorumlarda bulunması vaka zamanının reel zamana uygun olduğunu gösterir.

Hasırlı Çiftliği'nde geçen romanda mekân unsuru sosyo - ekonomik durumu yansıtması bakımından dikkat çekicidir. Hilmi Bey'in evi ile ortakçıların kulübeleri ekonomik eşitsizliğin bir yansıması olarak yoksulluk temini ön plana çıkarır. Bunda yazarın sosyalist görüşlerinin de etkisi olduğu söylenebilir. Ortakçıların yaşadığı kulübeler, sıcak ve sivrisineğin oluşturduğu fiziki şartların olumsuzluğu, işçilerin yedikleri yemekler köylünün perişan halini ortaya koyar. Bunun yanında Hilmi Bey'in evi, balkonu, şezlongu ve burada bütün gün boş boş oturanlar mekânla birlikte kişiler arasında da bir tezat oluşturur. Mekânlar tanıtılırken özellikle çamurlu, otluların ön plana çıkarılması köylünün çalışma koşullarını yansıtır. Bu koşullar altında çalışanların bir de köle gibi kullanılması Sefer'in verdiği tepkinin haklılığını ortaya koyar.

Romanda, ortakçıların yaşam şartları ve çalışma koşulları oldukça zordur. Bunun üstüne bir de ağanın hasattan sonra mahsülün yarısını alması, bir kısmını tohumluk olarak bölmesi ortakçıların verdikleri emekle kazançları arasında bir zıtlık oluşturarak varsıllık - yoksulluk çatışmasını doğurur. Ağa / bey kısmının herkesi

sömürmeye alışmış kişiler olarak tanıtılması da varsıllık - yoksulluk çatışmasına dayanır. Sömürü ve zenginlik birbirini besleyerek büyüyen bir döngü olarak devam eder. Bu, Sefer'in karşı çıktığı bir durumdur. Bu sebeple Sefer, beylere mandolin çalmayı reddeder. Bunun üzerine Sefer komünistlikle suçlanır. Bunları Köy Enstitüsü'nde öğrendiği iddia edilerek, Köy Enstitüleri'nin kapatılma nedenlerine vurgu yapılır. Burada yetişen öğretmenlerin köylüleri bilinçlendirerek kula kulluk etmenin, sömürünün ve ağaların / beylerin çıkarlarının önüne geçecek olması, ağaların / beylerin sömürecek işçi bulamayacak olması enstitülerin kapanmasının nedeni olarak gösterir. Çünkü yazara göre Köy Enstitüsü'nde yetişen öğretmenler köylülüyü bilinçlendirdikçe egemen güçlerin çıkarları tehlikeye düşecektir.

Talip Apaydın bu romanında sosyalist gerçekçi bir bakış açısıyla köylülerin sosyo - ekonomik durumlarını ve Köy Enstitüleri'ni ele almıştır. Yazar ele aldığı konulardaki çatışmalar üzerinden toplumdaki aksaklıkları göstermiştir. Romanda yoksulluk, zor çalışma koşulları, sömürü düzeni ve bilinçlenme temleriyle sosyalizme yaklaşan tepkiler verilerek dolaylı ideolojik göndermelerde bulunulmuştur.

Ferhat ile Şirin²⁵: Bir halk hikâyesi olarak birçok defa yazılan Ferhat ile Şirin, Talip Apaydın tarafından halk romanı adı altında yeniden kaleme alınır. Roman, genel olarak halk hikâyelerindeki varyantlarına uymasına rağmen Talip Apaydın'ın halk romanında ideolojik bir boyut kazanmıştır.

Ferhat, nakkaş Rüstem'in oğludur. Nakkaş Rüstem, Mümine Banu'nun mimarlarından Behzat'ın arkadaşıdır. Bu sebeple, Mümine Banu'nun kızı Şirin için yaptıracağı sarayda Behzat, Rüstem'le ve Ferhat'la birlikte çalışır. Genç ve yakışıklı biri olan Ferhat, sanatında genç yaşta ustalaşmış biridir. Şirin'e olan aşkı yüzünden dağlardan su yolu açarak saraya getirmekle görevlendirilir. "Ferhat makinelerin bile yapamayacağı bir şey yaparak, Amasya'nın o çelikten dağlarını kazmayla delerek su getirmiştir." (s. 4). Bu Ferhat'ın alınteri ve bilek gücünü göstermesi bakımından önemlidir. Ferhat roman boyunca çeşitli sebeplerle dağları delen, bunu da sadece kendi bilek gücüyle yapan biri olarak emeği temsil eder.

Şirin, kimsesiz biridir. Daha çok küçükken Mümine Banu onu bulur ve evlatlık edilir. "Şirin, Ferhat'ın tam tersine bütün varyantlarda sosyal statü itibariyle sabit ve değişmeyen bir yapı içinde görülür: Şirin sosyal muhit itibariyle (...) yüksek

---

²⁵ Romanın ilk baskısı 1965 yılında yapılmıştır.

tabakadan seçilmiştir” (Özarlan, 2006: 120). Halk hikâyesinin varyantlarında yüksek zümreden olan Şirin, Talip Apaydın’a göre: “anlatıldığı gibi bir hakanın kızı değil, bir halk kızıdır. Aramızdan biridir.” (s. 4). Bir halk hikâyesi kahramanı olan Ferhat ile Şirin, Talip Apaydın’ın romanında gerçekten halktan biri konumunda ele alınarak kurgulanır.

Apaydın bu halk romanıyla sarayın her şeyi elinde tutan bir güç olmasını ve nihai karar organı olarak kişilerin tercihlerine müdehale etmesini eleştirir. Bu sebeple Şirin’in halktan biri olduğunu ısrarla vurgulayarak egemen güçlere karşı çıkar. “Sevmek, sevilme yalnız hanların, hakanların, şahların harcıymış gibi onu bizden ayırmak isterler (...) Oysa biz araştırıp gördük ki Şirin, herhangi bir kasabada ya da köyde doğmuş bir kızdır” (s. 5). Böylece bir halk romanı olarak adlandırdığı romanını köy romanı temeline taşır. Bu temelde egemen güçlerin karşısında halkı ve emekçiyi savunur. Şirin’in dadısının Şirin’e “Unutmaya çalış. Bir işçi oğlu değil mi bu?” (s. 37) demesi üzerine Şirin’in “ İşçi oğluymuş. İşçi oğlu olunca ne olur? Değerinden ne kaybeder? Benim önümde o başbuğlardan, krallardan üstün, anladın mı?” (s. 37) diye verdiği karşılık yazarın bakış açısını yansıtır.

Sosyalist gerçekçi bir bakış açısıyla köy ve köy sorunlarına eğilen Talip Apaydın, bu romanında bir halk hikâyesini köy romanı formatında ele alarak egemen güçlere karşı bir duruş sergiler ve bu güçlerin halkın yanında yer alır gibi görünmesine rağmen yine halka zulmettiğini Ferhat ve Şirin üzerinden anlatır. Egemen güçleri temsil eden Mümine Banu ve Ferhat’ı himayesine alan Hürmüz Bey, Ferhat ile Şirin’in kavuşmasına engel olmuşlardır. Ayrıca Ferhat’ın hem el emeğine dayalı nakkaşlık yapması hem de bilek gücüyle dağları delmesiyle emek kavramının somutlaşması yazarın sosyalist görüşlerinin bir yansıması olarak romanda yer almıştır.

Toprağa Basınca²⁶: Türkiye’de ilk olarak yapılan Çocuk Romanları Yarışması’nda üçüncülük ödülünü alan *Toprağa Basınca*, çocukları eğitmek, onlarda köy kavramını geliştirmek ve çocukların memlekete faydalı insanlar olabilmelerini sağlamak amacıyla yazılmıştır. Roman bir çocuk romanı olması dolayısıyla basit bir kurguya sahiptir. Zaman ve mekânın tam olarak belli olmadığı roman, gerilim ve çatışma gibi roman unsurlarının ön plana çıkmadığı düz bir çizgide ilerleyen bir anlatı sunmaktadır.

---

²⁶ Romanın ilk baskısı 1966 yılında yapılmıştır.

Romanın kahraman anlatıcısı olan Erdal Sezer, ablası İnci'nin öğretmen olarak bir köye atanması üzerine, onunla birlikte gelip yerleştiği köyde köy hayatını yakından tanır. Önceleri köylüye tiksintiyle bakan, köyü hiç tanımayan Erdal, yaşadığı köy - kent çatışmasını kısa sürede atlatır. Köylü çocuklar ile iletişimi arttıkça köyü seven, köyü sevdikçe toprağa bağlanan Erdal, köylünün içinde bulunduğu bütün sıkıntıları idrak ederek sonraki hayatına bu doğrultuda devam eder. Başarılı bir öğrencilik hayatı geçiren Erdal, örnek bir kişilik olarak yetişir ve kaymakam olur. Kahraman anlatıcı Erdal, aynı zamanda yazarın sözcüsü konumundadır. Yazarın köy gerçeği üzerinden memleketin kalkınması için önerdiği çözüm reçetesi Erdal tarafından okuyucuya sunulur. Bu memleketin insanlarını çok seven Erdal, bu sevgi ile çalışarak memlekete faydalı işler yapmak ister. Bu memleketin insanları ise, “kendisine yararlı olan herkesi el üstünde taşı(yan)” (s. 3) kişilerdir. Yazar, Erdal'ın ekseninde ideal bir kişi profili oluşturmuş ve bu sayede mesajlarını aktarmıştır.

Romanda zaman tam olarak belli değildir. Romanın başkahramanı Erdal Sezer'in, çocukluğuna yaptığı geri dönüşle, on - on bir yaşlarında köyde kaldığı yaklaşık bir yıllık sürede köy hayatını tanıması ve bu hayatın onda yarattığı değişiklikler anlatılır.

Roman, öğretmenin anlatımından, karasal iklimde yer aldığını öğrendiğimiz bir köyde geçer. Köyün tam olarak nerede yer aldığı, hangi ilçeye bağlı olduğu belli değildir. Köyde kahramanın ilk izlenimi yoksulluk, ilkelik ve aynılıktır. Bütün köylerin gelişmişlik seviyesinin hemen hemen aynı olduğunu göstermek açısından mekân ismi, yazarın bilinçli bir tercihi olarak, belirtilmemiş olabilir. Köy yaşantısını etkileyen olumsuzluklar kahramanın gözlemleri ile okuyucuya yansıtılır. Bu sayede kahraman anlatıcı mekânla bağlantılı olarak çocuklara öğüdünü verir. Kahraman anlatıcıya göre; Türkiye'nin kalkınma hareketine köylerden başlanmalı, köy için çalışarak Türkiye kalkınmalı ve Atatürk'ün gösterdiği çağdaş uygarlık seviyesine ulaşmalıyız. Bu gelişmeler kitaplardan değil, yurt gerçeklerinden yola çıkılarak sağlanabilir.

Köyü görmüş, toprağa basmış ve köy gerçeğinin bilincine ulaşmış olan kaymakam Erdal'ın anıları sayesinde yazar, köye dair bazı özellikleri de okuyucuya sunar. Köylerde dayanışma sosyal hayatta çok önemli bir rol oynar. Köylerde ortaya çıkan bu dayanışma çoğu kez kendiliğinden ve zorlama olmadan yapılır. Yardımseverlik, misafirperverlik gibi kavramlar bu dayanışmayı ortaya çıkarır. Ancak

devlet bu dayanışmada köylünün yanında yer almaz, gerekli yardımları yapmaz. Köy hayatının içine girmeyen, halkçılığı gerçekten benimsemeyen okumuşlar / devlet görevlileri de köylünün halinden anlamazlar.

Yazar, çocuklara vermek istediği mesajları romanın sonunda Erdal'ın ağzından şöyle aktarır:

Köy sevgisi benliğimi doldurdu. Yurt sevgisi, bayrak sevgisi halini aldı. Türkiye'nin bir köyler memleketi olduğunu anladım. Köyü sevmeyen, köy için çalışmadan Türkiye'nin kurtulamayacağı gerçeğine vardım [...] Ta o yaşlarda kendime bir açı çizdim. Köye çevrik olacaktım, köy için çalışacaktım. Bugün herkesin beğendiği, başarılı bir kaymakamım [...] Çünkü benim çalışmalarım yurt gerçeklerine dayalı (s. 191).

Sosyalist gerçekçi bir sanat anlayışıyla köy gerçeğine yaklaşan Talip Apaydın, bu romanında tespit ettiği sorunlara; köy ve yurt gerçeklerine dayalı, kalkınmacı, halkçı, Atatürkçü bir bakış açısıyla çözüm önerileri sunar. Yazarın ideolojik tutum ve mesajları romanda açıkça yer alır.

2.1.1.4. Aziz Nesin (1915 - 1995)²⁷

Edebiyatın hemen hemen bütün alanlarında eser vermiş bir yazar olan Aziz Nesin'in en önemli özelliği eserlerinde kullandığı mizahî anlatımdır. Asıl adı Mehmet Nusret Nesin olan sanatçı, güldürürken düşündürme anlayışından hareket ederek eserlerinde özellikle siyasi mizahı en iyi şekilde kullanır. Siyasi hayatı ve toplum yaşantısını ele aldığı eserlerinde mizahı bir eleştiri aracı olarak kullanır.

Toplumsal gerçekçi bir anlayışla halkı ve halk yaşantısını hemen hemen bütün eserlerinde işlemiştir. “Eserlerini ‘sürekli değişim yasası’ olarak adlandırdığı teze dayandıran yazar, kitapları yoluyla önce kendisini sonra yaşadığı toplumu değiştirmeyi amaçlamıştır” (İspir, 2006: 5). Evrensel bir sanat anlayışına sahip olan yazar, bu teze önce kendini sonra toplumu ve daha sonra da dünyayı değiştirebilme düşüncesini aktarmaya çalışır.

Yaşamı ve eserleriyle sürekli olarak siyasetin içerisinde bulunan Aziz Nesin, tam anlamıyla bir siyasi partinin veya düşüncenin sonsuz savunuculuğunu yapan biri olmamıştır. Dönemin iktidarlarına ciddi muhalefet etse de hem sağ görüş hem de sol

²⁷ Yazar ve eserleri hakkında ayrıntılı bilgi için bk. (Demir, 2010), (İspir, 2006), (Buğrul, 2004).

görüş tarafından tamamen desteklenen bir yazar olmamıştır. Ancak o her zaman sol düşünceye daha yakın durmuş, kendi döneminin sosyalistleri arsında anılmıştır.

Zübük²⁸: Bir toplumsal eleştiri romanı olan *Zübük*'te toplumun kendi içinde yetiştirdiği üçkâğıtçı tiplerin toplumu nasıl dolandırdığı ve toplumsal gelişmeyi nasıl engellediği anlatılır. Yazar bu romanda kendi tezini ön plana çıkarmak yerine karşıt düşüncenin tezini ön plana çıkararak farklı bir kurgu ortaya koyar. Alemdar Yalçın bunu şöyle açıklamıştır:

“Tez, tema veya moral değerlerin değil de, olmaması gerekenlerin ön plana çıkarılarak anlatıldığı romanlarda da yazar karşı tezi ele alır ve işler. Bütün bu olumsuzlukların doğurduğu sonuçları anlatarak okuyucusuna adeta şeytanın avukatlığını yapar ki, bu da bir sunuş tekniğidir” (Yalçın, 2011: 63).

Aziz Nesin, bu mizahî - siyasi romanında kendi ideolojik düşüncesini kabul ettirmeye çalışmaktan ziyade, karşıt düşüncüyü merkezine alarak, bu ideolojik düşüncenin yarattığı olumsuzlukları işlemiştir.

Romanda birden çok bakış açısı ve anlatıcı kullanılır. Bu sayede yazar, eleştirilerini yönelttiği “zübük” tipinin olumsuz yönlerini farklı kahramanlar aracılığıyla sunarak, bu tiplerin topluma verdiği zararı daha geniş bir çerçevede ele alma imkânı bulur. Yazarın sözcüsü olarak romanda yer alan Almanca öğretmeni vasıtasıyla toplumda meydana gelen çürüme ve bunun sebepleri aktarılır. Buna göre; halkçılık devlet tarafından yanlış anlaşılmaktadır. Büyük şehirlerde oturup, halkın her şeyi bildiği, sezdiği ve halkın zeki olduğunu söylemekle halkçılık yapılmaz. Bu çabalar halkın sıkıntılarını çözmeye odaklı olmadıkça bazı boşluklar yaratacaktır ve bu boşluklardan faydalanmak isteyen zübükler daima var olacaktır. Zübük diye tabir edilen tipler, halktan beslenen kişilerdir. Halk da kendi çıkarları doğrultusunda hareket ettiği için bu tipleri yine halkın kendisi ortaya çıkarmaktadır. Zübüklük toplumun tamamına sirayet etmiş bir özelliktir.

Zübükzâde İbraam Efendi, romanın başkahramanıdır. Üçkâğıtçı, bencil ve güvenilmez biridir. Dolandırıcı özelliklerinden dolayı “Zübük” olarak anılmaktadır. Bulunduğu kasabada iktidar partisinden önce belediye başkanlığına, daha sonra da milletvekilliğine yükselen Zübük, hükümet desteğini de arkasına alarak daha fazla kişiyi dolandırmış ve kişisel kazanç sağlamıştır. “Zübük, başlı başına politik bir

---

²⁸ Romanın ilk baskısı 1961 yılında yapılmıştır.

taşıma olarak nitelenebilecek özelliklere sahiptir. Romanın ana teması olarak işlenen ‘zübüklük’ kavramı, en genel anlamıyla hicvin hedefinde olan, yalan dolana dayalı politika anlayışını tanımlamak üzere uydurulmuş ve terimleşmiş bir kelimedir” (Demir, 2010: 73).

Almanca öğretmeni, yazarın sözcüsü olarak romanda yer alan aydın kişidir. İlk görev yeri olan bu Anadolu şehrine gelirken son derece idealist olan öğretmen, zamanla idealistliğini kaybederek görevinden istifa eder. Bunun sorumlusu olarak iktidarın halka bakışını ve toplumun içinde bulunduğu çıkarıcılığı gösterir.

Roman, Cumhuriyet’in onuncu yılından yirmi yıl sonra başlayan vakalarla DP döneminin (1953 - 1960) bir eleştirisidir. Dönemin siyasi hayatı, toplumun genel durumu ve siyasete bakış açısı temelinde DP iktidarının sebep olduğu yönetim boşluklarının hicvedildiği roman siyasi bir hiciv özelliği taşımaktadır. Zübükzade’nin DP’den şans eseri politikaya atılmasını ve onun türlü oyunlarla siyasi arenada yükselişini izlediğimiz romanda, dönemin siyasi ahlakı eleştirilerin en önemli noktasını oluşturur. Yalanlarla ve çeşitli hilelerle siyasi yükselişini sürdüren Zübükzade’nin yaptıkları dönemin siyasetinin bir yansımasıdır. Zübükzade rüşvet ve iltimasla işlerini yürütmeye çalışan biridir. Rüşvet vermek yaygınlaştığından halk için gayet normal karşılanan bir durumdur. İşlerinin yürümesi karşısında halk rüşvet vermeye razıdır. Zübükzade, seçimi kazanmak için halkın dinî duygularıyla oynayarak rakibi Avukat Burhan’ı yenilgiye uğratar. Dini siyasete alet etmek siyasi bir manevradır. İlçeye fabrika ve baraj yaptırma sözü veren Zübükzade bunun ardından ilçeyi il yapma fikriyle yine halkın desteğini arkasına alarak kendi çıkarlarını korumayı sürdürür. Zübükzade’nin yaptığı konuşmalar da dönemin siyasilerinin yaptığı konuşmalara benzer niteliktedir. Zübükzade’nin bütün bu yaptıkları dönem siyasetinin bir yansıması olarak verilir. Halkı gerçekten tanımayı ve kalkındırmayı amaçlamayan DP iktidarı toplumsal yapıda bozulmayı meydana getirir. Halk kendi çıkarını korumak için Zübükzade’ye sarılır. Bu durum halkın da giderek “zübük”leşmesine neden olur.

Zaman olarak DP iktidarını ele alan romanda toplumsal yapıdaki bozulmalar iktidarın eleştirisi olarak ortaya çıkar.

İsmi verilmeyen bir Anadolu kasabası romanın mekânıdır. Bu mekân ilkel, geri kalmış özellikleriyle karşımıza çıkmaktadır. Unutulmuş bir mekân özelliği

gösteren kasaba, Zübük gibi tipler için en uygun yerlerden biridir. Yazar mekânın adını vermeyerek mekâna evrensel bir özellik kazandırmak istemiştir.

Birden çok anlatıcının kullanıldığı romanda anlatıcılar kendi kültür seviyelerine göre konuşturulmuştur. Kasaba eşrafından kahramanlar konuşturulurken yörenin ağız özelliklerine göre ele alınmışlar, Zübükzade konuşurken yöresel dil özellikleri görülse de kendini geliştirmiş, kültürlü biri gibi, Almanca öğretmeni ise kendi kültür seviyesine uygun olarak konuşturulmuştur. Kahramanların bu şekilde konuşturulması onların özelliklerinin daha iyi anlaşılmasını sağlamıştır.

Romanda mizah unsurları çokça karşımıza çıkmaktadır. Aziz Nesin, güldürürken düşündürmek amacıyla böyle bir üslup kullanmaktadır. Karşı tezi mizahî açıdan ele alarak siyasi bir eleştiri kurgusu oluşturmuştur.

Romana ilk bakışta eleştirilen Zübük gibi görünse de Zübük'ün gelişmesini sağlayan ortam, yani siyaset, asıl eleştirinin konusunu oluşturur. Zübük'ün gelişmesini sağlayan her şey toplumsal bozukluğun bir boyutunu ortaya koyar. “Dönemin siyasetçileri ve siyaset anlayışı da Aziz Nesin tarafından eleştirilir. İbrahim Bey'i zübüklük yolunda yükselten asıl unsur siyasettir. Girdiği siyasi parti sayesinde yükselir. Seçimleri kazanabilmek için bütün hilelere başvurur. Dönemin siyaseti de bunu getirmektedir” (İspir, 2006: 177). Aziz Nesin'in siyasi hiciv özelliği taşıyan romanı “Zübük” dönemin siyasi hayatını ve toplum yapısını eleştiren bir romandır. Yazar, bu eleştirileri yaparken açıkça bir ideolojiyi yansıtmaya çalışmaz. Bu sebeple romanda ideolojinin dolaylı yoldan aktarıldığını söyleyebiliriz.

2.1.1.5. Fikret Arıt (1918 - 1987)

Yazarlığa başlamadan önce banka memurluğu, seyahat acentesi memurluğu, kömür ticareti gibi işlerde çalışan yazar, 1959'dan itibaren *Yeni İstanbul* gazetesinde başladığı gazeteciliği meslek edinmiştir. Popüler yönü ağır basan romanlar, çocuk romanları, deneme, inceleme, oyun ve hikâye türlerinde eserler vermiştir. Yazar, toplumsal sorunları eserlerine yansıtırken Orhan Kemal çizgisini takip etmiştir.

Hep Bu Topraklar İçin²⁹: Romanda Millî Mücadele günlerinde Marmara adalarında yaşanan felaketler anlatılır. Rumlarla Türkler arasındaki anlaşmazlıklar, Yunan güçlerinin Rumları desteklemesi ve Türk halkının yaşadığı zulümler romana

---

²⁹ Romanın ilk baskısı 1961 yılında yapılmıştır.

yansırken, Mustafa Kemal önderliğinde meydana gelmeye başlayan Kuva-yı Milliye güçleri bir kurtarıcı olarak görülür.

Roman, hâkim bakış açısıyla üçüncü tekil anlatıcı tarafından aktarılır. Hem Türk hem de Rum taraftarlarının duygu ve düşünceleri romana böylece yansıtılır. Anlatıcı Türk taraftarı bir yaklaşımla olayları anlatırken Türklere yardımcı olan Rum ve Yahudilere karşı da olumlu bir tavır alır. Bu topraklarda doğup büyüyen Türkler, vatanlarını savunmak için ellerinden geleni yaparken yine aynı anlayışla Türklere destek olan Fotyos Efendi, Stilyanos, Haralambos ve Mordahay gibi gayrimüslimler de aynı düşüncelerle Türklere destek olurlar.

Ali, Rasim Efendi, Emin Kaptan, Raşit Efendi, Ömer Ağa, Süleyman Bey, Cevdet Bey, Mustafa ve Ahmet kendi yurtlarını korumak isteyen, Millî Mücadele'nin farkında olan Türklerdir. Ortak özellikleri bütün imkânsızlıklar içerisinde düşmanla mücadele etmeleri ve Mustafa Kemal'e olan güvenleridir.

Kırman, Panayi, Sevdalı ve Istrati ise Yunan kuvvetlerinin gelmesiyle kendilerinde güç bulan, ancak Kemalistler geliyor sözünü işittiklerinde ortadan kaybolan Rum eşkıyalardır. Bunlar adalardaki Türk halkına her türlü kötülüğü yapan ve Yunan'ın galip gelmesi için uğraşan kişilerdir.

Fotyos Efendi, Stilyanos, Haralambos ve Mordahay ise Rum olmalarına rağmen Türklerle kader birliği yapmış, adaları kendi vatanları bilen bilinçli kişilerdir. Rumların karşısında Türklerin yanında yer alırlar.

Romanın reel zamanı 26 Haziran 1920 ile 1921 arasındadır. Yaklaşık bir yıllık bir zaman diliminin anlatıldığı dönemde, Türklerin iç ve dış düşmanlarla olan mücadelesine yer verilir. Bu dönemde düzenli askeri birliklerin olmaması, İstanbul hükümetinin olaylar karşısındaki kayıtsız tavrı, yerli ve yabancı çetelerle olan mücadeleler dikkat çeker.

Romanın ana mekânı Marmara Denizi'nde yer alan adalardır. Bu adalara ulaşımın güçlüğü, Yunanistan'a yakınlığı ve adaların barındırdığı Rum nüfus olayların buraya sıçramasını hızlandıran sebeplerdir. Romanda adaların Rumca adları zikredilirken, Türkçe adları dipnotlarla açıklanmıştır.

Romanda açık ideolojik mesajlar yer almamasına rağmen, İstanbul hükümetinin kararlarına uyulmadığı, Mustafa Kemal öncülüğünde başlayan Millî Mücadele'nin desteklendiği açıkça görülmektedir. Fotyos Efendi'nin şu sözleri de bu

durumu açıklar niteliktedir: “ Görüyorum ben, ilerisini görüyorum. Ama bunu padişah da, İstanbul’daki hükümet de görmüyor. (...) Ama o büyük adam, Mustafa Kemal görüyor. Siz de görüyorsunuz. Anadolu’daki Türklerin yüzde doksanı görüyor” (s. 40). Böylece padişaha ve İstanbul hükümetine karşı getirilen eleştirilerden ve Kemalistlerin yüceltilmesinden hareketle yazarın Kemalizm’i bir ideoloji gibi algıladığı ve bu ideolojiyi öne çıkardığı söylenebilir.

2.1.1.6. Kemal Tahir (1910 - 1973)³⁰

Asıl adı İsmail Kemalettin Demir’dir. Romana ilk olarak polisiye macera türünde eserler vererek başlayan yazar, daha sonraki yıllarda Çorum ve Çankırı cezaevlerinde edindiği tecrübe ve bilgi birikimi ile tezli romanlar yazmaya başlamıştır. Sosyalist gerçekçi bakış açısıyla ele aldığı romanlarında, bireyin dramından ziyade toplumun dramına yer vermiştir. Toplumu anlatmaya çalışırken yöresel dil kullanımlarına özellikle yer veren yazar, toplum sorunlarını Marksist bir anlayışla değerlendirir.

“Sosyalist gerçekçi (toplumcu gerçekçi) bir sanat anlayışını benimseyen yazar, insanlığın tarihini fikirlerin değil, iktisadî ilerlemelerin belirlediği görüşünü savunmaktadır” (Coşkun, 2006: 319). Bu Marksist düşünce ekseninde yazar, “tarihî materyalizm” kavramı üzerinde de çok fazla durmuştur. Üretim güçleri ve ilişkileri alt yapıyı oluştururken bu alt yapıya dayalı bir de üst yapı vardır. Toplumsal ilişkileri bu iki yapı arasındaki durum belirler. Alt yapı toplumsal varlık olarak, üst yapı ise toplumsal bilinç olarak değerlendirilir. Tarihsel materyalizmin üst yapıyı ‘toplumsal bilinç’ olarak görmesi, yazarın Türk toplumsal kimliğini tarif ederken alt yapıya büyük önem vermesine sebep olmuştur. “Yazarın tarihî materyalizmden dolayı alt yapıya verdiği bu önem, alt yapının şekillendirdiği ‘toplumsal bilinç’ olarak gördüğü Anadolu Türklüğü kavramını geliştirmesine neden olmuştur.” (Coşkun, 2006: 320). Kemal Tahir, Anadolu Türklüğü kavramı üzerinden Anadolu’ya ait olamayan ve Anadolu’yu emperyalizme yaklaştıran her türlü fikir ve harekete karşı çıkmıştır. Bu bağlamda yazar, öncelikle Tanzimat, Meşrutiyet, Jön Türk, Köy Enstitüleri gibi birçok fikir ve harekete eleştirel bir açıyla yaklaşmıştır. Bu ve benzeri hareketler yurt dışı kaynaklı olması ve Osmanlı Devleti’nin sonunu hazırlaması dolayısıyla Kemal Tahir tarafından eleştirilmiştir.

³⁰ Yazar ve eserleri hakkında ayrıntılı bilgi için bk. (Coşkun, 2006), (Gündüz, 2011), (Yavuz, 2000), (Işıksalan, 1990).

Marksizm temelli Asya Tipi Üretim Tarzı (ATÜT), Kemal Tahir'in önemseydiği fikirlerinden biridir. Bu alt yapıyla hazırlanan *Devlet Ana* romanında da görüleceği gibi yazar, Osmanlı Devleti'ni doğunun savunucusu olarak görmektedir. Osmanlı Devleti üretim ilişkileri dolayısıyla ATÜT'e uymaktadır. Bu yüzden Osmanlı Devleti'nin yıkılmasına sebep olan her durum için Tahir'in bir eleştirisi bulunmaktadır. Kemal Tahir, ideolojik olarak Marksizm'i savunmasına rağmen, Osmanlı Devleti hakkındaki bu tarz düşünceleri sebebiyle sağ ideolojiye mensup gruplar tarafından da ilgiyle okunurken, zaman zaman Marksizm'i savunan gruplar tarafından da tepkiyle karşılanmıştır.

Kelleci Memet³¹: Kelleci Memet isimli kahraman etrafında şekillenen roman, Kelleci Memet'in diğer kahramanlarla olan ilişkisi bağlamında bize kahramanları tanıtır. II. Dünya Savaşı'nın devam ettiği günleri konu alan yazar, ideolojik çıkarımlarını genellikle savaş ekseninde vermiştir. Hapishanedekilerin büyük çoğunluğu Alman taraftarıdır. Cinci Nezir bunların en önde gelenlerindedir. Cinci Nezir din adamı olarak görünmekle birlikte, kumarcılığı, sahtekârlığı, kadın düşkünlüğü ve oğlancılığı olan bir tiptir. Yani romandaki olumsuz tiplerin başında gelmektedir. Ayrıca savaş konusunda Cinci Nezir, Alman Nazilerini desteklemektedir. Onların en büyük savunucusudur. Bu savunmalarla yazar, Nazi ideolojisinin ne kadar temelsiz ve sağlıksız olduğu fikrini ortaya koymaya çalışmıştır. İstanbullu bir gazeteci olan Murat Bey, yazarın sözcüsü olarak karşımıza çıkmaktadır. Cinci Nezir'in fikirlerini eleştiren Murat Bey, Almanlara karşı Rusya'yı desteklemekte ve yazarın sosyalist düşüncelerini yansıtmaktadır.

Cinci Nezir'in cumhurbaşkanı olunca yapacağı işleri sıralarken bu işlerin hemen hepsinin Atatürk inkılaplarına ters düştüğü görülmektedir. Cinci Nezir'in öncelikle herkesi gâvur ve Müslüman olarak ayırma, kan testi ve kafatası ölçümü ile gerçek Türkleri belirleme, kadınlardan oy hakkını alma, kadınların tekrardan kapanması, bayrağın üst köşesine kurt yerleştirme ve Cumhuriyet balolarını yasaklarken kumarı serbest bırakma gibi düşünceleri "faşist ideoloji"nin olumsuz taraflarını ortaya koymaktadır.

Kemal Tahir'in en önemli fikrî yönlerinden birini oluşturan ATÜT, Kelleci Memet'in hayalinde karşımıza çıkmaktadır (s. 19 - 21). Deli Çay'ın üstüne yapmayı

---

³¹ Romanın ilk baskısı 1962 yılında yapılmıştır.

tasarladığı köprü, köye pınar akıtmak, çeşme yaptırmak, yolları düzeltmek, köye kiremit ocağı kurmak, ekin biçen makine almak, köyün ortasına “Millet Bahçesi” yapmak ve köye cami yaptırmak Kelleci Memet’in kurduğu hayallerdir (s. 95 - 102). Bu hayallere bakıldığında bunların aslında kamu hizmetlerine ait işler olduğu görülür. Kamu hizmetlerinin devlet tarafından yapılması ATÜT’ün bir gereğidir. Buradaki noksan bu işlerin devlet tarafından yapılmamış olmasıdır.

Romanda dikkat çeken unsurlardan bir diğeri de para ve bürokrasi ilişkisidir. Kelleci Memet’in okumayla muhtar olunamayacağını, aynı zamanda paranın da olması gerektiğini söylemesi (s. 17), Hatip Hoca’nın “Sen bizim buraların gidişatını pek bilmezsin Murat Bey, kasaba yerlerinin soylularından çoğu, yüksek memur takımından birer ortak peydahlar. Yüksek memurdan, mebustan ortağın yoksa, artırma eksiltme işlerini söktüremezsin!..” (s. 104) demesi, o dönem Türkiye’deki bürokratik bozulmaları göstermesi bakımından dikkat çekmektedir. Yani para ve siyaset birbiriyle doğru orantılı bir şekilde işlemektedir. Bu durum yazarın o dönem siyasetine ve devlet işlerinin yürütülmesine karşı yapmış olduğu bir eleştiridir.

Yazarın ideolojisinin kendini gösterdiği bir diğer yer yine Kelleci Memet’in Murat Bey’le arasında geçen diyalogda karşımıza çıkmaktadır. Kelleci Memet babasının artık yaşlandığından ve bu yüzden artık çalışamaz olduğundan bahsederken, köyde ekonomik durumu iyi olanları kastederek söylediği “ varlıklılar ikişer hak (ekin) versin.” ve “varsa yoksullara vermeli değil mi, beyim?.. Adam sevaba girer” (s. 129) sözleri köy içinde sosyal eşitliği sağlama açısından sosyalizmi çağrıştırmaktadır.

Hâkim bakış açısı kullanılarak, anlatıcının iç monolog ve diyaloglarla desteklendiği romanda, İstanbullu gazeteci Murat yansıtıcı merkezdir. Ancak yazarın, karşı olduğu durumlar ve düşünce biçimleri genellikle olumsuz tiplerin özellikleri olarak verildiğinden yazar, Murat’a fikirlerini açıklamak için çok fazla fırsat vermemiştir. Kemal Tahir, kendi ideolojisini savunmak yerine, karşıt ideolojideki kahramanların olumsuz özellikleri üzerinden fikirlerini yansıtmıştır.

Bu roman Kemal Tahir’in diğer romanlarına göre kurgusal açıdan bazı değişiklikler gösterir. Romanın birinci bölümü, ikinci bölümün sonucu olarak, üçüncü bölüm ise diğer iki bölümle ilgili ayrıca bir sonuç olarak kurgulanır. Kurgudaki bu farklılıktan dolayı romanda zamanın işlenişi de farklılık gösterir. Romanın özellikle ikinci bölümü geriye dönüş tekniğiyle yazılmıştır. Bu sebepten birinci ve üçüncü

bölümde mekân hapisane iken ikinci bölümde mekân Virankale köyüdür. Kurgudan dolayı zamanın işlenişi romandaki ideolojilerin aktarılması hususuna da yansımıştır. İdeolojik söylemler çoğunlukla romanın birinci bölümünde işlenmiştir.

Esir Şehrin Mahpusu³²: *Esir Şehir* üçlemesinin ikinci kitabı olan roman, iki bölümden meydana gelmektedir. Tanrısal bakış açısının hâkim olduğu romanda, “Esir Şehir” adlandırması ile mekân ve insan birleştirilerek mekân unsuru üzerinden toplumun durumu yansıtılmıştır. “Hafız Ağa” ve “Millici Abi” olmak üzere iki bölümden oluşan romanda, Kamil Bey’in bulunduğu mekân üzerinden halkın genel durumu yansıtılmıştır. Ayrıca Kamil Bey’e bu iki farklı mekânda hitap şekillerinin değişimi ele alınmıştır. Romanın birinci bölümünde o dönem halkın genel durumu ve içinde bulunduğu ahlaki süreç verilmiştir. İkinci bölümde ise Türk aydınının Millî Mücadele karşısındaki tutum ve davranışları verilerek mücadeleye yapılan katkılar ele alınmıştır. Ayrıca Türk aydınının ve Millî Mücadele’nin yazar tarafından nasıl karşılandığının fikrî çerçevesi oluşturulmaya çalışılmıştır.

Romanın başkahramanı, Abdülhamit döneminin önemli devlet adamlarından Selim Paşa’nın oğlu Kamil Bey, Galatasaray Lisesi’nin ardından eğitimini Batı’da tamamlar. Fransızca, İngilizce ve İtalyanca bilen Kamil Bey, elçiliklerde görev alır. Sanat, edebiyat ve resimle ilgilenir.

Romanın “Hafız Ağa” isimli birinci bölümünde, Kamil Bey’in tevkifhaneye nakli ve burada ikinci kısmın ağa koğuşuna yerleştirilmesi sonucunda yazar, Kamil Bey üzerinden halkın genel tutumunu konu alır. Zekeriya Hoca, Kamil Bey’in en yakınında olan kişidir. Onun anlatımı ile Kuva-yı Milliye bir eşkıya takımı, Mustafa Kemal ise bir zibidi olarak verilir. Osman Ağa’nın Anadolu’yu savunanlardan hoşlanmaması, Kamil Bey’in *Tasvir* ve *İkdam* gazetelerini istemesine karşın koğuşa sadece *Peyam - Sabah* ve *Alemdar* gazetelerinin alınabilmesi ve koğuşun çoğunluğunun Kuva-yı Milliye’ye karşı olan olumsuz tutumları, halkın Kuva-yı Milliye karşında takındığı tavrı göstermektedir. Bu tavır karşısında Kamil Bey, asıl suçun kendilerinde yani Osmanlı aydınında olduğunu belirtir. Dünyanın pek çok yerini gezmiş olan Kamil Bey’in Anadolu ve Anadolu insanı hakkında çok fazla bilgisi yoktur. Bu yüzden bulunduğu koğuşu kendisi için bir fırsat olarak değerlendirir. “Bu adamları kendi yaşama şartları içinde ölçüp biçmeli... Kısıtlanmış

³² Romanın ilk baskısı 1962 yılında yapılmıştır.

yoksul adamların davranışları elbet biraz başka türlü olur” (s. 119). Kamil Bey’in bu düşünceleri aydın kesim ile halk arasında uyuşmayı sağlama çabasından ileri gelmektedir. Çünkü batılılaşma hareketi üstten alta doğru bir gelişim sergilediği için halk tarafından tam olarak anlaşılammıştır. Türk tarihine Marksist bir bakış açısıyla yaklaşan Kemal Tahir, Batılılaşma meselesi üzerinden Türk aydınlarını hatalı bulur. Bu sebeple Kuva-yı Milliye, Cumhuriyet ve devrimleri de Tahir’e göre farklı bir boyut kazanır. Ramazan Korkmaz bu konuyu şöyle açıklamıştır:

... Osmanlı bürokrat sınıfının tarihi sürecin bir aşamasında Batılılaşma siyaseti güderek imparatorluğun sorunlarına çare araması tamamıyla yanlış bir siyasetti, çünkü daha sağlıklı olan Osmanlı toplum yapısını geliştirmek yerine, insancıl olmayan ve bize uymayan bir yapıyı getirdi Türkiye’ye. Batı’nın sorunları da bulduğu çözümler de uymaz bize. 1920’lerden sonra daha da hızlandırılan Batılılaşma ve devrim hareketleri yine kopyacılıktır ve halka rağmen yapıldığı için tabana dayanmayan bu üstyapı değişiklikleri hem Türk aydını ile halkı arasındaki kopukluğu arttırmış, hem de geçmişle aramızdaki bağı koparmıştır. (Korkmaz, 2004: 425).

“Millici Abi” başlığını taşıyan ikinci bölümde ise, Kamil Bey’in bulunduğu aydın çevre üzerinden Osmanlı aydınlarının durumu eleştirilir. Sefer Efendi’nin Nuh Bey ile ilgili anlatımından Nuh Bey’in dolandırıcı olduğu anlaşılır. Arif Bey açısından ise Nuh Bey, Kuva-yı Milliye taraftarı bir vatanperverdir. Nuh Bey’in Meşrutiyet’in ilanı ile birlikte kapıldığı heyecan ve bu heyecanın sonunda sadece “hiç” demesi, aydınların ne için sevindiklerinin bile farkında olmaması açısından kayda değerdir. “Türk aydınının kendi toplumu adına yapacağı en büyük iyilik gerçekçi olmasıdır” (Coşkun, 2006: 106) tezini savunan Kemal Tahir, Osmanlı aydınını ülke gerçekleriyle bağlantısı olmadığı için suçlar. Bu sebeple iki farklı şekilde değerlendirilebilen Nuh Bey karakterini ortaya koyar. Arif Bey’in “Demek Turan’dan Kızılelma’dan vazgeçiyoruz? İyi... Yarı yarıya akıllandık desene!” (s. 267) sözleri ise, yazarın ideolojisini yansıtan söylemlerdir.

Esir Şehrin Mahpusu romanında yazar, ideolojisini dolaylı bir yolla sunmuştur. Bunu yaparken aydınlar, Millî Mücadele ve halk hakkındaki düşünceleri yazarın çıkış noktası olmuştur. Kemal Tahir bahsi geçen bu düşünceleri, Doğu - Batı çatışması ekseninde ele alarak değerlendirir. Yazar bu değerlendirme yapılırken, Doğu’yu üretim ilişkileri temelinde cazip hale getirirken Batı’yı da yine aynı temelde

ele alarak onun emperyalist tutumlar sergilediği görüşünü savunur. Kemal bu düşüncelerini Sezai Coşkun şöyle açıklamıştır:

Millî Mücadele, yürütenleri itibariyle, kutsal bir harekettir. Bu harekete, ‘Kurtuluş Savaşı’ demek batılların istediği gibi konuşmaktır. Çünkü Osmanlı toplumu bu savaşıyla herhangi bir durumdan kurtulmamakta, bir tecavüzü geri püskürtmektedir. Millî Mücadele, sonuçları itibariyle Osmanlı’yı ortadan kaldırdığı, Osmanlı’nın Doğu’yu savunma misyonunu Türk toplumundan aldığı, bunu sağlayan kurumları yok ettiği için ana yapısı itibariyle, dış güçlerin etkisinin var olduğu bir harekettir (Coşkun. 2006: 105).

Yazar bu ilişkileri üretim biçimi temelinde ele aldığı için, Batılılaşma yönünde hareket gösteren Millî Mücadele, Kuva-yı Milliye, Jöntürk ve Osmanlı aydınları konularını emperyalist eğilimler olarak ele alır ve sosyalist bir bakış açısı çerçevesinde değerlendirme yapar. Bu sebeple Kemal Tahir’e göre, Osmanlı aydınları Batılılaşma eğiliminde olmaları ve bu eğilimden hareketle Millî Mücadele’yi desteklemeleri dolayısıyla hatalıdır. Ayrıca halkı da tam olarak bilinçlendiremedikleri için bu hareketler toplum tabanında karşılığını bulamamakta bu yüzden de işgal altındaki bir şehirde halk, hiçbir şey yokmuş gibi olağan hayatlarına devam etmektedir.

Yorgun Savaşçı³³: Millî Mücadele Dönemi Türk aydını, İttihatçı subaylar ve halkın genel durumunun işlendiği roman üç bölümden meydana gelmektedir. Bölüm başlıkları, bölümün muhtevasını ifade edecek şekilde tasarlanmıştır. Ayrıca romanın adı da romanın genel muhtevasını yansıtacak şekilde kurgulanarak, Yorgun Savaşçı adlandırması sadece Yüzbaşı Cemil’i değil bütün Osmanlı Devleti’ni ifade etmektedir. Kemal Tahir’in ideolojik ekseninde şekillenen romanda İttihatçı subayların içinde buldukları durum karşısında aldıkları tavır ve yaptıkları hatalar ön plana çıkarılır. Ayrıca Türk aydınının meseleye bakışı ve halkın yıkılan bir imparatorluk içindeki genel durumu bir dram olarak verilir.

“Von Kres Paşa’nın Dürbünü” başlıklı romanın birinci bölümünde, Cemil, Doktor Reşit’in kısırılıp öldürüldüğünü, bu dürbünle görür. Dürbün bir gerçeği Cemil’e ifade etmektedir: “Artık İttihatçıların devri fiilen bitmiştir” (Coşkun, 2006: 230). Bu bitişin ardından artık herkes birbirini ele vermektedir. Burada yazar çoğunlukla sarıklı hocaları işaret eder ki genellikle kullandığı olumsuz hoca tipini bu

³³ Romanın ilk baskısı 1965 yılında yapılmıştır.

romanda da görürüz. Bu bölümde Türk ordusundaki Batılı komutanlara sert eleştiriler yapılır. “Onlar öyle dürbünlerdir ki Paşa Amca, Von Kres Paşalar, önceden neleri hazırlamışlarsa ancak onu gösterirler!” (s. 94). Osmanlı'nın savaşı kaybetmesinin sorumlularının başında Batılı komutanlar gelir. Ayrıca Batılılaşma sorunu ele alınarak Batı'dan örnek almamız gereken teknik bilginin alınamaması da savaşın kaybedilmesinin başka bir nedenidir. Bu nedenler bize Kemal Tahir'in Batılılaşma karşısında olmasının sebeplerini sunar. Yansıtıcı merkez olarak Doktor Münir'in, İngilizlerin halifeliğin kaldırılmasını istediklerini ve Cumhuriyet fikrini yavaş yavaş benimsetmeye çalıştıklarını söylemesi, Osmanlı Devleti'nin yıkılmasında ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasında yabancı unsurların etkisini gösterir. İttihatçıların hürriyet sevincine kapılmaları dolayısıyla bazı gerçeklerin farkına varamamaları, etkin bir kadro kuramamaları ve içine düştükleri çıkmazı fark edip, Türkçülük, İslamcılık, Batıcılık gibi birbiriyle uyuşmayan fikir akımlarının ortaya atılmasının İttihatçıların yenildiklerinin göstergesi olduğu Halil Paşa tarafından dile getirilir. Burada yazar, İttihatçılara karşı olan fikirlerini yansıtarak onlara bir eleştiri getirir.

Bu bölümde, ATÜT'e dair yansımalar, Anadolu'nun neden feodal bir yapı oluşturmadığı meselesi üzerinden anlatılmaya çalışılır. Kemal Tahir'in savunduğu bu ideolojik model yansıtıcı merkez olarak seçilen Doktor Münir tarafından aktarılır (s. 142 - 147).

Romanın birinci bölümünde genel olarak Batı tarafından oyuna sürüklenen Osmanlı Devleti ve devleti yıkılışa götüren İttihatçılık, Batılılaşma ve orduda yer alan yabancı unsurlar ele alınarak eleştirilir.

Romanın ikinci kısmı “Karanlığın Dibinde” başlığıyla başlar. Muhteva hakkında ön bilgi veren bu başlıkla, ordunun ve devletin içinde bulunduğu duruma gönderme yapılır. Bu bölümde yansıtıcı merkez Yüzbaşı Cemil'dir. Cemil'in Anadolu'ya geçmesi ile birlikte halkın İttihatçılara ve askere karşı olan olumsuz bakış açısı ön planda tutularak ilk bölümde ortaya koyulan sebeplerin yansımaları verilmiştir.

“Dönemeç” isimli üçüncü bölümde ise Millî Mücadele'nin güçlenmeye başlaması dikkat çeker. Çerkez Ethem sayesinde halkın desteğini almayı başaran ordu, Çerkez Ethem'in birliğiyle birlikte ayaklanmaları bastırmak üzere harekete geçer. Mustafa Kemal'in de daha etkin olarak görüldüğü bu bölüm, adından da

anlaşılacağı üzere başarıların devamının gelip gelmeyeceği noktasında bir dönemeçte biter.

Üç bölümden oluşan romanın, ilk bölümde halkın orduyu ve İttihatçıları desteklememesinin sebepleri aydın duyarlılığı ile eleştirilerek anlatılmaya çalışılmıştır. İkinci bölümde, ilk bölümde ortaya konulan eleştirel fikirlerin sonuçları halkın tavırlarıyla ortaya koyularak, mevcut sıkıntılar gösterilmeye çalışılmıştır. Son bölümde ise, ilk iki bölümdeki çatışmalar kısmen atlatılarak daha uyumlu bir yol tutulmuş ve roman yeni zaferler yolunda sona ermiştir. Açık bir ideolojik tutumun yer almadığı *Yorgun Savaşçı* romanında Kemal Tahir, dünya görüşü dolayısıyla eleştirdiği Batılılaşma, İttihatçılık ve Osmanlı Devleti'nin yıkılmasını ele alır. Bunu yaparken de ideolojisini açık bir şekilde yansıtmak yerine dolaylı bir şekilde anlatır.

Dil ve üslup açısından romanda, yazarın bağlı olduğu sanat görüşü çerçevesinde yöresel konuşmalara yer verilmiştir. Yazarın iyi bildiği Çankırı yöresi ağzı, Cemil'in emir eri Kır Şaban vasıtasıyla başarılı bir şekilde aktarılmıştır. Yöresel konuşmalara romanın ikinci ve üçüncü bölümlerinde daha fazla yer verilmiştir. Romanın fikrî temellerinin atıldığı birinci bölümde ise, yöresel kullanımlardan ziyade, İstanbul Türkçesi kullanılmıştır.

***Bozkırdaki Çekirdek*³⁴**: Yazarın yaptığı bölümlemeye göre üç ana bölümden oluşan eserde, her bölüm kendi içerisinde alt bölümlere ayrılmıştır. Romanda Dumanlı Boğaz Köy Enstitüsü'nün kuruluşu ve bu esnada meydana gelen olaylar anlatılmaktadır. Romanı oluşturan üç bölümde enstitünün kuruluşuna taraf olanlar ve olmayanlar etkili bir şekilde sunulmaya çalışılır. Örneğin “Çatı” başlıklı birinci bölümün ilk alt başlığında tek parti yönetiminin enstitü meselesine yaklaşımı ele alınırken “Taban” başlıklı ikinci alt başlıkta köylünün öğretilmeye ve enstitü meselesine yaklaşımları anlatılır. Romanda “Bozkırdaki Çekirdek” ifadesi leit - motif olarak kullanılmıştır. Bu leit - motif çerçevesinde Köy Enstitüleri üzerinden yöneticilerin halkı tanımadan halk için yaptığı atılımlar eleştirilir. Köylünün üretim faaliyetleri çerçevesinde ATÜT vurgusu yapılır. Toplum için geliştirilecek projelerin, toplum gerçeklerine uyması gerektiği fikri üzerinden hükümetin yönetim anlayışı eleştirilir. Bütün bu eleştirilerle birlikte belirgin ideolojik söylemlerin kullanılmadığı, ancak arka planda işleyen bir düşünce sistematığının var olduğu görülür.

---

³⁴ Romanın ilk baskısı 1967 yılında yapılmıştır.

Müfettiş Şefik Ertem, yansıtıcı merkez konumundadır. Tek Parti yönetiminin bir temsilcisi olan Halim Akın ile yaptığı konuşmalarda Köy Enstitüleri'nin eleştirilen taraflarını dile getirir. Şefik Ertem ve Halim Akın, İstanbul Erkek Öğretmen Okulu'ndan arkadaş olan bu iki şahıs, iki farklı görüşün temsilcileri olarak karşımıza çıkar. Dumanlı Boğaz Köy Enstitüsü'nün kurucu kadrosunda yer alan Nuri Çevik de yansıtıcı merkez olarak kullanılan şahıslardandır. Nuri Çevik, özellikle zengin bir ailenin kızı olan, sosyoloji alanında doktora tezi hazırlayan ve aynı zamanda enstitü öğretmenlerinden olan Emine Hanım ile aralarında geçen diyaloglarda yazarın sözcülüğünü yapar. Dumanlı Boğaz Köy Enstitüsü öğrencilerinden Esef ise, enstitünün kurulma aşamasından itibaren öğretmenlere yardımcı olan, onları köylünün vereceği tepkiler karşısında uyarıcı bir Anadolu gencidir. Enstitünün kurulmasını başka etkenlere bağlamadan en içten isteyen öğrencidir. Enstitünün kurulmasına karşı çıkan ve çeşitli hileler yapan Kara Derviş, Zeynel Ağa ve Cinci Nezir romandaki olumsuz tiplerin en önemlilerindendir. Kara Derviş ve Cinci Nezir dinî yönü ağır basan şahıslardır. Kemal Tahir'in diğer romanlarında olduğu gibi, dinî yönü ağır basan bu şahıslar yine üçkâğıtçı, esrarkeş, kadın düşkünü tiplerdir. Roman kalabalık bir şahıs kadrosuna sahiptir.

Kemal Tahir, toplum gerçeğine uygun olmadığı ve eğitimcilikten uzak, köklü olmayan geçici bir arayış olarak değerlendirdiği Köy Enstitüleri'ni eleştirir. Bu eleştiriye yaparken, meseleyi Marksizm'in "teorik - pratik" prensibiyle değerlendirerek Köy Enstitüleri için, yöneticilerin teoride ortaya koyduğu faydaların pratikte ortaya çıkmadığı inancına ulaşır. Ayrıca Cumhuriyet idaresinin yönetim anlayışına karşı çıkarak, bu yöneticilerin kendi çıkarları peşinde koştuklarını ön plana çıkarır. *Bozkırdaki Çekirdek*, Türk toplumunun yapısına uygun üretim ilişkilerini temel alan ve gündelik siyasetin malzemesi olmayan bir sistemi savunan gerçeklik vurgusunun ön planda olduğu bir romandır.

Romanın ismi ile birlikte Parti Genel Sekreteri'nin yapmaya başladığı uçsuz bucaksız bozkırın ortasına kondurduğu ağaç resmi de romanın varmak istediği noktaya dair ipuçları verir. Köyü ve köylüyü kalkındırma projesi olarak sunulan Köy Enstitüleri'nin asıl amacına ulaşamayacağına dair fikirler romanın başından itibaren işlenmeye başlanır. "Köylü çocuklarını köylülüklerini kaybetmeyecek biçimde yetiştiriyoruz, iki ödevleri olduğuna inandırıyoruz: Çocuk okutmak... Gerekirse vatan savunmasına koşmak" (s. 29). İlköğretim Genel Müdürü'nün bu sözleri, aslında köylü

çocukların hiçbir şekilde köy yaşantısından kurtulamayacağını ortaya koymaktadır. Zaten, Köy Enstitüleri'nin gerçek amacının eğitim kalitesini artırmak değil, mevcut hükümetin istediği köylü biçiminin ortaya konması olduğu romanın ilk bölümünde vurgulanmıştır. Yani, enstitülerin temeli Cumhuriyet ideolojisine dayanmaktadır. Köy Enstitüleri'nin yürütülen politika açısından toplumsal yapıya uygun olmadığı görüşüne ulaşan Kemal Tahir, Köy Enstitüleri'ni bir devlet aldatmacası olarak görür. Çünkü köylü tarihsel süreç içerisinde değerlendirilmeden böyle bir projenin içine atılır. Bu aldatmacayı Nuri Çevik ile Emine arasında geçen aşağıdaki diyalog da destekler. Nuri Çevik yansıtıcı merkez olarak kullanılır.

“Çok pohpohluyoruz. Duvar örüyor, keser tutmayı hemen öğreniyor diye pohpohluyoruz. Oysa evvel eski, biz olmadan da yapar bunları köylüler... Yalnız bunları mı? İşlerine yarayan her şeyi bilirler. Biz de onların bildiklerinin kara cahili değil miyiz? Öyleyken niçin tepeden bakarız köylülere? Böyle tepeden bakmakla bile ihya ettiğimizi sanırız, niçin? Gerçekçi olmadığımızdandır bu... Bence ilk kurtuluş adımı gerçekçilik...” (s. 291).

Yansıtıcı merkez olarak Şefik Ertem'in “Çekirdeği olsa yeşerirdi bozkır” sözüyle çekirdeğin insan anlamında kullanıldığı belirtilmiştir. “Bütün sağlam çekirdeklerin şaşmaz kanunu: Yeşermektir. Çürükse yeşermez, yeşermezse çürür. Bozkırdaki bizim çekirdeğin sağlamlığı, yeşermemeye doğru işlemesin?” (s. 435). Anadolu insanının pasif olduğu için yeşermediği ve bu sebeple çok çalışmasına ve birikim elde etmesine gerek olmadığı düşüncesi, ATÜT ile birlikte verilmiştir. “Allah'ın malı olan topraklarda uğraşılıyor binlerce yıldır, kiracı olarak... Ne demiş Frenk atasözü? ‘Toprağın varsa savaşın var’ demiş... Toprağı yok ki savaşı olsun...” (s. 436). Toprak sahibi olmayan köylünün daha fazla kazanma gayesi olmadığı ve toprağa bağlı yaşadığı için üretim mekânizmasında önemli bir rol oynadığı işaret edilir. Köy Enstitüleri'nin yapımında öğrenci ve öğretmenlerin birlikte çalışması, eğitimden önce öğrencilerin doğayla savaşmayı öğrenmesinin daha önemli olduğunu gösterir. Oysa köyde yetişen gençler zaten bu savaşın ortasında yer almaktadır. Asıl savaşını verecek olduğu insan unsuru karşısında ise, tamamen tecrübesiz bir şekilde yer almaktadır. Bunlar Kemal Tahir tarafından, enstitülerin eleştirilen bir diğer tarafını oluşturur. Ayrıca öğrencilerin enstitünün kuruluşunda aktif olarak yer almaları ve ağır çalışma koşulları bir diğer eleştiri konusunu meydana getirir.

Halt ettik. Karı yoluna esdüdüye gelmek mi olurmuş? Hadi dişini sıktın da bitirdin diyelim... Sonu? Yirmi kayma aylık... Bir yandan bebeleri okut, bir yandan karnımı doyuracağım diyerek toprakla boğuş! Gittiğin yerde, köylü sana sulak yerden toprak mı verir? Toprakla boğuşacaktın da babanın bunca vaziyetini neden koyup geldin? Evet, yanlış çizdik biz bu çizgiyi arkadaş. Yol yakınken... (s. 232).

Ökkeş Yiğit ile Yıldız Ulak arasında geçen bu konuşmadan da anlaşılacağı gibi, köy hayatının zorluklarından kurtulmak isteyen öğrenciler, enstitüde yine aynı zorluklarla daha yoğun bir şekilde karşılaşınca yanlış bir yola girdiklerini düşünmüşlerdir. Bunca emeği kendi işlerine verseler de aynı refah seviyesini yakalayabileceklerini düşünürler. Kendi topraklarını yüzüstü bırakan gençler, üretim faaliyetlerini de olumsuz yönde etkilemişlerdir. Üretim faaliyetleri açısından alt yapıyı oluşturan köylerde, üst yapı tarafından sunulan geçici çözümler uzun soluklu ve faydalı olamamaktadır.

Baba ocağını yakacakken, tarlalarımın başında, ortakçılarımın üstünde, alıcı kuş gibi dolanacakken... Sana mı kaldı Osmanlı'nın esdüdü mektebini şenletmek? Yiter gider, köylü kısmı, Osmanlı'nın esdüdü okulunda, sefil Yıldız'ı... Çıkarı olmasa, okul açar mı Osmanlı köylü kısmına? (s. 194).

Bu alıntıdan da anlaşıldığı gibi, devletin bir çıkarı olmadan köylü yararına bir iş yapmayacağı, köylünün tarihsel birikimi içerisinde deneyimleyerek öğrendiği bir husustur. Ayrıca burada dikkat çeken bir başka durum da köylünün halen devlet yerine Osmanlı tabirini kullanmasıdır. Kemal Tahir'in böyle bir söylem oluşturması köylünün, Osmanlı insan tipini temsil etmesindedir. Tahir'e göre Osmanlı Devleti üretim şartları açısından Batı'dan farklı bir noktada durmaktadır. ATÜT fikrine dayalı olarak Osmanlı'da sosyalist bir yapının olduğu fikrine ulaşan Kemal Tahir, ileride kurulacak sosyalist bir yönetim için alt yapı unsurlarının yani, insanın bir kaynak oluşturduğunu düşünür. Türk köylüsünün devlete Osmanlı demesi, bu sosyalist kaynağın halen toplumda var olduğunun bir ifadesidir.

Kronolojik olarak takip edilebilen zaman, haziranın beşinde başlayıp temmuzun ilk haftasına kadar devam etmiştir. Özellikle Temmuz ayının ilk haftaları daha ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Romanda zaman çok etkin bir unsur olarak kullanılmamıştır.

Ankara, Ilgaz, Taşoluk Köyü, Şirin Köy ve Dumanlı Boğaz olayların geçtiği mekânlardır. Mekânın olaylar üzerinde önemli bir fonksiyonu bulunmamaktadır.

Romanda yöresel konuşma, atasözü ve deyimler sıklıkla kullanılmıştır. Bu kullanımlar romanın gerçeklik duygusunu artırmıştır. Romanda aydın kesim arasındaki konuşmalar eğitim seviyelerine uygun olacak düzeydedir.

Devlet Ana³⁵: Kemal Tahir, *Devlet Ana* romanı ile Türk toplumunun geçmişine yönelerek bu geçmişi Marksist bir bakış açısıyla yeniden değerlendirmiştir. Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarını konu alan romanda, Kemal Tahir bu Marksist bakış açısını ATÜT kavramı üzerine kurmuştur. ATÜT'e göre toprağın mülkiyeti devlete aittir. Asya toplumlarında sulama kanalları, ulaştırma, ordu besleme, kale ve yol inşası gibi işler merkezi otorite tarafından yapıldığı için bu otorite devlet olarak ortaya çıkmaktadır. "Asyalı hükümetlere düşen iktisadî görev; kamu işlerini yerine getirme görevi, toprak mülkiyetinin devlete ait olmasına sebep olmaktadır" (Divitçioğlu, 1981: 20). Bireye yani köylüye sadece toprağı kullanma hakkı tanınmıştır. Bu kullanım hakkı köylüyü özelde özgür kılarsa da genel manada tüm köylüler köleleştirilmiş olurlar. Bu durum üretim faaliyetleri için bireyi esas kılar. "Asya Tipi Üretim Tarzı'nda (ATÜT) ticaretin gelişmesi, vargısal olarak sanayinin meydana çıkmasına yol açar. Bu sanayi, küçük sanatlar ya da el sanayi hâlinindedir ve esnaf toplulukları, kastlar ve loncalar şeklinde örgütlenmiştir" (Divitçioğlu, 1981: 30). ATÜT'ün bu özellikleri çerçevesinde yazar, *Devlet Ana* romanını kurgulamıştır.

Roman aralarında hacim bakımından çok fazla fark bulunmayan altı bölümden oluşmaktadır. Romanda olayların gelişmesine bağlı olarak farklı kahramanlar yazarın sözcüsü olarak kullanılmıştır. Bireyin dramından ziyade toplumun dramının ele alındığı bu romanda yazar, şahıs kadrosunun kurgusunu da bu yönde yapmıştır. Bu sebeple roman kahramanları, kurgunun gidişatına göre, yazarın sözcüsü olarak sahneye çıkmıştır. Hâkim bakış açısı ve tanrısal konumlu yazar anlatıcı tarafından eser okuyucuya sunulmaktadır. Şahıslar ise genellikle diyalog ve iç monolog yöntemiyle dikkatlere sunulmuştur.

Kaplan Çavuş ve Yunus Emre'nin sosyalist fikirlerini içeren aşağıdaki diyalogla, Kaplan Çavuş'un "Karılardan gerisini bölüşmeli âdemoğlu" lafı üzerinden Anadolu toprakları üzerinde Marksist bir düşünce tarzının doğrudan yerleşemeyeceği fikri verilmiştir:

-Tuttu gene Baba İlyascılığın... Yahu, aradan bunca zaman geçti, bunca kan döküldü, fukara Baba İlyas da üste caba gitti, hiç düşündünüz mü, neden kulak asmadı, bu ülkenin milleti, "Karılardan gerisini bölüşmeli âdemoğlu" lafına?

³⁵ Romanın ilk baskısı 1967 yılında yapılmıştır.

– Neden?

– Anadolu’da âdemoğlunu hırsa getirecek kadar birikmiş mal yoktur... Bunu bilir millet! Birikeceği de yoktur. Bunu da Moğol bilmekte ki, dediğine göre bırakıp gitmekte... Ne demektir bu? “Mal bölüşelim” dediğin çoğunluk gelmez ardın sıra... Elinde mal toplanmış güçler de karşına çıkar. N’olur sonu bunun? Baba İlyas caba gider. Kolaya sapan herkes caba gider. (s. 215 - 216).

“Sosyalist dünya görüşünün evrensel bir görüş olduğundan şüphe edilemez. Ama bu görüşün gerçek evrenselliği, onun bir metod olarak kullanılmasındadır” (Yalçın, 2011: 242). Yukarıdaki diyalog da sosyalizmin teorisiyle metod olarak uygulanması arasındaki tartışmaya bir örnek teşkil etmektedir. Kemal Tahir, roman boyunca Marksizm’i bir metot olarak ele alıp ATÜT’ü olumlamaya çalışmıştır.

– Bir sürü koyun veririz. Üç beş yüz... Sağmal inekler, su sığırları veririz... Mandalar... Soylu savaş atları, değerli silahlar veririz. Kilimler... Halılar... Kumaşlar...

– Toprak?

Orhan Bey hemen telaşlandı. Kelimeleri arayarak karşılık verdi:

– Toprak bağışlanmaz bizde, kız karşılığında... Toprak beyin malı değildir çünkü...

– Ya kimindir?

–Allah’ın... (s. 467).

Orhan Bey ile Lotüs arasında geçen diyalog, ATÜT’ü ifade etmektedir. Toprağın mülkiyet hakkı devlete aittir. Ancak burada toprağın Allah’a ait olduğu belirtilmiştir. Bu kısım Osmanlı Devleti’nde beyden köylüye kadar herkesin aslında toprağı işlemekle ve bu üretimi organize etmekle yükümlü olduğunu gösterir ki, bu da bize üretim faaliyetleri açısından sosyalist bir yaklaşım sunar. Bu kısım romanın genel kurgusunda işlenen toprak, mülkiyet hakkı ve üretim biçimi ilişkilerini özetler.

Mavro ile Notüs Gladyüs arasında geçen diyalogda (s. 29 - 32) “Orta Çağ Batı toplumlarındaki toprak ve üretim ilişkisi, saf bir Anadolu köylüsü olan Mavro’nun şaşkınlıkla sorduğu sorularda Anadolu’daki toprak ilişkisi ile karşılaştırılmaktadır.” (Yalçın, 2011: 250). Toprağın üretimi ve yönetimi açısından Osmanlı Devleti daha ileri bir düzeydedir. Yani romanda Anadolu bir cazibe merkezidir. Bu sayede, ATÜT’e dayanan Anadolu, Batı’ya göre daha müreffeh bir yapı arz eder.

Bu bölümde, Şeyh Edebâli ile konuşan Osman Bey yazarın sözcüsü (yansıtıcı merkez) olarak kurgulanmıştır. Burada yaratılan ideal devlet geleneği ile ortaya atılan ideoloji desteklenmiştir. Osman Bey, fetih politikasını ekonomik şartlar üzerine kurmuştur. Yani Osmanlı’da olduğu gibi din yaymak amacıyla yapılan bir fetih politikası yoktur. Verimli topraklar üzerine kurulan politika devletin iktisadî temellere dayandığını göstermektedir. Yazar, Marksist ideolojinin yansıması olarak dini bir kenara bırakarak ekonomiyi ön planda tutan bir Osmanlı toplum yapısı sunar. Bu hususla ilgili romanda şöyle bir diyalog yer almaktadır:

– Suyun akarını görmemekteyim Osman Bey oğlum! Gündoğusunu bırakıp gümbatıya bakmakla nesne hasıl olabilir mi?

– Olur Şeyhim! İstanbul’un Bizans’ı, Frenk’in karanlık dünyasından kopup geldi. Ama, oranın kölelik düzenini burada tutturamadı. Tutturamayınca da “Toprak Allah’ın, İmparator kâhya, köylü kiracı” demek zorunda kaldı. İmparator’un hür köylüleri, Latin İstanbul’u basıp alınca Frenk düzeninin nasıl bir belâ olduğunu görüp anlamıştır. Bu düzen köylüyü köle etmeye dayanır. Kim ister köle olmayı? Demek zorlayacaksın aralıksız! Zorlarken zorlarken n’olur adam? İnsanlıktan çıkar! İşte bu sebepten Frenk adamı, say ki, kuduz canavardır... Köleliğe karşı, Frenk soygununa, zulmüne, ırk düşmanlığına karşı biz hoşgörü, dayanışma, can, ırz, mal güvenliği sağlayacağız. Alın teriyle çalışanlar bizden yana olacak ister istemez... (s. 190 - 191).

“Ertuğrul Gazi’nin ölümü üzerine yapılacak bey seçimi için de yazar, ilginç bir yöntem bulmuştur. Söğüt’te Köslük Meydanı’nda yapılan bir oylamayla gerçekleştirilen seçime, kadınlı erkekli bütün Söğütlüler katılmışlardır” (Yalçın, 2011: 254). Sonrasında ise aşağıdaki konuşma ile seçim tamamlanmıştır.

– İki sözüm daha var bilmeyene ve de bilip unutana! Burda Cengiz yasası yürümez. Çünkü soylular kurultayı yoktur bizim töremizde... Gazi birliğidir bu... Soyluluk ağır basabilemez, kendi başına... Kişinin değerine bakılır... (s. 158).

Akçakoca’nın bu konuşması Osmanlı toplum yapılanmasının en üst örgütlenmesini sunmaktadır. Yazar bu örgütlenmeyi Batı’daki gibi soyluluk ayrıcalığına değil, eşitlik esasına dayandırmaktadır. Marksizm ile de uyuşan bu devlet yapısı, Batılı yönetim şekillerine göre daha adil ve daha demokratik olması açısından Osmanlı’yı daha üstün bir konuma yerleştirmektedir.

Romanda “ORTAK” adı verilen bir yapıyla devletler üstü ticaret yapılanmasından bahsedilir. “Bütün Endonezya’dan Cermanya’ya, Seylân’dan

Afrika'nın göbeğine, Kanarya adalarından Moskova prensliğine, Basra'dan geceleri altı ay uzunluğunda Buzlu Dünya'ya kadar, yeryüzünü örümcek ağı gibi sarmıştı" (s. 162). "ORTAK" adı verilen bu yapılanma bir taraftan emperyalizmin ilkel versiyonu, diğer taraftan da dünya çapında bir istihbarat örgütü olarak işlev görmektedir. Marx tarafından ortaya atılan tarihsel maddeciliğe bağlı olarak, toplumların gelişme yasalarına göre her toplum kölelik, feodalite, kapitalizm ve sosyalizm aşamalarından geçecektir. Yazar böylece Marx'ın bu görüşüne uygun olarak toplumların kapitalizm aşamasında olduklarına vurgu yapar.

Devlet Ana, Marksist ideolojiyi yansıtan ayrıntılara yer verirken aynı zamanda Doğu ve Batı dünyasının ortak değerlerini ve ayrışan yönlerini de ele almıştır. Bu ortak değerlerden biri, Yunus Emre'nin söylediği deyişlerde Notüs Gladyüs'ün kulağına çalınmıştır. Yazar bunu iç monolog tekniğiyle ortaya koymuştur. Notüs Gladyüs bu deyişleri dinlerken Yeni Platonculuk ile İslamiyet'in karışması olan fikirleri sezmiştir. Bu sezgi, Doğu'nun da Batı kadar kültürel gelişmişliğe sahip olduğunun kanıtlarındandır. Ayrıca Kaplan Çavuş'un Batı ülkeleriyle aynı anda tüfeği icat etmeye çalışması teknik alanda da gelişmelerin takip edildiğinin işaretidir.

Roman boyunca sürekli arka planda tutularak kurgu üzerinde etkin rol oynayan bir diğer unsur ise cinselliktir. Kemal Tahir romanları için bir klişe özelliği gösteren cinsellik, romanda ideolojiyle de ilinti içerisindedir. "Her karakterini cinsellik noktasında düşkün çizen Kemal Tahir'de iyi karakterle kötü karakterin farkı eşcinsel olup olmamasına bağlanır. Ayrıca medreseli veya softaysa eşcinsel olma ihtimali artar." (Somuncu, 2013: 311). Keşiş Benito ve Çudaroğlu eşcinsellikleriyle Notüs Gladyüs, Kadı Hüsamettin, Domuzlu Kadısı, Alışar gibi olumsuz tipler aşırı cinsel eğilimleri ile kurguda yer alır. Kayı Boyu dışında bütün Müslüman toplumlarda eşcinselliğin yaygın olduğu Çudaroğlu tarafından dile getirilir. Ayrıca medreseler de cinselliğin ön planda yaşandığı yerler arasında gösterilmektedir. Acemlerde, Selçuklularda, Türkistan'da, İlhanlılarda, Moğollarda ve Konya Sultanlığı'nda oğlancılığın yaygın olduğu belirtilir. Kemal Tahir, bu işaretleri verirken anakroni yaparak aslında bu dönemde Kayılar dışındaki bütün topluluklarda bu tarz ahlaksızlıkların olduğunu göstermeye çalışır. Demircan'ın sözlüsü ile dışarıda birlikte olmasına rağmen toplumun bunu yadırgamaması, normal cinsel ilişkinin daha masum bir şekilde görüldüğüne örnektir. Bu da olumlu tiplerde cinselliğin kurguya yardımcı bir rolü olduğunu göstermektedir. Çünkü romanın başında verilen Demircan'ın ve

sözlüsünün öldürülmesi olayı, romanın sonuna kadar arka planda işlenerek kurgunun devamlılığını sağlar. *Devlet Ana* romanında “Kemal Tahir’in, tarihsel hiçbir sınırlama yapmadan Anadolu toplumunun tamamına has bir egzantiriklik olarak cinselliği hiç değiştirmeden anlatması, bütünüyle nihai ideolojik kabullerle oluşturulmuş bir söylemin ürünü olduğunu gösterir” (Somuncu, 2013: 313). Yani Kemal Tahir kahramanlarının cinsel eğilimlerini ideolojik söyleminin uygunluğuna göre şekillendirmiştir diyebiliriz.

Devlet Ana romanında üretim ve toprak ilişkisi, üzerinde en çok durulan konudur. Türk düşünce sistematığında devlet her zaman baba rolünderken, Anadolu ve toprak verimkâr yani anaç olduğu için her zaman ana rolünde olmuştur. Devletin niteliğinin ortaya çıkabilmesi için toprak birinci faktördür. ATÜ de toprağın mülkiyeti ve üretim ilişkisi üzerinden gelişme gösterdiği için, Kemal Tahir romanına “Devlet Baba” yerine “Devlet Ana” ismini vermiştir. Batı despotizminin olumsuzluklarını roman boyunca ön planda tutmaya özen gösteren yazar, “Despot Devlet Baba” yerine “İlimli Devlet Ana”yı tercih etmiştir. Romanın ana kahramanlarından olan Bacıbey’in sert görünümünün yanında, en yakınlarına bile sezdirmediği hoşgörüsü ve olaylar karşısındaki tutumu da olması gereken devlet anlayışına bir göndermedir ki Mavro, Karacahisar tekfurunun kardeşi Filatyos’un Mavro’yu istemesine karşılık Bacıbey’e “Gitmem, hayır! Öldürürler bunlar beni... Kırbaçladılar sabaha kadar. Verme beni, Devlet Ana” (s. 201) diye yalvarması ve Bacıbey’e yani Devlet Ana’ya sığınması da bu görüşü desteklemektedir.

Kurt Kanunu³⁶: Üç ana bölümden oluşan eserde, ilk iki bölüme polisiye unsurlar dolayısıyla aksiyon hâkimdir. Üçüncü bölüm ise, fikir ve tartışmaların yoğun olduğu bölümdür. Üçüncü bölüm, Kara Kemal’in değerlendirmeleri ile daha durağan bir yapıya sahiptir. Mustafa Kemal’e düzenlenmek istenen İzmir suikastının konu alındığı romanda, Cumhuriyet dönemi ekonomi politikaları, İttihatçıların durumu, Halk Fırkası (HF)’nin uygulamaları ve halifeliğin kaldırılması gibi konular Batılılaşma ekseninde incelenir. Yazara göre, Batılılaşma eğilimi ile birlikte devlet, Batılı ülkelerin güdümüne girmeye başlamıştır. Ticaretle de uğraşan Kara Kemal üzerinden Batılılaşmanın ekonomik boyutuna vurgu yapılır: “Sevmezler yabancılar, yerli iktisat kurumu kurmaya çabalayanları... Almanlar da beni bunun için sevmezdi... Kendi yağıyla kavrulmaya çalışan Doğulu suç işliyor Batılılarca” (s.

³⁶ Romanın ilk baskısı 1969 yılında yapılmıştır.

230). Yazar, özellikle Cumhuriyet'in ekonomi politikaları üzerinden sosyalist bir yaklaşım sergiler. Tanrısal bakış açısıyla ele alınan romanda yazar, sosyalist söylemlerini yansıtıcı merkez olarak kurguladığı Kara Kemal ve Emin Bey üzerinden aktarır.

Kara Kemal, İttihatçıların önde gelenlerinden olup önemli vazifeler almış biridir. İaşe Nazırlığı döneminde devlet eliyle birçok zengin yetiştirmiştir. Kemal Tahir'in karşı çıktığı görüşlerden biri olan bu uygulama Kemal Bey, tarafından da hata olarak görülür. Kemal Bey, Cumhuriyet yönetiminin benimsediği liberal ekonomi politikasına eleştirel bir bakış açısıyla yaklaşır. Bu politikanın devleti Batı'ya yaklaştırarak, iktisadî teşebbüslerin gelişmesini önleyeceği düşüncesine sahiptir. Ayrıca, serbest piyasa ekonomisinin Anadolu geleneğiyle de bağdaşmadığını düşünür. Aynı zamanda imparatorluğun kendi ellerinde öldüğüne inanan Kara Kemal, geçmişiyle hesaplaşma cesaretini gösterir. Kemal Tahir, Kara Kemal üzerinden İttihatçıların yapmış olduğu eylemlerin olumlu ve olumsuz taraflarını ortaya koyarak eleştirilerini oluşturur. Kara Kemal'in yansıtıcı kahraman olarak seçilmesi, yazarın İttihatçıları tam olarak desteklediğini göstermez.

İttihatçıların ünlü komitacılarından olan Abdülkerim Bey, romandaki önemli kahramanlardan biridir. Çeşitli yerlerde vali olarak görev yapan Abdülkerim Bey'in "Geçemedik komitacılıktan devlet adamlığına..." (s. 17) ifadesi, İttihatçıların içinde bulunan komitacıların sert tedbirlerine ve külhanbeyliğine işarettir. Abdülkerim Bey, İttihatçıların kendi içindeki bölünmeyi göstererek komitacı grubu temsil eder.

Yazarın "sahici Osmanlı" olarak tanımladığı Kara Kemal'i evinde sakladığı için İstiklâl Mahkemesi'nde yargılanan ve sonunda serbest bırakılan Emin Bey, ideal aydın tipini yansıtmaktadır. Zaman zaman yazarın sözcüsü konumunda da yer alan Emin Bey, Cumhuriyet dönemi aydın sorumluluğunun canlı bir örneği olarak karşımıza çıkar. Emin Bey, romanın sonunda, komitacılığı ile ünlü Abdülkerim Bey'e de yardımcı olmak amacıyla kendisini yine ortaya atar. Emin Bey'in mahkemede söylediği "Onlar sizi kovalasaydılar... Kıstırsaydılar... Siz de öyle hasta gelseydiniz, sizi de çeviremezdim." (s. 265) ifadesi önemlidir. Yani yazar, aydın kişinin taraf seçmeden zor durumda kalan kesimin yanında olması gerektiğini vurgulamaktadır.

Kapalı mekânların daha fazla yer aldığı romanda, mekân genellikle İstanbul'dur. Çok fazla ayrıntıya girilmeden anlatılan mekânlar, romanın kurgusu üzerinde belirleyici bir etkiye sahip değildir.

Yazarın diğer romanlarına oranla, bu romanında yöresel konuşmalara daha az yer verilmiştir. Bunda kahramanların genellikle İstanbullu olmasının etkisi vardır. Yöresel ağız özellikleri Gurbet Hala'nın konuşmalarında karşımıza çıkar.

Romanın ideolojik boyutunda, Anadolu toplumunun yapısı ile Batı'nın emperyalist ülkeleri ele alınarak, eğer Anadolu sosyalizme yaklaşırdı, Osmanlı Devleti'nin ayakta durmaya devam edeceği fikri vardır. Bunun için Kemal Tahir, Osmanlı Devleti'nin üretim biçimi ve toplum yapısı dolayısıyla aslında sosyalizme yakın bir devlet olduğu düşüncesindedir. Tahir'e göre, Osmanlı Devleti'nin Batı karşısında Doğu toplumlarını koruyucu bir rolü vardır. Bu durum ortadayken girişilen Batılılaşma hareketi devleti yıkılmaya götüren temel etkidir. "1914'te, yabancıların ALTI BİN okulu vardı, Osmanlı İmparatorluğu'nun sınırları içinde..." (s. 227). İmparatorluk içindeki Batı etkisinin artmaya başlaması ile birlikte devletin iç işlerine karışma hamleleri de artmış ve bu durum yıkılma sürecini hızlandırmıştır. Kara Kemal tarafından dile getirilen "Yüz elli yıldan beri bu memlekette, her zaman, bizim işlerimize karışan, daha korkuncu, her zamanda, sözlerini geçiren dış örgütler vardır." (s. 227) ifadesi, yazarın Batı ile ilgili düşüncelerini yansıtmaktadır. Bu sebeple, Osmanlı Devleti'nin yıkılması, halifeliğin kaldırılması, Cumhuriyet'in ilanı ve HF'nin kuruluşu gibi pek çok meselenin ardında yazar, Batı'nın parmağının bulunduğu işaret eder. Batılılaşma hareketi ile tanıştığımız, emperyalizmin sömürü odaklı yönetim anlayışının Osmanlı'ya uygun olmadığı, dahası bu anlayışın Cumhuriyet'e de zarar vereceği düşüncesi "Cumhuriyet'in karşılaşacağı en büyük tehlike nedir bilir misin? İmparatorluğu kurtarmak için bizim tasarladığımız çareleri, yeni devlet için geçerli saymak..." (s. 228) ifadesi ile Kara Kemal tarafından aktarılır.

Anadolu toplumunda burjuvanın olmadığı, üretim biçimi açısından da olmasının imkânsız olduğu fikrine sahip olan yazar, bu konuyu romanda şöyle işlemiştir: "Milli zengin adı, burjuvadır. Batı'da derebeyliğin içinde yetişir bu hayvan... Bundan önce de tarihte zengin vardır ama hiçbiri burjuva değildir. Hele Doğudakiler hiç değildir." (s. 117). Burjuva sınıfının olmadığı Anadolu'da, liberal ekonomiye geçiş ile birlikte yerli zenginlerin ortaya çıkacağı yine Kara Kemal tarafından aktarılır. Yazar, Cumhuriyet yönetiminin benimsediği serbest piyasa

ekonomisine karşı net bir şekilde tavır alır. Liberal ekonominin, devleti zamanla yine Batı'nın kucağına götüreceği endişesini güder. Cumhuriyet'in ayakta kalabilmesi için liberal ekonomiye karşı olan yazar, Kara Kemal'e halkın üretimde ve tüketimde örgütlenmesi gerektiğini söyler. Yani, üretimin de tüketimin de bütün halk tarafından ortaklaşa yapılması gerektiği ortaya atılır. Bu sosyalizmdeki üretim ve tüketim faaliyetlerinin yansımasıdır. Yazarın sahip olduğu Marksist fikirler, özellikle ekonomi ile alakalı planlama ve uygulamalarda ortaya çıkmıştır.

Batılılaşmayı Osmanlı'nın yıkılma sürecine girmesi olarak değerlendiren Kemal Tahir, Batılılaşma hareketinin karşısına sosyalizmi koyar. “Ya sosyalist devrim beş on yıl daha gecikseydi, ya da biz 1917'ye kadar savaş dışı kalabilseydik” (s. 228).

Sosyal adalet arayan Batı 1917'den sonra olduğu gibi, etiyile kemiğiyle meydana çıksaydı, biz Osmanlılar, devlet eliyle adam zengin ederek kapitalist Batı'ya benzeme çılgınlığından hemen vazgeçerdik. Halkımız bütün tarihi boyu sosyal adaleti uygulayacak devleti aramıştır. Biz tarihimizin gelenekleriyle buna yatkınız (s. 228).

Kara Kemal tarafından dile getirilen bu düşünceler, Kemal Tahir'in Osmanlı toplum yapısı ile ilgili fikirlerini yansıtmaktadır. Kemal Tahir'e göre, Osmanlı toplumunda toprağın özel mülkiyetinin bulunmaması, burjuva sınıfı gibi bir sınıfın ortaya çıkmasını engellemiştir. Üretimin hep birlikte yapılarak üretim fazlası malların devlet tarafından kullanılması bireysel para birikiminin önüne geçerek, bayındırlık hizmetlerinin devlet tarafından sağlanmasını zorunlu kılmıştır. Bu fikirler üzerinden Anadolu toplumunun sosyalizme yaklaştığını savunan Kemal Tahir, devleti yıkılmaktan kurtaracak yol olarak sosyalizm önerisinde bulunur. Eğer 1917 yılında Rusya'da meydana gelen Bolşevik Devrim'i savaş dönemi dışında daha uygun bir zamana denk gelseydi, Osmanlı toplumunun, yatkınlığından dolayı, bu sistemi benimseyerek Batılılaşma düşüncesinden vazgeçeceğini ve yıkılmaktan kurtulacağını düşünen yazar, bu tehlike sebebiyle, Batılı güçler tarafından, Osmanlı'nın savaşın içine çekilerek hızla yıkılma sürecine itildiğini vurgulamaktadır.

1926 yılında Mustafa Kemal'in İzmir'i ziyareti sırasında gerçekleştirilmek istenen suikast girişimini konu alan romanda, İttihatçılar, Batılılaşma, işçilerimize karışan yabancı devletler, Osmanlı'nın yıkılması ve Cumhuriyet devrimleri gibi konular ele alınmıştır. Özellikle dikkat ettiğimiz ideoloji meselesi ise, daha çok Batılılaşma konusu ve 1917 Rus Devrimi üzerinden verilmiştir. Yazarın sözcüsü

olarak karşımıza çıkan Kara Kemal hem suikast işine karışmış hem de sosyalizmi savunan fikirleri ortaya koymuştur. Romanda ideoloji bir propaganda aracı olarak değil, fikir düzleminde tartışma oluşturacak şekilde işlenmiştir.

Büyük Mal³⁷: *Büyük Mal, Yedi Çınar Yaylası ve Köyün Kamburu* üçlemesinin son kitabıdır. Anadolu ağalık geleneği ile köylünün ele alındığı romanda, Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki siyasi hayatın köye yansımaları ele alınır. Üç ana bölümden oluşan eserin kurgusal yapısını ATÜT fikrine dayalı toplumsal yapı oluşturur. Yeni siyasi hayat ile zenginleşen unsurların köylü üzerindeki olumsuz etkilerini tartışan yazar, tam anlamıyla köylüyü destekleyen bir noktada da durmaz.

Kasabanın önde gelen zenginlerinden Yayla Padişahı Sülük Bey, Anadolu ağa tipini temsil eder. Kaçakçılık ile uğraşan Sülük Bey, köylüyle devlet arasındaki ilişkileri düzenlemeye çalışır. "Ağalık vermekle olur." düsturunu yerine getirmeye çalışır. Bu sayede köylünün güvenini kazanır. Ağalık sistemini köylünün devlet ile olan ilişkilerini düzenleme ve köylüye destek çıkma hususunda olumlu gören yazar, toplumun kendi içinden çıkan bu sistemi destekler. Ancak kazandığı bu güveni kendi çıkarları doğrultusunda kullanan Sülük Bey, yazarın çizdiği ağalık çerçevesinin dışında kalır.

Kasabanın bir diğer zengini ise, Çakır Kâhyaların Hacı Kenan'dır. Hacı Kenan, Ermeni kırımını sırasında Krikor Efendi'nin mallarının üzerine konarak zenginliğe kavuşmuştur. Sülük Bey'e atılan iftira Hacı Kenan'dan çıkmıştır. Sülük Bey ile Hacı Kenan'ın zenginlikleri arttıkça aralarındaki çekişme de artmıştır. Sülük Bey ve Hacı Kenan üzerinden yazar, sermayenin tek elde toplanmasının ortaya çıkaracağı çatışmayı göstermiştir.

Emey Hanım, Sülük Bey'in babası Kara Abuzer'in karısıdır. Kara Abuzer'in ölümünden sonra Sülük Bey'le birlikte işleri idare eder. Aslında Sülük Bey'in arkasındaki gücü temsil eder.

Roman, 1937 yılını konu almaktadır. Kronolojik takibin mümkün olduğu romanda, olaylar Yedi Çınar Yaylası ve Çorum'da geçmektedir. Zaman ve mekân unsurlarının ideoloji üzerinde bir etkisi yoktur.

– Dur hele aman Beyim! BÜYÜK MAL kitap adı hiç olamaz!

---

³⁷ Romanın ilk baskısı 1970 yılında yapılmıştır.

- Neden bakalım, Mustafa Yıldız Ağa!
- Şundan ki... Bizim buralarda SIĞIR anlamına gelir. BÜYÜK MAL... Bildiğin ÖKÜZ...
- Hay çok yaşa Mustafa Yıldız, daha iyi dedin ya... (s. 7)

Romanın girişinde yer alan bu epigraf, *Büyük Mal* isiminden içeriğe doğru incelendiğinde yazarın Sülük Bey tipiyle değişen ağalık sistemini eleştirdiği görülür. Ayrıca Çalık Kerim'in söylediği şu sözler köylünün de “Büyük Mal” olarak eleştirildiğini gösterir:

Bu senin Sülük Bey'inin, benim hesapça, şu kadar yüz öküzü vardır, her biri Sülük Bey'in kesesine çabalamaktadır. Yarın üç yüze yakın öküzün borcunu yatıracak pankaya Sülük Bey'iniz, öğleden sonra, herifler yeniden borçlanmış gibi çekip alacak yatırdığını gerisin geri... Adam başına beşer kayma haracı vardır Sülük Bey'in bu işte... (s. 23).

Cumhuriyet'in ilk yıllarını konu alan roman, siyasal düzen değişmiş olsa da köylünün hayatında hiçbir şeyin değişmediğini ifade eder. “Siyasî gelişmelere rağmen, ağa ve eşraf, ekonomik gelişmelerini, köylüyü sömürmelerini sürdürmüşlerdir” (Naci, 2013: 268). CHP'nin ileri gelenlerinden olan Sülük Bey'in konukları vali, jandarma komutanı ve ceza revidir. Yani Sülük Bey, siyasi desteği de arkasına alarak, kanunsuz işler yapıp devlet aracılığıyla köylüyü sömürmeye devam eder ve böylece Sülük Bey'in sonu hazırlanır.

Kemal Tahir, ATÜT üzerine kurduğu Anadolu toprak ilişkisi üzerinden yeni siyasi süreci irdeler. ATÜT'e göre toprak üzerinde özel mülkiyet yoktur. “Osmanlı toprak düzeninin, Batı'daki derebeylik sistemine benzemediğini düşünen yazar, Lenin'in ‘ulusal prensipler’ olarak tanımladığı her toplumun kendi özgürlüğüne dayalı bir sosyalizmi benimsediğini rahatlıkla görürüz” (Yalçın, 2011: 188). Ancak romanda Sülük Bey için “Yayla Padişahı” tabiri kullanılır (bu ironik bir nitelemedir). Bununla birlikte yaylada çok geniş topraklara sahip olduğu öğrenilir. Oysa Anadolu bozkır kültüründe yaylaların özel mülkiyeti yoktur. Anadolu'da soyluluk esasına bağlı derebeyliğe benzeyen bir ağalık kurumu olmamasına rağmen, Sülük Bey'in bir derebeyini hatırlatan uygulamaları ve hiçbir üretim faaliyetine katılmaması onun sonunu hazırlayan en önemli faktördür.

- Vay şimdi Bolşeviklik bize mi düştü?

- Sana elbette... Koca Tanrı'ya şükür, böyle adlar bize düşebilemez.
- Demek böyle adlar... Size... Hiç düşemez. Neden Kara Abuzer'in Sülük?
- Çünkü bizde şunun bunun malını bölüşmek yoktur, hele borcunu inkârdan gelmek hiç yoktur.
- Evet, sizde mal bölüşmek yoktur, toptan soymak vardır... (s. 59).

Sülük Bey ile Madanoğlu arasında geçen bu konuşma, Sülük Bey'in sosyalizme uzak olduğunu gösterir. İdeolojiyi ön plana almak için yazar, Sülük Bey'in sonunu romanın başında hazırlar. Sülük Bey'in ölümünde sonra bir dağılma başlar. Bunca zaman elde ettiği bütün kazanımları elden gitmiştir. Hem Sülük Bey'in ölümü hem de Kenan Efendi'nin ölümü, ölümün ötesinde bir şeyler ifade eder. Yazar, ATÜT'e dayanmayan uygulamaların sonunda kendi kendisini yok edeceğini Sülük Bey ve Hacı Kenan'ın ölümleri ve bütün mallarının yok olması ile gösterir.

Sülük Bey'in, Atatürk'e suikast yapacağı iftirasına uğraması ile olayların gelişmeye başlaması, Sülük Bey ile Hacı Kenan arasındaki sürtüşmeler ve roman boyunca cinselliğin fazlaca ön plana alınması, romanda ideolojik söylem ve işaretleri geri planda bırakmıştır.

2.1.1.7. Samim Kocagöz (1916 - 1993)³⁸

1916 yılında Aydın Söke'de geniş topraklara sahip bir ailenin üyesi olarak dünyaya gelen Kocagöz, eserlerinde Menderes Irmağı etrafında doğup büyüdüğü yerleri ve buralardaki hakim güçlerle halkın çatışmalarını, yörüklerin yaşamını, Kurtuluş Savaşı'nı ve Anadolu'yu ve yaşadığı dönemlerdeki sosyo - politik hayatı anlatır.

“Geleneksel toprak ağalığı içinde yetişen, babasından kalan beş yüz dönüm tarladan sağladığı gelire geçimini sağlayan Kocagöz, burjuva sınıfından çıkarak halkçı ve toplumcu bir anlayışla eserler verir.” (Taş, 2013: 85) Sosyalist gerçekçi sanat anlayışıyla hikâye, roman, inceleme ve tiyatro türlerinde birçok eser veren Samim Kocagöz, eserlerinde toplum düzenindeki aksamaları göstererek, bu aksaklıkların giderilmesini ve toplum düzeninin geliştirilmesini hedefler.

Eserlerinde göze çarpan unsurlardan bir diğeri de Atatürkçü bakış açısıdır. Özellikle Kurtuluş Savaşı'nı ve Millî Mücadele'yi konu alan eserlerinde bu durum

³⁸ Yazar ve eserleri hakkında ayrıntılı bilgi için bk. (Taş, 2013).

açıkça görülür. Atatürk milliyetçiliğini benimseyen yazar, “toplumculuğunun milliyetçilikle uyumlu sentezi, ulusal olma bilinci ile evrensele ulaşabilme gerçeğine bağlanması, yazarın dünya görüşünü şekillendirir” (Taş, 2013: 84).

Kalpahlılar³⁹: Millî Mücadele'nin anlatıldığı iki ciltlik Kalpahlılar romanı, yazarın vermiş olduğu bilgilere kaynak göstermesi dolayısıyla bir belgesel roman olarak değerlendirilebilir. Millî Mücadele'nin başlangıç yıllarını konu alan romanda, bir aşk hikayesi ile birlikte Anadolu'daki gizli teşkilatlanma ve bu teşkilata aktarılan gizli bilgiler, millet bilinciyle halkın Kuva-yı Milliye etrafında toplanması ve bir taraftan Mustafa Kemal'in başlattığı mücadelede emperyalist güçlerle savaşılırken diğer taraftan da yurt içindeki işbirlikçi güçlerle olan mücadele anlatılır. Millî Mücadele kahramanlarının kullandığı kalpaklar, mücadelenin bir simgesi olarak romana adını verir. “Millî mücadeleyi anlatan yazar, bu eserinde Kemalist gerçekçilikle, şoven duygularından uzak bir milliyetçilik anlayışını da sezdirir” (Taş, 2013: 69).

Hakim bakış açısıyla yazar anlatıcının ağzından anlatılan eserde, bu tekniğin bütün imkanlarını kullanılır. Türk milletinin mücadelesini ve zaferini konu alan romanda yazar, kendi düşüncelerini de dile getirir. İngilizlerin sömürgeci anlayışla Yunan'ı kışkırtarak üstümüze saldırdığı, Yunan'ın Küçük Asya hayaline kapıldığı, ancak tarih boyunca bu ve benzer saldırılarda karşılarında Türkleri buldukları, bu mücadelenin de kazanılacağı yazarın düşünceleri olarak roman boyunca görülür.

Hukuk öğrenimi görmüş olan Yusuf, Çanakkale Savaşı'na katılmış, oradan gazi olarak geri dönmüştür. Millî Mücadele döneminde de Kuva-yı Milliye içinde aktif rol alarak Anadolu'ya geçmiştir. İçinde vatan, millet sevgisi bulunan Yusuf, romandaki aydın bakış açısına sahip kişidir.

Kuva-yı Milliye'nin gizli teşkilatında görev alan Talip, polislikten atılmış biridir. Kuvayı Milliye'nin yirmi beş numaralı ajanı olarak Damat Ferit Paşa'nın aldığı kararları teşkilata iletmekle görevlidir. Bu görevi sebebiyle Damat Ferit'in serkatibinin kızı Müjgan ile ilişki kurarak bu bilgileri edinir. Müjgan'a Kemalist olduğunu söyler, Müjgan'ı da Kuvayı Milliye'ye dahil eder. Vatansever biri olan

---

³⁹ İki cilt olarak yayınlanan “Kalpahlılar - Doludizgin” romanları, 1959 - 1961 yılları arasında Vatan gazetesinde tefrika edildikten sonra, “Kalpahlılar”ın 1962 yılında, “Doludizgin”in ise 1963 yılında ilk baskısı yapılır.

Talip, İstanbul'dan Anadolu'ya kadar Kuvayı Milliye adına çeşitli çalışmalarda bulunur.

Romanın vaka zamanı 15 Mayıs 1919 ile 28 Mayıs 1919 arasındadır. Millî Mücadele'nin başladığı bu zaman diliminde yazar, olayları bazı yerlerde tarih belirterek kronolojik olarak sıralar. Ulus devletinin kurulmasındaki en önemli aşamaların yaşandığı bu zaman dilimi yazarın vermek istediği mesajlara uygun olarak seçilmiştir. “Atatürkçü fikirlere yürekten bağlı olan yazar, kaderde ve yaşayışta birlik içinde bulunan insanları, aynı devletin vatandaşı olarak görmenin, insanlık açısından kaçınılmaz olduğu inancındadır” (Taş, 2013: 70). Bu sebeple vaka zamanının seçimi ile Atatürk'ün fikirleri etrafında bir arada yaşayan, bağımsız bir toplum hayali verilmek istenen mesajlar açısından örtüşmektedir.

Romanda geniş ve dar mekânların kullanımı Millî Mücadele'nin seyrine göre değişir. Geniş mekân olarak İzmir'e, işgalin gerçekleştiği gün sisli, kasvetli bir hava hakimdir. Yunan askerlerinin Manisa'ya girmesinden sonra mekân, bir mezara benzetilir. “Bolu, Düzce ayaklanmalarında ise geniş mekândan dar mekâna geçiş vardır” (Taş, 2013: 236). Çünkü Bolu ve Düzce'de Kuvayı Milliye taraftarları tutsak edilmiştir. Romanda geniş mekânlar dış güçlerle olan savaşın etkili olduğu yerlerken, dar mekânlar da genellikle İstanbul Hükümeti'nin etkili olduğu yerlerdir. Ancak Kuvayı Milliye'nin istihbarat çalışmalarının yapıldığı yerler de dar mekân özelliği gösterir. Ayrıca İstanbul, padişahın yönetim merkezi olması açısından, Ankara ile çatışma halindedir. Mustafa Kemal ve Ankara'nın etkisi roman boyunca hissedilmesine karşın, ikisi de fonda yer alan unsurlar arasındadır. Kendi başlarına değil taşıdıkları anlam bakımından son derece önemlidirler.

Samim Kocagöz destansı bir tarzda ele aldığı eserini coşkulu bir üslupla anlatır. Müjgan'a İngilizce günlük tutturması, Salih Efe'nin diyaloglarındaki canlılık ve samimiyet, Kocagöz'ün kahramanlarını kültürel durumlarına uygun bir şekilde ele aldığını gösterir. Arapça ve Farsça kökenli sözcükler, orijinaline uygun olarak, Nutuk'tan yapılan alıntılarda göze çarparken, kahramanların konuşturulmasında bundan kaçınılır. Bu da romanın anlaşılması ve verilen mesajların okuyucuya ulaşması açısından önemlidir.

Samim Kocagöz, Millî Mücadele'yi emperyalizmle mücadele olarak görür ve bu konuda şunları söyler:

Mustafa Kemal ve Anadolu, Osmanlı ile önce savaştı, sonra da bizi mahvetmek isteyen emperyalist, kapitalist büyük devletlerle kıyasıya bir savaşa girişti. İşte Mustafa Kemal'in Anadolu ayaklanması, bu yüzden antiemperyalist bir savaş olarak, dünyada ilk kez verilen antiemperyalist bir savaş olarak tarihe geçti. Ve bütün dünyadaki sömürülen (mazlum) ulusların simgesi oldu bu savaş... (Kocagöz, 1976: 110).

Bunu da romanda Damat Ferit Paşa'nın serkatibine söyletir: "Fransız tarihi ibret verici hürriyet savaşlarıyla doludur. İngilizler de öyledir. Ancak bunlar söz konusu kendi hürriyetleri olduğunda böyledir. Başka devletler için böyle bir hürriyet savaşı doğru kabul edilmez." (s. 271).

Bu düşünce yazarın emperyalist devletleri tanımlamak için kullandığı bir yöntemdir.

Dışarıdan gelen emperyalist baskıların yanında bir de yurt içinden gelen baskılar vardır. Bu baskılar emperyalist devletleri destekleyenler tarafından yapılmaktadır. Bu sebeple İstanbul Hükümeti emperyalist devletlerle işbirliği içinde olduğundan düşman olarak görülür.

Sosyalist gerçekçi bir sanat anlayışına sahip olan Samim Kocagöz, Kalpaklılar romanında Millî Mücadele dönemini işlerken, dönemin şartlarını ortaya koyarak haklı bir mücadele verildiğini eserinde yansıtır. Atatürkçü düşüncelerle yola çıkarak ve uzun araştırmalar sonucunda tamamladığı eserinde açık ideolojik göndermeler bulunmamasına rağmen, Mustafa Kemal'in çizdiği yolun ve verdiği mücadelenin haklılığını ortaya koymaya çalışır.

Doludizgin⁴⁰: *Kalpaklılar* romanı ile başlayan Millî Mücadele dönemi konusu bu romanda da devam eder. Kalpaklılar'da daha çok padişah taraftarı iç güçlerle olan mücadele anlatılırken, Doludizgin'de dış güçlerle mücadele ve dış güçlerin memleketten kovulması canlı bir üslupla anlatılır. Romanın ikinci cildinde Kalpaklılar'ın daha hareketli bir şekilde düşman üzerine yürümesinden dolayı romana *Doludizgin* ismi verilmiştir.

Kalpaklılar'da olduğu gibi bu romanda da hakim bakış açısı ve yazar anlatıcının ağzından emperyalizmin eleştirisi yapılır. Yazar, Millî Mücadele'yi,

---

⁴⁰ İki cilt olarak yayınlanan "Kalpaklılar - Doludizgin" romanları, 1959 - 1961 yılları arasında Vatan gazetesinde tefrika edildikten sonra, "Kalpaklılar"ın 1962 yılında, "Doludizgin"ın ise 1963 yılında ilk baskısı yapılır.

yüzyıllardan beri bir kene gibi insanların kanını emen sömürgecilik ve emperyalizmin yok ediliş mücadelesi olarak görür.

Romanın birinci cildinde bulunan birinci dereceden kahramanlar bu ciltte de yer alır. İstanbul'da istihbarat sağlamakla görevli olan Talip bu ciltte Anadolu'da görevli olarak karşımıza çıkar. Anadolu'ya geçen Talip, bu geçiş esnasında yanında götürdüğü Müjgan'ı düşman kurşunu ile kaybeder. Yusuf ve Salih Efe birlikte dövüşerek İzmir'e kadar ulaşır ve memleket düşman işgalinden kurtarılır.

Romanın vaka zamanı Ağustos 1920 ile Eylül 1922 arasındadır. Bu zaman dilimindeki olaylar kronolojiye uygun olarak anlatılırken, bazen zamanda geriye dönüşler yapılır. Romanın vaka zamanı Millî Mücadele'nin hız kazandığı dönemleri ele alması ve cepheden cepheye koşarak zafere ulaşılmasını konu alması bakımından romanın ismi ile bir bütünlük gösterir. Bu zaman dilimi Mustafa Kemal'in fikirlerinin ve başlattığı mücadelenin yurt geneline yayılarak topyekün bir savaş ortamı oluşturması ve romanda verilmeye çalışılan bağımsız bir ulus devlet kurma çabalarını anlatması bakımlarından önemlidir.

Cephelerdeki hareketliliğin oldukça canlı bir şekilde aktarıldığı romanda “mekân, açık yani geniş mekân olarak şekillenir” (Taş, 2013: 237). İnebolu, Sakarya, Metristepe, Duatepe, Kocatepe ve Dumlupınar bu açık mekânlardan en önemlileri olarak romana dinamizm kazandırır.

Canlı bir üslupla hareketliliğin hiç düşmediği romanda, Türklerin emperyalizme karşı verdiği savaşta emperyalizmin ve sömürünün üstüne “doludizgin” gittiği anlatılırken, bu anlatımlarda kullanılan sade dil romanın mesajlarının anlaşılması açısından önemlidir.

Romanda eşkıyalık konusu da iki farklı boytta ele alınır. Padişahlık döneminde korsanlığı, eşkıyalığı hak olarak görenler, Millî Mücadele döneminde Mustafa Kemal ile birlikte düşmana karşı saf tutmuşlardır. Millî Mücadele döneminde korsancılık, eşkıyalık memlekete ihanet olarak görülür. Yani yazar, eşkıyalık ve korsanlığı bir hak arama durumu olarak ele alır. Padişah dönemindeki baskılar, ekonomik sıkıntılar bu durumun ortaya çıkmasına sebep olan faktörlerdir. Ancak düşman işgaline karşı memleketi savunmada korsan ve eşkıyalar da büyük fedakarlıklarda bulunurlar. Burada korsanlık ve eşkıyalık baskıya ve haksızlığa karşı bir direniş sembolü olarak

görülür. Aynı zamanda bir zihniyet meselesini de vurgulayarak romanda ideolojik boyutta yer alır.

Millî Mücadele döneminde Rusların bize sağladığı silah ve cephane yardımları da ideolojik bir bakış açısıyla temellendirilir. İngilizleri en büyük sömürgeci olarak niteleyen yazar, Çarlık Rusya'nın yıkılmasının ardından, halkın idaresinde bir yönetim kurulduğunu, bu sebeple Rusların da İngilizlere karşı olduğu ve emperyalist bir tehlike ortaya çıktığında halk idaresindeki yönetimlerin de kolayca birleşebildiğini Kaymakam İsmail Hakkı Bey aracılığıyla ortaya koyar. Bununla yazar Sovyet Rusya'nın emperyalizme karşı Türkiye'yi desteklediği fikrini ortaya atmıştır.

Millî Mücadele'nin emperyalizme karşı verilmiş bir savaş olduğu düşüncesi sol ideolojilere yakın olan bir söylemdir. Yazar bunu dile getirmekle birlikte verilen mücadelenin, namus, şeref, insanlık haysiyeti ve özgürlük kavramlarını mücadelenin başlamasında ve kazanılmasında birinci derecede etkili olduğunu ortaya koyar.

Samim Kocagöz, her ne kadar sosyalist gerçekçi bir sanat anlayışı içerisinde yer alsa da *Kalpakkıllar* ve *Doludizgin* romanlarında açık bir ideolojik tavır ortaya koymamıştır. Sosyalizme yaklaşan fikirlerine rağmen, Millî Mücadele'yi anlattığı bu romanlarında Mustafa Kemal çizgisinde bir anlayış ve antikapitalist bir bakış açısıyla ulusal mücadeleyi anlatır. Yazar, Kurtuluş Savaşı'nı konu olarak seçmesini ise “geleceğe atılım için toplumun ve insanın duygularını ayakta tutmak, geçmişe dayanarak geleceği aramaktır.” (Kocagöz, 1976: 111) şeklinde açıklamaktadır.

***Bir Karış Toprak*⁴¹**: Bir önsöz ile başlayan romanda yazar, Söke ovasının Nalbantlar köyüne ulaşır ve burada Koca Hasan isimli kahveciden “Yörük Tımarı” isimli hikâyeyi anlatmasını ister. Romanın ortaya çıkış hikâyesini anlatan yazar, iki varyantı olan bu hikâyenin eski varyantını *Bir Karış Toprak* romanında, yeni varyantını da *Bir Çift Öküz* romanında işler. *Bir Karış Toprak* romanında yerleşik hayata geçmeye çalışan bir grup yörükün başıdan geçenler anlatılırken Osmanlı Devleti'nin toprak politikası eleştirilir. Zaten kültürel olarak toprak sahibi olup, yerleşik hayata geçmeye müsait olamayan yörükler, bir de bu toprak sisteminin olumsuzlukları karşısında toprağa kök salamadan obalarına dönmek üzere dağlara doğru yol alırlar.

Koca Yörük Ali, yörük oymağının ağasıdır. Adaletli bir ağa olan Yörük Ali, oymağı bir arada tutarak yörük yaşantısını devam ettirebilmek için elinden geleni

---

⁴¹ Romanın ilk baskısı 1964 yılında yapılmıştır.

yapar. Yeğeni İbrahim'in yerleşik hayata geçme düşüncesini yayması ve kendisine taraftar bulması üzerine oba reislerini toplayarak bir kurultay düzenler ve gitmek isteyenlere altın desteğinde bulunarak gitmelerine izin verir. Ancak bu gidişin hayır getirmeyeceği konusunda onları uyararak, Osmanlı toprak düzenini beğenmediğini, bütün Anadolu toprağının padişah malı sayılmasının doğru olmadığını belirterek, Osmanlı toprak sistemindeki aksaklıkların yörükleri yurtlanma konusunda olumsuz etkileyeceğini düşünür.

Veli, Koca Yörük Ali Ağa'nın oğludur. Babası gibi töreyi bilen ve töreye sahip çıkan biridir. İbrahim'in karşısında babasının yanında yer alır ve toprak sahibi olmak isteyenlere katılmaz.

İbrahim, Koca Yörük Ali Ağa'nın yeğenidir. Çocukluğundan beri hırslı biri olan İbrahim, toprak sahibi olup ağa olabilmek için yörükleri kandırarak onları ovaya indirir. Diğer ağaları da arkasına alarak yörükleri sömürmeyi onlar sayesinde daha fazla toprak sahibi olmayı planlar. Göç ettikleri ilk yıl Menderes Irmağı'nın taşması üzerine köylülerin topraktan ürün alamaması ve bunun üzerine yörüklerin yeniden yörük hayatına dönmek istemesi İbrahim'in planlarını kolaylaştırır. Yörüklerin almış olduğu toprakları yarı parasını peşin vererek onlardan satın alır. Osmanlı'daki toprak ağalığının bütün olumsuzlukları, insanları nasıl kendilerine köle ettikleri İbrahim üzerinden canlandırılır. Böylece İbrahim, romanda eleştirilen düzenin ve ideolojinin sözcüsü olarak değerlendirilebilir.

Yakup, İbrahim ve Veli'nin çocukluk arkadaşıdır. İbrahim ile birlikte yerleşik hayata geçenler arasındadır. Yakup, fizik olarak güçlü kuvvetli ve heybetli biridir. Adaletli biri olan Yakup, her nasılsa yanılıp geldiği bu ovada perişan hale düşen yörüklerin sözcüsü konumundadır. Romanda İbrahim'in karşısındaki güç olarak yer alır. Yakup da babasından öğrendiği gibi, Osmanlı toprağının padişah ve ağaların malı olduğunu, köylülerin toprak üzerinde hiçbir hakkının olmadığını düşünür. Bu sebeple “toprak verilmez alınır” (s. 153) diyerek, toprağın padişahтан, ağanın elinden ve gerekirse Menderes'in elinden alınabileceğini savunur. Yazarın sözcüsü konumunda olan Yakup, feodal yapıya bir tepki olarak romanda yer alır. İbrahim ve Yakup çatışması üzerinden yazar, kendi ideolojik anlayışına ulaşmaya çalışır. “Kul, kula köle olamaz. Emme kullar birarada... kendi başlarına buyruk düzen içinde yaşamalı. Kimse, kimsenin malını, gücünü, kişiliğini sömürmeye kalkışmamalı” (s. 144). Yakup'un söylediği bu sözler, yazarın sömürü düzenine karşı olan tutumunun bir

yansımasıdır. Yazarın önerdiği ideal toplum düzeni, insanların belli bir düzen içerisinde, birarada yaşadığı ve sömürünün olmadığı sosyalist bir düzendir. Osmanlı'nın düzeni toplumsal alanda aksaklıklar meydana getirdiği için eleştirilir.

“Romanın son paragrafında ‘o gün, bugün, yetmiş yıldır’ diye belirtilen vaka zamanı, eserin anlatma zamanı olan 1964 yılı dikkate alındığında 1894 yılına denk düşer” (Taş, 2013: 205). 2. Abdülhamit dönemine denk gelen vaka zamanı, Osmanlı'nın toprak sistemini mevcut koşullar içerisinde işlemesi, yazarın çizmeye çalıştığı ideolojik panoromayı yansıtması açısından önemlidir.

Aydın'ın Söke ovası çevresinde geçen vakada, yörüklerin yaşayışını ve ova köylüsünün ağa karşısındaki olumsuz durumları yansıtılır. Bu olumsuzluklar işlenirken mekânın kullanımı dikkat çeker. Burada mekân - toprak - üretim konularında Marksizme ait fikirler görülür. Doğadan ve göçebelikten aldıkları özgürlük hissiyle adaletli bir düzen içerisinde yaşayan yörükler, yerleşik düzene geçmek isteyenlere çeşitli telkinlerde bulunarak onları vazgeçirmeye çalışır. Yörüklerin göçebe yaşam tarzının yansıtılmasıyla Osmanlı toprak sistemi ve üretim güçlerinin ele alındığı romanda, köylüler devletten her zaman korkan kişilerdir. Çünkü devlet onlardan vergi ister, asker ister ama onları koruyacak bir düzen kurmaz. Bu sebeple köylü padişaha, ağaya köle olur. Yazar bunu şöyle ifade eder:

Osmanlı toprağı, Osmanlı padişahının malıdır. Ancak Osmanlı ağasının işlemesine izin verir. Bu toprağın bir kısmında Osmanlı köylüsünün hakkı yoktur. Köylü, ağa izin verirse sürer toprağı... Yörüklere gelince ne padişahı ne de ağası, onları adamdan saymaz. Sözü'nün kısası, Osmanlı köylüsünün, Türkmen Yörüğünün, Anadolu toprağında sözü geçmez (s. 107).

Anadolu'da toprak ağalığına dayalı olarak ortaya çıkan feodal yapının sorumlusu Osmanlı'dır. Osmanlı Devleti'nde toprak devletin yani padişahın malı sayılır ve toprakların büyük bir kısmı mirî arazi denilen devlete ait arazilerden oluşur. Özel mülkiyete ait araziler ise çok küçük bir dilimi kapsar. Osmanlı'da köylünün kendi toprağı olmadığı için köylü, toprağı elinde bulunduran ağaların izniyle, ağaların toprağını işleyebilir. Böylece köylünün sarf ettiği emek giderek bir meta değeri almaya başlar ve köylünün emeği ücretlendirilir. Bu süreç sonunda köylü, Marks'ın deyişiyle toprağı yabancılaşır. Bu yabancılaşma süreci ise, egemen güçlerin daha da güçlenmesine sebep olur.

Menderes kıyısında geniş topraklara sahip olan İbrahim, toprak ağası olma yolunda ilerlemeye devam eder. Yörüklerin yerleştiği mekân olan Subaşı Köyü'nün yerlileri ise, toprakları ve herhangi bir gelirleri olmadığı için İbrahim'in tarlalarında çalışmak zorunda kalırlar.

Yazar, bütün eleştirilerini buraya yönelterek toplumsal açıdan kusurlu olan bu sistemi eleştirmektedir. Anadolu köylüsünün ve yörüklerinin rahata kavuşması için bu sistem değişmelidir. Yakup'un şu sözleri hem romanın ana fikrini hem de yazarın kurtuluş reçetesini yansıtır:

Yörük kızanı, Osmanlı kızanı elele vermeli... bu köyü, bu toprağı gül bahçesine çevirmeli. Herkes bir karış toprağın değerini bilmeli... Menderes suyunu yulara, geme almalı... Yağmurun bile çaresine bakmalı... bir de Fatma kadıncık, bu işlerden önce ağa milletini adamdan saymayacaksın... Bir karış toprağının ağası kendin olacaksın! (s. 144)

Eserde Yörüklerin yaşantısı, geleneği ve töresi destansı bir üslupla anlatılır. “Yörüklerin dağdan inmesi ve çiftçilik yapması ile destansı üsluptan yalın bir üsluba geçilir. Tekrar dağlara dönüş söz konusu olunca, yine destansı bir üslupla dağlara, obaya dönüş anlatılır” (Taş, 2016: 71). Yörükler ve Osmanlı'nın yaşam tarzı olarak farklılıklarını ortaya koyan eserde, ideolojik tutum yazarın üslup özelliklerinde de görülür. Osmanlı toprak sisteminin eleştirilerek yerleşik hayata geçmeye çalışan Yörüklerin anlatıldığı bölümlerde yalın bir üslup kullanılırken, Yörük yaşantısının anlatıldığı bölümlerde destansı üslup kullanılarak iki yaşam tarzı arasındaki fark üsluba da yansır.

Yazar romanında bir kurtuluş reçetesi sunarken açık ideolojik mesajlar vermez. Ancak yazarın konuya bakış açısından ve söylemlerinden hareketle (sömüren – sömürülen / ağa – köylü) Marksizme yaklaşan bir düşünceyle eserini kaleme aldığı söylenebilir.

Bir Çift Öküz⁴²: *Bir Karış Toprak* romanının devamı olan *Bir Çift Öküz* romanı, DP'nin iktidarda olduğu dönemi konu alır. Romanda, devletin Bulgar göçmenlere verdiği tarlaları ellerinden almak isteyen İbrahim ve göçmenlere destek çıkan Yakup Emmi ile İbrahim'in oğlu Hasan'ın mücadeleleri anlatılır. Egemen güçler ile ezilen güçler arasındaki mücadele, siyasi alanda HP - DP çatışması

⁴² Romanın ilk baskısı 1970 yılında yapılmıştır.

etrafında gelişme gösterir ve toprak sistemi, siyasi durum ve köylünün kalkındırılması gibi konular etrafında ideolojik görüşler yansıtılır.

“Kocagöz’ün hemen hemen bütün eserlerinde belirgin bir özellik olarak ortaya çıkan konuşma / diyalog yöntemi ile kahramanların bakış açısı ve anlatıcılığına yer verme, *Bir Çift Öküz*’de de dikkat çekici niteliktedir” (Taş, 2013: 320). Hakim bakış açısının kullanıldığı romanda, diyaloglar yoluyla kahramanların olaylara bakış açısı yansıtılır ve onların ideolojik olarak hangi tarafta yer aldıkları gösterilmeye çalışılır.

İbrahim, *Bir Karış Toprak* romanında olduğu gibi ağalığının etkisini genişleterek hayatına devam etmekte, dönemin siyasi fırsatlarından yararlanarak memurları da kendisinin kölesi gibi görmektedir. Romanda hakim gücü temsil etmektedir.

Yazarın sözcüsü konumunda olan Yakup Emmi’nin *Bir Karış Toprak* romanında başlayan İbrahim’le mücadelesi bu romanda da devam etmektedir. Yörük töresine bağlı, Millî Mücadele’ye katılmış biri olarak Türklüğünün bilincine varmıştır. Atatürk’ün izinde bir köylü olarak ezilenlerin ve göçmenlerin yanında, hakim güçlerin karşısında yer alır.

İbrahim Ağa’nın oğlu Hasan, okumayı çok istemesine rağmen babasının yüzünden okulu yarıda bırakmış biridir. Babasına duyduğu öfkenin en büyük sebebi budur. Bu öfke ile, az da olsa, okumanın kazandırdığı bilinç, Hasan’ın iyi bir ağa olma yolunda ilerlemesinin temellerini oluşturur. Elbette Yakup Emmi’nin telkinleri Hasan’ın bu bilince ulaşmasında etkili olmuştur. Hasan da “Ağalık vermekle olur.” düsturuna uyararak, göçmenlerin yanında yer alır ve hakim güçlerin karşısında durur. Bunu yaparken en çok da babasının karşısındadır.

Köyün öğretmeni olan Haydar Efendi, köy ensitüsü mezunudur. Hasan’la birlikte çok vakit geçirmeleri ve Hasan’ın fikirlerindeki değişikliklerin ortaya çıkmasıyla İbrahim Ağa’nın komünistlik suçlamasıyla köyden sürgün edilir. Köylünün kalkınabilmesi için Hasan’la birlikte çareler düşünen, hakim güçlerin karşısında olan biridir.

Bir Karış Toprak romanının önsözünde de belirtildiği gibi, *Bir Karış Toprak* Cumhuriyet öncesi dönemi, *Bir Çift Öküz* ise Cumhuriyet sonrası dönemi konu alır. *Bir Çift Öküz*’de, vaka zamanı DP’nin iktidar olduğu 1950’den sonraki dönemde geçen yaklaşık on aylık bir zaman dilimidir. Romanda padişahlık döneminden

romanın vaka zamanına kadar Anadolu köylüsünün durumunun pek bir değişikliğe uğramadığı, hâlâ ağaların köylü üzerinde egemenliğinin devam ettiği anlatılır. Bu durum İbrahim Ağa'nın şu sözleriyle yansıtılır: "Dövlət, dövlət olsun göçmenlere arka çıkmasını bilsin... Şimdi demek oluyor ki bu köyde dövlət benim. Hem de padişahlık gününden bu yana... padişahlıktan bu yana köyümüzde de bir değişiklik yok" (s. 75).

Buradan hareketle yazar şu düşüncededir: Cumhuriyet ilan edilmiş, çok partili hayata geçilmiş olmasına rağmen devlet hâlâ köylüyü koruyamamaktadır. Osmanlı'nın düzeni Anadolu topraklarında halen hüküm sürmekte ve bu durum da Anadolu köylüsünün hakim güçler karşısında ezilmesine sebep olmaktadır. DP'nin iktidar olduğu zamanın vaka zamanı olarak seçilmesi, zaten ezilmekte olan köylünün bir de dinamik tarıma geçme, Marshall yardımları gibi sebeplerle tarımda makineleşme sonucu topraksız olan köylünün artık işsiz kalmasına sebep olmuştur. Traktörlerinin sayısını arttırdıkça İbrahim'in ortakçıları kovması bunun örneğidir.

Bir Karış Toprak romanında olduğu gibi *Bir Çift Öküz* romanında da mekân Söke ovasında yer alan Subaşı köyüdür. Ancak bu romanda Söke ve İzmir' den daha fazla söz edilmesi ve mekân olarak daha fazla kullanılması mekânda bir genişleme yaratır. Bu durum İbrahim Ağa'nın DP dolayısıyla ilişkilerini geliştirmesinden kaynaklanır. Ağa artık il ve ilçelerde daha etkin bir konumdadır. Bu durum çok partili hayatın kırsal kesimde yarattığı değişikliğe bir vurgudur.

Romandaki geniş mekânları daha çok tarlalar oluşturmaktadır. Toprak ve ağalık sisteminin eleştirilmesi açısından uygun düşen bu tutum, köylülerin ekmeklerini kazanma yolunu göstermesi açısından da ideolojik veriler içerir. Göçmenler hakim güç karşısında ezilmemek için toprağa umut bağlar. Bu umudun yeşermesi için; devletin toprak yardımı yanında tohum, öküz ve mahsül alıncaya kadar geçinebilmeleri için para da vermesi gerekir. Devlet üretim için göçmenlere toprak verir. Ancak üretim araçlarına sahip olmayan göçmenler, toprağı işleyip yeterli ürünü elde edemeyince toprağını ağalara satmak zorunda kalır. Bu sayede toprak ağaları daha da zenginleşir. Bu durumun önüne geçmek için kooperatif kurma fikri ise komünistlik olarak değerlendirilir.

Romanın muhtevasında DP iktidarının yansımaları dikkat çeker. Zaten kötü olan gidişatın DP ile daha da kötüleştiği belirtilir. DP yönetiminin ülke genelinde

etkisini artırması, menfaat için partiye üye olunması ülkenin genel durumunu gösteren işaretler olarak romanda yer alır. Yakup Emmi'nin İbrahim'e söyledikleri aslında genel bir tutumun ifadesidir (s. 176). Bu tutum DP'lilerin Atatürk'e saygısının olmaması, dindar görünmelerine rağmen dindar olmamaları ve paradan başka bir şey düşünmemeleridir. İbrahim de DP'nin bütün yolsuzluklarını ortaya dökerken bu durumun doğruluğunu kanıtlar. Ancak bu dolayı DP'yi ayıplamaz. Aksine bu şekilde işlerini yürütenleri, bir şekilde parasını kazananları över. Yazar, Hasan'ın konuşmalarıyla, HP'yi de eleştirerek ağa milletin birçoğunun da bu partide olduğunu belirtir ve hiçbirinin halkın yanında yer almadığını söyler.

“Yörükler, vaktiyle kendi sürüleri, davarları ile göçebelik ederlerdi ama varlıklı kişilerdi; baskısız, korkusuz yaşarlardı. Yalnız oymağın, obanın yasasına uyarlardı” (s. 156). Bu sözleri söyleyen Yakup Emmi'ye göre; yörükler, toprak sahibi İbrahim'in yanında köle olmuşlardır. Kocagöz'e göre bu köleliği Osmanlı'nın toprak düzeni yaratmaktadır. Cumhuriyet devrinde de geçerli olan bu düzen köylülerin bağımsızlığını ve üretim gücünü olumsuz etkilemektedir. Sistem bu kadar kötüyken DP'nin iktidar anlayışıyla köylülerin hakim güçlerle olan mücadelesi daha da zorlaşmıştır. Toprağın bir bölgede bir ağanın elinde toplanması bir burjuva düzeni yaratmaktadır. Bu durumu ortadan kaldırmak için toprağı köylüye dağıtmak da çare olamaz. Çünkü ülke genelinde bir düzen kurulmazsa, genel anlamda köylünün kurtuluşunu sağlamaz ve bir yerde sistem çöker.

Sonuç olarak yazar, DP iktidarı karşısında Atatürkçü bir tavır alır. HP'ni de gerçekten halkçı olmadığı için eleştirir. Romanda, komünistlikle suçlanan kişilerin olumlu kişiler olması, toprak ve köylü konusunda kooperatifçilik gibi çareler bulunması sosyalizme yaklaşan çözüm yolları olarak sunulur.

2.1.1.8. İlhan Tarus (1907 - 1967)⁴³

Hikâye, roman ve tiyatro yazarı olarak tanınan İlhan Tarus, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesinden mezun olmuş; savcılık, hakimlik, gazetecilik ve kütüphane memurluğu yapmıştır. Asıl adı Şinasi İlhan Tarus'tur. Edebiyatımızda sosyalist gerçekçiler olarak bilinen topluluk arasında değerlendirilen yazar, güçlü gözlem yeteneğini eserlerine yansıtarak toplumda gördüğü aksaklıkları bütün çıplaklığıyla eserlerinde ortaya koymuştur. Eserlerinde edebî bir kaygı taşımayan

---

⁴³ Yazar ve eserleri hakkında ayrıntılı bilgi için bk. (Arslan, 2005), (Güler, 2012).

Tarus, “...sanatın sadece halkın sorunlarını ve gerçeklerini yalın bir dille anlatması gerektiğini ısrarla vurgular.” (Arslan, 2005: 29).

Hükümet Meydanı⁴⁴: Millî Mücadele döneminde hem düşmanlarla hem de padişah yanlılarının çıkardıkları isyanlarla uğraşılır. *Hükümet Meydanı* romanında padişah yanlısı dinci, gerici gruplarla yaşanan mücadeleler İlhan Tarus’un gözlemci bakış açısıyla yorumlanır.

Yazar anlatıcının aktardığı romanda, Millî Mücadele taraftarı bir konumda yer alarak, din adına çıkarılan isyanlardaki uygulamaların dinle hiçbir bağlantısının bulunmadığı ortaya konulur. Ülkeyi işgal için gelen düşman nasıl kendi çıkarları peşindeyse, padişah için isyan başlatanlar da kendi çıkarları için bu isyanları çıkarmışlardır.

Yunus Ağa, Konya çevresinde sözü geçen güçlü bir ağadır. Molla Mehmet, Fazlı Hoca ve Kasım Hoca ile birlikte bir isyan tertipleyerek Millicilere saldırmayı ve Konya’yı almayı, ardından da halife ordusuyla birleşerek düşmanı yurttan kovmayı planlar.

Molla Mehmet, büyük arazilere sahip biridir. Yanında yirmi kadar ortakçı, yarıcı çalışır. Molla Mehmet, dinî kisve altında her türlü sömürüyü yapan hatta şarap yapıp satan biridir. Çok kıyıcı biri olan Molla Mehmet’in öldürdüğü insanların sayısı belli değildir.

Roman birkaç aylık bir zaman dilimini kapsamaktadır. 26 Eylül 1920, isyanı bastırmak için milli güçlerin geldiği tarihtir. Yazar bu dönemi ele alarak yurtiçinde Millicilere sorun olan isyancıları konu edinmiş ve memleketin kurtarılmasında nasıl bir engel teşkil ettiklerini göstermeye çalışmıştır.

Romanın mekânı Konya ve çevresidir. Bu bölge Millî Mücadele sırasında padişah yanlısı ayaklanmaların olduğu bir yerdir. Yazarın ele almak istediği konu açısından bu mekân, yurdun çeşitli yerlerinde din ve padişah için yaşatılan vahşetin bir göstergesi olma özelliğini taşır.

---

⁴⁴ Roman önce fasiküller halinde Kalem adlı bir derginin ilavesi olarak verilmeye başlamış; ancak bu derginin ömrü kısa olunca romanın tamamı yayınlanamamıştır (Arslan, 2005: 23). Bunun üzerine 1962 yılında romanın ilk baskısı yapılmıştır.

Konya'yı ele geçirmek isteyen padişah yanlısı grubun ilk olarak aldıkları yerlerden biri olan Çoraklı kasabasının Balcılar Sokağı, isyancıların beklemedikleri bir tepki vererek direnişe geçer.

... Balcılar Sokağı denilen fakara semtinde , en büyük direnme ile karşılaştılar (...) alınları secdeden kalkmaz, kendi geçiminden âciz, yarı ırgat ve yanaşma güruhundan olan bu taraf halkının, ayaklanmaya dünden razı olması ve her yerden evvel ayaklanması gerekirdi. (s. 63).

Aslında ayaklanmaya katılma ihtimali yüksek olan bu semt, isyana katılmak yerine direnişe geçmeyi uygun bulmuştur. Balcılar Sokağı'nın direniş göstermesiyle bu semt halkının ırgat ve yanaşma olarak çalışması yani, emekçi olması arasında bir bağlantı kurulabilir. Sarayın da ağaların da kendilerini sömürdükleri düşüncesi bu bağlantıyı daha da güçlendirir. İsyancılar Balcılar Sokağı sakinlerini şöyle tanımlamaktadır: "Göçmen mahallesiymiş bura... Din diyanet bilmez, nafakalarından başka şey düşünmez, aç köpekler!" (s. 64). Yazar, mahalle sakinlerini dinî hassasiyetleri yüksek olarak; isyancıları ise dinsiz olarak nitelemektedir. Bu durumda mahalle sakinlerinin direnişe geçmesinde emekçi olmalarının payı daha fazla görülmektedir. Bu husus yazarın sanatında taşıdığı sosyal endişeye de daha uygun düşmektedir. Bu durum romanda şöyle anlatılmaktadır:

En büyüğünden en küçüğüne kadar, bir şeye karar vermiş; bir şey uğruna sırası gelince ateşin ortasına atılmaya karar vermiş insanlar, bütün bir düşman dünyaya karşı çıkmışlardı. Sanki, iki dizinin ve iki yumruğunun üstüne, sıcak bir toprağa yaslanmış olan sevimli dev, sırtına binen bütün rezil medeniyete, bütün bir sefil insanlığa karşı, dayanıyor, direniyordu (s. 232).

Millî Mücadele'nin kimlere karşı yapıldığını yazar bu şekilde ifade etmektedir. Batı medeniyetini rezil bir medeniyet olarak görür. Bu rezillikte Batı'nın emperyalist tutumunun da payı vardır. Türkiye ise toprağa dayanan bir deve benzetilerek direnmektedir. Bu direnişi bağımsızlığa gönül vermiş olan insanlar sürdürmektedir. Sanatın halkın sorunlarını anlatması gerektiğine inanan yazar, bu romanında Millî Mücadele döneminde halkın içinde bulunduğu duruma değinmiştir. Yazar bunu yaparken açık ideolojik mesajlar vermek yerine toplumsal olumsuzlukları sosyalist gerçekçi bir bakış açısıyla sunmayı tercih etmiştir.

Vatan Tutkusu⁴⁵: Kurtuluş Savaşı'nın başlarında, Ege Bölgesi'nin Yunan askerleri tarafından işgal edilmeye başladığı dönemlerde geçen roman, vatani savunmak için cepheye koşan efelerin direnişlerini anlatır.

Osman Efe, yörede sevilen, saygı duyulan biridir. İşgallerin artması ile birlikte kendince tedbirler alarak yurdu savunmaya çalışır. Romana ismini veren *Vatan Tutkusu* Osman Efe'nin yüreğindeki tutkuyu yansıtır. Durdu Efe ve Ekrem Efe'yi de kendine bağlayan Osman Efe, Yunanlılar karşısında savunmaya geçer ve romanın sonunda Kuva-yı Milliye'ye katılır. Bu katılım sürecine kasabadaki bütün Türkler dahil olur.

Durdu Efe ve Ekrem Efe daha önce başıbozuk çete liderliği yapan efelerdir. Osman Efe ile birleşerek Millî Mücadele'de yer alırlar. Ancak Ekrem Efe'nin Yunanlıların tarafına geçmesi bu birlikteliği gölgeler. Bunun üzerine Durdu Efe, Ekrem Efe'yi öldürür ve geri kalanlar hep birlikte Kuva-yı Milliye'ye katılır.

Çatışmaların en hararetli olduğu yerlerden biri olan Aydın yöresi, romanın ana mekânıdır. Mekân içerisinde Türk, Rum, Çerkes ve Musevilerin bir arada yaşaması, halkın hangi kesimlerinin hangi taraflara yöneldiğini açıkça gösterir. Örneğin Rum vatandaşların kasabanın Türk vatandaşlarını rehin almaları kendilerini korumaya yönelik bir tedbir olarak görülse de aslında Rumların Yunanlıları daha rahat desteklemek için uyguladıkları bir tedbir olduğu anlaşılır. Çerkes çetesinin başı olan Ekrem Bey'in Yunanlıların tarafına geçmesi, gayrimüslimlerin Yunanlıları desteklemesi ve bazı zengin Türk vatandaşların, yaşam standartlarını korumak adına, Yunanlıları desteklemesi Türklerin ne kadar yalnız kaldığını ve Millî Mücadele'nin kimlere karşı yapıldığını göstermesi açısından önemlidir.

Durdu Efe'nin şu sözleri savaşımların ortak özelliğini yansıtır:

Hepsi çevre köylerindendi. Yoksul çatıların gencecik çocuklarıydılar. Babalarının bey topraklarında eriye bite, çürüye dağıla sürüp gitmiş ömürleri gözlerinin önündeydi... Dünya savaşının sonlarına doğru, herbiri on altışar, on yedişer yaşlarında askere alınıp Dördüncü Ordu boylarına sürülmüşlerdi. Gözleri açılmıştı orduda (s. 41).

Hem I. Dünya Savaşı'nda hem de Millî Mücadele'de savaşımlar yoksullardır. Yoksullar vatani kurtarmaya çalışırken zenginler, çıkarlarını korumak uğruna ya

---

⁴⁵ Romanın ilk baskısı 1967 yılında yapılmıştır.

kaçmış ya da karşı güçle işbirliğine girmiştir. Selman Bey gibi kasabanın zenginleri bu sebeple Rumlara destek vermişlerdir.

Romanda Osmanlı Devleti de eleştirilir. Efelerin ekonomik sıkıntılara düşmesinin sebebi Osmanlı'nın toprak sistemi olarak gösterilir. "Osmanlı tımar ağalarının, zeamet beylerinin dallı budaklı sülaleleri uzatıp gittiler akrep kollarını... Evlek evlek, dönüm dönüm, çiftlik çiftlik yuttular bu biçarelerin yerlerini" (s. 101). Ayrıca bazı Osmanlı paşalarının düşman kuvvetlerle işbirliği yapması da romanda eleştirilen hususlardan bir diğeridir.

Romanda Osmanlı Devleti'nin yönetim kadrolarının, savaş zamanlarında zenginlerin çıkarlarını korumak üzere düşmandan yana taraf olmaları eleştirilmiştir. Aynı zamanda vatanı savunma görevinin yine yoksullara düştüğü belirtilerek yazar tarafından bir çatışma meydana getirilmiştir. Yazar bu çatışma unsurlarını kurgularken açık ideolojik mesajlar yerine dolaylı mesajlar vermiştir.

2.1.1.9. Şahap Sıtkı (İlter) (1915 - 1991)⁴⁶

Edebiyatın birçok türünde eserler veren Şahap Sıtkı, özellikle hikâyeciliğiyle adından söz ettirmiş bir yazardır. Hikâyelerinde eleştirel gerçekçi bir tavırla, toplumda meydana gelen çatışma ve çelişkilerin nedenlerini ortaya koymaya çalışır. "Şahap Sıtkı İlter hikâye ve romanlarında köy hayatını ve köylüleri; işçi sınıfını ve zor çalışma şartlarını; sanatçı ve aydın kesmin mutsuzluğunu ve bunalımlarını eleştirel bir bakış açısıyla kaleme almıştır" (Vardar, 2014: 1).

Toprak⁴⁷: Roman, Aiskhylos'tan alınan "ilk duam, geleceğin ilk bildiricisi analar anası toprağa" epigrafiyle başlar. Epigraftan ve romanın adından da anlaşılacağı üzere roman; toprak, üretim ve köylü konuları üzerine yoğunlaşır. Topraksız bir köylü olan Gönüllü Şimşek'in toprak sahibi olmaya çalışması, toprağından ürün elde etme çabası ve bunları yaparken karşılaştığı egemen güçlerle olan mücadelesi anlatılır.

Yazar anlatıcı ve hakim bakış açısıyla kurgulanan romanda yazar, bakış açısı ve anlatıcının sağladığı imkanlardan faydalanarak köylü, toprak, asker ocağı, Türklerin ana yurdu, Türk el sanatları ve sanat anlayışına ilişkin çok çeşitli konulara değinir.

⁴⁶ Yazar ve eserleri hakkında ayrıntılı bilgi için bk. (Vardar, 2014).

⁴⁷ Romanın ilk baskısı 1962 yılında yapılmıştır.

Romanın başkahramanı Gönüllü Şimşek'tir. Topraksız bir köylü olan Gönüllü, tam bir toprak adamıdır. Her derdinin devasını toprakta bulmaya çalışır. Kendi kendine “topraksız köy adamı mı olur” diyerek, bir tarla sahibi olma hayali kurar. Askerdeyken biriktirdiği parayla köyüne döndükten sonra bir tarla alan Gönüllü, bu tarla yüzünden köyün hakim gücü Tahir Ağa'nın oğulları Süleyman ve Osman'la karşı karşıya gelir. Süleyman'ın kendisini dövmesi üzerine almış olduğu tarlayı mecburen Tahir Ağa'ya bırakır. Tekrardan tarla sahibi olmak için köyün sel yatağına yakın yerinde kendisine bir tarla açar. Bu tarla da sel suları ile elinden kayıp gider. Toprağa ve üretmeye bunca bağlı olan Gönüllü'nün toprak işleri, sürekli mücadele etmesine rağmen, istediği gibi gitmez.

Aslan, Gönüllü'nün kardeşidir. Güçlü, kuvvetli birisi olmasına rağmen hiçbir işte çalışmaz. Tek isteği kasabaya veya büyük şehirlere gitmek, orada çalışarak para kazanmaktır. Toprak işlerinden anlamadığını söyleyerek köyden uzaklaşma hayalleri kurar. Kasabaya gitmesinden kısa bir süre sonra aç susuz köye dönen Aslan, kasabadaki işsizlikten söz eder. Orada para kazanmanın daha zor olduğunu belirtir.

Osman ve Süleyman, Tahir Ağa'nın oğullarıdır. Süleyman bileğine kuvvetli biriyken, Osman kurnazlığıyla ön plana çıkmaktadır. Köyün hakim gücü konumundadırlar. Tahir Ağa ölünce aralarında miras paylaşımı üzerine anlaşmazlık çıkınca Süleyman, Osman'ı vurarak öldürür. Bu cinayetin arka planında miras değil, Osman'ın Tahir Ağa'nın küçük karısı ile olan ilişkisi vardır. Bu ensest ilişki Osman'ın ölümüne sebep olur.

Romanın mekânı Yellidere köyüdür. Sivas yakınlarında olduğu anlaşılan bu köy, karasal iklimin hakim olduğu, kuraklık tehlikesi olan bir bozkırın ortasında yer alır. Roman geniş bir çevre tasviri ile başlar. Bu tasvirde dikkat çeken mekânda tarlaların ön plana çıkmasıdır. “Köylerin etrafını tarlalar çevirir (...) yerle göğün birleştiği yerde bile tarlalar vardır (...) köyler tarlalardan dışarı çıkamazlar” (s. 6). Köyün sosyo - ekonomik yapısı toprak ve üretime dayalıdır. Köyde bulunan hemen hemen herkes fakirlikle mücadele halindedir. Bu mücadele köylülerin üzerine o kadar çökmüştür ki, herkes kendi telaşında, birbirinden habersiz bir hayat sürmektedir.

Gönüllü, satın aldığı tarlayı Tahir Ağa'nın oğullarına kaptırdıktan sonra Yellidere'nin kenarında vakit geçirmeye başlar. Bu sırada durmadan çalışan karıncalar Gönüllü'nün dikkatini çeker. Karıncaların çalışkanlığı Gönüllü'ye güç

verir. Bunun üzerine kendisine bir tarla açmak için çalışmaya başlar. Tarlayı açtıktan sonra ekim işlerini de tamamlayan Gönüllü, artık yağmur beklemektedir. Ancak yağmur sel olup gelir ve Gönüllü'nün tarlası da toprak kayması sebebiyle yağmur sularına karışır. Bu durum romanda “Bu kez tarlasını alınyazısı çalıyordu” (s. 141) diye özetlenir. İlk tarlasını hakim güçlere, ikinci tarlasını da alınyazısına kaptıran Gönüllü, emeklerinin karşılığını bir türlü alamaz. Bu Anadolu köylüsünün hem doğayla hem de ağalarla olan mücadelesini gösterir.

Aslan'ın kasabada devletin ekini yok pahasına aldığını, ekini devlete ulaştırmak için otuz saat yol gidilmesi gerektiğini anlatması ve bununla uğraşırken harcanan paranın ekini satmakla karşılanmadığını belirtmesi, devletin köylüye gereken yardımı yapmadığını gösterir. Devlet desteğinin olmaması, ağalarla ve doğayla olan mücadeleler köylünün içinde bulunduğu durumdan kurtulmasını engelleyen faktörler olarak karşımıza çıkar.

Sosyalist gerçekçi bir bakış açısıyla ele alınan romanda, köylünün içinde bulunduğu şartlar ve bu şartların sebepleri anlatılırken, bir çözüm önerisi sunulmaz. Ancak köylünün durumunun ekonomik şartlara bağlanması, mekânda toprak ve tarlaların geniş yer alması gibi bazı ipuçlarından hareketle, yazarın romana sosyalist bir anlayışla yaklaştığını söyleyebiliriz.

***Horoz Değirmeni*⁴⁸**: *Horoz Değirmeni* romanı bir dönemin siyasi, sosyal ve sanat hayatının bir eleştirisini sunmaktadır. Sosyal hayattaki bozukluklar ve bu bozuklukların kaynağını göstermeyi amaçlayan romanda ideolojik bir yaklaşım olmasına rağmen, ideolojik çözüm önerileri sunulmamıştır.

Tanrısal bakış açısının etkili olduğu roman, yazar anlatıcı tarafından anlatılır. Bu anlatım sayesinde yazar, eleştirmek istediği noktaları belirleyerek özellikle bunların üzerinde durmuştur. Yazar anlatıcı her şeyi bilmesine rağmen okuyucuya bir çok belirsiz nokta bırakmıştır. Örneğin, kahramanların doğrudan adlarını vermek yerine onları tanımlamaya yarayan belli sıfatlarla adlandırarak bu belirsizliği ortaya koymuştur.

Romanda halkı temsil eden kahramanlardan Nevhiz, Emin, Şaban ve Arnavut Ethem gibilerinin isimleri bilinirken; sanat dünyası ve siyasi hayat içerisinde yer alan kahramanların isimleri açıkça belirtilmez.

---

⁴⁸ Romanın ilk baskısı 1967 yılında yapılmıştır.

Nevhiz, kocası Emin'in ameliyat olmak için Londra'ya gitmesi ve yokluk içinde bir hayat sürmesi üzerine, Şaban tarafından Adana'ya getirilir. Şaban, Nevhiz'i burada satamaz. Bunun üzerine İstanbul'a giderler. Nevhiz, o dönemin siyasetinde etkili olan birinin dostu olarak rahat bir hayat sürmeye başlar. Ancak hiçbir zaman mutlu olamaz.

Emin, Londra'da on bir ameliyat geçirdikten sonra hayata tutunmayı başaran biridir. Karısı Nevhiz'in kaçtığını öğrenince onu aramak için peşine düşerek İstanbul'a kadar gelir. Tam karısını bulacakken Nevhiz'in dostu olan siyasi tarafından bir maden ocağına sürgün edilir. Burada çok zor şartlar altında çalışan Emin, maden ocağından kaçtıktan sonra karısını kötü yola düşüren Şaban'ı öldürmek ister. Şaban'ın kurnazlığıyla polisler tarafından yakalanır.

Şaban, Kayseri'den Emin ve Nevhiz'in hemşehrisidir. Uyanık, üç kağıtçı, bencil biridir. Hapse girdikten sonra orada gayrimeşru yoldan nasıl para kazanılacağını öğrenir. Hapisten çıktıktan sonra hızla zenginleşerek ülkenin önde gelen isimleriyle çalışmaya ve kazancına kazanç katmaya başlar.

Bir edebiyatçı olduğu anlaşılan Sfenks adam, sanat ve siyaset çevresinden tanıdıkları ile aralarında geçen konuşmalarda iktidarı eleştiren bir tavırdadır. İktidarın yol, baraj, liman, fabrika temelleri attığını; ancak memlekete kitap getirtmenin imkansız olduğunu belirterek iktidarın bu tutumunu eleştirir. Köy Enstitüleri konusuna da değinen Sfenks adam, Milli Eğitim Bakanı İsmail Hakkı Tonguç'tan ve enstitüleri kapatan zihniyetten bahisle bu zihniyete eleştirel bir bakış açısıyla yaklaşır.

Yassı yüzlü adam, Sfenks'in tanıdığı eski şair, şimdilerde siyasetle uğraşan biridir. Kaypak, üç kağıtçı, güvenilmez, bol keseden atan biridir. Bu özellikleri sayesinde dönem siyasetinde etkin olmaya çalışmakta ve örtülü ödenekten aldığı yüklü paralarla geçimi sağlamaktadır. Yassı yüzlü adam, dönem siyasetinin içinde bulunduğu duruma örnek oluşturabilecek biridir.

Ufak tefek adam, siyasi gücü bulunan, Nevhiz'i dost tutan kişidir. Siyasi gücü sayesinde Nevhiz'in kocası Emin'i bir maden ocağına sürdürmüştür. Çıkarları için siyaseti kullanan ufak tefek adam, siyasi gücünü kaybettikten sonra hayatında hızlı bir düşüş yaşamaya başlar ve elindekileri birer birer yitirir.

Romanda özellikle isimleri tam olarak verilmeyen, sadece tanımlamalarla anlatılan olumsuz kişiler ve bu kişilerin kendi çıkarları için siyaseti kullanmaları

romanın ismi ile yakından ilişkili görünmektedir. *Horoz Değirmeni* romanında “değirmen” devlet çarıkını, “horoz” ise bu çarkı kendi çıkarları için kullanan kimseleri temsil ettiği söylenebilir. Ayrıca siyasette erkeklerin söz sahibi olması, roman boyunca kadınların bir meta olmaktan öteye geçememesi sebebiyle “horoz” ifadesinin tercih edildiği düşünülebilir.

Sfenks adamın İsmail Hakkı Tonguç⁴⁹ ve Oğuz isminde bir arkadaşını hastanede ziyaret etmesi, Köy Enstitüleri'nin⁵⁰ kapatılmış olması ve Marshall Planı⁵¹ sonrasında kapitalizmin etkilerinin daha fazla ortaya çıktığına dair tespitlerden yola çıkarak romanın vaka zamanınının 1954 - 1960 yılları arasında olabileceğini söyleyebiliriz. Buradan hareketle romanda DP iktidarı ve bu iktidarın nimetlerinden yararlanan sanatçılar eleştirildiğini söyleyebiliriz.

Roman İstanbul ve Ankara'da geçmektedir. Ankara taşra olarak nitelenmekle birlikte bürokrasinin etkili olduğu mekândır. Ayrıca siyasetteki yozlaşmaların da gösterildiği mekândır. İstanbul ise eğlence, dinlenme ve ahlaksızlığın odağıdır. Ankara'dan fırsat bulup kaçabilenler her türlü yozlaşmış ilişkileri devam ettirebilmek için İstanbul'un yolunu tutarlar.

Romanın muhtevasında dönemin siyasetine ilişkin pek çok eleştiri yer alır. Kadınların cinsel bir meta olarak görülmesi, çıkarları için her türlü ahlaksızlığı yapabilen halktan, sanat ve siyaset dünyasından kişiler, esnaf ahlakının bozulması, maden işçilerinin olumsuz çalışma koşulları toplumda meydana gelen bozulmayı ortaya koymaktadır. Yazar bu bozulmanın nedeni olarak kapitalizmin yaşattığı ekonomik sıkıntıları gösterir.

Nevhiz'in evini ve kocasını bırakarak İstanbul'a kadar gelip kötü yola düşmesinin sebebi, içinde bulunduğu fakirlik, karnını doyuramama ve daha iyi yaşama isteğidir. Nevhiz'in evden kaçması ekonomik temellidir. Yani Nevhiz'in kötü yola düşmesinin temelinde de ekonomik sebepler vardır. Bu da bir sosyalist bakış açısıdır.

DP dönemini ele alan romanda, bahsi geçen hemen hemen bütün siyasiler kendi ceplerini doldurmakla uğraşırlar. Bunu yaparken de yarın ne olacağını bilemedikleri için böyle davrandıklarını söyleyerek kendilerini savunurlar. Romanda

⁴⁹ İsmail Hakkı Tonguç 24 Haziran 1960 yılında vefat etmiştir.

⁵⁰ Köy Enstitüleri 1954 yılında tamamen kapatılmıştır.

⁵¹ Marshall Planı 1948 - 1951 yılları arasında uygulanmıştır.

Beyefendi olarak adlandırılan şahsın, açıcısının maaşını başında bulunduğu devlet kurumuna ödediği belirtilir. Ayrıca iktidara yakın sanatçılar, gazeteciler de örtülü ödenekten aldıkları paralarla lüks yaşantılarına devam ederler. Bu durum siyasi hayattaki yozlaşmanın boyutunu gösterir. Kapitalizmin dayattığı lüks yaşam gereksinimini karşılamak için devlet imkanları sonuna kadar kullanılır. Aynı sistem Şaban'ı da zenginler arasına katmıştır. Şaban, devlet imkanlarından yararlanmanın yollarını bularak zenginleşmiş ve siyasi kişilere borç verebilecek duruma gelmiştir. Beş parasız geldiği İstanbul'da zenginliğe kavuşan Şaban, kapitalizmin ortaya çıkardığı biridir.

Yazar edebiyat ve siyaset konusundaki düşüncelerini Sfenks adam vasıtasıyla aktararak güdümlü sanatın, sanatsal bir değere sahip olmayacağı görüşüne karşı çıkar. Mihail Şolohov'un *Uyandırılmış Toprak* ve Fyodor Gladkov'un *Çimento* eserlerini örnek göstererek bu romanların sanatsal bir değere sahip olduğunu savunur. Ayrıca sanatın güdümlü veya güdümsüz olarak ayrılmasından önce ülkede sanatın var olması gerektiğini belirterek, DP döneminde kitap temin etmede yaşanan zorlukları gösterir.

DP ile birlikte değişmeye başlayan ekonomik yapı küçük esnafı da etkilemiştir. Eskiden siftah etmeyen komşusuna müşteri gönderen esnaflar varken, şimdi esnaflar birbirlerinin müşterilerini çalmaya çalışmaktadır. Hem siyasi alanda hem de esnaflar kesiminde ortaya çıkan daha çok kazanma hırsı kapitalizmin etkisi olarak işlenmekte ve bu durumun toplumsal yapıdaki bozulmaları tetiklediğine işaret edilmektedir.

Emin'in sürüldüğü maden ocağı dolayısıyla romanda işçi sorunlarına da değinilir. Bilhassa maden işçilerine ve onların olumsuz çalışma koşullarına yer verilir. Maden işçileri "Bunlar mutlu bir dünyanın kuruluşunda paylarına düşen en namuslu işi gören, insanca yaşamaya gelmiş on beş, yirmi kişiydi." (s. 143) sözleriyle tanıtılır. Alınleriyle çalışan madencilerle haksız kazanç sağlayan kişilerin yaşam amaçları ve yaşam standartları birbirlerine oldukça zıttır.

Bütün bunlardan dolayı diyebiliriz ki sosyalist gerçekçi bir bakış açısıyla *Horoz Değirmeni* DP iktidarının yanlış tutumlarını ve toplumsal bozulmayı eleştiren bir romandır. Yazar, sosyalist bakış açısıyla sosyo-ekonomik yapıya eleştirilerde bulursa da sorunların çözümüne ilişkin bir önerilerde bulunmaz. Okuyucunun

dikkatini toplumsal bozukluklara çekerek sosyalizmi dolaylı olarak önerir. Eser bu yönleriyle dönemin sosyalist gerçekçi bir eleştirisidir.

2.1.1.10. Yaman Koray (1935 - 2006)⁵²

Küçük yaşlarından itibaren doğa sevgisiyle büyüyen Yaman Koray, denize olan tutkusu sebebiyle önce Erdek'e sonra da Gökova'ya yerleşmiştir. Edebiyata öykü ile giriş yapan Koray daha sonra romana yönelmiştir. "Halikarnas Balıkçısı'nın başlattığı konusunu denizden, deniz insanlarından alan roman geleneğini 1960 - 1970 yılları arasında sürdüren Yaman Koray'dır" (Önertoy, 1984: 183). Konularını gerçekçi bir bakış açısıyla ele alan yazar eserlerinde genellikle deniz insanlarının ve kıyadaki köylülerin gündelik hayatlarını anlatır.

*Deniz Ağacı*⁵³: Erdek dolaylarında geçen roman, Marmara Denizi'nde balıkçılıkla geçinenlerin hayatlarını anlatır. Kendi hallerine bir hayat süren balıkçılar arasında DP'nin yarattığı siyasi ortamdan olumsuz yönde etkilenenler bulunması kurgudaki ideolojik etkiler bakımından dikkat çekicidir.

Ahmet, kılıç balığı avlayarak hem kendi geçimini hem de amcasının oğulları olan Osman'ın ve sakat olan Hüseyin'in geçimini sağlamaktadır. Hem civarın en ünlü balıkçılarından olması hem de Meryem'e aşık olması dolayısıyla Aziz ve Fuat Reis ile karşı karşıya gelerek birçok zorlukla uğraşmak zorunda kalır. Namuslu ve çalışkan biridir.

Fuat Reis, Yahudilerin balıkçı tekneleriyle memleketlerine dönmeye başladıkları dönemde birden zengin olan, zenginliğin tek başına bir şey ifade etmeyeceği düşüncesiyle DP'nin kuruluşundan beri en ateşli taraftarlarından olan, yöredeki bütün resmi işlerde, özellikle banka kredilerinde sözü geçen, ancak siyasal anlamda hiçbir resmî görevi olmayan biridir. Para ve iktidar gücü sayesinde istediğini yapabilen zorba biridir.

Aziz, Fuat Reis'in oğludur. Babasının gücüne güvenerek her türlü zorbalığı yapabilen biridir. Ahmet'in başarılı bir balıkçı olması ve Meryem'le aralarındaki aşktan dolayı Ahmet'e karşı cephe alır. Onun balık avlamasını neredeyse imkansız hale getirerek galip gelmeye çalışır.

⁵² Yazar ve eserleri hakkında ayrıntılı bilgi için bk. (Uzkuç, 2016).

⁵³ Romanın ilk baskısı 1962 yılında yapılmıştır.

Veli Reis, Ahmet'in babasının yakın arkadaşı aynı zamanda Meryem'in de amcasıdır. Halkçı olduğunu belirten Veli Reis, bu sebeple hiçbir yerde iş bulamaz. Teknesini tamir etmek için bankadan kredi alması üzerine Fuat Reis'in kucağına düşer. Meryem'i Aziz'e vermeyince Fuat Reis tarafından oyuna getirilerek hapse girer.

Romanın vaka zamanı Nisan 1960 ile 28 Mayıs 1960 arasını kapsamaktadır. 1960 darbesinin hemen öncesinin konu edildiği romanda, 1960 ihtilali sevinç içinde karşılanır. 28 Mayıs'da biten romanda darbeden sonra DP'nin yöredeki yumruğu Fuat Reis'in bütün suçları ortaya çıkar ve tutklanır. Veli Reis de masum olduğu anlaşılacak serbest bırakılır. Darbenin ertesinde kendine gelen Ahmet'le birlikte Meryem ve Ahmet'in annesi hep birlikte DP'nin devrilmesine sevinirler. DP döneminin hukuksuzlukları, baskıları ve DP'nin yarattığı güçlerin ortadan kalkmış olması bu sevincin asıl sebebinin oluşturur. Roman boyunca yazarın Ahmet ve çevresindekilerden yana bir tutum sergilediği görülür. Bu yazarın ezilenin yanında yer aldığı bir işarettir. Yazar, kapitalist dünya düzenine uyan sömürgeci patronlara karşı bir tavır sergiler. Bu sebeple Fuat Reis gibi kapitalist sistemin ortaya çıkardığı kişilere karşı bir tepki oluşur. Bu tepki 27 Mayıs 1960 darbesinin gerçekleşmesiyle ortaya çıkar.

Sığırcıklar⁵⁴: Sığırcıkların Erdek dolaylarına gelmeye başlaması ile zeytin toplama zamanının geldiği belirtilen romanda, zeytin sıyırıcıları ve toplayıcılarının çalışma koşulları ve bu koşulların mekâna bağlı olarak gösterdiği değişim romanın ana konusudur.

Şeref, askerden yeni gelmiş, kimsesiz bir gençtir. Tam olarak ideolojik bir yapıya bürünmese de sınıf bilincinin farkındadır. Bu sebeple bütün beylerin aynı olduğunu belirterek, bütün beyleri işçilerin emeklerini sömüren kişiler olarak tanımlar. Ancak Erol Bey'in zeytinliğinde çalışmaya başladıktan sonra kafasındaki bey figüründen farklı bir bey karşısına çıkar. Erol Bey, Şeref'in düşündüğü ideal beydir.

Erol Bey, tahsilli, kendini geliştirmiş biridir. Erdek dolaylarında zeytinlik sahibi olan Erol Bey, diğer beylere benzemez. Yanında çalışan işçileri insanlık onuruna yakışır şartlarda çalıştırır. İşçilere hak ettiklerini fazlasıyla verir. Bir bey olarak kendisini işçilere karşı borçlu hisseder. Bütün bunları yaparken son derece

---

⁵⁴ Romanın ilk baskısı 1967 yılında yapılmıştır.

mutlu olur. İşçilere karşı olumlu davranışları sebebiyle yöredeki diğer beyler tarafından uyarılır. Erol Bey, işçilere karşı olan tutumu ile sosyalizmin önerdiği emek - sermaye ilişkisini ortaya koyar. Yazar, Erol Bey ile sosyalizmin ideal insan tipini göstermeye çalışmıştır.

Yunus Bey, yine Erdek dolaylarındaki zeytinlik sahibi beylerdendir. Yanında çalıştırdığı işçilerin emeğini sömüren ve sadece kendi kazancının derdinde olan biridir. İşçilere karşı davranışları Erol Bey'in davranışlarının tam zıddıdır. Yunus Bey, kapitalist düzenin bir yansıması olarak düşünülebilir.

Sığırcık sürülerinin zeytin bahçelerine doğru harekete geçmesiyle, zeytin toplama zamanının geldiği anlaşılan romanda, sonbaharın birkaç aylık dönemindeki zeytin işçilerinin günlük hayatları konu edilir. Bu zamanın 1961'den sonra olduğu şu cümlelerden anlaşılmaktadır: “Gelsin İsmet gelsin AP'ciler, afcılar, pilavcılar! Gelsin oycular, cıgara paketi ve ardındakiler...” (s. 111).

AP 1961'de kurulmuş ve kuruluşuyla birlikte çevresindeki kitleyi giderek genişletmiştir. HP ile AP arasında hükümet kurma yarışı halkın gündelik hayatına yansımıştır. Ancak romanda dönem siyasetine ilişkin söylemlere girilmemiş, siyasi durum sadece zamanı belirtmek amacıyla kullanılmıştır.

Mekân, romanın ideolojik altyapısı açısından son derece dikkat çekicidir. Roman, iki ana mekân etrafında gelişmiştir. Bunlardan birincisi, Erol Bey'in zeytinliğidir. Erol Bey, kendini geliştirmiş biri olarak, yanında çalışan işçilere son derece adaletli davranır. Erol Bey'in zeytinliğinde bütün işler kolaylıkla hallolur. Burada tanışan Şeref ve Zarife, Çakır Ayşe ve Cavit Bey ve yerli - yabancı işçiler birbirlerine sıkı sıkıya bağlıdır. Şeref - Zarife ve Ayşe - Cavit aşkı burada başlar.

Erol Bey'in işlerini bitiren işçiler daha sonra Yunus Bey'in zeytinliğine giderler. Erol Bey'in zeytinliğindeki renkli ve sıcak yaşantıları yavaş yavaş olumsuz yönde değişmeye başlar. İşçilerin daha önce Erol Bey'in zeytinliğinde kurduğu iyi ilişkiler burada yavaş yavaş kopmaya başlar. Yunus Bey'in kâhyasının oğlu Şeref ve Zarife'yi bağlar. Şeref'in gözü önünde Zarife'ye tecavüz ederek Zarife'yi dağa kaldırır. Zarife'nin annesi hastalanarak hastaneye kaldırılır. İşlerin bitmesine yakın Cavit Bey merdivenden düşerek ölür ve Çakır Ayşe de sevdiğine ulaşamaz. Ayrıca Yunus Bey'in zeytinliğinde çalışan işçiler barınma konusunda olumsuz fiziki şartlarla ve sürekli kesilen yevmiyeleriyle oldukça olumsuz koşullarda çalışırlar. Bütün bunlar

kapitalist düzenin ve egemen güçlerin ne denli acımasız ve vahşi olabileceğini gösteren durumlardır. Böylece yazar ağır bir kapitalizm eleştirisi yapar.

“Her iki zeytinlik sahibinin hak ve emek anlayışları, işçilere karşı davranışları birbirinden farklı olduğu için, birinci bölümde neşeli, ümitli ilerleyen eser, ikinci bölümde trajik bir havaya bürünür” (Necatigil, 2016: 420). Erol Bey’in zeytinliğinde kurulan bütün iyi ilişkiler, olumlu çalışma şartları Yunus Bey’in zeytinliğinde tamamen ortadan kalkar. Ancak bütün bu olumsuzluklara rağmen Yunus Bey’de ve kâhyasında hiçbir değişiklik görülmez.

Erol Bey’in hümanist ve sosyalist düşünceye yakın biri olduğu görülür. Öncelikle işçilere ilk toplamadan sonra bol bahşiş bırakır. Kalacak yeri olmayan işçilere turistlere verdiği odalarda ücretsiz yer açar. Onların sorunlarını çözmeye çalışır. İş bitiminde yevmiyelerini fazlasıyla verir. Ayrıca çıkardığı zeytinyağından işçilere ücretsiz olarak dağıtır. İşçilere sık sık ziyefet verir. Erol Bey bütün bunları gönülden yapar ve bununla mutlu olur. Ancak işçilerin haklarını yine de tam olarak veremediğini düşünür. Bu yönleriyle Erol Bey, ideal bir bey olarak karşımıza çıkar. Bütün bu yönleriyle Erol Bey, sosyalizme yakışan ideal bir patron olarak karşımıza çıkar.

Eserde Erol Bey’in karşıtı konumda olan Yunus Bey’dir. Kapitalist sömürü düzeninin bir parçası olarak karşımıza çıkar. İşçilere her sabah sıcak çorba dağıtır. Ancak bunun amacı işleri doyurmaktan çok onların güne erken başlamasını sağlayıp daha erken zeytinliğe göndermektir. Herkesi koğuşlarda üst üste yatırır. Ayrıca kadınları gece de çalıştırır. Kadınların gündüz kazandıkları para ile gece kazandıkları para aynıdır. Böylece daha yorucu olan gündüz işi için daha az ücretle çalışmış olurlar. Hava şartlarının kötüleşmesini fırsata çeviren Yunus Bey, öğlen on birden önce yağmur yağarsa o gün yevmiye vermez. Bulduğu her fırsatta işçilerin paralarını keser. Sadece kendi kazancına odaklanan Yunus Bey, kapitalist patron tipinin bir yansıması olarak romanda yer alır.

Çalışma koşullarının Erol Bey’in zeytinliğinde daha iyi olması, işçilerin memnuniyeti göz önüne alındığında yazarın romanda sosyalist ideolojiyi ön plana çıkarma çabası açıkça görülür. Açık ideolojik çözüm yolları sunmaktan kaçınan yazar, yarattığı mekân ve kişilerle dolaylı olarak sosyalist ekonomik düzeni önermeye çalışmıştır.

Mola⁵⁵: Kapıdağ yöresinde geçen romanda yine deniz insanları ve sahil köyü işlenmiştir. Romanda köyünü geliştirmeye çalışan Ali'nin çabaları ve bu çabaların boşa gitmesi anlatılır.

Ali, Narlıköy'de yaşayan ve denizcilikle geçimini sürdüren biridir. Annenanesi Koca Nine ile birlikte yaşar. Belli bir yaşa kadar eğitim görmüş, terbiyeli, ahlaklı ve memleketine âşık biri olan Ali, birgün tesadüfen bir define bulur. Bu defineden elde ettiği parayı olduğu gibi köyün eksiklerini gidermeye ayıran Ali, bu çabasında köylüler tarafından yalnız bırakılır. Malzemeleri getirmesine rağmen köylü el birliğiyle yapılacak işlere sarılmaz. Bu yüzden yapılacak işler tamamlanamaz. Romanın sonunda yeniden köyün eksikleri ve köyde yaşanan gelişmeleri gösteren yazar, bu kısımda Ali'nin ulaştığı bilinci yansıtmaya çalışır. Ali, köyü turizme kazandırmaya çalışırken, Muhtar ve turizm derneği üyeleri gelen ödenekleri gereksiz işlere harcarlar. Bu sebeple muhtarla tartışan Ali, Koca Nine'nin ölümü, Sadık'ın Zehra'yı ve definenin geri kalanını alıp kaçması gibi faktörlerin etkisiyle Almanya'ya gitmek üzere köyden ayrılır.

Koca Nine, Ali'nin anneannesidir. Gençliğinde bir süre hemşirelik yapmış, ölünceye kadar okumayı bırakmamış biridir. Köyde başı sıkışan herkesin akıl danıştığı köyün bilge kadınıdır. Ali'nin köyünü ve insanları sevmesinde ve kendisini geliştirmesinde en önemli faktör Koca Nine'dir.

Nuri Reis, köyün muhtarı, aynı zamanda Turizm Derneği'nin de başkanıdır. Parası olduğu zamanlarda Ali'ye destek olan Muhtar, parası bitince Ali'yi dernekten kovmuş, derneğe gelen paraları da kendi istediği doğrultuda, köyün ihtiyacı olmayan işlerine harcamıştır. Köye kurulan meteoroloji istasyonuna da kendisini memur yaparak, köy plajının en güzel yerini keyfince meteorolojiye vermiştir.

Kapıdağ yöresinde geçen roman, mekân olarak geçim sıkıntısının yaşandığı, denizciliğin yanı sıra halkının genellikle taş ocaklarında çalıştığı bir yerdir. Özellikle taş ocaklarında yaşanan iş kazalarına karşı halk tepki verir gibi görünse de bu tepkiler her zaman kısa süreli olur ve her şey unutulur. Ali'nin köy yararına yapacağı işlerde halk uzaktan izlemeyi tercih eder. Ancak bir tekne kurtarılacak olursa herkes sorgusuz sualsiz yardıma koşar. Yani, yöre halkı toplum faydasına olacak işlere genellikle mesafeli durur. Bu durum köyde birlikteliğin sağlanmasını ve köyün gelişmesini

---

⁵⁵ Romanın ilk baskısı 1970 yılında yapılmıştır.

engelleyen başlıca etken olarak dikkat çeker. Bütün bunlar fakir köylünün toplumsal bilinçten yoksunluğunun eleştirisidir.

Romanda sardalya balığının tehlike anında, düşman karşısında nasıl birlikte hareket ettiği halkın dayanışma olması gerektiğine örnek olarak verilir. Yazar, açık ideolojik mesajlara yer vermediği eserinde, toplum yararına iş ve fikir birliğini savunarak, bu birlikteliği engelleyen faktörlere dikkat çekmiştir. Böylece sosyalist gerçekçi bir bakış açısıyla ele aldığı romanında halkın bilinçlendirilmesi gerektiğini anlatmıştır.

2.1.1.11. Yaşar Kemal (1922 - 2015)⁵⁶

Asıl adı Kemal Sadık Göğçeli olan yazar, edebiyata şiirle girmiş ardından da derlediği folklor malzemelerini yayınlamıştır. “1951’den itibaren İstanbul’da Cumhuriyet gazetesinde çalışmaya başlayan Yaşar Kemal, başarılı bir röportajcı olarak kendisini tanıttıktan sonra, zengin folklor birikimini kullanarak yazdığı romanlarda yurt içinde ve dışında büyük bir şöhret kazanmıştır” (Enginün, 2008: 361). Romanlarında daha çok Çukurova’yı konu alan yazar, halka zulmedenlerin, halkı sömürenlerin karşısında yer alarak çağdaş epope tarzında romanlarını kaleme almıştır. Sosyalist düşünce sistemini benimseyen yazar, “Politikam da sanatımdan ayrılmaz (...) Halkın mutluluğunun önüne kim geçiyorsa ben sanatımla ve bütün varlığımla onun karşısındayım. Benim sanatım, içinden çıktığım sınıfın yani proletaryanın çıkarlarının emrindedir.” (aktaran Çiftlikçi, 1993: 42) der. Romanlarının ideolojik boyutu, ezen ve ezilen ilişkisine dayanır.

*Yer Demir Gök Bakır*⁵⁷: *Yer Demir Gök Bakır*, *Dağın Öte Yüzü* serisinin ikinci romanıdır. Serinin ilk romanı olan *Orta Direk*’te Yalaklıların köyden Çukurova’ya inerken yaşadıkları zorluklar anlatılırken, serinin ikinci romanında çetin kış şartları altında köylülerin çektiği zorluklar anlatılır. Bu zorluklara bir de Çukurova’dan parasız döndükleri için köylünün Adil Efendi’ye olan borçlarını ödeyememeleri yüzünden yaşadıkları korku eklenir.

Bu romanda da en güçlü çatışma Muhtar Sefer ile Taşbaşoğlu arasında yaşanır. Muhtar Sefer, türlü oyunlarla köylünün desteğini almayı ve onları sömürmeyi devam ettirmek isterken, Taşbaşoğlu köylünün menfaatini korumaya ve bunu yapabilmek

⁵⁶ Yazar ve eserleri hakkında ayrıntılı bilgi için bk. (Dalyan, 2007), (Çiftlikçi, 1993), (Bolat, 2006).

⁵⁷ Roman 1962 yılında Cumhuriyet gazetesinde tefrika edilmiştir. Romanın ilk baskısı 1963 yılında yapılmıştır.

için köylüyü kendi yanında toplamaya çalışır. Nitekim bu çatışmaların sonunda köylü Taşbaş'ın bir ermiş kişi olduğunu düşünmeye başlar ve böylece Taşbaş bir mite dönüşür. Romanda yaratılan Taşbaşoğlu miti köylünün çektiği ekonomik sıkıntılardan kaynaklanır. Köylü Taşbaşoğlu'na sığınarak ekonomik sıkıntılarından ve Adil Efendi korkusundan kurtulmaya çalışır. Ramazan Çiftlikçi bu durumu şöyle izah etmiştir: “Yazarın ısrarla vurgulamak istediği ekonomik sıkıntılar ve baskılar arttıkça insanların sığınma arzuları da artmaktadır.” (Çiftlikçi, 1993: 293).

Romanda bu durum şöyle açıklanabilir: Muhtar Sefer işbirlikçi, köylünün sömürülmesine destek olan, onları ekonomik sıkıntıya sürükleyen kişi olarak ezen tarafta yer alır. Taşbaşoğlu ise, köylüyü bu sıkıntılardan kurtarmak isteyen ve bu sebeple Muhtar Sefer'le sürekli olarak mücadele eden kişidir.

Eserde kış mevsimi ve bu mevsimin getirdiği zorluklar çok fazla yer tutmaktadır. Bu sayede yazar, zaten fakir olan köylünün bir de mevsim şartları ile daha da kötü duruma düştüğünü bütün açıklığıyla gözler önüne serer. “Yer Demir Gök Bakır” “Tamamen tükenmek, bitmek, yoksul duruma düşmek” (TDK, agis, 2018) anlamında kullanılan bir deyimdir. İsimden içeriğe incelendiğinde köylünün düştüğü durumu özetler niteliktedir. Romanın vaka zamanı, DP'nin iktidar olduğu dönemdir.

Çukurova'nın Yalıklı köyü, romanın mekânıdır. Mekân, köylünün içinde bulunduğu ekonomik sıkıntıları göstermede son derece etkilidir. Bu mekânda yer alan hemen hemen herkes yoksul kişilerdir ve yoksulluklarından kurtulmak için bu mekânda ellerinden bir şey gelmez. Bu sebeple her yıl Çukurova'ya pamuk toplamaya giderler.

Romanda Muhtar Sefer'e karşı direniş gösteren Taşbaşoğlu'nun evi mekân açısından dikkat çekicidir. Taşbaşoğlu'nun evi, diğer evler gibi derme çatma yapılmamıştır. Taşbaşoğlu, evinin duvarlarını çeşitli figürlerle süsleyerek orada bir dünya kurmuştur. Bir bahar havası ve verimliliği hatırlatan kuş ve çiçek figürleri Taşbaşoğlu'nun mistik dünyasıdır. Ayrıca ocaklığın üstüne astığı Mustafa Kemal resmi Taşbaşoğlu'nun fikirlerinin arkasında yer alan zihniyeti göstermektedir. Taşbaşoğlu köyde okuma yazma bilen nadir kişilerdendir.

Romandaki ideolojik yansıma, Taşbaşoğlu ile Muhtar Sefer'in çatışmaları arasında yer alan köylünün çektiği sıkıntılarla yansıtılır. Köylünün Taşbaşoğlu'nun

yanında yer almaktansa onu ermişliğe yükseltmesi, Taşbaşıoğlu'nun köyden kaçmasına sebep olur. Romanda idealize edilmiş tip ve fikirlerin açıkça dile getirilmemesi sebebiyle ideoloji dolaylı yoldan işlenmiştir.

Ölmez Otu⁵⁸: *Dağın Öte Yüzü* serisinin üçüncü romanı olan *Ölmez Otu*'nda köylüler yine Çukurova'da pamuk toplamaktadırlar. Bu yıl köylüler verimi yüksek bir tarla bulmuşlar ve Adil Efendi'ye ödeyecekleri borçtan daha fazla para kazanmışlardır.

Roman yine Çukurova'da ve DP'nin iktidar olduğu dönemde geçmektedir. Zamana yönelik önemli ipuçlarından biri İncirlik Hava Üssü'nden kalkan Amerikan uçaklarıdır. Bu uçakların her geçişinde köylü elindeki işi bırakarak uçaklar gözden kayboluncaya kadar onlara bakmaktadır.

Taşbaşıoğlu ermişliğe ulaştıktan sonra jandarmalar tarafından götürülürken köylüye Muhtar Sefer ile bundan sonra konuşmamasını söyler. O vakitten itibaren köylüler Sefer'le konuşmazlar; bu durum Sefer'i daha çok kinlendirir. Verimli tarlayı bulan köylüler artık yavaş yavaş Taşbaşıoğlu'nu da unutmaya başlar. Böylelikle köylü yüzünden Taşbaşıoğlu, Taşbaşıoğlu yüzünden de Sefer kendi kendini bitirir. Romandaki temel çatışma yine Taşbaşıoğlu ile Sefer arasındadır. Romanın sonunda Taşbaşıoğlu'nun intihar etmesi üzerine Sefer mücadeleyi kazandığını düşünse de Memidik'in Sefer'i öldürmesi ve köylünün Sefer'in cesedini iki gün boyunca ortada bırakması aslında Sefer'in kaybettiğini gösterir. Taşbaşıoğlu'nun geleceği ve insanoğlunun artık yoksulluk görmeyeceği Memidik tarafından köylüye bildirilir.

Taşbaşıoğlu'nun Sefer'i etkisiz hale getirdikten sonra köylünün verimli tarlaları bulması ve Taşbaşıoğlu'nun yoksulluğun artık ortadan kalkacağını belirtmesi, romanın ideolojik vurgusunu ortaya koyar. Buna göre köylü kendisini sömüren kişileri etkisiz hale getirebilirse toprak ve ekmek kavgasını kazanabilirler. Romanın bu ana mesajı sosyalist ideolojiye uygun olarak dolaylı yoldan aktarılmıştır.

Ağrıdaki Efsanesi⁵⁹: Yaşar Kemal, bu romanında efsaneden yola çıkarak toplumun içinde bulunduğu sosyo - politik durumu anlatır. Romanda “dağlılar” olarak adlandırılan köylülerin baskı karşısında toplu hareket edebilmeleri ve başarıya ulaşmaları anlatılır.

⁵⁸ Roman 1968 yılında Yeni Gazete'de tefrika edildikten sonra, aynı yıl ilk baskısı yapılmıştır.

⁵⁹ Roman 1970 yılında Hürriyet gazetesinde tefrika edildikten sonra, aynı yıl ilk baskısı yapılmıştır.

Mahmut Han, Beyazıt Kalesi'nin beyidir. İyi bir öğrenim görmüş, İstanbul'da yetişmiş biridir. Osmanlı'ya bağlı olan Mahmut Han, elinde bulunan gücü halka karşı kullanan zalim bir Osmanlı paşasıdır. Bu özellikleriyle Anadolu'daki beylik düzenin özelliklerini yansıtmaktadır.

Mahmut Han'ın babası bölgenin beyidir. Halkla olan münasebetleri dolayısıyla kendisini bey olarak kabul ettirmiştir. Babasının yerine geçen Mahmut Han ise bey değil paşa olmuştur. Bunu Sofi şu sözlerle dile getirir: “Baban beydi. Sen paşa olmuşsun” (s. 21).

Bu bey paşa farkı romanda şöyle karşımıza çıkmaktadır. Beylik halkın yanında saf tutmayla kazanılan bir otoritedir. Paşalık ise Mahmut Han gibi, geleneği kendi çıkarları doğrultusunda kullanan, halkına karşı zorbalık yapan kişidir. Yani Bey, halkın adamı, Paşa ise egemen gücü temsil eder.

Demirci Hüso, “sadece işiyle uğraşan, kimseyle konuşmayan ama haksızlıklara karşı duyarsız kalamayan enteresan “emekçi” tiplerden biridir” (Bolat: 2006, 84). Beyazıt'ın demircisidir. Bütün gün ateş körükleyip işini yapan biridir. Kasabalılar onun ateşe taptığını düşünür. Ahmet, Sofi ve Musa Bey'i idamdan kurtarmak için harekete geçer. Romandaki en belirgin ideolojik tiptir. Halkın Mahmut Han'ın sarayını basması ve bunun üzerine Mahmut Han'ın Ahmet'i affetmesinden sonra Demirci Hüso toplanan kalabalığa şöyle seslenerek bundan sonra izlenmesi gereken yolu gösterir: “Biz hep böyle, her şeyde birlik olsak, kimse bize dış geçiremez. Bize dağlar, şahlar dayanamaz. Hiç kimse... Yeter ki böyle birlik olalım” (s. 112). Bu, yazarın egemen güçlere karşı halkın kurtuluşu için sunduğu çözüm reçetesidir. Bu sözlerden sonra halkın Demirci Hüso'ya verdiği tepkiler de ideolojik açıdan önemlidir:

“(Demirci Hüso'nun) Arkasından, bazı kimseler, sarayın yakınları: ‘Ateşperest,’ diyorlardı. ‘Din düşmanı! Sana ne? Birlik olsak olmasak. Sen bir ateşe taparsın.’ örneğindeki gibi dini argümanların romandaki muhalif seslere söylenmesi; Hüso'nun tavrıyla, bağnaz softalara karşı takınılması gereken duruşuyla da öğütlendiği “Ve demirci arkasından söylenenleri duymuyordu.” sözleri ve romanda bir tek, saldırgan eylem alanının temsilcisi zalim, ayırıcı, acımasız, töre bilmez Mahmut Han'ın namaz ile anılması eserdeki Marksist ideolojik yansımalarından (Zariç, 2011: 70).

Ahmet, Mahmut Han'ın atının kaçıp kapısının önüne geldiği kişidir. Bir çoban olan Ahmet, Mahmut Han tarafından zindana atıldıktan sonra Mahmut Han'ın kızı

Gülbahar ile tanışır ve ona âşık olur. Ahmet bir “dağlı” olduğu için Mahmut Han bu ilişkiye karşı çıkar. Mahmut Han’ın, Ahmet’in Ağrı Dağı’nın başına çıkıp bir ateş yakabilirse onların düğünlerini yapacağına söz vermesi üzerine Ahmet, Ağrı Dağı’na çıkar.

Gülbahar, Mahmut Han’ın üç kızından biridir. Diğer kardeşleri gibi sarayda oturmayı ve İstanbul’dan giyinmeyi sevmez. Her fırsatta halkın içine karışan ve onlar gibi giyinen biridir. Zindanda Ahmet’i gördükten sonra ona âşık olur ve onu kurtarmak için Demirci Hüso’yu harekete geçirir.

Bilge bir insan olan Sofi, Mahmut Han’ın zulümlerine karşı koyan biridir. Başkaldırıcıyı temsil eder. Ahmet’in kapısına gelen atı ilk fark eden odur. Mahmut Han tarafından Ahmet’le birlikte zindana atılır.

Ağrıdağı Efsanesi’nde zaman tam olarak belli değildir. Sadece Osmanlı Dönemi’nde geçtiğini anlayabildiğimiz romanın, tam olarak hangi döneme veya padişaha denk geldiği belli değildir.

Romanın mekânı Ağrı ve çevresidir. Özellikle Ağrı Dağı romanda simgesel anlamda çok önemli bir yer tutar. Ağrı Dağı’nın öfkesi, beyaz bir kuşun Küpgölü’ne bir kanadını batırması, çobanların kaval çalması bir leitmotif olarak roman boyunca kullanılır.

“Romanda sık sık tekrar edilen ‘Ağrı Dağı’nın öfkesi’ ile verilmek istenen mesaj halkın birlikteliğinden doğacak kuvvetin büyüklüğü ve etkisidir” (Zariç: 2011, 64). Ağrı Dağı’nın öfkelenmesi ile halkın bir şekilde egemen güçler tarafından ezilmesi aynı zamanlara denk gelmektedir. Ağrı Dağı bu durumlarda nasıl cezalandırıcı oluyorsa halk da baskı karşısında birlik olarak istediklerini almaktadır. Böylece Ağrı Dağı ezilen insanların sembolü olarak kullanılmıştır.

Ahmet’in Ağrı Dağı’nın zirvesine ateş yakması Prometheus’u hatırlatsa da, Prometheus tanrılardan ateşi çalarak halka verirken Ahmet, Ağrı Dağı’nın başına yaktığı ateşle halkı ayağa kaldırır. Her ikisinin de egemen güçleri alt etmesi bakımından bu benzerlik ilgi çekicidir.

Mahmut Han tarafından baskı altına alınan halkın iki kez bir araya gelmesiyle birinde Gülbahar zindandan kurtulur, diğesinde ise Mahmut Han, Ağrı Dağı’na gönderdiği Ahmet’i affetmek zorunda kalır. Halkın bir araya gelmesi Mahmut Han’ı şöyle endişelendirir:

Bunlar bir erkek ve bir kadının mutluluğu için buraya toplanmışlardı. Dışarıdan bakınca öyle görünüyordu. Ama bunun altında çok şey vardı... Yüz bin yılın başkaldırma duygusu vardı. Şu halka bir çare bulmazsak hepimizin kellesi gider. Yarın zulmü bahane ederler, öbürsü gün vergiyi, öbürsü gün sarayımızı, öbürsü gün ekmeği... Ve birikirler birikirler... Yüz bin yılın öfkesi ve acısıyla... Ve bu kalabalığa güç yetmez... Bunlar bir araya gelmeyegörsünler, önüne geçilemez (s. 106).

Burada Mahmut Han, Osmanlı Devleti'ni temsil etmektedir. Aynı ayaklanma korkusu Osmanlı Devleti için de vardır. Mahmut Han'a "bey" yerine "paşa" denmesinin sebebi de bu temsille alakalıdır. Bu ekonomik güçle siyasal gücün bir araya gelmesinin doğurduğu bir sonuçtur. Bu Fethi Naci şöyle açıklar:

...Doğu despotizminde ekonomik güç sahibi ve bu gücünü siyasal güce dönüştürmeye yetenekli bir sınıf yoktur; siyasal güce sahip olduğu için ve sahip olduğu ölçüde ekonomik bir güç de kazanan egemen bir sınıf vardır. Sömürü hakkına değil sömürü yetkisine sahiptir bu sınıf ve sömürü yetkisini görev yetkisinden aldığı için de bürokratik bir nitelik taşır (Naci: 2010, 257).

Yaşar Kemal Ağrıdağı Efsanesi romanı ile anlatmak istediklerini şöyle dile getirmiştir:

Ben iki büyük gücün sonsuz yaratıcılığına inanıyorum. Biri doğa biri halk. Gücüm yettiğince bu romanda, bu iki büyük gücü bir araya getirdim. Halk gücü bir araya gelince, onun karşısında hiçbir gücün duramayacağını anlatmaya çalıştım. İnsan soyu tarih boyunca tiranizmi yaşamıştır. Yani büyük tiranların zulmü altında yaşamıştır. Ama halk zulme karşı, hangi çağda olursa olsun savaşmıştır. Ve savaşa hazır olmuştur. Bu romanın ana temalarından biri de bu oldu (Çiftlikçi: 1993, 333).

Yazarın da belirttiği gibi tezli roman özelliği gösteren *Ağrıdağı Efsanesi* romanında ideoloji simgesel değerlerle birlikte roman boyunca işlenmiştir. Marksist bir bakış açısına sahip olan romanın temeli ezen - ezilen çatışmasına dayanmaktadır. Romanın sonunda ezilen kesmin ezen kesimden istediklerini alması ideolojik mesajdaki çözüm yolunun olumlu sonuçlar doğuracağını göstermektedir.

2.1.1.12. Attila İlhan (1925 - 2005)⁶⁰

"Avrasyacı" bir görüşe sahip olan Attila İlhan, oluşturduğu ulus düşüncesiyle Batı ile Doğu'nun arasında yer alır. Batı'nın ilminden faydalanırken, Doğu içinde yer

⁶⁰ Yazar ve eserleri hakkında ayrıntılı bilgi için bk. (Özher, 2008), (Turan, 2011), (Kızıltepe, 2015).

aldığını unutmaz. Bu sayede kendi kültürel değerlerini korumayı amaçlar. Bu amaç ileri ki aşamalarda bağımsız ulus devlet anlayışını destekler. Böylece anti - emperyalist bir ideolojik noktada yer alır. Marksizm'den gelen tarihî materyalizm anlayışı dolayısıyla romanlarında toplumcu anlayışı tarihsel bakış açısı ile yakalamayı hedefler.

Şehir hayatındaki emperyalist ilişkiler, bu ilişkilerin toplumsal yapıda meydana getirdiği bozulmalar ve bunları destekleyen siyasi dayanaklar toplumcu bir bakış açısı, kültürel birikim ve Marksizm ile birleşerek Attila İlhan'ın romanlarının temelini oluşturur. Bunu şöyle ifade etmektedir:

Tarih bilinci olmayan bir sanatçının, çağını kavrayamayacağını, anlayamayacağını düşünürüm. Bu bilinci edinmenin yolu, bilimsel yöntemle tarih, iktisat ve sosyoloji araştırmaları yapmaktır. Sanatçı, içinde yaşadığı toplumun, uzak ve yakın geçmişini, iktisat ve sosyoloji açısından bilimsel olarak inceleyecek ki, onu geleceğe yönelten sağlam bir tarih bilincine kavuşabilsin (aktaran Kafkasyalı, 2017: 268).

Kurtlar Sofrası⁶¹: Eserde Attila İlhan, yurda giren yabancı sermaye ile siyasetin nasıl yolsuzluklara sebep olduğunu ele alırken eğlence sektörünün politikayla ilişkisi ve ortaya çıkan kanunsuzlukları anlatır. Kültürel hayattaki değişimlerin toplum üzerindeki etkisi de ele alınan bir başka ayrıntı olarak ortaya çıkar. DP iktidarı ile memleketin nasıl kurtlar sofrasına dönüştüğünün anlatıldığı bir romandır. İş adamları ve politikacıların memleketi nasıl yağmaladığı ve dönemin basınının verdiği tepkiler ve çektiği güçlükler Marksist ideolojiye ait bakış açısıyla dikkatlere sunulur.

Attila İlhan, *Kurtlar Sofrası* romanında çoğulcu bir bakış açısı kullanmıştır. Zaman zaman diyaloglara ve iç monologlara da yer verilerek kahramanların tutumları daha açık bir şekilde gösterilmiştir. Romandaki temel çatışmayı ortaya çıkaran gazeteci Mahmud Ersoy cinayeti hâkim bakış açısıyla verilerek nesnel bir şekilde anlatılmıştır. Karşıt güçlerin anlatımında diyaloglar ön plana çıkarılarak bunların ideolojik bakış açıları daha net bir şekilde sunulmuştur. Böylelikle yazar, okuyucuya vermek istediği mesajları daha etkili bir hale getirmiştir. Kemalist kahramanların geriye dönüşlerle aktardığı düşünceler, yazarın sunduğu çözüm reçetesinin bir parçası olarak romana yansımaktadır.

---

⁶¹ Romanın ilk baskısı 1963 / 64 yılında yapılmıştır.

Romanın başkahramanı olan Ümid, isim olarak Türk aydınını simgeler. Türk aydının içinde bulunduğu karamsarlıktan çıkacağına ve asıl işlevini yerine getireceğine olan inancı belirtir. İş adamı Zihni Keleşoğlu'nun kızı olan Ümid, Paris'te eğitim görmüştür. Paris'te bulunduğu süre zarfında bazı bilişsel değişimler yaşar ve insan olmanın anlamına ulaşarak yurda döner. Ancak kafası hala karışık biridir. Gazeteci Mahmud Ersoy'la tanıştıktan sonra, Mahmud'un yönlendirmeleriyle kendisini bulmaya çalışır. Mahmud'un ölümünden sonra bilinçli olarak kendini gerçekleştirmeye karar veren Ümid, bu konudaki en önemli adımını, Mahmud'un cinayetinden sorumlu olan babası Zihni Keleşoğlu'nu ihbar ederek atar. Roman boyunca bir leitmotif olarak Ümid, “gözlerinin rengi belirsiz” olarak tanımlanır. Bu belirsizlik onun henüz tam olarak aydın bilincine ulaşamadığını gösterir. Ümid, roman boyunca ideal tipe ulaşma çabasıdadır. Bu ideal tip Kemalist anlayışı tam olarak kavramış, anti - emperyalist kişidir.

Mahmud Ersoy, Birlik gazetesi yazarlarından. Kemalist bir anlayışa sahip olan Mahmud, ülkedeki yolsuzlukları ortaya çıkarmak için üzerine düşeni yapmaya çalışır. Bu yolsuzlukların arkasında iş adamları ve politikacılar vardır. “Mustafa Kemal'in İnkılap Teorisi” isimli bir çalışma yapan Mahmud sayesinde, Mustafa Kemal'in görüşleri roman boyunca yer yer okuyucuya aktarılır. Böylelikle memleketi ayakta tutmak için gidilmesi gereken yol işaret edilir. Sürekli olarak “yarım bırakılmış bir inkılabın çocukları” olduğunu söyleyen Mahmud, bir buhran yaşayan gençliğin ve ülkedeki gerilemenin sebebi olarak inkılabı devam ettirmeyen yönetici kadroları işaret eder. Romanın başında öldürülen Mahmud, düşünceleri dolayısıyla roman boyunca bir itici güç olarak romanda yer alır ve Ümid'in sorumlu bir aydın olarak ideal kişiliğe ulaşma çabasında önemli rol oynar.

Birlik Gazetesi'nin sahibi ve başyazarı Hüsnü Faik, hürriyet ve Mustafa Kemal sevdalısı biridir. Yaşam tarzı, ailesi, evi ve gazetesiyle geçmişle bugünü birleştiren Hüsnü Faik, zaman zaman geçmiş hatıralarına dönerek bugünü kurtarmada tarihten örnekler vererek tarihten ders almanın gerekliliğini vurgular. Hüsnü Faik, Birlik Gazetesi ile Mustafa Kemal'in bağımsızlık mücadelesini halka anlatmayı ve halkı bilinçlendirmeyi amaçlamaktadır.

Romanda kapitalist iş adamları ve onlara hizmet eden kişiler roman kahramanları arasında karşıt gücü oluştururlar. Bunlar; uluslararası iş bürokrasisi kurmuş olan gangster nitelikli iş adamı Seyit Sabri, İstanbul Ekonomi Bankası

kurucusu Asım Tağa, Zihni Keleşoğlu, yabancı sermayeyi temsil eden Freddy Mills ve bunlara hizmet eden İbrahim Cura, Kılçık Nazım, Beygir Kazım ve Dündar'dır. Bu kişilerin ortak özelliği paraya olan düşkünlükleridir. Herkesten daha çok kazanırlar ve bunun için yasa dışı yollara başvururlar. Kapitalist iş adamı grubundakiler kültürel olarak farklı olmaya çalışsalar da üzerlerindeki taşralılıktan tam anlamıyla kurtulamazlar. Bu grupta kültürel yozlaşma net bir şekilde görülür. Örneğin Asım Tağa, Freddy Mills'i elinden kaçırmamak ve traktör montaj fabrikasını kurmak istediği için kızı Suzan'ı Freddy Mills'e cinsel bir obje gibi sunar. Suzan, romanda kültürel yozlaşmanın en üst seviyesindedir.

Romanda, içine girdiği kapitalist ve gangster iş dünyasından sıkılan ve kendini bularak temize çıkarmayı isteyen tek kişi İbrahim Cura'dır. İbrahim Cura zengin olmasına karşın yaşadığı hayattan mutsuz olan biridir. Yaşantısının bozulduğunu fark eden İbrahim, bu bozulmanın döviz kaçakçılığında, oyunbazlığından kaynaklandığını fark eder. Kapitalist ilişkiler arasında gençliğindeki saflığını ve temizliğini kaybetmiştir.

Üniversite yıllarından tanıdığı Türkan, İbrahim Cura'nın olmaya çalıştığı düzgün kişiliktir. Ancak şartlar bu oluşumu engeller. İbrahim Cura, her ne kadar düzgün bir kişiliğe ulaşmayı istese de devrin şartlarına yenik düşer. Türkan, fiyat etiketleri, satış faturaları üzerine kurulu olmayan, daha çok emeğe, çalışmaya ve iç değerlere yaslanan bir hayat anlayışına sahiptir. Ancak İbrahim, Türkan'la karşılaştığında Türkan'ı hayalindekinden çok farklı bulur. Türkan'ın hayata bakışı değişmiştir. Ekonomik koşullara direnemeyen Türkan, hayata bakışını değiştirerek kapitalizmin istediği insan tipine ulaşmıştır.

Romanın zaman unsuru ile ilgili en dikkat çeken durum bölüm adlarının gün adları ile belirtilmesidir. "Perşembe - Cuma" ile başlayan bu bölümler on beş günlük bir vaka zamanını kapsar.

Mahmut'un Katip Rıza ile buluşmaya giderken takip edildiğini fark etmesiyle başlayan romanın bu kısmında zaman dakikalarla verilerek gerçek zaman olabildiğince en küçük ayrıntısıyla verilmeye çalışılır. Bu husus şöyle yorumlanmıştır:

Mahmut'un Kemalist bir gazeteci olduğunu göz önünde bulundurursak henüz romanın başından itibaren onun reel zamana bu derece kayıtlı olmasının özel bir anlam taşıdığını görürüz. O da şudur ki Mahmut reel zamana kayıtlı olmakla Atatürk

düşüncelerini geçmiş zamandan şimdiye taşıyarak farklı zaman dilimlerini birbirine bağlamış; böylece siyasi ve sosyal kaostan kurtulmanın çözüm önerisini sunmuştur (Özher, 2008: 73).

Romanda Mahmud'un saati ile toplu yerlerdeki saatlerin uyuşmazlığı da sembolik olarak dikkat çekicidir.

Mahmut'un saatinin toplu yerlerdeki saatlerle çakışmaması, gazeteci Mahmut Ersoy'un savunduğu düşüncelerin ülkede oluşturulmaya çalışılan sosyal ve siyasi yapılanmayla kesişmediğine gönderme yapar. Çünkü Mahmut Ersoy, komprador burjuvazinin karşısında tam bağımsız bir yönetimi savunan Kemalist bir gazetecidir (Özher, 2008: 73).

1950'li yılların Türkiye'sinin anlatıldığı romanda, DP iktidarı ile yurda daha fazla girmeye başlayan yabancı sermayenin kapitalist iş adamlarına daha çok para kazandırırken Türkiye'nin gelişmesinin olumsuz yönde etkilendiği ve ülkenin bu duruma gelmesinde 1950'lerde yapılan hataların pay sahibi olduğu gösterilir.

Mekân kurgusunda geniş bir yer tutan İstanbul, 1950 Türkiye'sinin bir ölçeği olarak ele alınır. Döneme ait farklı insan tipleri bu mekânda bir araya gelir. Romanı kente taşınmasıyla bilinen Attila İlhan, olay örgüsünü İstanbul merkezinde ele almıştır.

Romanda Mahmud'un pansiyondaki odası, Hüsnü Faik'in evi, *Birlik Gazetesi* yazıhanesi, Avukat Sadık'ın bürosu sosyalist gerçekçi bir bakış açısıyla Kemalist söylemlerin ön plana çıktığı mekânlardır. Bu mekânlar geçmişle bugün arasında bağlantı kurulması açısından ideolojik öneme sahiptir.

Beygir Kazım'ın barı kadınların meta olarak görüldüğü bir mekândır. Kapitalist sistemin kadınlar üzerindeki olumsuz etkileri bu mekânda ortaya çıkar. Burada çalışan kadınlar ekonomik sebeplerden dolayı barda çalışmaktadırlar ve aç kalma korkusu yüzünden bu mekândan çıkamazlar. Bu sistemin çarkına mecburen takılıp kalanların günden güne yıpranmaları, yok olmaları gözlemlenir. Barda çalışanlardan birçoğunun evine gittiğinde yaşadığı soğukluk ve yabancılık hissi ekonomik kaygılara düşmenin ve geleceğe bağlanamamanın hisleridir.

Kapitalizmin etkisiyle ortaya çıkan kültürel yozlaşmanın en iyi şekilde görüldüğü yerlerden biri Keleşoğlu Apartmanı'dır. "Apartman, kent yaşamıyla beraber gelen değerler düzeyindeki parçalanmanın mekâna yansıyan yüzüdür" (Özher, 2008: 73). Ümid'in bu mekândan Hüsnü Faik'in evine gitmesi ve orada

duyduğu rahatlık hissi bu yozlaşmanın her yeri nasıl sardığını gösterir. Ümid, Keleşoğlu Apartmanı'ndan kaçtıktan sonra kendisini gerçekleştirme yolundaki en büyük adımını atarak babası Zihni Keleşoğlu'nu ihbar eder.

Yeşilçam piyasası da kurtlar sofrasına dönen mekânlardan biridir. Herkes birbirinin sırtından para kazanmaya çalışmaktadır. Cinselliğe ulaşmada bir aracı görevi görmektedir.

Attila İlhan, *Kurtlar Sofrası* romanıyla Türkiye'nin yakın siyasi tarihinin de bir eleştirisini yapar. CHP'nin 1938'den sonra faşizm denemesine kalktığını, 1945'te faşizm dünyada ortadan kalktıktan sonra da CHP'nin burjuva demokrasisini benimsediğini ve bunların sonucunda da 1946 seçimlerinde DP'nin iktidara gelerek yeni bir dikta oluşturduğunu belirtirken Cumhuriyetçi kadroların da ortadan kaldırıldığını Mahmud ve Avukat Sadık'a söyler. Böylelikle CHP içerisinde yapılan hataları ortaya koymaya çalışır. Cumhuriyetçi kadroların bozulması inkılap hareketlerini zayıflatır. Mustafa Kemal'in düşüncelerini, faaliyetlerini anlamak yerine Mustafa Kemal'i putlaştırmanın da yanlışlığı Mahmud tarafından dile getirilerek 1919 hareketinin mantıklı bir şekilde anlaşılmasının gerekliliği ortaya konur.

Romanda Beygir Kazım'ın barı ve diğer eğlence mekânları kültürel yozlaşmanın ve bireyin içsel çöküşünün yaygın olduğu yerlerdir. Buradaki kişilerin ortak özellikleri paraya düşkünlükleri, bencillikleri, içki âlemleri, Batı'yı taklit etmeye çalışmaları ve benlik bilincine ulaşmamış olmalarıdır. Bu kişiler ve mekânlar kapitalizmin olumsuz etkilerini göstermek üzere, memleketin içinde bulunduğu çürümeyi yansıtır. Aynı çürüme dönem siyasetinde de mevcuttur. Örneğin Asım Taha DP'ye ilk kaydolanlardan olduğunu ve diktatörlüğün yıkılmasına hizmet ettiğini söyleyerek övünen, memleketin kalkınmasına hizmet eder gibi görünen, şahsi çıkarlarını korumayı amaçlayan biridir. DP milletvekili Recai Bey de siyasi desteğini kullanarak kendisine ve kapitalist iş adamlarına çıkar sağlayan biridir. Ayrıca DP'nin yabancı sermayeyi yurda sokma teşebbüsleri de dönem siyasetinin eleştirilen yönlerinden biridir.

Kapitalizmin sebep olduğu ekonomik gelir düzeyi farklılıkları ve belirsizlik ortamı dönemin gençleri üzerinde de derin etkiler yaratmıştır. Suzan, Dürnev, Bekir, Zehra, Athena, Gilda para kazanmak için her türlü ahlaksızlığı gösterirken; ressam Eşfak, şair Turgut ve Akın ise hedonizme doğru kayarak toplumdan uzaklaşırlar.

Attila İlhan, bu romanında toplumsal yozlaşmalara ideolojik çözüm önerileri sunmuştur. Eserde Avukat Sadık aracılığıyla Kuva-yı Milliye ve Mustafa Kemal hareketinin zaman içindeki oluşum süreci ve sonuçları hakkında bir araştırma yapılmasının gerekliliğini vurgulayarak Kuva-yı Milliye devrimciliği ile sosyal demokrasinin birbirine bağlanabilmesinin mümkün olup olmadığı sorusu ortaya atılır. Daha sonra yazarın sözcüsü konumundaki Mahmud'un "Mustafa Kemal'in İnkılap Teorisi" isimli çalışmasıyla araştırmanın yapılmaya başlandığı görülür. İdeolojik çöküşle birlikte kendi varlığını da kaybeden İrfan, komünizmden kopmuş, anarşizm ve nihilizm arasında kalmış biridir. Mahmud çıkış yolu olarak Atatürk'ü gösterir ve onun toparlanmasını sağlar. Türkiye dışında oluşan sosyalist hareketlerden yola çıkarak devrimci bir ilerleme sağlanamayacağını düşünen Mahmud, bunun halka ulaşmayan entelektüel bir hareket olarak kalacağını savunur. Bu sebeple Mustafa Kemal'in inkılapçılığı Türkiye şartlarına daha iyi uyduğu için, bunu çıkış noktası olarak görür. Mahmud aydınların, öğrencilerin ve işçilerin bilinçli dayanışmasıyla oluşturulacak bir sosyal demokrasi hayali kurar. Sosyalizme oldukça yaklaşan bu fikirlerin Mustafa Kemal'e daha yakın olduğunu savunan Mahmud, Kemalizm ile sosyalizmi yakınlaştırır.

Mahmud'un düşünce sistematigi Marksizmin ortaya koyduğu tarihi materyalizm anlayışını işaret eder. Attila İlhan, tarihi materyalizm anlayışı ile yakın tarihimize ait bir dönemi sosyal, ekonomik, siyasi ve tarihi unsurlarla bir arada ele alarak diyalektik bir çerçevede sunmuştur. Mustafa Kemal'in inkılapçılığın ve düşünce yapısından yola çıkıp ulusalcı bir yapıya kavuşarak sosyalizme ulaşmayı, ortaya koyduğu sorunların çözüm reçetesi olarak sunmuştur. Romanda ideolojik mesajlar parça parça sunularak, dolaylı yoldan verilmiştir.

2.1.1.13. Şevket Süreyya Aydemir (1897 - 1976)⁶²

Kadro dergisinin kurucuları arasında da yer alan yazar; roman, biyografi, otobiyografi, inceleme, araştırma ve makale türlerinde eserler vermiştir. Farklı dönemlerde farklı ideolojileri benimseyen Aydemir Turancı / Türkçü ve Marksist ideolojileri benimsemiş, daha sonra da Kemalizm'e yönelmiştir. 1951'de emekli olmasının ardından yazma çalışmalarına ağırlık vermiştir.

---

⁶² Yazar ve eserleri hakkında ayrıntılı bilgi için bk. (Gündüz, 2016), (Önder, 1994)

Toprak Uyanırsa⁶³: DP'nin iktidar olduğu dönemde başlayan roman, emekli bir öğretmen olan kahraman anlatıcının, tekrar görev istemesi üzerine Ankara'nın Polatlı ilçesine bağlı Keltepe köyüne yeniden atanmasıyla başlar. Köyde karşılaştığı açlık, sefalet, bataklık ve üretimsizlik manzarası kahraman anlatıcının hemen köyü terk etmek istemesine sebep olsa da ilginç bir şekilde köyden ayrılamaz ve giderek bu köyün bir parçası olmaya başlar. Anlatıcının bu köyde geçirdiği on yıllık süre bu hayatta geçirdiği en verimli zaman dilimidir. Anlatıcının deyimiyle “Ekmeksizköy” olan Keltepe, romanın sonunda verimliliğin ve üretimin simgesi olarak Keklikpınarı adını alır.

Roman kahraman anlatıcının anılarını aktarması üzerine kurgulanmıştır. Anlatıcı olan öğretmen, köyü içinde bulunduğu bataklıktan kurtarmak için kararlı bir mücadele örneği sergiler. Bu sayede köyün öncüsü konumuna yerleşen Öğretmen, yavaş yavaş çevresini genişleterek önce köydeki bataklığın kurutulmasını, bu bataklıktaki köylüye verimli topraklar kazandırılmasını, köyü ağaçlandırmayı, su ve elektrik getirmeyi başarır. Bu sırada sadece köydeki çocukları değil, genç yaşlı herkesi eğitmeye çalışır.

Romanda yer alan bütün kahramanlar Öğretmen'e yardımcı olan, anlayışlı ve gelişmeye açık kimselerdir. Bu sebeple şahıslar arasında bir çatışma ve gerilim bulunmamaktadır. Romanın temel çatışması insanın doğa ile olan mücadeleyi kazanması üzerine kurulmuştur.

Keltepe Muhtarı, köy ve DP dönemini konu alan romanlarda, sıklıkla karşımıza çıkan sömürgeci, iktidar yanlısı ve kendi mefaatlerinin peşinde koşan muhtar tipinden farklıdır. Keltepe Muhtarı, Öğretmen'e yardımcı kahramanlardan biri olarak, köyün gelişmesi hususunda elinden gelen yardımı, karşılık beklemeden yapmaktadır.

Şartların değişmesiyle birlikte toplumların da değişmesi fikri temel alınarak bu şartları değiştirmek için gerekli olan; üretime katılma, bilinçlenme, çalışkanlık, birlik - beraberlik ve kooperatifleşme gibi temel unsurlar romanın muhtevasında geniş ölçüde yer almaktadır.

Öğretmen'in köye ilk geldiğinde İmam, Öğretmen'e şöyle der: “Köyün dirliğine el atmadıkça, Keltepe'ye mektep değil, Darülfünun açsan nafile. Sen köyün

---

⁶³ Romanın ilk baskısı 1963 yılında yapılmıştır.

dirliğine el at oğlum, köyün dirliğine bak...” (s. 79). Bu bakış açısı köyde önceliğin doğaya karşı savaşı kazanma olduğunun bir işaretidir. Bu bağlamda köyün İmam’ının düşünceleriyle üniversite hocası olan Öğretmen’in arkadaşının düşünceleri aynıdır. İmam’ın ileri sürdüğü bu düşünceye göre İmam, Öğretmen’den daha ileri görüşlüdür. Bunda İmam’ın köyün şartlarını yakından tanınmasının da katkısı vardır. Şevket Süreyya böylece köyün elbirliğiyle kalkınmasında köy imamına da önemli bir görev vermiştir. Bu durum diğer sosyalist gerçekçi romanlarda genellikle görülmez.

Öğretmen hem eğitime hem de köyün dirliğine el atmıştır. Öğrencilere ezberlettiği şu satırlar Öğretmen’in bakış açısını yansıtmaktadır: “Biz Sakarya çocukları, / Babalarımız bu toprağı kanlarıyla sulamış, / Biz alın terimizle sulayacağız, / Yarın, / Biz Sakarya çocukları...” (s. 129).

Bu satırlar savaş sonrası kazanımların, üretim faaliyetleriyle kalıcı hale getirilmesi ve emek bilincinin oluşturulması fikri Öğretmen’in düşünce dünyasının yansımalarıdır.

Ekmeksizköy’ün gelişmesi için anlatıcının tavsiye ettiği nizam orta yoldur. Bu nizama göre; bütün köylü iş, toprak sahibi olacak ama kimse kaderine terk edilmeyecektir. Üretilen mallar her açıdan değerlendirilecek ve kooperatifler aracılığıyla desteklenecektir. Bu sayede köy daha yaşanılabilir bir hale gelecektir. Bu nizamla birlikte olması gereken sosyal devlet anlayışının da çerçevesi çizilir. Atatürk’ün açtığı yolda inkılaplarla ilerlemek ve eşit gelir dağılımının yapılması gerektiği önerilir.

Kahraman anlatıcı, köy romanlarının gelişiminden bahsederek, bu romanda köyde alışılan durumların hüküm sürmediği ve el birliğiyle köyün ve köylünün yeniden hareket kazandığı anlatılır. Yazar, köy hayatının olumlu yönde gelişme göstermesi için birinci şartı köyün dirliğine bağlar. Böylece üretim ve kazanç problemi ortadan kalkacak ve köy romanlarında alıştığımız ezen - ezilen çatışması da yaşanmayacaktır. Çünkü her köylünün elinde kendisini rahatlıkla geçindirecek imkanlar olacaktır.

İnsan hayatını temel alan gelişmeler, zamanla bir zihniyet değişikliğine dönüşür. Yazar bunu şöyle açıklamıştır: “Toplum içinde, gelişmeyi insanın hayatına yöneltebildiğimiz nispetle mutlu oluruz. Nizamların, rejimlerin ereği, hikmeti bundan başka ne olabilir ki...” (s. 436). Bu zihniyet değişimi ise temel dinamikleri ortaya

çıkarak insanı değiştirir. Olumlu yönde değişme gösteren toplum, doğayla olan mücadelenin kazanılmasını sağlayarak üretim faaliyetlerine katkı sunar.

Romanın sonunda Keklikpınar'da kurulan Yatılı Bölge Okulu bu anlayışın yansımasıdır. Romanın başında ahırdan bozma bir okul varken önce yeni bir okul binası ve daha sonra da Yatılı Bölge Okulu ortaya çıkar. Bu durumun köydeki üretim faaliyetlerinin ve gelişmenin artmasıyla paralel olarak geliştiği gözlemlenir. Yatılı Bölge Okulu'nda köy çocukları okutulurken, onları köyden koparmamaya özen gösteren bir eğitim verilir. Bu okulda toprak eğitimi, köy örgütlenmesi gibi dersler vardır. Bu açıdan Köy Enstitüleri'ne benzer bir yapı sunulmaktadır.

Romanda önerilen toplum düzeni şöyle özetlenebilir: Atatürk inkılapları çerçevesinde, özellikle köylerin geliştirilmesi ve aydınlanması yönünde, devletin yardımları ile atılacak adımlar öncelikle üretim faaliyetlerine yansıyacak, ekonomik sıkıntıları atlatan toplum, kendisine yabancılaşmadan gelişmesini sürdürmeye devam edecektir. Sosyalist gerçekçi bir bakış açısına dayalı olarak kaleme alınan romanda, olması gereken sosyal devlet anlayışı açıkça belirtilmiştir. Yazar yarı devletçi çözüm önerisini bu şekilde sunmuştur.

2.1.1.14. Melih Cevdet Anday (1915 - 2002)⁶⁴

Melih Cevdet, Orhan Veli ve Oktay Rıfat ile birlikte Garip akımının öncü isimlerinden biri olmuştur. Şiirle başladığı yazı hayatı boyunca roman, oyun, deneme, gezi ve anı türlerinde de eserler vermiştir. Şiirde duygusallıktan tarihsel ve toplumsala geçiş yapan Anday, romanda ise tarih, toplum, birey çatışmasını işler. Yazar, tutumunu şu sözlerle ifade etmektedir: “Ben şiirde, tiyatrodada olsun, tüm yazılarımda, hep Türk kafasını yükseltmeye, inceltmeye yöneldim” (Özkırımlı, 2004: 107). Yazar “H. Mecdi Velet, Murat Tek, Yaşar Tellidere takma adlarını kullandı” (Yalçın, 2010: 105).

Aylaklar⁶⁵: Şükrü Paşa'nın konağında yaşayanlardan hareketle toplumsal değişim ve toplumun ideolojik durumunun yansıtıldığı romanda, Osmanlı dönemi ve Cumhuriyet dönemi ironik bir üslupla eleştirilmiştir.

⁶⁴ Yazar ve eserleri hakkında ayrıntılı bilgi için bk. (Algül, 2015), (Durmuş, 2004).

⁶⁵ Roman 1964 yılında Cumhuriyet gazetesinde tefrika edildikten sonra, 1965 yılında romanın ilk baskısı yapılmıştır.

“*Aylaklar*, iki bölümden oluşan kurgusuyla iki farklı ideolojiyi, iki farklı mekânı ve iki karakteri merkeze alır. Bu ikili yapıya uygun olarak anlatıda iki farklı bakış açısı kullanılır; birinci bölümde hâkim anlatıcı, ikinci bölümde ise kahraman anlatıcı”nın (Tuğcu, 2017: 429) bakış açısı egemendir. Bir taraftan kahramanlar tanıtılırken diğer taraftan da bazı siyasi mesajlar okuyucuya yansıtılır.

Leman Hanım, Şükrü Paşa'nın kızıdır. Babasından kalan konak ve para sayesinde evin yönetimini üstlenen, çocukluğundaki konak hayatını yaşatmaya gayret eden ve bu yolda bütün servetini tüketen biridir.

Davut Bey, Leman Hanım'ın eşidir. Ailesinden epeyce bir mal varlığına sahip olan Davut Bey, hayalperest biridir. Tuhaf hayalleri uğruna o da bütün servetini tüketmiştir. Gençliğinde siyasi mücadelelerin içerisinde yer almış, ardından Avrupa'ya kaçarak orada uzun süre yaşadktan ve siyasetle bütün ilişkilerini kestikten sonra yurda geri dönmüştür.

Dündar Bey, Davut Bey'in eski bir arkadaşıdır ve konakta yaşamaktadır. Meşrutiyet dönemi ihtilalcilerinden olan Dündar Bey, eski siyasi hatıraları anlatarak gününü geçiren biridir.

Mürşide, Leman Hanım'ın kızıdır. Aile tarihini anlatmaktan başka bir hüneri olmayan ve bu uğurda aklını yitiren, alkolik biridir.

Galip Bey, Leman Hanım'ın kızı Pakize'nin kocasıdır. Konağa içgüveysi olarak gelen, karısının ölümünden sonra da hayatına aynı şekilde devam eden, parya düşkün, silik biridir.

Nesime, Galip Bey'in akrabasıdır. Kocasından ve ardından sevgilisinden kaçtıktan sonra konağa gelip yerleşmiştir.

Muammer, Leman Hanım'ın torunu, Galip Bey'in oğludur. Konağın tek umudu olarak Leman Hanım tarafından özenle yetiştirilmeye çalışılmış, Saint Joseph Lisesi'ni bitirmiş, ardından Hukuk Fakültesine kaydolup avukat olmuştur.

Ayla, Muammer'in eşidir. Muammer ile evlenince üniversiteyi yarıda bırakmış, hayatına soyluluk katmak için evlenip konağa gelmiş biridir.

Roman kahramanlarının hiçbirinin çalışmaması, üretkenlik göstermemesi ama hayal ve düşünce olarak hepsinin bir takım tasarıları olması kahramanların ortak özellikleri olarak nitelendirilebilir. Romana ismini veren “aylaklık” kahramanların bu

tutumundan kaynaklanır. Şükrü Paşa'nın konağı ve mirası bütün kahramanların hep birlikte tükettiği yegane geçim kapısıdır.

Romanda mekân unsuru ideolojik mesajları yansıtmada etkili bir şekilde kullanılmıştır. Şükrü Paşa'nın konağı Osmanlı'yı temsil ederken, konak sakinlerinin daha sonra taşındıkları apartman dairesi ise Cumhuriyet yönetimini temsil etmektedir. Konak sakinlerinin aylak tutumları, çalışmamaları ve evi geçindirmek için gerekli paranın nasıl temin edildiğini düşünmemeleri konağın sonunu hazırlamıştır. Konak sakinlerinin hayalperestlikleri, alkole olan düşkünlükleri ve yarı deli halleri de bu sonu hızlandıran etkenler arasındadır. Konağın bu şekilde çöküşüyle Osmanlı'nın yıkılması arasında kurulan ilişki romana şu şekilde yansımaktadır: “Osmanlı da böyle battı... Biz aylıklarımızın köylüden alınan vergi ile ödendiğini bilmezdik, devletin bir köşede parası var, ondan veriyor sanırdık” (s. 154).

Konağın elden çıkması üzerine yerleşilen apartman dairesi Cumhuriyet yönetimini simgelemektedir. Apartmana geçildikten sonra sırasıyla Leman Hanım, Davut Bey ve Dünder Bey ölür. Mürşide akıl sağlığını tamamen kaybeder. Ayla, Şükrü ve Nesime de evden ayrılırlar. Romanın sonunda Muammer bir otel odasında tek başına kalır.

Konakta yaşayanların apartman dairesine taşınmaları onları kurtarmaz. Bu ev de kısa bir süre içinde dağılır. Çünkü konaktaki zihniyet burada da hüküm sürmeye devam eder. Yazar, bu zihniyeti çöküşün sebeplerinden biri olarak görür. Bu sebeple apartman yani Cumhuriyet de kurtuluşa çare olamaz. Cumhuriyet yönetiminin halkı aydınlığa götürebilmesi için Osmanlı'dan gelen bir alışkanlık olarak aylaklık, tembellik, mirasyedilik ve miskinlik sonlanmalı ve bunun yerine çalışarak, üretmek, bilime ve siyasete yön vererek gelişme sürecini tamamlamak gerekmektedir.

2.1.1.15. Kemal Bilbaşar (1910 - 1983)⁶⁶

Edebiyata hikaye ile başlayan yazar, toplumsal sorunları aktarmak için romana ağırlık vermiştir. “Kemal Bilbaşar'ın romanlarında politik yaklaşım, kendi ifadesi ile masal ve destan dilini kullanarak halka ulaşmak amaçtır. Bütün romanlarında ezen - ezilen arasındaki çatışmayı işleyen yazar, kendisini ‘halkın yazarı’ diye niteler” (Enginün, 2008: 346). Yazar, halkın romancısı olabilmek için edebiyatı bir araç olarak

---

⁶⁶ Yazar ve eserleri hakkında ayrıntılı bilgi için bk. (Tayfur: 2008)

kullanarak halkın içinde bulunduğu koşulları değerlendirirken, ezen - ezilen, memur - halk ve sosyal adaletsizlik konularını işleyerek halkı bilinçlendirmeye çalışır.

Toplumunu Marksist bir bakış açısıyla algılayan sosyalist gerçekçilik anlayışına bağlı olan yazar, toplumu yeniden biçimlendirme gayretindedir. Toplumda gördüğü bozuklukların da bir eleştirisini ortaya koyması bakımından yazar, eleştirel gerçekçilere yaklaşır. Müberra Tayfur. Kemal Bilbaşar'ın şu şekilde vermiştir:

Bununla birlikte eserlerinde toplumcu gerçekçi yazarlar gibi belirgin bir devrim fikri veya sosyalist düzen özlemi görülmez. O, eserlerinde Cumhuriyet'e ait değerleri, Atatürk'ün ilke ve inkılâplarını savunur. Toplumsal sorunları eleştirmekle yetinmeyip kendince çözüm yolları gösterdiği için sadece eleştirel gerçekçi çizgide kaldığını söylemek de yeterli olmayacaktır. Dolayısıyla Bilbaşar için “toplumsal gerçekçi” tanımlaması da “eleştirel gerçekçi” tanımlaması da tam olarak doğru olmaz. O kanımızca bu iki tutumun arasında bir yerde durmaktadır (Tayfur, 2008: 7).

Cemo⁶⁷: Kemalizm ekseninde töre, ağalık - beylik ve kadın gibi Doğu Anadolu Bölgesi'nde rastlanan toplumsal sorunları işler. Roman, aşk teması etrafında, bahsedilen konuları işlerken devlet memurlarının halka karşı olan olumsuz tutumunun yol açtığı sonuçları da gösterir. Romanda üzerinde durulan temel sorun şu şekilde özetlenmiştir:

Cemo'da arka planda Şeyh Sait ayaklanması, toprak reformu gibi Cumhuriyet sistemini ve köylüye has yaşama tarzını simgeleyen iki önemli konu vardır. Bir bakıma Bilbaşar, Cemo ile Memo arasındaki aşk ilişkisinin arkasında, Doğu Anadolu köylerindeki yaşama tarzını gözler önüne sermiş, Cumhuriyet ve laiklikle ilgili kendi dünya görüşünü dikkatlere sunmuştur (Çelik, 2007: 267).

Çoğul anlatıcının kullanıldığı romanda, romanın ilk bölümünü Cano, ikinci bölümünü ise Memo anlatır. Yazar çoğul anlatıcının avantajlarından faydalanarak nesnel bir bakış açısı ortaya koyar ve bu sayede konuyu daha gerçekçi kılmaya çalışır. İdeolojik olarak ortaya koyduğu fikir ve tepkileri daha objektif bir şekilde okuyucuyu gerçekliğe yaklaştırır.

Romanın başkahramanı olan Cemo, Cano ve Kevi'nin kızıdır. Annesini küçük yaşta kaybettiği için babası tarafından büyütülür. Cano kızını avcılık, atış, güreş gibi konularda çok iyi yetiştirir. Kızının ezilmemesi için elinden geleni yapar. Bu sayede

---

⁶⁷ Romanın ilk baskısı 1966 yılında yapılmıştır.

zamanı geldiğinde kızı kendi kocasını seçecek ve mutlu olacaktır. Cemo roman boyunca yazarın düşüncelerini destekleyen kişilerle birlikte yer alır.

Cano, bir beyin yanında çalışanlardan biridir. Yiğitliği ve iş bitiriciliği ile tanınan Cano, daha sonra beylik düzenine karşı çıkanlar arasında yer alarak bu grubun örgütlenmesine yardımcı olur. Töreye karşı olan, yörenin kültürel seviyesinden daha yüksekte olan biridir. Mustafa Kemal'i ve Cumhuriyet değerlerini benimser.

Memo, annesi ve babası Şeyh Saitliler tarafından öldürüldükten sonra dayısı tarafından büyütülür. İyi güreş tutan, silah kullanan, çan yapan ve âşıklık yeteneği olan biridir. Bu yönleriyle neredeyse kusursuz bir tiptir. Töre ve toplumsal düzendeki bozukluklara karşı savaşı.

Kumandan, Memo'nun askerlikte seyisliğini yaptığı ve birçok kez yardımını gördüğü komutanıdır. Kumandan, Mustafa Kemal devrimlerine ve Cumhuriyet değerlerine saygılı, onları benimseyerek hayata geçirmeye çalışan, toplumsal kalkınmayı destekleyen biridir.

Sorikoğlu, babası Şeyh Sait isyanında Şeyh Sait'e destek verenlerdendir. İsyân sırasında babası, Cano ve arkadaşları tarafından öldürülür. Sorikoğlu halkı sömüren bey tipi olarak romandaki olumsuz kişilerdendir. Cemo'yu almak için halka zulmeder. Romanın sonunda Memo tarafından öldürülür.

Kaymakam vekili de romandaki olumsuz karakterlerden biridir. Beylerle işbirliği yaparak halka zulmeder. Sorikoğlu'ndan kurtulmak için Kargadüzü Köyü'nden Çakalgediği'ne yerleşen köylülere gizliden Sorikoğlu'nu kefil olarak göstererek onları yine Sorikoğlu'nun kucağına atar. Halkın devlete olan güvenini kaybetmesinde kaymakam vekili gibi kişiliğe sahip olan memurlar oldukça etkili olmuştur.

Romanda zamanı gösteren kesin bilgiler bulunmamakla birlikte Şeyh Sait isyanının ortaya çıkması ve isyandan önce Cano ve Kevi'nin üç yıl dağlarda saklanması göz önünde bulundurulduğunda ve romanda Cumhuriyet Hükümeti'nin köylüye toprak vermesinden bahsedilmesinden dolayı romanın vaka zamanının yaklaşık olarak 1922 - 1936 yılları arasında olduğunu söyleyebiliriz. Olaylar Cumhuriyet'in ilk yıllarında geçmesine rağmen romanda devletten "Osmanlı" olarak bahsedilmesi dikkat çekicidir. Romanda beylik / ağalık sistemi feodal bir yapı olarak sunulur. Bu feodal yapı Osmanlı'nın ortaya çıkardığı bir düzendir. Bu sebeple

Cumhuriyet ilan edilmiş olmasına rağmen halkın devletten Osmanlı diye bahsetmesi, halkın yönetim değişikliğinin bile farkında olmadığını gösterir. Zaten köylülerdeki bilinçleme de Memo sayesinde olur. Memo askerlikte yönetim sisteminin değiştiğini ve vatandaşlık haklarını öğrenerek köylülerine öncülük eder. Osmanlı'nın yarattığı kölelik sisteminin varlığını halen devam ettirdiğini bu şekilde yansıtan yazar, köylülerin kölelikten kurtulması için Cumhuriyet'i ve Atatürk inkılaplarını çıkış yolu olarak gösterir.

Romanın vakası, Doğu Anadolu'da Dersim (Tunceli) ve çevresinde geçmektedir. Romanda adı geçen diğer mekânlar şunlardır: Elaziz (Elazığ), Çapakçur (Bingöl), Diyarbakir (Diyarbakır), Muş ve Siirt'tir. Seçilen mekânlar ağa / bey / şih / seyit gibi egemen güçlerin etkin olduğu yerlerdir. Bu sebeple ezen - ezilen, bey / şih / seyit - halk ve memur - halk çatışması ekseninde bölgenin toplumsal durumu ele alınır. Cumhuriyet kurulmuş olmasına rağmen feodal yapıların varlığını koruması Osmanlı Devleti döneminin kalıntıları olarak ele alınır. Bu bölgede yaşanan toplumsal sorunların kaynağı bölgedeki feodal yapıdan kaynaklanmaktadır.

Romanda şive taklitleri sıklıkla kullanılarak Doğu Anadolu insanının sorunları o yörenin ağzından aktarılmış, ayrıca Doğu Anadolu insanına bu sayede bir çıkış yolu da sunulmuştur. Romanda efsane örneklerinden sıkça yararlanılmıştır. Ancak burada verilen örnekler yazarın ideolojisini destekler niteliktedir. Müberra Tayfur'un da belirttiği gibi romanda Şih, kızı ile çoban arasındaki aşka izin vermez ve bunun üzerine ikisi de kuş olup uçar. (2008: 177 - 178). Burada efsane vasıtasıyla insanlar arasındaki sınıf farkına dikkat çekilir.

Yazarın kullandığı üslup, halka yaklaşmayı amaçlarken, romanda kullanılan efsane, masal gibi unsurlar da yazarın ideolojik görüşlerini yansıtır özelliklerle karşımıza çıkar.

Romanda Mustafa Kemal'den "Rum Paşa"sı olarak bahsedilir. Rum Paşa'sının Osmanlı'ya karşı açtığı savaşta yenilgiye uğrayan Osmanlı'dan "zalim" olarak bahsedilmesi yazarın Osmanlı'ya bakışını gösterir.

Romanın başında yöredeki beylik / ağalık düzeni tanıtılır. Köylüler kendilerinden çok beylerini düşünür. Köylüler bu durumu kanıksadığı için artık bir köle gibi yaşarlar. Bunun sebebi olarak da yine Osmanlı'nın getirdiği zalim düzen gösterilir.

Çakalgediği'ne yerleşen köylüler, eksiklerini tamamlamak için devletten para yardımı alacaklarını duyduklarında şaşırırlar. Çünkü bu zamana kadar devlet köylüyü sadece vergi alacağı zaman hatırlamıştır. Cumhuriyet'in ilanına kadar ağalar ve devlet tarafından sürekli sömürülen köylü, Cumhuriyet sayesinde özgürlüğüne ulaşır. Ancak ağalarla işbirliği içinde olan memurlar köylüyü yeniden ağaların insafına bırakırlar. Sorikoğlu'ndan kurtulmak isterken, kaymakam vekili tarafından yine onun eline düşürülen köylülerin devlete olan güvenleri sarsılır. Kaymakam vekili gibi memurlar devletin otoritesini zayıflatan unsurlardır. Cumhuriyet yönetiminin ilerlemesi için bu zihniyetteki memurlardan kurtulmak gerekir. Yazarın aktarmaya çalıştığı ideolojik tutumun önündeki engellerden biri de bu memurlardır.

Roman boyunca tamamen iyi yönleriyle tanıtılan, idealize edilen Memo, Cemo, Cano ve Kumandan sayesinde yazar ideolojik mesajlarını iletir. Cumhuriyet'e karşı olan olay ve kişileri eleştirirken, olumlu tiplerle ideolojisini kurgu içinde doğrudan aktarır.

Memo⁶⁸: Kemal Bilbaşar'ın *Cemo* romanının devamı olan *Memo*, iki cilt olarak yayınlanmıştır. Romanın birinci cildinde Şeyh Sait'in Dersim ağalarını kışkırtmaya çalışması ve Şih Persin'in obanın başına geçmesi sonucunda Senem ile Memo'nun Şih Persin'e karşı verdiği mücadele anlatılır. İkinci ciltte ise Dersim İsyanı'nı ortaya çıkaran sebepler ve toprak reformu yarasının uygulamaya geçiş süreci anlatılır. Bu çatışmaların hepsi Memo'nun ağzından sosyalist gerçekçi ve Kemalist bir bakış açısıyla ele alınır.

Romanın vakası Senem ve Hozat Yaylası Seyyar Jandarma Alayı Yedek Asteğmeni'nin ağzından nakledilir. Yazar bu romanda da çoğul anlatıcı tekniğini kullanmıştır. Senem, Dersim İsyanı'ndan önce halkın durumu, obasının isyana katılmayı ve isyanı destekleyen gruplar hakkında bilgi verir ve buna kanıt olarak da yedek asteğmene Dersim isyanının nasıl geliştiğini anlattırır. Buna göre isyanı ortaya çıkaran unsurlar şunlardır:

- 1) Subayı, eri ve hayvanları dahil bir sürgün grubunun oluşturduğu alay, sürgünlüklerinin bütün hıncını Dersim halkından almaya çalışmıştır. Çeşitli bahanelerle halka olmadık zulmü etmişlerdir.

---

⁶⁸ Romanın ilk baskısı iki cilt olarak 1968 ve 1969 yıllarında yayınlanmıştır.

- 2) Hükümet Konağı'nda çalışan memurlar da sürgünlerden meydana gelmektedir. Bunlar devletten çok ağaların / şihların sözünü dinlemekte ve halkın çıkarları yerine ağaların / şihların çıkarlarını kollamaktadır.
- 3) Şeyh Sait İsyanı'nın tasfiyesi yapılırken Takrir - i Sükun Kanunu'nu uygulayanlar bilerek veya bilmeyerek masum insanları da cezalandırmış veya idam etmiştir. Bu durum devlete güvenen halkta derin acılara yol açmıştır.
- 4) Aşiretler arasındaki anlaşmazlıklar ve kavgalar da isyanı ortaya çıkaran etkenlerden biridir. Aşiretler arasında yalan ifade, kan davası için karakol basma gibi eylemler isyanın ortaya çıkmasını hızlandırmıştır.

Hükümet memurlarının ve askerinin halka zulmetmesi devlete olan güveni sarsmıştır. Ağaların / şihların memur ve askeri kullanarak maraba üzerindeki baskıyı arttırması maraba tarafından devlet baskısı olarak görülmüştür. Devletin çıkardığı toprak reformu, her bireyin eşit haklara sahip olması gibi kanunlarla ağalar / şihlar ellerindeki gücü ve zenginliği kaybedecekleri için marabayı devlete karşı kıskırtmıştır. Yedek asteğmen tarafından isyanın sebepleri bu şekilde aktararak isyanın arkasında feodal ağaların / şihların bulunduğu gösterilmiştir. Ahlsız, kötü niyetli memur ve askerler de, rüşvet karşılığı, bu feodal yapıyı desteklemiştir. Romanda bölgede isyana katılmayan kişilerin de bulunduğu belirtilir. Bu kişiler genellikle Mustafa Kemal taraftarı ve devlete güvenen kişiler olarak idealize edilmişlerdir.

Memo, ağalık / şihlık gibi feodal yapılara karşı, her bireyin özgür yurttaşlar olmasını isteyen ve bu sebeple devleti destekleyen biridir. Ke...uşağı obasının şihı Senem'in kocasıdır. Şih Persin'in, Senem'in obasına yaptığı zulümden obayı kurtararak oba yönetiminde söz sahibi olur ve oba arazilerini marabaya dağıtır. Böylelikle Toprak Reformu Kanunu'nun ilk uygulayıcılarından olmuştur. Fakat bu uygulama yöredeki diğer ağalar / şihlar tarafından hoş karşılanmamıştır. Memo aşiretlerin devlete bayrak açmaması için Pir Sultan'dan deyişler okuyarak halkı uyarmaya çalışmasına rağmen, Dersim İsyanı'nın içine çekilmiş ve istemeyerek isyana katkıda bulunmuştur.

Memo'nun Pir Sultan'dan söylediği deyişlerde de ağalık düzenine bir başkaldırı vardır:

“Meclislere fermanı götüre,

Marabalar tahtına otura

Şıhı, ağayı yola yatıra

Sürüye davara sala bir gün” (s. 173).

Memo'nun karısı olan Ke...uşağı'nın şıh kızı Senem, azbet ağası Huso ve seyis Halo ağalık gibi feodal yapıların karşısında Memo'yla birlikte mücadele veren kişilerdir.

Şıh Persin, Senem'in babası Şıh Abdo'yu isyancı olarak şikayet edip idam edilmesine sebep olduktan sonra aşiretin başına geçmiştir. Memurlara rüşvet vererek obanın tapusunu almış ve marabaya çeşitli zulümlerde bulunmuş biridir. Romanda ezen - ezilen çatışmasında ezen tarafta aktif rol alan Şıh Persin, kendi çıkarları için her türlü kötülüğü yapabilecek feodal ağa / şıh tipini yansıtır. Oba halkını kölesi olarak görür.

Ezen - ezilen arasındaki çatışma romanda efsanevi unsurlarla da ön plana çıkarılır. Zalim bir ağa, bir fakire süt veren çobanına eziyet eder. Bunun üzerine öfkelenen çoban, elindeki süt dolu bakraçları yere atar ve dökülen sütler kayalardan akmaya başlar, böylece Monzur Gözesi oluşur. Ezen - ezilen arasındaki tartışma ve ezilenin kazanması fikri Monzur Gözesi efsanesiyle birlikte verilir.

Memo'nun birinci cildi Şeyh Sait İsyanı ile başlar, ikinci cildi ise Dersim İsyanı ile son bulur. Buna göre romanın vaka zamanı 1925 - 1938 yıllarını kapsamaktadır. Dersim bölgesi merkeze uzak olması dolayısıyla merkezi otoritenin tam olarak sağlanamadığı bir yerdir. Romanın vaka zamanı da bu bölgede merkezi otoriteyi sağlamak için devlet tarafından alınan tedbirlerin uygulanmaya başlandığı zamanlardır. 1925 - 1938 yıllarının vaka zamanı olarak seçilmesi ideolojik mesajların yerini bulması açısından önemlidir. Bu yıllarda bölgede çıkan isyanların sebepleri ve devletin uygulamaları Kemalist bir bakış açısıyla yansıtılır.

Şeyh Sait'in kendisine taraftar toplama çalışmalarıyla başlayan romanda, Şeyh Sait'in İngiliz ve Fransız desteğini de yanına alarak Mustafa Kemal'e karşı isyana hazırlandığı belirtilir. Şeyh Sait, halifelik kaldırıldığı için dinin elden gittiğini savunarak, din kisvesi altında bir Kürt Devleti kurmayı planlar. Bu plana Dersim ağaları / beyleri / şıhları destek vermezler. Alevi - Sünni çatışması altında Osmanlı'dan çok çektiklerini belirterek, herkesin ibadetinde serbest bırakılması,

memleketin düşmandan temizlenmesi dolayısıyla Mustafa Kemal'in yanında yer alırlar.

Önceleri Mustafa Kemal'in yanında yer alan Dersim ağaları, yeni çıkan kanunlarla birlikte ağa ve kul arasındaki farkın ortadan kalkması, ağaların topraklarının marabaya dağıtılması gibi sebeplerle devlete karşı direniş hazırlığına başlarlar. Devletin yol ve köprü yatırımını Dersim'e ulaşma çabası olarak gösterip Osmanlı'nın Dersim'e saldıracağını söylerler. Burada ağaların / şıhların kendi otoritelerini korumak için halkı sömürmeye devam etme isteği vardır.

Memo'nun Osmanlı diyarında el hüneriyle yaşanan, kulluk - ağalık ne bilinmeyen yerler olduğunu duyduğunu söylemesi, Cumhuriyet devrimlerinin yerleşmeye başladığını gösterir. Bu sayede halk ağadan / şıhtan kurtulmuştur. Dersim'de sorun yaratan nokta ekonomik yetersizliktir. Bu durum halkı ağaya / şıha köle yapmıştır. Bu ekonomik yetersizliği çözmek için devlet halka toprak dağıtarak onlara kendi ekonomilerini oluşturma imkanı verecektir. Romanda Mustafa Kemal'in yaptığı kanunlar ezilen kesimin lehine olan ve yazar tarafından da desteklenen kanunlardır. Ancak kanunların her yerde ve aynı anda uygulamaya koyulmayışı başarısızlığı getirmiştir. Bu yazarın bir eleştirisi olarak Memo'nun şu cümlelerinde ortaya çıkar: "Salt bir aşirette, salt bir ilde marabayı toprak sahibi etmek, onları şıhların şerrinden korumaya yetmez, tersine daha çok belaya sokarmış. Zagon her ilde birden yürütülmedikçe kurtuluş yoktur" (s. 217).

Romanda devletten bahsederken "Osmanlı" ifadesinin kullanılması dikkat çekicidir. Ağalık / şıhlık / seyitlik gibi feodal yapılar, yazar tarafından, Osmanlı'nın kalıntıları olarak sunulur. Osmanlı'nın yönetim şekliyle ağaların / şıhların yönetim şekli birbirine benzediği için halk devletten hâlâ "Osmanlı" diye bahseder. Ayrıca bölge halkının merkez ile bağlantısının çok az olması da bu söylemin ortaya çıkma sebeplerindendir. Cumhuriyet çoktan ilan edilmiş olsa da bu bölgelere henüz tam anlamıyla sirayet etmemiş, yani merkezden uzak yerlerin ahalisi henüz Cumhuriyet rejiminin ne olduğunu idrak edememiştir.

Ezen - ezilen çatışması ekseninde vakası şekillenen romanda, Şeyh Sait ve Dersim İsyanı ele alınarak Cumhuriyet'in ilk yıllarında Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki feodal yapı ortaya konulmuştur. Bölge insanının refaha kavuşması için Cumhuriyet yönetimini desteklemenin gerekliliği, efsanevi unsurlar, Pir Sultan deyişleri ve olay

örgüsündeki çatışmalarla Kemalizm ekseninde sosyalist gerçekçi bir tarzda sunulmuştur.

*Yeşil Gölge*⁶⁹: Kemal Bilbaşar, *Yeşil Gölge* romanında tek parti dönemi CHP'sinin içerisinde yer alan yozlaşmış siyasetçileri eleştirirken, çok partili hayata geçiş sürecinde irtica yanlısı güçlerin ortaya çıkmak için fırsat kollamasını konu edinir. Yozlaşmış ilişkiler Müezzinoğlu ile, gerici fikirlerin ortaya çıkması ise Hacı Raif ile ortaya konur.

Yazar bu romanında hakim bakış açısını ve 3. tekil anlatıcıyı kullanarak varlığını sürekli olarak hissettirir. Ancak romanda diyaloglara falzasıyla yer vererek siyasi eleştirileri, karşıt siyasi görüşe mensup kişilere yaptırarak objektif bir tavır almaya çalışır.

Müezzinoğlu, romanın başkahramanıdır. Kasabanın nüfuz anlamında en güçlü kişisidir. Devlet memurları ve siyasilerle olan ilişkilerini sürekli geliştirerek kendi payına çıkar elde etme peşindedir. Sahip olduğu Cevizli Bahçe, kasaba siyasetinin ve eğlencelerin en önemli mekânıdır. Yozlaşmış bir CHP taraftarıdır. Partiyi kendi çıkarları için basamak olarak kullanır. Bu sebeple siyasi olarak idealize edilmiş biri değildir.

Hacı Raif, Cumhuriyet ve Atatürk taraftarı bir devrimci gibi görünmesine karşın, hazine odasında sakladığı yeşil sarıklı fesini takıp sokağa çıkacağı günün hayalini kurar. Bunun için yeni kurulacak partiyi destekleyerek bu düşüncelerini gerçekleştirebileceği bir ortam bulmaya çalışır. Hacı Raif'in herkesten gizlediği yeşil sarığı ve bu sarığı bir özlemle sevmesi bu düşüncelerinin bir kanıtı olarak romana yansır.

Hacı Kadir, kasabanın şarapçısıdır. Yöredeki en meşhur şarapları üreten, dört kadınla evli olan Hacı Kadir, hala çapkınlık peşinde koşan biridir. Müezzinoğlu sayesinde belediye başkanı olur. Ancak çapkılığından dolayı bu görevde uzun süre kalamadan istifa etmek zorunda kalır..

Arap Müezzin, kasabanın müezzinidir. Muska, nazar, üfürükçülük gibi batıl inançları kullanarak özellikle kasabadaki kadınların dinî hassasiyetlerinden faydalanıp

---

⁶⁹ Roman 1969 yılında "Şu 1945 Yılı" adıyla Milliyet gazetesinde yayımlandıktan sonra, 1970 yılında ilk baskısı yapılmıştır.

onları hem maddi hem de ahlaki olarak sömürür. Din ile bir ilişkisi bulunmayan Arap Müezzin, kadınlarla gayrimeşru ilişkiler kuran, içki içen birisidir.

Tevfik Öğretmen, parti müfettişinin kasabaya parti teşkilatını düzeltmek ve şikayetleri dinlemek için gelmesi üzerine ortaya çıkar. Tevfik Öğretmen, romanda aydın tipinin bir yansıması olarak toplumda meydana gelen aksaklıkları tek tek ortaya koyar. O da yeni parti ile çok partili hayata geçilmesini destekler. Ancak yeni parti içerisinde gerici unsurların belirmeye başlamasıyla yeni partiye de uzak durur. Özellikle CHP iktidarına yaptığı eleştirilerle gerici faaliyetlerin ortaya çıkmasındaki sebepleri ortaya koyar.

Roman kahramanlarının adları kinayeli olarak yazarın eleştirmek istediği düşünceye uygun bir şekilde seçilmiştir. Müezzinoğlu, Hacı Raif, Hacı Kadir ve Arap Müezzin almış oldukları isimlere uygun hareket etmezler. İçki, fuhuş ve yolsuzluk neredeyse ortak özellikleridir. Yazar karşıtı olan ideolojik görüşleri eleştirmeye kahramanların adlarından başlamıştır.

II. Dünya Savaşı'ndan ve savaşın bittiğinden bahsedilmesi, çok partili hayata geçiş sürecinin etkileri gibi ipuçlarından hareketle romanın vaka zamanının 1945 - 1946 yılları olduğu söylenebilir. Burada zamanın seçiminde yazarın vermek istediği ideolojik mesajların etkisi görülür. Siyasi hayattaki gelişmelerin toplumsal hayata yansımaları sosyalist gerçekçi bir bakış açısıyla yansıtılır, Kemalizm öğretisi doğrultusunda, gerici / dinci grupların ortaya çıkmasının nedenleri açıklanır. Buna göre birinci etken Cumhuriyet kadrolarının kendi çıkarlarını ön plana alması ve halktan uzaklaşmış olmasıdır.

Romanda Çarşı ve Gülbucağı Mahallesi arasında mekân çatışması vardır. Çarşı, devlet dairelerinin ve caminin yer aldığı, Gülbucağı ise ahlaki bozuklukların yaygın olduğu yerlerdir. Bu sebeple Çarşı sakinleri Gülbucağı'na iyi gözle bakmazlar. Ancak Çarşı Mahallesi kasaba bürokrasisinin mekânı olarak görünse de bürokrasi Çarşı ile Gülbucağı arasında yer alan Cevizli Bahçe'de yürür.

Karadeniz kıyısında B... kasabasında geçen romanda ana mekân Cevizli Bahçe'dir. Cevizli Bahçe, Müezzinoğlu'nun konağının da içinde bulunduğu bir yerdir. Müezzinoğlu bu bahçede devlet memurları, kaymakam, belediye başkanı gibi kimseleri ağırlar. Bu sayede kendi çıkarı doğrultusunda devlet işlerinin yürümesini sağlar. Devletle işi olan kasabalılar Hükümet Konağı'ndan önce Cevizli Bahçe'yi

ziyaret eder. Kasabaya yapılacak olan demiryolu dolayısıyla Cevizli Bahçe yıkılma tehlikesiyle karşılaşır. “Romanın sonunda bütün uğraşlara rağmen bahçenin kurtarılamaması, Müezzinoğlu’nun ve CHP’nin artık gücünü yitirdiğini gösteren bir sembol mahiyetindedir.” (Tayfur, 2008: 217). Müezzinoğlu’na ve CHP’ye karşı bir güç olarak Hacı Raif, Cevizli Bahçe’nin yıkılması için elinden geleni yapar. Cevizli Bahçe’ye “yeşil bir gölge gibi” çökmek isteyen Hacı Raif, irtica yanlısı, gerici düşüncenin temsilcisi olarak ortaya çıkar. Herkesten sakladığı yeşil sarıklı fesini takıp sokaklarda dolaşacağı günlerin hayalini kurmasıyla da ideolojisini ortaya koyar.

Roman Cevizli Bahçe’nin yıkılması, çok partili hayata geçişle birlikte gerici fikirlerin yeniden ortaya çıkışı ve etkili olmaya başlaması ile biter. Buna ilave olarak Müezzinoğlu’nun Cevizli Bahçe’de kendi çıkarları için devlet işleyişine müdahalede bulunması da CHP yönetiminin bir eleştirisi olarak romanda yer alır. Halkevi’ne gelenlerin de siyasi çıkar elde etme düşüncesinde olması, Cumhuriyet kadrolarındaki bozulmanın bir yansımasıdır.

Türkiye II. Dünya Savaşı’na katılmamış olsa da savaş yıllarında halk, özellikle temel ihtiyaç malzemeleri konusunda çok sıkıntı çekmiştir. Cumhuriyet devrinde de köylünün ikinci sınıf vatandaş muamelesi görmesi, jandarma korkusuyla bastırılması, Köy Enstitüleri’nin kurulması ve köylünün okulunu kendisinin yapması ve SF tecrübesinin yaşanmış olması halkın çok partili hayata geçişte tedirgin olmasına yol açmıştır. Çok partili hayata geçiş için öncelikle evrensel hukuk kurallarının uygulanması halkın bu geçişe inanması için gereklidir. Tevfik Öğretmen tarafından bir aydın duyarlılığıyla dile getirilen bu düşünceler olması gereken yönetim anlayışını gösterir. Çok partili hayata geçiş hareketinin yukarıdan gelmesi de Tevfik Öğretmen için problem olarak görülür. Tevfik Öğretmen, “Zaten bizde bütün yenilikler gibi, hürriyet ve demokrasi hareketleri de hep yukarıdan gelmiştir” (s. 350). diyerek bu hareketin halktan gelmesinin kalıcılığı arttıracığına işaret eder. Bunlar romanın muhtevasına yansıyan diğer ideolojik mesajları oluşturur.

Doğrudan ideolojik mesajların yer aldığı *Yeşil Gölge* romanında yazar, sosyalist gerçekçi bir bakış açısıyla Kemalizm’e göre Cumhuriyet değerleri etrafında 1945 - 1946 yıllarının siyasi ve toplumsal yapısını okuyucuya sunar.

2.1.1.16. Nâzım Hikmet (Ran) (1901 - 1963)⁷⁰

Şiir, oyun, roman, hikâye, masal, mektup türlerinde eserler veren sanatçı, özellikle şiire getirdiği yeniliklerle dikkat çekmiştir. Küçük yaşlarda şiir yazmaya başlayan Nâzım Hikmet, önceleri klasik tarzda ve dönemin anlayışına uygun eserler verirken Moskova'da Mayakovski'nin şiir anlayışından etkilenerek serbest şiir denemelerine başlar ve bu şiirin en önemli şairlerinden biri haline gelir. Ayrıca Moskova'da benimsediği komünizm düşüncesini şiirlerine de yansıtarak şiirlerinde ideolojik bir söyleme yer vermiştir.

Nâzım Hikmet, hem Türk şiirine getirdiği yenilikler hem de sahip olduğu ideolojik söylem bakımından sosyalist gerçekçi sanat anlayışına büyük katkılarda bulunan bir sanatçıdır.

*Yaşamak Güzel Şey Be Kardeşim*⁷¹: Otobiyografik roman özelliği gösteren *Yaşamak Güzel Şey Be Kardeşim* romanında başkahraman olan Ahmet ve İsmail, Nâzım Hikmet'e ait özellikler gösterir. Romanın anlatıcısı Ahmet'tir. Yazarın bizzat yaşadığı olaylar Ahmet'in anıları olarak romanda yer almaktadır. Ahmet, hem yirmili yaşlarından bir genç olarak hem de altmışlı yaşlarında devrim mücadelesine bizzat katılmış ve sonuçlarını görmüş biri olarak anlatımlarını sürdürür. Bu durum romanda iki farklı zaman dilimini ortaya çıkarır. Birincisinde Türkiye'de komünizm karşıtlığının arttığı bir dönemde Moskova'dan Türkiye'ye dönen Ahmet, bir kaçak olarak faaliyetlerini gizlice yürütür. Bu dönemde Ahmet İzmir'de gizlenmekte ve burada bir yeraltı gazetesi kurmaya çalışmaktadır. İkincisinde ise; Ahmet yaşlanmış biri olarak bütün ömrünün maceralarını, unutamadıklarını hayaline gelen anılar olarak aktarır.

Ahmet de Nâzım Hikmet gibi bir paşa torunudur. O da Nâzım gibi kendi sınıfından koparak benimsediği fikirler için faaliyetlere girişmiştir. Önce Milli Mücadele'ye katılmak için gizlice Anadolu'ya geçmiş, ardından yürüyerek Ankara'ya ulaşmış, taşrada öğretmenlik yapmış, daha sonra Trabzon'dan Batum'a ulaşmış, burada bir süre yaşadktan sonra da Moskova'ya gitmiştir. Moskova'da Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi'ne kaydolup eğitim almıştır. Lenin'in mezarı başında nöbet tutmuş, partinin görevlendirmesiyle İzmir'e gelerek faaliyetlerine

⁷⁰ Yazar ve eserleri hakkında ayrıntılı bilgi için bk. (Özarslan, 2003), (Mehmet Fuat, 2002), (Orhan Kemal, 2015).

⁷¹ Romanın ilk baskısı 1966 yılında yapılmıştır.

devam etmiştir. Ahmet, Moskova'dan bilimsel sosyalizmi öğrenmiş, devrime inanmış biri olarak geri dönmüştür.

Başkahramanlardan bir diğeri olan İsmail de, Nâzım Hikmet'in cezaevi yaşantısından kesitler sunmaktadır. On beş yıl hapis cezası alan İsmail, tutukluluk günlerinde çok zor zamanlar geçirir. Ancak kendisine olan inancını kaybetmeden bu günleri atlattırma çalışır.

İstanbul, İzmir, Batum ve Moskova romanın ana mekânlarıdır. İzmir, Ahmet'in kaçak olarak saklandığı mekândır. Batum, Moskova'ya açılan kapı, Moskova ise Ahmet'in bütün ideolojik görüşlerinin kaynağı, ideal düzenin yansıması ve Ahmet'in ikinci vatanıdır.

Ahmet, tıpkı yazar gibi, komünizmle tanıştıktan sonra onu insanlığı kurtaracak tek çıkış yolu olarak görür. Ahmet'in Moskova'ya gitmeden önce Milli Mücadele'ye katılmak için yaptığı Anadolu yolculuğunda gördüğü manzaralar, komünizmi benimsemesinde oldukça etkili olmuştur. Bilinçli bir komünist olarak Türkiye'ye dönen Ahmet, kurtuluşun komünizmde olduğuna inanır ve bütün faaliyetlerini buna göre düzenler. Ayrıca Ahmet vasıtasıyla Mustafa Suphi'nin öldürülmesi meselesine değinilerek, sorumluların hiçbir zaman affedilmeyeceği belirtilir.

Romanda komünizm ideal bir düzenin temeli olarak sunulur. Devrimin toplumları düzeltileceğine olan inanç hissettirilir. Ayrıca başta İsmail olmak üzere ve Ahmet'in anılarından anlaşılacağı gibi bu devrime gönül verenlerin çektikleri sıkıntılar da romanda işlenir.

2.1.1.17. Hasan İzzettin Dinamo (1909 - 1989)⁷²

Şiir, hikâye ve roman türlerinde eserler veren Hasan İzzettin Dinamo, daha çok şairliğiyle kendisinden söz ettirmiştir. Özellikle Nâzım Hikmet'in etkisiyle ve sosyalist gerçekçi bir bakış açısıyla kaleme aldığı şiirlerinde sosyalizme yaklaşır. “Şiirleri yaşamının bir yansıması olan Hasan İzzettin Dinamo, eserlerinde çoğunlukla yoksulluk içinde kıvranan halkı, özgürlük özlemini, savaş, faşizm ve emperyalizm karşıtlığını işler” (Ertuş, 2016: 351). Bu ideolojiye ait söylemlerin eserlerine yansıması onu bir ömür boyu mimlenmiş biri olarak yaşamaya sevk eder. Eserlerinde ideolojinin izleri çoğunlukla belirgin bir şekilde görülür.

---

⁷² Yazar ve eserleri hakkında ayrıntılı bilgi için bk. (Türk, 2014).

Kutsal İsyân⁷³: Millî Mücadele dönemini anlatan roman, oldukça hacimli bir eserdir. Sekiz cilt olarak yayınlanan romanda, Millî Mücadele dönemini bütün ayrıntılarıyla ele alan *Kutsal İsyân* belgesel roman niteliğindedir. Bu sebeple Millî Mücadele dönemi boyunca memleketin içinden geçtiği dönüm noktaları bütün ayrıntıları ile işlenmiştir.

Hakim bakış açısı ve yazar anlatıcının etkili olduğu romanda, kahramanların özel hayatlarına ve olaylara bakış açılarına ilişkin detaylara sıklıkla yer verilmiş, böylece dönemin karanlıkta kalan yönleri de aydınlatılmaya çalışılmıştır.

Romanın başkahramanı Mustafa Kemal Atatürk'tür. Mustafa Kemal'in yanında yer alan Kazım Karabekir, Ali Fuat Paşa, İsmet İnönü gibi diğer şahsiyetler de romandaki olumlu kahramanlar arasında yer almaktadır. İşgal güçlerinin komutanları, saray erkanı ve işbirlikçiler romandaki olumsuz tipleri oluşturmaktadır.

Mustafa Kemal'in çocukluğunun geriye dönüşlerle verilmesiyle onda genç yaşlarda oluşmaya başlayan ihtilalci düşüncelerin kaynağına inilir. İhtilalci bir düşünceye sahip olan Mustafa Kemal, özünde bağımsızlık anlayışı bulunan bir düşünceyle hareket ederek kendini geliştirmiş ve ülkede gerçekleştirilecek bazı değişimlerin içinde yer almayı gençliğinden itibaren kafasına koymuş biridir. Vahdettin'le şehzadelik döneminde tanışan Mustafa Kemal, onu kendi fikir dünyasına çekerek saraydan faydalanmayı kurgulamışsa da bunun imkansız olduğunu bir süre sonra anlamıştır. Bundan sonra sarayla arası yavaş yavaş açılan Mustafa Kemal, kendi bağımsızlık düşüncesi etrafında kendisine bir yol çizmeye başlamıştır. Sarayın işgallere göz yummasına dayanamayan Mustafa Kemal, memleketi düşmandan kurtarmak için kendi gücünü oluşturmaya başlar.

Mustafa Kemal'e göre ülkeyi işgal eden güçler emperyalist ülkelerdir ve bu işgalin amacı Türkiye'yi bir sömürge haline getirerek yavaş yavaş yok etmektir. Bu anlayışla Türkiye emperyalizmle mücadele etmekte ve bu mücadeleyi bir bağımsızlık savaşı olarak görmektedir. Sivas ve Erzurum Kongreleri'nin ardından Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni kuran Mustafa Kemal, yeni yönetim şekli için sosyalizmi düşünse de bu yönetim şeklinin İngilizler tarafından bir propaganda aracı olarak kullanılması üzerine bundan vazgeçer. Ayrıca Rusya'nın da emperyalist ülkelerle benzer amaçları taşıması bu düşünceden uzaklaşmasındaki bir başka neden olarak ortaya çıkar.

---

⁷³ Romanın ilk baskısı 1966 - 1967 yıllarında yapılmıştır.

Kazım Karakir, Ali Fuat Paşa, İsmet İnönü gibi pek çok ordu mensubu ve Anadolu'da bulunan çeteciler Mustafa Kemal'in etrafında birleşerek memleketi işgale karşı ayaklanmaya sevk eden kahramanlar olarak karşımıza çıkar. Oldukça kalabalık olan bu kişiler, Millî Mücadele'de ve yeni yönetimin oluşturulmasında son derece önemli görevler üstlenirler.

Başta İngiltere ve ABD olmak üzere emperyalist güçlerin ve işbirlikçilerinin yarattığı işgal ortamı, Türkiye'de halkın bilinçlenmesine ve harekete geçmesine sebep olmuştur. Bu ortamda bütün işgalci güçlerin askerleri ve yöneticileri olumsuz kahramanlar olarak romanda yer alır. Bağımsızlığa kastedilmiş olmasından dolayı emperyalist yönetimler de olumsuz olarak görülür.

1918 yılının kasım ayında başlayan roman 1922 yılında İzmir'in işgalden kurtuluşuyla sona erer. Bu dönem arasında verilen bağımsızlık mücadelesi, emperyalizmle mücadele olarak ele alınır. Millî Mücadele'nin antiemperyalist bakış açısı yeni kurulacak olan Türkiye'nin temel prensiplerinden birini yansıtır.

Romanın mekânı bütün Anadolu'dur. Anadolu, emperyalist ülkelere karşı verilen savaşta halkın gücünü yansıtan unsurdur. Zaten savaşlar ve yoksulluk dolayısıyla bitkin olan halk, Millî Mücadele'ye sonuna kadar destek olmuştur. İstanbul ise, sarayın burada olması sebebiyle, emperyalist ülkelerle işbirliği içinde olan bir mekân olarak nitelenmiştir. Toprağın ve vatanın kutsal olduğu düşüncesinden hareketle, Anadolu'da meydana gelen düzensiz birliklerin direnişi, İstanbul açısından bir isyan olarak değerlendirilmiştir. Ancak bu isyanın emperyalizme karşı bir bağımsızlık savaşı niteliği taşıması, bu isyana bir kutsiyet katmıştır. Bu kutsiyet romanın ismini de meydana getirerek *Kutsal İsyân* olarak adlandırılmıştır.

Sosyalist görüşlü bir yazar olan Hasan İzzettin Dinamo, *Kutsal İsyân* adlı eserinde ideolojik bir propaganda yapmamış ve bir çözüm önerisinde bulunmamıştır. Millî Mücadele dönemini daha ayrıntılı ve gerçeğe yakın olarak işlemeyi tercih eden yazar, Millî Mücadele'yi, sol ideolojinin genel düşüncesi olarak, emperyalizmle mücadele kapsamında ele alması, ideolojik yansımalar açısından dikkat çekicidir. Ayrıca Mustafa Kemal'deki ihtilalci düşüncelerin gençlik çağlarından itibaren belirginleşmeye başlaması da romana ilişkin ideolojik bir yansıma olarak değerlendirilebilir.

Sonuç olarak ihtilalci / devrimci düşüncelerle kendisini geliştiren Mustafa Kemal, emperyalizmle mücadelede başarılı olmuştur. Ancak sosyalizmi de bir yönetim şekli olarak kullanmayı kesinlikle reddetmiştir.

*Ateş Yılları*⁷⁴: Kurtuluş Savaşı dönemini konu alan roman, Mustafa Kemal Atatürk'ün başlatmış olduğu Millî Mücadele iç ve dış düşmanlara karşı yapılmıştır. İç düşmanlar özellikle Amasya çevresindeki Rum azınlıklar ve Pontus Devleti kurmaya çalışanlardır. Dış düşmanlar ise Rum azınlıkları kışkırtan, İstanbul ve İzmir'i işgal eden devletlerdir. Yazar, Mustafa Kemal önderliğinde başlayan bu mücadeleyi anlatırken roman kahramanları vasıtasıyla ideolojik göndermelerde bulunur. Böylece yazarın sosyalist düşünce dünyası romana yansıtılır.

Mehmet Kemal, babası Türk, annesi Rum olan bir müslümandır. İkiz kardeşi Ahmet ile birlikte Merzifon Amerikan Koleji'nde eğitim görür. Ancak buradaki eğitimin daha çok misyonerlik faaliyetleri doğrultusunda verildiğini ve zamanla kolejin bir cephaneye dönüştürüldüğünü fark etmesiyle buradan uzaklaşır. Kendisini müslüman bir Türk olarak tanımlayarak Mustafa Kemal'in başlattığı mücadeleyi destekler. Kendisini iyi yetiştirmiş biridir. Kültür - sanat bakımından olduğu kadar boks, atıcılık, koşu gibi bedensel faaliyetlerde de oldukça başarılıdır. Savaşın kızıştığı dönemde tıbbiye eğitimine devam edemeyeceğini anlayarak cepheye gider ve savaşa katılır.

Ahmet Kemal, Mehmet Kemal'in ikiz kardeşidir. Ahmet kardeşi gibi iradeli davranamayarak misyonerlik faaliyetlerinin etkisinde kalmış ve hıristiyan olmuş biridir. Kolej onun fikir dünyasını değiştirmeye başlamıştır. Kolej öğrencilerinin Türk köylerini basarak yaşayan herkesi öldürmesi ve bu görevin Ahmet'e de verilmeye çalışılması üzerine Ahmet de bu gruptan kurtulmanın yollarını aramaya başlar. Rumlar tarafından öldürülen ailesinin intikamını almak için, önce eşkıya gibi dağlara çıkarak ailesini öldüren Rumları arar. Daha sonra Mehmet Kemal ile bir araya gelerek ailesinin intikamını aldıktan sonra cepheye gider. Romanın başında bir bocalama dönemi yaşayan Ahmet Kemal, romanın sonunda Türklük bilincine ulaşmış ve mücadeleye katkı sağlamış biri olarak karşımıza çıkar.

Yanko Efendi, Ahmet Kemal ve Mehmet Kemal'in annesinin babasıdır. Bir Rum olan Yanko Efendi, Sorbon'da eğitim görmüş, Jön Türklerle tanışmış ve Fransız

---

⁷⁴ Romanın ilk baskısı 1968 yılında yapılmıştır.

Komünü ile eylemlerde bulunmuş biridir. Kendisini sosyalist kafalı bir adam olarak tanımlar. Millî Mücadele döneminde yaşananları bir felaket olarak görür; bir Rum olarak Rumların zararlı faaliyetlerinin karşısında yer alır. Dünyayı din ve ırk kavramlarının üstünde bir anlayışla gören, bütün dünya insanları arasında kardeşlik isteyen biridir. Nitekim Rum çeteleri tarafından ailesi ile birlikte öldürülür. Böylece ırkçılığın bir insanı kurtarmaya yetmediğini bir kez daha göstermiş olur.

Emin, Mehmet Kemal'in kolejden arkadaşıdır. Babası Hacı Osman Bey, yörenin zenginlerindedir. Babasının ekonomik gücü dolayısıyla kız kaçırma, tecavüz, cinayet gibi kanunsuz eylemleri kolaylıkla yapabilmektedir. Babası Hacı Osman Bey ise hem Türk hem de Rum çeteleri ile ilişkilerini iyi tutarak mallarını korumaya çalışan, diğer taraftan da Rum çetelerine yardımlarda bulunan biridir. Emin ve babası romanın olumsuz tipleri olarak karşımıza çıkar. Türk olan bu iki roman kişinin Rumlara destek olmaları ve Millî Mücadele'ye katılmamaları içerideki düşmanları temsil eder.

Abbas Bey ve Ethem Bey, Mehmet Kemal'in tesadüfen tanıştığı iki ailenin reisleridir. İkisinin de ortak özelliği Kurtuluş Savaşı'na destek vermeleridir. Cepheye giderken Abbas Bey, geride kalanlara göz kulak olurken, askeri doktor olan Ethem Bey, bizzat cephede görev alır.

Robert, Bostancı'daki İngiliz Ölüm Kampı'ndaki görevlilerden biridir. Romandaki idealize edilmiş kahramanlardandır. Mehmet Kemal kampta kaldığı süre boyunca ve kamptan serbest bırakılırken ona yardımcı olur, dışarıda yaşayabilmesi için biraz para verir. Bu bağlamda yazar onu şöyle tanıtır: “Bunları al, dedi, biliyorum bir tramvay paran bile yok (...) Hükümetler birbirlerinin düşmanı olabilirler, ama sen ve ben düşman olamayız. Bireyler birbirlerine düşman değildir. Ben, İngiliz İşçi Partisi'ndenim. Biz de burada görev yapıyoruz” (s. 300). Ayrıca onun yaptığı iyilikler İngiliz İşçi Partisi'nden olmasıyla açıklanarak ideolojik bir mesaj verilir..

Romanın vaka zamanı 1919 - 1923 yılları arasını kapsayan dört yıllık zaman dilimidir. Romanda bu dönem ele alınarak; yurdun işgal altında olması, yurt içinde çıkan azınlık isyanları, azınlıkların misyonerlik ve çetecilik faaliyetleri ve Millî Mücadele sonunda yurdun düşmanlardan temizlenmesi dolayısıyla bir bağımsızlık savaşının arka planı yansıtılır. Yazar, verilen mücadelenin aslında emperyalizme karşı bir mücadele olduğunu, bir çok kez kahramanlar aracılığıyla dile getirir. Yazarın bu

bakış açısı ele alınan dönemin ideolojik bir boyutta işlendiğini gösterir. Romanda idealize edilen kahramanlardan biri olan Yanko Efendi'nin yurdun kurtuluşunun sosyalizmin ilanıyla sağlanabileceğini belirtmesi bu ideolojik tutumun bir yansıması olarak romanda yer alır.

İstanbul, Amasya ve Merzifon romanın ana mekânlarıdır. İstanbul, işgal güçlerinin istilası altında özgürlüğün olmadığı, her türlü işkencenin yer aldığı bir mekân olarak tanıtılır. İstanbul'da mutlu olabileceklerini düşünen Mehmet Kemal ve Asula burada ayrı düşerek büyük acılar yaşarlar. Bağımsızlık kazanılmadan, işgal ortadan kaldırılmadan yaşamının da sevmenin de olmayacağını İstanbul gösterir. İstanbul'un olumsuz bir mekân olarak ele alınmasında hem işgal altında bulunması hem de sarayın burada bulunması ve sarayın Millî Mücadele'ye destek vermemesi gösterilebilir.

Amasya ve Merzifon Anadolu'nun yaşadığı yıkımı ve acıları gösteren mekânlardır. Hem Millî Mücadele'nin boyutunu göstermesi hem de azınlıkların emperyalist ülkeler tarafından silahlandırılarak bir devlet kurmak için faaliyete geçirdikleri mekânlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Hasan İzzettin Dinamo, Kurtuluş Savaşı'nı emperyalizmle savaş olarak niteler. Çünkü Yunanlıların Türkiye'ye saldırmasının arkasında İngiliz emperyalizmi vardır. Sol düşünce akımlarına mensup kişilerin Kurtuluş Savaşı'nı değerlendirme şekilleri bu noktada hemen hemen aynıdır. Romanın Kurtuluş Savaşı günlerine odaklanması itibariyle bu ideolojik tutum romanın geneline yansımış durumdadır.

Mehmet Kemal, müslüman bir Türk bilinciyle hayatına devam ederken, Ahmet Kemal'in hıristiyan olması ve milli değerlerden uzaklaşması yoluyla, Kurtuluş Savaşı'nın hem Türk hem de Rumlar açısından değerlendirmesi yapılmaya çalışılır. Romanda iyi karakterler olarak yer alan Rumların da bu savaş ortamına karşı çıkması ve romanın sonunda Ahmet Kemal'in de Millî Mücadele içerisinde yer alması, emperyalizme karşı yapılan bu savaşta Türklerin haklılığını gösteren işaretlerdir.

Ayrıca "Kemal" ismi ile Mustafa Kemal, Namık Kemal, Mehmet Kemal ve Ahmet Kemal'in aynı siyasi doğrultuda yer aldıklarının işareti verilmeye çalışılır. Ahmet'in ikinci isminin Kemal olduğu, Ahmet'in Millî Mücadele içerisinde yer aldıktan sonra belirtilmesi de bu siyasi fikir ortaklığını gösteren bir ipucu niteliği taşır.

Kurtuluş Savaşı'nın konu alındığı *Ateş Yılları* romanında yazar, Mustafa Kemal'in başlattığı Millî Mücadele'nin haklı bir savaş niteliği taşıdığına inanarak, bu savaşı emperyalizmle olan bir savaş olarak niteler. Romandaki idealize edilen kahramanların sosyalist fikirlere sahip kişiler olması, yazarın çözüm önerisi olarak okunabilir.

Romandaki ideolojik mesajları şu şekilde okuyabiliriz: Emperyalizme karşı sürdürülen mücadele kazanılmalıdır, bu kazanımın kalıcı bir barış ortamı yaratması ve bütün dünya insanların kardeşçe yaşayabilmesi için de sosyalist bir yönetim anlayışının hakim olması gerekmektedir. Yazar bu düşüncelerini, romanın pek çok yerinde ve çeşitli olaylar etrafında tekrarlayarak açık ideolojik mesajlarını okuyucuya ulaştırmaya çalışmıştır.

Savaş ve Açlar⁷⁵: Hasan İzzettin Dinamo'nun I. Dünya Savaşı'nın halk üzerindeki yıkıcı etkilerini anlattığı romanıdır. Asker kaçaklarının tefecilikle, yağmacılıkla, eşkıyalıkla zenginleşirken; fakir halkın cephede şehit olmasını ve geride kalanların açlıktan ölmesini çarpıcı bir şekilde anlatır. Savaş zamanında da barış zamanında da açlık ve ölümle mücadele içinde olan fakir halktır.

Temel Çavuş, yedi yıl Yemen'de askerlik yaptıktan sonra ailesine kavuşmuştur. Askerden döndükten sonra hayata tutunabilmek için İstanbul'a giden Temel Çavuş ailesi, burada aradıkları refahı bulamayınca yeniden Karadeniz kıyılarına dönerek tarlalarda çalışmaya başlarlar. Bu çalışma sırasında sıtma, veba gibi hastalıklarla ve açlıkla mücadele ederler. Sonunda Samsun'da bir tarla kiralayarak burayı işlemeye başlayan Temel Çavuş, zor şartlar altında tarlasını yeşertip ürünlerini satmaya başlar. Açlıktan kurtulsalar da insanî yaşama koşullarından uzak olan Temel Çavuş ailesi, I. Dünya Savaşı'nın çıkması ve Temel Çavuş'un askere alındıktan sonra şehit düşmesiyle felakete sürüklenmeye başlar. Temel Çavuş'un en büyük oğlu Ali'nin de askere alınması ve şehit olması üzerine aile yine açlıkla mücadele etmek zorunda kalır.

Şakire, Temel Çavuş'un karısıdır. Temel Çavuş'un yokluğunda aileyi ayakta tutmaya çalışır. Hastalıklar ve açlık yedi çocuğundan dördünü alır. İki şehit vermiş bir ailenin başındadır. Zenginlerin, devletin ve Allah'ın bile kendilerini unuttuğunu düşünür.

---

⁷⁵ Romanın ilk baskısı 1968 yılında yapılmıştır.

Musa, geride kalan en büyük erkek çocuktur. Açlık günlerinde ekmek bulabilmek için çeşitli yollar arar. Kardeşlerinin teker teker ölümlerine şahit olur. Büyük acılarla büyüyerek erken yaşta olgunlaşır. Darüleytam'a verilerek kısmen rahata kavuşur, okula başlar ve mutlu bir gelecek için emin adımlarla yürür.

Romanın vaka zamanı 1914 - 1917 yılları arasındır. I. Dünya Savaşı'nın başlayıp devam ettiği bu yıllar, Anadolu'nun, açlık başta olmak üzere, çeşitli sıkıntılarla boğuştuğu dönemlerdir. Zaman unsuru bağlamında, bir tarafta yoksulluk çeken halk, diğer tarafta da zenginliğini artırmak isteyen varlıklar vardır. Ele alınan dönem yoksullar için hastalıklarla ve açlıkla mücadele olarak değerlendirilirken, zenginler için yeni kazanç yolları bulmak demektir. Bu durum toplum içindeki çatışmanın bir göstergesidir.

Temel Çavuş, Yemen'den döndükten sonra önce İstanbul'da rahat bir hayat sürmeye çalışır. Ardından Karadeniz kıyılarına, sıtmalılı tarlalara ve köylere gelir. En sonunda Samsun'da bir tarla kiralarak burada çiftçilikle uğraşmaya başlar. Romanın ana mekânı Samsun'dur. Bu mekân Anadolu'nun savaş zamanındaki yaşadığı acıların yansıdığı bir yerdir.

Samsun'da çiftçilik yapan Temel Çavuş, bunca çalışmasına, güzel ürünler elde etmesine rağmen hâlâ rahat bir hayat sürememesine şaşırır. Yoksullara yardım etme işinin Tanrı'nın elinde olmadığını düşünür. Toprakla uğraşmayı seven Temel Çavuş, toprağa verdiği emeklerin karşılığını bir türlü geri alamaz. Bunda yoksulluk altında ezilenlerin bir de zenginler tarafından ezilmek istenmesinin büyük payı vardır.

Sosyalist gerçekçi bir bakış açısına sahip olan romanda, öncelikle zengin - fakir çatışması göze çarpar. Yazarın eleştirdiği bir diğer durum ise, savaş zamanında yoksulların toplanıp cepheye gönderilmesine karşılık, zenginlerin cepheye hiç uğramamasıdır. Vatan için şehit olanlar yoksullar olmasına karşılık zenginliğini arttıranlar yine zenginlerdir. Şehit ailelerinin zenginlerden ve devletten yardım görmemesi onları gün geçtikçe ölümün kucağına yaklaştırır. Yazar bu durumu toplumsal bir sorun olarak yansıtır.

Yazarın Osmanlı Devleti'ne bakışı da olumlu değildir. Osmanlı Devleti'nin Almanya'nın yanında savaşa girmesi, Alman subaylarının Anadolu halkını küçük düşürücü davranışları ve Enver Paşa'nın Sarıkamış'ta yüz binlerce askeri şehit etmesi yazarın eleştirdiği noktalardır.

Sosyalist gerçekçi bakış açısıyla yansıtılan romanda, Anadolu'nun savaş döneminde çektiği sıkıntılar romanın esas odak noktasını oluşturur. İdeolojik çözüm yollarının sunulmadığı romanda, ideolojiye en fazla yaklaşan Temel Çavuş'un bazı söylemleridir: "Hey gözünü sevdiğumun toprağı! Şu toprağı görey misunuz, uşaklar, şu toprağı? İşte, insanoğlinin umudu budur, insan topraktan halk edilir, bu topraktan beslenir, yine bu toprağa döner" (s. 40). Bu gibi sözlerle üreticinin kendisini geçindirecek parayı kazanamaması, uzun süren savaşlar, Enver Paşa gibi Osmanlı paşalarının hatalı kararları, yazarın ideolojik eleştiri noktalarıdır.

2.1.1.18. Fahri Erdinç (1917 - 1986)

1930 yılında Balıkesir Öğretmen Okulu'nu kazanan yazar, 1943 yılına kadar öğretmenlik yapar. "İdealist bir öğretmen olan Fahri Erdinç, öğretmenlik mesleğinin yanında köylüyü zehirleyen ve kendi menfaatini her şeyden üstün gören gerici hocalarla ve cehaletle boğuşur" (Erzen, 2018: 1 - 2). 1938 yılında Ankara Devlet Konservatuvarı Tiyatro Bölümü'nü kazanan yazar, 1946 yılında Ankara Devlet Radyosu'nda çalışmaya başlar. 1947 yılında cezaevine giren Erdinç, sosyalist çevre ile yakınlaşmaya başlar. "Fahri Erdinç, kendi hayat görüşüne yakın bir anlayış olan sosyalist düşüncüyü benimser. Sosyalist düşüncüyü benimsedikten sonra artan baskılar neticesinde arkadaşları ile yurtdışına kaçmayı düşünür" (Erzen, 2018: 2).

Fahri Erdinç'in hayatına yön veren en önemli isim, Ankara Devlet Tiyatrosu'nda hocası olan Sabahattin Ali'dir. Şiirle edebiyat dünyasına giren Fahri Erdinç, Sabahattin Ali'nin yönlendirmesiyle hikâye üzerinde yoğunlaşır. Yazar, şiir, hikâye, roman, derleme, antoloji ve çeviri türlerinde eserler vermiştir. Sosyalist gerçekçi bir bakış açısıyla, toplumun aksayan yönlerini günlük konuşma diline yaklaşan bir üslupla anlatmıştır. Yazarı en fazla etkileyen isimler Sabahattin Ali ve Nâzım Hikmet'tir.

Kore Nire⁷⁶: Fahri Erdinç, *Kore Nire* romanında ABD'nin kuruluşundan emperyalizme geçişine ve bu emperyalist politikalar doğrultusunda yaptığı sömürge faaliyetlerine değinir. Türkiye'nin NATO üyeliğı ve ABD'nin Türkiye'ye yapacağı maddi yardımlar Türkiye'yi Kore Savaşı'na götüren etmenler olarak görülür. Bütün bunlarla yazar, sosyalist bir bakış açısıyla hem ABD'yi hem de DP yönetimini eleştirir.

⁷⁶ Romanın ilk baskısı 1966 yılında Bulgaristan'da yapılmıştır.

Çoğul anlatıcının kullanıldığı romanda yazar, tanrısal bakış açısı ile savaşın getirdiği olumsuzlukları ve Amerikan emperyalizmini eleştirir. Özel bakış açısı ve kahraman anlatıcı ile de DP yönetimi eleştirilerek, Türkiye’de uygulanan sansürden, baskıdan ve DP hükümetinin kendine pay çıkarmak için yaptığı yanlışlardan bahsedilir. Yazarın oluşturduğu bakış açısı hem dünya hem de ülke genelinde yapılan yanlışları farklı gözlemlerle aktararak okuyucuyu yönlendirir.

Albay Bora, Kore’ye gönderilen alayın komutanıdır. General Kazıcı ve komutan yardımcısı Yellioğlu ile sürekli ters düşer. Bora sadece askerliğiyle var olan biridir. Amerikalı yetkililerin verdikleri yanlış kararları sürekli sorgulaması sebebiyle, General Kazıcı ve Yellioğlu, onun İnönü taraftarı olduğundan şüphelenir. Hükümet yanlısı olan Kazıcı ve Yellioğlu tarafından Kore’de kızığa çekilmeye çalışılır. Ancak 27 Mayıs darbesiyle birlikte General Kazıcı’dan hesap soracağı günü beklemeye başlar. Albay Bora ve General Kazıcı arasındaki çekişmeler siyasi gerginliğin orduya yansımalarını ortaya koyar.

Vehbi, Kore’de bacaklarından sakatlanmış bir subaydır. O da Menderes hükümetinin yaptığı yanlışları eleştirenlerdendir. Albay Bora ile olan karşılaşmasında söylediği şu sözler onun ABD ve DP hükümetine karşı olan bakışını yansıtır: “... Amerikan bacağıyla bizim zeybek oynanmaz Albayım. Bizim yolları tepemez o bacak. O bacağın ayağı da bizim çarığa uymaz. Neme gerek!” (s. 101).

Veli, Kore Savaşı’na katılan erlerden biridir. Savaşta alacağı parayı biriktirerek köyüne döndüğünde bir karış toprak ve bir öküz alma hayalleri kurar. Ancak savaşta kaybolur. Memlekete şehit olduğu bildirilerek ailesine şehitlik maaşı bağlanır. Savaşın bitiminden üç yıl sonra köyüne dönen Veli, yaşadığının öğrenilmesi üzerine ailesinin aldığı şehitlik maaşını geri ödemek zorunda kalır. Bu parayı ödeyemediği için evine haciz gelir. Haciz memurlarını beklerken 27 Mayıs darbesinin olduğunu ve hacizden kurtulduğunu öğrenir. Ne zamandır bahçesindeki eriğin tomurcuklanmasını bekleyen Veli, bu haberin ardından ağacın tomurcuklandığını görür. Bu memlekete baharın geldiğini müjdeleyen bir haberdir ve roman bu haberle birlikte sona erer.

Savaşa katılan kişiler, asker disiplini dolayısıyla veya Veli gibi para kazanma çabasıyla Kore’ye giderler. Ancak Kore’den dönenlerin hepsi ABD’nin Kore’de bizi

nasıl kullandığını görmüş, hükümetin kendilerine yardım etmediğinin ve bile bile ateşe atıldıklarının farkına varmış olarak memlekete dönerler.

Cezaevinde yatan gazeteciler ise sansür dolayısıyla içerdedirler. DP hükümetinde cinayet işleyenler, yolsuzluk yapanlar, çalıp çırpanlar serbest, bunlar neden serbest diye soran gazeteciler ise cezaevindedir. Bu soruşturmaları engellemek için ise, hükümet herkese komünist damgasını vurmaktadır. Yani memlekette doğruları konuşan herkes komünistlikle suçlanmaktadır. Bu ve benzer suçlamalarla cezaevinde yatan gazetecilerden ikisi Onbaşı ve Solak diye bilinenlerdir. Solak, Kore Savaşı yıllarında gazeteci olarak Kore’de bulunmuş biridir. Bu sebeple Kore’de yaşanan dramları Solak’ın ağzından aktarır.

Kronolojik bir ilerleyiş gösteren romanın vaka zamanı Nisan 1960 ile Mayıs 1960 arasındır. Ancak sıklıkla yapılan geriye dönüşlerle 1950 yılına kadar gidilerek Kore Savaşı ve savaş esnasında yaşananlar konuya dahil edilir. Roman 27 Mayıs 1960 darbesi ile sona erer. Roman boyunca yapılan eleştirilerden ötürü 27 Mayıs darbesi sevinçle karşılanır. Burada asıl etken DP hükümetinin ve onun yanlış politikalarının, darbe dolayısıyla, ortadan kalkmasıdır.

Ankara, Kızılay, İstanbul Üniversitesi, TBMM, Cezaevi ve Kore romana konu olan mekânlardır. Özellikle Kore ve Cezaevi romanın ideolojisini ortaya koyan mekânlar olarak dikkat çeker.

Kore, ABD’nin öncülüğünde başlatılan savaş dolayısıyla Amerikan emperyalizmini, savaşın yıkıcı etkilerini ve Türk askerinin Kore’de nasıl yalnız bırakıldığını, Amerikan askerlerinin ve yönetiminin Türk askerine bakışını yansıtan mekândır. Mekân olarak Kore, aslında sosyalizm ile emperyalizmin kozlarını paylaştığı yerdir. Sömürünün yerleşmek istediği yerdir. Sosyalist bir anlayışa sahip olan yazar, bu mekânda, komünizmle yönetilen Kuzey Kore’nin tarafında yer alır. Türkiye’yi de savaşa sokan ABD’yi, destek veren ülkeleri ve Güney Kore’nin lideri Sigman Ri’yi eleştirir. Yazar burada asıl eleştirisini Kuzey Kore ile Türkiye’yi birbirine benzeterek yapar. Kurtuluş Savaşı’nda bütün sömürge güçlerine karşı koyarak bağımsızlığını kazanan Türkiye’nin nasıl olup da aynı sömürgeci zihniyetle Kuzey Kore’ye saldırdığını ve bu savaşa girmesini sorgular.

Cezaevi, özellikle gazetecilerin bulunduğu koğuş, romanın önemli mekânlarından biridir. Burada bulunan gazetecilerin anlattıkları, yargılandıkları suçlar DP'nin kapitalist zihniyetini ortaya koyar.

Hemen hepsi komünistlikle suçlanan gazetecilerin eleştirileri, ülkede olması gerekeni, Kore Savaşı'na karşı yapılan eleştiriler de dünyada olması gerekeni yansıtmaktadır.

Sosyalist gerçekçi bir anlayışla eserini kaleme alan Fahri Erdińç, *Kore Nire* romanında sade ve akıcı bir dil kullanmıştır. Bu sayede okuyucuyu etkileyerek vermek istediği ideolojik mesajların yerine ulaşmasını kolaylaştırmış, kahramanlarını kültür düzeylerine göre konuşturarak gerçekçiliği yakalamaya çalışmıştır.

Romanın içeriğinde Türkiye'deki gençlerin istekleriyle Güney Kore'deki gençlerin isteklerinin aynı olduğu görülür. Ancak her iki gruba da komünistlik suçlamasıyla müdahale edilir.

Türk gençliği sıkıyönetim ve sansürle kaybettiği özgürlüğünü ve insanca yaşama taleplerine karşılık ararken Menderes ve hükümetini başından atmak ister. Güney Kore'nin üniversite öğrencileri de kendi Menderes'leri olan Sigman Ri'den kurtulmak isterler. Bu iki istek 1950'lerde gençliğin ortak istekleri olarak duyulur ve dünya genelinde bir yankı uyandırır. Bu yankı hemen hemen her yerde komünistlik suçlamasıyla susturulmaya çalışılır. Böylece yazar, komünizmin aslında doğrularını söylediğini vurgulayarak ideolojik bir yönlendirme yapar.

“Sosyalist dünya görüşüne sahip olan yazar, Kore Savaşı'na karşıdır. Hatta mücadele eden Kuzey Korelileri Kurtuluş Savaşı'ndaki 'Kuvayı Milliye'ye benzetir. Amerika yardımı almak için kendi evlatlarını bir bilinmeze sürükleyen yönetim, ağır bir dille eleştirilir” (Erzen, 2018: 173). Yazar, bu eleştirileri yaparken, emperyalizmin zararlarını ve insana bakış açısını ABD üzerinden anlatır. Böylece sosyalist düşüncenin olumlu yanlarını ortaya çıkarmaya çalışan yazar, romanında açık ideolojik yönlendirmelere yer verir.

2.1.1.19. Behzad Ay (1936 - 1999)

Önce Düziçi Köy Enstitüsü'nü, ardından Gazi Eğitim Enstitüsü Pedagoji Bölümü'nü bitiren Behzat Ay, ilkokul öğretmenliği ve müfettişlik yapmıştır. Roman ve hikâyenin yanı sıra; çeşitli gazete ve dergilerde makale, röportaj ve gezi yazıları yayınlamıştır. şukran Kurdakul onun sanatını şöyle açıklamıştır:

Toplumcu gerçekçilik anlayışına bağlı olan Ay, hikâye ve romanlarında işlediği konuları çok iyi tanıdığı Bafra köylerinden almış, topraksız ve az topraklı köylünün sorunlarına eğilmiştir. Tahir Alangu'nun da belirttiği gibi, 1950'den sonra makineleşen büyük tarım karşısında ezilen küçük çiftçinin dramını 'olayların içinde yaşamış gözlemcilere has bir sağlamlıkla ortaya koymuş' gerçekçi anlayışı dil ve anlatım yönünden de sağlam öğelerle temellendirmiştir (Kurdakul, 1973: 68).

Dor Ali⁷⁷: Köydeki tarlasını ve evini köyün zengini Rasim Ağa'ya kaptıran Dor Ali, şehre göçmek zorunda kalır. Bir umutla köyden şehre göçen Dor Ali ailesi, kısa bir süre mutlu mesut yaşadıkdan sonra, arabacılık yapan Ali'nin kaza yapması ve atın ölmesi üzerine yine dara düşer. Bu zor durumdan kurtulmak için Ali çok uğraşır. Ancak mutlu sona ermeden roman biter.

Dor Ali'nin köyden kente göçmesinin ve köydeki hayat şartlarının anlatıldığı romanda, toplumsal aksaklıklara geniş yer verilir. Sosyalist gerçekçi anlayışın etkili olduğu eserde, Dor Ali ve arkadaşlarının diyaloglarında ve Dor Ali'nin monologlarında toplumsal sorunların çözümüne ilişkin düşünceler yer alır. Yazar, ideolojik mesajlarını Dor Ali ve arkadaşları vasıtasıyla okuyucuya yansıtır.

Dor Ali, çocuğunun birini hastalıktan kaybetmiş, ortakçılık ve amelelikle hayatını geçindirmeye çalışan yoksul biridir. Elindeki küçük arsayı da köyün ağası Rasim Ağa'ya kaptırmıştır. Buna rağmen Dor Ali çektiği sıkıntıların, bütün gücüyle çalışmasına rağmen kurtulamadığı yoksulluğun sebeplerini bilen, kendince fikir üretmeye çalışan bilinçli biridir.

Sarı Mustafa ve Köse Yusuf, Dor Ali'nin en yakın arkadaşlarıdır. Birbirlerine sürekli destek olurlar. Geçinme konusunda, köyde herkes tarafından örnek gösterilirler. Zaten köyde başka da birbiriyle geçinebilen yok gibidir.

Rasim Ağa, Düzlek Köyü'nün en zengindir. Kendi menfaatini düşünen Rasim Ağa, köyün ortak kullanım alanlarını zamanla üzerine tapulamıştır. Dor Ali, onun karşısındaki en büyük engellerden biridir.

Muhtar da Rasim Ağa ile birlikte gizliden işbirliği içinde, köylüyü sömürenler arasında yer almaktadır. Kahveci Edip de yine Rasim Ağa ile işbirliği içinde olan biridir. Köylüyü kumara alıştırarak onları uyuşturur ve Rasim Ağa'nın kucağına iter.

---

⁷⁷ Romanın ilk baskısı 1966 yılında yapılmıştır.

Romanın yazma zamanı 1962'dir. Tarımda makineleşmenin artması, bunun sonucunda köyden kente göçlerin artması, Rasim Ağa'nın siyasi iktidar sayesinde köyün ortak kullanım alanlarına sahip olması ve sürekli politika yapmaktan bahsetmesi gibi ipuçlarından hareketle eserin vaka zamanının 1950 - 1955 yılları arasında olduğu söylenebilir.

Romanın mekânı Samsun dolaylarındaki Düzlek köyüdür. Yoksul bir köy olan Düzlek'te tarım yapılabilmektedir. Ancak tarım alanlarının tek elde toplanmaya başlaması, tarım makinalarının devreye girmesi, eldeki tarlaların geçinmeyi sağlamaya yetmemesi gibi sebepler yoksulluğu biraz daha artırmaktadır.

Behzat Ay, eserindeki kahramanları ait oldukları toplumsal yapıya uygun bir şekilde konuşturmuştur. Kırsal kesime özgü şive taklitleri ile romandaki gerçeklik duygusunu artırmayı başarmıştır. Ayrıca eserde toplumsal sorunların çözümüne ilişkin ifadeler de aynı üslup özellikleri içerisinde aktarılarak, çözüm daha basit ve anlaşılır bir şekilde ifade edilmiştir.

Dor Ali ve arkadaşları Samsun'dan dönerken, Köse Yusuf'un dikkati etraftaki tarlalara yönelir. Bu çok verimli ve bol topraklar ekilmemiştir. Bu bolluk içinde kendileri gibi köylüler topraksızdır. Bunun sebebi toprak ağalardır. Romanda bu durum şöyle ifade edilir: “Yani şu gördüğümüz kara toprakların sahipleri... Topraklara sahip olup, topraklara ter akıtmayanlar. Terlemeyenler... Göbeklenenler...toprağı işlemez işlettiririler... toprağı sevmezler, toprak sahibi olurlar” (s. 32).

Köse Yusuf'un gösterdiği bu gerçekler, toprak bolluğu içinde köylüyü topraksız bırakan, onların gülüşlerini alan sebeplerdir. Yazar, Köse Yusuf'un ağzından, hayalindeki dünyayı şöyle dile getirir:

Yavu arkadaşlar! Biz fazla bir şey istemiyoruz... Doyalım istiyoruz... Toprağımız olsun diyoruz. Çalışalım, çok çalışalım, toprağı hamur yuğurur gibi yuğuralım; yeşil bitkiler fişkirtlim; almalar, armutlar, gaysılar yetiştirelim; bol bol yetiştirelim; memlekette bolluk yaratalım; bunu istiyoruz!.. (s. 33)

Köse Yusuf'un bu hayalinin karşısındaki engeller; üretime katılmayan, geniş toprak sahipleri, devlet olanaklarını kendi çıkarlarına kullanan sömürü zihniyetindeki ağalar ve bu ağalara hizmet eden devlet memurları, yani iktidar sahipleridir. Bu zihniyetteki kişilerden biri olan Rasim Ağa ile Dor Ali ve arkadaşlarının düşünce yapıları eserdeki

temel çatışma unsurunu meydana getirir. Bu çatışma ezen - ezilen, sömüren - sömürülen esasına dayanmaktadır.

Genelev Sokağı'nın bekçisi Densiz Musa'nın vasıtasıyla, sömürünün bir başka çeşidi olarak, geneleve düşen kadınlardan bahsedilir. Gelir dengesizliğinin yarattığı zorluklardan dolayı kadınların buralara düşmesi işlenir.

Eserde birlik, beraberlik, dayanışma, gelir eşitsizliği, çalışma, alın teri, sömürü düzeni gibi temlar sıklıkla kullanılır ve kahramanların söylemlerinde de yer alır. Buradan hareketle *Dor Ali* isimli eserde toplumsal bozuklukların giderilmesi için yazarın, sosyalizmi işaret ettiğini söyleyebiliriz. Sosyalizmi akıllara getirecek unsurların sıklıkla ve açıkça kullanılmasından dolayı, ideolojik mesajlar eserde açıkça yer almış ve kurgunun temelini oluşturmuştur.

2.1.1.20. Bekir Yıldız (1933 - 1998)⁷⁸

Urfa doğumlu olan Bekir Yıldız, babasının memuriyeti sebebiyle Anadolu'nun pek çok yerinde ikamet eder ve özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu insanını bu dönemlerde tanır. Adana Sanat Enstitüsü'ne giden yazar, İstanbul Sanat Enstitüsü'nde öğrenimini tamamlar. Ardından Matbaacılık Yüksek Okulu'na başlayan yazar, geceleri matbaalarda çalışıp para kazanırken diğer taraftan da edebiyata olan ilgisini keşfeder. “Dünyaya sosyalizmin, edebiyata Marksist estetiğin gözünden bakan Bekir Yıldız; ırk, din, kültür gibi değerlerden değil, sınıfsal temelden hareket etmeyi tercih eder” (Durukoğlu, 2012: 21) ve bunu eserlerinde yansıtır. Edebiyata hikâye ile başlamış ancak çalışmak zorunda olması sebebiyle on beş yıl aradan sonra 1966 yılında ilk romanını (*Türkler Almanyada*) yazmıştır. Sosyalist gerçekçi bir bakış açısına sahip olan Bekir Yıldız, hayatının sonuna kadar edebiyata olan ilgisini sürdürerek üretmeye devam eder.

***Türkler Almanyada*⁷⁹**: Romanda Almanya'ya çalışmak için giden Türk işçilerin Almanya'da karşılaştıkları güçlükleri, ikilemleri ve sorunları dile getiren eserde, aynı zamanda Almanya'nın üretim hızı, bu hızla dönen çarkta işçilerin durumu ortaya konur. Almanya ve Türkiye karşılaştırması yapılarak Türkiye'nin sanayi alanında gelişmesini etkileyen faktörlere yer verilir. Yazarın Almanya'da

⁷⁸ Yazar ve eserleri hakkında ayrıntılı bilgi için bk. (Durukoğlu, 2012), (Özer, 2007).

⁷⁹ Romanın ilk baskısı 1966 yılında yapılmıştır.

yaşadığı dört yıllık sürenin bir yansıması olan eser, bir otobiyografik roman özelliği gösterir.

Otobiyografik romanlarda çoğunlukla tercih edilen kahraman anlatıcı bu eserde de tercih edilmiştir. Eserdeki Yüce karakteri yazarın bir yansıması gibi etrafına eleştirel bir gözle bakabilen, düşünen ve sorgulayan özelliklere sahiptir. Yazar, Yüce karakterini okuyucuyu inandırmak ve bilinçlendirmek için bu şekilde kurgulayarak gerçekçi bir yaklaşıma ulaşmaya çalışmıştır.

Yüce Yıldız, yazarın sözcüsü konumundadır. Bir baskı makinesi alıp matbaa açmak için Almanya'ya işçi olarak gelmiştir. Diğer Türk işçilerden farklı olarak eleştirel bir bakış açısıyla çevresini gözlemleyen, çevresinde olup bitenlerin sebebini araştıran bilinçli biridir. O, diğer Türkler gibi Almanya'dan gösteriş için mal almanın, bunları Türkiye'ye götürmenin bir fayda sağlamayacağını düşünür. Romanın sonunda baskı makinesi için gerekli parayı biriktirir ve baskı makinesini alarak Türkiye'ye dönüş yapar.

Yüce'nin bilinçli davranışlarına karşılık dejenere olmuş biri olarak Nihat, kendi kültürünü küçümseyen, çıkarlarının peşinde bencil birisidir. Bir Alman kadınına saldırdığı için sınır dışı edilirken bile gösteriş peşindedir. Romanın başında Yüce'nin boşluğundan faydalanıp gümrükten geçirdiği beş bin lirayla bir araba satın alır ve Almanya'yı terk eder.

Romanda maddi ve cinsel arzularının esiri olanların sonu hep hüsrana olmuştur. Garip Recep, üvey babasına ve köylülerine gösteriş yapmak için bir araba satın alır. Yüce'nin tüm itirazlarına rağmen aldığı arabayla yaptığı kaza sonucunda memleketine gidemeden Almanya'da ölür. Ayşe Hanım, Almanya'ya geldikten sonra Avrupalı kadınlar gibi giyinmeye ve onlar gibi davranmaya başlar. Para kazanmaya ve tek başına hayatını idame ettirmeye başlaması üzerine de Türkiye'deki eşine boşanma davası açar. Ancak eşi Almanya'ya gelerek Ayşe Hanım'ı sokak ortasında öldürür.

Romanda zamana ait net bir tarih verilmediği için vaka zamanına ilişkin kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak yazarın 1962 yılında Türkiye'ye dönmesinden ve Almanya'da dört yıl kalmasından hareketle romandaki vaka zamanının 1958 - 1962 yılları arasında olduğu söylenebilir.

Romanın ana mekânı Almanya'dır. Yüce'nin Sirkeci'den bindiği tren Edirne, Bulgaristan, Yugoslavya, Belgrad, Avusturya, Münih ve Heidelberg'e kadar gider.

Yüce bu yolculuk boyunca gözlemler yaparak Avrupa'ya yaklaştıkça nelerin değiştiğini anlamaya çalışır. *Türkler Almanyada* romanında makân üzerinden ideolojik olarak bazı sonuçlara ulaşılır. Almanya sanayi ve teknoloji gelişmeleri açısından olumlu özellikler gösteren, örnek alınması gereken bir yerdir. Ancak fabrikaların çalışma sistemi keskin kurallara dayanmaktadır. Yazarın sıklıkla bahsettiği “bant sistemi” bütün çalışanlara egemendir. Almanlar geliştirdikleri bant sistemi ile kısa zamanda daha fazla ürün elde etmektedir. Bu sistem, çalışanların birbirini takip etmesini ve herkesin soluksuz çalışmasını sağladığı için burada çalışmak köleliğe benzetilmektedir. Türk işçilerin çok zor şartlarda kazandıkları paraları otomobil, teyp, radyo ve naylon gömlek gibi eşyalara yatırması Alman kapitalizminin tuzağı olarak görülür. Yazar Türk işçilerinin bu tutumunu üzülenek eleştirir. Yazara göre, insanlıktan çıkarak çalışan Türk işçiler bu eşyaları alarak kazandıkları paraları yine Almanya'da bırakmaktadır. Böylece Almanya hem işgücünü karşılamakta hem de parasının dışarı çıkmasını önlemektedir. Ayrıca Türkiye'ye giden eşyalarla dolaylı yoldan reklamını da yapmaktadır. Türk işçiler üzerinden işleyen bu sistem yazar tarafından Alman kapitalizmi olarak nitelendirilerek eleştirilir: “Almanlar hem üretirerek hem tüketirerek, yabancı işçilerin sırtından iki yönlü kazanç sağlamaktadır” (Durukoğlu, 2012: 97). Bütün bu eleştirilerin odağında ise yine Türk işçiler yer alır. Çünkü Türk işçilerin bilinçsizliği, kendilerini küçümsemeleri, gösteriş merakı onların gerçeği görmesini engeller. Yazar, Alman sistemini ve Türk işçilerin davranışlarını eleştirirken Türkiye'nin de neden gelişemediğini göstermeye çalışır. Almanların kuralcılığına ve dakikliğine karşı Türkiye'de lakaytlık ve zamanı iyi kullanamama hususlarına dikkat çeker.

Roman dil bakımından oldukça savuruktur. Yazım ve gramer yanlışları sıklıkla göze çarpmaktadır. Özellikle Garip Recep'in diyaloglarında şive taklitlerine sıklıkla yer verilmiştir. Bu üslup özelliği gerçeklik duygusu verebilme adına sosyalist gerçekçi sanatçıların tercih ettiği bir yöntemdir.

Yazar, romanında göç olgusundan hareketle Almanya'ya çalışmaya giden Türk işçilerin durumunu ve Alman emperyalizminin yabancı işçileri nasıl insanlıktan çıkardığını anlatır. Tabiat ve yoksulluktan kaynaklanan göç, toplumsal açıdan doğal bir sonuçtur. Ancak insanın tükenişi ile meydana gelen göç, küçük düşürücü durumlar yaratabilmektedir. Türklerin Orta Asya Göçü, Türkler açısından olumlu gelişmeleri meydana getirmiştir. Fakat çalışmak için Almanya'ya giden işçilerin göçü

dejenerasyona, iş gücünün sömürüsüne ve sonuçta bu işçilerin insanlıktan çıkmasına sebep olmuştur.

Türklerin zamanında kılıç gücüyle sahip olduğu Avrupa'ya Türkler, şimdi pasaport gücüyle gitmeye ve Avrupa'nın isteklerini yerine getirmeye çalışmaktadır. “Yani, adale ve emeklerini satmak pahasına, karanlık istikballerine ışık tutacak imkânları koparmağa gidiyorlardı...” (s. 6). Tabii bu sırada emperyalizmin kısacasında ezilmiş bir şekilde yurda dönüyor veya gurbette ölüyorlardı.

Yazar eserinin muhtevasında özellikle Alman emperyalizminin yabancı işçiler açısından yıkıcı etkisinden söz ederken zaman zaman da Alman sistemini över ve bu sayede Türkiye'nin neden geri kaldığını göstermeye çalışır. Örneğin Avusturya'dan itibaren köylü – şehirli sabahın altısında ayaktadır ve işlerine gitmek için hazırlanır. Ancak Türkiye'de milyonlarca insan uyumaktadır. Avrupa'nın katı kurallarına karşı Türkiye'deki lâübalilik de gelişme açısından Türkiye'nin karşısındaki engellerden birini oluşturur. Bütün bunların yanında Türkiye'nin üretmek yerine tüketmeyi tercih etmesi, üretim için çaba göstermek yerine satın alıp gösteriş merakına düşmesi yine Türkiye'yi gelişme konusunda etkileyen faktörlerdir. Türkiye'nin kalkınması için makinelere ihtiyacı vardır. Ancak Almanya'dan Türkiye'ye dönen işçiler sanayi makinesi yerine otomobil, teyp, radyo gibi gelişmeye katkı sunmayacak eşyaları getirmektedir.

Türkiye'nin kalkınma hareketini başarıyla gerçekleştirememiş olması, Türk işçilerin daha fazla kazanmak için Almanya'ya gitmesine sebep olmaktadır. Bunun sonucunda Almanya'ya giden işçiler yaşadıkları kültür şokunun da etkisiyle Alman emperyalizminin kucağına düşmektedir. Emperyalizmin yıkıcı etkisi Türk işçiler üzerinde görülmektedir. Türk işçiler para biriktirmek için yıllarca emperyalizm çarkının dişlerinde ezilirken bu çarktan çıktıklarında bütün kazançlarını yine Alman ekonomisine aktarıp Türkiye'ye dönmektedirler. Bu durum insanımızın emeğinin sömürülmesine yol açmaktadır. Ancak roman boyunca yazarın sözcüsü Yüce'nin dışında kimse yaşanan olayları bu şekilde değerlendirmez. İdeal kişi olarak sunulan Yüce'nin fikir ve davranışlarında emperyalizme karşı verilecek mücadelenin yolu ve Türkiye'nin kalkınması için yapılması gerekenler sunulur. Yazar böylece hem toplumsal hem de ideolojik bir meseleye çözüm yolu sunmuş olur.

2.1.1.21. Kerim Korcan (1918 - 1990)⁸⁰

Asıl adı Abdülkerim Korcan olan yazar, ilkokulun dördüncü sınıfından ayrıldıktan sonra çeşitli işlerde çalışarak geçimini sağlamıştır. Okumaya meraklı olan Korcan; Evliya Çelebi, Namık Kemal, Rıza Tevfik, Mehmet Akif, Nâzım Hikmet gibi isimlerden etkilenir. Donanma Davası'nda on yıl hapse mahkum edilir ve Sinop Cezaevi'ne gönderilir. Cezaevi ona bol miktarda malzeme sunar. Burada tanıştığı Hikmet Kıvılcımlı sayesinde hem kendini geliştirir hem de Kıvılcım Kütüphanesi'ni kullanarak çocukluğundan beri aradığı kaynaklara ulaşır. Toplumcu bir anlayışla geliştirdiği sanat yaşamında daha çok roman ve hikâye türlerinde eserler verir.

Linc⁸¹: Arap Kadir'in cezaevindeki yaşantısı temelinde kurgulanan romanda, cezaevi yönetimi ile mahkumlar arasındaki çatışmalar konu edilir. Arap Kadir, orta halli bir ailenin şımarık çocuğu olarak yetişmiştir. Hesapsızca yaşadığı hayatının bir anında hapse düşmüştür. Zamanla ailesinden gelen paralar da kesilince parasız ve bir başına kalmıştır. Hapishanede varlığını devam ettirebilmek için hapishane ağalarının yanında gününü geçirmeye başlayarak zamanla adını hapishane ağaları arasına yazdırmıştır.

Arap Kadir'in sağlıksız hücre şartlarından kurtulmasına yardım eden siyasi tutuklu, Arap Kadir'den sonra, cezaevindeki bozuklukları görebilen bir diğer kişidir. Siyasi tutuklu sol görüşlü biridir ve Arap Kadir'e yardımcı olmaya çalışır. Ancak siyasi tutuklu, idealize edilmiş biri olarak karşımıza çıkmaz.

Arap Kadir ve hapishane düzeninin ardından, hapishane müdürü ve gardiyanlar tarafından Arap Kadir'e yapılan haksızlıklar ve adaletsiz uygulamalardan bahsedilerek Arap Kadir'i isyana sürükleyen sebepler ortaya koyulur. Arap Kadir, önce hapishaneden kaçmış, sonra hücrelerini yakmış, son olarak da hapishane müdürünü bıçaklamıştır. Cezaevi yönetiminden sorumlu olanların, işinin ehli olmaması, yönetimin adaletsiz uygulamaları, yönetimin kumardan pay alması, gardiyanların tutukluların yiyeceklerini rahatlıkla gaspetmesi, jandarma ve gardiyanların tutuklulara istedikleri gibi işkence yapması, para gücüyle idareyi ele geçiren tutukluların diğer tutukluları rahatça ezebilmesi, karısını jandarmalara kaptıran tutukluların olması ve namus davasından cezaevine düşen birinin diğer

⁸⁰ Yazar ve eserleri hakkında ayrıntılı bilgi için bk. (Erol, 2010).

⁸¹ Romanın ilk baskısı 1967 yılında yapılmıştır.

tutuklular tarafından cinsel anlamda sömürülmesi gibi hususlar cezaevindeki bozuk düzenin örneklerini oluşturur.

Arap Kadir'in hakkını aramak için yönetimle arasında meydana gelen gerilim eserin en önemli çatışma unsurunu meydana getirmektedir. Arap Kadir'in şu sözleri yönetimle girdiği çatışmada haklı olduğunu gösterir: “Bu idareye karşı son değil, ilk işimdir. Kimsenin ettiğini yanına koymayacağım. Canımı yakan, canını düşünsün... Ne bu be, ibneliği hep siz yapıyorsunuz, acısını biz çekiyoruz” (s. 128).

Arap Kadir, müdürü yaralaması dolayısıyla verildiği mahkemede, siyasi tutuklunun verdiği ifadeyle, sadece kırk günlük bir ceza alır. Bu idare açısından bir yenilgidir. Arap Kadir idareye karşı ilk galibiyetini alır.

“Maphushanede ağa bir sebep değil, neticedir. Sebep, bir kuru tayın ve budaklı sopayla adalet yürütmeye kalkan devlettir” (s. 132). Bu sözler, devletin cezaevi idaresini yönetemediğini, bu süreçte cezaevi ağalarının oluşumunun doğal olduğunu açıklar niteliktedir. Zira, Arap Kadir başgardiyen muavininin de içinde bulunduğu bir takım kanun adamlarının göz yumması sonucu, hapisanedeki diğer tutuklular ve kabadayı olma heveslileri tarafından linç edilerek öldürülür. Cezaevi yönetiminin aldığı gayriresmi bir kararla Arap Kadir infaz edilir. Böylece, Arap Kadir'in kimlerle mücadele ettiği okuyucuya bir kez daha gösterilir.

Sosyalist gerçekçi sanat anlayışına sahip sanatçıların odaklandığı noktalardan biri olan toplumsal aksaklıklar ve ezen - ezilen çatışması özellikle köy romanlarında sıklıkla işlenen bir konu olmuştur. Ancak Kerim Korcan'ın *Linç* isimli eserinde aynı çatışma cezaevi ortamında işlenmiş, toplumsal düzendeki bozukluklara bir yenisi eklenmiştir. Ancak eserde ideolojik temelli bir kurtuluş reçetesi sunulmamıştır.

2.1.1.22. Muzaffer Arabul (1917 - 1997)

İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesini yarıda bırakan Arabul, ardından Tapu ve Kadastro Okulu'nu bitirerek Kadastro memuru olarak çalıştı. 1952 yılında Türkiye Komünist Partisi davası dolayısıyla Türk Ceza Kanunu'nun 141. Maddesine aykırı eylemde bulunmaktan tutuklandı ve bir yıl hapis yattı. Edebiyata şiirle giren Arabul, bir süre edebiyata ara verdikten sonra toplumcu bir anlayışla yeniden şiirler kaleme almaya başladı. Aynı anlayışla kaleme aldığı tek romanı olan *Çakrazlar* 1967 yılında yayınlandı.

Çakrazlar⁸²: Eser “Çakraz: Kaybolmuş bir dağın adıdır.” (s. 3) epigrafıyla başlar. Çakraz ailesinin genel durumu ile II. Dünya Savaşı’nın başlamasıyla birlikte bozulmaya başlayan ekonomik yapı arasında bir ilişki kurularak Çakraz ailesi etrafında, ekonomik koşulların toplumda yarattığı değişim yansıtılır.

Hıfzı Çakraz, başarılı bir memuriyet hayatı geçirmiş, emekli olmuş; dürüst, çalışkan ve onurlu biridir. Çocuklarını da aynı şekilde yetiştirmeye çalışmış bir babadır. II. Dünya Savaşı’nın meydana getirdiği koşullar, yoksulluk, karaborsa gibi sebeplerle Çakraz ailesinin geçimi her geçen gün kötüye gitmektedir.

Aldığı emekli aylığı artık yetmez olan Hıfzı Çakraz, çocuklarından destek beklemektedir. Karısı Ahsen hastanede ikinci terzi olarak çalışmakta ve haftada birkaç gece eve gelmektedir. Ahsen’in hastaneden getirdiği asker tayınları ev halkı için büyük nimet olarak görülmektedir.

Tevhit, evin en büyüğüdür. Üniversiteyi bitirmiş, askerliğini yedek subay olarak yapmıştır. Ancak düzenli bir işi yoktur. Sanat ve edebiyatla yakından ilgilenen Tevhit, sürekli olarak kafasında daha güzel bir dünya hayali kurar, ancak bu hayallere ulaşabilmek için bir türlü faaliyete geçemez.

Kamil; işçi olarak çalışan, sürekli iş değiştiren biridir. Ağır işçi olduğunu ileri süren Kamil, bu sebeple sürekli yemek peşinde koşmaktadır.

İhsan, Kamil’in küçüğüdür. O da gazete satmak, leblebi satmak gibi çeşitli işlerle uğraşmakta, böylece kendisini geçindirmeye çalışmaktadır.

Hayriye, evin ablasıdır. Yaşı geçmiş olmasına rağmen hâla evlenememiştir. Evde dikiş dikerek eve destek olmaya çalışmaktadır.

Asım, kumarbaz ve asker kaçağı biridir. Toplumda kaybolmuş kimselerin bir yansıması olarak karşımıza çıkar.

Şadiye de sanata ve özellikle resme ilgisi olan, kendisini geliştirmeye çalışan biridir. Girdiği sanat ortamlarının etkisiyle toplumsal sorunları anlayan ve toplumsal sorunlara çözümler arayan biridir.

Toplum içerisinde rastlanabilecek çeşitli tiplerin seçilmesiyle oluşturulmuş olan *Çakrazlar* romanının kahramanları ekonomik sıkıntıdan kurtulmak için kendilerince çözümler üretirler. İhsan ve Kamil günlük işlerde çalışarak, Hayriye,

---

⁸² Romanın ilk baskısı 1967 yılında yapılmıştır.

evde dikiş dikerek Asım ise kumar yoluyla kendisini kurtarmaya çalışır. Hıfzı Çakraz ise kendine bile yetemeyen bir emeklidir. Tevhit ve Şadiye ise, aynı ekonomik sıkıntıların içerisinde yer almalarına rağmen, toplumsal anlamda kurtuluş çareleri arayan kahramanlardır.

Çakrazların evi, dönemin ekonomik ve toplumsal hayatının bir yansımasını meydana getirir. Bu açıdan eserin ana mekânı, ideolojik olarak önem arz eder. Evin her tarafının dökülecek duruma gelmesi, ev içerisindeki huzurun her geçen gün biraz daha azalması, evdeki temel sorunun açıklıkla mücadele olması bize ekonomik hayatın Çakrazları nasıl olumsuz etkilediğini gösterir.

Ekonomik şartların yarattığı açlık ve insanları susturmak için dinî hassasiyetlerin kullanılması da toplumsal bir aksaklık olarak işlenir. Kamil, doymak bilmez arsızlığını ağır işçi oluşuna bağlayarak “Yaşamak istiyoruz biz. Beleşten değil, çalışarak.” (s. 103) der. Bu çalışarak sıcak yemeğe kavuşma hayalidir. Ancak dönem şartlarında bunun gerçekleşmesi çok zordur. Kamil’in içinde bulunduğu açlık halini yaşayan pek çok insan vardır ve bu şüursuz açlığın körüklenmesi çok kötü sonuçlar doğurabilir. Bu tabloyu çizen yazar, toplumsal kurtuluşun çaresini Tevhit’e şu sözlerle söyler: “Hayatın iyileştirilmesi bilimin, tekniğin ilerlemesine, toplumda bir ilerleme şuurunun doğmasına sıkı sıkıya bağlıydı.” (s. 104).

Yazar toplumun içinde bulunduğu zor koşullardan kurtulabilmesi için sanat, edebiyat ve bilimsel gelişmenin yol gösterici olabileceğini Tevhit ve Şadiye’nin tutumları ile açıklamak ister. Şadiye, sanatı toplumu daha iyi bir yaşam kalitesine kavuşturacak bir araç olarak görür ve şöyle bir tarif yapar:

Sanat, insanı öyle yalnız hoşaltmaz abla. Yüceltir, coşturur. O yaşantının anlamı olduğu kadar, toplumun itici güçlerinden biridir de. Her sanat yapıtında çetin bir insanlık sorunu vardır. Nedenler ortaya koyulmalı, çözümlenmeli. Dünyanın başka türlü yaşanır duruma geleceğini sanma (s. 109).

Tevhit edebî bir metin yazarak sıkıntılarını kurtulabileceği düşüncesiyle boğuşur durur. Ancak yazma konusunda bir türlü faaliyete geçemez. Fakat düşüncelerinde her zaman toplumcu bir taraf bulunur. “İnsan gibi yaşamak hepimizin hakkı... Çaresiz, birgün bunu hepimiz yüksek sesle söyleyeceğiz” (s. 94) ifadesi Tevhit’in bu toplumcu yanını yansıtmaktadır. Ancak bu toplumcu fikirler sosyalizm aşamasına ulaşmaz. Tevhit’e göre “işçiler, doğuştan sosyalisttir” (s. 101) ifadesi

doğru bir ifade değildir. Bu sözlerle yazar, işçilerin sosyalist bir bilinçlenme yaşamaları gerektiğini vurgulamak ister.

Muzaffer Arabul, *Çakrazlar* isimli eserinde bazı toplumsal ve ekonomik sorunlara değinmiştir. Bu sorunlar, mekân unsuru etrafında okuyucuya gösterilmiş ve bu mekânın içinde yaşayan kişilerle de sorunların çözümüne ilişkin bazı çözüm yolları sunulmuştur.

2.1.1.23. Erol Toy (1936 - 2021)⁸³

Ortaokul mezunu olan Erol Toy, küçük yaşlardan itibaren çeşitli işlerde çalışmaya başlamıştır. İstanbul'a yerleştikten sonra sendikacılık faaliyetlerine katılan yazarın çeşitli gazetelerde yazıları yayınlanmıştır. Ardından Yazko yönetim kurulu başkanlığı yapan yazar öykü, roman, deneme ve tiyatro oyunları da yazmıştır.

Marksist bir bakış açısına sahip olan yazar, eserlerinde emperyalizmin meydana getirdiği olumsuz etkileri eserlerinde işlemiştir. Emperyalizme dayanan toplumsal sorunları gerçekçi bir yöntemle işleyerek çözüm önerileri sunmuştur.

***Toprak Acıkınca*⁸⁴**: Çanakkale Savaşı'ndan II. Dünya Savaşı'na kadar olan bir dönemi konu alan romanda, Türk köylüsünün vatan savunması için savaşı göze almasından, yaptığı fedakârlıklardan ve çektiği sıkıntılardan bahsedilir. Savaş zamanında, sıkıntılı dönemlerde hep ön plana çıkan köylü, savaş sonrası dönemlerde yine köleliğine geri dönerek emperyalist işbirlikçilerin altında ezilmiştir. Marksist bir bakış açısıyla anlatılan bu döngü kırılmadıkça köylü tam anlamıyla özgürlüğüne kavuşamayacaktır.

Yazar anlatıcının etkili olduğu romanda yazar sözünü bazen Topal Ali'ye bazen de Yetim Hasan'a bırakmıştır. Topal Ali daha çok köylünün kölelikten yurttaşlığa geçişini simgelerken, Yetim Hasan, Marksist görüşleri söyleme dönüştürmüştür.

Yetim Hasan, daha romanın başında annesi Satı ve babası Hasan'ın aşkları dolayısıyla, o daha doğmadan, idealize edilmeye başlanır. Hasan'ın babası köylünün takdirini kazanmış, anasız babasız büyümüş bir yigittir. Annesi ise güzelliğiyle tüm köyü kıskandıran namuslu ve çalışkan bir kadındır. Hasan'ın babası, Karaayakoğlu'nun hain planları ile I. Dünya Savaşı'na katılmış ve şehit olmuştur.

⁸³ Yazar ve eserleri hakkında ayrıntılı bilgi için bk. (Küçükler, 2005).

⁸⁴ Romanın ilk baskısı 1968 yılında yapılmıştır.

Annesi ise, köyün ağası Karaayakoğlu'nun karısı olmayı reddettiği için Karaayakoğlu tarafından öldürülmüştür. Hem kaval çalmada hem güreşte hem de yiğitlikte yaşlılarından fazlasıyla önde olan Hasan da İzmir'in işgali sırasında, daha küçük yaşta, yurt savunmasına katılmıştır.

Hasan'ın daha küçük yaşlardan itibaren sorduğu sorulara köyün ileri gelenleri bile cevap bulmakta zorlanır. Bu, Hasan'ın ileride düşünce dünyasının genişleyeceğine ve yer yer Marksizm'e yaklaşan düşünceleri dile getireceğine bir işarettir.

Topal Ali, köyün dayıbaşısıdır. Köyün önde gelenlerinden olan Topal Ali, köylünün yazın ovada çalışması için bağ bulma görevi vardır. Yine bu iş için şehre indiğinde Yunan'ın İzmir'i işgal ettiğini ve zalimce Anadolu üzerine yürüyüşe geçtiğini öğrenir. Bunun üzerine şehrin önde gelen beylerinden bazıları İngiliz Mandası altına girmeyi, bazıları da Amerikan Mandası altına girmeyi tartışmaktadırlar. Bu tartışmaların olduğu bir toplantıda Topal Ali'nin ortaya attığı direnme fikri yöreyi harekete geçirmiş ve direnişi başlatmıştır.

Karaayakoğlu Halil Ağa, Kayalar Köyü'nün ağasıdır. Köylünün ormancılık yaptığı zamanlarda köylünün emeği sayesinde zengin olmuştur. Şimdi ise köyün en verimli tarlalarına ve büyük bir sürüye sahiptir. Savaşı kendi çıkarları için kullanan, bu yolda Hasan'ı savaşa gönderen ve Satı'yı dul bırakan Halil Ağa'dır. Bunun nedeni ise Satı'yı kendisine almak istemesidir. Romadaki işbirlikçi kişilerden biridir. Sadece kendi çıkarını düşünür.

Şehirde mandayı kabul etmek isteyen Tefik Bey gibi kişiler, Şeyh Mehmet Efendi gibi hocalar, Hacı Yorgi gibi Rum din adamları, Rum çeteleri, bazı Rum esnafı ve Kenan Ağa romanda emperyalist güçlerin işbirlikçisi olarak verilmişlerdir.

Roman, Çanakkale Savaşı'ndan II. Dünya Savaşı'nın başladığı günlere kadar olan bir zaman dilimini kapsamaktadır. Bu süre zarfında köylünün yurdu kurtarmak için verdiği hizmetler ve köylünün sonunda hep ezildiği işlenmiştir. Çanakkale Savaşı'na Yetim Hasan'ın ağa tarafından bilinçli olarak gönderilmesi ve sonunda şehit olması ağanın Satı'yı almak için kurguladığı bir oyundur. Bunun sonunda ağa Satı'yı elde edebilmek için bütün köylüyü kendine bağlar. Burada köylünün aç olması ve kışı çıkarabilmesinin imkânsızlığı ile köylü sıkışmış durumdadır. Yetim Hasan'ın ve Topal Ali'nin Yunan'ı memleketten kovmak için mücadele vermesi ve sonunda

Topal Ali'nin şehit olması, ardından Hasan'ın Kenan Ağa'nın yanında iş bulması da Hasan'ın sonunu hazırlamıştır. II. Dünya Savaşı'nın başladığı ve dünyayı etkilediği dönemde Kenan Ağa köylüden ucuza aldığı buğdayları şehirde büyük bir kârla satar. Bu kaçakçılığı da Hasan'a yaptırır. Hasan yakalanıp hapse düşer.

Karaayakoğlu da Kenan Ağa da köylüyü ve Hasan'ı din üzerinden kandırır. Sevap işlemek için ağaların tuzağına düşen köylünün en hassas noktasını dinî inançları oluşturur. Kenan Ağa, Hasan'ı şehirlinin aç kaldığı, buğdayları götürürse sevap kazanacağı yalanı ile kandırarak büyük kâr sağlar ve köylünün bütün tarlalarını alarak büyük bir toprak sahibi olur. Bu durum “vatan savaşta fakirlerin, barışta zenginlerin” sözünü akla getirir. Çünkü barış zamanı geldiğinde köylü yeniden ağanın yanında kulluğuna devam etmekte ve bu durumu bir türlü değiştirememektedir.

Romanda mekân olarak çok çeşitli yerler kullanılmıştır. Ancak ideolojik açıdan ele alındığında romanın şehir ve köy olmak üzere iki ana mekân üzerine kurulduğu görülür. Bu durum açlık ve doğa koşulları ile savaşan köylü ile her fırsatta zenginliğine zenginlik katan şehirli arasındaki çatışmayı ortaya çıkarır. Savaş zamanında beylik, ırgatlık olmazken büyük toprak sahipleri savaşa katılmazlar ve onların toprağını koruma görevi de yine köylünün üstüne kalır.

Çeşitli çatışmalardan ötürü romanda artan hareketliliğin en önemli iki kahramanı Topal Ali ve Hasan'dır. Topal Ali'nin, direnişi tetikleyen bir güç olarak başlattığı etki köylü ve şehirli çatışmasıyla devam eder. Büyük toprak sahiplerinin, akıllı insanlar olarak gördüğü şehirli beylerin savaşmayı akıl edememelerine şaşan Topal Ali, asıl özümüzü köylünün oluşturduğu iddiasını kanıtlar. Marksist bir bakış açısıyla sürekli ezilen köylünün kurtuluşu verimli topraklara sahip olup onu işlemekle olacaktır. Bu kurtuluş fikri de Hasan'ın kavalı vasıtasıyla okuyucuya geçer. Hasan'ın kavalı şunları söyler: “Herkes çalıştığı oranda kazanırsa, herkesin toprağı devamlı herkes için olursa herkes aynı mutlu hayatın tadına varacaktır” işte bundan sonra savaşa ve ölümlere gerek kalmayacaktır. Bu, Marksizm'in ortak yaşam ve emeğe göre kazanç ilkelerini ortaya koymaktadır.

Hasan'ın Dursun'a sorduğu soru da köylünün kendini ağa baskısından kurtaracak ve ortak yaşamı kurduracak bir sorudur. Yunan kovulduğuna göre Rum malları ya şehirliye ya da göçmenlere kalmıştır. Eğer böyleyse köylü yine bu tarlalarda ırgat olarak çalışacaktır. Madem ırgat olacaktı neden savaşmışlardı o

zaman? Irgat olduktan sonra kimin bağında çalıştığının bir önemi yoktur. Asıl olması gereken bu sahipsiz bağların köylüye bırakılmasıdır. Öyle olursa köylü kulluktan yurttaşlığa geçebilecektir. Hasan'ın kavalıyla anlattığı Marksist toplum düzeninin oluşması için yapılabileceklerden birisidir bu.

Yazar romanda Marksist bir toplum oluşturmak için gerekli şartları ve bu şartların nedenlerini ortaya koyar. Öncelikle köylünün ağa sömürsünden kurtulması gerekir. Bunun için köylünün verimli topraklara ihtiyacı vardır. Köylü her koşulda bütün toprakları koruyor ve zamanı geldiğinde işliyorsa bu hak onlara tanınmalıdır. Bütün bunların olabilmesi için öncelikle köylünün bu bilince ulaşması gerekmektedir. Nitekim bu bilince ulaşamadığından Hasan, Kenan Ağa'nın kurşunu ile ölür. Yazarın sunduğu bu kurtuluş reçetesine göre Marksist ideoloji toplumsal bütünlüğü sağlayacak ve savaşları sonlandıracaktır.

*Acı Para*⁸⁵: Çiftçinin içinde bulunduğu koşulların çiftçiyi yok etmesini anlatan bir romandır. Çiftçinin hayatını devam ettirebilmesi için sadece emek harcaması yetmez. Bu emek ilaç ve gübre gibi bazı maddi araçlarla desteklenmelidir. Bu desteği bazı tefeciler ve araçlar yüzünden sağlayamayan çiftçi, yok olmaya mahkûm olur. Nitekim Hüsnü'nün kredi almasını engelleyen Tabakçioğlu da Hüsnü'yü kendisine borçlandırarak tarlasını elinden almayı planlar. Hüsnü kendi yok oluşunu önlemek ve kasabalının başındaki bu belayı yok etmek için Tabakçioğlu'nu öldürür. Roman tefeci beyler ve bunlarla işbirliği içinde olan bankaların çiftçiyi olumsuz yönde etkilediklerini anlatır. Toprağın ve emeğin kazanca dönüşebilmesinde toplumsal düzende bozukluk yaratan kurumlar ve kişiler en büyük engeldir.

Marksist bir yazar olan Erol Toy, romanını tanrısal bakış açısıyla yansıtmıştır. Yazar kendi ideolojik söylemlerini Hüsnü'ye söyletse de asıl ideal kişi Hüsnü'nün kızı İnci'dir. İnci'nin fikir babası olduğu işlerde uygulayıcı Hüsnü'dür. Ancak Hüsnü'nün Tabakçioğlu'nu öldürmesi ile Hüsnü de ideal kişi vasfına yükselir.

Hüsnü, kasabanın eski esnaflarından biridir. Tenekecilik yaparak geçimini kazanan Hüsnü, ekonomik şartların değişmesi, esnaflığın geçimini sağlayamaması yüzünden çiftçilik yapmaya başlar. Çiftçiliğe geçişinde en önemli etken oğlu Oktay'ı okutabilmektir. Kızını okutmayan Hüsnü, bu pişmanlığından kurtulmak için bütün

---

⁸⁵ Romanın ilk baskısı 1970 yılında yapılmıştır.

emeğini oğlunu okutmak için harcar. Roman boyunca okumanın değerini, çiftçiliği ve mücadeleyi öğrenir. Yazarın düşüncelerini yansıtan kişilerden biridir.

İnci, Hüsnü'nün kızıdır. Kasabalının dedikodusu yüzünden öğrenimini tamamlayamamış çalışkan ve zeki biridir. İçinde kalan öğrenim ateşini Köy Enstitüsü'nün dikiş nakış kursunda söndürmeye çalışır ve enstitünün en başarılı öğrencisi olur. Tek amacı kardeşi Oktay'ı okutup onun büyük işlerin başına geçmesine yardımcı olmaktır. Olayları önceden sezen ve tedbir alabilen, Tabakçioğlu'nun planlarını her seferinde bozan ve yazarın düşüncelerini yansıtan kişilerden biridir.

Tabakçioğlu, kasabanın en zengindir. Bu zenginliği tefecilik yaparak kazanmıştır. Yörenin en zengin beyi olmak en büyük hayalidir. Bu sebeple kasabalıyı bir şekilde kendisine borçlandırarak onların hem mallarını hem emeklerini hem de namuslarını sömüren biridir. Hükümetten sağladığı destekle siyasi gücü de arkasına alır, ancak bu gücü de kasabalıyı sömürmek için harcar.

Yaklaşık dört yıllık bir dönemin anlatıldığı romanda zaman daha çok bahar aylarında geçmektedir. Bağ işlerinin yoğunlaştığı bu dönemden üzümlerin toplanmasına kadar geçen süre daha ayrıntılı olarak işlenirken kış aylarına dair fazla bir hareketlilik gözlenmez. Bu dönemlerde toprağa daha fazla insan gücü karışmaktadır. Yazar, ideolojik bağlamda emeği ön plana çıkarmak için bu zaman dilimlerini özellikle seçmiştir.

Roman Manisa'nın bir kasabasında geçmektedir. Romandaki en önemli mekân Hüsnü'nün Çayıçi'nde yaptığı bağdır. Bu bağ, İnci için kardeşinin okumasını sağlayacak, Hüsnü içinse bütün umutlarını bağladığı bir yerdir. Hüsnü ve ailesi bu bağı oluşturmak için çok çalışmışlardır. Bağın kuruluşundaki temel sebep ise ekonomik sıkıntı ve Oktay'ın öğrenimine devam etmesidir. Tabakçioğlu'nun en büyük gayesi de bir şekilde bağa el koymaktır. Herkesin karşı çıkmasına rağmen sarf edilen büyük emekten sonra bağ son derece değerlenir. Bunlarla birlikte düşünüldüğünde bağ, umudun, emeğin ve refahın sembolü olarak ortaya çıkar. Bütün bu sembollerini yok eden Tabakçioğlu ise sömürüyü simgeler. Romandaki temel çatışma bu bağ etrafında kurulur.

“Toprak, kredi ve araçlar üzerinde duran bir köy romanı olan” (Enginün, 2008: 355) *Acı Para* da vatandaşın sömürülmesine devlet kurumlarının nasıl yardım

ettiği konusu muhtevaya yansır. Çiftçiye kredi sağlama amacıyla kurulan bankalar Tabakçioğlu gibileri yüzünden gereken yerlere yatırım yapamamaktadır. Bankalar da çiftçiye karşı zenginlerin yanında saf tuttuğu için toprağa bağlı yaşayanlar sıkıntı yaşarken büyük toprak sahipleri zenginliklerine zenginlik katmaktadır. Devlet kurumları tefeciler için çalışmaktadır.

Yazar, çözüm reçetesini, Hüsnü'nün iç monoloğunda şöyle yansıtır: “Salt emek yetmiyor kazanmaya. Yanılgımızın nedeni bu. Bilmek gerek. Çarkın döndüğü yönü bir iyice kavramak gerek” (s. 317). Marksist bir bakış açısıyla ele alınan romanda, sadece emeğe dayalı bir ekonomik modelin başarılı olabilmesi için insan emeğini destekleyecek diğer katkıların doğru bir şekilde kullanılması gerektiği görüşü vurgulanmaktadır. Bunun için de toplum içerisindeki sömürücü ve iş birlikçi yapıların ortadan kalkması gerekmektedir. Roman hem muhtevası hem de emek bilincini ön plana almasıyla ideolojiktir. Bu ideoloji zaman, mekân ve kişilerle de desteklenmiştir.

2.1.1.24. Reşat Enis Aygen (1909 - 1984)⁸⁶

İstanbul Erkek Lisesi'nde lise öğrenimini tamamlayan yazar, ardından Yüksek Ticaret Mektebi'ne başlar, ancak daha sonra buradan ayrılarak Edebiyat Fakültesine kaydolar. Buraya da iki yıl devam eden Reşat Enis, Edebiyat Fakültesini de bırakarak gazeteciliğe başlar. Hayatı boyunca gazeteciliği devam ettirirken önce hikâyeye daha sonra da romanlarıyla edebiyat dünyasına adım atar. Sosyalist gerçekçi anlayışla eserler veren Reşat Enis, döneminin şartlarını gerçekçiliğe uygun bir şekilde anlatmayı amaçlar.

“Reşat Enis, bir aydın - gazeteci olarak, ülke meseleleri hakkında bir takım siyasî fikirler taşısa da günlük politika ile ilgilenmemiş, siyasî partilere yakınlık göstermemiş, politikacılara her zaman mesafeli olmaya gayret etmiş” (Sarıçiçek, 2009: 29) birisidir. Ancak toplumsal sorunların sınıf çatışmalarından kaynaklandığını düşünür ve bunu eserlerine yansıtır. İşçi sınıfının bilinçlenmesinin toplumsal sorunların çözümünde önemli bir etken olacağına inanır.

Sarı İt⁸⁷: Dört bölümden oluşan romanda, 1961 Anayasasının beraberinde getirdiği sendikacılık faaliyetleri konu edilir. Sendika faaliyetleriyle iki grup sendikacılığa vurgu yapılır. Birincisi işçinin haklarını korumak, işçiyi bilinçlendirmek

⁸⁶ Yazar ve eserleri hakkında ayrıntılı bilgi için bk. (Sarıçiçek, 2009), (Soğukömeroğulları, 2006)

⁸⁷ Romanın ilk baskısı 1968 yılında yapılmıştır.

ve böylece toplumsal yapıyı düzeltmeye çalışan sendikacılarıdır. Bunlar hak, özgürlük, adalet kavramlarına bağlı bilinçli sendikacılarıdır. İkincisi ise sarı sendikacı olarak bilinen sendikacılarıdır. Bunlar işçinin yanında görünmesine rağmen patronlarla iş birliği yaparak işçinin haklarını gaspeden kişilerdir. Kapitalizmin kucağına düşmüş bu sendikacılar için kendi çıkarları işçinin çıkarlarından önde gelmektedir. Reşat Enis'in romanında eleştirdiği sendikacılar bu gruba giren sarı sendikacılarıdır. Romanın adlandırılması da yine bu sendikacılara yönelik olarak yapılmıştır.

Hâkim bakış açısına sahip olan eserde, bu bakış açısının sunduğu imkanlarla özellikle işçilerin duygu ve düşüncelerine geniş yer verilir. Partonların düşüncelerine de değinen yazar, bunu daha çok işçinin ne şekilde sömürüldüğünü göstermek için yapar.

Romanın baş kişisi olan Selim Reşit; dürüst, insanları seven, çalışkan biridir. Gazetecilik yaparken işten çıkarıldıktan bir süre sonra sendikacılık ile tanışır ve romanın sonuna kadar sendika faaliyetleri içerisinde görülür. Bilinçli bir sendikacı olarak işçinin haklarını korumak ve işçiyi bilinçlendirmek için çalışır. Olumlu bir karakter olan Selim “yazarın kendisinden beklediği tarafta yer almış, eser boyunca bu özelliğini hiç kaybetmemiştir” (Sarıçiçek, 2009: 229).

Fuad Bener, Selim Reşit'in oğludur. Askerdeyken annesinin ölmesi ve babasının Aysima ile evlenmesi üzerine babasına karşı tavır alır ve onunla görüşmez. Askerden geldikten sonra Almanya'ya işçi olarak giden Fuad, eserin ilerleyen bölümlerinde fabrikatör bir kadının kocası olarak karşımıza çıkar. Böylelikle sermaye sahibi bir patrona dönüşen Fuad, fabrikasında çalışan kadınları cinsel anlamda sömüren çıkarıcı biri haline gelir. Bu sebeple “Sarı Köpek” olarak adlandırılır. Fuad'ın fabrikasındaki işçileri örgütleyerek sendikaya üye etmek amacıyla bu fabrikada çalışmaya başlayan Aysima, zamanla Fuad'dan etkilenir ve ilişki yaşamaya başlar. Fuad'ın karısı olan fabrikatör bir trafik kazasında ölür. Fuad'ın Selim Reşit'in oğlu olduğunu bilmeyen Aysima, Selim Reşit'le boşanır ve Fuad'la evlenir. Fuad, Aysima ile evlendikten sonra sendikayla bir toplu sözleşme imzalar ve işçilerin gündeliklerine zamlarla birlikte işçilere pek çok sosyal haklar da tanır. Böylece Fuad, olumlu bir patron olma yolunda bir adım atmış olur.

Eserin ana mekânı İstanbul olmakla birlikte Ankara, İzmit ve Kayseri de eserde yer alır. Bu yerler daha çok Selim Reşit'in hareketiyle romana giren

mekânlardır. Ayrıca eserde fabrikalar ve gecekondu semtleri de mekân olarak kullanılır. Bunlar işçilerin çalışma ve yaşam koşullarını göstermesi bakımından önemlidir.

Yaklaşık beş yıllık bir sürenin anlatıldığı romanın vaka zamanı 1960'lı yıllardır. 27 Mayıs 1960 ihtilâlinin ardından gelen 1961 Anayasasının sağladığı özgürlük ortamı, sendika ve işçi hareketlerinin hızlanmasını sağlamıştır. Bu açıdan zaman unsuru, eserdeki olayları destekler niteliktedir ve yazarın ideolojik mesajlarına uygun şekilde seçilmiştir. Eserde 27 Mayıs ihtilâline karşı olumlu bir bakış sergilenir. İzmit'teki fabrikada yapılan grevde polis, patronun koruyucusu gibi davranıp işçilere çeşitli sorunlar açarken, aynı yerde görev yapan askerler işçilere destek olurlar. Ayrıca Selim Reşit'in çalıştığı sendikanın başkanı olan Cumhuriyet Ünal, 27 Mayıs ihtilâlinin gerçekleşmesine yardımcı olan kişiler arasında yer alır.

Romanda toplumsal kalkınmanın çözümü olarak işçilerin bilinçli bir topluluk haline gelmesi üzerinde durulur. İşçileri ve dolayısıyla toplumu bilinçlendirmede en önemli rol sendikalarındır. İşçilerin bilinçlenmesiyle oluşacak aydınlanma tabandan yukarı doğru bir ilerleme kaydederek toplumun tamamına ulaşacaktır. Bu fikirler etrafında kurgulanan eserde yazar, açık ideolojik mesajlara yer vermemiş, sadece toplumsal kalkınma için gerekli olan çözüm önerileri sunmuştur.

2.1.1.25. Osman K. Akol (? - ?)

Osman K. Akol, Türkiye Öğretmenler Sendikası (TÖS) üyeliği ve genel sekreterliği yapmış bir eğitimcidir. Romanlarında özellikle çocuklar üzerine eğilmiş, onların sorunlarını ve sosyal hayata tutunabilmeleri için duyarlılığını ortaya koymuştur.

Kurtuluş Savaşında Bir Çocuk⁸⁸: Hâkim bakış açısı ve üçüncü tekil anlatıcı tarafından aktarılan eserde, Kurtuluş Savaşı yıllarında öğretmen okulu öğrencisi olan Hüseyin Kaya'nın Kurtuluş Savaşı günlerinde okuluna devam edebilmek için verdiği mücadeleler anlatılır.

Hüseyin Kaya, Kırcaali'den Edirne'ye okumak için gelen bir öğrencidir. Edirne, İstanbul ve çevresinin düşman kuvvetler tarafından işgal edilmesi üzerine okulundaki Rum öğrencilerle anlaşamaz ve karıştığı bir Rum – Türk kavgası dolayısıyla okulunu terk etmek zorunda kalır.

⁸⁸ Romanın ilk baskısı 1968 yılında yapılmıştır.

1920 Temmuzunda başlayan roman hemen hemen bir yıllık vaka zamanını kapsar. Bu süreçte Hüseyin Kaya; Edirne, İstanbul, Brendizi, Roma, İnebolu ve Kastamonu'da bulunur. Hüseyin, İstanbul'a ilk olarak gittiğinde hayallerinin yıkıldığını görür. Burada öncelikle Öğretmen Okulu'na gidemez. Ayrıca İstanbul'un her köşesinde gördüğü işgal kuvvetleri ve İstanbul'u hedef almış düşman gemileri Hüseyin'i İstanbul'dan uzaklaştırır. Bunun üzerine Roma'ya doğru yola çıkan Hüseyin, burada da gurbetin acısına, vatanın çilesine ve yalnızlığa dayanamayarak geri dönmek ister. Roma'daki Osmanlı Büyükelçiliği memurlarının davranışları ve burada çevreden gördüğü hakaretler sonucunda tekrardan yurda dönmek isteyen Hüseyin, bu sefer daha bilinçli bir kişi olarak karşımıza çıkar. Artık İstanbul Hükümeti'nin kurumlarının kendisine yardımcı olamayacağını anladığı için Ankara'ya geçmeye, hiç olmazsa vatanın kurtuluşu için görev almaya karar verir.

Hüseyin'in İnebolu ve Kastamonu'da gördüğü manzara, halkın kendisine karşı davranış şekilleri hep bir umudun habercisi olarak yansıtılır. Kastamonu'da Hüseyin'in hem öğretmenlik hedeflerine hem de vatanın kurtuluşuna bir adım daha yaklaştığı görülür.

Hüseyin roman boyunca çeşitli mekânlara uğramış ve burada çeşitli kimselerle görüşmüştür. Ancak roman boyunca mekân ve kişilerde yaşanan değişim romanın dil ve üslup özelliklerine yansımamış, düz ve yalın bir anlatım tercih edilmiştir.

Romanda, Kurtuluş Savaşı yıllarında memleketin içinde bulunduğu durum Hüseyin ve Hüseyin'in gezdiği yerler vasıtasıyla anlatılır. Romandaki esas fikir Mustafa Kemal'in başlattığı ulusal kurtuluş mücadelesinin sonunda kazanılacağıdır. Bu fikir öğretmen okulu öğrencilerinden Anadolu köylüsüne kadar sirayet etmiş durumdadır. Öğretmen okulu öğrencilerinin “yürekleri bir gün yurdu kurtarmak veya ölmek için savaşılan millî kuvvetlerde, bütün çocuk sevgileri ve bütün solmaz ümitleri bu mücadelenin mânası olan Mustafa Kemal adındaydı” (s. 10). Mustafa Kemal taraftarı İnebolu kaymakamının konuşması yeni kurulacak devletle ilgili olarak Hüseyin'e şunları sezdirir:

Kaymakamın konuşmasında bir ağırlık, sözlerinde bir sağlamlık vardı ki yeni kurulan Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetinin bu ilk yıllarındaki memurları nasıl da insanlık saygısını yüreklerinde taşıyorlardı. Bu kişiler demek yep yeni bir Devlet kurmanın heyecanı ile dop doluydular (s. 144).

Böylece romanda kurtuluşun simgesi olarak Mustafa Kemal adı ve yeni kurulacak devlet bütün olumlu yanlarıyla gösterilmeye çalışılır. Milli Mücadele taraftarlarının yardımsever, erdemli ve iyi yaklaşımlarına karşılık; İstanbul Hükümeti'ne ait kurum ve kuruluşlar ile buralarda çalışan memurların aldırmaçlığı, sert, anlaşılmaz tavırları ve en çok da bir Türk gencine yardım edemeyişleri hayretle izlenir. Bu sebeple sosyalist gerçekçi bir yaklaşımla Milli Mücadele'nin desteklendiği roman sosyalist bir bakış açısıyla kaleme alınmıştır.

2.1.1.26. Halikarnas Balıkçısı (1886 - 1973)⁸⁹

Asıl adı Cevat Şakir Kabaağaçlı olan yazar, İstanbul'da doğmuştur. Şakir Paşa ailesinin mensuplarından olan yazar, Ahmet Cevdet Paşa'nın yeğenidir. Robert Koleji'ndeki eğitiminin ardından Oxford Üniversitesi'nde Yakın Çağ Tarihi okuyan Halikarnas Balıkçısı, yurda döndükten sonra çeşitli gazete ve dergilere karikatürler çizmiş ve yazılar yazmıştır. "Hapishanede İdama Mahkûm Olanlar Bile Bile Asılmaya Nasıl Giderler?" başlıklı I. Dünya Savaşı sırasında asker kaçaklarının yargılanmadan ölüm cezasına çarptırılmalarını konu alan yazısı sebebiyle Bodrum kalebindiğine mahkûm edilerek Bodrum'a sürülür. Yazarın yeniden doğuş süreci bu sürgünle başlar. Sürgünden sonra Halikarnas Balıkçısı müstearını kullanan yazar, denizi ve deniz insanlarını roman ve hikâyelerinin merkezine koyar. Eserlerinde denizin zor şartları, bu şartlar altında çalışan ve canıyla boğuşan denizcilerin yaşamı, deniz patronlarının sömürgeci tutumu ve deniz ve kara insanları arasındaki farklara da değinir.

Çalkantılı bir hayat geçiren yazarı belli kalıplar dahilinde açıklamak oldukça güçtür. Ancak bazı eserlerinde toplumsal gerçekçi bakış açısının oldukça etkili olması, ekonomik temellere dayalı olarak toplumsal yapıdaki bazı bozukluklara dikkat çekmesi, eserlerinde emek ve üretime önem vermesi yazarın sol ideolojilere eğilimli olduğu konusunda bazı ipuçları verir. Bu sebeple çalışmamızda Halikarnas Balıkçısı'nı sosyalist gerçekçiler içerisinde değerlendirdik.

Kesin hükümlerle açıklanamayan Balıkçı'nın düşünce dünyasının temelini insanlar, tabiat, deniz ve Akdeniz medeniyeti oluşturur. Bu konuda Adem Özbek şu tespitleri yapmıştır:

---

⁸⁹ Yazar ve eserleri hakkında ayrıntılı bilgi için bk. (Özbek, 2018).

Antik Yunan'a dayanan Avrupa medeniyetinin esasen Akdeniz uygarlığından doğduğunu, dolayısıyla da Halikarnas Balıkcısı'nın 'Altıncı Kıta' dediği Akdeniz'in önemli bir parçası olan Anadolu'nun bu uygarlıktaki yeri ve öneminin yadsınamaz bir gerçek olduğu yönündeki fikirleri de, onun düşünce dünyasında önemli bir yer tutmaktadır (Özbek, 2018: 77).

Yazar, denizi hayatının merkezine koyarken bir taraftan da Akdeniz ve Anadolu'nun kültürel bir miras oluşturduğu ve bu mirasın devralınarak geliştiğine inanır. Böylece Mavi Anadolu tezini oluşturan yazar, "Anadolu kültürünün Yunan kültüründen önce olduğunu isbata yönelir ve Hititler'den Osmanlı'ya kadar devamını anlattığı bu kültürün insanımızı şekillendirmesi üzerinde durur" (Enginün, 2008: 318). Türkçe ve İngilizce olarak yazdığı özellikle Efes, Bodrum, Anadolu ve Akdeniz'i tanıtmayı amaçladığı eserlerinde de yazar aynı kültürel temellere inerek Mavi Anadolu fikrini açıklamaya çalışmıştır.

***Deniz Gurbetçileri*⁹⁰**: Romanın başında yer alan "Hiçbir çile sünger avcılarınınkinden daha korkunç, hiçbir çaba onlarınkinden daha zor değildir." (İ.S. III. yüzyılda yaşamış ünlü tarihçi Oppianus) epigrafından hareketle romanın deniz emekçilerinin dünyasına odaklandığı anlaşılmaktadır. Romanda, deniz emekçilerinin denizin zor şartlarıyla uğraşırken diğer taraftan da deniz patronları ile olan mücadeleler işlenir. Ateşoğlu Murat Reis'in çevresinde toplanan Teleskop Mehmet, Karabatak Davut, Hasan Bora, Çengelci Ali Barut, Trampet Ömer, Badibadi Cafer, Çağanoz İdris ve Aliş dürüst ve samimi kişilerdir. Karakulak Tefrik gibi deniz patronlarının sömürüleri karşısında bir araya gelerek geçimlerini sağlamaya çalışırlar. Denizdeki sömürü bu kişiler etrafında anlatılırken, karadaki sömürü de yardımcı kişiler etrafında geriye dönüşlerle anlatılır. Roman, temelde iyi - kötü çatışması olmak üzere, emek - sömürü ilişkisi etrafında zengin - fakir çatışması ve bütün insanların eşit olduğu düşüncesini işler. Romanın sonunda dürüst kişilerden oluşan Ateşoğlu tayfasının hepsi ölse de sömürüyü temsil eden Karakulak da Aliş'in ninesi Kara Hacer tarafından öldürülür. Böylece kazanan taraf yine deniz emekçileri olur.

Hâkim bakış açısı ve yazar anlatıcı tarafından aktarılan romanda, deniz emekçilerinin geçmişleri, duygu ve düşünceleri aktararak onların bir araya

---

⁹⁰ Roman ilk olarak 1968 yılında Cumhuriyet gazetesinde tefrika edilmiş, ardından 1969 yılında romanın ilk baskısı yapılmıştır.

gelmelerinin sebepleri ortaya konulur. Böylece yazar, roman boyunca bir süreklilik sağlayarak deniz emekçilerinin çektiği çileleri anlatmaya çalışır.

Ateşoğlu Murat Reis, Karakulak Tevfik gibi deniz patronları tarafından sömürülen denizcilerden bir tayfa kurarak Karakulak'a karşı bir tavır sergiler. Bu hususta Fethi Naci, “*Deniz Gurbetçileri*”ndeki emekçiler sömürüle sömürüle biraz daha uyanmışlar” (2013: 42) der. Buradaki uyanışı başlatan kişi Ateşoğlu’dur. Ateşoğlu ve tayfası deniz patronlarının baskısından ve sömürsünden kurtulmak için güçlerini bir araya toplamışlar, herkesin emeğiyle ortaya çıkan kazancı kendi aralarında bölüşmüşlerdir. Bir kooperatifi andıran bu işbirliği ile sosyalist bir düzen fikri verilmeye çalışılmıştır.

Karakulak Tevfik, romandaki kötü kahramandır. Zenginliğe ulaşmadan evvel dini bir sömürü aracı olarak kullanan, insanlara faizle para vererek onları zor duruma sokan ve haciz uygulayan biridir. Göbekoğlu Murtaza Ağa’yı kaza süsü verip öldürdükten sonra onun paraları ile zenginliğe kavuşarak sünger avcılığı için yanında denizci çalıştırır. Ancak onun teknesinde yaşamla ölüm arasındaki çizgi Karakulak’ın iki dudağı arasındadır. Deniz emekçilerinin canını hiçe sayarak, daha fazla sünger avlamak için onları dinlendirmeden çalıştırır. Bu sebeple birçok denizcinin ölümünden sorumludur. Karakulak bütün bunlarla yetinmez ve Yunanlılar ile anlaşır. Türk memurlarını da parayla bağlayarak Türk kara sularında Yunanlıların sünger avlaması bir şekilde kitabına uydurur. Böylece Ege’den çıkarılan süngerler Yunan süngeri adıyla Amerika’ya ihraç edilir. Karakulak, sadece deniz emekçilerini değil, aynı zamanda memleketi de sömüren bir zihniyete sahiptir.

Dümberekoğlu Haşim Ağa, Karakulak’ın karadaki karşılığıdır. Bürokrasiyi arkasına alarak köy ve kasabadaki insanları sömürür, onları baskı altında tutar.

Dârülfünûn mezunu olan Latif, Yunanlıların Türk kara sularındaki süngerleri avlamasına engel olmak için çeşitli devlet kademelerine dilekçe vererek çözüm yolu bulmaya çalışır. Hiçbir olumlu cevap alamayan Latif, son olarak Genelkurmay’a bir telgraf çeker ve bu talgrafla Akdeniz’deki Yunan sömürüsü sona erer. *Deniz Gurbetçileri* romanına “Deniz Gurbetçileri İçin” başlıklı bir bölüm yazan, yazarın manevi oğlu Şadan Gökovalı, Latif için şunları söyler:

Öyleki, Türklerin Türk sularında sünger avlamalarının yasaklanması üzerine birçok yere başvurup, sonunda Genelkurmay’a telgraf çeken Latif, Balıkçı’nın kendisidir

aslında. Dahası gerçek yaşamında, Bodrumlu süngercilerin çıkardıkları süngerleri yurtdışına satma işine bile bakmıştır (s. 8).

Romanda vaka zamanını belirten net bir ifade bulunmamaktadır. Ancak denizcilerin sefere çıktıklarında uzun bir süre karaya ayak basmamaları, evlerine dönmemeleri dolayısıyla zamana ait söylemler oldukça fazladır. Özellikle sefer süresi olan “yedi ay” roman boyunca bir leitmotif olarak tekrarlanır. Bu leitmotif, “... bir süreyi bildirmekten ziyade, deniz insanlarının zor şartlarda çalıştığını gösteren sembolik bir değerle esere katkı yapmaktadır. Burada zamana ait bir unsurun itibari metinde sembolik bir değere dönüştüğü görülmektedir” (Özbek, 2018: 265). Romanda zamanın verilen emeğin, çekilen çilenin bir yansıması olarak deniz emekçileri açısından ideolojik bir boyutu da bulmaktadır. Bu süre zarfında işbirliği yapan denizciler hep birlikte kazanç sağlamaya çalışırken, diğer taraftan aynı süre zarfında deniz patronlarının yanında çalışan denizciler de çeşitli şekilde sömürüye, hak ve can gasbına uğramaktadır. Ayrıca bu yedi aylık sürede her iki denizci kesmi de denizin zor fiziki şartlarına dayanmak zorundadır.

Deniz Gurbetçileri romanının ana mekânı Akdeniz'dir. Bunun yanı sıra kıyı kasabaları da romanın mekân unsurları içerisinde yer alır. Ancak kıyıda denize doğru açılma denizciler için özgürlüğe giden yolu aralar. Bu sebeple esas mekân kıyı değil, açıktaki denizdir. Deniz, özgürlük duygusunu kabartsa da aslında mücadele gerektiren bir mekân olarak karşımıza çıkar. Bu da insan - doğa mücadelesinin bir yansımasıdır. Geçimini sağlamak isteyen denizciler önce bu mücadeleyi daha sonra da deniz patronları ile olan mücadeleyi kazanmak zorundadır. Denizciler sefere giderken ailelerin yaptığı uğurlamalarda sosyo - ekonomik durum etkili olur. “Dünyada varlıklı olanların yolcularını lavantalı mendillerle, uzun boylu selamlamalarına bol bol boş vakitleri olur. Ama fakara denizcilerin durumları, onlara bu gibi lüks elvedaları yasak eder (...) Ayrılış onlarda kısa ve kesin bir kopuştur” (s. 15). Yani denizde selamlama ve uğurlamalar da ekonomik duruma göre değişir. Deniz emekçileri canları ile boğuşarak ekmeklerini kazanmaya çalışır. Kıyıda uzaklaştıkça dikkat ve iş artar. Kıyıda yoksul, garip, keskin bir hüzün; denizde emek vardır. Bu açıdan deniz özgürlük hissiyle birlikte pek çok zorluğu da beraberinde getirir. Mekân olarak kullanılan denizde, deniz patronlarının hem yanında çalışanları hem de memleketi sömürmesi ideolojik açıdan dikkat çeker. Deniz üzerinde kurulan sömürü ile köy romanlarında sıklıkla işlenen sömürü birbirine oldukça benzemektedir. Yazar

toplumsal bir sorun olarak ele aldığı sömürü düzenini yansıtırken sosyalist ekonomik düzeni işaret eder.

Karada devlet kurumları çeşitli evraklar isteyerek sefere çıkacak denizcilere olmadık zorluklar çıkarır. Yine aynı kurumlar Akdeniz'in Yunanlılar tarafından talan edilmesine göz yumar. Romanın muhtevasına yansıyan bu gibi durumlar, devlet kurumlarının da emeğiyle kazancını sağlayanlara destek olmadığını gösterir. Yazar bu noktaya değinerek toplumsal bir bozukluğa dikkat çeker. Karanın baskıcı ve ezici bir tutumu, denizin ise özgürlük hissi mekâna katkı yapar.

Bir geminin kazan dairesinde çalışan Yunus'un anlattığı gençlik anısıyla sınıf farkı konusuna değinilir. Yunus, yolcu güvertesinde gördüğü genç bir kıza evlenme teklif etmek ister. Ancak "o bir kamara yolcusu, ben bir ateş parçası" (s. 238) diyerek vazgeçer. Aynı kız rüyasında Yunus'a "Uyuma, bak göz kapaklarını açıyorum ki gerçeği göresin. Ben senin gibi insanım (...) Birbirimizden uzaklığımız geçicidir" (s. 239) der. İnsanları sadece iyi ve kötü olarak ayıran Halikarnas Balıkçısı, sınıf farkının olmaması gerektiği, herkesin eşit olduğu yönündeki düşüncelerini bu şekilde romana yansıtır.

Sosyalist gerçekçi bir bakış açısıyla ele alınan *Deniz Gurbetçileri* romanında toplumsal bozukluklara, sosyo - ekonomik farklılıklara ve özellikle insanların birbirini sömürmesi konusuna değinilmiştir.

2.1.1.27. Mehmet Seyda (Çeliker) (1919 - 1986)⁹¹

Asıl adı Mehmet Seyda Çeliker olan yazar, edebiyat hayatına şiirle başlamış daha sonra hikâye ve romana yönelmiştir. Gözlemci bir gerçekçilikle Anadolu'yu ve Zonguldak yöresini anlatmıştır. Sonra toplumsal değişimlerin meydana getirdiği şehirlileri anlatmaya çalışarak ruhsal çözümlemelere yönelmiştir. Şiir, hikâye ve romanın yanı sıra deneme, eleştiri ve inceleme türünde eserler vermiştir.

***Sultan Döşegi*⁹²**: 19. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin saray merkezli olarak ele alındığı romanda, yazar anlatıcının bakış açısıyla olaylar aktarılır. Yazarın odağında saray - halk çatışması yer alır. Bu çatışma Tüysüz Yusuf, Nurbanu, kızları Şehnaz ve Ali Suavi tarafından yansıtılır.

⁹¹ Yazar ve eserleri hakkında ayrıntılı bilgi için bk. (Tümer, 2000).

⁹² Romanın ilk baskısı 1969 yılında yapılmıştır.

Tüysüz Yusuf, Zindancıbaşı Bekir Ağa'nın oğludur. Yirmi aylıkken kaçırılan Yusuf, kör bir adam ve dişsiz bir kocakarı tarafından büyütülür. Güçlü kuvvetli bir genç olan Yusuf, nasıl dilencilik, hırsızlık, zorbalık yapılır öğrenir. Kör adam ve dişsiz kocakarı ölünce onlardan öğrendikleriyle hayatını sürdürmeye çalışarak daha on dört yaşında bir çetenin reisi olur. Bekir Ağa'nın konağından kaçırdığı Nurbanu ile evlenir ve Şehnaz adında bir kızları olur. Bekir Ağa ve Rüstem Paşa tarafından ele geçirilen Yusuf, çetecilikten ötürü Bekir Ağa tarafından öldürülür. Ölümünün ardından Bekir Ağa onun kendi oğlu olduğunu anlar ve bu pişmanlıkla roman boyunca kendine gelemmez.

Nurbanu, Rüstem Paşa'nın konağında güzelliğiyle dikat çeken bir cariye iken, Rüstem Paşa'nın Bekir Ağa'nın gönlünü hoş tutmaya çalışması amacıyla Bekir Ağa'nın konağına gönderilir. Buradan da Tüysüz Yusuf tarafından kaçırlır.

Tüysüz Yusuf ve Nurbanu'nun kızları olan Şehnaz, güzelliğini annesinden, zekasını ve kuvvetini ise babasından almıştır. Yusuf, kızını kendisi gibi yetiştirir. Şehnaz, Abdülaziz'i ve Abdülhamit'i babasıyla birlikte öldüreceklerini söyler. Rüstem Paşa ile Bekir Ağa'yı başdüşmanları olarak görür. Şehnaz, sarayı görmek istemesine rağmen saraya karşıdır. Sarayın halka karşı olan tutumunda bir eşitsizlik sezer. Şehnaz, babası gibi çetecilik yaptığı zamanlarda "Sarı Selim" olarak kendisini tanıtmış; saraya yaklaştığı zamansa, annesinin adını kullanarak "Nurbanu" olarak kendisini tanıtmıştır. Anne ve babasının öldürülmesi üzerine Rüstem Paşa'nın konağına götürülmüş burada okuma ve yazma öğrenmiştir. Yastığının altında yasaklanmış gazete ve kitaplar bulunan Şehnaz; "güçlünün güçsüzü dövemeyeceği ve ezemeyeceği, kimsenin açlıktan sürünmeyeceği, padişah saraylarıyla, paşa konaklarından verilmiş artık yemeklerle karın doyurmayacağı bir İstanbul şehri tasarlar ve düşünürdü" (s. 146).

Ali Suavi, saray karşıtı bir tutumla romanda yer alır. Yusuf'un, babası tarafından öldürülmesi saray yönetiminin bir kusuru olarak yansıtılır. Zira Ali Suavi de yine saray tarafından öldürülmüştür. Aynı kaderi paylaşan iki kahraman, saray yönetimine karşı bir tutum sergiler. Ali Suavi ile Yusuf arasındaki fark Yusuf; cahil, halkın içinden çıkmış zorba biriyken; Ali Suavi de halkın içinden çıkmış, ancak okuyup yazarak kendisini geliştirmiş, kendince bazı fikirlere ulaşabilmiş biridir. Ali Suavi romanda ilk Türkçü olarak tanıtılır. Duaların neden Türkçe okunmadığını sorgular, tarihe ve bilime sarılarak Türk ırkının gelişmesi için çırpınan bir aydındır.

Romanın muhtevasında dikkat çeken iki tarih vardır. Bunlardan ilki 1839 tarihidir. Bu tarih Tanzimat Fermanı'nın kabul edildiği tarihtir. Ayrıca Yusuf ve Ali Suavi'nin doğum yılları da aynı tarihe denk gelmektedir. Bir diğer tarih ise 1856'dır. Bu tarih de Islahat Fermanı'nın kabul edildiği tarih olması sebebiyle dikkat çekicidir. Ancak yazar, Islahat Fermanı'nın yönetim tarafından tam olarak uygulanamadığını belirterek şöyle der:

1856 Hatt-ı Hümayun'unun 38 maddelik hükümleri arasından sadece sonuncusu, yani 'Avrupa sermayesi, bilgisi ve tekniğinden Türkiye'nin yararlanması' hükmü sağlam ve ciddi bir şekilde uygulanabilmiş, Osmanlı ülkeleri, anonim şirket kurucularıyla, havadan para kazanmak isteyenlerin cenneti olup çıkmıştı. Kesilip biçilme korkusuna boş veren ne kadar yabancı serüven düşkünün insan varsa gelip üşüşmüş, devletten aylık alamayan memurlarla paşalara paralar yedirerek, Bab-ı Âli'ye kolayca sızmıştı (s. 73 - 74).

Roman Ali Suavi'nin çevresinde toplananların Sultan Murat'ı tahta geçirmek niyetiyle Çırağan Sarayı'nı basmasıyla sona erer. Ancak, Nurbanu'nun da katıldığı bu baskın başarısızlıkla sonuçlanır. Ali Suavi'nin Abdülhamit'i tahttan indirmek ve yerine 5. Murat'ı geçirmek ve anayasayı kabul ettirmek amacıyla düzenlediği bu baskına Nurbanu, ailesinin intikamını almak için katılır.

Sosyalist gerçekçi bir bakış açısıyla ele alınan romanda ideolojik bir mesaj bulunmamakla birlikte yazar, halkın yönetime katılamamasını ve padişahların katı tutumlarını o dönem Osmanlı toplumunun önündeki temel aksaklık olarak değerlendirir ve şöyle açıklar:

... astığı astık kestiği keстик padişahlar da günün birinde tahtlarından yıkılıp gidiyor, hem de arkalarında hiç de iyi bir ad bırakmıyorlardı. Neden? Batının baskısından kurtulmak, memleketi hürriyet içinde geliştirmek isteyen aydınlarla, padişah otoritesi çatışıp duruyordu da ondan belki. Elinde bütün yetkileri toplayan insan, o yetkileri halkın seçeceği Mebusan Meclisi ile, şununla bununla paylaşmaya yanaşmıyordu da onun için belki. Ali Suavilerin, Mithat Paşaların ve Namık Kemallerin dramı ile Abdülazizlerin, Muratların ve Abdülhamitlerin dramı, sarmaş dolaş, işte sorunun bu noktasında yatıyordu (s. 129).

Köroğlu⁹³: Roman, Köroğlu hikâyesinin halk anlatıları arasından en karakteristik özellikleri seçilerek ortaya çıkarılmıştır. Romanın temelinde ezen -

⁹³ Romanın ilk baskısı 1969 yılında yapılmıştır.

ezilen çatışması vardır. Bu çatışma çerçevesinde başta Bolu Beyi olmak üzere Köroğlu'nun mücadelesi anlatılır.

Köroğlu, Bolu Beyi tarafından gözlerine haksız yere mil çektirilen Deli Yusuf'un oğludur. Deli Yusuf, Bolu Beyi'nin isteği üzerine diyar diyar gezerek Bolu Beyi'ne yakışır bir at arar. Getirdiği tay Bolu Beyi tarafından beğenilmez. Deli Yusuf, bu tayın ileride çok üstün yeteneklerde bir at olacağını söylemesine rağmen Bolu Beyi Deli Yusuf'a inanmaz. Bunun üzerine Deli Yusuf, Bolu Beyi tarafından gözlerine mil çektirilerek kör edilir. Deli Yusuf, Kırat'ı ve oğlunu Bolu Beyi'nden intikamını almak üzere yetiştirir. Bu sırada oğluna verdiği öğütlerle Köroğlu'nu; zenginden alıp fakire veren ve asla ölçüyü kaçırmayan, ırz düşmanlığı yapmayan, kendinden zayıflarla dövüşmeyen ve her zaman haklının yanında yer alan erdemli biri haline getirir.

Ahmedi Şerif adında fakir biri olan Bolu Beyi, bir yolunu bularak padişah sarayına giren ve vezirliğe kadar yükselen biridir. Bolu Beyi, sarayda çeşitli yolsuzluk ve edepsizliklere bulaşmış gösteriş düşkünü, zalim bir beydir. Bu sebeple Bolu'ya sürgün olarak gönderilmiş, zalimliğini burada daha da artırarak halkı yönetmeye çalışmıştır.

Roman muhtevasının temel çatışmasını, ezen - ezilen ilişkisi bağlamında, Köroğlu - Bolu Beyi mücadelesi oluşturur. "Köroğlu bütün Türk soylarınca benimsenip sevilmiş, ezilen halk yığınları onu bağırklarına basmışlardır..." (s. 7). Romanda da bu özelliklerde karşımıza çıkan Köroğlu, Bolu Beyi'nin zulmünden dolayı onun başdüşmanı rolündedir. Köroğlu, halkı temsil ederken; Bolu Beyi, halkı önemsemeyen, sadece gücün ve paranın peşinde olan yöneticileri temsil etmektedir.

Firenk Usta yeni icat edilmiş olan tabancayı Köroğlu'na göstermek üzere Çamlıbel'e gelir. Tabancayı gören Demircioğlu, bunun bir kişiyi öldürebileceğine inanmaz ve Ayvaz'a ateş etmesini söyler. Demircioğlu'nun ölmesi üzerine Köroğlu'nun yiğitleri kendi aralarında dövüşmeye başlar ve sonunda hepsi ölür. Bunun üzerine yalnız kalan Köroğlu, Kırklar Mağarası'na gitmek üzere gözden kaybolur.

Firenk Usta'nın getirdiği silahın romanın sonunu hazırlaması, Batının olumsuz etkilerinden biri olarak okunabilir. Ateşli silahın icadı ile savaş tekniklerinin

değişmesi geleneksel yöntemlerin geçersiz kalmasına ve Bolu Beyi gibi tiplerin toplumda daha sık görülmesine sebep olur.

Geleneksel anlatıya uygun biçimde sona eren romanda, açık ideolojik mesajlar bulunmamakla birlikte, sosyalist gerçekçi anlayışın bir yansıması olarak ezen - ezilen çatışması üzerinde durulur.

Yanartaş⁹⁴: İki ciltten oluşan roman, Osman adlı kahramanın çevresinde gelişir. “Romanda olay örgüsü, yazarın her bölümde ilerletmeye çalıştığı ‘Ben - Zonguldak - Dünya’ üçlemesi üzerine kurulmuştur. Her iki cildi de 12 bölümden meydana gelen romanda her bölüm, bu üçlemeyi sembolize eden, A, B, C... gibi alt başlıklara ayrılmıştır” (Tümer, 2000: 185). Alt başlıkların çoğunlukla belge niteliğinde sunulması, madenciler ve maden ocaklarının işlenmeye çalışıldığı bölümlerin ise Osman’ın bireysel yaşantısına daha fazla ağırlık vermesi dolayısıyla, madencilerin dünyası yeteri kadar romana yansıtılamamıştır. Fethi Naci’nin de belirttiği gibi “*Yanartaş* adı yanıltıyor insanı; Mehmet Seyda roman boyunca maden işçilerini anlatacak sanıyorsunuz; oysa ‘yanartaş’a ve maden işçilerine ayrılan sayfalar pek az yer tutuyor romanda” (Naci, 2013: 342).

Yazar anlatıcının etkili olduğu romanda, maden işçileri konunun odağını oluşturmasa da, bazı ideolojik eğilimlerin romanda yer aldığı görülür. Özellikle başkahraman Osman, toplumcu fikirleri benimsemiş, okuyup yazan, kendisini yetiştirmiş biridir. Osman’ın nezarete aklından geçen düşünceler şunlardır: ”Memlekette yumuşacık yasalar olsun diyorum, çeşitli partiler olsun...Demokrasi olmasın mı?” (s. 159). Osman’ın buna benzer düşünceleri gibi yazarın, tek parti yönetiminin aydınlar üzerindeki baskılarına yer vermesi, Zonguldak Kömür Madenleri hakkında mecliste alınan kararlar ve bu kararların sürekli işçiyi daha da zor durumda bırakması eserdeki ideolojik yansımaların bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

1946’ya kadar hazırlanan kanunlar kağıt üstünde işçiyi korumayı amaçlasa da pratikte koruyamaz. 1946’da kurulan Çalışma Bakanlığı’nın aldığı kararlar maden işçileri daha işe başlamadan grev hakkı yasaklanır. Yazar bunu şöyle değerlendirir: “Devlet Ana, Devlet Baba’dır; Anayasa, Babayasa’dır. Greve kalkışan işçi, elbette, devlete başkaldırmış sayılır” (s. 123).

---

⁹⁴ Romanın ilk baskısı 1970 yılında yapılmıştır.

Toplumcu bir anlayışın izlerini taşıyan *Yanartaş* romanında, bazı ideolojik mesajlar ve yaklaşımlar yer alsa da, eserde maden işçilerinin ve toplumun sorunlarına açık çözüm önerileri sunulmamış, toplumsal sorunlara dikkat çekilmeye çalışılmıştır.

2.1.1.28. Rıfat Ilgaz (1911 - 1993)⁹⁵

Rıfat Ilgaz; şiir, oyun, mizahî hikâye ve roman türünde eserler vermiştir. Öğrenimini önce Kastamonu Öğretmen Okulu'nda ardından da Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü Edebiyat Bölümü'nde tamamlayan yazar, öğretmenlik, gazetecilik, yazarlık yapmıştır. “İlgaz, ilk deneylerinde geleneksel nazım biçimlerine bağlı kalmış, kendi deyişiyle ‘aylak sınıfın, geçim derdinden azade insanların hoşuna giden’ konuları işlemiştir” (Kurdakul, 1973: 202). 1940'tan sonra sosyalist gerçekçi bir bakış açısına ulaşan yazar, toplumsal acıları ve hayatın olumsuz yönlerini eserlerinde anlatmaya çalışmıştır.

*Karadeniz'in Kıyıcığında*⁹⁶: “Romanda Karadeniz halkının temel sorunlarından tarım, fındık tarımının başlamasıyla gelişen ekonomik sorunlar, yoksul halkın fındık dikebilmek için ormanları yakarak yer açması, bu topraklara sahip olmak isteyenler ve kasbanın günlük yaşayışı işlenir” (Önertoy, 1984: 178).

Romanda kişiler, egemen güçler ve emeği temsil eden güçler olmak üzere iki ana grupta yer alır. Hacı Dursun ve Şemsi egemen güçleri, Ahmet ve Recep ise emeği temsil eden güçleri sembolize eder.

Hacı Dursun, yörenin en zenginidir. Bu zenginliğini yöre halkının emeğini sömürerek korumak ve genişletmek ister. Bu sebeple Ahmet'le Hamit'in fındık dikmek için açtığı açmaları sahte bir tapu ile üzerine alarak onların emeklerinin üzerine konar. Ayrıca fındık fabrikası insan gücüne bağlı olarak çalışmasına rağmen fabrikada çalışanları ezer, onlara emeğinin karşılığı olan parayı vermek yerine çalışanları kendi dükkanlarına yönlendirerek ihtiyaçlarını almaları konusunda onları zorlar. Böylece cebinden nakit para çıkarmayan Hacı Dursun, çalışanların özgür iradelerini de kısıtlar.

Şemsi, Hacı Dursun'un oğludur. Babasının mal varlığına güvenerek rahatlıkla serserilik yapabilen biridir. Yanına aldığı iki adamıyla birlikte istediklerine istedikleri zaman güç kullanır.

⁹⁵ Yazar ve eserleri hakkında ayrıntılı bilgi için bk. (Hazer, 2005).

⁹⁶ Romanın ilk baskısı 1969 yılında yapılmıştır.

Ahmet, babasından kalan değirmeni işleten, cesur biridir. Hacı Dursun ve Şemsi'nin karşısındaki güçlerden biridir. Açma olayı sonrasında Hacı Dursun'un üzerine kurşun yağdırdığı için tutuklanarak cezaevine gönderilir.

Aslında bir gemici olan Recep, bir deniz kazası sonrasında Hamit ve Ahmet tarafından kurtarılır ve Ahmet'in değirmeninde kendine gelinceye kadar bakılır. Bunun üzerine Ahmet ve Hamit'e candan bağlanan Recep, evrakları çıkıncaya kadar yörede kalır. Recep, emeğin gücüne inanan ve sadece kendisine güvenen biridir. Hacı Dursun tarafından fındık fabrikasında sömürülmesine rağmen, Hacı Dursun'dan para alabilen tek kişidir.

Romanın mekânı Karadeniz kıyısında Akçakoca ilçesidir. Mekân, doğal şartların zorluğu, deniz insanlarının çilesini, coğrafyanın ekonomik şartlara etkisini göstermesi açısından dikkat çekicidir. Çünkü mekânın şekillendirdiği ekonomik şartlar fındıkcılık ve denizciliğe dayanır ki her ikisi de ciddi emek isteyen işlerdir. Doğaya karşı verilen bu mücadelenin mutlaka kazanılması gerekir. Ormandan yer açıp fındık yetiştirip satmak veya denizden canlı geri dönmek ve para kazanmak hayatta kalmak için temel koşuldur.

Mekânın sebep olduğu koşullara eklenen egemen güçler yöre halkının sıkıntılarını bir kat daha arttırır. Hacı Dursun ve oğlu Şemsi'nin temsil ettiği bu egemen güçlerin etkisini artırmasının en önemli sebebi memurlardır. Hacı Dursun istediği zaman sahte tapu hazırlayabilir, jandarma onbaşısına, kaymakama ve diğer devlet memurlarına istediğini yaptırabilir. Böylece yazar, Ahmet ve Recep gibi emeğiyle kazanıp namusuyla yaşayan kişilerin karşısına önce doğal engelleri sonra da Hacı Dursun ve Şemsi gibi sömürgeci, namussuz ve düzenbaz kişileri çıkarır. Sıradan vatandaşın yardım alabileceği devlet kapılarının da egemen güçlerden yana olması vatandaşın tamamen yalnız kalmasına sebep olur. Ancak açmaların olduğu alanda Hacı Dursun ve jandarmalara karşı el birliği yapan Ahmet ve annesi, Hamit, Güllü ve annesi ve diğer ırgatlar egemen güçlere karşı en etkili direnişi yaparlar. Bu direniş açmaları kurtarmaya yetmese de yazarın göstermek istediği bilinç açısından önemlidir. Romanda açık ideolojik mesajlar yer almasa da roman kurgusundan hareketle emeği ve namsuyla çalışanların işbirliği içinde olmaları ve sosyalist bilince ulaşmalarının önemi vurgulanmıştır.

2.1.1.29. Hasan Kıyafet (1938 -)

Kayseri - Pazarören İlköğretmen Okulu'nu, ardından da Gazi Eğitim Enstitüsü İngilizce Bölümü'nü bitiren yazar; Bingöl, Eskişehir, Tekirdağ, Niğde, Samsun ve İstanbul'da öğretmenlik yapmıştır.

Toplumcu gerçekçi sanat akımına bağlı olduğunu açıklayan Hasan Kıyafet'in ilk yazıları 1962 - 1966 yılları arasında *Çaltı* dergisi ve *Selamet* gazetesinde çıkmıştır. Yön, İmece, Güney, Damar, Yeni Toplum, Vatan, Cumhuriyet, Evrensel, Radikal isimli dergi ve gazetelerde çeşitli yazıları yayımlanmıştır. Hümanist ve toplumcu bir bakış açısıyla toplumdaki aksaklıkları anlatmaya çalışmıştır.

Komünist İman⁹⁷: İmam Hatip Okulu'na giden Umur'un bir komünist olarak yetişmesi ve yöresindeki ağalık düzeniyle mücadelesinin anlatıldığı bir romandır.

Umur, Yetim Osman'ın oğludur. Aydınlik fikirlere açık biri olan Yetim Osman, oğlu Umur'u okutmak için Hasan Ağa'dan izin ister. Ancak Hasan Ağa'nın izin vermemesi üzerine oğlunu kendi imkanlarıyla İmam Hatip Okulu'na yazdırarak eğitim almasını sağlar. Bu durum üzerine Hasan Ağa, Yetim Osman'a düşman olur. Hasan Ağa önce Yetim Osman'ın evini yakar. Bunun üzerine Yetim Osman, eşkıya Goca Omar çetesine katılır. Sonrasında ise Hasan Ağa tarafından öldürülür. Bunun üzerine Umur eğitimini yarıda bırakarak Goca Omar çetesine katılır ve çetenin Goca Omar'dan sonraki adamı olur. Umur, çeteyi düşünce ve eylem olarak organize eder ve çeteye bir amaç belirler. Umur'un fikirleri komünizme yaklaşan fikirleridir. Öncelikle yöredeki ağa hakimiyetine son vermek ister; yoksul köylülere eğitim, sağlık, üretim gibi konularda yardımcı olur. Romanın sonunda Hasan Ağa başta olmak üzere diğer ağaların ve askerlerin yardımıyla yakalanır. Ancak roman boyunca dilinden düşürmediği halk, romanın sonunda onu kurtarmak için ayaklanır.

Hasan Ağa, yörenin en güçlü ağasıdır. Kendi çıkarımın peşinde, baskıcı bir ağa olarak yedi oğluyla birlikte tüm yöreye hakimdir. Okutup avukat yaptığı oğlu sayesinde hem kanunsuz işlerine kılıf hem de şehir merkeziyle ve memurlarla yakın ilişkiler kurmuştur. Sadece kendi çıkarımını düşünen Hasan Ağa, köyde herkesin kendisine bağlı yaşamasını ister. Böylece köyün bütün kontrolü kendisinde olacaktır. Bu sebeple köydeki okulu bile çeşitli sebeplerle kapattırır, açılmasını engeller. Hatta şehre okumaya gidecek olanlara da müsaade etmez. Çünkü okuyup da gerçeklerin

⁹⁷ Romanın ilk baskısı 1969 yılında yapılmıştır.

farkına varacak olan gençler Hasan Ağa'nın düzeni açısından tehlike yaratır. Eşraf, siyasiler ve memurlarla olan iyi ilişkileri Hasan Ağa'yı daha da pervasız davranmaya itmiş, karşısında hiçbir gücün duramayacağına inandırmıştır.

Goca Omar, Tosun Ağa'yla olan husumeti sebebiyle dağlara çıkmış, adını çevreye duyurmuş ünlü bir eşkiyadır. Goca Omar, haksızlığa karşı tavır almış, güç kullanarak haklının hakkını almasına yardımcı olmuştur. Umur'un çeteye katılmasıyla Goca Omar ve çete üyeleri belirli bir programa bağlanmıştır. Böylece komünist bir anlayışa sahip olan çete üyeleri bu durumdan mutlu olmuşlar, bir amaç uğruna mücadele vermişleridir.

Baba Veysel, Umur'un İmam Hatip'teki Fransızca öğretmenidir. Baba Veysel, ders dışında öğrencilerine dünyayı anlamalarını sağlayacak sorular sorarak onların aynı zamanda sorgulama yeteneklerini geliştirir. Umur'un düşüncelerindeki değişiklikler de bu süreçle birlikte başlar.

Romanın mekânı Bayburt civarı, Kop dağlarının etekleri ve Bololuk köyüdür. Mekânın dikkat çeken ilk özelliği hayvanlara sunduğu hak düzenini insanlara sunmamasıdır. Fiziki şartlar insanın doğa ile mücadelesinde ilk engel olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak insanların hak düzeninden mahrum kalmasına neden olan asıl engel ağalık düzenidir.

Romanda köylüler ve ağalar kendi yörelerinin dil özelliklerine göre konuşurulmuştur. Köye gelen memurlar, Hasan Ağa'nın avukat oğlu, Umur ve barış gönüllüleri ise kendi kültür seviyelerine göre konuşurulmuştur. Buna rağmen romanın anlatımı oldukça basittir.

Romandaki temel çatışma ağalık sistemi ile komünizm çatışmasıdır. Komünizmin köylüyü kalkındıracağı, köyün ihtiyacı olan temel malzemeleri temin edebileceği ve böylece köylünün ekonomik anlamda daha ileri bir seviyeye geçeceği fikri romanda sürekli işlenir. Köylerdeki ilerlemenin karşısındaki tek engel olarak da ağalık sistemi gösterilir. Doğa hayvanlar arasındaki hak düzenini sağlamıştır. İnsanlar arasındaki hak düzenini ise komünizm sağlayacaktır. Bu sebeple komünizmin gelişmeye olan katkısı her fırsatta gözler önüne serilir. Bu fikir romanda da açıkça şöyle dile getirilir: "Sosyalizm dünyanın en gelişmiş, en hakça düzenidir. Emperyalizm, onun kuruluşunu engellemeye, kurulmuşunu yıkmaya akıl almaz

çabalar içindedir.” (s. 146). Diyerek toplumun temel çelişkisinin ağa, patron ve sermayeyle olduğuna dikkat çekilir.

Komünizmin dinle olan ilişkisi bu romanda daha yumuşak bir zeminde ele alınır. İmam Hatipli olan Umur, hem dini hem de komünizmi iyi bilmektedir. Bu sebeple her ikisini birleştirme yoluna gider. Din ve imanın toplumu geri bırakmadığı aslında bunların gelişmeye katkı sağladığı fikrindedir. Ancak din ve imanın ağanın hükmettiği din adamlarında olduğu sürece toplumu sömüren bir yapı meydana getirdiğini savunur.

İdeolojik mesajların doğrudan aktarıldığı romanda, komünizmin hakça bir düzen olduğu, bu düzen sayesinde toplumun ilerleyebileceği, sorunlarını çözebileceği anlatılır. Ayrıca dinin komünizm açısından bir engel teşkil etmediği belirtilir. Toplumdaki bütün sorunların kaynağı olarak ağalık düzeni gibi kendi çıkarlarına odaklanmış kişi ve kurumlar gösterilir.

2.1.1.30. Abbas Sayar (1923 - 1999)⁹⁸

Asıl adı Nail Abbas Sayar’dır. Edebiyat dünyasına şiirle girmiş olan Abbas Sayar; hikâye, roman, deneme gibi çeşitli edebî türlerde eserler vermiş, resim sanatıyla ilgilenmiş, resim sergileri açmıştır. Gençlik çağlarından ölümüne dek sürdürdüğü gazeteciliği hayatına yön veren önemli unsurlardan biri olmuştur. 1947 yılında İstanbul’da çıkarmaya başladığı “Bozlak” gazetesi on beş günde bir yayınlanmıştır. 1948 yılında, Yozgat’ın ilk mahalli gazetesi “Bozok”u çıkarmaya başlamış ve gazete 1995 yılına kadar yayın hayatına devam etmiştir.

Çok yönlü bir yazar olan Sayar, gözlem gücüne dayanarak, özellikle romanlarında toplumsal ve ekonomik konuları işlemeye çalışmıştır.

***Yılkı Atı*⁹⁹**: *Yılkı Atı* romanı bir atın hayatını anlatan, kahramanı at olan bir eserdir. Romanın başkahramanı Doru Kısırak ve sahibi Üssüğünoğlu İbrahim’in ilişkileri üzerinden köyün sosyal ve ekonomik şartları yansıtılır.

Bir Anadolu kasabasında yaşayan Üssüğünoğlu İbrahim, olumsuz bir kişilik olarak yansıtılır. Yoksullukla mücadele eden, hayalperest biridir. Kışın yaklaşması ve hayvanlarının kışı geçirmeye yetecek kadar yemi bulunmaması sebebiyle emektar atı

⁹⁸ Yazar ve eserleri hakkında ayrıntılı bilgi için bk. (Karabulut, 2011).

⁹⁹ “Yılkı Atı ilk defa ‘Bozok’ gazetesinde ‘Yılgı Atı - Bir Atın Romanı’ adıyla 1961’de tefrika edilmiştir. Tefrika 56 sayı devam etmiştir” (Karabulut, 2011: 151). Romanın ilk baskısı 1970 yılında yapılmıştır.

Doru Kısarak'ı yılıkya bırakır. Yani Doru Kısarak kış boyu dağlarda, ovalarda kalacak, kendi başının çaresine bakacaktır. Eğer ölmezse baharla birlikte Doru Kısarak, Üssüğünoğlu İbrahim tarafından yeniden ele geçirilecek ve işe sürülecektir. Ramis Karabulut bu durumu şöyle açıklamıştır:

İbrahim, Doru'nun cephesinden bakıldığında olumsuz ve kötü bir kişiliktir. Oysa meseleye İbrahim'in içinde bulunduğu sosyal ve ekonomik şartların ardından bakıldığında, İbrahim'in olumsuz ve kötü bir kişilik olduğu söylenemez. Öyleyse romanda yaşanan bütün olumsuzlukların baş müsebbibi kim veya nedir? Asıl suçlu ve kötü olan, İbrahim gibi köylüleri kötü ekonomik şartlara mahkûm edenler değil midir? İbrahim'in sadece Doru'ya değil, karısı Zeliha'ya, kızı ve oğullarına karşı sert davranmasının altında, yaşanan hayatın acımasız şartları yok mudur? Bu gibi soruların cevapları romanın şu satırlarında gizlidir: *"Tokluk, hayatı düşündürür. Toklukla birlikte, hayatla olan bağlar artar, kavileşir. Tokluk bir gâvur şeydir. İyi bir gâvurluktur tokluk. Kini azaltır, hoş görürlüğü artırır."* (Karabulut, 2011: 167).

İbrahim'in içinde bulunduğu ekonomik şartlar onun davranışlarına da yansır. Bu yansıma İbrahim'i olumsuz biri gibi gösterir. Ancak, hemen hemen bütün Anadolu köylerinde İbrahim gibiler bulunmaktadır. Yazar, böylece köylerdeki ekonomik sıkıntıların sosyal ilişkilere ve bireylerin kişisel özelliklerine yansımaları okuyucuya sunar.

Yazar, Anadolu köylüsünün sosyal ve ekonomik sıkıntılardan kurtulabilmesi için gerekli olan çareyi, Doru Kısarak'ın hikâyesi ile orataya koyarak, alegorik bir anlatım tekniği kullanır. Doru Kısarak yılıkya bırakılır, ancak bütün köylü onun kışı çıkaramayacağını, soğuk ve canavara (kurta) yenik düşeceğini düşünür. Fakat bahar geldiğinde Doru Kısarak'ın daha dinç bir şekilde yaşamaya devam ettiği görülür.

Doru Kısarak, yılıkya bırakılmasının ardından, önce Çilkır'ı bulur ve daha sonra Demirkır Aygır'ın çevresinde toplanan yılık atları sürüsüne katılır. Birlik, beraberlik ve dayanışma sayesinde Doru Kısarak kışı geçirmeyi başarır. Böylelikle

... hayatta kalmak için at sürüsünün birlik hâlinde dayanışması gözler önüne serilerek insanlar dünyasına gönderme yapılmaktadır. Oysa romanda dikkatlere sunulan iki köyde de insanlar birbirleriyle dayanışma içinde olmadıkları gibi, birbirleri hakkında da iyi düşünmemektedirler (Karabulut, 2011: 158).

Yılık Atı romanı Anadolu'nun içlerinde bir köyde geçmektedir. Mekânın neresi olduğu açık bir şekilde belirtilmemiştir. Yazar mekânı bu şekilde kurgulayarak,

benzer sosyo - ekonomik çatışmaların pek çok köyde olabileceği sanısını uyandırmak istemiş olabilir. Yoksulluk ve doğa ile mücadele köylerin en temel sorunları olarak pek çok romana da yansımıştır. Abbas Sayar da eserinde işlediği düşünce ve çözüm önerilerini, mekân unsurunu da devreye sokarak daha etkili bir şekilde sunmuştur.

Köy yerinde daha rahat bir yaşam sürmek için öncelikle yoksulluk ve doğa ile mücadelenin kazanılması gerektiği düşüncesinden hareketle, birlik ve dayanışmanın çözümün en önemli parçası olarak yansıtıldığı roman, sosyalist gerçekçi bakış açısının etkisiyle kurgulanmıştır.

2.1.1.31. Demirtaş Ceyhun (1934 - 2009)¹⁰⁰

Hikâye, roman, deneme, inceleme ve anı türlerinde eserler vermiştir. İlk dönem eserlerinde bireyin iç dünyasını işlerken, daha sonraları toplumsal gerçekçi bir anlayışla, toplumun gelişim süreci içerisinde insanın durumunu ve toplumsal sorunları işlemiş, komünizm ideolojisini eserlerinde yansıtmıştır.

*Asya*¹⁰¹: Romanda, Şeyh Said isyanında babasını kaybeden Abuzer'in yaşamı ele alınır. Onun çocukluğundan yaşlılığına kadar geçen sürede yaşanan bazı toplumsal olaylara değinilir. Bu sayede yazar, toplumsal konulara ideolojik bir bakış açısıyla yaklaşarak bazı tespitlerde bulunur.

Kahraman anlatıcının bakış açısıyla ele alınan romanda Abuzer, yazarın sözcüsü olarak yer alır. “Otobiyografik karakterli bu bakış açısından yazılmış metinlerde kahraman anlatıcı hem vakanın yaşandığı devirdeki halini, hem ferdi geçmişini, hem de anlatma zamanına ait dikkatlerini nakledebilir.” (Aktaş, 2005: 94). *Asya* romanında da Abuzer, sık sık yapılan geriye dönüşlerle, geçmiş yaşantısından örneklerle bugünkü durumunu ve isteklerinin sebeplerini dile getirir.

Romanın başkahramanı Kürt Abuzer'dir. Abuzer'in babası Şeyh Said isyanına katılmış ve ölmüştür. DP'nin işçi ve köylü milleti lehine olan söylemleri dolayısıyla DP'ye yaklaşmış, onları desteklemiştir. Ardından evlenmiş ve kendisine İstanbul'da zar zor bir gecekondu kurmuştur. Ancak DP'nin iktidar olmasından sonra, komünizmle bir mücadeleye girişilmiştir. Abuzer de komünizmle suçlanarak cezaevine düşmüştür. Anadolu cezaevlerinde günlerini tükettikten sonra bu bozkır kasabasına yerleşmiş, burada kendisine şato gibi görünen bir ev yapmıştır.

¹⁰⁰ Yazar ve eserleri hakkında ayrıntılı bilgi için bk. (Apuhan, 2020).

¹⁰¹ Romanın ilk baskısı 1970 yılında yapılmıştır.

Abuzer, işçi ve köylü haklarının gerçekliğine, el birliği ile çevresini ve dünyayı güzelleştirebileceğine inanan, cezaevlerinde düşünce suçluları ile bir arada kaldıktan sonra kendi düşüncelerini daha da geliştiren ve kendisini komünist olarak tanımlayan biridir.

Ağa, bey, hacı, hoca takımını sevmeyen Abuzer'in bu gibi kişilere bakışı genel olarak olumsuz yöndedir. Daha çocukluğunda tanıştığı jandarma dipçiğinin gölgesi ömrü boyunca yanından ayrılmamasına rağmen askere karşı hiçbir zaman olumsuz bir tavır almaz. Bu onun haksızlıklara karşı mücadeleci bir tavrı olduğunu, ancak devlet bilincine vardığını gösterir.

Abuzer, öncelikle Şeyh Said isyanı dolayısıyla evinden olmuştur. Ardından cezaevi dönemi, İstanbul'da yaptığı gecekondudan ayrılış ve arkasından Anadolu kırsalındaki sürgün hayatı onun kendi evine olan bağlılığını artırmıştır. Bu sebeple sürekli olarak sığınabileceği bir mekân arayışında olan Abuzer, gelip geçenlere umut olsun diyerek, pencereleri her akşam ışık saçan, yüksek tavanlı ve dikkat çekici bir ev yapmıştır. Abuzer'in bu eve yüklediği anlam onun bir ömür verdiği mücadelelerin bir yansıması olarak yer alır. Bu açıdan romanda mekân unsuru ideolojik mesajlar vermesi açısından dikkat çeker. Abuzer, yaptığı bu evi ve çevresini elbirliğiyle genişletmek, yeni komşular edinmek, farklı etnik unsurlarla zenginleştirmek yoluyla bu çevreyi memleketin bir örneği olarak yasıtmak ister.

Romanda Şeyh Said ayaklanmasının, Türk - Kürt, Alevi - Sünni çatışmasının temelleri anlatılır. Aslında bu çatışmaların temel sebebi ağaların, şıhların, hocaların kendi mal varlıklarını korumak istemeleridir. İngilizler gibi dış güçler de bu çatışmaları destekleyerek devleti zayıflatmak ve sömürülerini devam ettirmek amacıyla bu tür çatışmaları destekler. Yazarın sözcüsü olan Abuzer'e göre, bu çatışmalar ağalar, beyler dışında kimseye bir fayda sağlamaz. Belki bu sebepten ötürü Abuzer, roman boyunca jandarmalarla çatışmalar yaşasa da jandarmalar hakkında hiçbir zaman olumsuz bir düşünceye yer vermez. Yazar, romanında toplumsal düzendeki bozukluğun sorumlusu olarak devlet otoritesini değil ağaları, şıhları, beyleri görür. Bu sebeple elbirliği ile çalışmanın tadı ve getireceği mutluluk romanda okuyucuya sezdirilmeye çalışılır.

Romanda işlenen bir diğer konu ise toprağı işleme meselesidir. Köylü ağaların, şıhların ağzına bakmaya devam ederse hiçbir ilerleme kaydedemez ve

ağaların, şıhların sömürü düzenini işletmeye devam eder. Abuzer, köylünün kurtuluşunun artık topraktan olamayacağını şöyle ifade eder:

Öyle, adam gücüyle yapılacak ekimden, ancak alsan alsan verdiğini alırsın be, bre kurban. Makine lazım, makine. Bana sorarsan, köylük yerlerde miskin miskin öyle sürünüp duran bu köylü milletin kurtarılabilmesi için şehirli olması lazım önce. Şehirlere gitmeli ki, meselenin ne olduğunu bir iyice anlamalı (s. 211).

Köylünün kendini ağaların, şıhların elinden kurtarabilmesi için öncelikle bilinçlenmesi gerekmektedir. Bu bilince de şehirlerde ulaşmak mümkündür. Abuzer, toprağı işleyip ürünü aldıktan sonra fazlasının ağa tarafından alınmasına ve emeğinin sömürülmesine karşıdır. Çünkü ağa toprağı kendi yaratmamış sadece sahip olmuştur. Köylü ise toprağı işleyerek üretimi gerçekleştirmektedir.

Abuzer'in Anadolu düşüncesi birlik ve beraberliktir. Türk, Kürt, Arap vs. hep birlikte insanca yaşamalıdır. Kasım'a Asya'yı verirken Mustafa ve Antakyalı da aynı yerde yaşayacaklarına söz verirler. Abuzer Türk, Kürt ve Arap olmak üzere üç erkek çocuk babası gibi olur. Bu sebeple Abuzer'in evi memlekete yani Anadolu'ya benzer. Böylece yazar Türkiye'de soy sop ve etnik ayrımcılığa gerek olmadan birlikte yaşanabileceğini vurgulamıştır.

Romanda özellikle mekân unsuru ile ideolojik mesajlar arasında sıkı bir bağ bulunmaktadır. Ayrıca Abuzer'in düşünceleri de aynı ideoloji etrafında okuyucuya sunulmuştur. Bu ideolojik mesajlar dikkate alındığında romanda, komünist sistemin toplumsal sorunlardan kurtulmanın bir çözümü olarak sunulduğu görülmektedir.

2.1.2. Sosyalist Gerçekçi Romanlarda Başlıca Temalar

2.1.2.1. Ezen - Ezilen Çatışması

Hanımın Çiftliği'nde Muzaffer Bey, hem maddi gücü hem de politik gücüne güvenerek kamu arazilerini kendi adına ektirir ve köyün bazı tapulu tarlalarını da kendi üzerine almaya çalışır. Bu sebeple köylü ile büyük bir çatışma içindedir. Bu çatışmalarda Muzaffer Bey'in karşısındaki en etkili isim Hıdıroğlu Habip'tir. Muzaffer Bey'in nüfuzuna güvenerek Hıdıroğlu Habip'i köyün ortasında tokatlaması çatışmanın fitilini ateşler.

Kanlı Topraklar'da ezen - ezilen çatışması, romana ismini de veren, köylülerin canlarını ortaya koyarak ekip biçtikleri Kanlı Topraklar olarak adlandırılan tarım arazisi üzerine başlar. Senelerce Kanlı Topraklara emek veren köylüler bu toprakları

bırakmak istemezler. Ancak ezen kesimi yansıtan Topal Nuri'nin planlarıyla toprak sahipleri ile köylüler arasında mücadele başlar. Arazinin gerçek sahibi Hakkı Bey, toprağın tapulanamayacağını, toprağın onu işleyenlerin olması gerektiğini söylemesine rağmen topraklarını satmak ister. Böylece söylem olarak ezilenleri desteklese de yaptıklarıyla ezen kesim içerisinde yer alır.

Sokakların Çocuğu romanında ezen - ezilen çatışması farklı bir boyutta ele alınır. Hapishanede yaşanan bu çatışma dış dünyadan daha farklıdır. Dış dünyada genellikle emek sömürsü, daha fazla para kazanma şeklinde görülen ezen - ezilen çatışması, hapishanede baskın güç oluşturmayla meydana gelir. Cevdet hapishaneye girince burada Öküz Mehmet'in baskın olduğunu, diğer çocukların ondan korktuğu için karşı gelemediklerini ve bütün paranın bir şekilde Öküz Mehmet'te toplandığını görür. Hapishanede Öküz Mehmet'le diğer çocuklar arasındaki ezen - ezilen çatışması, Cevdet'in bütün çocukların birleşerek bir güç oluşturabileceği fikrini ortaya atması ve Öküz Mehmet'i bu şekilde yenmesiyle hapishanedeki ezen - ezilen çatışması sonlanır. Çünkü hapishanedeki çocuklar birlik olduklarında karşılarındaki gücü yenebileceklerini görmüşlerdir. Bu durum toplumda yaşanan benzer çatışmaları ortadan kaldırmak için izlenecek yolun bir yansımasıdır.

Bir Filiz Vardı romanında sosyalist gerçekçilerin sıklıkla değindiği ezen - ezilen çatışması ekonomik boyutta değil, cinsel sömürü şeklinde işlenmiştir. Filiz'in patronu Maşa, ekonomik durumu iyi olan biridir. O, Filiz'in iş gücünü, emeğini değil kadınlığını sömürmek ister. Ekonomik gücüne dayanarak Filiz'in ailesinin onayını da alır. Ancak Filiz'den istediği karşılığı göremez.

Hanımın Çiftliği romanında köylüler ile Muzaffer Bey arasında başlayan ezen - ezilen çatışması *Kaçak*'ta bireysel boyuttan toplumsal boyuta taşınır. Habip'in Muzaffer Bey'i öldürmesi, köylüyü bir araya toplayarak çiftliği yakması ve daha sonra da jandarmalardan kaçması toplumsal bozuklukların, burjuva sisteminin insanı suça itmesine örnek oluşturur.

Irazcanın Dirliği romanı Necip Bey'in 1950'lere kadar köylüyü sömürdükten sonra bankaya borçlandırarak köyü satması ile başlar. Ardından köylü Muhtar Muhsin'in sömürü ve baskısına maruz kalır. Tek endişesi düzenini korumak olan Irazcanın köy muhtarı, belediye reisi ve jandarma komutanı gibi egemen güçlere karşı

duruşuyla ezen - ezilen çelişkisi gösterilir. İrazca, egemen güçler karşısında eğilmeyen Anadolu kadınıdır.

Onuncu Köy'de ezen - ezilen ilişkisi öğretmen ve egemen güçlerin çatışmasından doğar. Burada geçen egemen güçlerin hepsi köylüyü sömürmenin çeşitli yollarını bulmuş kişilerdir. Duranâ, Köyün meralarını sürer, korudan ağaç keser. Yani köyün ortak kullanım alanlarını özel mülkü gibi kullanır. Arkasını partiye dayamış, siyasi gücü ile köylüyü bastırmıştır. Cemal Bey ve oğulları, köylünün toprağının kendi toprağı olduğunu iddia eder. Köylünün ektiği bu topraktan pay alır. Öğretmen'in gittiği son köy olan Yaşarköy'ün imamı Fevzi Efendi, Öğretmen'in mücadele ettiği son kişidir. Yeniliğe son derece kapalı, bağınaz bir düşünceye sahip olan Fevzi Efendi, dini korkutarak öğretir. Her yıl gelen kuşların Allah'ın habercileri olduğuna inanır. Kuşlar, köy meydanında bekleyen köylülerin yüzünü, gözünü, kulağını didikler. İmam ise kuşlara dokunanın taş olacağını söyleyerek köylüyü korkutur.

Kaplumbağalar romanında ezen - ezilen çatışması geniş bir boyutta ele alınır. Buradaki çatışma köylüler ile devlet mekânizması arasında yaşanır. Tozak Köyü'nün bütün sakinleri bir araya gelerek köyün Purluk denilen bölgesine bağ dikerler fakat bu bölgenin hazine arazisi olduğu söylenerek vergi istenmesi üzerine yine bütün köylü birlikte ektikleri bağları ortadan kaldırırlar. Böylece köylülerin ortak kararıyla başlayan kalkınma hareketi devlet tarafından bozguna uğratılır.

Tırpan romanında Dürü ile Kabak Musdu arasındaki çatışma kadın - erkek, ağa - köylü ve zengin - fakir çatışması olarak karşımıza çıkar. Romanda erkek, ağa ve zengin olan Kabak Musdu, düğün gecesini Dürü tarafından öldürülür. Bu olaydan sonra köylü birlik olarak Dürü'yü saklar ve jandarmaya vermez. Bir başkaldırı örneği olan bu çatışmayı ezilen kesim hep birlikte kazanır.

Ezen - ezilen çatışması *Emmioğlu* romanında Kır Ağa ile Battal ve Hasan arasında ortaya çıkar. Battal ve Hasan ortaklık yaparak geçinmeye çalışmalarına rağmen Kır Ağa'nın sömürü esasına dayanan düzeni sebebiyle içinde buldukları ekonomik sıkıntılardan bir türlü kurtulamazlar. Köyün ortak başı olan Kır Ağa, toprak sahipleri ile anlaşarak köylüyü borçlandırır. Bu sebeple köylü hiçbir zaman istediği parayı kazanamadığı için sürekli Kır Ağa'ya ve toprak sahiplerine borçlanır. Sazılı Çiftliği'nin sahibi Hakkı Bey, romanda sömürüyü temsil eden kahramandır.

Faizcilikle zenginliğine zenginlik katan biridir. Yapılı köylülerinin parası bitince onlara faizle para ve tohum verir. Bu sebeple köylüler, bu çiftlikten de para kazanamadan geri dönerler.

Ortakçılar romanında Hasırlı Çiftliği'nin sahibi Hilmi Bey, köylülerin emeklerini sömüren, köylüye hak ettiğini vermeyen biridir. Hilmi Bey'in hasattan sonra mahsülün yarısını alması, bir kısmını tohumluk olarak bölmesi ortakçıların verdikleri emekle kazançları arasında bir zıtlık oluşturarak varsıllık - yoksulluk çatışmasını doğurur. Burada ezen - ezilen çatışması yine egemen güç olan toprak sahibi ile çalışan emekçiler arasındadır.

Ferhat ile Şirin romanında ezen - ezilen çatışması aşk temi etrafında işlenmiştir. Nakkaşlık yapan Ferhat, babası gibi bir işçidir. Şirin ise çok küçükken sarayın prensesi Mümine Banu tarafından bulunarak evlat edinilir. Burada çatışma Ferhat ile Şirin arasında değil Ferhat ile Mümine Banu arasında yaşanır. Bir işçi olması sebebiyle Mümine Banu Ferhat ile Şirin'in evlenmelerine müsaade etmez. Yazar, burada sarayın kişilerin kendi tercihlerine müdahale etmesini eleştirir. Ferhat, egemen güç olan saraya başkaldırarak Şirin'le evlenmek için elinden geleni yapar.

Bozkırdaki Çekirdek romanında Zeynel Ağa, ezen / egemen gücün temsilcisi olarak yer alır. Zeynel Ağa, köylüyü kontrolü altında tutarak onları kendi çıkarlarına uygun şekilde yönlendirmek ister. Kendi çıkarlarını korumak için her türlü dolandırıcılığı ve ahlaksızlığı yapar. Köylüyü uyandırıp kendi kontrolünden çıkaracağı korkusuyla köyde enstitü kurulmasına karşı çıkar ve engellemek için her yola başvurur.

Kurt Kanunu'nda Kemal Tahir, ezen - ezilen çatışmasını İttihad ve Terakki ile Cumhuriyet kadroları arasında kurar. Cumhuriyet kadrolarının Batılılaşma hevesi, liberal ekonomiyi benimsemeleri ülkeyi emperyalizmin kucağına atar. Bu sebeple İttihatçılar ile Cumhuriyet kadroları arasında bir çatışma ortamı meydana gelir.

Büyük Mal romanında ezen - ezilen çatışması Sülük Bey ve Hacı Kenan'la köylüler arasında geçer. Sülük Bey ve Hacı Kenan köyün zenginleridir. Her ikisi de köylünün üzerinde baskı oluştururken aynı zamanda birbirleriyle de mücadele ederler. Sülük Bey ve Hacı Kenan'ın köylü üzerinde baskı kurmaları sosyalist gerçekçi sanat anlayışı açısından anlamlıdır. Ancak birbirleri arasındaki çatışma yazarın ideolojik fikirlerinin arka planını oluşturarak, sermayenin tek elde toplanmasının ortaya

çıkacağı çatışmayı gösterir. ATÜT fikriyle özel mülkiyetin karşısında yer alan Kemal Tahir, bu çatışmayla toprak üzerindeki özel mülkiyetin getireceği zararları göstermek istemiştir. Bir derebeyi tipi olarak sunulan Yayla Padişahı Sülük Bey, kurduğu burjuva düzeniyle her geçen gün zenginliğini artırır. Ancak Sülük Bey'in ölümünden sonra bütün malı mülkü dağılmaya başlar. İşte bu bitiş toprak sistemi üzerinde yazarın vermeye çalıştığı mesajları barındırır. Özel mülkiyete dayalı üretim, tarım ve toprak sistemi günün birinde kendisini yok etmeye mahkumdur.

Kalpakkılar ve devamı olan *Doludizgin* romanlarında mekân unsuru çatışmanın taraflarını göstermesi bakımından önemlidir. Buradaki çatışma ezen - ezilen çatışması değil, Ankara ve İstanbul arasındaki yönetim çatışmasıdır. İstanbul, padişahlık başkenti olması ve Millî Mücadele'yi engellemeye çalışması bakımından olumsuz özellikleriyle anlatılır. Ankara ise, Millî Mücadele'nin karar alma merkezi olarak çekilen bütün zorluklara rağmen cazibe merkezi olur.

Bir Karış Toprak romanında Yörük Ali'nin yeğeni İbrahim ile Yakup arasında bir çatışma vardır. İbrahim yörük obasından ayrılarak önce toprak sahibi ardından da toprak ağası olmak ister. Bu sebeple bazı köylüleri kandırarak yerleşik hayata geçmek üzere tarla aldırır. Ancak alınan bu tarlalardan Menderes'in taşması sonucu ürün elde edilemeyince ortada kalan yörükler tarlalarını yarı parasına İbrahim'e satarak obaya geri dönerler. Burada Yakup ile İbrahim'in çatışması görülür. Yakup topraklarını satmaz ve satacak olan yörükleri de engellemeye çalışır ama başaramaz. Ağa olma hevesindeki İbrahim egemen gücü; aklı, bilgisi ve kuvvetini kullanan Yakup ise ezilen tarafı temsil etmektedir. İbrahim bu davranışlarından ötürü aynı zamanda sınıfına ihanet eden kişi özelliği de gösterir.

Bir Çift Öküz'de egemen güç olarak İbrahim, karşı güç olarak da Yakup Emmi ve İbrahim'in oğlu Hasan yer almaktadır. Bu çatışma güçlerin birbirleriyle mücadelesi şeklinde gerçekleşmez. Çatışma, İbrahim'in göçmen köylülere devlet tarafından verilen toprakları ele geçirmek istemesi ve Yakup Emmi ile Hasan'ın bunu engellemeye çalışması üzerine gerçekleşir. Bir yörük olarak yerleşik hayata geçen İbrahim'in toprak ağası olması sonucu çevresindekileri ezmesi ve kendi kazancını artırmak istemesi çatışmayı meydana getiren unsurdur.

Vatan Tutkusu romanında ezen - ezilen çatışması Millî Mücadele'de yer alanlarla işgal kuvvetleri ve yerli işbirlikçiler arasında kurulur. Türkiye'de yaşayan

yerli Rumlar ve zengin Türkler kendi çıkarlarını korumak için Yunanlıları destekleyerek ezen güçler arasında yer alırlar. Ancak Millî Mücadele taraftarları I. Dünya Savaşı'nda edindikleri tecrübeyle düşmanı yurttan kovmayı başarır. Eserde zengin kesim kendi menfaatlerini koruma derdine düştüklerinden vatani savunma görevi yoksul kesime kalmıştır mesajı verilmektedir. Ayrıca yurda saldıranların emperyalist güçler olması sebebiyle kazanılan zaferin sosyalizmin zaferi olduğu vurgulanmıştır.

Toprak romanında Gönüllü Şimşek ile Tahir Ağa ve oğulları Osman ve Süleyman arasında ezen - ezilen çatışması yaşanır. Tahir Ağa köyün ekonomik yönden en zengini ve köyün ağasıdır. Topraksız bir köylü olan Gönüllü ise tam bir toprak adamıdır. Topraksız köy adamı olunamayacağını düşüncesiyle kendisine bir toprak alır. Fakat aldığı bu toprak Tahir Ağa'nın oğulları tarafından zorla elinden alınır. Tekrardan toprak sahibi olmak için köyün sel yatağında açtığı tarla da sel suları ile yok olur. Kendi emeğiyle aldığı tarlanın egemen güçler tarafından elinden alınması sonucu Gönüllü, topraksız köylünün egemen güçler karşısında yaşadığı mağlubiyeti yaşar.

Deniz Ağacı romanında Ahmet ve Fuat Reis arasındaki çatışma romana ezen - ezilen çatışması olarak yansır. Yörenin ünlü balıkçılarından Ahmet balıkçılıkla ailesini geçindirmeye çalışan, namuslu ve çalışkan biridir. Fuat Reis ise DP'nin ateşli taraftarlarından ve yörenin zenginlerindedir. Arkasına aldığı siyasi güç sayesinde halkı ezerek kendi kazancını artırmaya çalışır. Fuat Reis'in oğlu Aziz'in de Meryem'le evlenmek istemesi Ahmet ile Fuat Reis'i karşı karşıya getirir.

Fuat Reis ile Veli Reis arasında da bir ezen - ezilen çatışması siyasi partiler arasında etrafında görülür. DP'li Fuat Reis, HP'li Veli Reis'i banka kredisi konusunda sıkıştırarak yeğeni Meryem'i oğlu Aziz'e vermesini ister. Bunu kabul etmeyen Veli Reis'i oyuna getirerek hapse düşürür.

Sığırcıklar romanında Yunus Bey ve onun bahçesinde çalışan işçiler arasında ezen - ezilen çatışması yaşanır. Yunus Bey, her fırsatta işçilerin gündeliklerini keserek, onları yetersiz koşullarda konaklatarak ve fazla çalıştırıp az para ödeyerek işçileri ezer. Yunus Bey'in her sabah işçilere dağıttığı sıcak çorba bile sömürü düzeninin bir parçasıdır. Sabahın çok erken vakitlerinde dağıtılan çorbaya yetişmeye çalışan işçiler, bu sayede daha erken uyanarak işlerine daha erken başlarlar.

Mola romanında Ali ve Nuri Reis arasında ezen - ezilen çatışması yaşanır. Nuri Reis köyün muhtarı aynı zamanda Turizm Derneği'nin de başkanıdır. Ali, denizcilikle geçimini sürdüren, terbiyeli, ahlaklı ve köyünü seven biridir. Ali bulduğu define parasıyla köyünü geliştirmeye çalışır. Nuri Reis ise köye gelen paraları kendi menfaatine kullanmayı ister. Bunun yanında köyde istediği kişilere ve kurumlara yer vermeye çalışır.

Yer Demir Gök Bakır romanında Muhtar Sefer, köylüyü türlü oyunlarla sömürür. Muhtar Sefer'in köylü üzerindeki baskısı artıkça köylü Taşbaşıoğlu'nu bir mit haline getirerek ona sığınır. Taşbaşıoğlu, köylünün sıkıntılarına çare bulabilmek için sürekli Muhtar Sefer'le mücadele eder. Ayrıca Muhtar Sefer'in köylüye Çukurova'da para kazandırmaması köylüde Adil Efendi korkusunun meydana gelmesine sebep olur. Parasız köylü Adil Efendi'ye borçlanmıştır. Köylü içine düştüğü ekonomik sıkıntıdan Taşbaşıoğlu sayesinde kurtulacaklarına inanır.

Ölmez Otu romanında yine Taşbaşıoğlu ile Muhtar Sefer arasındaki mücadeleye yer verilir. Bu romanda Taşbaşıoğlu, Muhtar Sefer'le olan mücadelesini kazanarak köylüye verimli tarlalar bulur ve köylü beklediği ekonomik rahatlamaya bu sayede kavuşur.

Ağrıdağı Efsanesi'nde Mahmut Han, elindeki gücü halka karşı kullanan zalim bir beydir. Babası da yörenin beyi olan Mahmut Han, babasının yönetim anlayışından uzaktır. Babasının halka kurduğu iyi ilişkiler onu bey yaparken Mahmut Han'ın Osmanlı'ya çalışması, zulmü ve gücünü kendi çıkarları için kullanması sebebiyle Mahmut Han paşa olarak adlandırılmıştır.

Mahmut Han'ın karşısındaki güç Ahmet, Demirci Hüso ve Sofi'dir. Bu kişiler ezilen halktan kimseler olup Mahmut Han'ın zulmüne başkaldıran ve halkı bir araya toplayan kişilerdir. Egemen güç olan Mahmut Han'a karşı gelerek fikir birliğine ulaşan halkın gücünü göstermesine yardımcı olurlar.

Kurtlar Sofrası romanında kapitalist iş adamları ve onlara hizmet eden kişiler roman kahramanları arasında egemen gücü oluştururlar. Seyit Sabri, Asım Tağa, Zihni Keleşoğlu, Freddy Mills ve bunlara hizmet eden İbrahim Cura, Kılçık Nazım, Beygir Kazım ve Dünder egemen gücü elinde bulunduran ve bu güce hizmet eden kişilerdir. Bu kişiler daha çok kazanmak için yasa dışı yollara başvururlar. Mahmud

Ersoy, Hüsnü Faik, Avukat Sadık ve Ümid bu kişilerin karşısında yer alırlar ve kapitalizmin yarattığı bu kişilerle mücadele ederler.

Toprak Uyanırsa romanında köy romanlarında karşımıza çıkan klasik ezen - ezilen çatışması yerine insan - doğa çatışması yer alır. Romanın ana mekânı Keltepe'de köylü elindeki imkânların yetersizliğinden doğaya karşı verdiği mücadelede başarılı olamamış ve bu sebeple ekonomik gelişmesini sağlayamamıştır. Köy İmamı'nın Öğretmen'e verdiği şu nasihat köydeki önceliğin neler olduğunu gösterir: "Köyün dirliğine el atmadıkça, Keltepe'ye mektep değil, Darülfünun açsan nafîle. Sen köyün dirliğine el at oğlum, köyün dirliğine bak..." (s. 79). Öğretmen, öncelikle köyün içinde bulunan bataklığın kurutulması için mücadele vererek bu bataklıktan verimli topraklar elde eder. Köyü ağaçlandıran öğretmen, köye elektrik ve su da getirir. Kooperatiflerle köylüyü desteklemeye çalışan öğretmen böylece köyde üretimi artırarak elde edilen ürünleri en iyi şekilde değerlendirmeye çalışır ve köylünün doğayla mücadelesini kazanmasında köylüye yardımcı olur. Bu romanda köylü arasında herhangi bir kişisel çatışmanın olmaması bu eseri diğerlerinden ayırır. Yazar fakir ve geri kalmış köylülerin bir yol gösteren tarafından el birliği edince kalkınabileceğine bir örnek vermiştir. Burada kişiler arasında çatışma yerine güç birliği vardır.

Cemo romanında Sorikoğlu'nun babası Şeyh Said isyanında Şeyh Said tarafında yer alanlardan biridir. Halk üzerinde baskı kurarak istediğini elde etmek isteyen, halkı sömüren bey tipidir. Romanda ağalık / beylik feodal yapının bir yansıması olarak işlenir. Bu feodal yapı Osmanlı'nın yarattığı bir sistemdir. Feodalitenin bir sonucu olarak bütün hâkimiyetin egemen gücün elinde toplanması halk üzerindeki zulmün artmasına sebep olur. Bu sebeple eserde feodal yapı ve bu yapının geride bıraktığı Sorikoğlu ile halk arasında anlaşmazlıklar ve çatışmalar işlenir.

Memo'da Senem'in babası Şih Abdo'yu isyancı olarak şikâyet edip obanın başına geçen Şih Persin, oba halkını kendi kölesi olarak gören, kendi çıkarları için her türlü kötülüğü yapabilecek feodal ağa / şih tipini yansıtır.

Savaş ve Açlar romanında temel çatışma zengin - fakir çatışmasıdır. Fakir halk savaş döneminde cephede mücadele verirken, barış döneminde de açlıkla mücadele eder. Zenginler ise savaş dönemlerinde cephenin yanından bile geçmezken barış

dönemlerinde de refah seviyesi yüksek bir hayat yaşarlar. Yani sosyal adaletsizlik dikkatlere sunulur.

Kore Nire romanında romanın başkahramanı Albay Bora ile General Kazıcı ve yardımcısı Yellioğlu arasında sürekli bir çatışma yaşanır. Albay Bora, Amerikalı yetkililerin yanlış kararlarını sorgulaması sebebiyle General ve yardımcısıyla ters düşer. Hükümet yanlısı olan Kazıcı ve Yellioğlu, ezen güç olarak Albay Bora'nın karşısında yer alırlar. Romanda Albay Bora'nın arkadaşları olarak yer alan Vehbi ve Veli de romandaki ezilen kişilerdendir. Bu romanda Kore'ye giden Türk birliğindeki üst düzey subaylar arasındaki ideolojik çatışmalar ezen – ezilen çatışmasını doğurmuştur.

Dor Ali'de Rasim Ağa, Muhtar ve Kahveci Edip ezen güç olarak Rasim Ağa'nın yanında yer alan kişilerdir. Rasim Ağa, köyün ortak kullanımında olan tarlaları üzerine tapulayarak köylünün bu tarlalardaki hakkını gaspetmiştir. Dor Ali, elindeki küçük tarlayı Rasim Ağa'ya kaptırır. Romandaki en güçlü çatışma Rasim Ağa ile Dor Ali arasında yaşanır.

Türkler Almanyada romanında Türkiye ve Almanya kıyaslamasıyla Türkiye'nin sanayi anlamında geri kalmasının sebepleri verilir. Bu sebepler sunulurken Almanya'ya çalışmaya giden Türk işçilerin Alman sistemi tarafından nasıl sömürüldükleri de anlatılır. Türk işçiler, yazarın bant sistemi dediği çalışma sisteminde soluksuz çalışırlar. Almanlar, Türk işçileri bir an boş bırakmayacak şekilde çalıştırmaktadırlar. Almanlar hem üretirken hem de satarken kazanmaktadır. Çünkü burada para kazanan Türk işçilerin bir çoğunun bilinçsiz olduğu için Almanlar Türk işçilere verdikleri paraları onlara otomobil, teyp, radyo ve naylon gömlek satarak geri almaktadır. Bu durum Türk işçisinin iş gücünün Almanlar tarafından sömürülmesiyle bir ezen - ezilen çatışması yaratmaktadır.

Linç romanında cezaevlerinde cezaevi yönetimiyle mahkumlar arasında meydana gelen ezen - ezilen çatışması anlatılır. Liyakat sahibi olmayan idareciler, mahkumların haklarını gasp edip cezaevi içinde türlü ahlaksızlıklara göz yumarak kendi menfaatlerine çıkar sağlamaya çalışırlar. Bu durum sonucunda cezaevlerinde ağalık bir sonuç olarak ortaya çıkar. İdarenin sağlayamadığı düzeni ağalar sağlamaya çalışır. Bu durum da zaman zaman mahkumların ezilmesine sebep olur. Romanda da Arap Kadir, uğradığı haksızlıkların intikamını almak için cezaevi yönetimine isyan

eder. Ancak yine idarenin gayriresmi uygulaması sonucu mahkumlara linç ettirilerek öldürülür.

Toprak Acıkınca romanında Karaayakoğlu Halil Ağa egemen gücü temsil eder. Köyün en verimli tarlalarının ve en büyük sürüsünün sahibidir. Bu mal varlığını köylünün sırtından edinmiş biridir. Yetim Hasan'ın babasını bilerek askere gönderir ve Hasan orada şehit düşer. Karısı Satı'yı almak isteyen Halil Ağa, Satı'nın direnmesi üzerine onu da öldürür. Böylece Yetim Hasan İle Halil Ağa arasında bir ezen - ezilen çatışması meydana gelir.

Acı Para romanında kasabanın en zengini Tabakçioğlu egemen güç olarak yer alır. Yörenin en zengin beyi olmak için kasabalıyı sömüren Tabakçioğlu'nun karşısındaki güç ise Hüsnu'dür. Hüsnu tenekecilik yaparak geçimini sağlarken ekonomik şartların değişmesinden dolayı çiftçiliğe yönelmek zorunda kalır. Bu sebeple Hüsnu'nün Çayıçi'nde yaptığı bağ verimli bir bağ olarak göz doldurur. Tabakçioğlu'nun bu bağa göz koymasıyla Tabakçioğlu ve Hüsnu arasındaki çatışmalar başlar.

Çiftçiye kredi sağlayarak onları ekonomik olarak desteklemek amacıyla kurulan bankalar da Tabakçioğlu gibi kimselere hizmet ettiği için çiftçiler istedikleri kredileri bir türlü alamazlar. Bu bankaların beylerle olan ilişkilerinden dolayı bu kurumlar da çiftçinin karşısında yer aldığı için ezici güç konumundadırlar.

Sarı İt romanında fabrika patronları işçinin emeğini sömüren, haklarını vermeyen kimseler olarak ezici gücü temsil eder. Bu fabrikatörlerin yanında yer alarak kişisel çıkar peşinde koşan sarı sendikacılar da ezici gücün yanında yer alırlar. Bu kişilerle işçiler arasında meydana gelen ezen - ezilen çatışmasında işçinin yanında sadece namuslu sendikacılar bulunur. Çatışmanın temel sebebi daha fazla ekonomik kazanç sağlama düşüncesidir. Bu düşüncedeki fabrika sahipleri, kapitalizmin yarattığı ortam içerisinde işçinin hakkından çalarak kendi çıkarlarına odaklanırlar. Eserde temel çatışma farklı tip sendikalar arasındadır.

Deniz Gurbetçileri romanında deniz emekçilerinin zor çalışma şartlarından ve bu şartlar yanında deniz patronları tarafından sömürülmeleri anlatılır. Karakulak Tevfik, önceleri dini bir sömürü aracı olarak kullanan, tefecilik yapan biridir. Göbekoğlu Murtaza Ağa'yı öldürdükten sonra onun paraları ile deniz patronu olmuştur. Karakulak Tevfik, yanında çalışanları en zor şartlar altında çalıştıran onların

can güvenliğini önemsemeyen ve kazancın dağıtılmasında adil davranmayan biridir. Karakulak Tevfik'in bu çalışma sisteminden memnun olmayan ve sömürülen deniz emekçileri Ateşoğlu Murat Reis etrafında toplanarak kendilerine adil bir düzen kururlar. Karakulak Tevfik ve Ateşoğlu Murat Reis arasındaki çatışmanın temelinde deniz emekçilerinin sömürülmesi meselesi yatmaktadır.

Sultan Döşegi romanında Osmanlı Devleti saray merkezinde ele alınır. Buradaki temel çatışma sarayın katı kuralları ile aydın kesimin çatışmasıdır. Tüysüz Yusuf ve kızı Şehnaz, sarayın halka eşit davranmamasından dolayı saraya karşı çıkarlar. Ali Suavi ise, fikirleri yüzünden sarayla çatışır. Romanda ilk Türkçü olarak adlandırılan Ali Suavi, okuyarak kendini geliştirmiş ve bazı fikirlere ulaşmış biridir. Bu yönüyle Osmanlı içerisindeki aydın halk tabakasını temsil eder. Tüysüz Yusuf zorbalığıyla Ali Suavi ise düşünceleriyle dikkat çeker ve sarayın karşısında yer alırlar. Bu eserde çatışma sarayla aydın zümre ve halk arasında yaşanır.

Köroğlu romanında muhtevanın temel çatışmasını, ezen - ezilen ilişkisi bağlamında, Köroğlu - Bolu Beyi mücadelesi oluşturur. Romanda da klasik anlatılarındaki özelliklerle karşımıza çıkan Köroğlu, Bolu Beyi'nin zulmünden dolayı onun başdüşmanı rolündedir. Köroğlu, halkı temsil ederken; Bolu Beyi, halkı ezen, sadece gücün ve paranın peşinde olan yöneticileri temsil etmektedir.

Karadeniz'in Kıyıcığında romanında Hacı Dursun yörenin en zengin ve yöre halkını sömüren kişisidir. Romandaki ezen - ezilen çatışması Hacı Dursun ve Ahmet üzerinden aktarılır. Zenginliğini korumak ve genişletmek isteyen Hacı Dursun, Ahmet ve Hamit'in ormandan açtığı fındıklığı sahte tapu ile üzerine geçirerek Ahmet ve Hamit'in emeklerini gaspeder. Fındık fabrikasının da sahibi olan Hacı Dursun, burada çalışan işçilere de zulmeder, ağır şartlarda çalıştırır. Ayrıca bu işçilere para ödemesi yapmak yerine onları kendi mağazalarına yönlendirerek nakit parasını korur.

Yılkı Atı romanında çatışma unsuru fakir köylünün doğa ile mücadelesi olarak işlenmiştir. Roman kahramanı Üssüğünoğlu İbrahim, Anadolu'nun içinde bir köyde yaşayan, ekonomik imkanları kısıtlı biridir. Bu ekonomik durum onun ailesi ve çevresiyle olan ilişkilerine de yansır. Üssüğünoğlu İbrahim, doğa ile olan mücadelesini kazanamadığı ve köyde birlik ve beraberlik duygusu olmadığı için huysuz ve sinirli biri olur. Aynı ekonomik sebepler yüzünden atı Doru Kısrak'ı yılıkyı bırakmak zorunda kalır.

Asya romanında ezen - ezilen çatışması kişisel olarak görülmemekle birlikte, ağa, şıh ve beylerin bulunduğu toplum düzeninden hareketle bütün bu oluşumların karşısında yer alınır. Ağaların, şıhların, beylerin kendi mal varlıklarını korumak istemesi toplumda çatışmalar yaratmaktadır. Yazar, Şeyh Said isyanını da aynı sebebe bağlayarak Şeyh Said'in yanında yer alan ağaların, şıhların ve bu isyanı destekleyen İngilizlerin hep kendi çıkarlarını koruma ve genişletme peşinde olduğunu belirterek bu isyana destek verenleri ezici güçler kadrosu dahilinde görür.

2.1.2.2. Sınıf Atlama

Evlerden Biri romanında evin büyük oğlu İskender, bir büroda küçük bir memur olarak çalışmaktadır. Kardeşi Erdal'ın Hukuk Fakültesine gitmesinden dolayı evde ona yapılan pozitif ayrımcılık İskender'i sınıf atlama arzusuna yönlendirir. İskender babası Sadi Bey'in sahibi olduğu evlerinin satılarak paranın eşit bir şekilde paylaşılmasını ister. O bu sayede elde ettiği sermayeyle ticarete atılacak büyük bir tüccar olduktan sonra kardeşi Erdal'ı yanında avukat olarak çalıştırmak ister. Böylece hem Erdal'ın evdeki egemenliğine son verecek hem de herkese kendisini kanıtlamış olacaktır. Hem toplum hem de kendi ailesi tarafından ezilmeye çalışılan İskender, içinde bulunduğu bu durumdan sınıf atlayarak kurtulacağını düşünmektedir.

Hanımın Çiftliği'nin kadın başkahramanı Güllü, Muzaffer Bey'i gördükten sonra sevgilisi Kemal'i unuttur ve ağa karısı olarak sınıf atlama hevesine düşer. Bu sebeple Muzaffer Bey'e yaklaşan Güllü, Muzaffer Bey'le evlendikten sonra ismini Serap olarak değiştirir. Bu değişimle birlikte Güllü de feodal sistemin içinde yer alarak bir üst sınıfa geçmiş olur.

Kanlı Topraklar'da kendi çıkarı için kendi sınıfına ihanet eden Topal Nuri, kısa yoldan zengin olup sınıf atlamak isteyen biridir. Nedim Ağa'nın fabrikasında çırçır kâtibi olarak çalışan Topal Nuri başta kendi çalışma arkadaşları olmak üzere herkesi ezmeye çalışır. Nedim Ağa'nın kirli işlerini bilen ve bu işleri ayarlayan Topal Nuri böylece Nedim Ağa'yı avucunun içine alır. İşçi olarak başladığı Nedim Ağa'nın fabrikasında sonra çırçır kâtibi ardından da Nedim Ağa'nın damadı olur ve sınıf atlar. Dindar biri olmamasına rağmen çıkar için dindar biri gibi görünür. Kapitalizmin yarattığı çıkmazlardan kurtulmak için hile ve düzenbazlıkla zengin olur.

Yalancı Dünya'da Neriman, yoksulluktan ve çevresindekilerin baskısından kurtulmak için İstanbul'a giderek sinema artisti olmak ister. Çevresindekilerin sürekli

olarak Neriman'ı Sophia Loren'e benzetmeleri ve Neriman'ın güzelliğinden bahsetmeleri Neriman'ı bu fikre yöneltir. İstanbul'a sınıf atlama düşüncesiyle giden Neriman, Yeşilçam piyasası içinde kötü yola düşer ve ardından bir konfeksiyonda işçi olarak çalışır. Neriman düşlediği sınıf atlama arzusunu gerçekleştiremez.

Neriman'ın babası Haydar'da Neriman'ı Ispartalı Hoca ile evlendirerek sınıf atlama arzusunu gerçekleştirmek ister. Neriman'ı Hoca'yla evlendirdikten sonra Hoca'nın işlerinin başına geçecek ve böylece zengin olacaktır. Fakat Neriman'ın İstanbul'a kaçması babasının sınıf atlama arzusuna engel olur.

Yalancı Dünya romanında sınıf atlama arzusunu gerçekleştiren tek kişi Hayri Girsavaş'tır. İstanbul'da çalıştığı fabrikanın paralarıyla ortadan kaybolan Hayri Girsavaş, ölen kardeşinin yerine geçerek bir Anadolu kasabasında fabrika kurar ve zengin olur. Sınıf atlama arzusunu hileli yollardan gerçekleştirir.

Müfettişler Müfettişi romanında Sema Hanım sınıf atlamak isterken kötü yola düşer. Yakışıklı bir gence âşık olan Sema Hanım, namusunu kaybettikten sonra akrabalarının çocukları da Sema Hanım'dan cinsel olarak faydalanır. Bu durumdan kurtulmak isteyen Sema Hanım bir Anadolu ilinde otelciyle tanışır. Otelcinin bekâr olduğunu sanan Sema Hanım önce otelcinin daha sonrada bu otelde tanıştığı Kudret Yanardağ'ın metresi olur. Ardından Kudret Yanardağ'ın karşı sevici Şehvar Hanım'ın kucağına düşer. Sınıf atlamak için attığı her adımda biraz daha bataklığın içine gömülen Sema Hanım, maddi gücü elinde bulunduranların cinsel sömürüsüne maruz kalır ve sınıf atlama arzusunu gerçekleştiremez.

Üç Kâğıtçı'da dolandırıcı Kudret Yanardağ'ın milletvekilliğine yükselmesi konu edilir. Kudret Yanardağ, halkın çıkarları için değil kendi çıkarları için milletvekili olmak isteyen biridir. Bu romanda Kudret Yanardağ'ın sınıf atlama mücadelesine eleştirel bir bakışla yaklaşmıştır.

Kötü Yol romanında Nuran, güzelliğinin verdiği güven ve fakirlikten kurtulma amacıyla İstanbul'a giderek film artisti olmak ve içinde bulunduğu hayattan kurtulmak ister. Böylece sınıf atlamayı düşleyen Nuran, İstanbul'a gittikten sonra kötü yola düşer. Fakat Nuran, düştüğü bu durumdan pişman olur ve ağabeyinin kendisini bulmasının ardından köyüne geri döner. Sınıf atlama arzusunu gerçekleştiremez.

Kaçak'ta sınıf atlama siyasi değişimin ardından görülür. DP'nin 1950 seçimlerini kazanmasının ardından Gaffur, partinin sayesinde aldığı kredilerle kahvehane açar. Bakkal Himmet de aynı şekilde işlerini büyütür. Böylece hem Gaffur Ağa hem de Bakkal Himmet siyasi değişime bağlı olarak sınıf atlarlar. Bu sınıf atlama aynı zamanda siyasi yozlaşmanın da bir göstergesi durumundadır.

Bir Karış Toprak romanında İbrahim sınıf atlama arzusuyla hareket ederek kendi çıkarlarını düşünür ve beraber yola çıktığı yörüklerin zarara uğramasına sebep olur. Doğacak bu zarardan önceden haberdar olması ve çevresindekileri uyarmaması ve bu zarardan kendisini sorumlu görmemesi bakımından kendi topluluğuna yabancılaşmış bir insan niteliği gösterir.

Toprak romanında Gönüllü'nün kardeşi Aslan, gücü kuvveti yerinde olmasına rağmen hiçbir işte çalışmaz. O, kasaba veya büyük şehirlere giderek oralarda çalışmak ve para kazanmak ister. Çalışmak için kasabaya gittikten bir süre sonra aç susuz bir şekilde köye döner ve kasabada para kazanmanın köyde para kazanmaktan daha zor olduğunu söyler. Toprak adamlığından işçiliğe geçmek isteyen Aslan, bunu bir sınıf atlama olarak görür. Ancak bu arzusunu yerine getiremeyerek köyüne geri döner.

Horoz Değirmeni romanında Nevhiz yaşadığı fakirlikten kurtulmak için sınıf atlama arzusuyla Şaban'la birlikte giderek kötü yola düşer. Fakirlik, sınıf atlama arzusunu doğurur. Roman kişilerinin kadını cinsel obje olarak görmeleri Nevhiz'in kötü yola düşme sürecini hızlandırır.

2.1.2.3. Toprak Meselesi

Toprak konusu *Hanımın Çiftliği*'nin temel çatışmasını oluşturur. Muzaffer Bey kamu arazilerini ve köylünün toprağını haksız bir şekilde kullanır. Feodal bir çevrede yetişen Muzaffer Bey için bu durum bir sorun teşkil etmese de köylüler bu tutumundan dolayı Muzaffer Bey'e cephe alır. Muzaffer Bey'in nüfuzuna olan güveni ve feodal eğilimleri köylünün topraksız kalmasına sebep olur.

Ezen - ezilen çatışmasının en sık görüldüğü meselelerden olan toprak konusu *Kanlı Topraklar* romanında da işlenmiştir. Romanın adlandırılmasından da anlaşılacağı gibi çatışmanın temelinde toprak mülkiyeti konusu yatmaktadır. Ekilebilen topraklar köylü için ölüm kalım savaşı anlamına gelir. Zira köylünün elinden topraklar da giderse geride tutunacakları hiçbir şey kalmaz. Toprak sahipleri ise toprağın kendi malları olduklarını savunur ve köylülerin ürettiklerinden hak talep

ederler. *Kanlı Topraklar*'ın sahibi Hakkı Bey ise toprağın onu işleyenin malı olması gerektiğini düşünür. Ancak kendisi köylüye bir şey yapmasa da topraklarını satması sonucunda yeni mal sahibi ile köylüler arasında mücadele başlar ve köylüler bu mücadeleyi kaybeder.

Kaçak romanı Çukurova'da geniş topraklara sahip Muzaffer Bey'in Habip tarafından öldürülmesi ile başlar. Habip, sahipsiz toprakları Muzaffer Bey'in sahiplenerek ekip biçmesi üzerine köylünün hakkını korumak için Muzaffer Bey'i öldürür. Anarşist bir tavırla Muzaffer Bey'i öldüren ve çiftliğin yakılmasına ön ayak olan Habip, bu şekilde davranarak hiçbir şey elde edilemeyeceğini öğrenir. Romana toprak ağaları ile topraksız köylü arasındaki mücadele yansır.

Kaplumbağalar romanında toprak konusuna farklı bir açıdan yaklaşılır. Toprak konusu genellikle ağa, bey gibi egemen bir gücün toprağı ele geçirmesi, köylülerin / çalışanların haklarını gasp etmesi şeklinde işlenir. *Kaplumbağalar* romanında ise bütün köylü bir araya gelerek ve ortak karar vererek köyün Purluk adı verilen boş arazisine bağ dikmek isterler. Köylüler bağlarının yetişmesinin ardından buranın hazine arazisi olduğunu ve vergi ödemeleri gerektiğini öğrenirler. Bunun sonucunda ettikleri bağları yine kendileri ortadan kaldırırlar. Böylece toprak konusu, devlet ile köylünün karşı karşıya geldiğı bir konu olarak yer alır. Bu durum, devletin köylünün kalkınmasında engelleyici bir rol üstlendiğini gösterir.

Yorgun Savaşçı romanında Dr. Münür, Osmanlı toprak sistemi hakkında bilgiler vererek bu sistem sayesinde toprakta özel mülkiyet hakkının olmadığını açıklar. Osmanlı, toprağı Allah'ın malı olarak tanır. Padişah, Allah'ın vekili olarak toprağı kiraya verebilir. Bu kira karşılığında da yetiştirilen ürünlerden kirasını alır. Osmanlı böyle bir toprak sistemine dayandığı için Osmanlı toplumunda derebeylik yerleşemez. Bu sebeple de sermayenin tek elde toplanmasının önüne geçilir. Osmanlı, kullandığı bu toprak sistemiyle Batı'dan ayrılır.

Devlet Ana'da toprak temi Doğu - Batı medeniyetini yani, Osmanlı ve Bizans'ı karşılaştırmak ve ATÜT'e göre toprak sisteminin nasıl olması gerektiğini gösterebilmek için kullanılmıştır. Toprak temi etrafında sosyalist gerçekçi eserlerde sıklıkla yer alan ezen - ezilen çatışmasına yer verilmemiştir. Bizans'ta feodal sisteme dayalı bir toprak anlayışı vardır. Bu anlayışta büyük toprak sahipleri hem toprağın hem ürünün hem de köylünün sahibidir. Bunlar hakkında derebeyin yaptıklarından

hesap sorulamaz. Osmanlı'nın toprak sisteminde ise, toprak Allah'ın malıdır. Padişah Allah'ın elçisi olarak toprakları köylüye kiralar ve bu kira karşılığında makul şekilde ürün alır. Böylece tek elde sermaye birikiminin önüne geçerek toprağın özel mülkiyetini engeller. Bu sebeple Osmanlı'da toprağa bağlı kölelik yoktur. Ayrıca Osmanlı'nın giriştiği fetih hareketlerinde de toprak asıl sebeptir. Osmanlı fetih hareketlerini üretimi artırmak ve devamlılığı sağlamak için yapar. Romanda toprak temi bu özellikleriyle işlenerek Marksist düşünce yapısına uygun toprak, köylü ve fetih anlayışı ortaya koyulur.

Kalpakkıllar ve Doludizgin romanlarında toprak temi vatanı karşılamaktadır. Vatan düşman işgali altındadır. İşgale karşı verilecek mücadele de bağımsızlık mücadelesidir. Bu sebeple toprak temi üzerinden Anadolu ve emperyalist devletler çatışması gösterilmiş ve bu romanda emperyalizmle mücadele ön plana çıkmıştır.

Bir Karış Toprak romanında göçebe hayat yaşayan Yörüklerin bir kısmının toprak sahibi olmak istemeleri ve başlarına gelen felaketler anlatılır. Yörük obasının ağası Yörük Ali Ağa, Osmanlı'nın toprak düzenini beğenmediğini ifade eder ve bu yüzden yerleşik hayata geçmek istemez. Osmanlı Devleti'nde toprak devletin yani padişahın malı sayılır ve toprakların büyük bir kısmı mirî arazi denilen devlete ait arazilerden oluşur. Özel mülkiyete ait topraklar ise Osmanlı'da çok az bulunmaktadır. Osmanlı'da köylünün kendi toprağı olmadığı için köylü, toprağı elinde bulunduran ağaların izniyle, ağaların toprağını işleyebilir. Böylece köylü giderek ağaya bağımlı hale gelir ve sürekli sömürülür. Bu sebeple Anadolu'da toprak ağalığına dayalı olarak ortaya çıkan feodal yapının sorumlusu olarak Osmanlı Devleti gösterilir. Romanda toprak temiyile birlikte, köylünün emeğinin sömürüldüğü ifade edilir.

Bir Çift Öküz romanında devletin uyguladığı toprak düzeniyle birlikte köylünün köle durumuna düşürülmesi meselesi verilmiştir. Toprağın belli bölgelerde ağaların elinde toplanması bir burjuva düzeni yaratmaktadır. Böylece üretim araçları da bu ağaların eline geçtiği için köylünün üretim gücü bu durumdan olumsuz etkilenmektedir. Bu yüzden toprağın köylüye dağıtılması sorunun çözümü için yeterli değildir. Köylünün aynı zamanda üretim araçlarına da ihtiyacı vardır. Romanda İbrahim'in devlet desteğiyle traktörlerinin sayısının artmasıyla İbrahim her geçen gün ortakçılarının sayısını azaltmaktadır. Bu durum zaten topraksız olan köylünün yaşamını daha da zorlaştırır.

Hükümet Meydanı romanında toprak temi bağımsızlık anlayışını yansıtacak şekilde kurgulanmıştır. Romanda toprak temi üzerinden Türkiye ile Batılı güçlerin çatışması verilir. Türkiye'nin toprak bütünlüğünü bozmak isteyen Batılı güçler karşısında Türkiye bağımsızlık mücadelesi verir. Türkiye, “iki dizinin ve iki yumruğunun üstüne, sıcak bir toprağa yaslanmış olan sevimli dev” (s. 232)'e benzetilerek topraktan aldığı güçle rezil medeniyet olarak tanımlanan Batılı güçler karşısında başarılı olur. Bu başarının arkasında bağımsızlığa gönül vermiş insanlar ve bu insanların toprakla olan yakın ilişkileri yer alır.

Hükümet Meydanı romanında Osmanlı Devleti'nin toprak sistemi de eleştirilir. Efelerin ekonomik sıkıntılara düşmesinin sebebi, Osmanlı'nın yarattığı tımar ağalarının ve zeamet beylerinin çevresini sömürmesi ve giderek etki alanlarını artırması olarak gösterilir. Bu durum efeleri ekonomik olarak zor duruma düşürdüğü için Millî Mücadele sırasında efelerin gücü zayıflamıştır.

Toprak romanında, topraksız köylünün egemen güçler karşısında nasıl ezildiği anlatılır. Köylünün temel geçim kaynağı olan toprak, egemen güçlerin ezici gücü, devletin ekini yok pahasına alması ve köylünün doğayla mücadelesi sonucunda köylüye beklenen ekonomik rahatlamayı sunmaz. Köylünün rahata kavuşması için devletin topraksız köylüye toprak vermesi ve ürünlerin satışında destek olması gerekmektedir.

Cemo romanında toprak sistemindeki bozukluklar Osmanlı'nın kalıntıları olarak sunulmuştur. Osmanlı'nın yarattığı feodal beyler köylünün toprak sahibi olmasını olumsuz yönde etkilemektedir. Bu etkinin devamı olarak Sorikoğlu'ndan kaçan köylüler devlet memurlarının da etkisiyle yine Sorikoğlu'nun kucağına düşerler.

Toprak Acıkınca romanında toprak temi, Marksist bir bakış açısıyla işlenir. Köylünün ağa ve bey zulmünden kurtuluşu için köylünün verimli topraklara sahip olması gerektiği savunulur. Hasan'ın kavalı aracılığıyla toprak herkesin malı olursa ve herkes çalıştığı oranda kazanırsa mutlu bir hayata ulaşabileceği dile getirilir. Yunan işgalinin sona ermesiyle ortada kalan Rum mallarının ve topraklarının köylüye dağıtılmasıyla toprak sorunu için bir çözüm önerisinde bulunulur. Köylü savaş zamanlarında memleketin savunmasında yer alırken savaş sonrası yine ağaların boyunduruğunda yaşamaya çalışması köylünün kulluktan kurtulmasını engelleyen bir faktördür. Ancak dağıtılacak bu topraklar köylünün sınıf atlamasına yardımcı olabilir.

Asya romanında toprak temi farklı bir boyutta işlenir. Romanın başkahramanı Abuzer, köylünün ağaların, şıhların ve beylerin ağzına bakarak bir ilerleme kaydedemeyeceğini, ağalar ve beyler yüzünden köylünün kurtuluşunun topraktan olamayacağını düşünür. Bir avuç topraktan kazanılan köylüyü kurtarmamaktadır. Köylü için makine lazımdır. Köylü ancak makineli tarım ile kazancını artırarak ağa ve beylerle mücadele edebilir. Bunun içinse köylünün önce şehre gitmesi ve meselenin özünü iyice kavraması gerekir.

2.1.2.4. Ahlak Bozukluğu

Hanımın Çiftliği romanının başkahramanı Muzaffer Bey, ahlaki açıdan kusurlu biridir. Aşırı şekilde kadın düşkünü olan Muzaffer Bey, çiftlikte çalışan bazı kadınlarla ilişki yaşar. Ayrıca yeğeni Zaloğlu Ramazan'la evlendirilmek üzere çiftliğe getirilen Güllü ile evlenmesi onun ahlaki zaafını göstermektedir.

Muzaffer Bey'le evlenmesinin ardından kapitalist bir hayatın içine giren Güllü, çok önem verdiği namus kavramını yitirerek ahlaki açıdan bozulmaya başlar.

Müfettişler Müfettişi romanında Kudret Yanardağ, Şehvar Hanım, Sema Hanım, otelci, yaşadıkları mahallenin sakinleri hep ahlaki açıdan bozulmuş kişilerdir. Bu kişiler için paranın nereden hangi yolla kazanıldığı, namus kavramı önemli değildir. Kişilerin ahlakının bu şekilde bozulmasının sorumlusu olarak eserde kapitalist sistem gösterilir. Kapitalist sistemin, toplumdaki manevi değerleri yıkarak topluma maddi değerleri dayatması sonucu para ve cinsellik önem kazanmıştır. Bu durum da toplumda ahlaki çöküntüler yaratarak yeni bir problem ortaya çıkarmıştır.

Ahlak temi *Amerikan Sargısı* romanında ideolojinin bir yansıması olarak yer alır. Kapitalist sistem içerisinde yer alan Amerikalılar ve onlarla yakın ilişkilerde bulunanlar ahlaki yönden yozlaşmış kişilerdir. Mr. Boger, sekreteriyle Melih Dalyan da Ni ile dost hayatı yaşar. Kadınları cinsel meta olarak görürler. Amerikalılar aracılığıyla köye gelen Ertan Öğretmen de ahlaken kusurludur. Sadece kendi çıkarını düşünen, kendisine verilen görevi yapmaktan aciz biridir. Buradan hareketle romanda kapitalizmin yanında yer alan kişiler ahlak bakımından kusurlu kişiler olarak işlenmiştir.

Ahlak temi *Devlet Ana* romanında toplumsal boyutta işlenir. ATÜT temelinde üretim faaliyetleri yapan Osmanlı, ahlaken olumlu özellikleriyle; feodal yapıya dayanan Bizans ise, olumsuz özellikleriyle ön plana çıkarılır. Böylece üretim

faaliyetleri açısından farklılık gösteren Osmanlı ve Bizans ahlaki değerleri bakımından da farklılık göstermektedir.

2.1.2.5. Emek / Emek Sömürüsü

Bir Filiz Vardı romanında Filiz, önce tanıştığı yazarın kitaplarından etkilenecek ve sendikada çalışmaya başladıktan sonra emeğin değerini anlamaya başlar. Sendikada tanıştığı genç, hem fabrikada hem de sendikada çalışan biridir. Bu şekilde kardeşini okutmaya çalışır ve ileride kendi öğrenimini tamamlayıp mühendis olmak ister. Bu genç işçiyi “emeğini satan insan”, patronu da “para karşılığında işçinin emeğinin satın alan insan” olarak tanımlar. Bunun üzerine işçi - patron ayrımının farkına varan Filiz, hayatını emek harcayarak kazanmaya karar verir.

Arkadaş Islıkları'nda emeğin önemi romanın idealize edilmiş kahramanlarından İlyas Usta'nın fikirleri şeklinde aktarılır. İlyas Usta işçi olmanın, sınıf ayrımının ve emek bilincinin farkındadır. Bu fikirleriyle romanın kahramanına da emek bilincini aktarır ve bundan sonra kahraman serserilikten uzaklaşarak olgunlaşmaya başlar. Ayrıca kahramanın evi terk eden karısı da bu bilince sahip kişilerdendir. Bu özelliğiyle kendisini korumayı başarmış, kötü yola düşmekten kurtulmuş ve işçi olarak girdiği fabrikada yeniden evlenerek mutlu bir yuvaya sahip olmuştur. Romanda emek bilincine ulaşanlar romanın sonunda mutlu sona erebilmiştir.

Sarı İt romanında fabrika patronları ve sarı sendikacı olarak nitelenen, işçinin hakkını korumayan sendikacılar işçinin emeğini sömüren kişilerdir. Bunlar işçinin hakkını sömürerek kendi çıkarları doğrultusunda hareket eden kapitalist kişilerdir. Romanda işçinin hakkını korumaya çalışan sadece Selim Reşit ve yakın çevresidir. Bunlar emek bilincine ulaşmış kişiler olarak çevresindekileri aydınlatmaya çalışan tiplerdir.

2.1.2.6. Kadın ve Kadının Toplumdaki Yeri

Hanımın Çiftliği'nde çiftliğe gelmeden önce fabrikada işçi olarak çalışan ve son derece namuslu, ahlaklı olarak gösterilen Güllü de giderek kapitalist bir düzenin içine girer. Önem verdiği namus kavramını yitirir, yıllarca çilesini çektiği işçiliğin zor şartlarını unuttur ve zengin bir hayatın güdümüne girer. Böylece kadın onurundan ödün vermiştir.

Gurbet Kuşları'nda Hatçe Abla ve Ayşe olumlu kadın tipinin örneğini oluşturur. Bunların ortak noktası ahlaklı ve sınıf bilincine ulaşmış olmalarıdır. Romanın sonunda her ikisi de mutlu bir aile içerisinde yer alır.

Kanlı Topraklar'da Kantarcı Mustafa'nın karısı Şehnaz, fakirlikten, sefaletten bıkmış biri olarak sürekli kocasına isyan eder ve fakirliklerinin sorumlusu olarak Mustafa'yı görür. Bu düşüncelerinin de etkisiyle Şehnaz, kötü yola sürüklenmeye başlar. Önce kocasından ayrılır ve ardından hem Topal Nuri'nin hem de Nedim Ağa'nın metresi konumuna düşer. Sınıf atlama hevesi Şehnaz'ın sonunu hazırlar.

Sokakların Çocuğu'nda Cevriye kötü yola düşürülmek istenen bir genç kız olarak karşımıza çıkar. Haminnesiyle yaşayan Cevriye'yi haminnesi para karşılığında erkeklerle ilişkiye zorlar. Haminnesinin tek derdi daha fazla paraya sahip olmaktır. Ancak Cevriye, bu baskılara karşı koyarak bir direniş gösterir ve kendisini korumaya çalışır. Bu bakımdan olumlu özellikler gösterir.

Yine aynı romanda karşımıza çıkan Hacer, yaklaşık beş yıldır kocasının dönmesini bekleyen, oğlu Hasan'ı büyütmek için çamaşırcılık yaparak para kazanmaya çalışan biridir. Ancak toplum içinde yalnız olduğu için Topal Duran gibi peşine düşenler, ondan faydalanmak isteyenler de bulunmaktadır. Bunların hiçbirine yüz vermeyen Hacer, bir gün evinin bahçesinde yaralı olarak saklanan Cevdet'i görür. Cevdet'in yaralarını iyileştirir ve onu ihbar etmez. Zamanla Cevdet'le aralarında başlayan yakınlaşma sonucunda Cevdet'le birlikte kaçmayı düşünür. Namusunu koruması ve oğlunu bu şekilde büyütebilmesi dolayısıyla olumlu özellik gösteren bir kadın kahramandır.

Müfettişler Müfettişi'nde Sema Hanım içine düştüğü cinsel sömürüden kurtulmak için yaptığı her girişimde yine bir cinsel meta konumuna düşer. Sema Hanım akrabaları tarafından, evlenme vaadiyle otelci tarafından, yine evlenme vaadiyle Kudret Yanardağ tarafından ve sonra da Kudret Yanardağ'ın eşi Şehvar Hanım tarafından cinsel anlamda sömürülür. Bu durum kötü yola düşmüş olan bir kadına toplumun nasıl baktığını gösterir. Bu hayattan kurtulmak istemesine rağmen her seferinde başladığı yere geri döner.

Arkadaş Islıkları'nda kadına bakış açısı olumludur. Romanda kadınların cinsel obje olmaktan kurtulması için kadınların okuması gerektiği mesajı İlyas Usta'nın ağzından verilir. İlyas Usta, kahramana kız kardeşlerinin kötü yola düşmesini

engellemek için onları okutması ve böylece bir meslek sahibi yapması gerektiğini söyler. Bu sayede kızlar erkeğin maddi getirisine bağımlı olmaktan kurtulacak ve sadece gerçekten sevdikleri için bir erkeğin yanında yaşamaya devam edebilecektir. İlyas Usta, kötü yola düşmüş kadınlar için de farklı bir bakış açısı getirerek bu kadınların suçsuz olduğunu ve arkalarında mutlaka ekonomik sebeplere dayalı bir hikâyeleri olduğunu düşünür ve şunları söyler: “Dünyanın hiçbir o...su genelevlere isteyerek düşmez! Ve hiçbir o...u anasından o...u olarak doğmamıştır! Deyyusluk, p...klik, o...uluk daha çeşit çeşit kötü şeyler toplumlardaki düzensiz başıboşluğu uçurumlarıdır. İnsan bu uçurumlardan bilmeyerek düşer çokluk!” (s. 235).

Sokaklardan Bir Kız romanında Nuran, küçük yaşlardan itibaren çeşitli cinsel isteklerle karşılaşır. Nuran, annesi Leyla'nın ahlak dışı yaşayışından dolayı toplum tarafından kötü yola düşeceklerden birisi olarak görülse de o bu bataklıktan kurtulmayı başarır. Nuran, içinde bulunduğu cinsel sömürüye direnerek olumlu özellikler gösterir.

Kötü Yol romanında kadın cinsel sömürü aracı olarak yer alır. Reşat hem Nuran'ı hem de patronunun karısı Bedia Hanım'ı hem cinsel hem de ekonomik olarak sömürür. Fakat romanda idealize edilen İhsan'ın kadınlara yaklaşımı daha farklıdır. O, tanıştığı Neriman'la evlenebilmek için elinden geleni yapar, başka kadınları kendi cinsel arzuları için kullanmaz.

Sosyalist gerçekçi romanlarda sıklıkla karşımıza çıkan cinsel meta olarak görülen kadın, *Kalpakkılar* ve *Doludizgin* romanlarında erkeğin yanında, vatan savunmasında yer alan kahraman kadına dönüşür. Bu özellikleri itibariyle kadın olumlu tip olarak yansıtılır.

Horoz Değirmeni romanında Nevhiz kocasının ameliyat olmak için Londra'ya gitmesi üzerine, Şaban tarafından Adana'ya getirilir. Burada Nevhiz'i satamayan Şaban, daha sonra Nevhiz'i İstanbul'a götürür ve siyasi hayatı olan birine metres yapar. Nevhiz, içinde bulunduğu ekonomik koşullardan kurtulmak ve sınıf atlamak için kötü yola düşer. Ayrıca romanda halktan, sanat ve siyaset dünyasından kişiler genellikle kadına bir meta gözüyle bakar. Romanda bu tür ahlaksızlıkların ana mekânı İstanbul'dur.

Kurtlar Sofrası'nda Beygir Kazım'ın barı kadınların bir cinsel obje olarak görüldüğü yerdir. Burada çalışan kadınlar ekonomik sebeplerden dolayı Beygir

Kazım'ın yanında çalışmaktadır. Kapitalizmin yarattığı ekonomik sıkıntılar, kadınların cinsel olarak sömürülmesine zemin hazırlamaktadır.

Cemo romanında feodal yapının yarattığı egemen güç olan Sorikoğlu, Cano'yu zorla almak ister. Cano'nun kendisiyle evlenmeyi reddetmesi üzerine halk üzerinde baskısını artırarak Cano'yu ikna etmeye çalışır. Bu davranışlarıyla Sorikoğlu'nun Cano'yu bir eşya gözüyle gördüğü anlaşılır.

Dor Ali romanında Genelev Sokağı'nın bekçisi Densiz Musa'nın vasıtasıyla, sömürünün bir başka çeşidi olarak, geneleve düşen kadınlardan bahsedilir. Gelir dengesizliğinin yarattığı zorluklardan dolayı kadınlar burada çalışmak zorunda kalır. Genelevde çalışan kadınlar yozlaşmadan dolayı değil, ekonomik şartlardan dolayı burada çalışmaktadır. Romanda kadınlara meta olarak yaklaşılması toplumsal düzendeki bozulmanın bir yansıması olarak işlenir.

2.1.2.7. Din ve Dine Bakış Açısı

Hanımın Çiftliği, *Kanlı Topraklar* ve *Yalancı Dünya* romanlarının Kabak Hafız'ı, Orhan Kemal pek çok romanında yer alan tiplerden biridir. Kabak Hafız, din konusundaki tartışmaları kendince çözümlemiş, kendisini dine vermiş biri olarak görülür. Ancak aslında Kabak Hafız, dini kendi çıkarları için kullanan, içkici ve zampara biridir. *Kanlı Topraklar*'da Nedim Ağa, Topal Nuri ve Kabak Hafız dini kendi çıkarları için kullanan kişiler olarak görülür. Marksist yazarların pek çoğunda olduğu gibi bu romanda da olumsuz bir din adamı imajı çizilir. Bu durum Marksizm'in dine karşı olan olumsuz tavrından kaynaklanmaktadır. Çünkü din toplumsal bozuklukların görülmesini engellemekte ve toplumsal bozuklukların düzelmesine de katkı sunmamaktadır.

Bir Filiz Vardı romanında hem Filiz'in babası hem de patronu Maşa, dindar görünüşlü dindar kimselerdir. Bunlar amaçlarına ulaşmak için dini kullanırlar. Filiz'in patronu Maşa'nın ekonomik durumu iyidir. Bunun yanında dindar bir görüntü de sergileyerek Filiz'i elde etmeye, Filiz'in ailesini ikna etmeye çalışır. Filiz'in babası da Maşa'nın ekonomik durumundan faydalanmak için Maşa gibi dindar görünmeye çalışır. Her ikisi de birbirinin din konusundaki düşüncelerini bilmelerine rağmen bunu birbirlerine hissettirmezler. Bunun nedeni her ikisinin de dini kullanarak bir takım kazanımlar elde etmek istemesidir. Ayrıca her ikisinin de eski VC üyelerinden

olmaları bazı ortak yönlerini açıklamakla birlikte yazarın eleştirdiği konulardan biridir.

Üç Kâğıtçı romanında Kudret Yanardağ milletvekili olabilmek için halkın dini duygularını sömürür. Bunu yaparken çocuk istismarından hüküm giymiş olan Akyazılı Hoca'yı kullanır. Ahlaki yönden zayıf olan Akyazılı Hoca ve Kudret Yanardağ dini siyasete alet eder.

Amerikan Sargısı'nda Hacı Kadir muhafazakâr, tutucu düşüncüyü temsil eder. Dinî hassasiyetleri ön planda olan birisidir. Amerikan yardımlarını destekler. Bunun için köydeki muhalif isimlerden biri olarak karşımıza çıkar. Fakat romanın sonunda yanlış bir tutum sergilediğini anlayarak köylüyle birlikte hareket etmeye başlar. Bu sebeple sosyalist gerçekçi romanlarda sıklıkla karşımıza çıkan dini istismar edenlerden ayrılarak olumlu özellikler gösterir.

Tırpan romanında din adamı olarak yer alan İmam Şakir de olumsuz özellikler gösterir. O, Kabak Musdu'nun yanında yer alarak dini kendi ve Kabak Musdu'nun çıkarları için kullanır.

Kelleci Memet romanında Cinci Nezir olumsuz din adamı tipini yansıtır. Cinci Nezir din adamı olarak görünmekle birlikte, kumarcılığı, sahtekârlığı, kadın düşkünlüğü ve oğlancılığı olan bir tiptir. II. Dünya Savaşı'nın devam ettiği günleri konu alan romanda Cinci Nezir, Alman Nazilerini desteklemektedir. Yazar, Nazi ideolojisinin ne kadar temelsiz ve sağlıksız olduğu fikrini olumsuz din adamı tipinde olan Cinci Nezir'le yansıtmıştır.

Yorgun Savaşçı romanında da din, kendi çıkarlarını korumak isteyenlerin kullandıkları bir söylem olarak karşımıza çıkar. Padişah taraftarı olanlar, İttihatçıları ortadan kaldırmanın dine hizmet olduğu yönündeki açıklamalarıyla halkın İttihatçılara olan güvenini sarsmaya çalışırlar. Böylece kendilerine daha rahat bir hareket ortamı hazırlarlar.

Bozkırdaki Çekirdek romanında Kara Derviş, köylünün dinî duygularını sömüren, dini kendi menfaati için kullanan biridir. Din adamı olmasına rağmen uyuşturucu kullanır, muska yazma bahanesiyle kadınlara cinsel tacizde bulunur, hırsızları kollar. Bu özellikleriyle Kara Derviş, ahlaki olarak bozulmuş bir din adamı olarak romanda yer alır.

Devlet Ana romanında Hophop Kadı, çıkarıcı ve para tutkunu bir kişi olarak yer alır. Kemal Tahir'in birçok romanında olduğu gibi bu romanında da olumsuz din adamı tipine rastlanır.

Millî Mücadele dönemini işleyen *Hükümet Meydanı* romanında dindar kişilikleriyle dikkat çeken kahramanların Millî Mücadele karşıtı olarak çıkardıkları isyan konu edilir. Konya çevresinde sözü geçen bir ağa olan Yunus Ağa; Molla Mehmet, Fazlı Hoca ve Kasım Hoca ile birlikte bir isyan tertipleyerek Millicilere saldırmayı ve Konya'yı almayı ardından da halife ordusuyla birleşerek düşmanı yurttan kovmayı planlar. Sosyalist gerçekçi romanların genelinde olduğu gibi, burada da olumsuz din adamı tipi karşımıza çıkar. İsyani çıkaran kişilerin, çevresindekileri sömürmeye çalışmaları ve isyandan şahsi menfaat elde etme düşünceleri ortak özellikleridir.

Yeşil Gölge romanında Hacı Raif, Hacı Kadir ve Arap Müezzini dini kimliği olan kişilerdir. Ancak bu kişiler genellikle alkol ve kadın düşkünü, dini kendi çıkarları için kullanan tiplerdir. Hacı Raif, Atatürk taraftarı devrimci biri gibi görünmesine karşı hazine odasında sakladığı yeşil sarıklı fesini takıp sokağa çıkacağı günün hayalini kurar. Böylece gelecekte ortaya çıkacak yönetim değişikliğinin gizli taraftarlığını yapar.

Şevket Süreyya'nın *Toprak Uyanırsa* ve Hasan Kıyafet'in *Komünist İmam* romanlarında din adamları toplumu birlik ve beraberliğe çağıran toplumla dayanışma içinde olan olumlu kişilikler olarak sunulmuşlardır. Her iki eserde de din adamlarının isterlerse topluma büyük faydalar sağlayacaklarına dikkat çekilir.

2.1.2.8. Yozlaşma / Yabancılaşma

Kanlı Topraklar'da Kantarcı Mustafa'nın eşi Şehnaz, ahlaki olarak yozlaşmış biridir. Şehnaz'daki bu yozlaşmanın nedeni Şehnaz'ın zenginliğe ulaşma arzudur. O bu arzusu için Topal Nuri'nin ve Nedim Ağa'nın metresi olur. Ayrıca, Topal Nuri de kendi sınıfına ihanet etmesi, tek arzusunun zenginliğe ulaşmak olması dolayısıyla yozlaşmış kişiler arasında yer alır.

Bir Filiz Vardı romanında yozlaşma ekonomik durumla ilişkili olarak işlenmiştir. Filiz'in ailesinin fakirliği Filiz'i çalışmak zorunda bırakmıştır. Filiz çalışmak için gittiği yerlerde, yolda, otobüste sürekli cinsel bir obje olarak görülür. Toplumun geneline yansıyan bu ahlaki yozlaşma, zengin patron kesiminde biraz daha

ileri gider. Ekonomik güçleriyle Filiz'i elde etmeye çalışırlar. Bu durumda Filiz'in patronunun Filiz'le evlenmek istemesi fakir çevrelerde Filiz'in başına konan bir devlet kuşu olarak nitelendirilir. Zengin kesim cinsel arzularının etkisiyle, fakir kesim ise ekonomik kazanç için ahlaki yozlaşmanın örneklerini oluştururlar.

Evlerden Biri romanının kahramanlarından Erdal, yozlaşmış aydın tipinin bir örneği konumundadır. Sadi Bey ailesinin bütün üyeleri çalışarak eve ve özellikle Erdal'ın okumasına yardım etmektedir. Erdal ise önce evin satılmasını gündeme getirerek Avrupa'da doktora yapmak için, sonra da patronun kızıyla olan ilişkileri dolayısıyla düzgün bir muhitte ev düzmek için paranın kendisine verilmesini ister. Avrupa'da doktora yapmak isteyen Erdal'ın asıl amacı elde edeceği parayla Avrupa'da gönlünce yaşamaktır. Bu sebeple ailesine ihanet içerisindedir. Kendisinden yaşça büyük olan Leman'la yaşadığı uygunsuz ilişki yine Erdal'ın bozuk kişiliğini göstermektedir. Okumuş, bilinçli bir aydın olması beklenen Erdal, içinde bulunduğu muhit ve şartlardan kurtularak sınıf atlamak ister. Erdal bu noktada yozlaşmış aydın tipi olarak karşımıza çıkar. Çünkü Erdal'da sınıf atladıktan sonra, kendi sınıfının sorunlarıyla ilgilenme düşüncesi yoktur. O sınıf atlayarak sadece kendisini kurtarma düşüncesindedir. Bu sebeple Erdal yozlaşmış aydın tipinin bir örneği olarak değerlendirilebilir.

Müfettişler Müfettişi toplumdaki ahlaki yozlaşmanın ne boyutta olduğunu tam anlamıyla gösteren bir eserdir. Kudret Yanardağ'ı dolandırıcılığa iten sebep lezbiyen ilişki kurmak için sürekli para bekleyen karısına para yetiştirme isteğidir. Zamanla dolandırıcılığı tam anlamıyla benimseyen Kudret Yanardağ, bütün devlet kurumlarını, meyhaneyi, oteli, inşaatı dolandırılacak yerler olarak görür. Çünkü bu mekânların hepsinde kanuna aykırı pek çok unsur yer almaktadır. Bu da toplumdaki kişi ve kurumların yozlaşmasından ileri gelmektedir. Ayrıca Kudret Yanardağ, karısı, çocukları, oturdukları semt ahlaki bozulmanın tam anlamıyla görüldüğü mekândır. Bütün roman boyunca yaşanan ahlak dışı ilişkiler toplumsal yozlaşmanın etkisiyle gayet normal davranışlar olarak görülür.

Sokaklardan Bir Kız romanında Leyla, ahlaki açıdan yozlaşmış kadın tipi olarak yer alır. Uçarı / hoppa bir tip olan Leyla, konsomatrislik yapar. Leyla'nın bu işi yapmasında temel sebep para değil Leyla'nın doyumsuz cinsel istekleridir.

Üç Kâğıtçı romanında Kudret Yanardağ'ın karısı Şehvar, ahlaki açıdan yozlaşmış kadın tipini temsil eder. Şehvar çevresindeki kadınlarla lezbiyen ilişki kurmak eğilimindedir. Bu sebeple Ebehanım'la ilişkisini sürdürür. Ebehanım'ın Şehvar'ı evden kovduktan sonra milletvekili olacağını öğrendiği kocası Kudret Yanardağ'dan para koparmak için onu tehdit etmek ister fakat başarılı olamaz.

Kötü Yol romanında İhsan'ın patronunun karısı olan Bedia Hanım, küçük yaşlarda zengin kocasıyla evlenmiştir. Fakat Bedia Hanım'ın doyumsuz cinsellik arzusu onu ahlaki olarak yozlaşmış bir kadın yapmıştır. Çünkü Bedia Hanım, kendisinden yaşça büyük kocasından beklediği ilgiyi göremediği için Şoför Reşat'la cinsel ilişkiye girmekte ve hatta Reşat'la plan yaparak kocasını öldürmek istemektedir. Bedia Hanım'da meydana gelen yozlaşma ekonomik sebeplerden ziyade, cinsel arzularından kaynaklanmaktadır.

Irazcanın Dirliği'nde siyasi yozlaşmanın örnekleri verilir. Muhtar Hüsnü, DP yönetimine yakın biridir. Bunu kendi çıkarlarını korumak ve genişletmek için kullanır. Ayrıca eserde belediye reisi ve jandarma komutanı da aynı şekilde yetkilerini kötüye kullanan kişilerdir. Bunlar daha çok Muhtar Hüsnü'nün çıkarlarını korumak adına yetkilerini kullanarak şahsi menfaat elde etmeye çalışırlar.

Zübük romanında toplumdaki yozlaşma Zübük karakteriyle yansıtılır. Zübükzâde İbraam Efendi, hükümet desteğini de arkasına alarak etrafındakileri dolandırır. Zübük her işini rüşvetle halleder, dini kendi çıkarları için kullanır. Zübük'ün bu hali toplum tarafından gayet normal karşılanır. Çünkü DP zamanında halk işlerin bu şekilde yürümesine alışmıştır. Sonuçta Zübük bu karakteriyle önce belediye başkanı, ardından da milletvekili seçilerek Ankara'ya gider. Bu durum toplumdaki yozlaşmanın yukarıdan aşağıya doğru ilerlediğini gösterir.

Bozkırdaki Çekirdek romanında öğretmen Cemal Avşar, sınıfına ihanet ettiği için yozlaşmış bir tip olarak karşımıza çıkar. Cemal Avşar, bir öğretmen olarak görevlerini yerine getirmediği gibi, aynı zamanda enstitüyü de Ankara'ya şikâyet eder.

Devlet Ana'da Dündar Alp, maddi çıkarları için Bizans'a haber sızdırarak kendi halkına ihanet eden yozlaşmış kişi örneği oluşturur.

Kurt Kanunu romanında Hayriye ve Naciye, ahlaki olarak yozlaşmış kişilerdir. Bu kişiler çevresindekilerle rahatlıkla cinsel ilişki kurarlar ve erkekler tarafından cinsel bir meta olarak görülürler.

Horoz Değirmeni romanında halktan, sanat ve siyaset dünyasından kişiler genellikle kendi menfaatini düşünen yozlaşmış kişilerdir. DP dönemini ele alan romanda sanat ve siyaset çevresi politik güçleriyle kendi ceplerini doldururken halk da yarın ne olacağını bilemedikleri için kendi kesesini doldurduğunu söylemektedir. Bu durum yozlaşmanın yukarıdan aşağıya toplumun bütün kesimlerine yansıdığını gösterir.

Kurtlar Sofrası romanında Asım Taga, traktör montaj fabrikasını kurmak istediği için kızı Suzan'ı Freddy Mills'e cinsel bir obje gibi sunar. Asım Taga, kendi çıkarları için kendi kızını peşkeş çekebilecek kadar yozlaşmış biridir. Asım Taga'nın kızı Suzan da bu ilişkiden rahatsız olmaz ve aksine hoşuna gider. Bu sebeple Suzan, romanda kültürel yozlaşmanın en üst seviyesinde görülür.

Romanın başında emeğe, çalışmaya ve iç değerlere önem veren Türkan, zamanla kapitalizmin yarattığı insan tipinin özelliklerini göstermeye başlar. Önce önem verdiği değerlerin yerini para alır. Böylece Türkan'ın değişerek yozlaşmış birine dönüşmesi izlenir.

Yeşil Gölge romanında başkahraman Müezzinoğlu, kasabada geniş bir nüfuz sahibi biridir. CHP taraftarı olan Müezzinoğlu, partiyi kendi çıkarları için kullanarak kişisel menfaat sağlar. Cumhuriyet kadrolarındaki bozulmalar Müezzinoğlu ile yansıtılır.

Ateş Yılları romanında Emin ve babası Hacı Osman Bey yozlaşmış kişiler olarak dikkat çeker. Hacı Osman Bey, hem Türk hem de Rum çetelerle arasını iyi tutarak kendi menfaatini korumaya çalışır. Ancak Rum çetelerine gizli yardımlarda bulunarak tarafını gösterir. Bir Türk olarak Hacı Osman Bey'in tutumu ondaki yozlaşmanın yansımasıdır. Hacı Osman Bey, milli ve manevi değerlere yabancılaştığı için bencil bir tavırla milletine sırt çevirir. Hacı Osman Bey'in oğlu Emin de babasından aldığı ekonomik güçle kız kaçırma, tecavüz ve cinayet gibi kanunsuz işlerin hepsine bulaşmış biridir. Emin'deki yozlaşma babasından kaynaklanmaktadır.

2.1.2.9. Aile

Evlerden Biri romanında Sadi Bey'in ailesi ekonomik sıkıntılarından dolayı sürekli birbirleriyle mücadele halindedir. Bu mücadele evin satılması konusuna kadar gelir. Çünkü evin satışından elde edilecek para için hem Erdal'ın hem de İskender'in planları vardır. Erdal'ın ablası Ayşe ile annesi ise evin satılmasını istemezler. Çünkü başlarına bir şey gelirse gidebilecekleri hiçbir yer yoktur. Sadi Bey de evin satılmasına taraftar değildir ama o da evdekileri evden kovmak ister. Sahip olduğu evi yıllarca verdiği emeklerin karşılığı olarak görür. Ayrıca Leman'ın kızı Nursen'le evlenip bu evde oturmayı hayal eder. Sadi Bey'in ailesindeki bu çatışmalar kapitalist sistemin yarattığı ekonomik kaosu yansımasıdır. Elde para edecek tek şeyin bu ev olması ve aile üyelerinin kişisel gelecek kaygıları ailenin parçalanmasına sebep olacak faktörler olarak dikkat çeker.

Sokaklardan Bir Kız romanında hem Cevdet'in hem de Nuran'ın ailesi toplumun tamamına yayılan bozulmanın örnekleri niteliğindedir. Cevdet ve Nuran'ın ailesinde benzer özellikler görülür. Cevdet'in babası annesini aldatmıştır. Aynı şekilde Nuran'ın annesi de babasını aldatmaktadır. Bu aldatmaların temeli ekonomik ilişkilere değil kişilerin tatminsiz cinsel arzularına dayanmaktadır. Kapitalizmin hayatımıza etkisi artıkça insanlar belli alanlardaki doyumsuzluklarıyla ön plana çıkmaya başlarlar. Bu doyumsuzluk önce kendi çevresini, sonra da diğer hayatları etkileyecektir. Bu şekilde ortaya çıkan bir yozlaşma ise, toplumdaki tüm bağları yok ederek toplumsal çözülme sürecini başlatacaktır. *Sokaklardan Bir Kız* romanında toplumsal çözülme Cevdet ve Nuran'ın ailelerinde başlamıştır.

Kötü Yol'da Nuran ve ailesinin amacı ekonomik sıkıntılardan kurtulmaktır. Bunun için aile bireyleri ellerinden gelen işleri yaparak bu sefaletten kurtulmaya çalışırlar. Ekonomik sıkıntıların kaynağı sosyal düzendeki bozukluklardır. Kapitalizmin getirdiği ekonomik bunalım aile içindeki çatışmaları destekleyerek aileleri bir dağılma sürecine götürmektedir. Bu düzende paranın insanları nesneleştirilmesi, kadınların da cinsel bir meta olarak görülmesine ve kullanılmasına sebep olmuştur. Nuran'ı uçuruma sürükleyen bu düşünce yapısıdır. Fakat burada Nuran'ın kötü yola düşmesi bilinçli bir tercih değildir. Nuran, bu bataklığa sistem tarafından sürüklenir.

Irazcanın Dirliği'nde aile bireyleri baskılar karşısında farklı tavırlar aldıklarından dolayı dağılırlar. Irazca, köyün egemen gücü Muhtar Hüsnü ile köyde kalıp mücadele etmek isterken oğlu Bayram, bu mücadeleden kaçarak şehirde kendisine yeni bir hayat kurmak ister. Bu sebeple Irazca'nın köydeki bütün düzeni ve ailesi dağılır.

2.1.2.10. Fakirlik

Bir Filiz Vardı romanında Filiz'in ailesinin düştüğü ekonomik sıkıntılar aile içinde sorunlar oluşturmuştur. Bu sorunlardan kurtulabilmek için Filiz'in annesi, Filiz ve ortanca kardeşi çalışmak mecburiyetinde kalmıştır. Eski VC üyelerinden olan Filiz'in babası Hüseyin ise çalışmaz ve arkadaşlarıyla buluşup eski günleri yâd eder ve içki içer. Ailenin bütün bireyleri elinden geleni yaparken baba çalışmaz. Baba ekonomik sıkıntıdan kurtulmak için Filiz'i ekonomik durumu iyi olan Maşa ile evlendirmek ister. Bilinçsiz bir aile yapısı oluşturan Filiz'in ailesinde kadınların çalışma koşulları oldukça zordur. Filiz'in annesi akşama kadar çalıştıktan sonra evde ev işleriyle ilgilenmek zorundadır. Filiz ise çalışma hayatında sürekli olarak cinsel bir meta olarak görülmek zorlukları ile mücadele eder. Aynı mücadeleyi Filiz kadar olmasa da kız kardeşi de verir.

Yalancı Dünya'da fakirlikten kurtulup lüks bir hayat yaşamak isteyen Neriman, İstanbul'a giderek sinema artisti olmak ister. Ancak sonunda sinema patronlarının ve çalışanlarının cinsel bir obje olarak gördükleri biri olur. Fakirlikten kurtulmak için sınıf atlamak isteyen Neriman, romanın sonunda zenginliğe ulaşmak yerine namusunu da kaybeder.

Emmioğlu romanında Hasan ve emmioğlu Battal ortakçılık yaparak ekonomik sıkıntılarının üstesinden gelmeye çalışırlar ama ağaların sömürsünden dolayı fakirlikten bir türlü kurtulamazlar. Bu romanda köylerdeki fakirliğin sebebi olarak ağalar ve onların sömürü düzeni gösterilir. Fakirliği köyde yenemeyeceğini anlayan Battal kasabaya gider ve çeşitli işler yaptıktan sonra kendi işini kurarak ekonomik sıkıntılarından kurtulmak için bir adım atmış olur.

Ortakçılar romanında yoksulluk temi ağaların ve beylerin sömürü düzeniyle ilgili olarak verilir. Bu sömürü sistemi köylüyü her geçen gün fakirleştirirken, ağa ve beyler bu sistem sayesinde gün geçtikçe daha fazla kazanır. Köylerdeki fakirliğin sebebi bu sisteme dayandırılır.

Çakrazlar romanında fakirlik temi Hıfzı Çakraz'ın ailesi ve evi etrafında işlenir. II. Dünya Savaşı'nın getirdiği ekonomik bunalım Çakraz ailesini de etkilemiştir. Emekli aylığıyla evi geçindiremeyen Hıfzı Çakraz bunun üzerine ailenin diğer bireylerinden de çalışmalarını ister. Karısı Ahsen hastanede terzilik yapar. Kamil ve İhsan gündelik işlerde çalışır. Hayriye evde dikiş dikerek eve destek olur. Şadiye ve Tevhit sanat ve edebiyata meraklı kişilerdir. Toplumun düzelmesi için sanat ve edebiyatın yol gösterici bir rol üstlenmesi gerektiğini düşünürler. Asım ise asker kaçağı ve kumarbaz biri olarak toplumda kaybolmuş kimseleri yansıtır. Evde hemen herkesin çalışması ve para kazanmasına rağmen Çakraz ailesi içinde bulunduğu ekonomik sıkıntılardan bir türlü kurtulamaz. Bu ekonomik sıkıntılar, zamanla aile içindeki huzursuzlukları artırır.

2.1.2.11. Gecekondu

Gurbet Kuşları'nda Anadolu'dan İstanbul'a çalışmak için gelenler zamanla bir araya gelerek bir gecekondu semti oluşturur. Bu semtin ortak özelliği sakinlerinin işçi olmasıdır. Gecekondu semti yoksulluğun gözle görülür derecede fazla olduğu, yaşam şartlarının uygun olmadığı bir yerdir. Ayrıca devlet memurlarının rüşvete olan eğilimi bu semtteki yaşamı biraz daha zorlaştırır. Çünkü belediye zabıtası, gecekondu yapılmaya başlanıp biraz ilerledikten sonra gecekondu sahibini gecekonduyu yıkmakla tehdit eder. İşçi sınıfına mensup gecekondu sahipleri güçlkle inşa ettikleri evlerini korumak için zabıtaya rüşvet vermek zorunda kalır. Kapitalist düzenin içerisinde sıkışan gecekondu sakinleri kendilerini kurtarmak için çabalar. Kimisi kapitalist sisteme ayak uydurarak kendini kurtarmaya çalışırken kimisi de sadece çalışarak bu düzenle mücadele eder.

Irazcanın Dirliği'nde gecekondu teması Bayram'ın köyden şehre göçmesiyle ortaya çıkar. Burada ekonomik sebeplere dayalı bir göç değil, köydeki baskıdan kurtulmak için yapılan bir göç söz konusudur. Bu gecekondu semti emekçi insanların fakirlik içinde yaşadıkları bir yerdir.

Sarı İt romanı fabrika çevresinde, işçi hakları ve sendika faaliyetleri etrafında gelişen bir romandır. Bu sebeple gecekondu temi bu fabrikalarda çalışan işçiler dolayısıyla romanda yer alır. Fabrikalarda emekleri sömürülerek çalışan işçiler genellikle gecekondualarda yaşayan kimselerdir. Gecekondu, fabrika işçilerinin

emeklerinin karşılığını alamamalarının ve bu sebeple yaşadıkları sağlıksız ortamın yansıması olarak romanda yer alır.

2.1.2.12. Göç

Eskici Dükkânı'nda 1950'lere kadar yaşanan sosyo - politik gelişmelerin aileler ve bireyler üzerindeki etkisi anlatılır. Kapitalizmin etkisini artırmasıyla işçi ve zanaatkârlar ekonomik olarak sıkıntı çekmeye başlar. Gençliğinde refah seviyesi yüksek bir hayat süren Topal Eskici, 1945'lere kadar artan ekonomik sıkıntılara katlanmaya çalışır. Önceleri köyde demircilik yapan Topal Eskici'nin işleri tarımda makineleşmenin artması ile bozulur. Ardından şehre göçerek kunduracılık yapmaya başlayan Topal Eskici, yurt dışından gelen ucuz mallarla rekabet edemez ve işleri iyice bozulur. Bunun üzerine mevsimlik işçi olarak kütlü toplamaya gitmek üzere yeni bir göç daha yaşar. Topal Eskici ailesinin yaşadığı göçlerin temel sebebi, kapitalist ekonomi ile başa çıkamama ve her geçen gün ailenin ekonomik sıkıntılarının artmasıdır.

Gurbet Kuşları romanında da Anadolu şehir ve köylerinden İstanbul'a çalışmak için göç edenler vardır. Bu kişiler kendi şehir ve köylerinde iş bulamadıkları ve arzu edilen hayatı sağlayamadıkları için İstanbul'a çalışmaya giderler. Anadolu'da kapitalist sistemin etkilerini hisseden ve ekonomik olarak sıkıntıya düşen bu kişiler İstanbul'a geldiklerinde ise kapitalist sistemin acı yüzüyle karşılaşır. Bundan sonra ya sisteme uymak ya da namuslarıyla çalışarak sistemin karşısında durmak zorunda kalırlar.

Irazcanın Dirliği'nde göç olgusu ekonomik sebeplere bağlı olarak değil, ezen - ezilen mücadelesine bağlı olarak işlenmiştir. Irazca'nın oğlu Bayram, Muhtar Hüsni ve Haceli ile mücadeleden kaçmak için şehre göçer. Boz Ömer ve Cemal'in Ahmet'e tecavüz girişimleri, Bayram'ı köy meydanında dövmele üzerine Bayram ve ailesi şehre göçmek zorunda kalır.

Amerikan Sargısı'nda köyden kente göç temi ve buna bağlı olarak ortaya çıkan gecekondu temi hükümetin yanlış politikasına bağlanarak işlenir. Romanda DP'nin yanlış tarım politikalarına değinilir. Bu dönemde tarıma yapılan desteklerden hep büyük toprak sahipleri faydalandığı için köylü toprağına yatırım yapacak desteğı bulamamış ve köyden göç etmek zorunda kalmıştır.

Emmioğlu romanında köydeki sömürü düzeninden kurtulmak isteyen Battal köyden kasabaya göç eder. Kasabada çeşitli işlerde çalıştıktan sonra seyyar kebabçılığa başlayarak kendi işinin patronu olur. Böylece ekonomik sıkıntılarının üstesinden gelmeye çalışır. Mekân olarak köy ve kasabanın ele alınması ekonomik yapıdaki değişimleri göstermesi bakımından önemlidir. Eskiden ekonomik olarak kazanç sağlamaya çalışan köylüler, tarlalarda üretim yaparak, ortaklık yaparak geçinebiliyorken, artık köy topraklarının yetersiz gelmesi, ağa ve işbirlikçilerinin sömürüsü yüzünden köylü şehre göçmek zorunda kalır. Kasabalar ise ticaretin gelişmesi ve nüfusun artmasıyla birlikte iş olanağı daha fazla olan yerlerdir. Battal'ın çeşitli işlerde çalıştıktan sonra kendi işini kurarak ekonomik rahatlama sağlaması bu durumun göstergesidir.

Yer Demir Gök Bakır romanında göç temi mevsimlik göç olarak işlenmiştir. Yoksul bir köy olan Yalak Köyü sakinleri ekonomik sıkıntılarından kurtulmak için her yıl Çukurova'ya pamuk toplamaya giderler. Ekonomik temellere dayalı bu göç, köylünün bütün yıl rahat bir şekilde yaşamasını sağlamak için yapılsa da sömürü düzeni yüzünden köylü üzerinde ekonomik bir rahatlama sağlamaz.

Dor Ali romanında başkahraman Dor Ali, elindeki tarlayı Rasim Ağa'ya kaptırdıktan sonra şehre göçmeye karar verir. Şehirde kısa bir süre mutlu mesut yaşayan Dor Ali ve ailesi Ali'nin kaza yapması ve atının ölmesi üzerine yine ekonomik sorunlarla mücadele etmek zorunda kalır. Önce tarlasını, sonra da atını kaybeden Dor Ali'nin ekonomik sıkıntılarından kurtulmak için verdiği mücadele mutlu sona ulaşmaz. Bu durum aslında Dor Ali'nin Rasim Ağa tarafından toprağından koparılmasının bir sonucudur. Bir köylü olarak Dor Ali'nin şehir yaşantısına uyum sağlayamaması, üretim faaliyetinden uzaklaşması onun sonunu hazırlayan sebeplerdir.

Türkler Almanyada romanında işçi olarak Türkiye'den Almanya'ya çalışmaya gidenlerin durumu ele alınır. Türkiye'den Almanya'ya yapılan bu göçler ekonomik temellere dayanmaktadır. Türkiye'dekinden daha fazla para kazanmak için Almanya'ya giden Türk işçilerin birçoğu buradaki çalışma koşullarına uyum sağlamakta son derece zorlanır. Ancak ekonomik sebeplerle yaptıkları bu göçü başarılı kılmak için Alman sistemine uyum sağlamak zorunda kalırlar.

2.1.2.13. Cinsellik

Bir Filiz Vardı romanında Filiz ve onunla benzer kaderi paylaşan fakir ailelere mensup kızların erkekler tarafından cinsel meta olarak görülmesi anlatılır. Ekonomik gücü elinde bulundurabilen erkekler, bu güç sayesinde genç kızları cinsel açıdan sömürmek istemektedir. Orhan Kemal'in birçok romanında olduğu gibi bu romanında da cinselliğin ön plana çıkarılmasındaki amaç kapitalizmin toplum üzerindeki yıkıcı etkilerini göstermektir.

Üç Kâğıtçı romanında Şehvar Hanım'ın çevresiyle kurduğu lezbiyen ilişki, toplumdaki bozulmayla birlikte cinsel tercihlerdeki değişimi gösterir. Bu durum toplumun içinde bulunduğu ahlaki çöküntüye bağlı olarak kapitalizmle ilişkilendirilir. Kapitalizmin manevi değerleri yıkması, maddi değerleri ön plana alması ancak bu maddi değerlere ulaşmadaki zorluklar kişilerin farklı eğilimlere yönelmesine sebep olmuştur.

Devlet Ana romanında cinsellik temi kahramanların iyi veya kötü karakterli olmasına göre farklı değerlendirilir. İyi ve kötü karakterli kahramanların cinsellik temi açısından farkı, eşcinsel eğilimlerinin bulunup bulunmadığıdır. Kayı Boyu'ndan Demircan ve sözlüsünün açık alanda sevişmelerini toplum yadırgamaz ve hatta rahatsız etmemek için yanlarından uzaklaşır. Fakat Bizans'a destek veren Kayıların içindeki işbirlikçiler ve Bizanslılar eşcinsel eğilimler gösterirler. Kemal Tahir kahramanlarının cinsel eğilimlerini ideolojik söyleminin uygunluğuna göre şekillendirir.

Kalpaklılar ve *Doludizgin* romanlarında cinsellikle birlikte anılan kadın kahramanlarda bir yozlaşma söz konusu değildir. Bu romanlarda düşman kuvvetlerinin vahşetini göstermek için cinsellik temi kullanılır. Düşman kuvvetleri işgal altındaki Türkiye'de girdiği her yerde bu vahşetini gösterir.

2.1.2.14. İdealize Etme / Yüceltme

Kanlı Topraklar romanında Ali Şahin ve Hakkı Bey tam anlamıyla idealize edilmese de aydın kişiler olarak görülür. Ali Şahin'in yarı deli görünümü ve Hakkı Bey'in hiçbir şeyi ciddiye almayan hayat görüşü bunları idealizmin dışına çıkarır. Ancak Ali Şahin ve Hakkı Bey'in söylemlerinin Marksizm'e yaklaşması, onların çözüm önerileri sunmaları dolayısıyla aydın kişi olarak değerlendirilirler. Ali Şahin,

gençliğinde işçi hareketlerine katılmış, 1927'deki Şimendifer Grevinde önemli görevler almış biridir ve bir gün mutlaka işçi ihtilalinin gerçekleşeceğine inanır.

Hakkı Bey, yurt dışında eğitim görmüş, birçok yabancı dil bilen, kültürlü biridir. Ancak para, mülk, sanat, bilim gibi her şeye boş veren yapısı onu da idealizmden uzaklaştırır. Fakat toprak mülkiyeti hakkında savunduğu düşünceler dolayısıyla Marksizm'e yaklaşır. Hakkı Bey, toprağın tapulanmasının yanlış olduğunu düşünür. Toprağın, ona emek verenlerin hakkı olması gerektiğini, işçilerin çalıştığı topraktan arazi sahiplerinin zengin olmalarının yanlış olduğunu savunur.

Kaçak romanında Habip'i yönlendiren, yakıp yıkmayla hiçbir şeyin hallolmayacağını söyleyen Muhsin Usta, yarı aydın bir kimliğe sahiptir. O kitap gibi konuşan, bilinçli, dönüştürücü etkiye sahip bir kahramandır.

Onuncu Köy romanında enstitü mezunu öğretmen idealist aydın tipini yansıtır. Öğretmen, haksızlığa karşı çıkması, köylüyü toplu hareket etmeye sevk etmesi, ağaların ve beylerin kurduğu sömürü düzenine karşı köylüyü uyandırması sebebiyle, doğruları savunduğu için, sürekli sürgün edilir. Köylüyü uyandırmak için kullandığı Prometheus'un tanrılardan ışık çalma hikâyesini gittiği her yerde anlatır ve bir nevi Prometheus'un görevini üstlenir.

Amerikan Sargısı romanında Temeloş, Öğretmen Cemal ve Muhtar İzzet aydın tipleri oluştururlar. Öğretmen Cemal, her zaman köylünün yanında yer alan ve onlara her türlü yardımı yapmak isteyen biridir. Temeloş ve Muhtar İzzet, düzgün bir eğitim görmemelerine rağmen dönüştürücü aydın tipleridir. Her ikisi de kapitalist Amerikan düzeninin köye getirdiklerine karşıdır. Bu sebeple köylüyü bir araya getirerek toplu hareket etmelerini sağlarlar. Bunun sonucunda ABD'den köye getirilen yeniliklerin, örnek köy projesinin içi boş olduğu anlaşılınca Amerikalılar tarafından köye yapılan her şey bir gece ortadan kaldırılır ve bu olayın sonunda Temeloş yakalandığı hastalıktan kurtulur.

Tırpan romanında Muhtar, köylünün yanında yer alır. Kabak Musdu'ya karşı koyarak Dürü ile Kabak Musdu'nun evlenmelerini engellemek için mücadele eder. Egemen gücün yanında yer almaması bakımından farklı bir muhtar tipi olarak karşımıza çıkar.

Kurt Kanunu romanında Kara Kemal; ATÜT'ü ve toplumun üretim faaliyetlerinin örgütlenmesi gerektiğini savunan, kapitalist sisteme karşı biridir.

Cumhuriyet kadrolarını Batılılaşma eğilimiyle kapitalist Batı'ya benzedikleri için eleştirerek bunların karşısında yer alır.

Kalpakkılar ve devamı olan *Doludizgin* romanlarında Millî Mücadele emperyalizmle mücadele anlamına gelmekte ve bu mücadelenin başında Mustafa Kemal yer almaktadır. Mustafa Kemal, fikirleri ve gerçekleştirdiği eylemlerle idealist aydın tipine uygun olarak halkın desteğini yanına almış ve mücadeleyi başarıyla kazanmıştır.

Yine bu romanlarda Kuvayı Milliye'nin gizli teşkilatında görev alan Talip, Damat Ferit Paşa'nın aldığı kararları teşkilata iletmekle görevlidir. Bu görevi sebebiyle Damat Ferit'in serkatibinin kızı Müjgan ile ilişki kurarak bu bilgileri edinir ve Müjgan'ı da Millî Mücadele'nin içerisine alır. Bu özellikleri bakımından Talip de idealist kişiliğiyle romana yansır.

Yusuf Yüzbaşı da Çanakkale Savaşı'nda sağ ayağından ve Sakarya Meydan Muharebesi'nde de sol kolundan yaralanarak gazi olur. Vatan uğruna verdiği cesur ve inançlı mücadelesiyle dikkat çeker. Romanda Yusuf'la benzer özellikler gösteren pek çok kahramana yer verilmiştir. Ancak Yusuf, roman bölümleri arasında bağ kurması bakımından diğer kahramanlardan ayrılmaktadır.

Bir Karış Toprak romanında köyün öğretmeni olan Haydar Efendi, enstitü mezunu biridir. Fikirleriyle İbrahim'in oğlu Hasan üzerinde olumlu etkiler bırakarak onun iyi yönde değişmesini sağlar. Köyün kalkınabilmesi için Hasan'la birlikte çareler düşünür. Bu durum İbrahim'in çıkarlarına ters düştüğü için, İbrahim tarafından köyden gönderilir. Dönüştürücü aydın özelliği ve hâkim güçlerin karşısında aldığı tavırla idealist kahraman olarak romanda yer alır.

Sığırcıklar romanında Erol Bey, diğer sosyalist gerçekçi romanlardan farklı olarak bir patron olmasına rağmen idealist aydın tipinin özelliklerini gösterir. Erol Bey, hem bir aydın olarak hem de bir patron olarak romanda yer alır. İşçilere yaklaşımı, onların işlerini kolaylaştırmak için yaptıkları ve işçinin hakkını ne yapsa ödeyemeyeceği düşüncesi onu diğer kapitalist patronlardan ayırır. Böylece Erol Bey işçi yanlısı tutumlarıyla işçinin yanında yer alarak bilinçli bir aydınının işçilere nasıl davranması gerektiğine örnek oluşturur.

Kurtlar Sofrası romanında Birlik gazetesi yazarı Mahmud Ersoy, arkasında iş adamı ve politikacıların olduğu yolsuzlukları ortaya çıkarmaya çalışır. Kemalist bir

anlayışa sahip olan Mahmud Ersoy, Mustafa Kemal'in görüşlerini memleketi kurtarmak için izlenmesi gereken yol olarak sunar. İdealist bir aydın olan Mahmud Ersoy, Ümid'in sorumlu bir aydın olarak ideal kişiliğe ulaşma çabasında önemli rol oynar. Bu niteliğiyle aynı zamanda dönüştürücü aydın görevini de üstlenir.

Toprak Uyanırsa romanında Öğretmen, aydın kimliğiyle Keltepe köylülerine yardım eder. Öğretmen'in desteğiyle kalkınan köylüler her adımda Öğretmen'in yanında yer alarak ona destek olurlar. Böylece köy kalkınma sorununu çözerek Keltepe olan adını Keklikpınarı olarak değiştirir. Bu durum köydeki üretim faaliyetlerinin düzenlendiğine işaret eder.

Komünist İmam romanında Umur, İdealist aydın özelliği gösteren kahramandır. Bololuk köyünden okumak için İmam Hatip Okulu'na giden burada Fransızca öğretmeni Veysel Baba sayesinde komünizmle tanışan ve sorgulama yeteneğini geliştiren Umur, babasının Hasan Ağa tarafından öldürülmesi üzerine Goca Omar çetesine katılarak önce çeteyi sonra da çevresini komünizmle tanıştırır ve komünizmin yapıcı gücünü çevre köylere yaptığı çeşitli yardımlarla göstermeye çalışır. Halkın faydası için çalışan ve ağalık düzenine savaş açan Umur, zamanla halkın desteğini alarak faaliyetlerini arttırır.

Eskici Dükkânı romanında Topal Eskici'nin büyük oğlu Memet, sınıf bilinci oluşmaya başlayan biridir. Romanda ideolojik söyleme en fazla yaklaşan kişi olan Memet, hitabet olarak da güçlü biridir. "Ben işçi insanım, bana çalışacak işyeri, hiçbir zaman bitip tükenmeyecek iş olsun. On saat, on iki saat çalışırım, yeter ki karşılığını versinler. O zaman sen seyret bendeki yaşamayı." (s. 81) diyerek hem sınıf bilincine ulaşır hem de bir işçi olarak nasıl mutlu olunacağını gösterir.

Gurbet Kuşları'nda Hatçe Abla ve kocası sınıf bilincine ulaşmış kişilerdir. İflahsızın Memed'in karısı Ayşe,'nin örnek aldığı kişilerdir. Köyden kente göç eden Hatçe Abla ve kocası bu süreç içerisinde köylülük bilincinden uzaklaşarak işçi sınıfı bilincine ulaşırlar. Bu bilinçle roman boyunca mutlu bir aile tablosu ortaya koyarlar.

Çalışmak için Sivas'tan çıkıp İstanbul'a gelen İflahsızın Memed ve İstanbul'da evlendiği Ayşe'de romanın sonlarında sınıf bilinci oluşmaya başlar. VC'nin işçilerin lehine bir oluşum olmadığı düşüncesinde olan İflahsızın Memed, Kabzımal Hüseyin Efendi'nin dükkânında çalışırken, Hüseyin Bey'in VC'ye katılması yönündeki istekleri üzerine buradaki işinden ayrılır. Kastamonulu Recep de

İflahsızın Memed'e sınıf bilincine ulaşmasında yardımcı olan kişilerdendir. Romanın sonunda işçi sınıfının bilincine ulaşan kişiler mutluluğa ulaşmış kişiler olarak görülür.

Kanlı Topraklar'da bilinçli işçi olarak İzmirli işçiler dikkat çeker. İzmir'den Nedim Ağa'nın fabrikasına çalışmak için gelen işçiler, işçi hakları konusunda fabrikada çalışan diğer işçilerden daha bilinçlidirler. Toplu hareket edip haklarını arayabilmektedirler. İzmirli işçilerin tavrı olması gereken işçi dayanışmasını gösterir.

Yalancı Dünya'da Neriman'ı düştüğü Yeşilçam bataklığından sinema teknisyeni Rıza Can kurtarır. Neriman'la evlenen Rıza Can, olgun ve güven veren biridir. Rıza Can, Neriman'a düzgün bir hayatın yolunu gösterir. Bu yönüyle Rıza Can sosyalist bakış açısına sahip dürüst biridir. Romanın sonunda Neriman ve Rıza Can'ın mutlu bir evliliklerinin olması işçi bilincine ulaşmalarıyla açıklanır.

Arkadaş Işıkları romanında İlyas Usta, bilinçli bir işçi örneği oluşturarak roman kahramanının bilinçlenmesine yardımcı olan dönüştürücü bir tiptir. Roman kahramanı, karısı evi terk ettikten sonra olgunlaşma eğilimi göstermeye başlar. Bu eğilim İlyas Usta ile tanışmasının ardından bilinçli işçi olma yolunda ilerler. İlyas Usta'nın kahramana söylediği "Unutma, insanoğlu için her şeyden önce ekmek gelir." (s. 234) demesi İlyas Usta'daki ekmek ve emek bilincini yansıtır. Diğer işçilerden farklı olarak sürekli kitap okuyan ve kendisini geliştirmeye çalışan İlyas Usta'nın fikirleri kahramana etki eder.

Şıgırcıklar romanında Şeref, zeytin toplayıcılığı işinde çalışan bilinçli bir işçidir. Şeref, bütün beyleri işçilerin emeklerini sömüren kişiler olarak tanımlar.

Ağrıdağı Efsanesi romanında Demirci Hüso emekçi bir tip olarak belirir. Bütün gün işiyle uğraşan, çalışkan ve haksızlıklara duyarlı biridir. Zulmün farkında ve ezilen kesimin yanında yer alan Demirci Hüso, halkın bir araya gelerek oluşturacağı güç karşısında kimsenin duramayacağına inanır.

Memo romanının başkahramanı Memo, feodal yapıların karşısında, her bireyin özgürlüğünü savunan ve devleti destekleyen biridir. Şıh kızı Senem'in kocası olan Memo, obayı Şıh Persin'in zulmünden kurtararak obanın yönetiminde söz sahibi olur. Bunun üzerine oba arazilerini marabaya dağıtarak adil bir düzen sağlamaya çalışır.

Ateş Yılları romanının başkahramanı Mehmet Kemal, bilinçli bir yurttaş olarak ülkenin içine düştüğü duruma üzülür ve üstüne düşeni yapmak gayretiyle mücadeleye

atılır. Bir Müslüman Türk olarak ülkenin bağımsızlığına kavuşması ve isyanların sona ermesi için çabalar.

2.1.2.15. Millî Mücadele

Esir Şehrin Mahpusu romanında Millî Mücadele temi hem Osmanlı Devleti'nin yıkılması hem de emperyalizmin etkisi sebebiyle olumsuz bir bakış açısıyla işlenir. Kemal Tahir, Millî Mücadele'yi Doğu - Batı çatışması olarak değerlendirir ve Osmanlı Devleti'ni Doğu'nun koruyucusu olarak tanımlar. Osmanlı aydınının Batılılaşma eğilimini emperyalizm etkisiyle ilişkilendiren yazar, bu sebeple Batılılaşma taraftarı aydınların da desteklediği Millî Mücadele'ye karşı mesafeli durur. Millî Mücadele sonrasında Osmanlı Devleti'nin yıkılması yazarın Millî Mücadele'ye karşı bir tavır almasının temel sebebidir. Sosyalist gerçekçi bir yazar olarak Kemal Tahir'in Millî Mücadele hakkındaki görüşleri, diğer sosyalist gerçekçi yazarlardan farklı bir noktada yer alır.

Yorgun Savaşçı romanında Millî Mücadele temi etrafında Batılılaşma, İttihatçılık ve Osmanlı Devleti'nin yıkılışı eleştirel bir şekilde ele alınır. Batılılaşma, ordu içindeki Batılı komutanlardan, Batı'nın teknik bilgisini almamaktan dolayı eleştirilir. Bunlar Osmanlı'nın yıkılmasının sebepleri arasında gösterilir. Ayrıca, İngilizlerin halifeliğin kaldırılmasını istemeleri ve Cumhuriyet fikrini yavaş yavaş benimsetmeye çalışmaları, Osmanlı Devleti'nin yıkılmasında ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasında yabancı unsurların etkisini gösterir.

Kalpakkıllar ve devamı olan *Doludizgin* romanlarında Millî Mücadele, Mustafa Kemal'in önderliğinde emperyalist ülkelere karşı verilen bir mücadele olarak değerlendirilir. Ankara, Millî Mücadele'nin merkezi olması dolayısıyla emperyalizmle mücadelenin de merkezidir. İstanbul ise sarayın Millî Mücadele'ye karşı çıkmasından hareketle karşı güç olarak değerlendirilir.

Belgesel roman niteliğinde bir eser olan *Kutsal İsyan*'da Millî Mücadele dönemi ayrıntılı bir şekilde ele alınır. Emperyalist güçler ve işbirlikçilerinin Türkiye'yi işgal etmeye çalışmaları emperyalizmle mücadele olarak değerlendirilir.

Ateş Yılları romanında da Millî Mücadele Müslüman Türklerin kurtuluşu için mutlaka kazanılması gereken bir savaştır. Mustafa Kemal'in önderliğindeki bu savaş ulusal bir kurtuluş mücadelesini yansıtmaktadır.

2.1.2.16. Savaş Zengini

Büyük Mal romanında Çakır Kâhyaların Hacı Kenan, Ermeni kırımı sırasında Krikor Efendi'nin mallarının üzerine konarak zenginliğe kavuşmuştur. Böylece köyün beylerinden biri olan Hacı Kenan, bu zenginliğini köylüyü sömürmek ve rakibi Sülük Bey'i ortadan kaldırmak için kullanır. Sülük Bey ile Hacı Kenan zenginleştikçe aralarındaki çekişme de artmıştır.

2.1.2.17. Adalet / Kanun

Irazcanın Dirliği'nde Kaymakam Orhan, Irazca ve ailesinin yaşadığı sıkıntılarda onların yanında olan biridir. Muhtar Hüsnü ve adamlarının Irazca'ya yaptıkları kötülükleri engellemeye, onları cezalandırmaya çalışır. Ancak bu durum bazı egemen güçleri rahatsız ettiği için ilçeden sürülür. *Irazcanın Dirliği* romanında Irazca'nın kanunlara bakış açısı olumlu değildir. Kanunların kendisini korumadığını düşünür. Sadece kaymakamın kendisine destek verdiği sırada köye gelen tahsildara saygılı davranarak vergisini öder. Ancak kaymakamın gitmesinin ardından kanunlara olan güveni yeniden zayıflar. Bu sebeple köye tekrar gelmiş olan tahsildarı kapısından kovar, kanunlara ve hükümete karşı olumsuz ve hırçın bir tavır sergiler.

2.1.2.18. Uyanış / Bilinçlenme

Ortakçılar romanında ortakçılık yaparak geçimini sağlayan Durmuş Dayı'nın oğlu Sefer, Hasanoğlan Köy Enstitüsü öğrencisidir. Sefer burada bilinçlenme sürecini hızlandırarak köylüyü sömüren toprak ağalığı düzenine, kula kulluk etmeye karşı bir tavır sergiler. Bu sebeple Sefer, Hilmi Bey'in evinde beylerin kendisinden mandolin çalması istediklerine karşı çıkar. Bunun üzerine bütün bu başkaldırmayı enstitüde öğrendiği belirtilerek komünistlikle suçlanır. Sefer, bu bilinç düzeyi sebebiyle babasıyla da çatışma yaşar. Babası ağa ve beylerin yardımıyla bir yerlere gelebileceğini düşünürken Sefer, bunu kendi çabasıyla yapabileceğini düşünür.

Kurtlar Sofrası romanında iş adamı Zihni Keleşoğlu'nun kızı olan Ümid, eğitimini Paris'te tamamlamış ve burada bulunduğu süre boyunca fikirlerinde bazı değişiklikler meydana gelmiştir. Böylece insan olmanın gereklerinin farkına vararak yurda dönen Ümid, Mahmud Ersoy'un yönlendirmeleriyle aydın bilincine ulaşmaya çalışır. Bu bilinç, Kemalist anlayışı tam olarak kavramış, anti - emperyalist bir bakış açısıyla dünyayı değerlendirebilen bilinçtir.

Ateş Yılları romanında Ahmet Kemal, kardeşi Mehmet Kemal'le birlikte Merzifon Amerikan Koleji'nde okur. Mehmet Kemal okulun misyonerlik faaliyetlerinden hemen uzaklaşırken Ahmet Kemal, bu faaliyetlerden etkilenerek Hıristiyan olur. Ancak kolej öğrencilerinin Türk köylerine saldırması ve Türkleri öldürmesi üzerine Ahmet Kemal'de beklenen uyanış gerçekleşir. Bunun üzerine önce anne ve babasının katillerini bularak öcünü aldıktan sonra Millî Mücadele'ye katılmak üzere cepheye gider.

Asya romanında bilinçlenme temi Kürt Abuzer vasıtasıyla yansıtılır. Abuzer çocukluğundan bu yana köylüyü kimlerin tutsak ettiğini, kimlerin ezdiğini görmüştür. Köyden şehre geldikten sonra ezen - ezilen çatışmasının farklı boyutlarına da şahit olur. Abuzer'in uyanışı, hapse girdikten ve buradaki siyasi suçlularla tanıştıktan sonra belirgin şekilde somutlaşır. Kanunlara ve devlete karşı saygısını hiçbir zaman yitirmeyen Abuzer, yine aynı saygıyı duymakla birlikte komünist olduğunu dile getirir. Abuzer'in çeşitli ırkların bir arada yaşadığı, herkesin ürettiği ölçüde kazandığı, kardeşlik ve barışın olduğu bir düzen hayalinde olduğu görülür.

2.1.2.19. Politik Güç

Hanımın Çiftliği'nde Çukurova'da geniş arazi sahibi olan Muzaffer Bey, HP'ye olan yakınlığı ile kamuya ait arazileri de kullanma olanağına erişir ve böylece zenginliğine zenginlik katar. HP'nin iktidardan düşeceğini anladığı anda da DP'ye geçerek yine kazanan tarafta yer alır ve arkasındaki politik güçle yine köylünün karşısında, ezen tarafın temsilcisi olur.

Gurbet Kuşları romanında Kabzımal Müteahhit Hüseyin Bey, eşinin sayesinde DP'yle ilişkilerini artırarak işlerini büyütülmüştür. DP'den aldığı güçle gittikçe zenginleşen Hüseyin Bey, siyaseti kendi menfaati için kullanır. Bu durum aynı zamanda DP iktidarının bir eleştirisi olarak da sunulur. Çünkü DP yöneticilerinin halkın sorunlarıyla ilgilenmek yerine kendi yandaşlarını ekonomik olarak desteklemeye gayret etmesi romanda işlenen konulardan biridir.

Kaçak'ta büyük toprak sahibi olmasıyla, zenginliğiyle ve arkasına aldığı siyasi güçle Muzaffer Bey, bu gücünü köylüye karşı kullanır. Köylü Muzaffer Bey'den kurtulmak için DP'ye güvenirken Muzaffer Bey, DP'nin seçimi kazanacağını anlaması üzerine hemen DP'ye üye olur. Böylece köylünün üzerinde tekrardan ezici

bir güç oluşturur. Ekonomik gücü elinde bulunduranlar köylüyü ve devlet memurlarını baskı altına alarak sosyal adalet anlayışını ortadan kaldırmaktadırlar.

Amerikan Sargısı'nda Melih Dalyan, DP iktidarının desteğiyle ortaya çıkan zenginlerden biridir. Amerikalılarla yakın ilişkiler içinde olan Melih Dalyan, Türkiye'nin yer altı zenginliklerini ABD'ye satarak maddi kazanç elde eder. Arkasına aldığı politik gücü, ülke menfaatleri yerine kendi menfaatine kullanır.

Zübük romanında politik gücün bir dolandırıcıya sağladığı imkânlar konu edilir. Toplumsal bozulmanın ve dönem siyasetinin bir eleştirisi olan romanda Zübük, DP'den aldığı güçle önce belediye başkanı sonra da milletvekili olur. Dolandırıcı biri olan Zübük, bu mevkilere geldikten sonra da kendi çıkarlarının peşinde koşar. Romanda politik gücü elinde bulunduranlar halkı doğrudan ezmese de halkın lehine bir atılımda da bulunmazlar.

Kelleci Memet'te politik güç, bir baskı aracı olarak ortaya çıkar. Kelleci Memet'in sadece okumanın muhtar olmaya yetmediği, aynı zamanda paranın da olması gerektiğini belirtmesi; Hatip Hoca'nın da zenginlerin çoğunun yüksek memur takımından ahabları olduğunu söylemesi politik gücün olumsuz bir şekilde kullanıldığını gösterir. Politik güç, parayla yan yana gelince daha etkili olmaktadır. Bu gücün halk yararına kullanılmaması eleştirilen konulardan biridir.

Büyük Mal romanında Sülük Bey, CHP'nin ileri gelenlerindedir. Konukları arasında vali, ceza reisi ve jandarma komutanı bulunmaktadır. Sülük Bey, siyasi desteği de arkasına alarak kanunsuz işler yapıp devlet aracılığıyla köylüyü sömürür.

Bir Çift Öküz romanında toprak ağası olan İbrahim, DP yöneticileri ile olan ilişkileri dolayısıyla kendi çıkarlarını korumaya çalışır. Yörenin eşrafi konumundaki İbrahim, DP sayesinde arkasına politik gücü alır ve hükümetin dinamik tarıma geçme projesi kapsamında verdiği bütün imkânlardan sonuna kadar faydalanır ve iyice güçlenir. İbrahim, DP ile ilişkilerini iyi tutarken ideolojik bir gaye gütmmez. O, kendi menfaati doğrultusunda her ideoloji ile ilişki kurabilecek birisidir.

Yazar, *Bir Çift Öküz* romanında HP'yi de eleştirir. Ağa milletinin birçoğunun da bu partide olduğunu belirterek, hiçbirinin halkın yanında yer olmadığını söyler.

Horoz Değirmeni'nde Şaban, beş parasız geldiği İstanbul'da zamanla siyasilere borç para verebilecek bir konuma yükselir. Şaban'ın bu yükselişinin ardında

arkasına aldığı politik güç vardır. Bu güç sayesinde kısa yoldan zengin olan Şaban, yozlaşmış siyaset ve kapitalizmin yarattığı bir tiptir.

Yine bu romanda Ufak tefek adam, siyasi gücü bulunan, Nevhiz'i dost tutan kişidir. Siyasi gücü sayesinde Nevhiz'in kocası Emin'i bir maden ocağına sürdürmüştür. Çıkarları için siyaseti kullanan ufak tefek adam, siyasi gücünü kaybettikten sonra hayatında hızlı bir düşüş yaşamaya başlar ve elindekileri birer birer yitirir.

Deniz Ağacı romanında Fuat Reis, DP sayesinde özellikle banka kredileri konusunda sözü geçen biridir. Bu durumunu kendi çıkarına kullanan Fuat Reis, yeri geldiğinde banka kredilerine müdahale ederek kredi çekmek isteyen vatandaşı zora sokmaktadır.

Beylerle işbirliği yaparak halka zulmeden memur tipi *Cemo* romanında da yer alır. Sorikoğlu'nun baskısından kurtulmak için Çakalgediği'ne yerleşen köylüleri oyuna getirip yine Sorikoğlu'nun kucağına atan Kaymakam Vekili gibi kişiler halkın devlete olan güveninin zayıflamasına neden olmaktadır. Ayrıca, Sorikoğlu da devlet memurlarını kendi malı gibi görerek onlara istediği muameleyi yapmakta ve bu sayede politik gücü elinde bulundurmaktadır.

1950 - 1955 döneminin anlatıldığı *Dor Ali*'de Rasim Ağa, siyasi gücü sayesinde köyün ortak kullanım alanlarını kendi üzerine tapular. Tarımda makineleşmenin de yaygınlaşmaya başlamasıyla köylü daha ağır ekonomik koşullar altında ezilir. Politik gücü elinde bulunduran ağalar ve beyler bu güç sayesinde hem bol miktarda toprağa hem de tarım makinalarına sahip oldukları için bu durum köylünün kalkınmasını engellemiştir.

Acı Para romanında Tabakçioğlu arkasına aldığı siyasi destekle bankalardan gelecek kredileri herkesten önce alır ve diğer toprak sahiplerine kendisi kredi sağlayarak tefecilik yapar. Siyasi gücünü halkı sömürmek için kullanarak kendisine menfaat sağlar.

Deniz Gurbetçileri romanında Dümberekoğlu Haşim Ağa, Karakulak Tevfik'in karadaki karşılığıdır. Bürokrasiyi ve siyasi gücü arkasına alarak köy ve kasabadaki insanları sömürür, onları baskı altında tutar.

Karadeniz'in Kıyıcığında romanında Hacı Dursun siyasi gücüyle istediği zaman sahte tapu hazırlayabilir, jandarma onbaşısına, kaymakama ve diğer devlet

memurlarına istediğini yaptırabilir. Hacı Dursun gibi sömürgeci kimselerle işbirliği yapan devlet memurları yüzünden halk etrafında kendisini savunacak kimseyi bulamaz. Bu durum giderek sömürünün artmasına sebep olur.

Komünist İmam romanında Hasan Ağa memurlarla kurduğu ilişkiler ve ekonomik gücü sayesinde politik gücü de arkasına alarak köyde istediğini yapan, istemediği memurları süren ve sürekli kendi kesesine çalışan biridir. Avukat oğlu sayesinde etki gücünü daha da artıran Hasan Ağa, özellikle yaz aylarında evinde hükümet memurlarını misafir ederek onları çıkarları için kullanır.

2.1.2.20. Geri Kalmışlık / Sanayileşememe Meselesi

Eskici Dükkânı romanında Türkiye'nin sanayileşememesi meselesiyle kapitalizmin yerleşmesi için gerekli şartların sağlanması arasında bir bağlantı kurulur. Bozulan sosyo – ekonomik yapı Topal Eskici ve ailesi etrafında yansıtılır. Gençliğinde ekonomik açıdan rahat bir hayat yaşayan Topal Eskici zamanla bu refahı yitirir ve kunduracılık ve demircilik yapmaya başlar. Bununla birlikte yurda etki etmeye başlayan kapitalist ekonomi sisteminin bir eleştirisi yapılır. Aynı zamanda kapitalist ekonominin yerleşmesinde Türkiye'nin sanayileşememiş olmasının etkileri olduğu, geri kalmış ülkelerde kapitalizmin yıkıcı etkilerinin daha derinden hissedildiği gösterilir.

Kurtlar Sofrası romanında ülkenin geri kalmışlığı ve sanayileşememenin yarattığı olumsuzluklar yabancı sermaye desteği ile çözülmeye çalışılır. Ancak bu çözüm yabancı kaynaklı olduğunda ve bazı menfaatçi işadamlarının tutumlarından dolayı zararlı sonuçlar ortaya çıkardığı gerekçesiyle eleştirilir. Geri kalmışlığın yabancı sermaye ile çözülmeye çalışılması memlekete kapitalist sistemin yerleşmesi için olanak tanımaktadır.

Aylaklar romanında geri kalmışlık Osmanlı'da türeyen mirasyedi tiplerle ilişkili olarak aktarılır. Şükrü Paşa'nın konağında yaşayanlar ekonomik kazanç sağlayacak hiçbir işle ilgilenmezler ve konağın düzeninin nasıl sağlandığını hiç akıllarına getirmezler. Bu durum zamanla konağın ve içinde yaşayanların yaşam standartlarının düşmesine sebep olur. Böylece üretim faaliyetlerine katılmamanın geri kalmışlığı tetiklediği ve bunun da toplumsal yapıda bazı kırılmalar meydana getirdiği Şükrü Paşa'nın konağı ile yansıtılır.

Türkler Almanyada romanında Türkiye'nin geri kalmışlığı miskinlik, lakaytlık ve zamanı iyi kullanamama gibi sebeplere bağlanır. Almanya'da sabahın erken saatlerinde herkes sokaklarda işine giderken aynı saatlerde Türkiye'de herkes uykudadır. Almanya'daki dakiklığın yerine Türkiye'de bir lakaytlık, miskinlik vardır. Bu durum Türkiye'nin geri kalmasının ve sanayileşememesinin nedenlerindedir.

2.1.2.21. Cehaletle Mücadele

Yalancı Dünya romanında Neriman'ın babası gösterdiği olumsuz özelliklerden dolayı mücadele edilmesi gereken tiplerdendir. Bu olumsuzluk aslında cehaletinden ileri gelmektedir. Yazar ondaki bu cehaleti sadece çevresi dolayısıyla Atatürk'e düşman olmasıyla göstermeye çalışır. Neriman'ın babasının cehaleti roman boyunca artarak devam eder. O, cahilliğinin farkında olmadan bir köylü kurnazı olarak zenginliğe ulaşmaya çalışır.

2.1.2.22. Sanat ve Edebiyat

Bir Filiz Vardı romanında romanın kahramanlarından olan yazar, Filiz'deki olumlu değişimleri romanı vasıtasıyla başlatmıştır. Böylece Filiz'in işçi bilincine ulaşmasında sanat ve edebiyat bir aracı rolü üstlenmiştir. Böylece sanat ve edebiyat fikirlerin yayılmasında bir araç vazifesi görmüştür.

Arkadaş Islıkları romanında İlyas Usta'nın bilinçli bir işçi olarak çevresini de bilinçlendirmesi ve her fırsatta kitap okumasıyla sanat ve edebiyat olumlu ve dönüştürücü nitelikleriyle olumlu bir değer olarak yer alır.

Horoz Değirmeni romanında Sfenks Adam vasıtasıyla döneme dair sanat ve siyaset hayatı eleştirilir. Bu eleştiriler neticesinde DP hükümetinin yol, baraj, liman, fabrika gibi yatırımlara destek olduğu ancak memlekete kitap getirmenin imkansız olduğundan bahsedilir.

Sfenks Adam ile yazar sanatın siyaset ve toplum hayatı üzerindeki etkilerine değinerek güdümlü sanatın, sanatsal bir değere sahip olmayacağı görüşüne karşı çıkar. Güdümlü sanatın toplumu politize ettiği ve böylece toplumda siyasi bir bilinçlenme yarattığına vurgu yapar.

Çakrazlar romanında Tevhit ve Şadiye sanat ve edebiyatla ilgilenen kimselerdir. Tevhit sürekli olarak güzel bir dünya hayali kurar ve bunun için bir eser yazmak ister. Ancak bir türlü düşündüklerini yapmak için faaliyete geçmez. Ancak şu

sözlerle toplumsal kurtuluşun çözümü için bir reçete sunar: “Hayatın iyileştirilmesi bilimin, tekniğin ilerlemesine, toplumda bir ilerleme şuurunun doğmasına sıkı sıkıya bağlıydı.” (s. 104).

Şadiye ise daha çok resimle ilgilenir. Şadiye girdiği sanat ortamlarının etkisiyle toplumsal sorunların farkına varır ve bu sorunlar için çözüm önerileri arar. Şadiye, sanatın insanı yücelttiğini, toplumun itici bir gücü olduğunu ve toplumsal sorunları ortaya koyarak bunlara çözüm ürettiğini savunur. Sanat, toplumsal değişme ve gelişmeleri tetiklediği için dönüştürücü etkisi olan bir olgudur. Sanat, toplumsal sorunların çözümünde aktif rol almaktadır.

2.1.3. Değerlendirme

1960 - 1970 Dönemi’nde sosyalist gerçekçi anlayışla 31 yazarın toplam 73 romanı tespit edilmiştir. Sosyalist gerçekçi bu romanlardan bazıları sosyalist / komünist propaganda, bazıları Kemalist / sosyalist bir anlayışla, bazıları da sadece toplumsal sorunlara değinmek amacıyla kaleme alınmıştır.

Kemal Tahir, ATÜT merkezinde topladığı fikirleriyle diğer sosyalist gerçekçilerden farklı bakış açıları sunarak birçok konuyu daha farklı yönleriyle işler. Marksizm’i benimsemiş olan yazar, aydınlık gerçekçilik fikriyle birlikte, dışarıdan alınan her türlü sanat, ideoloji ve fikrin ulusal bütünlüğe zarar verdiğini düşünür. Bu sebeple sosyalist gerçekçilerin karşı çıktığı Osmanlı ve hilafet gibi konuları kendince desteklerken, sosyalist gerçekçiler tarafından olumlu gelişme olarak görülen Köy Enstitüleri konusunda da karşıt bir tutum sergiler. Osmanlı Devleti’ni Doğu’nun koruyucusu olarak gören Kemal Tahir, doğu - batı çatışması ekseninde anti - emperyalist fikirleri sebebiyle *Devlet Ana* romanında Osmanlı Devleti’nin kuruluşunu ve genişlemesini ekonomik sebeplere dayandırarak anlatır. Hilafet konusuna Doğu’nun elinde bulundurduğu bir güç olarak yaklaşan yazar, Batı karşısında hilafet kurumunun bir güç olarak bulundurulması gerektiğine inanır. Bu görüşleri sebebiyle sosyalist gerçekçiler tarafından eleştirilen Kemal Tahir, Marksist görüşleri sebebiyle de milliyetçiler tarafından eleştirilerek iki grup arasında sıkışmış bir sanatçıdır.

Atilla İlhan, *Kurtlar Sofrası* romanında Kemalizm ile sosyalizmin birbirine bağlanmasının mümkün olup olmadığını sorar. Yabancı kaynaklı sosyalist hareketlerin Türkiye için bir çıkış yolu sunamayacağını belirten yazar, Mustafa Kemal’in başlattığı inkılap hareketlerinin Türk toplum yapısına daha uygun olduğunu

savunarak ulusalcı bir bakış açısı oluşturur. Attila İlhan'a göre, emperyalizmle mücadele bu ulusalcı yaklaşımla (Avrasyacılık) başarıya ulaşabilir.

Kemal Tahir ve Attila İlhan'ın belirttiği gibi sosyalist gerçekçi bazı sanatçılar dışarıdan alınan sanat, ideoloji ve fikirlerin toplum sorunlarını çözmeye etkili olmadığını savunarak Türkiye'nin şartlarına uygun ulusalcı bir yaklaşımın sorunların çözümü konusunda daha etkili olacağını savunurlar.

Orhan Kemal, romanlarında genellikle toplumsal sorunların temeline inmeye çalışmıştır. Öncelikle sorunları ve bu sorunların kaynağını tespit ederek sorunların çözümü için öneriler sunmuştur. Toplumsal sorunlara Marksist bakış açısıyla yaklaşan yazar, eserlerinde bu bakış açısını sadece ideolojik kaygıyla değil, aynı zamanda sorunların tespiti ve çözümü için kullanmıştır. Bu sebeple Orhan Kemal'in eserlerinde doğrudan ideolojik mesajlar yerine Marksist ideolojinin etkisinde tespit edilen toplumsal sorunlar yer almaktadır.

Fakir Baykurt, Talip Apaydın, Fahri Erdiç, Demirtaş Ceyhun, Hasan Kıyafet ve Nâzım Hikmet romanlarında genellikle çözüm önerisi olarak komünizmi sunmuştur. Komünizmin emeğe dayalı birlik ve beraberlik, kooperatifleşme ve üründen elde edilen kazancın eşit bir şekilde paylaşılması gibi toplumsal eşitliğe dayalı fikirleri yazarların çıkış noktasını oluşturur. Bu yazarlar düz bir kurgu, yalın bir anlatımla romanlarını kaleme almışlar ve ideolojik mesajlarla yüklü romanlarında edebî hassasiyete yeteri kadar özen göstermemişlerdir.

Thompson'un ideolojiyi formüle edişine göre ideolojinin sunumu "genel işleyiş kipleri" ve "sembolik inşa stratejilerinden" meydana gelir. Bu işleyiş kiplerinden biri "taslama"dır. Taslama, "tahakküm ilişkileri, gizlenerek, inkâr edilerek veya örtbas edilerek ya da dikkatler mevcut ilişki veya süreçlerden başka yöne çevrilerek ya da bunlar göz ardı edilerek kurulabilir ve sürdürülebilir." (Thompson, 2013: 80). Taslamamın sembolik inşa stratejilerinden mecazın bir kullanım tekniği olan düzdeğişmece, "bir şeyin vasfını, yan ögesini ya da bağlantılı bir özelliğini temsil eden bir terimin, terimle atıfta bulunulan şey arasında zorunlu olarak bir bağlantı olmaksızın o şeyin kendisine atıfta bulunmak için kullanılmasını içerir" (Thompson, 2013: 81). Aziz Nesin, *Zübük* romanında kendi tezini ön plana çıkarmak yerine karşı düşüncenin tezini ön plana çıkararak farklı bir kurgu ortaya koyar. Böylece düzdeğişmece tekniğinden faydalanan yazar, DP dönemindeki toplumsal bozulmaları

siyaset ile ilişkilendirerek “zübük” tipini yaratır. Bir terim olarak “zübük” üçkâğıtçı, çıkarıcı, dini siyasete alet eden, siyasi ahlaktan yoksun kimseleri karşılar. Zübükzâde İbraam’ın yükselişinin izlendiği romanda, Zübük’ün davranış şekilleri, söylemleri ve fikirleri çevresindekiler tarafından sürekli onaylanır. Bu durum DP döneminde ortaya çıkan yolsuzlukların, ahlaksızlıkların ne kadar doğal karşılandığını gösterir. Toplumsal sorunların temelinde bu doğal karşılanan davranışların yer aldığını gösteren Aziz Nesin, böylece karşısında olduğu ideolojiyi yakından tanıtarak kendi ideolojisini olumlamaya çalışır.

Aynı tekniği Kemal Tahir, *Kelleci Memet* romanında uygulayarak yazarın sözcüsü durumundaki Murat’a kendi ideolojisini açıklama ve savunma fırsatı vermez. Ancak karşı ideolojideki kahramanların olumsuz özelliklerini vererek savundukları ideolojinin bozukluğunu, tutarsızlığını göstermeye çalışır. Thompson’un belirttiği parçalama stratejisinin bir yansıması olarak II. Dünya Savaşı sırasında Alman Nazilerinin tarafını tutan kahramanlar yazar tarafından sürekli olumsuz özellikleri gösterilen kahramanlardır.

Yaman Koray’ın *Deniz Ağacı* romanı 27 Mayıs İhtilalini konu alan romanlardan biridir. Halkçı olan Veli Reis ve emeğiyle kazancını sağlamaya çalışan Ahmet, DP’li Fuat Reis ve oğlu Aziz tarafından ezilmeye çalışılarak DP taraftarlarının meydana getirdiği baskı ortamından bahsedilir. 28 Mayıs 1960 tarihinde sona eren romanda, 27 Mayıs ihtilali Ahmet, Meryem ve Ahmet’in annesi tarafından sevinçle karşılanır. İhtilalle birlikte DP’ye bağlı güçlerin ortadan kalkmış olması bu sevincin asıl sebebini oluşturur.

İncelenen romanlar arasında 1950 - 1960 dönemini konu edinen 26 roman bulunmaktadır. Bu dönemi konu alan romanlarda genellikle DP hükümetinin uygulamaları ve bu uygulamaların toplumsal düzende yarattığı bozulmalara dikkat çekilmiştir. DP’nin dinamik tarım hareketiyle birlikte başlayan süreçte çiftçilere verilen desteklerden yararlananlar genellikle büyük toprak sahipleri olmuştur. Bu toprak sahipleri arkalarındaki siyasi güç sayesinde banka kredilerinin büyük bir miktarını kullanmış ve bu durum küçük toprak sahibi köylülerin verilen desteklerden faydalanmasını ve bu çiftçilerin gelişmesini engellemiştir. Dinamik tarım hareketinin neticesinde başlayan tarımda makineleşme sonucunda köylü ile büyük toprak sahipleri arasında haksız rekabet ortaya çıkmıştır. Ayrıca tarımda makineleşme sonucunda tarımda çalışan topraksız köylüler işlerinden olmuş, köyde başlayan

işsizlik şehre göçü zorunlu hale getirmiştir. Köyden şehre göçle başlayan süreç ardından gecekondulaşma ve işsizlik gibi sorunları getirerek toplumsal yapıdaki bozulmaların artmasına sebep olmuştur.

II. Dünya Savaşı (1939 - 1945) yılları toplam beş romanda konu edilmiştir. Ancak bu romanların çoğunda bu yıllar sadece zaman unsuru açısından kullanılarak savaşın yol açtığı ekonomik sıkıntıların toplum yapısında meydana getirdiği sıkıntılara ve bu sıkıntıların çözümüne odaklanılmıştır. Bu romanlara II. Dünya Savaşı doğrudan konu edilmemiştir. II. Dünya Savaşı'nın tema olarak en fazla yansıdığı roman Kemal Tahir'in *Kelleci Memet* romanı olmuştur. Bu romanda II. Dünya Savaşı, sadece toplumun içinde bulunduğu Alman - Sovyet bölünmesi şeklinde gösterilmiş, savaşın gerçek durumu ve etkisine değinilmemiştir. Ancak yazar, diğer sosyalist gerçekçi romancılarda olduğu gibi SSCB'yi desteklediğini kahramanlar vasıtasıyla okuyucuya yansıtmıştır.

Millî Mücadele (1919 - 1923) dönemi sekiz romanda işlenmiştir. *Kutsal İsyân* ve *Kalpâklılar* romanları Millî Mücadele dönemini belgelere dayanarak anlattıkları için belgesel roman niteliğinde eserlerdir. Bu romanlarda Millî Mücadele'nin hangi şartlarda ve kimlere karşı verildiği açıklamalar, belgeler ve dipnotlarla okuyucuya gösterilir. Millî Mücadele'nin çok zor şartlar altında verildiği, padişah yanlılarının, varlığını kaybetmek istemeyen zenginlerin ve gayrimüslimlerin düşmanla işbirliği yaptığı, geri kalan kesimlerin de bütün zorluklara rağmen Mustafa Kemal etrafında toplanarak Millî Mücadele'ye destek oldukları anlatılır.

İlhan Tarus'un *Hükümet Meydanı* romanı da Millî Mücadele dönemini anlatmakla birlikte özellikle padişah yanlısı dinci grupların faaliyetlerine odaklanır. Millî Mücadele karşıtı bu grupların çıkardığı isyanların dinle bir bağlantısının bulunmadığını belirten yazar, hem işgal kuvvetlerinin hem de dinci grupların sadece kendi çıkarlarının peşinde olduklarını belirtir.

Millî Mücadele konusuna diğer sosyalist gerçekçi sanatçılardan farklı bir yaklaşımda bulunan Kemal Tahir, Millî Mücadele'yi Doğu - Batı çatışması etrafında değerlendirir. Üretim ilişkileri temeline dayanan bu değerlendirmede Doğu yani Osmanlı, üretim ilişkileri açısından ATÜT fikrine yaklaştığı için yüceltilirken Batı, emperyalist tutumu dolayısıyla eleştirilir. Millî Mücadele'yi yönetenler dolayısıyla

kutsal bir hareket olarak gören yazar, aynı hareketi Osmanlı'yı ortadan kaldırdığı gerekçesiyle eleştirerek Millî Mücadele karşıtı bir tavır sergiler.

Batılı emperyalist devletlerin toprak kazanmak amacıyla hareket ederek haksız bir savaş başlatmaları sebebiyle sosyalist gerçekçi sanatçılar, Millî Mücadele'yi emperyalizmle mücadele olarak değerlendirmiş ve eserlerinde de bu şekilde işlemişlerdir. Bu anlayıştan hareketle Millî Mücadele'ye bir kutsiyet atfedilerek başta Mustafa Kemal olmak üzere mücadeleyi yönetenler ve mücadeleye destek verenler yüceltilmiştir. Sosyalist gerçekçi sanatçılar, Millî Mücadele'yi emperyalist saldırılara karşı gösterilen topyekûn bir direnişin sembolü olarak değerlendirmişlerdir.

Bu eserlerde bazı yazarlar ise Mustafa Kemal'in birleştirici gücünü kullanmak ve bu güce katkıda bulunmak amacıyla ortak bir payda yaratmışlardır. Böylece birleştirme metoduyla ideolojilerini bir temel değer olarak sunmuşlardır.

İncelenen romanlarda 1960 sonrasını konu edinen *Bir Filiz Vardı* ve *Sarı İt* olmak üzere iki roman vardır. Bu iki romanda da sendikacılık faaliyetleri dikkat çekmektedir. 1961 Anayasasının sağladığı özgürlük ortamıyla birlikte sendika faaliyetlerine izin verilmesi romanlarda bu konunun işlenmesine sebep olmuşsa da yeteri kadar kullanılan bir konu olmamıştır. Bunun yanı sıra sosyalist gerçekçi sanatçılar 1960 sonrasındaki gelişmelere de eserlerinde yer vermeyerek 27 Mayıs darbesinden sonraki süreci eserlerine yansıtmamışlardır.

İncelenen romanlarda en fazla yer alan iki mekân İstanbul ve Ankara'dır. Bu mekânlar sosyalist gerçekçiler tarafından özellikle ezen - ezilen ilişkisi etrafında değerlendirilmiştir. İstanbul, kapitalizmin hüküm sürdüğü bir merkez olarak ele alınmıştır. Bu sebeple İstanbul insanları ekonomik açıdan sömüren, ahlaki açıdan insanların yozlaşmasına sebep olan ve içine düşen emekçileri bataklığa sürükleyen bir mekân olarak olumsuz özellikleriyle nitelenir.

Ankara ise daha çok yozlaşmış siyasetin yer aldığı, eşrafın Ankara ile olan ilişkileri sayesinde halkı ezmeye çalıştığı bir mekân olarak sunulur. TBMM'nin burada yer almasından ötürü, mebus olarak Ankara'ya giden kim olursa olsun halkın sorunlarını unutarak kendi çıkarlarının ve sefasının derdine düşer. Böylece halka gereken yardımı yapamamasından dolayı Ankara da olumsuz özellikleriyle nitelenir. Ancak Millî Mücadele dönemini konu alan romanlarda Ankara'ya, mücadelenin merkezi olması sebebiyle olumlu bir bakış açısıyla yaklaşılır. Millî Mücadele

romanlarında bir umut ışığı olan Ankara, Millî Mücadele sonrasında Anadolu'yu unutan bir yer olarak da değerlendirilmiştir.

Sosyalist gerçekçi sanatçıların kaleme aldığı romanlarda en fazla işlenen tema ezen - ezilen çatışmasıdır. Toplumdaki pek çok sorunun kaynağı olarak görülen bu çatışmada ezen tarafta maddi, fiziksel ve politik gücü elinde bulunduran, üçkâğıtçılık yapan kişiler karşımıza çıkar. Ezilen taraf ise genellikle yoksul halkın yer aldığı, kendi temel ihtiyaçlarını karşılamak için mücadele vermek zorunda olan kimselerdir. Bunlar, genellikle maruz kaldıkları sömürüye karşı mücadeleye girişme yolunu tercih ederler. Ezen kesim içerisinde yer alanlar kendi çıkarlarını korumak ve daha fazla maddi kazanç sağlamak amacıyla karşı tarafı sömürmeye çalışır. Bu kesim içerisinde yer alanlar genellikle toprak ağası, muhtar, patron, fabrikatör, ortakçı başı, aile bireylerinden biri, jandarma, devlet memurları, hacılar ve hocalardır.

Sınıf atlama temi romanlarda iki şekilde işlenmiştir: Birincisinde, sınıf atlama isteğinde olan kahramanlar bu isteklerine ulaşamamışlardır. İkincisinde ise, sınıf atlama isteğine kavuşan kahramanlar zamanla yozlaşarak içinde buldukları topluma yabancılaşmışlardır. Bu sebeple sınıf atlama gerçekleşse de gerçekleşmese de sonuç başarısız olmuştur. Sosyalist gerçekçi romancılar sınıf bilincinin farkında olarak kendi sınıfına hizmet etmeyi ve bu sayede kendi sınıfının yaşam kalitesini yükseltmeyi amaçlayan tipleri yüceltirken sınıf kendilerini kurtarmak için sınıf atlama gayretindeki tipleri olumsuz niteliklerle donatmışlardır.

Sosyalist gerçekçi romanlarda en sık işlenen temlerden biri de toprak temidir. Toprak bazen köylünün ekmeğini, bazen vatani, bazen de sanayileşmenin ön koşulunu ifade eder. Romanlarda genellikle eleştirilen durum, Osmanlı Devleti'nin yürüttüğü toprak politikasının yansımalarının günümüzde de devam ettiği yönündedir. Osmanlı'nın toprak politikası bazı toprak sahiplerinin fazla güçlenmesine sebep olmuştur. Böylece sermaye birikimi meydana gelerek topraksız köylü daha zor koşullarla mücadele etmek zorunda kalmıştır. Yalnızca Kemal Tahir'in romanlarında toprak temi olumlu bir tutumla yansıtılmıştır. Çünkü Osmanlı'da toprak Allah'ın malıdır. Padişah bu toprağı kiraya veren kâhya görevindedir. Toprağı kiralayıp işleyen köylü bu iş için devlete üründen pay vererek vergisini öder. Bu sebeple Tahir, Osmanlı'da Batı'daki gibi feodal bir yapının oluşmadığını iddia eder. Kemal Tahir dışında kalan diğer sosyalist gerçekçi sanatçılar, Osmanlı toprak politikasını eleştirirler.

Kapitalizmle ilişkili olan kişilerin ortak özelliği maddi kazancın ne şekilde kazanıldığına değil, sadece kazanılmış olmasına odaklanmalarındadır. Bu durum illegal ve ahlaksız kazanç şekillerini destekleyerek toplumdaki manevi değerlerin yıkılmasına sebep olmuştur. Yani sosyalist gerçekçi romanlarda kapitalizmin toplumlar üzerindeki yıkıcı etkisi ahlak temi etrafında işlenmiştir.

Kadın temi etrafında sosyalist gerçekçi romanlarda kadın genellikle gücü elinde bulunduranlar tarafından cinsel bir meta olarak görülmüştür. Kadınlar bazen egemen güçler tarafından zorla bu yola sürüklenirken bazen de ekonomik sebeplere bağlı olarak kötü yola düşürülmüş ve cinsel anlamda sömürülmüşlerdir.

Din ve dine bakış temi sosyalist gerçekçi yazarlar tarafından genellikle olumsuz nitelikleriyle yansıtılan bir temdir. Bu yazarların romanlarında yer alan din adamları genellikle ahlaki açıdan kusurlu, kendi çıkarlarının peşinde, alkolik, düzenbaz kişiler olarak görülür. Dinin siyasete alet edilmesi de eleştirilen noktalardan birini oluşturur. Sosyalist gerçekçi sanatçıların din adamlarına ve dine karşı bu olumsuz tavrının sebebi, halkın manevi duygularının sömürülerek dinin halkı kandırmak için kullanılmasıdır. Bu sebeple sosyalist gerçekçi sanatçılar dini toplumsal bozulmanın sebepleri arasında görmüşlerdir. Ancak *Komünist İmam* ve *Toprak Uyanırsa* romanlarında din adamları olumlu bir şekilde toplumun birlik ve beraberliğine hizmet eden bir unsur olarak ele alınmıştır.

Sosyalist gerçekçi yazarlar kendi ideolojilerinin önündeki bir engel olarak dinî unsurları parçalama yöntemiyle yansıtmışlardır. Bunu yaparken özellikle sembolik inşa stratejilerinden ötekinin sansürlenmesi metodunu kullanmışlardır. Böylece din ve din adamları romanda olumsuz özellikleriyle yer alarak iyi olabilecek yönleri tamamen görmezden gelinmiştir.

Yozlaşma / yabancılaşma temi kişilerde meydana gelen olumsuz değişikliklerin bir yansıması olarak kullanılır. Yozlaşmış kişi özelliği gösteren kahramanlar kendi sınıfına ihanet eden kişiler olarak göze çarpar. Kapitalizmin etki alanının artmasıyla toplumdaki yozlaşmanın artması arasında paralel bir bağ kurularak kapitalizmin kişileri içinde bulunduğu toplumdan kopardığı gösterilir. Romanlarda yozlaşma genellikle ahlaki ve siyasi yozlaşma olarak görülür. Ahlaki açıdan yozlaşan kadın kahramanlar zamanla kendisinden ödünler vererek ya kötü yola düşer ya da giderek yalnızlaşır. Her iki durum da cinsel bir objeye dönüşmeyle

sonuçlanır. Ahlaki açıdan yozlaşan erkek kahramanlar da içinde buldukları topluma ihanet eden, kadınların kötü yola düşmesine sebep olan kişiler olarak karşımıza çıkar. Siyasi yozlaşma ise, daha çok siyasi gücü elinde bulunduran çıkarıcı kişileri veya bu güce ulaşmak isteyenlerin geçirdiği süreci ifade eder. Ahlaki yozlaşma önce bireyin kendisini, siyasi yozlaşma ise doğrudan toplumun tamamını etkileyen bir özellik gösterir. Yozlaşma yaşayan kahramanlar toplumun maddi ve manevi değerlerine uzaklaştıkları için topluma yabancılaşmış kişilere dönüşürler.

Aile ve fakirlik temleri genellikle ekonomik sorunlarla ilişkili olarak işlenen temlerdir. Ekonomik sıkıntılardan kurtulmak isteyen aile bireyleri bunun için bazı arayışlara girer. Bu arayışlar sırasında ya egemen güçler tarafından bastırılırlar ve isteklerine ulaşamazlar ya da ahlaki açıdan yozlaşarak ailenin parçalanmasına yol açarlar. Buradan hareketle yoksul kesimin kapitalist sistemin kısılcısından kurtulamadığı mesajı verilmeye çalışılır.

Göç ve gecekondu temleri genellikle birbiriyle ilişkili temlerdir. Özellikle DP dönemini işleyen köy romanlarında göçe sebep olan en büyük etken dinamik tarım hareketiyle başlayan tarımda makineleşmedir. Topraksız köylü, tarımda makineleşmenin artması sonucu iş bulamaz hale gelir. Bunun üzerine köyden kente göç kaçınılmaz bir sonuçtur. Egemen güçlerin köylü üzerinde kurduğu baskı da köyden kente göçte etkili bir unsurdur.

Köyden kente göç neticesinde şehirlerde gecekondulaşma doğal bir sonuç olarak ortaya çıkar. Yaşam standardının oldukça düşük olduğu gecekondu semtleri genellikle işçilerin, köyden göç edenlerin tercih ettikleri mekânlardır. Fabrikalarda ve gündelik işlerde çalışan işçilerin emeklerinin karşılıklarını alamadıklarının bir göstergesi olarak sunulan gecekondu, işçilerin sosyo - ekonomik durumlarını göstermesi sebebiyle ideolojiyle bağlantılı olarak sunulur.

Sosyalist gerçekçi romanlarda politik güç olumsuz olarak nitelenmiştir. Romanların çoğunda özellikle DP ile iyi ilişkileri bulunan kişiler, bu ilişkileri kendi çıkarları için kullanmış ve egemen gücü temsil etmişlerdir. Bu kişilerin DP ile ilişkileri ideolojik ortaklığa değil, çıkar ortaklığına dayanmaktadır. Politik gücün olumsuz kullanımı özellikle DP iktidarının en fazla eleştirildiği konulardan biri olmuştur.

Komünizmin çözüm önerisi olarak sunulduğu romanlarda genellikle meşrulaştırma yöntemiyle savunulan ideoloji okuyucuya sunulmuştur. Özellikle komünizmin eşitlik, paylaşma ve işbirliği gibi ilkeleri ön plana çıkarılıp romandaki olumlu tipler tarafından savunularak komünizm meşru bir zemine oturtulmaya çalışılmıştır.

2. 2. Milliyetçi Eğilim

1960'lardan itibaren, Türkiye'de ideolojik yelpaze genişlemeye başlamıştır. Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı'nın başından beri edebiyatımızda yer bulan milliyetçi bakış açısı, bu dönem itibarıyla komünizmin ülkemizdeki yayılma faaliyetlerini engelleme ve komünizmi ülkeden atma gayesine dönüşmüştür. Marksist düşünce sistematığının genişlemeye başlamasına tepki olarak milliyetçiliği ön planda tutan gruplar ortaya çıkmaya başlamıştır. Mehmet Narlı'nın belirttiği gibi zaman içerisinde milliyetçi / Türkçü ideoloji, bir taraftan Ziya Gökalp'in Turanî çizgisinde gelişirken, bir taraftan da Selçuklu ve Osmanlı birikimlerinin üzerine kurulan Türk İslam çizgisinde gelişerek, 1960'lardan sonra yeni bir ideolojik olgu olarak Ülkücülük ortaya çıkar. (2007: 151). Birbirinden farklı gibi görünse de milliyetçilik temeline dayanan bu fikirler romanlarda da ortaya çıkmaya başlar. Milliyetçi tavrı çözüm önerisi olarak ortaya konan bu romanlar, millî kültüre dayanan bir bakış açısıyla ele alınmıştır.

1960 - 1970 Dönemi'nde milliyetçi bakış açısına sahip romanların sayısı oldukça azdır. Bu romanlarda genellikle yakın ve uzak tarih, Türkiye dışındaki Türklerin sorunları işlenmiştir.

Milliyetçi fikirler ve bakış açısı romanımızı başlangıcından itibaren büyük ölçüde etkilemiştir. "Cumhuriyet dönemi romanlarındaki bakış açısı, en azından 1940'lara kadar millidir." (Narlı, 2007: 149). Türkçülük adıyla gelişen fikir hareketi romanlarımızda milliyetçi bir bakış açısı oluşmasının temelini oluşturur. Bu temel *Türk Ocağı*, *Halka Doğru*, *Genç Kalemler* gibi dernek ve yayın organları tarafından atılır.

Milliyetçilik, "Maddi ve manevi açılardan millet ve ülkesinin çıkarlarını her şeyin üstünde tutma anlayışı" (TDK, agis, 2018) olarak tanımlanmıştır. Zaman içerisinde gelişim ve değişim gösteren Türk milliyetçiliği, sorunsal olarak ele aldığı konularda farklılıklar göstermeye başlar. Turan ülküsü etrafında şekillenen milliyetçi

bakış açısı, Türk asıllı bütün devletlerin bir bayrak altında birleşerek büyük bir Türk Devleti'nin kurulabileceğini öne sürerken, Selçuklu ve Osmanlı'yı temel alan Türk - İslam düşüncesi de gelişme gösterir. Ayrıca diğer taraftan İslamiyet'ten önceki Türk kahramanları ile bağlantı kurularak kültürel bir bütünlük sağlanmaya çalışılır. Bütün bu fikirler temelde millî kültüre ve bazen de İslam'a dayalı milliyetçi düşünceleri oluştururlar. Hepsinde ortak olan yön ise temelde Türk unsurunu görmeleri ve bu unsurla bağlantılı bütün kurumları korumalarıdır. 1960'larda sol fikir akımlarının etkisini artırması ve komünizmin yayılma tehlikesi gibi endişelerle milliyetçi ideolojinin önceliği komünizmle mücadele olmuştur.

Milliyetçi ideoloji çözüm önerisi olarak öncelikle millî kültürümüze ait bütün unsurların korunmasını ve devamlılığının sağlanmasını sunar. Milliyetçi bakış açısı, kültürel birikimimize ters düşen bütün fikir ve eylemlere kapalıdır. Toplumsal sorunların çözümü için milli birlik ve beraberliği önerir. Bunu da Türklük ve İslam çerçevesi içerisinde gerçekleştirir.

2.2.1. Milliyetçi Sanatçılar ve Romanları

2.2.1.1. Abdullah Ziya Kozanoğlu (1906 - 1966)¹⁰²

Abdullah Ziya Kozanoğlu, ilköğretimini Nişantaşı İttihat ve Terakki Okulu'nda, ortaöğretimini Gazi Osman Paşa Okulu'nda, liseyi Kabataş Lisesi'nde tamamlayarak Mühendis Mekteb-i Âlisi ve Güzel Sanatlar Akademisi'nde yükseköğrenimini tamamlamıştır. Asıl mesleği mimarlık olan yazar, başarılı bir öğrenciliğin yanında atılgan kişiliğiyle de dikkat çekmiş, bir aksiyon adamı olacağını belli etmiştir. Edebiyata şiirle başlayan yazar bunun yanında romanlar yayınlamış, tiyatro ve resim sanatıyla ilgilenmiştir.

***Kızıl Kadırga*¹⁰³**: Kıbrıs'ın Fethi ve İnebahtı Deniz Savaşı gibi tarihi olayların anlatıldığı eserde, büyük Türk korsanlarından ve devlete ihanet etmesine rağmen bir kahraman olarak anılan şahıslardan bahsedilir.

Hâkim bakış açısının etkili olduğu eserde yazar, bu bakış açısının tanıdığı imkânlar içerisinde okuyucuya ek bilgiler sunmuş, gelecekte yaşanacak olaylar hakkında ipucu vermiştir. Böylece romandaki merak unsuru sürekli olarak canlı

¹⁰² Yazar ve eserleri hakkında ayrıntılı bilgi için bk. (Kaya, 2010).

¹⁰³ Roman 1962 yılında Milliyet gazetesinde tefrika edildikten sonra, 1963 yılında romanın ilk baskısı yapılmıştır.

tutulmaya çalışılmıştır. Ayrıca yazar tarafından verilen dipnotlarla ve haritalarla eser, belgesel roman özelliklerine de sahip olmuştur.

Romanın şahıs kadrosu oldukça kalabalıktır. Dönemin önemli devlet adamlarından Sokullu Mehmet Paşa, Lala Mustafa Paşa gibi isimlerle büyük Türk korsanlarından Uluç Ali Reis ve ünlü romancı Cervantes de yardımcı karakterler olarak eserde yer alır.

Romanın başkahramanı Larendeli Cafer'dir. Büyük Türk denizcilerinden Piri Reis ve Sencivanoğlu'nun yeğenidir. Cafer de korsanlık ve denizcilik konusunda oldukça bilgilidir. Ayrıca cesareti ve kuvvetiyle dikkat çeken Cafer, Deli Cafer olarak anılmaktadır. Savaşta ve başarılması güç işlerden yılmayan biridir. Sözü'nün eri olan Cafer, para ve makam peşinde olmayan, sadece ülkesine hizmet etmek isteyen biridir. İdeal bir tip olan Cafer, bütün özellikleriyle bir Türk'te bulunması gereken nitelikleri yansıtır.

Lükres Jagal, en önemli kadın kahramandır. Kızıl Kadırğa'nın kaptanı Viskonti di Jagala'nın kızıdır. Eserde La Vikontes, Dişi Çakal, Bitli Kız gibi isimlerle anılır. Viskonti di Jagala tarafından tam bir korsan gibi yetiştirilmiş olan Lükres Jagal, bu konudaki bilgisini Deli Cafer'le birlikte giriştikleri işlerde gösterir. Romandaki aşk unsuru Cafer ve Lükres Jagal arasında kurulur.

1567 - 1571 yılları arasındaki deniz savaşlarının konu alındığı eserin zamanı, III. Selim dönemine denk gelmektedir. Bu dönemde yapılan deniz savaşlarında Türk korsanlarının başarıları ve sarayda gücü elinde bulunduran şahısların devlete nasıl ihanet ettiği anlatılır. Dönemin önemli devlet adamlarından Sokullu Mehmet Paşa'nın Venedik asıllı olması sebebiyle Venediklileri korumaya çalışması, donanmayı tehlikeye atması ve denizlerdeki başarılarından sonra donanmanın başına bilinçli olarak ehil olmayan kişileri vermesine değinilir. Ayrıca tarihçi olarak bilinen Feridun Bey'in gerçekte yalan yanlış bir tarih yazımıyla Sokullu Mehmet Paşa'yı göklere çıkardığı belirtilir.

Türkçü - Turancı bir anlayışa sahip olan Kozanoğlu, Osmanlı'nın devşirme sistemine karşı olumsuz bir tutuma sahip olduğu için Sokullu gibi dönemin önde gelen devşirmelikten yetişmiş devlet adamlarını kötülemektedir. Tarihi gerçeklere bağlı kaldığını ve eserin nasıl kaleme alındığını ön sözde şöyle açıklar:

Bu kitaplar bir türlü roman olamıyor; tarihin hayallerimi hançerliyen acı gerçekleri karşısında, ister istemez, belgelere sığınmak zorunda kalıyorum.

Okuyucu, bu kitapta, kendilerine okutulmuş, alışageldikleri bilgilere uymayan olaylarla karşılaşacaklar. Bize birer kahraman gibi tanıtılan Sokulluların, Cağaloğlu Sinan Paşaların, tarihçi sanılan *Münşeat - üs - Selâtyın* müellifi Feridun Beyin gerçek yüzlerini tanıyacak (s. 9).

Türk korsanlarından Deli Cafer'in denizlerdeki başarısını anlatan *Kızıl Kadırğa*'nın mekânı konusu itibariyle denizle ilişkili yerlerden meydana gelmektedir. Bu mekânlar; İstanbul, Akdeniz, Akdeniz'in kıyı şehirleri, Akdeniz'deki bazı adalar, Kıbrıs, Rodos, Zenta, Malta, Tunus, Venedik'tir.

Osmanlı'ya karşı olumsuz bir tutum sergileyen Kozanoğlu, bu eserinde de aynı tutumunu devam ettirerek Türk kahramanlarından ve Türk korsanlarından övgüyle söz etmiştir. Saray dalkavuklarına, saray tarihçilerine ve devşirme olan devlet adamlarının devleti satmasına karşı da eleştirel bir yaklaşım sergilemiştir. Böylece milliyetçi bir çizgi oluşturan yazar, okuyucunun karşısına Deli Cafer gibi ideal bir tip çıkararak Türkçü ideolojinin savunuculuğunu da üstlenmiştir.

***Arena Kıraliçesi*¹⁰⁴**: Yazar anlatıcı tarafından hakim bakış açısıyla aktarılan eserde yazar, bakış açısının sunduğu yetkilerle kahramanların sezgilerini ve duygu dünyalarını bilir ve okuyucuya yansıtır. Yazar, anlatıcının yerine geçerek zaman zaman olayların akışını kesip okuyucuya bazı konularda bilgiler verir.

Bakış açısı ve anlatıcının niteliğinden dolayı romanın başkahramanı olan Caberhan canlı bir kahraman tipi olarak eserde yer alır. Caberhan, Uygur Hakanı Arıbasat tarafından Bizans İmparatoru Anastas'a gönderilen elçilerden biridir. Beraberinde getirdiği dört atı ve mesajları Bizans İmparatoruna ulaştırmakla görevlidir. Asya bozkırlarında at ve koyun yetiştiren Caberhan, İstanbul'a geldiğinde gördüğü manzara karşısında şaşırır. Özellikle Bizanslıların her fırsatta insanı aldatması, yaptıkları hileler Caberhan'a anlaşılmaz gelir. Çünkü Asya bozkırlarında böyle hilelere başvurmak alışılmadık bir durumdur. Bunun üzerine yazar Caberhan'ın kahraman özelliklerini ortaya koymaya başlar. O, güçlü, kuvvetli, zorluklar karşısında yılmayan, cesur biridir. Bu özellikleri ile yazar, Türk'ün temel niteliklerini de okuyucuya yansıtmak ister. Bizanslılarla Türkler birbirlerinden farklı yapıya sahiptir.

---

¹⁰⁴ Roman, önce Milliyet gazetesinde tefrika edilmiş, 1964 yılında ise romanın ilk baskısı yapılmıştır.

Türklerin Bizans topraklarına yerleşmesinden sonra Türkler ve Bizanslılar birlikte yaşamaya başladığı için Türklerin Bizansa benzememesi, ahlakî varlığını ve millet bilincini kaybetmemesi yazarın temel mesajlarıdır.

Teodora, romanın en etkili kadın kahramanıdır. Bizans'ın ahlakî çöküntüsü Teodora üzerinden aktarılır. Eserde *Arena Kraliçesi* olarak adlandırılan Teodora, güzelliğiyle ön plana çıkan ve arena yönetimini elinde bulunduran biridir. Her türlü ahlaksızlığı yapmasına karşı, koyu bir Hıristiyan olarak tanıtılır. Her sabah kilise giderek günahlarının affedilmesi için yalvarır. Teodora'nın bu yalvarışları ve Hıristiyanlık içindeki mezheplerin kavgaları Hıristiyanlığın çöküşüne işaret eder.

Bitik Uygur, Caberhan'la birlikte elçi olarak görevlendirilen diğer kişidir. Caberhan'dan daha yaşlı olan Bitik Uygur, tecrübesiyle Caberhan'a yardımcı olmaya çalışır. Sürekli Caberhan'ın yanında yer alarak onu yalnız bırakmaz.

Belizer, gücü ve kuvvetiyle romanın başında karşımıza çıkar. Ancak ilk karşılaşmada Caberhan'a yenilerek, Caberhan'ın savaşçılığını göstermesine imkan tanır. Arena güreş şampiyonu olan Belizer, imparatora hediye edilecek atları çalar. Mavilerin lideri olan Belizer, Bizans İmparatorluğu'nun başkomutanı olmak ister ve romanın sonunda bu mevkiye gelir.

Romanın muhtevasına Bizans İmparatorluğu'nda yaşayanların yoksulluk içerisinde olduğu yansır. Bizans'ta Hıristiyanlığın bozulmaya başlaması da halkın yoksulluğunu tetikler. Çünkü din konusunda imparator ile yoksul halk yan yana gelebilirken, ekonomik anlamda aralarında derin uçurumlar görülür. Bizans'ta devletin şatafatıyla övünen halk, hiçbir gün içine atıldığı sefaletin farkına varamamıştır. Bu sefaletle sebep olanlar yüzyıllar boyunca alkışlanmıştır. “Yoksulluk insanları sonsuz saadetin bulunduğu söylenen cennete doğru sürüyordu” (s. 38). Bu sebeple Bizans'ta bir kavgada şehit olmak isteyen çoktu. Bu, yazarın eleştirdiği bir durumdur. Bizans'taki ekonomik yıkımın ve ahlakî çöküntünün bir ders niteliği taşıdığını savunan yazar, Bizans yönetimindeki aksaklıkların yarattığı olumsuzlukları gözler önüne sererek aslında Bizans İmparatorluğu'nun çöküşünün nedenlerine dikkat çeker.

Hipodromda yapılan yarışlarda yeşiller ve mavilerin oturdukları taraf hep aynıdır. Bu durum romanda şöyle açıklanmıştır:

Sağ tarafı Maviler, sol tarafı Yeşiller seçmişti. Bu, ileride de yüzyıllar, bin yıllar boyu böyle olacak, her halk topluluğunda zengin, aristokrat, toplumda değişiklik istemeyenler sağ tribünlere, yoksul, kimsesiz, parasız, fakir, toplumda yıkıntı isteyen yeni inanç ve düşüncelere ilgi gösterenler sol tribünlere yerleşeceklerdi (s. 78).

Hipodromdaki oturma düzeninin altında yatan ekonomik faktörler hipodromu sağ ve sol gruplar olarak bölerken, yüzyıllar boyunca ideolojik yaklaşımlar da aynı anlayışla hep sağ ve sol gruplar olarak adlandırılmıştır.

Bizans'ın içinde yaşayan Türkler olarak Bizans'tan kalan ahlaksızlıklara, riyalara karşı durmak birlik ve beraberlik içinde yaşamak, yazarın eserinde sunduğu mesajlardır. Çünkü, Bizans'ın çöküntü içinde bulunduğu günlerde Türkistan coğrafyası hem ahlaki açıdan hem de insanların eşitliği açısından daha ileri seviyededir.

Kozanoğlu eserinin girişinde yer alan “Arena Kraliçesi Niçin Yazıldı?” isimli bölümde romanın niçin yazıldığını anlatırken şöyle bir ifade kullanır: “Kuru bir övünme yerine - diğer milletlerin de onurlarıyla oynamadan - tarihteki başarı ve başarısızlıklarımızın içyüzünü açıklamak” (s. 8). Bu sözler yazarın romanda yer verdiği mesajlarla daha anlamlı bir hale gelmektedir.

Kubilay Han'ın Gelini¹⁰⁵: Abdullah Ziya Kozanoğlu'nun bu eseri radyofonik bir roman olarak tasarlanmıştır. Eserin girişinde “Bu eser, Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu için radyofonik roman olarak yazılmış ve günlerce bütün Anadolu'da heyecanla dinlenmiştir.” (s. 3) ifadesi yer almaktadır. Kozanoğlu bu eserinde de büyük Türk milletinin üstünlüğünü vurgulamıştır. Destan ve masala ait unsurları da içerisinde barındıran eserin son bölümü “ Masallar Tatlı Biter” başlığını taşımakta ve eser mutlu sonla bitmektedir.

Eser, kahraman anlatıcı tarafından anlatılmaktadır. Timur Barak Han, romanın hem başkahramanı hem de anlatıcısıdır. Onun duygu ve düşünceleri esere yön vermiştir.

Timur Barak Han, Timur Melek'in torunudur. Argon Han'ın Kubilay Han'a gönderdiği elçidir. Eserde fiziki özelliklerine falza yer verilmese de yakışıklı ve güçlü kuvvetli olduğu hissetirilir. Ayrıca gözü kara, verdiği sözü tutan, güçlükler karşısında yılmayan cesur bir yapısı vardır. Eserdeki ideal Türk tipini karşılamaktadır. Timur

¹⁰⁵ Romanın ilk baskısı 1966 yılında yapılmıştır.

Barak Han bütün bilgi ve silah gücünü “yoksul ve çıplak insanları ezen ve köle diye kullanan hanlar, krallar, sultanlar ve noyanlar elinden kurtarmak için giriştiğimiz bir savaş uğruna” (s. 159) kullandığını ifade eder. Eser; hanların, kralların, sultanların ve noyanların hüküm sürdüğü, Moğol akınlarının hızlandığı 1290’lı yılları konu almasına rağmen, eserde zalim hükümdarlara karşı bir başkaldırı söz konusudur. Timur Barak Han’ın bu kutsal vazifeyle yola çıkması, yazarın milliyetçi bakış açısının yanında toplumcu bir bakış açısına da sahip olduğunu gösterir.

Yazar, okuyuculara Timur Bey aracılığı ile insan haklarının önemini ve savaş karşıtı düşüncelerini aktarmaya çalışır. O din ve ırk ayrımı yapmadan tüm insanlara değer verir. Onun en yakın dostu Ermeni asıllı bir Hıristiyan’dır. (Kaya, 2010: 499).

Hayık Leon, Ermenistan Kralı’nın oğludur. Kubilay Han’ın ordusunda görev almaktadır. Yeni komutan Bay Muci tarafından Kubilay Han’a ulak olarak görevlendirilir. Aynı görevde bulunan Timur Barak Han ile Kubilay Han’a ulaşmak üzere yol alırlar. Böylece birbirlerini yakından tanırlar ve romanın sonuna kadar birbirlerinden ayrılmazlar. Hayık Leon iri yapılı, güçlü kuvvetli biridir. Gelin elbisesi giyerek Kubilay Han’a bir geceliğine gelin olur. Ermeni bir Hıristiyan olan Hayık Leon iyi bir Türk dostudur.

Altın Çiçek, Kubilay Han’ın kızıdır. Argon Han tarafından gelin alınmak üzere istenmiştir. Erkeklerden tiksinen biri olan Altın Çiçek sonunda Timur Barak Han’a âşık olur. Çok güzel bir kız olan Altın Çiçek, ata binişi, silah kullanışı ve cesareti bakımından tam bir erkek gibi yetiştirilmiştir.

Gökçe Baba, Cengiz Han’ın bacanağıdır. Cengiz Han’ın zulmüne uğramış ve Cengiz Han’la girdiği bir savaşta ölmüş olarak bilinir. Olağanüstü özellikler gösteren Gökçe Baba, kendisini tedavi ederek, kendisine yeni bir hayat kurar ve ölümsüzlüğü keşfederek burada cadılar yetiştirir. Bu cadılar ve kurduğu hayat sayesinde kendisine zulmeden Cengiz Han’dan ve tüm soyundan intikam alacağı günü bekler. Gökçe Baba’nın amacı “Toplumdan köleliği ve sultanlığı kaldırmak, insanlara Tanrı’nın verdiği her şeyi eş olarak bölüştürmek. Kümeler arasındaki ayrılığı yok etmek”tir. (s. 179).

Radyofonik roman olarak kaleme alınan eserde, bu özelliğinden dolayı, ayrıntılı tasvirler yer verilmemiştir. Dinleyicinin esere odaklanabilmesi için kısa cümlelerin, zaman ve mekân hususunda daha az ayrıntının yer alması gerekmektedir.

Bu sebeple eser genel itibariyle diyaloglar vasıtasıyla ilerleme sağlamıştır. Bu diyaloglar, kahraman anlatıcının da etkisiyle okuyucunun / dinleyicinin esere daha fazla odaklanmasına imkan tanımıştır.

Eserin muhtevasında ideolojik mesajlar da yer almaktadır. Timur Barak Han ve Gökçe Baba'nın bu hususta bir çatışma içinde olduğu görülür. Timur Barak Han, halkı kendisine zulmeden yöneticilerden kurtamayı amaçlamakta ve bu sebeple bu yöneticileri öldürmeyi planlamaktadır. Gökçe Baba da zulmeden yöneticilere karşıdır. Amacını şu cümlelerle açıklar: "Toplumdan köleliği ve sultanlığı kaldırmak, insanlara Tanrı'nın verdiği her şeyi eş olarak bölüştürmek. Kümeler arasındaki ayrılığı yok etmek" (s. 179). Gökçe Baba'nın hayalindeki yeni düzen, bu sözlerden de anlaşılacağı gibi demokrasi ve sosyalizmi anımsatır. Yazarın ideolojik tutumunun bir sonucu olarak romanın sonunda Gökçe Baba, Timur Barak Han'a yenilir ve Timur Barak Han mutlu sona ulaşır. Timur Barak Han, zalim hükümdarlara karşı olmasına rağmen, bir hükümdar etrafında toplanmış güçlü bir toplum yapısını kabul eder.

2.2.1.2. Feridun Fazıl Tülbentçi (1912 - 1982)¹⁰⁶

Vefa Lisesi'ni ve ardından Yüksek Ticaret Okulu'nu bitiren Tülbentçi, basın hayatına atılarak *Ulus*, *Vatan*, *Cumhuriyet* ve *Hürriyet* gazetelerinde yazarlık yapmıştır. Edebiyata şiirle başlayan Tülbentçi, ardından tarihi romanlar yazmaya başlamıştır. Yazdığı tarihi romanlarda Türk büyüklerinin hayatına ve dönemlerindeki sosyal ve siyasi olaylara yer vermiştir.

Şanlı Kadırgalar¹⁰⁷: Türk denizcilerinin Akdeniz'deki maceralarının anlatıldığı eser, Barbaros Hayrettin Paşa, Turgut Reis ve özellikle Sinan Reis etrafında gelişir. Ünlü Türk denizcilerinden olan Sinan Reis'in Akdeniz'deki başarıları, Turgut Reis'le birlikte Cezayir'i kurtarmak için yaptıkları savaşlar konu edilir.

Romanda hâkim bakış açısına sahip yazar anlatıcı tercih edilmiştir. Böylece yazar, olaylar ve kişiler karşısındaki tutumunu daha net bir şekilde yansıtmaya olanağı kazanmıştır. Yazarın yaklaşımına göre Türk denizcileri adaletli, hoşgörülü, cesur, vatansever kişiler olarak ön plana çıkar. Gayrimüslim olanlar ise; kendilerini Türk denizcilerden üstün görmekle birlikte her daim onlardan çekinen, kahramanlıkları

¹⁰⁶ Yazar ve eserleri hakkında ayrıntılı bilgi için bk. (Molodayev, 2002).

¹⁰⁷ Roman 1963 yılında Cumhuriyet gazetesinde tefrika edildikten sonra, 1964 yılında romanın ilk baskısı yapılmıştır.

sadece lafta olan kişilerdir ve Türk korsanları karşısında her zaman yenilgiye uğramışlardır.

Sinan Reis, forsa olarak bulunduğu Valansiya teknesinden, Aydın Reis'in yardımı ile kurtularak Valansiya'nın hâkimi olur. Böylece güçlenmeye başlayan Sinan Reis, Kral Şarlken'in mektubunu Turgut Reis'e ulaştırarak Cezayir'e yapılacak saldırıyı önlemeye çalışır.

Eserde yer alan gayrimüslim kahramanlardan Barbiano ve Danilo Türklere karşı ılımlı olan, onlarla kader birliği yapan kişilerdir. Bu kişiler, Türklerin özellikle cesaret ve merhametinden etkilenmişlerdir.

Şanlı Kadırgalar'da “Yavuz Sultan Selim zamanında, 1518 - 1520 arası Barbaros Hayrettin Paşa'ya bağlı olarak Sinan Reis'in Akdeniz'deki başarılı denizciliği işlenir... Romanda denizcilik hayatı ön planda tarih ve tarihî şahsiyetler ise geri planda ele alınmıştır” (Kırılmış, 2007: 66). İki yıllık bir vaka zamanına sahip olan romanda, Türk korsanlarının Akdeniz'de en güçlü olduğu dönem anlatılarak, Türk'ün ön plana çıkan özellikleri okuyucuya gösterilmeye çalışılmıştır.

Roman İspanya'da başlar, denizler, Akdeniz'deki adalar ve kıyı kasabaları konu edilerek yine İspanya'da sona erer. Türk denizcilik tarihinden bir kesitin sunulduğu eserde, Türklerin kara hâkimiyetinin yanında denizlerde de söz sahibi olduğu kanıtlanmaya çalışılır.

Yazar, eserinde ideolojik bir çözüm yolu sunmamakla birlikte Türk gücünü ve ahlakını yansıtarak milli duyguları harekete geçiren bir eser meydana getirmiştir.

2.2.1.3. Bekir Büyükarkın (1921 - 1998)¹⁰⁸

Yüksek İktisat ve Ticaret Okulu'nun Banka ve Muhasebe şubesinde mezun olan yazar, 1945'ten 1960'a kadar Anadolu Sigorta ve Türk Ticaret Bankası'nda çalışmıştır. Eserlerinin çoğunu 1960 - 1979 yılları arasında kaleme almıştır. Uzun yıllar Türk tarihi üzerine araştırmalar yapan yazar Türk kültürünün zenginliğini, Türklük şuurunu ve Türk tarihinin derinliğini eserlerinin temel malzemesi olarak kurgulamış ve Türklüğü ön plana çıkaran eserler kaleme almıştır.

*Bir Sel Gibi*¹⁰⁹: Bir avuç vatansverin devleti içine düştüğü müşkül durumdan kurtarmaya çalışması anlatılırken, on yedinci yüzyılda Osmanlı Devleti'nin yirmi beş

---

¹⁰⁸ Yazarın eserleri hakkında ayrıntılı bilgi için bk. (Yılmaz, 2014), (Şireci, 2013).

yıllık bir dönemi sosyal, siyasal ve ekonomik açıdan irdelenmiştir. Osmanlı'nın duraklama dönemi olarak geçen bu dönem devlet otoritesinin bozulduğu, rüşvet ve riyakârlığın arttığı, halkın vergilerle ve zalim yöneticilerle ezildiği bir dönem olarak sunulur.

Hâkim bakış açısının etkili olduğu roman, milliyetçi duyguları yansıtmak, devletin bekası için yapılan bireysel fedakârlıkları göstermek ve Osmanlı Devleti'nin sosyal, kültürel ve ekonomik durumunu açıklamak üzere kaleme alınmıştır. Roman kahramanları milliyetçi bir düşünceyle hareket eden olumlu karakterlerden ve bireysel menfaatlerini devlet çıkarlarının üzerinde tutan olumsuz karakterlerden oluşmaktadır.

Derya Efendi, devletin yüksek dereceli çeşitli memuriyetlerinde bulunan, Dördüncü Murat'ın has adamlarından olan biridir. Ömrü boyunca devlet için çalışmış, çevresindekileri ve oğlu Uluğ'u da bu amaç uğruna yetiştirmiştir. Derya Efendi yolsuzluk yapan, rüşvet alan devlet adamlarının ortadan kaldırılmasında Dördüncü Murat'a en fazla destek olan isimdir.

Derya Efendi'nin çalışanlarıyla birlikte Isparta'daki çiftliğine çekilmesinin ardından Anadolu'daki yolsuzluklar daha yakından görülmeye başlar. Anadolu'da bazı voyvodalar, kadılar, naibler ve beyler halktan zorla usulsüz vergi toplamakta, halka zulüm etmektedirler. Öyle ki zamanla bu haksızlıklara Derya Efendi'nin çiftliği de uğrar. Bunun üzerine çiftliğin düzeni bozulur. Birçok çiftlik sahibi gibi Uluğ Bey ve Cuma da fermanlı ilan edilerek her yerde aranmaya başlanır.

Uluğ Bey, Cuma'dan kılıç kullanmayı, at binmeyi öğrenir. İzzet Çelebi ise Uluğ'u rahle başında eğitir. Böylece eğitim sürecini tamamlayan Uluğ, vatana ve millete hayırlı bir evlat olarak yetiştirilir.

Cuma, Derya Efendi'nin adamlarındandır. Kılıç kullanmayı, at binmeyi iyi beceren, cesur, vatanperver biridir. Derya Efendi'nin emanetleri ve devlet için canını feda etmeye hazırdır. Hiçbir karşılık beklemeden yaptığı devlet hizmetlerinde, yeri gelip fermanlı da sayılsa, muvaffak olmuştur.

Osmanlı Devleti'nin tahtında oturan Dördüncü Murat, devletin gidişatından memnun değildir. Devlet işlerinin rüşvet üzerinden yürümesi, devlete arkasını dayamış zorbaların meydana çıkması, halkın zulüm görmesi Sultan Murat'ı bir atılım yapmaya zorlayan nedenlerdir. Bu atılımla devlet işleyişini yoluna koyan, hak ve

---

¹⁰⁹ Romanın ilk baskısı 1962 yılında yapılmıştır.

hukuk sağlayan Sultan Murat, romanda milliyetçi yönü ağır basan kahramanlar arasında yer alır.

Sultan Murat'tan sonra tahta geçen Sultan İbrahim, kadılar, voyvodalar ve bazı sadrazamlar romandaki olumsuz kahramanları meydana getirirler. Bu kişilerin ortak özellikleri kendi menfaatlerini devlet menfaatlerinden üstün görmek, kendi çıkarları için devlet hazinesini boşaltmak, boşalan hazine sebebiyle halktan zorla para toplamaktır. Bu sebepler Osmanlı toplumunun ahlaki yapısını bozmuştur. Hak ve hukuk esasına göre yönetilen devlet, rüşvet ve iltimas esasına göre yönetilir olmuştur.

Romanın vaka zamanı 1632 - 1657 yılları arasındaki yirmi beş yıllık zaman dilimini kapsamaktadır. Yazar bu yılları seçerek hem Osmanlı Devleti'nin duraklama sebeplerini hem de Osmanlı'yı yıkılışa sürükleyen bazı etkenleri okuyucuya aksettirmeye çalışmıştır.

Romanın ana mekânı İstanbul'dur. Payitahtın burada bulunması dolayısıyla İstanbul, saray ve çevresindeki bozulmaların en yakından izlendiği mekândır. Derya Efendi'nin çiftliğine taşınması ile Isparta ve Anadolu da romandaki diğer mekânlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Böylece, zayıflayan devlet otoritesinin Anadolu'da meydana getirdiği boşluğun olumsuz etkileri gösterilmeye çalışılmıştır.

Anadolu'da zorbalığın baş göstermesine, Derya Efendi'nin Isparta yolculuğunda şahit oluruz. Derya Efendi, Isparta'ya girmek üzereyken iki köylünün haksız yere, beylerbeyinin voyvodası ve kadı naibi tarafından dövüldüğünü görür. Voyvoda ve naip zorla köylülerden vergi almak istemektedirler. Bu durum, bozulan merkezi otoriteyi bazı kişilerin şahsi çıkarları için kullandığını göstermektedir.

Merkezi İstanbul olan ve zamanında destanlar yazan Yeniçeri Ocağı da bir fitne yuvasına dönmüş, burada da kişisel çıkarlar ön plana çıkmaya başlamıştır. Yeniçeri Ocağı, sarayın işlerine karışmaya başlamıştır. Sık sık padişah değiştirerek cülus almak istemesi, yeniçeri sayısının artmasıyla verilen ulufe miktarının da artması, yeniçeri ağalarının fazladan yeniçeri göstererek alınan ulufeleri kendi çıkarları için kullanması zaten bozuk olan Osmanlı ekonomisine yük olmuştur.

Dördüncü Murat, tahtta kaldığı süre boyunca yukarıda bahsedilen bozuklukları düzeltmeye çalışmış ve bunu başarmıştır. Eserde Dördüncü Murat döneminde halkın huzur içinde olduğu ve devlet işlerinin hukuka dayalı bir şekilde işlediği görülmektedir. Ayrıca Dördüncü Murat düzenlediği Revan Seferi ve Bağdat Seferi ile

sınırlarda meydana gelen sorunları ortadan kaldırmış, ordunun eski gücüne kavuşmasını sağlamıştır.

Dördüncü Murat'ın ardından tahta geçen Sultan İbrahim, kendinden önceki düzenin devamını sağlayamamıştır. Rüşvet, eşkıyalık, yolsuzluk yeniden ortaya çıkmış, halkın huzuru bozulmuştur. Devlet adamlarının yanlış yönetimleri neticesinde yönetim zafiyetinin bir sonucu olarak eşkıyalık ortaya çıkmıştır. Bu dönemde eşkıya mert, devlet adamları namert olmuştur.

Milliyetçi bir bakış açısının hâkim olduğu eserde, öncelikle aynı bakış açısına sahip yöneticilerin iş başında bulunduğu dönem, ardından milliyetçilikten uzak yöneticilerin olduğu dönem ve bu dönem içerisinde devleti uçuruma sürükleyen yöneticilerden kurtulma çabaları anlatılır. Devletin işleyişinin bozulmasına, halkın zor durumlara düşmesine sebep, milliyetçilikten uzak kalmış yöneticilerdir. Halkın milliyetçi duyguları taşıdığı ve devletin devamı için elinden geleni yaptığı Cuma'nın şu sözleriyle açıklanır: “Millet iyi milletti, Türklük henüz kaybolmamıştı. Baştaki namussuzlar ve onların hempaları elbet günün birinde temizlenir, iyi günler yaşardı bu vatandaki insanlar!..” (s. 189). Cuma, Uluğ Bey, Derya Efendi, İzzet Çelebi, Dördüncü Murat vd. devlet ve millet için hayatlarını çekinmeden ortaya koyan, hiçbir kişisel menfaat beklemeyen kişilerdir. Türklüğün bilincinde olan bu kişiler, dinî olarak da olgunluğa erişmiş, harama el uzatmayan, hak - hukuk tanıyan bireylerdir. Bu sebeple sadece devleti idare edenlerle değil, bir taraftan da dini kendi çıkarları için kullanmaya çalışan yobazlara karşı da mücadele etmişlerdir.

Devletin başına, kritik memuriyetlere Türklük bilincine sahip kimseler geldiğinde içeride halk huzur içinde yaşamış, dışarıda ise sınır güvenliği korunmuş, dış tehditler geri püskürtülmüştür. Adil bir yönetimle toplum içindeki bozukluklar düzeltilmiştir.

Yazar milliyetçi düşünceden uzaklaşmanın sonuçlarını zaman ve mekân ilişkisi dâhilinde okuyucuya sunarak ideolojik temellere dayanan bir eser meydana getirmeye çalışmıştır.

Son Akın¹¹⁰: “Akıncı Son Nefesini Serhatte Verir” alt başlığını taşıyan romanda, 16. yüzyılın sonu ile 17. yüzyılın başı arasında kalan zaman dilimi ele alınarak, Osmanlı Devleti’nin durumu akıncılar vasıtasıyla aktarılır.

Hâkim bakış açısıyla ele alınan romanda, bu bakış açısının sunduğu fırsatlar değerlendirilerek kahramanların duygu ve düşünce dünyaları okuyucuya açık bir şekilde aktarılır. Romanın başkahramanı akıncı beyi Koca Memil ve Kara Murat’tır. Devletin bütünlüğünü ve halkın huzurunu canları pahasına korumak kahramanların ortak özellikleridir.

Koca Memil, bir akıncı beyi olarak yıllarca serhatlerde görev almış, oğlu Kara Murat’ı yine akınlarda tanımış ve sonrasında öz oğlu olduğunu öğrenmiştir. Koca Memil, sadece dışarıdan gelen düşmanlara karşı değil, aynı zamanda kendi çıkarları için devleti tehlikeye atan, görevini layıkıyla yerine getirmeyen devlet adamlarına ve Allah ile kul arasına girerek kendi ceplerini doldurmaya çalışan softa din adamlarına karşı da mücadele eden biridir. Yazar, Türkçü ve devletçi fikirlerini Koca Memil vasıtasıyla okuyuculara sunmuş, ideal bir tip meydana getirmiştir.

Kara Murat, hem fiziki hem de bilinç anlamında Koca Memil tarafından yetiştirilmiş biridir. Hareket ve düşünceleri ile Koca Memil’in beklentilerinin üstünde bir akıncı olmuştur.

Romanın vaka zamanı 1592 - 1606 yılları arasındadır. Bu yıllar arasında Balkanlarda meydana gelen gelişmeler, Avusturyalılarla yapılan savaşlar ve halkın genel durumu anlatılırken; diğer taraftan namuslu, iş bilir, devletini seven paşa ve beylerin kavuk kavgasına girmiş kişiler tarafından her türlü işten nasıl uzaklaştırıldıkları anlatılmaktadır. Bu sebeplerin Osmanlı Devleti’ni bir felakete doğru sürüklediği eserde şöyle dile getirilir: “Osmanlı İmparatorluğu sallanıyordu; yolundan taşan, bir sel gibi genişleyen imparatorluk şimdi yayıldığı topraklar tarafından emiliyordu!” (s. 134). Bu şartlar içerisinde bile Türkler zaptettikleri ve düşmanla karşılaştıkları yerlerde halkın haklarını korumuş, masuma el sürmemiştir. Ancak gayrimüslimlerin masumlara karşı bir şiddet eğilimi içerisinde olduğu görülmektedir. Yazar böylece Türk ırkını namus, vicdan ve hakkaniyet açısından diğer ırklardan daha üstün bir seviyede olduğunu nitelemeye çalışmıştır.

---

¹¹⁰ Romanın ilk baskısı 1963 yılında yapılmıştır.

Belki Bir Gün¹¹¹: *Son Akın* romanının başkahramanı Koca Memil'in torunu Mehmet'in yaşayışı etrafında 1795 - 1808 yılları arasında Rumeli, İstanbul ve halkın durumu anlatılmaktadır. *Bir Sel Gibi* ve *Son Akın* romanlarında Osmanlı Devleti'nin duraklama dönemine değinen yazar, *Belki Bir Gün* romanında Osmanlı Devleti'nin gerileme dönemine değinir. Yazar Osmanlı Devleti'nin duraklama dönemine girmesinin nedenlerini şöyle ortaya koyar: çıkarıcı devlet adamları, ehil kişilerin iş başına getirilmemesi, padişah çevresinde yer alan menfaat düşkünleri ve halkın dinî duygularını sömüren softalar. Bunlar gerileme döneminde de etkilerini artırarak devam etmişler ve devleti felakete sürüklemişlerdir.

Kocaların Mehmet, *Son Akın* romanının başkahramanları Koca Memil'in torunu, Kara Murat'ın oğludur. Akıncı bir ailenin gelenekleri, terbiyesi, cesareti ve düşüncesiyle yetişen Kocaların Mehmet, olması gereken devlet düzenini hem anlatan hem de bunun için her türlü fedakârlığı yapan biridir. Kocaların Mehmet, Sultan Selim'in devleti kurtarmak için giriştiği Nizam-ı Cedid hareketini desteklemektedir. O da Avrupa'dan alınan bilgilerle devleti ve orduyu düzenlemenin ve güçlü olmanın yollarını aramaktadır. Böylece Kocaların Mehmet, devleti eski gücüne kavuşturmak için sunduğu çözümlerle ve bunun için canını feda etmekten çekinmemesiyle tam anlamıyla milliyetçi bir tiptir. Halkın dinî hislerinin istismar edilmesine karşı olması, bu sebeple softa din adamlarıyla da mücadele etmesi bakımından bağınazlıktan uzak olan bir milliyetçi tutum sergiler.

Eserde sıklıkla gösterildiği gibi, devletin başındaki en büyük tehlike devleti içeriden kemirmeye çalışan kimselerdir. Bunlar bazen devletin kritik noktalarında görev alan ve sadece kendi çıkarlarını düşünen kişiler olabildiği gibi, bazen de en alt kademelerde olup haksız bir şekilde rütbe almaya çalışan kimselerdir. Yazar böylece, yukarıda bahsi geçen kimselerin açtığı deliklerin merkezi otoriteyi zayıflattığını ve bunun da sınır boylarını tehlikeye attığına dikkat çekmeye çalışmaktadır. Devletin birliğini ve bütünlüğünü korumaya çalışan Kocaların Mehmet gibi milli duyarlılığı olan kişiler de birer ideal kahraman olarak sunulmuştur.

---

¹¹¹ Romanın ilk baskısı 1965 yılında yapılmıştır.

*Suların Gölgesinde*¹¹²: Osmanlı Devleti'nin yükselme dönemini konu alan eserde, Kurdoğlu Muslihittin Reis'in maceraları etrafında devletin genel durumu, siyasi ve sosyal olaylar hakkında bilgiler verilir.

Kurdoğlu Muslihittin Reis, babası Kurt Ahmet gibi bir denizci olarak korsanlık yapmaya başlar. Zamanla adını duyurmayı başaran ünlü denizci, Akdeniz'de uzun yıllar hâkimiyetini korur. Kurdoğlu'nun en büyük hayali Rodos'u alarak Osmanlı Devleti'ne hediye etmektir. Rodos'un alınması ile Sen Jan Şövalyeleri'nin yıllardır Ege kıyılarında sürdürdükleri zulümler sona erecek, Akdeniz Osmanlı için güvenli bir hale gelecektir.

Tarihimizdeki önemli şahsiyetlerden biri olan Kurdoğlu Muslihittin Reis, bir Barbaros gibi, Piri Reis gibi ön plana çıkamamıştır. Hem Kurdoğlu Muslihittin Reis'i tanıtmak hem de 1490 - 1523 yılları arasında Osmanlı Devleti'nin siyasi ve sosyal durumunu göstermek amacıyla yazar, milliyetçi duyguların yoğunlukta olduğu bu eseri kaleme almıştır.

Yazar, Kurdoğlu Muslihittin Reis'in dayanak noktasını bulmak için şu soruları sorar: "... düşmanlarını rüyalarında bile terleten, kadınların sevgilisi, fakirin dostu, kuvvetlinin ve âdilinin hayranı Kurdoğlu Muslihittin Reis kimdi? Kinini, coşup taşan duygularını, kuvvet ve cesaretini nereden almıştı?" (s. 13). Bu soruların cevabı Kurdoğlu'nun içindeki vatan sevgisinde, babasına verdiği Rodos'u alma sözünde ve nişanlısının elinden alınmasının kininde saklıdır. Ayrıca yazarın sorduğu bu sorular Osmanlı Devleti'nin genel politikasını da yansıtmaktadır. Buna göre; Osmanlı Devleti, düşmanları tarafından çekinilen, güçsüzü kollayan, adaletle birlikte gelen güce hayran olan bir devlettir. Bunlarla yazar Osmanlı Devleti'nin adaletli, güçlü, haksızlığa karşı duran bir anlayışa sahip olduğu göstermeye çalışmaktadır.

1490 - 1523 yılları arası romanın reel zamanıdır. Bu dönem Osmanlı Devleti'nin gittikçe güçlenmeye başladığı dönemdir. Kurdoğlu ekseninde gelişen eserin mekânı yoğun olarak Akdeniz'dir. Eserde özellikle Akdeniz'e komşu diğer ülkeler, tutumları, saldırıları ve getirdikleri uygulamalar ile adaletten ve insani duygulardan ne kadar uzak oldukları şeklinde gösterilir. Osmanlı Devleti'nin başarısının arkasındaki sır ise öncelikle adalet ve insani tutuma dayanır.

---

¹¹² Roman 1966 yılında Akşam gazetesinde tefrika edildikten sonra, aynı yıl romanın ilk baskısı yapılmıştır.

Eserde, Türk denizcilerinin ve Kurdoğlu'nun denizlerdeki başarılarından söz edilerek, Türk korsanlarının başarılarının ardındaki temel dayanaklarının içlerindeki milliyetçi duygular olduğu sezdirilmeye çalışılır. Bu korsanların hiçbirisi şahsi çıkarlarının peşine düşmemiş, devletin varlığı için hiçbir zorluktan kaçmamışlardır.

Tanyeri¹¹³: Romanda Türklerin birlik ve beraberliğinin bozulduğu Fetret Devri anlatılır. Romanın başında şöyle bir not bulunmaktadır:

Tanyeri, sadece Fatma'nın, Döndü Kız'ın veya Gündoğdu ile Tuğrul Alp'in romanı değildir. Bugünü dünde gösteren, millet ve devlet olmanın anlamını değerlendirmeye çalışan bir eserdir.

Bir devri, XV. yüzyılın başlarını, Türkün birbirine girdiği bir ağı, tamamen tarihî gerçekler içinde yansıtmaya amacı güden bu romanda, bir devletin çöküş nedenlerini izleyeceğinizi ummaktayız (s. 5).

Osmanlı Devleti'nin çöküşünü hazırlayan sebepler, yazarın sözcüsü olarak kurgulanan Gündoğdu tarafından açıklanır. Gündoğdu, küçük yaşında öksüz ve yetim kalmış biridir. Babası serhad boylarının ünlü kahramanı Günhan Bey'dir. Gündoğdu'yu dayısı Hacı Ivaz Paşa yetiştirir. Hem bileğine hem de zekasına kuvvetli biri olan Gündoğdu, zamanı gelince kılıç kuşanmak yerine bilgiye ulaşmayı, Türk'ün bilinmeyen yönlerini açığa çıkararak millete fayda sağlamayı ister.

Gündoğdu'nun her fırsatta tartışığı kişi olan Tuğrul Alp, savaşı kişiliğiyle dikkat çekmektedir. Bu iki kişi, kılıç ve kalemin çekişmesini yansıtmaktadır. Her ikisi de Türk'ün varlığını devam ettirebilmek, devleti bir arada tutabilmek için mücadele vermektedir. Yazar bu çekişmeyi şu cümlelerle Gündoğdu'ya ifade ettirir: "Türk bir şeyi bilmiyordu; kendi değerini. Tevazuu sonsuzdu. Bileğinin kuvvetini özünden fazla tanıyordu. Sadece onunla övünüyordu. Gıdalandığı cevherini, en büyük özünü hiç benimsememiş görünüyordu" (s. 73). Gündoğdu bu sebeple Türk'ün fikrini, sanatını ve töresini ortaya çıkarmayı ve kılıcın kazandığı zaferleri fikir ve düşünce ile sağlamlaştırmayı istemektedir.

Romanın vaka zamanı 1402 - 1421 yılları arasındaki Fetret Devri ve sonrasındaki yıllardır. 1402'de Yıldırım Bayezid'in Timur'a yenilmesiyle başlayan süreç Yıldırım Bayezid'in oğlu elebi Mehmet'in 1413 yılında yeniden Osmanlı'yı toparlamasıyla sona erer. Vaka zamanı içerisinde Osmanlı Devleti'ndeki siyasi

---

¹¹³ Romanın ilk baskısı 1967 yılında yapılmıştır.

çatışmalara ve sosyal olaylara yer verilir. Aslen bir Türk olarak görülen Timur'un Osmanlı'ya savaş açması sonucu Osmanlı Devleti'nin siyasi yapısının bozulması yazarın odak noktasını oluşturur. Böylece zaman unsuru ideolojik bir boyut kazanır. Eserde Yıldırım Bayezid Türk'ü bir araya getirmek için çabalar. Ancak bunda başarılı olamaz. Yazar, bunun nedenini Türk'ün kendi öz bilincinin farkında olmamasına, yabancı düşünce, dil ve sanat akımlarının olumsuz etkisine bağlar.

Çubuk Ovası, Bursa, Akşehir, Toroslar, Sultan Hanı, Sulucakarahöyük, Kırşehir, Konya, Karaman, Söğüt, Amasya, İznik ve Edirne romanda olayların geçtiği mekânlardır. Bu kadar fazla mekâna yer verilmesiyle romanın vaka zamanı içerisinde, imparatorluk coğrafyasının genel durumu hakkında geniş çaplı bilgilere ulaşılr. Gündoğdu bu mekânları gezerken hem bulunduğu bölgedeki Türk sanat eserlerini hem de bölgedeki dinî grupları ortaya çıkarır.

Romanın muhtevasına yansıyan bazı ideolojik mesajlar bulunmaktadır. Dil konusu bunlardan biridir. Osmanlı topraklarında Türkçe'den başka dil konuşulmaması ve halk, bilgin, cahil, hoca, asker, bey, şehirli, köylü herkesin söylenen ve yazılanları anlaması gerektiği fikri üzerinde durulmuştur.

Acem'in, Arab'ın, Bizans'ın fikir, dil ve sanatına Türk'ün ihtiyacı yoktur. Türk kendi fikir, dil ve sanatının farkına varır ve sahip çıkarsa, bunlara gönülden bağlanırsa meydana çıkacak büyük Türk birliğini hiçbir kuvvet yıkamaz. Yazarın fikir, dil ve sanat üzerine verdiği bu mesajlar Türk'ün öz benliğini ortaya çıkarmaya yardımcı olacak unsurlardır. Bu fikirleri sürekli tekrarlayan Gündoğdu karakteri ile ideal milliyetçi düşüncenin çerçevesi çizilmiştir.

Gündoğdu, Simavna Kadısı oğlu Şeyh Bedrettin, Börklüce Mustafa ve Torlak Kemal'le tanışır. Ancak bunların kurguladıkları herkesin eşit olduğu, eşler haricinde her şeyin paylaşıldığı dünya düzeni fikrinden şüphelenir, bunların gerçek niyetlerini kestiremez. Onların birlik olma çağrılarına katılmaz. Şeyh Bedrettin'in sosyalizmi anımsatan düşünceleri Gündoğdu'ya tehlikeli görünür. Zaten romanın ilerleyen bölümlerinde de Şeyh Bedrettin Osmanlı'ya karşı savaş açarak Gündoğdu'nun sezdiği tehlike açıklığa kavuşturulur. Yazar böylece sosyalizm karşısındaki tavrını da ortaya koyar.

Milliyetçi bir bakış açısıyla ele alınan *Tanyeri* romanı, ideolojik mesajların sıklıkla yer aldığı, milliyetçiliğin bütün Türk coğrafyasıyla birlikte düşünüldüğü,

Türk'ün öz benliğinin ortaya çıkarılması ve benimsenmesi gerektiği fikrini savunan bir eserdir. Romanın ve başkahramanın adından hareketle eserde tanyeri şöyle tanımlanmıştır: “Aslında tanyeri bir çizgi, bir yer, belli bir nokta değildi. O bir imandı, yeniden doğuştu, yaşama gücü ve inancıydı” (s. 467). Yazar, Tanyeri ve Gündoğdu isimleri ile aslında devletin yeniden doğuş temini milliyetçi düşünceleriyle simgeleştirmiştir.

***Bozkırda Sabah*¹¹⁴**: İzmir'in işgali ile başlayan Millî Mücadele'nin milliyetçi bir bakış açısıyla yansıtıldığı eserde, özellikle başkahraman Ali ve Gayret Remzi aracılığıyla yazarın görüşleri okuyucuya aktarılır.

Ali, annesi ve üvey babası ile İstanbul'da yaşayan, okumuş biridir. Üvey babasıyla anlaşamaması üzerine İzmir'e amcasının yanına gider. Bu sırada İzmir, Yunan ordusu tarafından işgal edilir. İşgal sırasında Ali'nin amcası öldürülür. Ali, bir Yunan askerinin başını taşla ezer ve bu mücadelenin içerisine böylece girmiş olur. Ali, düşünceleri gereği işgale karşı çıkmasına rağmen, düşman karşısında göğsünü gelecek kadar cesur değildir. Ali, 'vatan tutkusu' sözünü sürekli söylemesine rağmen, kendi başına bir şeyler yapacak cesarete sahip değildir. Yunan askerinin başına taş atması ise, sadece iradesi dışında gelişen bir olaydır. Bu olay dolayısıyla tanıştığı Gayret Remzi ile beraber yol alırken Gayret Remzi, Ali'nin cesaretini güçlendirmek, onu biraz daha düşündürmek ve işgalden kurtuluş yolunda bilinçlendirmek amacıyla sürekli Ali'yle atıştır. Onun olumsuz özelliklerini ortaya çıkarır. Düşmana mermi atarken eli titreyen Ali, böylece Anadolu'dan ayrılarak yeniden İstanbul'a gelir. Bu geri dönüş Ali'nin bilinçlenmesi ve işgal karşısında aktif rol almasına sebep olur. Arkadaşı Fehmi aracılığıyla Kuva-yı Milliye taraftarları arasında çalışmaya başlar. Artık işgali ortadan kaldırmak ve işgalden sonra yapılması gerekenlerle ilgili bazı fikirlere sahip olur. Ali'nin yeniden Anadolu'ya geçişiyle, onu artık asteğmen olarak görürüz. Böylece Ali, işgal karşısında hem cesur hem de bilinçli biri olarak görev yapar.

Gayret Remzi, birçok savaşta yer almış, cepheden cepheye sürüklenmiş ve sonunda ölüm haberinin ailesine bildirilmesiyle hem mal varlığını hem de ailesini kaybetmiş biridir. Asker dönüşü karısını bir başkasıyla yakalaması üzerine her ikisini de öldürmüş ve hapse düşmüştür. Hapishaneden çıkışıyla İzmir'i işgal altında

---

¹¹⁴ Romanın ilk baskısı 1969 yılında yapılmıştır.

bulmuştur. Remzi'nin katıldığı onca savaşın ardından değişen bir şey olmadığını görmesi, kendi adına her şeyini kaybetmesi onu bazı sorgulamalar yapmaya sevk eder. Ona göre savaşın ardından bilinçli bir yönetim sergilenemezse Gayret Remzi'ler hep kaybedecektir. O aradığı bu bilinci, savaş meydanlarından da tanıdığı, Mustafa Kemal'de bulur ve ona inanır. Millî Mücadele yoluna sarf edilen gayretler de eserde “Gayret Remzi” adında sembolleştirilmiştir.

Aktar Sungur Efendi, romandaki padişah yanlısı kişilerden biridir. Yunanlıların padişahın dostu olduğunu, millicilerin ortalığı kızıştırdığını, Mustafa Kemal'in bir hain olduğunu düşünür. Sungur Efendi gibi Anzavur Ahmet, Hamit Çavuş ve Tuzsuz Efe de Millî Mücadele karşıtı tutumlarıyla benzer görüşleri savunarak gayr-i milli bir duruş sergilerler.

Roman, İzmir başta olmak üzere, önce İstanbul ve ardından Anadolu'nun çeşitli mekânlarında geçer. Böylece Millî Mücadele döneminde Anadolu ve İstanbul'un durumu daha net bir şekilde aktarılır. İstanbul, Payitaht şehri olması dolayısıyla Millî Mücadele karşıtı kimselerin yoğunlukta olduğu bir şehir olarak görünse de Millicilerin de gizliden çalışmalarını yürüttüğü bir yerdir. Ancak esas mücadele Anadolu'da yürütülmektedir.

Milliyetçi bir bakış açısının hâkim olduğu eserde, milliyetçi özellikleriyle ön plana çıkan kahramanlar, bir ülkü etrafında bir araya gelip mücadele verirken, padişah taraftarı kahramanlar da daha çok kendi çıkarlarını korumak amacıyla birleşirler ve millicilere karşı mücadele ederler.

Mustafa Kemal, hem Ali hem de Gayret Remzi için dayanak noktasıdır. Çünkü o, Türklüğe yeni bir hayat vermeye çalışmaktadır.

2.2.1.4. Cengiz Dağcı (1920 - 2011)¹¹⁵

Kırım'da doğan yazar, ilköğrenimini Kızıldaş Köyü'nde yaptıktan sonra ortaokulu Akmescit'te bitirmiştir. Ardından Pedagoji Enstitüsü'ne başlayan Dağcı, II. Dünya Savaşı'nın çıkması üzerine Rus ordusuna alınmıştır. Almanlara esir düşen yazar, Almanların bozguna uğraması üzerine esaretten kurtulmuş ve müttefikler tarafına geçmiştir. Ardından mülteci olarak Londra'ya gitmiştir.

---

¹¹⁵ Yazar ve eserleri hakkında ayrıntılı bilgi için bk. (Kocakaplan, 1999), (Şahin, 1992), (Ayık, 2015).

“Romanlarında umumiyetle Kırım Türklerinin 1928’den sonra Sovyet komünist emperyalizminin boyunduruğu altında çektiği acıları dile getirir, bir yurdun gasp edilmesini anlatır” (Kocakaplan, 1999: 5). Kırım’ın hemen hemen çektiği bütün acılara ortak olan yazar, eserlerini milliyetçi bir yaklaşımla ele alarak Kırım Türklerinin kendi topraklarında özgürce yaşayabilmeleri için bazı çözüm önerileri sunmuş ve bir yurdun acısını geniş kitlelere ulaştırmayı amaçlamıştır.

O Topraklar Bizimdi^{116 117}: Romanda, kolhoz sisteminin ve II. Dünya Savaşı’nın etkileriyle Kırım’ın çektiği acılardan bahsedilir. Komünizmin de ciddi bir şekilde eleştirildiği eserde, özellikle Tatar Türklerinin milliyetçi duygularla ayakta durmaya çalışması ve bu sebeple suçlu duruma düşmeleri üzerinde durulur.

Kırımlı yazar Cengiz Dağcı’nın hayatından sunduğu kesitlerden oluşan eser, hâkim bakış açısıyla ele alınmıştır. Böylece yazar, düşüncelerini aktarmak için daha geniş bir ortam yaratmıştır. Kırım’da yaşanan acıları gören ve ruhunda her zaman hisseden Cengiz Dağcı, bu eseriyle Tatar Türklerinin nasıl yok edilmeye çalışıldığını belgelemeye çalışmıştır.

Selim, babası Ruslar tarafından öldürülen bir Tatar Türküdür. Askerliğini yaptıktan sonra kitaplar arasında vakit geçirmeye başlar ve sonunda teknikuma (teknik okula) girer. Burada Komünist Parti’sinin ileri gelenlerinden Panteley Petroviç ile tanışır ve samimiyetleri ilerler. Zamanla komünizme ilgi duymaya başlayan Selim, Petroviç sayesinde partide görev almaya başlar ve Çukurca kolhozunun reisi olur. Komünizm ile vicdanı arasında kalan Selim, önce Çukurcalılara eziyet etse de II Dünya Savaşı’nın başlamasıyla askere gitmesi, savaşı yakından tanınması, hem Rusların hem de Almanların Tatar Türklerine uyguladığı baskılar Selim’i yeniden milliyetçi duygulara iterek aslına dönmesine neden olur.

Reis Bilal, Selim’den önce kolhozun reisliğini yapan bir Tatar Türküdür. Rusların emirlerini yumuşatarak uygulayan, kendi köylülerine yardımcı olamaya çalışan biridir.

---

¹¹⁶ Romanın ilk baskısı 1966 yılında yapılmıştır.

¹¹⁷ Bazı kaynaklarda Cengiz Dağcı’nın 1966 yılında *Kolhozda Hayat* isimli bir eserinin daha yayımlanmış olduğuna dair bilgiler yer almaktadır. 1966 yılında Kağan Kitabevi tarafından yayımlanan baskıda *Kolhozda Hayat* “Birinci Kitap”, *O Topraklar Bizimdi* “İkinci Kitap” olarak adlandırılmış ve tek ciltte toplanmıştır. Yani *Kolhozda Hayat*, *O Topraklar Bizimdi* isimli eserin “Birinci Kitap” olarak nitelenen ilk bölümünün adıdır. (bk. Bozdoğan, 2008: 80).

Berber Hasan, Kızıltaş köyünden Çukurca'ya sürülmüştür. Buraya yerleşerek bir aile kuran Hasan, Ruslara karşı düşmanca duygular beslemektedir. Almanlar Kırım'ı ele geçirince gönüllü olarak Alman ordusunda görev alır ve savaştan sonra Ruslar tarafından kurşuna dizilerek öldürülür.

Kara Mustafa, Ruslara ve kolhoz reisi Selim'e karşı amansız bir düşmanlığı vardır. Bunu her fırsatta dile getirir ve Ruslar tarafından Çukurca'dan sürülür.

Salavat Morcan, Çukurca aşhanesinin görevlisidir. Kendisini tam bir komünist olarak görür. Bu sebeple Çukurcalılara, komünist olmadıkları için, elinden gelen kötülüğü yapmaya çalışır. Almanlar Kırım'a girince Rus ordusunda görev alır.

“Ruslar bu eserde de, karşımıza istilâcı olarak çıkarlar. Emelleri kuvvet yoluyla komünizm ideolojisini yaymak, esaretleri altında yaşayan milletleri, bu fikre râm etmektir. Bunun için kullandıkları tek araç kuvvettir. Bunu bilhassa Kırım Türkleri üzerinde denerler” (Kocakaplan, 1999: 124). Panteley Petroviç, Sergey Vasileviç Kuzmin ve Natalya Vasilyevna eserdeki Rus kahramanlardır. Hemen hepsinin düşüncesi komünizmi bir şekilde bütün Rus topraklarına yaymaktır.

II. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla Almanlar, Rus sınırları içerisine girmeye başlar. Hatta en geç üç ay içinde savaşı kazanacaklarını düşünürler. Böylece romana dahil olan Alman kahramanlar, kendilerini üstün ırk olarak gördükleri için kimseye değer vermezler. Almanlar Kırım'ı alınca geçici bir süre rahatlayan Tatar Türkleri, Almanlar için “Büyük Almanya'nın ideallerine hizmet ettikleri müddetçe kıymetlidirler” (Kocakaplan, 1999: 126).

“Eserin asıl ağırlık noktasını, mekân ve ona duyulan sevgi teşkil eder. Mekân topraktır, köydür, evdir...” (Kocakaplan, 1999: 129). Eserde mekân ideolojik olarak değerlendirilir. Çukurca'nın Tatar Türklerinin kendi toprakları olması, bu topraklarda kendi öz varlıklarını, öz değerlerini, gelenek ve göreneklerini yaşatmak istemeleri Tatar Türklerinin suçlu olmasına sebep olmuştur. Rusların kolhoz sistemiyle asıl olarak Rus olmayan unsurları yok etmeyi amaçlaması mekânı ideolojik bir boyuta taşır. Çünkü Ruslar komünizmi yayma faaliyetleri kapsamında özel mülkiyeti ortadan kaldırmış, Tatarların elindeki toprakları almış ve baskı rejimiyle onları asimile etmeye çalışmıştır.

Eserde komünizm eleştirileri önemli bir yer tutar. Çukurca yedi yıl önce kolhoz olarak kurulmasına rağmen halen tam bir kolhoz disiplini göstermez. Çalışma

saatlerine tam riayet edilmez. Tatarlar gelenek ve göreneklerini, dinî inançlarını ve milliyetçi düşüncelerini devam ettirmeye çalışırlar. Bu durum Komünist Parti yetkililerinin hoşuna gitmez. Bu durumun nasıl kontrol altına alınacağı ve komünizmin yıkıcı gücü Selim'in akıl hocası Panteley Petroviç tarafından vurgulanır. Petroviç'e göre; güç halkta değil, halka komünizmi götürmektedir. Halk önemsiz, cahil bir kütledir. Bu sebeple halka komünizmi benimsetmek için yumruk göstermek gereklidir. Rus halkı komünizmi refah getireceği için değil, ardındaki yıkıcı güçten çekindikleri için kabul etmiştir. “Görüyorsun ki senin halkın gücü sevdiğinden, benim halkım korktuğundan güce teslim oluyor. Halklarımızı bir arada yaşatmamız için komünizmi kuralıyız. Çünkü komünizm gerçek bir güçtür. Rus halkı için” (s. 83 - 84). Petroviç ile Selim arasındaki bu diyalog da komünizmin yıkıcı gücüne başka bir örnek teşkil etmektedir.

Bu yıkıcı gücün Tatar Türkleri için nasıl bir sonuç ortaya çıkaracağını Hasan Berber çok önceden sezerek şöyle der: “Bunlar başka bir şey istiyorlar. Korkunç bir şey... İnsanoğlunun aklından geçmeyecek kadar korkunç bir şey” (s. 91). İşte bu korkunç şey Tatar Türklerini asimile ederek, öldürerek tamamen ortadan kaldırmak niyetidir ki yazarın eserinde dile getirmeye çalıştığı tehlike budur. Yazar, komünizmin yarattığı tehlikeyi ortadan kaldırmak, yeniden aynı tehlikenin baş göstermesini engellemek ve kendi vatanında özgürce yaşamak için sunduğu çözüm ise Türk milliyetçiliğidir. Romanın başında tam bir kopuş örneği sergileyen ama kesinlikle mutlu olamayan Selim'in milliyetçi tutum ve davranışlara dönmesi, yazarın sunduğu çıkış yolunun bir yansımasıdır.

Dönüş¹¹⁸: Romanda, “çerçeve vaka içine yerleştirilmiş bir iç vaka mevcuttur” (Bozdoğan, 2008: 81). Romanın merkezini oluşturan iç vakanın zamanı 1910 - 1930 yılları arasındadır. Romanın ana mekânı Gurzuf'dur. Gurzuf'ta yaşayan Alimcan ailesinin üyelerinden olan Niyazi, romanın hem başkahramanı hem de anlatıcısıdır.

Niyazi, babasını ve annesini çok küçük yaşta kaybetmiştir. Babası milliyetçi düşünceleri sebebiyle bir Rus polisini bıçaklaması üzerine öldürülmüştür. Alimcan ailesi genel olarak devletle barışık olmayan bir ailedir. Niyazi, iyi bir eğitim görmüş Petersburg'da başladığı hukuk eğitimini biraz gecikmeli olsa da tamamlamıştır. İsmail Gaspıralı'nın ve *Tercüman* gazetesinin fikirlerini benimseyen Niyazi, Kırım

---

¹¹⁸ Romanın bazı kısımları *Varlık* dergisinde müstakil hikâyeler olarak yayımlandıktan sonra, 1968 yılında romanın ilk baskısı yapılmıştır (bk. Bozdoğan, 2008: 81).

Tatarları'nın bilinçlenmesi gerektiğini savunur. Bunun için Tatarca'nın öğrenilmesi ve kendilerine has eserlerin okunması ile Kırım Tatarları'nın daha özgür bir hayat sürebileceklerini düşünür. Milliyetçi bir duruş sergileyen Niyazi için okumak ve bilinçlenmek yapılması gereken en önemli milliyetçi hareketlerin başında gelmektedir.

Veli, Niyazi'nin arkadaşıdır. Veli de Niyazi gibi milliyetçi bir duruş sergilemesine rağmen sık sık Niyazi'yle tartışır. Çünkü Veli, gerçek milliyetçiliğin üretmek olduğuna inanır. Toprakla uğraşarak geçimini sağlayan Veli, kendi yaşantısı doğrultusunda bir milliyetçilik düşüncesi ortaya koyar.

Rusların askere çağırması üzerine intihar eden Veli de eğitimine zamanında devam edemediği için sefalet düşen Niyazi de Kırım Türkleri'nin rahata kavuşması için fikirler üretirler. Ancak her ikisi de bu fikirleri hayata geçirmekte başarılı olamaz.

Mekân bağlamında özellikle Gurzuf, Kırım Türklerinin uğradığı baskıları ve acıları yansıtan bir özelliktedir. Savaştan önce insanları mutlu olan Gurzuf'un tek derdi topraklarının işlenmesiyken, savaştan sonra Gurzuf aynı olmasına rağmen insanlar değişmiştir. Komünist Parti'nin etkinliğini artırması üzerine yetişmiş bir birey olan Niyazi kendi memleketinde dışlanmış, tehlikeli görülmüş ve iş bulamamıştır.

Tercüman gazetesi ile Kırım'da “dilde, fikirde, işte birlik” sloganıyla Türkçülük hareketinin etkisinde yazılmış eserde Niyazi, bu fikirlerin savunucusu ve yayıcısı durumundadır.

***Genç Temuçin*¹¹⁹**: Yesügey Bahadır'ın Yulun Eke'den olan oğlu Temuçin, kızıl bir çul ile doğar ve dünyaya geldikten sonra kızıl çul göz kamaştırıcı bir parlaklıkla parlar Bu efsanevi doğuş, Temuçin'in büyük bir lider ve savaşçı olacağına işarettir. Temuçin'in çocukluk ve gençlik yıllarının anlatıldığı eserde onun Cengiz Han olma yolunda ilerlemesi anlatılır.

Romanın vaka zamanı 1150 - 1200 yılları arasındadır. Bu yıllarda Türk boyları kendi aralarında hâkimiyet mücadelesi vermektedirler. Türk boylarının birbirleri ile ve Çin'le olan mücadeleleri önlerindeki en büyük engeldir. Yazar, Türklerin bu durumdan kurtulması için bütün Türklerin birleşmesi gerektiğine inanır. Bu sebeple

---

¹¹⁹ Romanın ilk baskısı 1969 yılında yapılmıştır.

efsanevi bir doğuşla Temuçin etki alanını artırarak etrafında büyük savaşçıları toplamaya başlar.

Türk milleti ancak, tek bir kuvvet olarak toplanıp hareket ederek refaha kavuşabilir. Çin baskısından kurtulmanın tek çaresi budur. Bu düşünceler etrafında bir öneri sunan Cengiz Dağcı, uzun yıllar altında ezildiği Rus zulmünün sebeplerini de yine bu birliğin kurulamamasına bağlayarak, Türk'ün ancak birlik içinde ve bilinçli hareket ederek kendisini kurtaracağını göstermeye çalışır.

Badem Dalına Asılı Bebekler¹²⁰: Romanın başkahramanı Haluk, sandığın dibinde bulunduğu fotoğraftan yola çıkarak geçmişe döner ve kendi doğumundan başlayarak ömrünün ilk on üç yılını anlatmaya başlar. Romanda yaşanan sosyal değişimler, Kırım'ın kolhozlaşma süreci ve anlatıcının kişisel duyguları anlatılır.

Haluk, berberlikten şirket sahipliğine yükselen bir babanın oğludur. Ekonomik olarak pek sıkıntı çekmeden büyür. Çevresindekilerin birer birer ölmesi Haluk'un kişiliğinde yaralar açar. Özellikle Tomak amcasının badem ağacına kendisini asarak intihar etmesi Haluk'u fazlasıyla etkiler. Romanın anlatıcısı olan Haluk, toprakla uğraşan köy insanları arasında büyümüştür.

Ancak on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında, hele yüzyılın sonlarına doğru memleketin ekonomik gelişmesi ve yanı başlarında şehir burjuvazisiyle çatışmalar onları eski kalıplarından çıkmaya, kılıklarını değiştirmeye ve yeni hayata ayak uydurmaya zorluyordu (s. 31 - 32).

Sovyet yönetiminin Yeni Ekonomi Politikası (NEP) ve ardından bu politikanın kolhoz sistemini getirmesi toprakla geçinen vatandaşlar için, özellikle de Kırım Tatarları için, çok büyük yıkımlar meydana getirmiştir. Haluk'un huzursuz bir çocuk olmasının altında yatan neden memleketteki ekonomik huzursuzluk ve vatandaşların topraklarında özgür olmamalarıdır.

NEP'in çökmeye başlamasıyla özel teşebbüsler yasaklanmış, halkın elinden mülkiyet hakkı alınmıştır. Bu gelişmelerle birlikte Yeni Topkaya Şirketi'nin üyelerinden olan Haluk'un babası da ülkeyi terk etmek zorunda kalmış ve Haluk'a şöyle veda etmiştir:

---

¹²⁰ Romanın bazı kısımları *Varlık* dergisinde müstakil hikâye olarak yayımlandıktan sonra, 1970 yılında ilk baskısı yapılmıştır. (bk. Bozdoğan, 2008: 82)

Onlar bize kendi insanlarını gördükleri gözlerle bakmıyorlar. Tarihin en karanlık köşelerinde buldukları yasalarla bizi idare etmek istiyorlar. Silah ve güç onlarda. Tarihin kapkaranlık bataklıklarından kazıp çıkarttıkları yasalar altında yaşarız. Ama kendi topraklarımız üstünde yaşamak şartıyla. Bunu anlamalı ve bilmeliler... Yoksa... (s. 108)

Köylülerin elinden tarlalarının alınacağı haberinin duyulmasıyla köyde huzursuzluk daha da artmaya başlar. Yazar burada Sovyetlerin sadece köylülerin topraklarını almak veya köylülere sadece komünizmi zorla kabul ettirmek istemediklerini özellikle belirtir. Sevgil, “Bundan böyle zengin kişi kalmayacak dünyada. Öldürecekler işçiler tüm zenginleri... Fakirler kaloş ayakkabı giyecekler” (s. 40) diyerek komünizmi savunmasına rağmen, Sevgil de roman boyunca huzuru bulamamıştır. Sovyetlerin Kırım Tatarları üzerinde izlediği politikanın sadece komünizmi yayma politikası olmadığı, bunun bir esaret, bir yok ediş politikası olduğunu yazar sıklıkla hissettirir. Kırım Tatarlarından komünizmi yaymak için çalışanlar da diğerleriyle birlikte sürgüne gönderilmiştir. Yazar bütün bu sürecin sonunu şöyle açıklar: “Başımızdan tırnağımıza kadar kızıl olsak bile yaşatmayacaklar bizi bu topraklar üstünde. Onlar bizim canlarımızı istiyorlar!” (s. 141). Aynı acıların içinden gelen Cengiz Dağcı, bu eserinde yine komünizmin topluluklar üzerindeki yıkıcı gücünü bir kere daha göstererek, Kırım Tatarları’nın yaşadıkları acıları, esaret hayatını, özgürlüklerinin ve hatta hayatlarının yok oluşunu dile getirir. Komünizmin olumsuzluklarını yansıttığı eseri milliyetçi bir bakış açısıyla ele alınmış olmasına rağmen, yazar bu eserinde doğrudan bir çözüm önerisinde bulunmamıştır.

2.2.1.5. Münevver Ayaşlı (1906 - 1999)¹²¹

Anı, roman, hikâye, inceleme ve deneme türlerinde eserler veren Ayaşlı, aynı zamanda çeşitli gazete ve dergilerde de yazarlık yapmıştır. Eserlerinin birçoğunu gazete ve dergilerde tefrika etmiş ya da burada yayınladığı yazıları derleyerek hazırlamıştır. Aynı zamanda resim, heykel ve plastik sanatlara da meraklı olan bir sanatçısıdır. Ayaşlı’ya göre “Sanat güzeli görmeli, güzeli aksettirmeli, güzelliğin yayılmasını sağlamalıdır.” (Yıldız, 2009: 52). Toplumsal faydaya önem veren yazar “eserleriyle halkı ve özellikle gençleri bilgilendirmek, aydınlatmak gibi bir vazifeyi yüklenmiştir.” (Yıldız, 2009: 52).

---

¹²¹ Yazar ve eserleri hakkında ayrıntılı bilgi için bk. (Yıldız, 2009).

*Pertev Bey'in Üç Kızı*¹²² / *Pertev Bey'in İki Kızı*¹²³: Münevver Ayaşlı'nın *Pertev Bey'in Üç Kızı*, *Pertev Bey'in İki Kızı* ve *Pertev Bey'in Torunları* isimli romanları, nehir roman özelliği gösteren eserlerdir. Bu eserlerde Ayaşlı, Osmanlı'nın çöküşünden Cumhuriyet'in kurulmasına, çok partili hayata geçişten 1968 olaylarına kadar geçen sürede toplumdaki sosyal ve siyasi değişimleri yansıtır. Milliyetçi - muhafazakâr bir anlayışla hazırlanan eser, Osmanlı'nın her bakımdan günümüze göre daha Avrupalı, daha kültürlü ve daha iyi olduğunu ispat etmeye çalışır.

Hâkim bakış açısının tercih edildiği eserde, yazar tarafından olayların akışı içerisinde günün şartlarını değerlendiren veya mevcut durumu eleştiren bölümler yer alır. Bakış açısının tanıdığı bu olanaktan yararlanan yazar, bu bölümlerde genellikle siyasi eleştirilerini sıralar.

Pertev Bey, Harbiye'yi bitirdikten sonra öğrenimini Almanya'da tamamlayarak erkânıharp olmuştur. Prusya ordusunda zabıtlık yapmıştır. At, av, köpek, güzel araba, güzel koşum gibi pek çok şeye meraklı olan ayrıca iyi giyinmesini seven biridir.

Pertev Bey'in eşi Azize Hanım, üç nesilden beri Fransız ve İngiliz kültürü ile yetişmiş bir ailenin kızıdır. Hem Pertev Bey'in hem de kendisinin etkisiyle kızlarını da aynı kültürle yetiştirmeye çalışmıştır.

Selmin, ailenin en büyük kızıdır. Güzelliğiyle dikkat çeken Selmin, ileri düzeyde yabancı dil bilen ve piyano çalan kültürlü biridir. Yaşadığı bütün olumsuzluklara rağmen Osmanlı ruhunu bozmayan, yaşadığı metres hayatından kurtulan ve ardından dine yönelerek kendi iç huzurunu bulan biridir.

Berrin, Pertev Bey'in ortanca kızıdır. Selmin gibi büyüleyici bir güzelliği yoktur. Fakat zeki ve irade sahibi biridir. Liseyi bitirdikten sonra hem çalışmış hem okumuş ve doktor olmuştur. Ailenin reisliğini üstlenerek ailenin her geçen gün hızlanan düşüşünün önüne geçmeye çalışmıştır.

Nermin, ailenin en küçük kızıdır. Diğer iki kardeşine nazaran ailenin imkânlarından yeteri kadar faydalanamayan tek kişidir. O da ablası Selmin gibi güzelliğiyle ön plana çıkan biridir. Karşısına çıkan ilk kısmeti kabul ederek refaha

¹²² Roman 16 Kasım 1966 - 15 Mart 1967 tarihleri arasında "Yeni İstanbul" gazetesinde tefrika edildikten sonra, 1968 yılında romanın ilk baskısı yapılmıştır.

¹²³ Roman 15 Kasım 1968 - 1 Ocak 1969 tarihleri arasında "Babıalide Sabah" gazetesinde tefrika edildikten sonra, 1969 yılında romanın ilk baskısı yapılmıştır.

kavuşmuştur. Zaten bu teklifi kabul etmesindeki en önemli etken kocasının geleceği parlak zengin biri olmasıdır.

Muammer, Nermin'in kocasıdır. Aslen Yozgatlı olan Muammer, Ankara'da yetişmiş ve Ankara'nın zihniyetini taşıyan biridir. CHP sayesinde Maliye Bakanlığı'na kadar yükselmiştir. Romanda şahıslar arasındaki temel çatışmayı Muammer ve Pertev Bey ailesi oluşturur. Pertev Bey ailesi Muammer için "Yeni Türk" lakabını kullanır. Çünkü Muammer kültürü, hayata bakış açısı ve sahip olduğu ideoloji açısından Pertev Bey ailesinin tam tersidir. Azize Hanım'a göre Muammer'in evi tam bir uyumsuzluk, zevksizlik abidesidir. Her şey yeni ve Avrupaî olmasına rağmen ruhsuzdur.

Nehir roman serisinin ilk iki romanı olan *Pertev Bey'in Üç Kızı* ve *Pertev Bey'in İki Kızı* romanlarında vaka zamanı 1912 - 1959 yılları arasındadır. Geniş bir zaman dilimini kapsayan bu romanlarda Osmanlı'nın çöküşünden Cumhuriyet'in ilanına ve 1960 darbesinin hemen öncesine gelinir. Yazar bu geniş zaman içerisinde Osmanlı'ya ait hususları överken, Cumhuriyet'le birlikte gelen bazı konuları da eleştirir. Roman boyunca zamanın ilerlemesinde genellikle siyasi olaylar rol oynar. Yazar bir zamana ait vakayı bitirirken veya yeni bir vakaya başlarken öncelikle o zamana ait, eleştirebileceği nitelikte, bazı siyasi olaylardan bahseder.

Romanda İstanbul ve Ankara olmak üzere iki ana mekân yer almaktadır. İstanbul, İmparatorluğun başkenti olması, Osmanlı kültür ve geleneklerinin devam etmesi gibi özellikleri bakımından yazarın övgü dolu bakışlarına mazhar olurken; Ankara Osmanlı'ya başkaldırması, Osmanlı'nın siyasi varlığını sonlandırması ve taşra olması sebebiyle yazar tarafından eleştirilerin hedefi olur. İstanbul ve Ankara çatışmasının küçük bir örneği de Azize Hanım'ın evi ve Muammer'in evi etrafında verilir. Azize Hanım, sürekli daha küçük bir eve taşınarak yaşamaya devam etmesine rağmen Osmanlı kültürünün varlığını korumaya çalışır. O bir gecekonduya bile olsa ruhuna işleyen zarif kültürü yaşatmasını bilir. Yozgatlı Muammer ise sürekli daha büyük evlere, konaklara geçmesine rağmen zevksizliğini her an yansıtır. Azize Hanım'ın evinde piyanolar çalınırken, Muammer'in evinde sürekli briç ve bezik oynanır.

Osmanlı İmparatorluğu'nda olduğu gibi Pertev Bey'in evinde de her ırktan ve dinden kimseler bulunmaktadır. Sadece Pertev Bey ve ailesi Türk, evin çalışanları ise

çeşitli millet ve dine mensup kimselerdir. Bu imparatorluğun doğal bir sonucu olduğu için abes kaçmamaktadır. Buna karşın yazar, Türk Ocakları'nı, Ziya Gökalp'in fikirlerini sakat ve yanlış bir yol olarak değerlendirir. Çünkü bu gibi milliyetçi fikirleri dile getirmek imparatorluk için makul değildir. Yazar bu konuda şunları söyler: “İşte böylece koca cânım imparatorluk ‘Misak-ı Milli’ye kadar düşer, yani sarydan konağa, konaktan eve, evden gecekonduya...” (s. 12). Yazarın bahsettiği bu düşüş Petev Bey ailesinin yaşadığı düşüştür ve bu durum Osmanlı'nın çökmesi, yıkılışı ve yeni kurulan düzen boyunca romanda adım adım görülür.

Yazar, tahttan indirilen padişahların, Balkan Harbi'nin sorumlusu olarak İttihat ve Terakki'yi görür. I. Dünya Savaşı'nın ekonomik etkilerinin görülmeye başlandığı günlerde İttihat ve Terakki mensupları ekonomik olarak refah içindedir. Hatta belediyelerin kedi, köpek zehirlenmeye başlamaları da İttihat ve Terakki'nin memlekete getirdiği bir marifettir.

Eserde, Büyük Taarruz'la kazanılan zafer dine de dayandırarak muhafazakar bir tutumu sergilenir. Yazarın bu tutumu şu satırlarda dile getirilir:

Bu zafer milli olduğu kadar da diniydi, bütün âlem-i İslam'ın kalbi Anadolu için çarpıyor, dudakları Anadolu için dua ile kıpırdıyordu. Mustafa Kemal Paşa'nın yanlarında daima sarıklılar vardı ve ilk milli meclis azalarının çoğu sarıklı idi (s. 89).

Büyük Taarruz'a olumlu yaklaşan yazar, Mustafa Kemal'in yaptığı inkılaplara karşı ise olumsuz bir tavır takınır. Harf inkılabının milleti geçmişinden kopardığını söyleyerek “Harf inkılabı; koca Türk çınarını yıkmış, onu mantar gibi köksüz hale getirmişti” (s. 135) der.

Tekke ve Zaviyelerin kapatılması da yazarın eleştirdiği noktalardan biridir. Şenlik Dede'ye gitmeleri üzerine “Diriye kafi değildi, ölüye de kilit vuruyorlardı CHP Türkiye'sinde” (s. 145) diyerek CHP yönetimi eleştirilir.

Yazara göre, Ankara'nın başarılı olamamasının nedeni “bütün mevkilerin ve memuriyetlerin, velhasıl her işin verildiği kimselere, bu işlerin, bu memuriyetlerin, bu mevkilerin, pek ağır ve büyük gelmesinden ve hiçbir kimsenin layıkıyla bir işin altından kalkamamasıdır” (s. 157). Yani yönetimdeki liyakatsizlik ülkeyi perişan eylemektedir.

İki dünya savaşı arasında Avrupa refah içinde yaşarken Türkiye'nin çektiği sıkıntı, Lozan Antlaşması'nda Musul petrollerinin kaybedilmesi ve gerekli olan dış yardımın alınamamasıdır. Bu durumun müsebbibi olarak CHP yönetimi eleştirilir.

Soyadı Kanunu, Devletçilik anlayışı ve Varlık Vergisi olayları da CHP'nin başarısız yönetiminin bir sonucu ve eleştirisi olarak sunulur.

“...bütün bu kabuslu çalkantılara rağmen bütün mümin gönüller, Türk milletinin sürüklendiği çıkmazdan kurtularak daha zinde ve heyecanlı olarak ‘Türklüğüne’ ve ‘Müslümanlığına’ döneceğine ait ümidin kıvılcımını taşıyordu...” (s. 307). Bu cümlelerle eserini birtiren yazar, ülkenin kurtuluşu için Türklüğü ve Müslümanlığı ön plana çıkarır. Ancak yazarın savunduğu Türkçülük bilinen anlamıyla bir milliyetçilik değildir. Daha çok Osmanlılık fikrine yaklaşan yazar, ırkçılığı yok sayarak kültürel bir milliyetçilik anlayışı ortaya koyar. Bu milliyetçilik fikrini ise İslamcılıkla destekleyerek memleket için bir çözüm reçetesi sunar. Ancak yazar, İslamcılık olarak Osmanlı döneminde saray etrafında etkili olan Mevleviliği yansıtmış ve elit bir anlayışa yaklaşmıştır.

Eserde özellikle vaka zamanlarının ve mekânların seçiminde ideolojik bakış açısı etkili olmuştur. Bu roman kişileri arasındaki çatışma ve yazarın vaka akışı arasında verdiği bilgilerle de desteklenerek ideoloji eserde doğrudan yansıtılmıştır.

2.2.1.6. Emine Işınsu (1938 - 2021)¹²⁴

Yazarın annesi tanınmış şair ve yazarlarımızdan Halide Nusret Zorlutuna, babası emekli tümgeneral Aziz Vecihi Zorlutuna'dır. İlkokulda başladığı yazı hayatını devam ettirerek, dergicilik çalışmalarına da okul yıllarında başlar. *Töre* dergisini çıkarır. Şiir, hikâye, roman, tiyatro ve deneme türlerinde eserler verir. “Elhamdülillah Türk milliyetçisiyim. Dün de Türk milliyetçisiydim, bugün de” (Kökdemir, 1995: 11) diyen yazar, eserlerinde bu milliyetçi tavrını yansıtmaya çalışırken hoşgörüsünden de taviz vermemeye dikkat eder. İslam inancı ve tassavufî düşünce hemen her eserine yansıyan bir başka özelliktir.

*Azap Toprakları*¹²⁵: “Batı Trakya Türklerinin, maruz kaldıkları baskı, zulüm ve cinayetler karşısında hayata ve vatanlarına tutunma çabasını konu edin[en]” (Bozdoğan, 2008: 116) roman, hakim bakış açısıyla anlatılırken zaman zaman roman

¹²⁴ Yazar ve eserleri hakkında ayrıntılı bilgi için bk. (Kökdemir, 1995), (Karakeçi, 2017).

¹²⁵ Romanın ilk baskısı 1969 yılında yapılmıştır.

kahramanlarından Mehmet vasıtasıyla kahraman anlatıcının bakış açısı da dikkatlere sunulur. Kahraman anlatıcının devreye girdiği bölümlerde genellikle Batı Trakya Türklerinin maruz kaldığı baskı ve zulümler dile getirilir.

Romanın başkahramanı Bekir, kendisini her açıdan geliştiren, Türklüğünün bilincinde olan ve bu bilinci çevresine de aşılacak isteyen biridir. Kaptan Dedesi'nden dinlediği kahramanlık hikâyeleri ve savaş anlarıyla büyüyen Bekir, Ak Hoca'nın da katkılarıyla bilinçli bir kişi olarak karşımıza çıkar. Yunan zulmüne karşı hem fiziksel hem de bilinç olarak kendisini geliştirmeye çalışır. Köylünün güvendiği bir isim olan Bekir, kişiliğiyle düşmanları tarafından da dürüst biri olarak görülür.

Mehmet, romanın kahraman anlatıcısıdır. Bekir'in yakın arkadaşı olan Mehmet, Bekir sayesinde bilinç düzeyini geliştirmeye çalışır. Türklüğünün farkında olarak Bekir'in yanında yer alır. Ancak karısının ısrarlarına dayanamamaya Türkiye'ye göçer. Bu göç sayesinde Batı Trakya'da yaşanan acıları dışarıya duyurmaya çalışır.

Selim, Bekir'in yakın arkadaşlarından biridir. Bekir'e her konuda güvenir ve onu bir akıl hocası olarak görür. Bekir'le fikir birliği yaparak köylülerini ve Batı Trakya Türklerini içinde buldukları insanlık dışı durumdan kurtarmaya çalışır.

Hristo, Rum uyruklu olmasına rağmen Türkleri destekleyen, Bekir'in arkadaşlarından biridir. Zamanında İzmir'de yaşamış ancak mübadele ile birlikte Batı Trakya'ya geçmek zorunda kalmıştır. Yeniden İzmir'e gideceği günlerin hayalini kurar. Türklerin nasıl olsa Batı Trakya'yı ele geçireceğini düşünür.

Yaşlı bir kişi olan Ak Hoca, köyün eski imamıdır. Köyün kanaat önderidir. Türklük ve Müslümanlık bilincini canlı tutmaya çalışır. Köyün yeni imamı Kazım Hoca ile çatışma unsuru oluşturur. Ak Hoca Türklük bilincini yaymaya çalışırken, Kazım Hoca dar sınırlar içinde kalmış Müslümanlığıyla, istemeden de olsa, Yunanlıların düşüncelerine destek olur. Bu çatışmayla yazar, okumanın önemine gönderme yapar. Ak Hoca tarihten, günümüzden bahsederek kendi tezini savunurken, Kazım Hoca sadece Kur'an-ı Kerim'in yeterli olacağını savunur ve Yunanlıların dinî hoşgörü altında sundukları propagandaların farkına varamaz.

Romanda zaman bazı geriye dönüşlerle birlikte, kronolojik olarak ilerler. Ancak zamanın kronolojik ilerlemesinde saat, gün, ay, yıl gibi hususlar belirtilmez.

Bunun yerine birey ve toplum psikolojisini etkileyen olaylar kullanılır. Şu satırlar buna bir örnektir:

Köyde önemli olaylar, hep böyle hatırlanırdı zati, dedi. Jandarma Hristo'nun, Kamil'in başını odunla yardığı gün! Yoergios'un, Ahmet'i döve döve sakat bıraktığı gün! Müfettiş Dimitritis'in köye geldiğı gün! Niko'nun, Aydın Bey'i bayılttığı gün! Ben de babamı sürdükleri gün, gelmişim dünyaya (s. 19).

Böylece zaman unsurundan da yararlanarak Batı Trakya'da Türklere uygulanan zulüm her fırsatta dile getirilir.

Romanın ana mekânı Batı Trakya'da yer alan Gümölcine'ye bağılı Susurköy'dür. "Azap Toprakları'nda mekân, üzerinde yaşanan bir yer olmanın çok ötesinde 'anlam üretme, insan varoluşunun bir parçası olma, hatırlama işlevine sahip olma' gibi işlevler üstlenir" (Karakeçi, 2017: 30). Böylece mekân, Türklere gördükleri zulmü ve bu zulme rağmen Türklük ve Müslümanlık davalarından vazgeçmeyenleri hatırlatan bir özellik gösterir. Eserde, Batı Trakya'daki zulmün sembolik mekânı olarak köy karakolu gösterilir. Bu karakol Yunan komutanları tarafından yönetilmekte ve Türkleri asimile etmek, yok etmek için çalışmaktadır. Köydeki huzursuzluğun kaynağı bu mekândır.

Roman "Bu; Batı Trakya'da yaşayan ve her dakika kan kusan insanların hikâyesidir. O insanlar yerle gök arasında yalnızdır, kaderlerini yaşarlar..." (s. 7) cümlesiyle başlar. Balkan Savaşı'nda Türklerin içinde bulunduğu durum şöyle tasvir edilir: "Yıl 1912 - 1913! Analar başlarını soktukları koltuklarda, bebeklerin sesi duyulmasın diye, üzerlerine abanıyorlar, beraberce boğuluyorlardı. Batı Trakya'da Türkler şaşkın, perişan ve yalnız!" (s. 37). Yazar, Batı Trakya'da başlayan bu perişan halin sebebini orduyu idare eden subayların disiplinden yoksun, kabiliyetsiz ve politikaya bulaşmış olmalarına bağlar. Böylece Batı Trakya Anadolu'dan kopar. Ardından Yunan zulmüyle asimile çalışmaları başlar. Ancak Türklük bilincini yok etmek zannedildiğı kadar kolay olmaz. Yunan, Batı Trakya'daki Türk Birliğı'ni bozmak için Müslümanlığı kendi emellerine alet eder. "Yunan baktı ki, Bu din oldukça, bizlerin Yunan olmasına imkan yok. Dile hükmediyor, adım attığına hükmediyor ama Müslümanlığı silip atamıyor. O halde düşmanımı kendi silahı ile vurayım dedi. " (s. 69). Hüsnü Yusuf ve Hafız Reşat gibi Türk olup da Yunan'a hizmet edenler bu fikri ortaya atmışlardır. Yazar buradan sonra Kemalizmi tanımlamaya çalışarak Mehmet'e şunları söyler: " Biz, orada Türklüğünü

unutmayana Kemalist deriz. Bu Hüsni Yusuf gibi olanlara, onları tutanlara Anti - Kemalist deriz" (s. 70). Yani yazar, Kemalistliğe sol eğilimli bir fraksiyon olarak değil, Türklüğünün bilincinde ve hizmetinde olma anlayışıyla yaklaşır.

Balkan müttefiklerinin ise, dünkü efendilerinin çocuklarına ettikleri işkence korkunç; köyleri yakıyorlar, tazelere, dullara, yetmişlik ihtiyarlara tecavüz ediyorlar. Sonra da et parçaları üstünde hora tepiyorlar (...) Irzlarına geçtikleri masumların edep yerlerine barut dolduruyorlar. Cinsî sapıklık alıp yürüyor. Yunanlılar, Kur'an-ı Kerim'e buladıkları necasetlerini, süngü zoruyla Türk köylülerine yalattıyorlar. (s. 38)

Balkan Savaşları sırasında bu ifadelerle anlatılmaya başlanan Yunan zulmü, daha sonrasında da artarak devam eder. Batı Trakya'dan göçen Mehmet'in anlatılarından hareketle yaşanan vahşeti göstermek isteyen yazar, Türklük ve Müslümanlık bilinciyle yaşanan acılara ortak olur. Milliyetçi bir duyarlılıkla kurgulanan eser, ideolojik bir bakış açısına sahip olsa da, ideolojik yönlendirmeler ikinci plana atılmış ve yaşanan acıları dile getirmek amaçlanmıştır.

2.2.1.7. Mehmet Niyazi (Özdemir) (1942 - 2018)¹²⁶

Adapazarı'nda doğan Mehmet Niyazi, Haydarpaşa Lisesi'ni bitirdikten sonra İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesine kaydolar. Üniversite yıllarında tanıştığı Marmara Kıraathanesi onun düşünce dünyasının şekillenmesinde son derece önemli rol oynar. Üniversite hayatı boyunca öğrenci derneklerinde ve federasyonlarında aktif rol alır. Milli Türk Talebe Birliği başkanlığı yapar. Milliyetçi düşünceye sahip arkadaşları ile birlikte Ötüken Yayınevi'ni kurar. Hukuk Fakültesinden mezun olduktan sonra Almanya'da Bonn Morburg üniversitesi'nde doktorasını tamamlar. Araştırmayı seven yazar, romanlarını da aynı araştırmalar neticesinde kaleme almıştır. Edebiyat anlayışını görece yazma üzerine kurmuş ve hayalden uzak durmuştur.

***Varolmak Kavgası*¹²⁷**: İmam Hatip mezunu, milliyetçi bir gencin idealizmini yaşatmaya çalışmasının "Varolmak Kavgası" olarak adlandırıldığı eserde, bu kavga ideal bir nesil yaratma düşüncesinin mücadelesi olarak yansıtılmıştır. Vaka zamanına göre kanunlarla başkahramanın faaliyetlerinin çelişkisi bu varoluş mücadelesinin bir kavga olarak adlandırılmasına sebep olmuştur.

¹²⁶ Yazar ve eserleri hakkında ayrıntılı bilgi için bk. (Çelik, 2003), (Dinç, 2014).

¹²⁷ Romanın ilk baskısı 1969 yılında yapılmıştır.

Varolmak Kavgası romanında vaka hakim bakış açısı ve üçüncü şahıs anlatıcısıyla aktarılmıştır. Ancak yazarın sözcüsü konumunda bulunan Murat'ın bakış açısı da eserde etkili olmuştur. Her iki bakış açısının da etkisiyle okuyucu olaylara hem yakından hem de uzaktan bakabilme fırsatı bulmuştur. Böylece yazar, ortaya attığı düşüncelerin doğruluğunu okuyucuya iki farklı şekilde sunma imkanı bulmuştur.

Romanın başkahramanı olan Murat, babasını küçük yaşta kaybetmiş, annesi ile birlikte Tepeköy'de yaşamaktadır. Başarılı bir öğrenci olan Murat, babasının da vasiyeti üzerine öğrenimine devam eder. Önce İstanbul İmam Hatip Okulu'nu daha sonra da İslam Enstitüsü'nü bitirerek öğretmen olur. Özellikle İslam Enstitüsü'nde okurken çeşitli fakültelerden, aynı düşünceleri paylaştığı arkadaşlarıyla biraraya gelerek fikir alışverişinde bulunurlar ve ideal bir nesil yetiştirmek için bir altyapı sağlarlar. Ahlaklı, çalışkan ve azimli bir genç olan Murat; dinine bağlı, tarihini bilen ve tarihten ders çıkarabilen, kültürel yozlaşmaya karşı bir tutum sergileyerek çeresindekileri de bu şekilde yetiştirmeye çalışan biridir. O zannedildiği gibi "karanlık zihniyet" in bir parçası değildir. Hatta ortaya attığı idealizmle memlekete yeni bir ışık tutacağını düşünür. Yazarın sözcüsü konumunda da bulunan Murat, tıpkı Mehmet Niyazi gibi, din temeline oturmayan tarih anlayışının hatalı olacağı görüşünü savunur. "Murat, 'Hakk'a kulluğu, halka hizmet' olarak telakki eder. Vatanın ve milletin huzur ve refaha ulaşması için madde ve manayı birlikte yürütmeye çalışır" (Çelik, 2003: 13).

Zaptiye Ahmet, Murat'ın İslam Enstitüsü'nde okurken tanıştığı dostlarından. Murat'la aynı idealin peşinde olan, atılgan ve sözünü sakınmayan birisidir. Her zaman Murat'ın en yakın destekçilerinden biri olmuştur.

Seyit, Murat'ın İslam Enstitüsü'nden arkadaşıdır. Diyanet İşleri Başkanlığı'nda çalışır. Murat'ın yakın dostlarından.

Aslan, Murat'ın dostlarından biridir. Aynı ülkünün peşindedirler. Kaymakam olarak Mut, Kars ve Mardin'de çalışır. Öğretmenlikten atıldıktan sonra Murat'ın Kars'ın Damlapınar Köyü'ne gelmesine sebep olan kişidir.

Milli Eğitim müfettişi, Emniyet Müdürü Cemal Bey, Tahsildar ve Savcı dönemin aydınlarını temsil eden kişilerdir. Ön yargılı olmaları, dini yobazlık olarak görmeleri ve olaylara ideolojik olarak yaklaşmaları bu kişilerin ortak özellikleridir.

Romanda yaklaşık on dokuz yıllık bir zaman dilimi yer almaktadır. Genellikle kronolojik olarak ilerleyen zamanda bazı geri dönüşler mevcuttur. Bu on dokuz yıllık süreçte en fazla zaman Murat'ın İstanbul'daki öğrencilik yıllarına ve Damlapınar'daki faaliyetlerine ayrılmıştır. Romanda vaka zamanı tam olarak belirtilmemekle birlikte zamanın 1950'li ve 1960'lı yıllar arasında olduğu söylenebilir. Murat'ın faaliyetlerinin suç teşkil etmesi, zaman unsuruna ideolojik bir boyut kazandırmıştır.

Tepeköy, İstanbul, Konya, Ankara ve Damlapınar romandaki başlıca mekânlardır. Bu mekânlardan İstanbul, Murat'ın düşünce evrenini oluşturması bakımından önemlidir. Murat sahip olduğu idealist kişiliği burada kazanır. Kazandığı bu kişiliğin faaliyete dökülmesi ise Damlapınar'da ortaya çıkar. Romandaki olay örgüsünün şekillenmesi ile mekân arasında sıkı bir bağ vardır. Murat idealist kişiliği sayesinde, temasta bulunduğu her mekânda kişiler üzerinde derin izler bırakır. Damlapınar'daki sosyal hayatı kökünden sarsarak bu mekânda değişiklikler meydana getirir. Bu değişikliklerin temelinde halkın dinî bilgisinin, dine olan ilginin artması gelir. Bunun ardından caminin ve okulun onarılması, halkın arasındaki kavgaların sükunete uğraması, köprünün yapılması, geçim kaynaklarının geliştirilmeye çalışılması gibi somut adımlar atılır. Mekânda maneviyattan alınan güçle maddi değişimler yapılmaya çalışılır. Girdiği her mekâna tesir eden Murat, cezaevinde de bazı değişikliklerin oluşmasını sağlar. Onun koğuşunda zamanla esrar, kumar gibi faaliyetler son bulurken namaz kılanların sayısı gittikçe çoğalır. Dinî sohbetlerine burada da devam eder ve her geçen gün dinleyici kitlesi artar. Sadece sohbeti ve davranışlarıyla birçok kimseyi çevresine toplamayı başarır. Mekânlar, yazarın fikirlerinin nasıl uygulanacağını göstermesi bakımından oldukça önemli ideolojik ipuçları barındırır.

Romanın muhtevasında İmam Hatiplilerin ahlakî özellikleri sıklıkla vurgulanır. Bunun yanında kendi kültürel değerlerimiz varlığımızın temeli olarak nitelenir. Memleket olarak ilerlemenin formülü şöyle verilir: “Özde bulunan şahsiyet kültürle beslenerek genişliğine çıkarılmalı, teknik ve bilgi ile donatılmalıydı” (s. 92). Ancak böyle bir ilerlemeyle hayalindeki dünyaya ulaşabileceğini tasarlayan Murat açların, dilencilerin olmadığı bir dünya, ilaç alamadığı için çocukların ölmediği bir dünya, kurallarla düzenlenmiş merhametli bir toplum, insanca yaşama şartlarını sağlayabilecek iş sahaları, sermayeden sömürünün atıldığı bir dünya, suistimal ve soygunculuğa bulaşmayan sermaye birikimi, bütün sınır boyları hayır çiftlikleri haline

getirilmiş bir dünya hayali kurar. Bu hayalini gerçekleştirmek için çevresindekileri kendi idealizmi doğrultusunda bilinçlendirmeye çalışır. Böylece yeni bir nesil ortaya çıkarmak için varolmak kavgasını sonuna kadar sürdürür.

2.2.2. Milliyetçi Romanlarda Başlıca Temalar

2.2.2.1. İdealize Etme / Yüceltme

Kızıl Kadırga romanında ideal bir tip olan Larendeli Cafer, bütün özellikleriyle bir Türk'te bulunması gereken nitelikleri yansıtır. Cafer, denizcilik ve korsanlık konusunda bilgili, savaştan ve başarılması güç işlerden yılmayan, sözünün eri, cesareti ve kuvvetiyle dikkat çeken biridir. Büyük Türk denizcilerinden Piri Reis ve Sencivanoğlu'nun yeğeni olan Cafer, roman boyunca bu büyüklere layık olmaya çalışır.

Arena Kraliçesi romanında Caberhan; güçlü, cesur, sözünün eri ve zorluklarla mücadele edebilen biri olarak idealize edilir. Yazar, Caberhan'ın özellikleri ve davranışıyla Türk'ün temel niteliklerini okuyucuya yansıtır.

Kubilay Han'ın Gelini romanında Timur Barak Han, ideal tip olarak sunulur. Timur Barak Han yakışıklı, güçlü, gözü kara, sözünün eri, cesur biri olarak tanıtılır. Amacı yoksul halkı ezen krallar, sultanlar, hanlar, noyanlar elinden halkı kurtarmaktır. Aynı amacı güden Gökçe Baba'dan farklı olan tarafı ise, Timur Barak Han, halkın güçlü ve adaletli bir hükümdar etrafında toplanması gerektiğini düşünmesidir. Bu yönüyle Gökçe Baba'nın sosyalist fikirlerinden ayrılır.

Şanlı Kadırgalar romanında Türk denizcileri adaletli, hoşgörülü, cesur, vatansever kişiler olarak ön plana çıkar. Gayrimüslim olanlar ise; kendilerini Türk denizcilerden üstün görmekle birlikte her daim onlardan çekinen, kahramanlıkları sadece lafta olan kişilerdir ve Türk korsanları karşısında her zaman yenilgiye uğramışlardır. Romanda Türk korsanlar güçleri ve ahlaklarıyla idealize edilerek okuyucunun milli duyguları harekete geçirilir. Ayrıca Türklerin kara hâkimiyetinin yanında deniz hâkimiyetinde de sahip oldukları üstün yetenekler aktarılır.

Bir Sel Gibi romanında Derya Efendi, Uluğ Bey, Cuma, İzzet Çelebi, Dördüncü Murat gibi kahramanlar devletin varlığını ve birliğini korumaya çalışan kişiler olarak yer alır. Türklüğün ve Müslümanlığın bilincinde olan bu kişiler romanda idealize edilen kahramanlardır.

Son Akın romanında Koca Memil ve Kara Murat, devletin bütünlüğünü ve halkın huzurunu canları pahasına koruyan ideal tiplerdir. Koca Memil; düşmanla, kendi çıkarları için devleti tehlikeye atanlarla, softa din adamlarıyla mücadele eden biridir. Koca Memil ve Kara Murat'ın mücadele ettiği kişiler devletin gelişmesindeki en büyük engellerdir. Koca Memil ve Kara Murat'ı harekete geçiren güç, onlardaki Türklük ve Müslümanlık şuurudur.

Belki Bir Gün romanında Kocaların Mehmet'in düşünce ve davranışlarıyla ideal Türk tipi sunulmuştur. Kocaların Mehmet akıncı bir ailenin gelenekleriyle yetişen, güçlü, cesur, ahlaklı biridir. Milli duyarlılığı yüksek olan Kocaların Mehmet, devletin eski gücüne kavuşması için çabalayan, fikirleriyle yol gösteren biridir.

Suların Gölgesinde romanında Kurdoğlu Muslihittin Reis etrafında Türk korsanlarının başarıları anlatılır. Türk korsanlarının ve Kurdoğlu Muslihittin Reis'in başarılarının ardındaki kaynak olarak içlerindeki milliyetçi duygular gösterilir. Bu korsanların hiçbirisi şahsi çıkarlarının peşine düşmemiş, devletin varlığı için hiçbir zorluktan kaçmamışlardır.

Tanyeri romanında Gündoğdu ve Tuğrul Alp ile ideal tipler meydana getirilir. Gündoğdu, Türk'ün kendi öz bilincini, dil ve sanatını bilmesi gerektiğini düşünür ve roman boyunca Türk'ün bu öz değerlerinden bahseder. Tuğrul Alp ise, savaşçı kişiliğiyle dikkat çeken iyi silah kullanan ve at binen biridir. Her ikisinin de amacı Türk'ün varlığını devam ettirmek ve devleti yıkılmaktan korumaktır. Tuğrul Alp'in savaşçılığıyla kazandığı başarılar Gündoğdu'nun bilgisiyile birleştiği zaman kalıcı olabilir. Yazar bu iki ideal tiplerle Türk'ün bilek gücü yanında bilgisini de kullanmasıyla beklenen ideal Türk tipinin ortaya çıkacağını göstermeye çalışır.

Dönüş romanında iki farklı ideal tip sunulur. Niyazi hukuk eğitimi almış, Gaspıralı'nın fikirlerini benimsemiş biri olarak Tatarca'nın öğrenilmesini ve kendilerine has eserlerin bilinmesini destekler. Okumayla kazanılacak olan milliyetçi bilincin Tatarları kurtarabileceğine inanır. Niyazi'nin yakın arkadaşı Veli ise, kendi yaşantısı doğrultusunda bir milliyetçilik düşüncesi ortaya koyarak üretmenin gerçek milliyetçilik olduğuna inanır. İdeal milliyetçilik anlayışının bu iki farklı tipin birleşmesinden ortaya çıkacağı savunulur.

Azap Toprakları romanında Bekir, Türklüğünün bilincinde biri olarak bu bilinci çevresindekilere de yaymak ve Batı Trakya Türklerini içinde bulunduğu Yunan

zulümden kurtarmak ister. Hem dostları hem de düşmanları tarafından dürüst biri olarak tanınır. Mehmet, Bekir sayesinde Türklük bilincine kavuşur ve Yunan zulmünü Türkiye'ye duyurmaya çalışır. Selim, Mehmet'le fikir birliğine ulaşmış biri olarak Mehmet'le birlikte Batı Trakya Türklerini içinde buldukları insanlık dışı durumdan kurtarmaya çalışır. Köyün eski imamı Ak Hoca da Türklük ve Müslümanlık bilincine ulaşmış ideal bir yol göstericidir. Köyün kanaat önderi olarak vazife görür. Romanda Türk olmanın bilincine varmanın, Türk'ün öz değerlerine sahip çıkmanın Türklüğün varlığı, birliği ve selameti için ön koşul olduğu mesajı verilir.

Varolmak Kavgası romanında Murat dinine bağlı, tarihini bilen ve tarihten ders çıkarabilen, kültürel yozlaşmaya karşı ahlaklı ve çalışkan biri olarak çevresindekileri bilinçlendirmeye çalışan biridir. Murat, önce İmam Hatip Lisesi'ni ardından da İslam Enstitüsü'nü bitirerek öğretmen olmuştur. Dinî hassasiyetlerin yobazlık olarak nitelendirildiği bir dönemde Murat, ortaya attığı idealizmle memlekete yeni bir ışık tutacağını düşünür. Dinî ve milli duygular etrafında oluşturduğu düşünce dünyasıyla daha iyi bir dünyanın hayalini kurar ve bu hayali gerçekleştirmek için yılmadan çalışır. Murat'a göre dini temellere dayanmayan milliyetçilik kurtuluş için yeterli değildir. Dinden gelen manevi güçle maddi imkanların bir araya gelmesiyle ideal düzenin kurulabileceği inancını taşımaktadır.

2.2.2.2. Türk Kültürü ve Devlet Fikri

Arena Kraliçesi romanında Bizans'ın çöküntü içerisinde bulunduğu günlerde Türkistan coğrafyasının ahlak ve eşitlik açısından Bizans'tan daha ileri seviyede olduğu ileri sürülür. Türklerin ardındaki başarıların birlik, beraberlik ve saygıya dayandığı belirtilerek Caberhan ve Yitik Uygur ile Türklere has özellikler yansıtılır. Böylece Türklerin ideal devlet düzenine sahip oldukları gösterilir.

Kubilay Han'ın Gelini romanında Timur Barak Han ve Gökçe Baba iki farklı toplum fikri ortaya atar. Her ikisi de halkı ezen krallardan, sultanlardan, Noyanlardan kurtulmuş ve köleliğin olmadığı bir toplum ister. Bunun yanında Gökçe Baba, kümeler arasındaki ayrılığı yok etme fikriyle birlikte hükümdarsız bir toplum düzeni düşünerek sosyalizmden anarşizme doğru bir geçiş gösterir. Timur Barak Han ise, toplumdaki köleliği kaldırmak istemekle birlikte güçlü bir hükümdar etrafında toplanma fikrine sahiptir. Romanın sonunda Gökçe Baba'nın Timur Barak Han'a

yenilmesiyle ideal toplum düzenine dair Timur Barak Han'ın görüşlerinin desteklendiği görülür.

Belki Bir Gün romanında Kocaların Mehmet, gerileme döneminde olan Osmanlı Devleti'nin eski gücüne ulaşabilmesi için fikirler sunar. Nizam-ı Cedid hareketini destekleyen Kocaların Mehmet, Avrupa'dan alınan bilgilerle devlet ve ordunun güçlendirilmesi gerektiğine inanır. Avrupa'nın tekniği ile Türk'ün manevi değerleri bir araya getirilerek Osmanlı'nın eski gücüne kavuşabileceğini düşünür. Halkın dinî duygularını sömürenlerle de mücadele eden Kocaların Mehmet, doğru dinî bilgilerle ve milliyetçi bir yaklaşımla Osmanlı'nın daha güçlü olacağı inancını taşır.

Tanyeri romanında bütün Türklerin bir bayrak altında toplanması fikri vardır. Milliyetçi düşünceden kasıt bütün Türk coğrafyası olarak düşünülür. Yazar böylece romanını Turan ideali altında kurgulayarak güçlü bir Türk devleti için çözüm önerisi sunar. Yazarın sosyalizme karşı aldığı tavır romanda Simavna Kadısı oğlu Şeyh Bedrettin, Börklüce Mustafa ve Torlak Kemal üzerinden gösterilir. Şeyh Bedreddin'in herkesin eşit olduğu ve eşlerden başka her şeyin paylaşıldığı bir düzen kurma hayalini Gündoğdu tehlikeli bir yol olarak görür. Nitekim Şeyh Bedrettin'in Osmanlı'ya savaş açmasıyla Gündoğdu'nun haklılığı ve sosyalizmin doğru bir çıkış yolu olmadığı kanıtlanır.

O Topraklar Bizimdi romanında Tatar Türklerinin Rus zulmü altında çektiği sıkıntılar anlatılır. Ruslar, Tatar Türklerini asimile ederek, öldürerek yok etmek ister. Buna karşı yazar, Türk milliyetçiliği fikrine dayanarak Tatar Türklerinin ayakta kalmasını sağlamaya çalışır. Tatar Türkleri, kendi öz değerlerini benimseyip toplu olarak hareket edebilirse komünizmin yıkıcı etkisinden kurtulabilecektir. En azından bu bilgi gelecek kuşaklara aktarılarak mücadelenin devamlılığını sağlanacaktır.

Genç Temuçin romanında Türk boylarının önündeki en büyük engel olarak birbirleriyle ve Çin'le olan mücadeleleri gösterilir. Bu mücadeleler Türk'ün gücünü zayıflatmaktadır. Bu durumdan kurtulmak için bütün Türk boylarının bir arada toplanıp tek bir kuvvet olarak hareket etmesi gerektiği, Çin baskısının ancak bu şekilde ortadan kaldırılacağı fikri ortaya atılarak Turancı bir bakış açısı yansıtılır. Bu düşünceler etrafında bir öneri sunan Cengiz Dağcı, uzun yıllar altında ezildiği Rus

zulmünün sebeplerini de yine bu birliğin kurulamamasına bağlayarak, Türk'ün ancak birlik içinde ve bilinçli hareket ederek kendisini kurtaracağını göstermeye çalışır.

Pertev Bey'in Üç Kızı ve *Pertev Bey'in İki Kızı* romanlarında Osmanlıcılık fikrine dayalı milliyetçi bir yaklaşım sergilenir. Osmanlı Devleti'nin yıkılışından duyduğu rahatsızlığı dile getiren yazar, Türk Ocakları'nı ve Ziya Gökalp'in fikirlerini yanlış bir yol olarak değerlendirir. Çünkü bu fikirlerin imparatorluğa olumlu yönde katkı sağlayacağını düşünmez. Irkçılığa dayanmayan kültürel bir milliyetçilik anlayışının savunulduğu eserde, milliyetçilik fikri İslamcılıkla desteklenerek sunulur. Romandaki devlet görüşü, Osmanlı Devleti'nde olduğu gibi kültürel bir milliyetçiliğe dayanan, ırkçı bir yaklaşımı olmayan ve İslamiyet'le desteklenmiş bir devlet anlayışı olarak ortaya koyulur.

2.2.2.3. Komünizmle Mücadele

Tanyeri romanında Simavna Kadısı oğlu Şeyh Bedrettin, Börklüce Mustafa ve Torlak Kemal herkesin eşit olduğu ve eşlerden başka her şeyin paylaşıldığı bir düzen kurma amacı taşırlar. Kurulmak istenen bu düzen komünizmi işaret eder. Şeyh Bedrettin ve arkadaşlarının bu düzeni kurmak için Osmanlı'ya isyan etmesi bu düzenin tehlikelerini ortaya koyar. Romanın başkahramanı Gündoğdu tarafından da tehlikeli görülen bu düzen fikriyle komünizmin olumsuz yönleri gösterilir.

O Topraklar Bizimdi romanında Rus halkı komünizmi refah getireceği için değil, ardındaki yıkıcı güçten çekindikleri için kabul etmiştir. Aynı güç Tatar Türklerini ortadan kaldırmayı planlamaktadır. “Bunlar başka bir şey istiyorlar. Korkunç bir şey... İnsanoğlunun aklından geçmeyecek kadar korkunç bir şey” (s. 91) sözleriyle Hasan Berber, komünizmin yıkıcı gücünü göstermeye çalışır. Türk milliyetçiliğinin karşısındaki en büyük engel olarak komünizm görülür. Rus komünizmi, yıkıcı gücüne dayanarak halklar arasında birliktelik kurmak yerine Rus olmayan ırkları yok etmeyi planlamakta, böylece Rus emperyalizminin yansıması olarak görülmektedir.

Badem Dalına Asılı Bebekler romanında komünizmin yıkıcı etkisi gösterilmeye çalışılır. Rusların, Kırım Tatarları üzerinde izlediği politikanın sadece komünizmi yayma politikası olmadığı, bunun bir esaret, bir yok ediş politikası olduğu sıklıkla dile getirilir. Eserde Kırım Tatarları'nın yaşadıkları acılar, esaret hayatı, özgürlüklerin ve hatta hayatlarının yok oluşundan bahsedilerek komünizmin olumsuz

yönlerine değinilir. Komünizm, Türk toplulukları için büyük bir tehlike olarak görülür.

2.2.2.4. Yozlaşma / Yabancılaşma

Bir Sel Gibi romanında Sultan İbrahim'in tahta geçmesiyle birlikte toplumsal sorunların arttığı görülür. Devlet hazinesini kendi çıkarları için kullanan memurlar, hazineyi yeniden doldurmak için halktan usulsüz vergi toplamaya çalışırlar. Halktan zorla alınmaya çalışılan bu vergiler sebebiyle halk devlet tarafından ezilir. Türklük bilincini kaybetmiş, Müslümanlığını unutmuş bu hak bilmez yöneticiler yozlaşmış kişiler olarak romanda yer alır. Bu kişilerdeki yozlaşma her geçen gün devletin zayıflamasına ve halkın devlete olan güveninin kaybolmasına neden olmaktadır.

Belki Bir Gün romanında Osmanlı Devleti'nin gerileme dönemine kadar gelmesinde en etkili faktörlerden biri olan yozlaşmış memurlar da yer alır. Bu kişiler arasında devletin en kritik noktalarında görev alanlar da en alt kademelerde olanlar da vardır. Ortak özellikleri kendi çıkarlarını devlet çıkarlarından önde tutmalarıdır. Milli duyarlılıklarını yitiren bu kişiler devlet otoritesinin zayıflamasına, liyakatin ortadan kalkmasına ve devletin dış tehditlerle karşılaşmasına sebep olmuşlardır.

Bozkırda Sabah romanında Millî Mücadele sırasında sarayı destekleyerek padişahın memleketi kurtaracağını savunan kişiler, Yunan'ın padişahın dostu olduğunu söyleyerek Yunanlılara karşı gelmemek gerektiği fikrini savunurlar ve Millî Mücadele taraftarlarının ortalığı kızıştırdığına inanırlar. Bu sebeple Millî Mücadele karşıtı bir tavır sergilerler. Aktar Sungur Efendi, Anzavur Ahmet, Hamit Çavuş ve Tuzsuz Efe bu görüşleriyle gayr-i milli düşüncenin temsilcileri olarak romanda yer alırlar.

Azap Toprakları romanında Hüsnü Yusuf ve Hafız Reşat gibi Türk olup da Yunan'a hizmet edenler yozlaşmış tipler olarak karşımıza çıkar. Bu kişiler Türklerin asimile edilememesinin sebebi olarak Müslümanlığı görürler ve Türklerin Müslümanlıkla vurulması gerektiği fikrini Yunan'a belirtirler. Türklük bilincini ortadan kaldırmak için öncelikle Müslümanlığı oradan kaldırmanın gerekliliğine dikkat çekerler. Hüsnü Yusuf ve Hafız Reşat kadar bilinçli olmasa da Kazım Hoca'da cahilliğiyle Yunan'a dolaylı yoldan destek olan kişilerden biri olarak romanda yozlaşmış tipler arasında yer alır. Yozlaşmış kişilerin ortak özellikleri Türklüğü ve

Müslümanlığı ortadan kaldırılma, Türklere yapılan zulümlere destek olma konusunda Yunan'a hizmet etmektir. Bunlar Türklük şuurunu kaybetmiş kişilerdir.

Varolmak Kavgası romanında Milli Eğitim müfettişi, Emniyet Müdürü Cemal Bey, Tahsildar ve Savcı dine karşı ön yargılı, dini karanlık bir zihniyetin ürünü olarak gören milliyetçilikten uzak, yozlaşmış kişilerdir. Bu yozlaşma medenileşme yolunda atılan adımların bir yansımasıdır. Batı medeniyetinin taklitçiliği kişileri toplumun öz değerlerinden uzaklaştırarak kendi toplumuna düşman etmiştir.

2.2.2.5. Hoşgörü

Kızıl Kadırğa romanında Lükres Jagal, Kızıl Kadırğa'nın kaptanı Viskonti di Jagala'nın kızıdır. İdeal bir Türk tipi olan Cafer'e âşık olması sonucunda Cafer'le birlikte giriştikleri işlerde denizcilik konusundaki hünelerini sergiler ve Cafer'e yardımcı olur. Gayrimüslim olmasına rağmen Türklere destek vermesinden dolayı Lükres Jagal eserdeki olumlu kahramanlar arasında yer alır. Lükres Jagal'ın Türklere destek olmasında Türk korsanlarının hoşgörüsü etkili olmuştur.

Kubilay Han'ın Gelini romanında Ermenistan Kralı'nın oğlu Hayık Leon, iyi bir Türk dostu olarak Timur Barak Han'ın yanında yer alır ve ona yardımcı olur. Hayık Leon'un böyle davranmasında da Timur Barak Han'ın hoşgörüsü etkili olmuştur.

Şanlı Kadırgalar romanında yer alan gayrimüslim kahramanlardan Barbiano ve Danilo Türklere karşı ılımlı olan, onlarla kader birliği yapan kişilerdir. Bu kişiler, Türklerin özellikle cesaret ve merhametinden etkilenmişlerdir.

Azap Toprakları romanında Rum uyruklu olan Hristo, bir Türk dostu olarak romanda yer alır ve Yunan zulmü karşısında Türkleri destekler. Türklerin ne pahasına olursa olsun Batı Trakya'yı geri alacağını ve kendisinin de tekrardan İzmir'e döneceğini düşünür. Romanda gayrimüslim olarak Türklere destek vermesi açısından dikkat çeker. Hristo'nun İzmir'de yaşadığı dönemde gördüğü Türk hoşgörüsü onu Türklere yaklaştırmıştır.

2.2.2.6. Din

Pertev Bey'in Üç Kızı ve *Pertev Bey'in İki Kızı* romanlarında din teması devletin varlığını ve birliğini destekleyen bir unsur olarak işlenir. Kültürel milliyetçilik anlayışının İslamiyet'le desteklendiği Osmanlı Devleti bu açıdan

mükemmel bir yapı oluşturur. Cumhuriyet'in ilanından sonra yapılan bazı inkılaplara karşı eleştiriler sunularak Latin harflerinin kabulü, tekke ve zaviyelerin kapatılması olumsuz gelişmeler olarak değerlendirilir. Eserde Büyük Taaruz'un başarıya ulaşmasının ardındaki güç olarak din gösterilir ve bütün Anadolu'nun İslami bir gaye ve dua gücüyle bu zaferi kazandığına inanılır. Ayrıca Cumhuriyet'in ve ilk meclisin de temellerinde dinî bir gücün bulunduğuna işaret edilerek, bütün bu gelişmeler sırasında Mustafa Kemal'in yanında sarıklıların olduğundan bahsedilir. Romanda dine olumlu bir bakış açısıyla yaklaşarak İslamiyet, hem zaferlerin kazanılmasında hem Cumhuriyet'in ilanında hem de birlik ve beraberliğin sağlanmasında birleştirici bir güç olarak nitelenir.

2.2.2.7. Ahlak

Arena Kraliçesi romanında Teodora, Bizans'ın içinde bulunduğu ahlak çöküntüsünü yansıtır. Güzelliğiyle dikkat çeken Teodora, arena yönetimini elinde bulundurur. Her türlü ahlaksızlığı yapmasına rağmen, her sabah kiliseye gidip günah çıkardığı için koyu bir Hristiyan olarak tanıtılır. Teodora'nın düşünce ve davranışları ahlak çöküntüsü içindeki Bizans'ın yaşantısını yansıtır.

2.2.2.8. Kadın

Kubilay Han'ın Gelini romanında Kubilay Han'ın kızı olan Altın Çiçek ata binışı, silah kullanışı ve cesareti bakımından tam bir erkek gibi yetiştirilmiştir. Altın Çiçek'le sunulan kadın imajı Türklerde kadının sosyal hayatta aktif, güçlü bir kimliği olduğunu gösterir. Bu evin bir köşesine çekilen ve kendi haline bir hayat süren kadın tipinden oldukça farklıdır.

2.2.2.9. Adalet

Son Akın romanında Türkler zaptettikleri, düşmanla karşı karşıya kaldıkları yerlerde bile halkın haklarını korumuş, masuma el sürmemiştir. Ancak gayr-i müslimlerin masumlara karşı bir şiddet eğilimi içerisinde olduğu görülmektedir. Yazar böylece Türk ırkını namus, vicdan ve hakkaniyet açısından diğer ırklardan daha üstün bir seviyede olduğunu nitelemeye çalışmış, adalet duygusunun Türklerin temel karakterini oluşturan duygulardan biri olduğunu vurgulamıştır.

2.2.2.10. Millî Mücadele

Bozkırda Sabah romanında Mustafa Kemal ideal tip olarak sunulur. Bilinçli olmasına rağmen cesareti olmayan Ali ve cesareti, savaş tecrübesi bulunan ancak savaş sonrasında bilinçli bir yönetim oluşturulmazsa savaşın tam anlamıyla kazanılamayacağını düşünen Gayret Remzi, Mustafa Kemal'in Türklüğe yeni bir hayat verecek fikirleri sayesinde Millî Mücadele'ye katılırlar. Romanda Millî Mücadele, Türklüğü ortadan kaldırmak isteyen milletlere karşı verilen bir savaş olarak işlenir.

2.2.2.11. Politik Güç

Kızıl Kadirga romanında sarayda gücü elinde bulunduranların devlete ihanet etmeleri dolayısıyla ellerindeki politik gücü olumsuz yönde kullanmaları eleştirilir. Sokullu Mehmet Paşa, aslen Venedikli olması sebebiyle Venediklileri korumaya çalışır ve donanmayı tehlikeye atar. Donanmanın başına denizcilikten uzak kişileri getirerek donanmayı zayıflatır. Ayrıca tarihçi olarak bilinen Feridun Bey'in gerçekte yalan yanlış bir tarih yazımıyla Sokullu Mehmet Paşa'yı göklere çıkardığı belirtilir.

2.2.2.12. Türkçülük

Kızıl Kadirga romanında Türkçülük teması devletle çatışmalı olarak işlenmiştir. Genellikle Türkçülük ile birlikte işlenen devlet, üst düzey yöneticileri arasında gayrimüslim kişilerin görev almasından ve bu kişilerin kendi milletlerinin çıkarlarını gizliden korumaya çalışmasından dolayı eleştirilmiştir. Yazara göre devşirme devlet adamları devlete zarar vermektedir. Bu sebeple devlet içerisinde Türklerin daha aktif rol alması gerektiğini savunan yazar, böyle bir anlayışın devleti daha güçlü kılacağına inanmaktadır. Eserde ideal Türkçülük düşüncesi cesur, kuvvetli, bilgili ve vatani için elinden geleni yapmaya hazır biri olan Deli Cafer ile yansıtılmıştır.

Arena Kırılıcı romanında Orta Asya'daki Türklerinin devlet ve toplum yapısı yansıtılır ve bu yapının dönemin ötesinde özellikler gösterdiği vurgulanır. Böylece Türkçülük anlayışı Orta Asya'daki eski Türklere dayandırılır. Yazar bununla Batı medeniyetine bulaşmamış ve bozulmamış Türklüğü ön plana çıkarır.

Kubilay Han'ın Gelini romanında başkahraman Timur Barak Han ile Orta Asya'daki Türkler idealize edilir. Ancak burada dikkat çekici unsur adaletli,

hoşgörülü, zalim olmayan bir hükümdar çevresinde toplanmaktadır. Böylece adaletli, eşitlikçi bir Türkçülük anlayışı ortaya koyulur.

Cengiz Dağcı'nın inceleme dönemimiz kapsamındaki romanlarında ise Türkçülük kendi öz değerlerinin farkında ve bütün Türk topluluklarını kapsayıcı Turancı bir anlayışla değerlendirilir.

Şanlı Kadırgalar, Bir Sel Gibi, Son Akın, Belki Bir Gün ve Suların Gölgesinde romanlarında Türkçülük, Türklük bilincinde olmayla ilişkilendirilmiştir. Bu romanların kahramanlarının başarılarının ardındaki güç Türklük şuurudur. Bu şuur Türklüğün varlığını ve birliğini koruması açısından son derece önemlidir.

2.2.2.13. Tarih Bilinci

İncelediğimiz dönemde milliyetçi bakış açısına sahip yazarlar tarafından kaleme alınan romanlarda tarih bilinci farklı özelliklerle yansıtılmıştır. *Kızıl Kadırga, Arena Kırılışesi, Kubilay Han'ın Gelini, Şanlı Kadırgalar ve Suların Gölgesinde* romanlarında Orta Asya'daki Türk toplulukları ve Türk korsanlarından hareketle Türk'ün içerisine yabancı unsurların karışmadığı bir tarih anlayışı ortaya koyulur.

Tanyeri, O Topraklar Bizimdi, Dönüş, Genç Temuçin ve Badem Dalına Asılı Bebekler romanlarında ise bütün Türk boylarının ve devletlerinin bir çatı altında toplandığı Turancı bir tarih anlayışı hâkimdir. Türk tarihinden kasıt bütün Türklerin tarihidir.

Pertev Bey'in Üç Kızı ve Pertev Bey'in İki Kızı romanlarında ise Türk – İslam anlayışına bağlı bir milliyetçilikle Osmanlı Dönemi ele alınarak kültürel bir tarih anlayışı yansıtılır.

2.2.3. Değerlendirme

1960 - 1970 Dönemi'nde milliyetçi anlayışla 7 yazar tarafından toplam 18 roman tespit edilmiştir. Bu romanlardan bazıları Türkçü – Turancı anlayışla, bazıları Türk – İslam anlayışıyla, bazıları da sadece milli duyguları harekete geçirmek amacıyla yazılmıştır.

Bekir Büyükkarın, incelediğimiz dönemde en fazla eser veren milliyetçi sanatçıdır. Eserlerinde hareket kaynağı içerindeki milliyetçi duygular olan kahramanlar; Türk'ün gücünü, cesaretini ve adaletini simgeleyerek okuyucuların milli duyarlılıklarını yükseltmeye çalışırlar. İncelenen romanlar içinde sadece *Tanyeri*

romanında milliyetçilik bütün Türk coğrafyasıyla birlikte düşünülür. Ayrıca ilginç bir yaklaşım olarak Millî Mücadele dönemini konu alan *Bozkırda Sabah* romanında mücadeleye destek verenler bir ülkü etrafında bir araya gelen milliyetçi kişiler olarak görülürken, padişah taraftarları daha çok kendi çıkarlarını korumak isteyen, bencil kişiler olarak görülür. Büyükarkın, devletin birliği ve bütünlüğünü korumaya dayalı milliyetçi bir düşünceyle Millî Mücadele'yi destekler. Buradan hareketle yazarın sadece eski Türk boylarına ve Osmanlı'ya odaklanmadığı söylenebilir.

Cengiz Dağcı, bizzat yaşadığı Rus komünizminin acılarını eserlerinde dile getirerek Tatar Türklerinin çektiği sıkıntılardan bahseder ve bu sıkıntıların çözümü için Türklük bilincinin toplumda yaygınlaşması, öz değerlerimizin benimsenmesi ve Türklerin birlik olması gerektiğini vurgular.

Bekir Büyükarkın ve Cengiz Dağcı'da görülen Türkçü - Turancı yaklaşım Abdullah Ziya Kozanoğlu'nda da dikkat çeker. Özellikle Türkistan coğrafyasının ahlak ve sosyal devlet anlayışıyla döneminin önünde olduğunu göstermeye çalışan yazar, Osmanlı Devleti'ne karşı ise mesafeli bir yaklaşım sergiler. Kozanoğlu'nun Osmanlı Devleti'ni eleştirme sebepleri; saray dalkavuklarının ve tarihçilerin gerçekleri saptırmaları, devşirme devlet adamlarının devlete zarar vermeleri ve bu düzenin devletin liyakat sistemini bozmasıdır.

Münevver Ayaşlı, Emine Işınso ve Mehmet Niyazi gibi isimlerse Türk - İslam sentezi doğrultusunda benimsedikleri milliyetçi ideolojiye eserlerinde yer vermişlerdir. Münevver Ayaşlı, Türk - İslam sentezini Osmanlılık ve Mevlevilik olarak yorumlayarak kültür milliyetçiliğine dayalı bir Osmanlıcılığı savunur.

Emine Işınso, Türk - İslam sentezinde bir milliyetçilik anlayışıyla, İslam inancı ve tasavvufi düşünceye eserlerinde sıklıkla yer verir. Ayrıca Kemalizm'i sol ideolojilere bağlı bir kavram olarak değil, Türklüğün bilincinde ve hizmetinde olma anlamında değerlendirerek Kemalizm'i milliyetçi düşünce sistematığı içerisinde görür.

Mehmet Niyazi de milliyetçiliği Türk - İslam sentezi olarak gören sanatçılardandır. Yazara göre İslamiyet, toplumsal yapıdaki bozuklukları gidermede tercih edilmesi gereken en etkili yöntemdir. Ona göre Türk'ün kültürel değerleri ile İslamiyet'in ahlaki ideal toplumun temellerini oluşturur.

İncelenen romanların birçoğu Osmanlı Devleti'nin yükselme dönemini konu almaktadır. Bu dönemde elde edilen başarılar Türkün gücü, cesareti, yeteneği ve ahlakı bağlamında yansıtılarak okuyucuların milli duygularını harekete geçirmek ve böylece milliyetçi düşünceye ilgi çekmek amaçlanmıştır.

Osmanlı Devleti'nin duraklama ve yıkılma dönemini ele alan romanlarda ise genellikle devleti yıkılmanın eşiğine getiren sebeplere değinilmiştir. Bu sebepler arasında Türklük bilincinden uzaklaşmaya, devşirme devlet adamlarının bilinçli başarısızlıklarına ve merkezi otoritenin bozulmasına özellikle değinilmiştir.

1900'lerden sonrasını konu alan romanlarda ise Batı Trakya'daki, Kırım'daki Türklerin çektikleri acılar ve Millî Mücadele dönemi işlenmiştir. Yunanistan ve Rusya gibi güçlerin Türk toplulukları üzerinde gerçekleştirdikleri yıkımların anlatıldığı romanlarda Türklük bilincinin farkına varmak ve bu bilinçle birlik ve beraberliği sağlamak çözüm önerisi olarak sunulmuştur. Millî Mücadele dönemi sadece *Bozkırda Sabah* romanında işlenmiş ve saray taraftarları, milliyetçi değerlere uymayan hareketler içinde oldukları için eleştirilmiştir.

Milliyetçiliği savunan romanlarda, genellikle idealize edilmiş kahramanlar vasıtasıyla Türklüğe ait özellikler aktarılır. Burada yer alan kahramanlar cesur, güçlü, savaşçı, ahlaklı ve bilgili kişilerdir. Türklüğünün bilincinde olan kahramanların sergiledikleri davranışlar rol model olarak okuyucuya sunularak okuyucunun dikkati çekilmeye çalışılır.

Komünizm, milliyetçi sanatçılar tarafından kaçınılması gereken, zararlı bir düşünce olarak işlenmiştir. Milliyetçi sanatçılar, toplum yapısını bozduğu, Türklükle ve İslamiyet'le çeliştiği ve özellikle sınır dışı bağlantılı bir fikir akımı olduğu için komünizmi tehlikeli görmüşler ve mücadele edilmesi gerektiğine inanmışlardır. Komünizmin özellikle manevi değerleri yıkıma uğratan bir tarafının olması Türk toplum yapısına uygun olmadığı için eleştirilmiştir.

Milliyetçi sanatçılar, yozlaşma temini daha çok devlet hazinesini ve görevini kendi çıkarları için kullananlar, işgal kuvvetleriyle işbirliği yapanlar ve Türklüğü yok etmeye çalışanlar etrafında işlerler. Yozlaşmış kişiler milli bütünlüğe zarar verdikleri için eleştirilirler. Milliyetçi romanlarda idealize edilen kişiler genellikle hikâyeleştirme biçimiyle meşrulaştırılarak sunulmuştur. Hikâyeleştirme: "Meşruiyet iddiaları aynı zamanda öyküleme stratejisi aracılığıyla da ifade edilebilir: bu iddialar,

geçmişini anlatan hikâyelere gömülüdür ve şimdiki zamanı ebedi ve üzerine titrenen bir geleneğin parçası olarak ele alır” (Thompson, 2013: 79). Böylece, kahramanlık hikâyeleriyle idealize edilmiş romanlar meşru bir zemine oturtulur ve ideolojik mesajlar verilmeye çalışılır.

Milliyetçi sanatçıların komünizme yaklaşımı olumsuzdur. Bu sebeple eserlerinde parçalama yönteminin ötekini sansürlenmesi yoluyla komünizmin sadece olumsuz özelliklerine odaklanmışlardır.

2.3. İslamcı Eğilim

İdeolojik bir eğilim gösteren, İslami değerlerin ön planda olduğu bu grup özellikle 1970’lerden sonra etkinliğini artırmıştır. Bu gruba dâhil olan yazarlar, toplumsal ve bireysel sorunlara çözüm önerisi olarak İslami yaşam şartlarının gerekliliğini sunmuşlardır. Dinî duyarlılığın ön planda olduğu bu romanlarda din, ideolojik biçimde algılanmaktadır. “Hayatı, dinin öngördüğü gibi düzenlemenin, insanı mutlu kılacağı tezine dayanan bu romanların, kurgusal şemaları, ders verme biçimleri ve okur kitleleri de benzerdir” (Narlı, 2007: 203). İslamcı sanatçıların romanlarında toplumsal ve bireysel problemlerin çözümü için dine dayanırken ayet ve hadislerle bu düşüncelerini desteklemişlerdir.

Edebiyatımızda “Hidayet Romanı”, “İslami Roman” olarak adlandırılan roman türü özellikle “Türkiye’de ortaya çıktığı 1960’lı yıllardan, yerleşikleştiği 1990’lara” (Erkol ve Çalışkan, 2016: 22) doğru hissedilir derecede belirginleşmeye başlar. Roman, Batı kaynaklı bir tür olması dolayısıyla Muhafazakâr - İslami çevreler tarafından eleştirilmiş ve uzak durulmuştur. Bu sebeple İslami romanların ortaya çıkması 1960’ları bulmuştur. Ayrıca romanın “bireyin mahremiyetini ifşa eden bir tür olarak” (Çayır, 2015: 31) değerlendirilmesi de eleştirilerin başka bir yönünü oluşturmuştur. Bütün bu eleştirilere rağmen İslamcı yazarlar, siyasal İslamcı ideolojiyi kitlelere anlatmak amacıyla roman türünden faydalanmaya başlamıştır. Hekimoğlu İsmail bunun sebebini şu sözlerle açıklamaktadır:

1960’lı yıllarda üç büyük fikir hareketi vardı. Bir Türkçüler, iki dindarlar, üç dine karşı olanlar. Herkes kitap yoluyla davasını anlatıyordu o dönemde. İşte komünistler, Türkçüler vs. dindarların kitapları sadece ilmihallerden oluşuyordu. Durmadan ilmihal kitapları basılıyordu. Hâlbuki ilmihal ancak İslâm’ı kabul etmiş insanların okuyacağı bir kitaptır. Önemli olan insanlara İslâm’ı nasıl kabul ettireceğiz? Yani usul yanlış... sokaktaki adama hitap etmemiz lazım (aktaran Çayır, 2015: 31).

İslami roman yazarları tarafından, edebiyat üzerinden siyasal İslamcı söylemler yansıtılarak bir kültürel kimlik oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu kimlik oluşturma çabasıyla birlikte romanlarda estetik kaygı ortadan kalkmış ve sadece söyleme dayanan, fikirleri okuyucuya empoze etmeye çalışan eserler meydana gelmiştir.

“İslâmî duyarlılığı, İslâm’ın estetik, ahlak, insan, kâinat ve hayat hakkındaki telakkilerini ürünlerine geçirerek eser veren yazarlar” (Çalışkan, 2002: 586) tarafından oluşturulan bakış açısına göre İslamiyet’in faziletleri, İslam ahlakı ve yaşantısı toplumun ihtiyaçlarını karşılamaya yetecek ölçüdedir. Bu sebeple Müslüman olan toplumun kendi öz değerlerini hatırlaması ve bu değerlere yönelmesi gerekmektedir. Toplumun kurtuluşu için sunulan ve İslamiyet temellerine dayanan önerilerin toplumun her kesmi tarafından benimsenmesi ve uygulanması gerekmektedir. Ancak böyle bir bilinç düzeyiyle Asr-ı Saadet dönemi Müslümanlığına ulaşılacağı ve böylece daha müreffeh bir toplum meydana geleceğine inanılır. Elbette bu düşüncelerin temelinde siyasi emeller olduğu unutulmamalıdır.

2.3.1. İslamcı Sanatçılar ve Romanları

2.3.1.1. Hekimoğlu İsmail (1932 -)¹²⁸

Asıl adı Ömer Okçu olan yazar, astsubay olarak 1972 yılına kadar orduya hizmet vermiştir. *Minyeli Abdullah* romanıyla sanat ve edebiyat çevresinde tanınmaya başlayan Hekimoğlu İsmail, edebiyatımızda hidayet romanı türünün ortaya çıkmasında ve gelişmesinde öncü isimlerden biri olmuştur. Romancılığı fikirlerini yayma aracı olarak gören yazar, ideolojilerin en iyi edebiyatla anlatılabileceğine inanmıştır. “Din ile sanat birbirinden ayrılamaz. Ayrıldığında, din de, sanat da aslı hüviyetini kaybeder.” (aktaran Çalışkan, 2002: 648) diyen yazara göre, edebiyat İslamiyet’i, Müslümanların çektiği sıkıntıları ve olması gereken İslami hayatın şartlarını anlatmalıdır. Böylece tamamen ideolojik bir yaklaşım sergileyen yazar, siyasal İslamcı bir düşünceyle eserlerini kaleme almıştır.

*Minyeli Abdullah*¹²⁹: Mısır’ın Minye şehrinde geçen roman, Abdullah’ın hayat hikâyesi merkezinde Mısır’ın İslami açıdan yaşamakta olduğu yozlaşmayı anlatır. Bu durum itibariyle İslamiyet’in kişisel ve sosyal hayata nasıl tatbik

¹²⁸ Yazar ve eserleri hakkında ayrıntılı bilgi için bk. (Çalışkan, 2002).

¹²⁹ Roman 1967’de “Babıali’de Sabah” gazetesinde tefrika edildikten sonra, 1968 yılında romanın ilk baskısı yapılmıştır.

edilebileceği hususunda okuyucuya bilgiler verilerek tam anlamıyla İslami bir yaşayışa yönelmenin Müslümanları saadete ulaştıracağı mesajının altında ileride kurulacak İslami bir devlet hayali sezdirilir.

Üçüncü tekil şahıs anlatıcı ve hâkim bakış açısıyla yazılan romanda Abdullah, yazarın sözcüsü konumunda yer alır. Böylece yazarın okuyucuya iletmek istediği siyasi ve dinî mesajlar Abdullah vasıtasıyla dile getirilir.

Romanın başkahramanı olan Abdullah, Minye’de doğmuştur. Annesi ile birlikte İslami kaidelere uygun bir hayat süren Abdullah, başarılı bir öğrencidir. Ancak yozlaşmış bir öğretmenden dolayı okulu bırakan Abdullah, tanıştığı Fecr-i Sadık mecmuası ile birlikte fikirleri daha da değişmeye başlayarak İslami yaşayışı daha bilinçli bir şekilde hayatının merkezine koymaya çalışır. İslamiyet’e gönülden bağlı biri olarak önce kendisini, sonra çevresindekileri ve daha sonra da Mısır’ı kurtarmak için sürekli çalışır. O, kurtuluşun İslamiyet’in tam anlamıyla hayata uygulamasıyla gerçekleşeceğine inanır. Bu düşünceleri ve faaliyetlerinden dolayı hapse atıldıktan sonra çeşitli devlet görevlerine atanır. Romanın sonuna kadar sürekli aksiyon içinde bulunan Abdullah, yaptığı gözlemlerle, getirdiği eleştirilerle yazar tarafından idealize edilmiş politik bir tiptir.

Abdullah’ın karısı Sevde, tam anlamıyla İslamiyete ve kocasına bağlıdır. Örnek bir eş olarak sunulan Sevde, İslamiyet’in tam anlamıyla anlaşılması için kadınlar arasında çalışmalarını sürdürür. Sevde’nin giyim tarzı, ahlakı, kültürü ve bilinci diğer kadınlar üzerinde olumlu etkiler bırakır.

Abdullah’ın oğlu Bilal, babasının yolunda ilerleyerek İslamiyet’i özümsemiş ve Fen Fakültesini bitirerek kimyager olmuştur. Komünizm tehlikesine karşı İslamiyet’i savunan Bilal, verdiği konferanslarla halkı bilinçlendirmeye çalışır. Yine verdiği bir konferansta komünistler tarafından öldürülür.

Hatice, Abdullah’ın kızıdır. Küçük yaştan itibaren eğitimine önem verilmiştir. Abdullah onu tercüman olması için yönlendirir. Böylece Batı’nın hayat tarzı ve dinî inançlarını öğrenecek ve İslamiyet’le karşılaştırarak Müslümanlığa hizmet edecektir. Sonunda Abdullah’ın okuttuğu ve üniversitede doçent olan Halit ile evlenir.

Roman Kral Faruk zamanında başlayarak General Necip ve Abdünnasır dönemlerinde geçmektedir. Kral Faruk zamanında devlet, İslamiyet’in sosyal hayattaki etkisini azaltacak uygulamalarda bulunur. Bu dönemde Abdullah dinî

sohbetleri sebebiyle hapse atılır. General Necip'in ihtilal sonunda yönetime geçmesiyle Kral Faruk muhalifleri affedilir ve Abdullah da cezaevinden çıkar. Bu dönem İslamiyet açısından olumlu olmasına rağmen çok kısa sürer. Ardından Abdünnasır yönetiminde durum yeniden kötüleşse de Abdullah'a bu dönemde Kahire başkomiserliği görevi verilir. Özellikle zaman unsurunun kullanımında devrin yöneticilerinin İslamiyet'e bakış açıları yansıtılarak yönetim anlayışının İslamiyet'i ve toplumsal birliği nasıl etkilediği üzerinde durulur. İslami gelenekten uzaklaşan yönetimlerde Mısır'a dış kaynaklı çeşitli akımlar girerek genel toplum ve ahlak yapısının bozulmasına yol açmıştır. Bu bozulmaların giderek derinleşmesinin sonuçları Mısır – İsrail Savaşı'nda ortaya çıkmıştır. Bu savaş esnasında birçok asker cepheden kaçmıştır. Bunun sebebi de din uğruna savaşmak anlayışı yerine, yönetici ve komutanlar uğruna savaşmak anlayışının yerleşmesi olarak gösterilmiştir.

Mısır'ın Minye kasabasında başlayan romanda Kahire, İskenderiye, Amerika, Bulgaristan ve Türkiye gibi şehirler ve ülkeler de olayların geçtiği mekânlar olarak görülür. Romanın adlandırılması konusunda Hekimoğlu İsmail şunları söylemiştir: “Aslında kitabın asıl adı *Ankaralı Abdullah*'tir (...) Kitabın Mısır yerine Ankara'da geçtiğini söyleseydim ve Ömer Okçu ismini kullansaydım, en az on yıl hapis yatacaktım; o dönem vazife yaptığım ordudan da atılacaktım” (s. 13). Bu sözlerle aslında yazar Türkiye'deki sosyal ve siyasal hayata eleştiriler getirdiğini itiraf etmiştir.

Romanın mekânıyla ilgili şöyle bir yorum da yapılabilir: Romanda geçen mekânların en büyük özelliği evrensel oluşudur. Yazar eserini belli mekânlar içinde kaleme alsada aslında bütün müslümanlara örnek teşkil etmek niyetindedir. Romana bir takdim yazısı yazan N. Mustafa Polat bu duruma şu şekilde açıklık getirmektedir:

Minyeli Abdullah Mısır vatandaşı Abdullah'ın değil, 20. asır Müslümanının hayat hikâyesidir. Burada anlatılan yirminci asır Müslümanıdır. O, Mısır'da olduğu gibi, Suriye'de de, Irak'ta da, Cezayir'de de, Pakistan'da da, Nijerya'da da, Türkiye'de de, hâsılı dünyanın her yerinde yaşayan, bu küfür ve delalet asrının zifiri karanlığında, nura doğru yol arayan ve bulan Abdullah'ların hikâyesidir (s. 10).

Bu takdimden de anlaşılacağı üzere eser, siyasal İslamcı aşırı mesajları içermektedir.

Açık ve akıcı bir üsluba sahip olan roman, İslami hayat tarzının sosyal hayatın tamamına yayılması fikri etrafında kurgulanarak bu konuda yapılması gerekenleri

açıklamalarıyla anlatan bir eserdir. Tezli bir roman olan *Minyeli Abdullah*'ın muhtevasında diğer ideolojilerin İslamiyet'le neden bağdaşmadığı konusuna sıklıkla değinilir.

Yazarın sözcüsü konumunda olan Abdullah, kahvedeki milliyetçilik tartışmalarına katılarak bu konu hakkındaki düşüncelerini açıklar. Abdullah'a göre bir etnik gruba dayalı olarak geliştirilen milliyetçiliğin olumsuz yönleri vardır. Bu olumsuzluklar devletin eğitim, hukuk, iktisat ve siyasi nizam olarak hangi sistemi benimseyeceği konusundadır. Milliyetçilere göre yabancı milletlerin nizamından uygun olanların tatbik edilmesiyle bu sorun çözülürken Abdullah'a göre, bu çözüm devleti İslamiyet'ten uzaklaştıracaktır. Aynı zamanda belli bir etnik grup için çalışmak ülkedeki diğer milletlere mensup Müslümanların darılmasına da sebep olacaktır. Bu sebeple Abdullah, milliyetçiliğe karşı bir duruş sergiler.

Abdullah'a göre sosyalizm, komünizm ve solculuk aynı şeydir. Hepsi komünizmin bir yansımasıdır. Solculuğun Kur'an - ı Kerim'de de açıkça yerildiğini belirten Abdullah, komünizmin iktisat, hukuk, eğitim ve siyasi görüşleriyle birlikte bir sistem kurmak istediğini vurgulayarak gelecek olan bu sistemin İslamiyet'e hayat hakkı tanımayacağını belirtir. Bu sebeple solculuk, sosyalizm ve komünizm gibi siyasi görüşlerin karşısında yer alır.

Çocukluğundan itibaren İslami bir hayat yaşamaya çalışan Abdullah, zamanla bu görüşlerini geliştirerek tamamiyle İslami bir rejim kurmaya çalışır. Bunu yaparken hem kendisini, hem çevresini, hem de toplumsal yapıyı değiştirmek ister. Ancak bu değişimle Mısır'ın Müslüman bir ülke olarak kurtulacağı düşüncesini benimser. Abdullah, yazar tarafından İslami düşünce etrafında idealize edilmiş biri olarak sunulur.

Maznun¹³⁰: Hekimoğlu İsmail'in ikinci romanı olan *Maznun*, İslamiyet'i tam anlamıyla yaşamak ve toplumu da bu yaşantıya dahil etmek isteyenlerin genel adı olarak sunulur. Dinî kitapları okuyanlar, dinî sohbetler için bir araya gelenler devlet tarafından zanlı olarak nitelendirildiği için yazar, eserini *Maznun* (zanlı) olarak adlandırmıştır.

Hakim bakış açısı ve üçüncü tekil anlatıcının hâkim olduğu eser, işlenen konulara göre adlandırılmış otuz bölümden oluşmuştur. Eserde birbirinden farklı pek

---

¹³⁰ Romanın ilk baskısı 1970 yılında yapılmıştır.

çok hayata dair ayrıntılar bulunmaktadır. Bu hayatların ortak yönü, her birisinde bir “maznun” bulunmasıdır. Bu sebeple eserin pek çok yerinde kahramanların isimleri yerine “maznun” adlandırılması kullanılmıştır.

Eserde Maznun olarak tanıtılan ilk kişi romanın başkişisidir. Maznun, varlıklı bir ailenin çocuğudur. İyi eğitim almış biridir. Ancak ne maddi imkanları ne de aldığı eğitim içindeki boşluğu ve kafasındaki soruları cevaplamaya yetmektedir. Arkadaşı Nuri'nin verdiği bazı dinî kitapları okuması sonucunda kafasındaki sorulara cevaplar bulmaya ve kendisini İslamiyet'i öğrenmeye adar. Önce Nuri ile olan münasebetinden dolayı, sonra da okuduğu kitaplar ve yaşadığı hayattan dolayı pek çok kez cezaevine girer. Ancak burayı da bir medrese olarak görüp faaliyetlerine burada da devam eder. Bu sayede cezaevindeki bir çok serseriye içine düştükleri bataklıktan kurtarır.

Nuri, Maznun'un liseden arkadaşıdır. Varlıklı bir ailenin çocuğu olan Nuri, İslamiyet'i öğrenmeye başlamasıyla hayat çizgisini değiştirerek dinine hizmet etme amacıyla, öğrendiklerini çevresine yaymaya çalışan biridir. Bu amaçla hayatına dokunduğu ilk isimlerden biri Maznun'dur.

Romanda dinî bir hayat yaşamayı tercih edenlerle medeniyet adı altında gayri - ahlakî bir hayat yaşamak isteyenlerin çatışması kurgunun temelini oluşturur. Bu sebeple, Doktor, Özdemir, Cezaevi Müdürü gibi dinî hayatı tercih edenler genel olarak maznun sıfatı ile tanımlanmıştır. Medeniyetin gerektirdiğini yaptıklarını söyleyen diğer kesim ise genellikle isimleri ile sunulmuştur.

Eserde zaman konusunda açık bilgiler verilmemiştir. Vaka zamanının ne kadar olduğu eserin hangi zaman dilimlerini kapsadığı belli değildir. Sadece Maznun ve Nuri'nin ilk karşılaşmalarının 1953 yılında olduğuna işaret edilmiştir. Zaten yazarın da roman boyunca dile getirdiği gibi Maznun, yirminci asır Müslümanlarının genel adıdır. Bu Müslümanlar medeniyet canavarından, yabancı ideolojilerden ve yozlaşmadan nasibini en fazla alan kesimdir. Bu sebeple romanda olaylar belli bir zaman dilimine sıkıştırılmamıştır.

Roman çeşitli mekânlarda geçmesine rağmen isimleri verilmemiştir. Böylece evrensel bir mekân yaratılarak Türkiye'nin herhangi bir yerinde benzer olayların gelişebileceği vurgulanmaya çalışılmıştır. Romanın temel konusu İslamiyet'i tam anlamıyla yaşamaya ve öğrenmeye çalışanların önündeki en büyük engel olan Türk

Ceza Kanunu'nun 163. maddesi¹³¹ ve bu maddenin uygulayıcılarıdır. Bu madde bütün ülkede geçerli olduğu için, eserde mekân net bir şekilde ifade edilmemiştir.

Romanın içeriğinde, İslamiyet'e zarar veren unsurların başında medeniyet gelmektedir. Çünkü medeniyet diye sunulan yaşam tarzı, Avrupa yaşam tarzının bir yansımasıdır. Bu sebeple bizim gelenek ve ahlâk yapımıza uygun değildir. Bu durum toplumu İslamiyet'ten kopararak uçuruma sürüklemektedir. Yazara göre, dinin önemini yitirmesiyle toplum ve devlet varlığını kaybedecektir. Medeniyetin bu şekilde sıkıştırdığı Müslüman toplumunu bir diğer taraftan da komünizm tehlikesi sıkıştırmaktadır. Komünizm ve medeniyet kısıracındaki toplum için tek kurtuluş çaresi İslamiyet'tir. İslami ölçütlere uygun bir hayat tarzı toplumu içinde bulunduğu bataklıktan kurtaracaktır. Bunun kanıtı olarak, Maznun'un cezaevine girdikten sonra yaptığı telkinler ve faaliyetler sonucunda cezaevindeki ıslah oranının yükselmesi gösterilmiştir. Bütün bunlardan hareketle, *Maznun* romanının siyasal İslamcı görüşlere dayanan ideolojik bir eser olduğunu söyleyebiliriz. Eserde ideolojik görüşler, Maznun ve arkadaşları tarafından dile getirilirken zaman zaman da yazarın maddeler halinde verdiği bilgilerle okuyucuya aktarılmıştır.

2.3.1.2. Şule Yüksel Şenler (1938 - 2019)¹³²

Aslen Kıbrıslı olan yazar, Kayseri'de dünyaya gelmiştir. Şiir, roman, deneme ve inceleme türünde eserler vermiştir. "Yazı hayatına Safa Önal'ın çıkardığı 'Yelpaze' dergisinde yayımladığı bir hikâye ile başlayan ve ilk düşünce yazılarını haftalık 'Kadın Gazetesi'nde 'Duyuşlar - Görüşler' başlığı altında yayımlayan Şule Yüksel Şenler" (Çalışkan, 2002: 907) çeşitli gazetelerde şiir, hikâye ve makalelerini yayımlayı da sürdürmüştür. "İslamî konulardaki ilk yazılarını 1966 yılında Mehmet Şevki Eygi'nin çıkardığı haftalık 'Yeni İstiklal' gazetesinde yayımlayan" (Çalışkan, 2002: 907) Şenler, bir taraftan da çeşitli dergilerde genç kızlar ve hanımlar için kadın sayfaları hazırlamıştır.

İslami romanın ilk örneklerinden olan *Huzur Sokağı*'nin yazarı Şule Yüksel Şenler, eserlerini dinî bir hassasiyetle kaleme alarak, bir Müslüman için geçerli olan koşulları ortaya koymuş ve bu sayede bozuk olan cemiyetin İslami temellere dayanarak düzelebileceği fikrini savunmuştur.

¹³¹ O dönemde Türk Ceza Kanunu'nun gizli dinî faaliyetleri yasaklayan maddesi.

¹³² Yazar ve eserleri hakkında ayrıntılı bilgi için bk. (Çalışkan, 2002), (Beşinci, 2017).

Huzur Sokağı¹³³: Eserde İslami bir hayat yaşayan *Huzur Sokağı* sakinlerinin kendi sokaklarına inşa edilen apartmanla birlikte asrî bir hayat yaşayan yeni komşuların sokağa taşınmaları ve iki hayat tarzı arasındaki farklar anlatılır. İslami bir yaşayışı tercih edenler kılık kıyafetleriyle, ahlaklarıyla ve düşünceleriyle örnek teşkil edecek şekilde yansıtılır. Bu yansımanın bir sonucu olarak eser boyunca yaşadığı asrî, maddeci ve gayri ahlakî yaşayıştan İslami yaşayışa geçen, hayat tarzını değiştirerek huzuru bulan birçok kimse görülür.

Hakim bakış açısıyla ele alınan eser, yazar anlatıcının anlatımıyla okurlara sunulmuştur. Yazar anlatıcının tekniğiyle iletilmek istenen mesaj ve İslami hayata ilişkin detaylar rahatlıkla anlatılmıştır. Anlatıcı, hadis ve ayetlerden yararlanarak kahramanlarını hidayete erdirmeyi başarmıştır.

Eserde yer alan kahramanlar da iki gruba ayrılarak kategorize edilmiştir: Selim, Hilal'in sorun yaşadığı öğretmenler, apartman sakinlerinden Gülhan Hanım, Ülker, Serpil, Süha, Feyza'nın anne ve babası gibi kişiler dünyevî zevklerin peşinde, iman ve ahlak bakımından yozlaşmış kişileri oluştururken; Bilal, Şükran, Bilal'in annesi, Doktor Nazım, Doktor Celil, Doktor Nusret, Dadı, Hatice Teyze ve Huzur Sokağı sakinleri dinî inançları doğrultusunda hayatına yön veren kişileri temsil ederler. Bu iki grup arasında bulunan Feyza, Necati ve Alev Leyla ise önce birinci grup içerisinde yer alırken hidayete ererek ikinci gruba geçen kişilerdir. İkinci grupta yer alan kişiler mutlu sona ulaşan, huzurlu ve çevrelerine yardımcı kimselerdir.

Romanın başkahramanı Bilal¹³⁴, küçük yaşta babasını kaybetmiş, annesi ile birlikte yaşayan, bütün sokağın sevip saydığı dini bütün bir gençtir. İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesinde Kimya eğitimi görmektedir. Cemiyetin bozuk halini hem mahallelerindeki apartmanda hem de üniversite çevresinde gören ve bu bozulmaya duyarsız kalmayan Bilal, kendisini geliştirerek yardım sever bir iş adamı olur. Feyzaların karşılarındaki apartmana taşınmalarının ardından, her ne kadar yaşayış biçimleri benzemese de, Feyza'ya âşık olur ve roman boyunca bu aşk devam eder.

Bilal, başta Necati olmak üzere çevresindeki pek çok kişinin hayatına dokunan biridir. Onların hidayete ermelerini sağlar. Bozuk olan cemiyeti düzeltmek için her

¹³³ Romanın ilk baskısı 1970 yılında yapılmıştır.

¹³⁴ Minyeli Abdullah romanındaki Abdullah'ın oğlu Bilal ile bu romandaki Bilal'in her ikisinin de kimyager olması dikkat çekicidir.

fırsatta kendisi gibi düşünmeyen kişilere telkinlerde bulunarak cemiyeti düzeltmeye çalışır.

Feyza, romanın kadın kahramanıdır. Bilal'e âşık olduktan sonra onu elinden kaçıır. Bunun üzerine zengin bir müteahhit olan Selim'le evlenerek alışmış olduğu zevk ve sefa alemlerine devam eder. Ancak bir süre sonra bu alemlerden sıkıldığını gerçekte aradığının bu olmadığını anlar. Feyza'daki bu değişim Bilal'in etkisinden kaynaklanmaktadır. Bunun üzerine geçirdiği bir buhranla birlikte hem içinde bulunduğu cemiyetten hem de kocası Selim'den ayrılır. Dadısı vasıtasıyla dine yönelir. Bununla birlikte içindeki boşluğun dolduğunu hisseder. Böylece kızı Hilal'e kendi yaptığı hataları yaşatmamak için onu tam bir müslüman gibi yetiştirir.

Eserde Feyza ve kızı Hilal, ideal kadın tipini yansıtmaya açısından önemlidir. Feyza lise mezunu, kültürlü biridir. Bu kültür ve İslam ahlakı bir araya gelerek güçlü bir kadın tipi meydana getirilir. Hilal de birçok zorluğa rağmen okumuş, annesi gibi kültürlü, dindar biri olmuştur.

Bilal'in etkisiyle İslami bir hayat seçerek hidayete eren Feyza, tıpkı kendisi gibi bir hayat süren arkadaşı Alev Leyla'nın hidayete ermesine yardımcı olarak birinin hayatını değiştirir.

Eserin vaka zamanı hakkında net bir bilgi bulunmamaktadır. Zamana ait unsurlar arasında en fazla dikkat çeken namaz vakitlerinin belirtilmesidir. Zamandaki ilerlemenin açıkça görüldüğü yerler ezan ve namaz vakitlerinin belirtildiği yerlerdir. Bu durum, eserde zaman unsurunun, yazarın ideolojik yaklaşımına uygun bir şekilde kullanıldığını göstermektedir.

Eserde mekân unsuru, üzerinde en fazla durulan hususlardan biridir. Roman Huzur Sokağı'nın tanıtılması ile başlar. İstanbul'un kenar semtlerinden biri olan ve fakir kimselerin yaşadığı ilk bakışta belli olan bu sokağın "sakinleri, kanaat ve huzur içinde yaşayan, zenginlik ve debdebede gözleri olmayan mümin ve mütevazı kimselerdi(r)" (s. 5). Bu sokakta yaşayan kimseler birbirleriyle olan dayanışma ve yardımlaşmaları sayesinde mutlu ve huzurlu bir hayat sürmektedir. Sokak sakinlerini bir arada tutan en önemli husus ise bütün sokağın İslami bir hayat tarzını benimsemiş olmasıdır. Bu hayat tarzı sokaktaki "huzur"un kaynağıdır. İslam'dan gelen bu huzur bütün sokağa sirayet ederek eserin de ismini meydana getirmiştir.

Bu sokak, adeta yılların tahribatı ile aslı veçhesini kaybetmiş, maddeci ve materyalist insanların hırs ve ihtirasları üzerine inşa edilmiş, yeni ve modern İstanbul'un bir parçası değil de, Osmanlı devrinin bütün ince ahlak ve faziletini sinesinde yaşatan ve sanki şu tefessüh etmiş cemiyetle bütün bağlarını koparmış, asude bir köşeye idi ... (s. 5)

Sokağın bu şekilde tanıtılmasıyla çatışma unsuru da belirlenmiş olur. İslami bir yaşayışın etkili olduğu Huzur Sokağı ile materyalizmin, paranın, cinsellik ve yozlaşmanın hüküm sürdüğü yeni modern hayat eserdeki çatışmayı meydana getirir. Ancak sokağa inşa edilen apartmanla birlikte bu çatışma daha yakından incelenir. Sokak sakinlerinin aksine apartman sakinleri son derece modern, asrî ve yozlaşmış kimselerdir. Modern yapının bir ürünü olan apartmanın sokağın havasını bozacağından endişe edilir.

Üniversite kantini ve burada bulunan gençler kılık kıyafet ve davranışlarından ötürü eleştirilir. Bu gençler için gafil, zavallı, biçare ve hareketleri kalıplaşmış robot insanlar değerlendirmesi yapılır. Burada bulunanların çoğu yine İslami yaşayıştan uzak ve dünyevî telaşlara kendilerini kaptırmış kimselerdir.

Romanın muhtevasına yansıyan en önemli çatışma unsuru materyalist düşünce ve İslami düşünce etrafında gelişmektedir. Yazar, sürekli olarak para, cinsellik, eğlence, alkol ve kumar gibi maddeci zevklerin karşısına ezan, namaz, baş örtüsü, iman ve müslümanlık gibi manevi unsurları çıkarır. Bu çatışmada, yazarın İslam ahlakını öven sözleri ve İslami hayat yaşayanların sonunda mutlu sona kavuşmaları yazarın ideolojik duruşunun bir sonucu olarak esere yansır. İslami kurallara uygun bir hayat tarzının hem bireyi hem de toplumu refaha kavuşturacağını düşünen yazar, eserini de bu minvalde kurgulamış ve İslam'a dayalı ideolojik bir tutum sergilemiştir.

2.3.1.3. Hüseyin Karatay (1937 -)¹³⁵

Asıl adı Hasan Hüseyin Karataş olan yazar edebiyatımızda roman, öykü ve deneme tarzında eserler vermiştir. Malatya'nın Yeşilyurt ilçesinde öğrenim hayatına başlayan yazar, daha sonra Diyarbakır Eğitim Enstitüsü'nden mezun olarak çeşitli okullarda Türkçe öğretmenliği yapmış ve bu meslektен emekli olmuştur. İslamcı düşüncenin yaygınlaşmasını amaç edinmiştir. “Yazar bu amacı için iki vesile tercihinde bulunur: birincisi öğretmenlik, ikincisi yazmak” (Söylemez, 2017: 469). Bu

¹³⁵ Yazar ve eserleri hakkında ayrıntılı bilgi için bk. (Çalışkan, 2002), (Söylemez, 2017).

bakımdan yazar, inandığı fikirlerin yayılması ve gelişmesi için hem edebiyatı hem de mesleğini kullanarak ideolojisini hayatının her alanına aksettirmiştir.

Kıbrıslı¹³⁶: Kıbrıs'daki Türk - Rum çatışmalarını konu alan eserde Türklerin adaya ilk ayak basmaları, Türklerin kahramanlıkları, bu çatışmaların durumu ve iki tarafın benimsediği ideolojilerden bahsedilir. Bütün bunlardan hareketle Türklerin kurtuluşu için yazar, İslamiyet'in tam anlamıyla benimsenmesi fikrini ortaya atar.

Hakim bakış açısı ve üçüncü tekil şahıs anlatıcının kullanılmasıyla yazar hem başkahramanı Mehmet'in düşüncelerini hem de karşı görüşte olanların düşüncelerini açıklıkla dile getirerek iki düşünce ve ideoloji arasındaki farkları ortaya koymuş ve böylece yazarın sözcüsü durumunda olan Mehmet'in düşüncelerinin doğruluğunu ispatlamaya çalışmıştır.

Mehmet, Kıbrıs'ta Türklerin yoğunlukta bulunduğu bir köyde dünyaya gelmiştir. Okumaya karşı olan merakı lise ikinci sınıfta tanıştığı tarih öğretmenin tavsiyeleriyle artarak önce Türk tarihine, daha sonra da İslam tarihine kaymıştır. Böylece bir senteze ulaşmayı amaçlayan Mehmet, eski Türk yönetimlerinin gücünü İslamiyet'e uymakla kazandığını fark etmiştir. İçinde bulunduğu Türk toplumunun Rum ve Avrupa baskısı altında olmasının sebebini de Türk toplumunun İslamiyet'ten uzaklaşmasına bağlamıştır. Fikir yönünden kendisini sürekli geliştirmeye çalışan Mehmet, fiziki açıdan da yakışıklı, boylu poslu biridir. Sporla yakından ilgilenmesi, fiziki görünüşü ve özellikle fikirleriyle her yerde dikkat çeken biridir. Lise öğrenimini bitirdikten sonra Mehmet yükseköğrenim için Ankara'ya gelir ve Fen Fakültesine kaydını yaptırır. Üniversite de fikirlerini yaymaya çalışan Mehmet kısa zamanda tanınan biri olur ve çevresinde toplanan kitleyi genişletir. Kıbrıs'ta Rumlar baskıyı artırınca tekrar Kıbrıs'a dönerek mücahitlere katılır ve hem fikir hem de eylemde ön saflarda yer alır. Bu özellikleriyle yazar tarafından idealize edilmiş bir tip olarak sunulmuştur.

Fazıl Hoca da köydeki ideolojik tiplerden biridir. Mehmet, tarih öğretmenin ayrılmasından sonra Fazıl Hoca'yla yakın ilişki kurarak İslami bilgilerini bu sayede geliştirmiştir. Romanın sonunda Fazıl Hoca da Rum baskınlarına karşı koymak amacıyla mücahitlere katılmak için köyden ayrılır.

---

¹³⁶ Romanın ilk baskısı 1970 yılında yapılmıştır.

Romanın ana mekânı Kıbrıs ve özellikle Mehmet'in köyü gibi Türk nüfusun yoğunlukta olduğu köyler olmakla birlikte Ankara da romana dahil edilir. Kıbrıs, genel olarak İslami düşünceyi kaybetmiştir. Medenileşme yalanlarıyla Kıbrıs öz değerlerinden koparılmıştır. Romanda kurtarıcı olarak görülen Anadolu'nun durumu, Mehmet'in Ankara'ya gitmesiyle netleşir. Anadolu da Kıbrıs gibi özünden kopmaktadır. İslamiyet'ten kopuş hem Kıbrıs'ın hem de Türkiye'nin sonunu hazırlamaktadır.

Rum yanlısı EOKA (Kıbrıslı Savaşçıların Milli Örgütü)'nin faaliyetlerinden, Makarios'un tutumlarından ve enosis söylemlerinden hareketle, romanın vaka zamanının 1960'ların başları olduğu söylenebilir. Yaklaşık üç yıllık bir zaman diliminin anlatıldığı eserde yazar, Türk - Rum çatışmalarının en hararetli olduğu zaman dilimlerinden birini seçerek Türk romanında yeni yeni görülmeye başlayan İslamcı roman (hidayet romanı) türünün bir örneğini vermiştir.

Yazar, Kıbrıs'ı anlatan bir eser kaleme almasına rağmen Kıbrıs Türklerinin dil özellikleri yerine İstanbul Türkçesi'nin dil özelliklerini kullanmıştır. Bu durum, eserin gerçekçiliğini olumsuz yönde etkilerken eserin akıcılığına olumlu yönde katkı sağlamıştır.

Romanda özellikle materyalizm, sosyalizm ve komünizm gibi fikir ve ideolojilerin İslami toplum yapısına uymadığından ve netice itibariyle insana mutluluk ve fayda sağlayamayacağından bahsedilmiştir. Materyalizm felsefesine dayanan komünizmin karşısına İslamiyet koyularak İslamiyet'in faziletleri anlatılmaya çalışılmıştır. Böylece yazar, karşısında olduğu fikir ve ideolojileri çürüterek kendi düşüncelerinin kabul görmesi için uygun ortamı oluşturmuştur.

Yazar, idealize ettiği Mehmet ve çevresinde yaşanan olaylardan hareketle eserini siyasal İslamcı bir düşünce merkezine oturtmuştur. Toplumu içinde bulunduğu olumsuz koşullardan kurtarmanın çözümünü ise İslamiyet'in tam anlamıyla toplumda yerleşmesi gerektiği fikrinde bulmuş ve eserini böylece ideolojik bir yapıda meydana getirmiştir.

2.3.2. İslamcı Romanlarda Başlıca Temalar

2.3.2.1. İdealize Etme / Yüceltme

Minyeli Abdullah romanında başkahraman Abdullah, İslami hayata gönülden bağlı biridir. O, önce kendisini sonra çevresini ve sonra da Mısır'ın İslamiyet'in tam

anlamıyla uygulanmasıyla kurtulacağına inanır. Abdullah, İslami yaşayışı hayatının merkezi yapar. Fikirlerinden dolayı hapse de düşer, yüksek memuriyetlere de getirilir ama fikirleri doğrultusunda yaşamaktan vazgeçmez. Roman boyunca yaptığı gözlem ve eleştirilerle idealize edilmiş biri olarak sunulur.

Huzur Sokağı romanında Bilal, Şükran, Bilal'in annesi, Doktor Nazım, Doktor Celil, Doktor Nusret, Dadı, Hatice Teyze ve Huzur Sokağı sakinleri dinî inançları doğrultusunda hayatlarına yön veren kişiler olarak ideal tipleri meydana getirirler. Bu kişiler kılık kıyafetleriyle, ahlak ve düşünceleriyle ideal Müslüman örnekleri şeklinde sunulmuştur.

Kıbrıslı romanında başkahraman Mehmet, fikirleri ve fiziğiyle her yerde dikkat çeken biridir. Tarihe olan merakı zamanla İslam tarihine kayan Mehmet, zamanla hem Müslümanlığının hem de Türklüğünün tam anlamıyla farkına varır. Eski Türk topluluklarının, devletlerinin başarılarının ardında İslami düşünce olduğunu kavraması üzerine çevresindekileri de bu konuda bilinçlendirmeye çalışır. Kıbrıs'ta Rumların baskıyı artırması üzerine mücahitlere katılarak fiilen mücadelenin içinde yer alır. Hem fikir hem de davranışlarıyla idealize edilen Mehmet'ten hareketle romanda toplumu kurtarmanın çözümü olarak İslamiyet'in toplumun her alanında yerleşmesi gerektiği fikri sunulur.

2.3.2.2. Devlet Fikri

Minyeli Abdullah'da İslami bir devlet anlayışı hâkimdir. Bu anlayışa göre sosyalizm, komünizm, solculuk ve milliyetçilik zararlı akımlardır. Bu akımların uygulama alanı bulduğu yerlerde İslami yaşayış tarzı mümkün değildir. Roman Mısır'da geçmesine rağmen yazarın da belirttiği gibi mekân herhangi bir Müslüman ülke de olabilir. Yazar Müslüman ülkelerin rahata kavuşabilmesi için bireylerin, çevrenin ve ülkenin İslami hayat tarzını tam anlamıyla uygulaması gerektiğini belirterek İslami bir devlet anlayışı ortaya koyar.

Maznun romanında İslami hayat ile medeniyet çatışması romanın temelini oluşturur. Medeniyet, Avrupa tarzı bir yaşam biçimi olması dolayısıyla bizim geleneklerimize ve ahlak yapımıza uygun değildir. Bu sebeple medenileşme yolunda atılan adımlar toplumu yavaş yavaş İslamiyet'ten uzaklaştırmaktadır. İslami hayatın, İslamiyet bilincinin yok olması toplum ve devletin yok olması anlamında

değerlendirildiği için İslami kaidelere uygun bir toplum ve devlet anlayışı ortaya koyulmuştur.

Huzur Sokağı romanında İslami bir hayat yaşayan kişiler romanın sonunda mutlu sona kavuşurlar. Yazar, kahramanlarını hidayete erdirerek İslami kurallara uygun bir hayat tarzının önce bireyi sonra da toplumu refaha kavuşturacağı mesajını vermeye çalışır.

2.3.2.3. Diğer İdeolojiler

Minyeli Abdullah'da Abdullah'ın oğlu Bilal, babasının yolundan giderek İslamiyet'i benimsemiş ve hayatının her alanına uygulamış biridir. Komünizmi bir tehlike olarak gören Bilal, verdiği konferanslarla halkı bilinçlendirmeye çalışmış ve bir konferans sırasında komünistler tarafından öldürülmüştür. Komünizmin dinî inançları yıkmaya çalışması, İslamiyet'ten kopuk bir düzen ideali Bilal için komünizmin en tehlikeli özellikleridir. Bu özelliklerin zamanla milli ve manevi duyguları yok edeceği, birlik ve beraberliği bozacağı düşüncesiyle eserde komünizm mücadele edilmesi gereken bir unsur olarak görülür.

Abdullah da komünizmin İslamiyet'e hayat hakkı tanımayacağı görüşünden hareketle komünizmin karşısında yer alır. Eğitim, hukuk, iktisat ve siyasi düzen olarak tamamıyla millî bir düzen kurulamayacağı, dışarıdan tatbik edilen düzenlerin de Müslüman yaşayışa uygun olmayacağı gerekçesiyle milliyetçiliğe karşı bir duruş sergiler. Ayrıca belli bir etnik grup için çalışmanın diğer Müslüman toplulukları üzeceğine değinilerek milliyetçiliğin Müslüman yaşantısına uygun olmadığı bir kez daha gösterilmeye çalışılır.

Kıbrıslı romanında da komünizme karşı olumsuz bir bakış vardır. Komünizmin İslami toplum yapısını bozduğu gerekçesiyle komünizm tehlikeli bir ideoloji olarak değerlendirilir ve komünizmin yerine İslami bir yönetimin toplumsal problemleri çözmede daha etkili olacağı savunulur.

2.3.2.4. Ahlak

Huzur Sokağı romanında dünya zevklerinin peşinde, İslamiyet'ten uzak bir hayat süren kişiler genellikle ahlaki açıdan kusurlu kimselerdir. Bu kimseler, giderek daha tatminsiz ve ahlaksız olma yolunda ilerler ve olumlu bir değişim gösteremezler. Ancak bu kişiler içinden İslamiyet'le bağ kurup, dinî bir hayat yaşamak isteyenler

içine düştükleri ahlaksızlıklardan kurtularak olumlu gelişmeler göstermeye başlar. Kişinin ahlaklı olup olmaması İslamiyet'e olan yakınlığına göre değişmektedir.

2.3.2.5. Kadın

Minyeli Abdullah romanında Abdullah'ın karısı Sevede ahlakı, kültürü, İslamiyet bilinci ve giyim tarzıyla örnek bir eş olarak sunulur. İslamiyet'e ve kocasına tam anlamıyla bağlı biridir.

2.3.2.6. Yozlaşma / Yabancılaşma

Huzur Sokağı romanında Gülhan Hanım, Ülker, Serpil, Süha, Feyza'nın anne ve babası gibi kişiler iman ve ahlak açısından yozlaşmış kişilerdir. İçinde yetiştikleri Müslüman bir topluma giderek yabancılaşan bu kişiler toplum yapısının bozulmasına sebep olmaktadır.

2.3.2.7. Tesettür

Huzur Sokağı romanında kadın kahramanların ahlaki durumları, İslamiyet'e yakınlığı ve olumlu özellikler göstermesinde başörtüsü bir ipucu olarak kullanılır. Başörtüsü kullanan kadınlar ahlaki açıdan sağlam, inançlı kişilerdir. Romanda başörtüsü faziletin, hidayete ermenin bir sembolü olarak yer alır.

Minyeli Abdullah'ta Abdullah'ın karısı Sevede, öncelikle kılık kıyafeti sonra da ahlak ve bilgisiyle çevrenin dikkatini çeken ve örnek alınan biridir.

2.3.2.8. Din

Minyeli Abdullah, Maznun, Huzur Sokağı ve Kıbrıslı romanlarında din teması, bireyi ve toplumu kurtaracak tek unsur olarak politize edilir. Bu romanlarda ideal düzeni sağlayacak olan din İslamiyet'tir. İslami yaşamın toplum geneline yaygınlaşması ile önce birey sonra da toplum istenilen düzeye erişebilecektir. Bireylerin güzel ahlaka sahip olmasını sağlayan din, toplumu bir arada tutan birleştirici bir güç olarak birlik ve beraberliğin sağlanmasına yardımcı olacaktır. Böylece zararlı fikir ve eylemler toplum içinde karşılık bulamayarak Müslüman toplumların refaha erişmesi sağlanacaktır.

2.3.3. Değerlendirme

İslamcı yazarlar İslamiyet'i, hayatın her alanını düzenleyen bir toplum ve devlet modeli olarak sunmuşlardır. Özellikle ayet ve hadislerle fikirlerini destekleyen

yazarlar, İslamiyet'in tam anlamıyla yaşandığı ve bu yaşayışın toplum genelinde yaygınlaştığı bir dünya hayali kurarlar. Bunun için karşılardaki ilk engel olarak modernleşmeyi görürler. İslamcı yazarlar tarafından Batılılaşmanın bir yansıması olarak değerlendirilen medenileşme, toplumun ahlak yapısını bozan zararlı bir kavramdır. Medeniyetle birlikte yurda giren komünizm, sosyalizm, materyalizm ve milliyetçilik gibi fikir ve ideolojiler de yine toplum yapısına zarar veren kavramlar olarak ele alınır. Bu sebeple İslamcı yazarlar, yabancı kaynaklı ideolojilerden uzak durmuşlar ve Kur'an-ı Kerim'i kendilerine rehber edinerek Asr-ı Saadet'e ulaşmayı hedeflemişlerdir.

1960 - 1970 Dönemi'nde İslamcı yazarlar tarafından kaleme ele alınan dört romanın da vaka zamanı yakın tarihte geçmektedir. Bu durum İslamcı romanın 1960'lardan sonra yavaş yavaş gelişme göstermesiyle açıklanabilir. İncelenen romanlarda reel zamana ait toplumsal olaylar ve dönüm noktaları konu edilmemiş, sadece İslamiyet'in toplumsal kalkınma ve huzur açısından faydalarından söz edilmiştir. Yalnız *Kıbrıslı* romanında Kıbrıs'taki Rumların Türklere yaptıkları zulümler ve Türklerin Rumlarla mücadeleleri işlenmiştir.

İslamcı romanlarda kahramanlar idealize edilerek sunulmuştur. Kahramanlar genellikle meşrulaştırma yöntemlerinden ussallaştırma yöntemiyle idealize edilmişlerdir. Toplumda yaygın olarak görülmeyen İslami hayata sıkı sıkıya bağlı kahramanların davranış ve fikirleri model olarak topluma sunulmuştur. Böylece bu kahramanların örnek alınabilecek kişiler olduğu mesajı oluşturulmuştur. Bunların ortak özellikleri ahlaklı, çalışkan, vicdanlı, imanlı olmaları ve zorluklar karşısında yılmamalarıdır.

İslamcı romanlarda ideal düzenin İslamiyet'le sağlanacağı savunularak İslamiyet'e tam anlamıyla bağlı bir devlet yönetimiyle güçlü bir toplum meydana getirilebileceği savunulur. İslamiyet, önce bireyleri sonra çevreyi sonra da bütün toplumu kurtaracak bir çözüm reçetesi olarak sunulur. Bu sayede din, manevi değerleri önceleyen bir kavram olarak modern dünyanın maddeci tutumuna engel olacaktır.

2.4. Bağımsız ve Popüler Romancılar

Bireysel bakış açısına sahip yazarların romanlarında "toplumsal değişimin bir fon olarak kullanıldığı romanlarda kendilerine bir yer edinmeye çalışan küçük memur,

kasaba bürokratu gibi farklı kimliklere mensup kişilerin; ya da ekmeğini bedeniyle çalışarak kazanan işçilerin iç dünyalarına ayna tutulur (Korkmaz, 2004: 435). Toplumsal sorunlara çözüm önerileri sunmayan bu yazarlar genellikle bireyin iç dünyasını, yaşadıklarını, hissettiklerini ve günlük telaşlarını konu alırlar.

Bu bölümde herhangi bir ideolojinin, siyasi düşüncenin savunuculuğunu yapmayan, sadece sanat gayesiyle ve bireysel eğilimlerle eserler meydana getiren sanatçılara ve romanlarına yer verilmiştir. Ayrıca ideolojik mesajların yer aldığı bazı romanları bulunmasına rağmen 1960 – 1970 Dönemi'nde ideolojik nitelikli roman kaleme almayan yazarlar yine bu bölüme dâhil edilmiştir. Bunun yanında romanlarında bazı ideolojilere yer veren, fakat hareket noktaları herhangi bir ideolojiyi empoze etmek olmayan yazarlar da bu bölüm içerisinde ele alınmıştır.

1960 - 1970 Dönemi'nde toplam 28 bağımsız ve popüler sanatçı ve bunların 52 romanı tespit edilmiştir. Bunlar şu iki başlık altında sıralanabilir:

a. Bağımsız romancılar ve romanları:

Afet Muhteremoğlu Ilgaz (1937 - 2015): *Eşiktekiler* (1960).

Ayhan Hünalp (1927 - 2013): *Vapur Düdükleri* (1962).

Burhan Arpad (1910 - 1994): *Alnımdaki Bıçak Yarası* (1968).

Cahit Uçuk (1909 - 2004): *Değirmentaşı* (1966), *Gecenin Bu Saatinde* (1968), *Hep Yarın* (1968), *Özlem Şarkısı* (1968).

Celalettin Çetin (1928 - 2006): *Saat Altıda Gel* (1965).

Hakkı Özkan (1926 - 1999): *Umutsuzlar* (1965), *Dönüş* (1968).

İlhan Engin (1925 - 1990): *Allah Seviniz Dedi* (1961), *Çıngar* (1964).

İskender Fikret Akdora (1914 -): *Dünyanın Öptüğü Kız* (1966).

Muzaffer Buyrukçu (1930 - 2006): *Gürültülü Birkaç Saat* (1969), *Bir Olayın Başlangıcı* (1970).

Mükerrem Kamil Su (1904 - 1997): *Ben ve O* (1970).

Necmi Onur (1925 - 1992): *Vicdansız Kadın* (1967).

Oktay Verel (1927 - 2018): *Kuklalar* (1960), *Şimdi Tasa Anayasa* (1970).

Refik Halit Karay (1888 - 1965): *Sonuncu Kadeh* (1965).

Serhat Kestel (1922 - 2012): *Korkunç ve Güzel* (1970).

Tarık Buğra (1918 - 1994): *Küçük Ağa* (1964), *Küçük Ağa Ankara'da* (1966), *İbişin Rüyası* (1970).

Tarık Dursun K[akınç] (1931 - 2015): *Sabah Olmasın* (1967), *Denizin Kanı* (1968), *Kopuk Takımı* (1969).

Tarık Günkut (-): Yüzbaşı Selim Selimiyeli (1970).

Vehbi Cem Aşkun (1909 - 1979): *Kader* (1962).

Zeria Karadeniz (1926 - ?): *Hacı Bayram Veli* (1964).

Ziya Mısırlı (1926 -): İstiklâl Madalyası (1963).

b. Popüler romancılar ve romanları:

Esat Mahmut Karakurt (1902 - 1977): *Kadın İsterse* (1960).

Ethem İzzet Benice (1903 – 1967): *Adsız Şehit* (1964).

Kerime Nadir [Azrak] (1917 - 1984): *Gümüş Selvi* (1960).

Muazzez Tahsin Berkant (1900 - 1984): *Bulutlar Dağılınca* (1967), *Uzayan Yollar* (1968).

Peride Celâl [Yönsel] (1925 - 1990): *Gecenin Ucundaki Işık* (1964), *Güz Şarkısı* (1968).

Refii Cevad Ulunay (1890 – 1968): *Bir Başka Âlem* (1964).

Reşat Ekrem Koçu (1905 - 1975): *Forsa Halil* (1962), *Kabakçı Mustafa* (1968), *Patrona Halil* (1968).

Zuhuri Danışman (1902 - 1971): *Fatih Sultan Mehmed* (1969).

Oğuz Özdeş (1920 - 1979): *Dağ Başını Duman Almış* (1960), *Gecekondur Rüzgârı* (1960), *Oğuz Han* (1964), *Karapençe Estergon'da* (1966), *Karapençenin İntikamı* (1966), *Karapençe Voyvodaya Karşı* (1967), *Karapençenin Oğlu* (1967), *Şebnem* (1970), *Reyhan* (1970).

Ragıp Şevki Yeşim (1910 - 1971): *Zümrüt Gözlü Sultan* (1965).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. SONUÇ

1960 - 1970 Dönemi ABD ve Sovyet Rusya arasında devam eden Soğuk Savaş'ın şiddetlendiği bir dönemdir. Bu dönemde ekonomi, güvenlik ve silah sanayisinin yanında uluslararası mücadeleye ideoloji meselesi de eklenmiştir. ABD ve Sovyet Rusya merkezli iki blok arasındaki mücadele giderek bir ideoloji mücadelesine dönüşmüştür. Sovyet Rusya'nın komünizmi kendi çevresinde yaymaya başlamasıyla birlikte ABD komünizm tehlikesi karşısında NATO'yu kurmuştur. Kullanılan askeri teknoloji ve gelişmiş sanayinin büyük devlet olmanın temel şartı sayıldığı bu günlerde, güçlü bir ekonomi için hammadde temel sorunların başında gelmekteydi. Hammaddeye ulaşmak ve süper güç olma yolunda ilerlemek isteyen ABD ve Sovyet Rusya'nın benimsedikleri politikalar ve ideolojiler hem kendi çevrelerini hem de dünya devletlerini etkilemiş ve uluslararası dengelerin değişmesine sebep olmuştur. Bu değişiklikler içinde Türkiye de uluslararası arenada yaşananlardan etkilenmiş ve dengelerin kurulmasında önemli ülkelerden biri olmuştur.

Dünya siyasetinde yaşanan bu gelişmeler ve kapitalizmin ağır ekonomik yaptırımları 68 Kuşağı olarak bilinen gençlik hareketini ortaya çıkarmıştır. Bütün dünyada aynı zamanda olmasa da benzer taleplerle ortaya çıkan gençler adalet, eşitlik ve yaşanılabilir temiz çevre gibi isteklerle yaşam koşullarının iyileştirilmesini talep etmişlerdir. Sovyet Rusya'nın etkisini artırdığı günlerde daha çok kapitalizm karşıtı bir hareket olarak nitelenen bu hareket, dünya genelinde komünizmin ve diğer sol ideolojilerin tanınmasına ve yayılmasına öncülük etmiştir.

Bütün bu gelişmeler Türkiye'yi de yakından alakadar etmiş ve Türk edebiyatı başta olmak üzere çeşitli alanlarda sol ideolojiler faaliyetlerini artırmıştır. Bu ideolojilerin Türkiye'de hızlı bir şekilde karşılık bulması ise 1961 Anayasası'nın tanıdığı özgürlükçü ortamla ilişkilendirilmiştir. Böylece Türkiye'de farklı düşünce akımları görülmeye başlamış ve toplumda yaşanan bu ideolojik değişimler Türk romanına da yansımıştır.

1960 - 1970 Dönemi'nde 69 yazar tarafından toplam 201 adet roman yayımlanmıştır. Bu çalışmada, yayımlanan bu romanlar yazarların ideolojik tutumları ve romanlardaki ideolojik yaklaşımlara göre Marksist Eğilim ve Sosyalist Gerçekçiler, Milliyetçi Eğilim, İslamcı Eğilim ve Bağımsız ve Popüler Romancılar

olarak gruplandırılmış ve romanların incelemesi bu sıraya göre yapılmıştır. Ancak Bağımsız ve Popüler Romancıların eserlerinde herhangi bir ideolojik yaklaşım bulunmadığı için onların sadece adları ve romanları verilmiştir.

1960 - 1970 Dönemi'nde ilk baskısı yapılan romanlar ideolojik açıdan sınıflandırıldığında en kalabalık grubu 73 romanla Marksist Eğilim ve Sosyalist Gerçekçiler grubu oluşturmuştur. Milliyetçi Eğilim grubunun 18 romanla ikinci sırada ve İslamcı Eğilim grubu da 4 romanla üçüncü sırada yer almıştır. Bunların dışında kalan 52 roman, herhangi bir ideolojik yaklaşım içermediği için çalışmaya dâhil edilmemiş ve Bağımsız ve Popüler Romancılar başlığı altında sadece yazarları ve eser adları zikredilerek geçilmiştir (bk. Ekler).

Sosyalist gerçekçi yazarlar romanlarında toplumsal bozuklukların tespiti ve bu sorunların çözümüne ilişkin çözüm önerileri sunmuşlardır. Bu çözüm önerileri genellikle sosyalizm, komünizm teklifi veya Kemalizm ve Cumhuriyet değerleri etrafında şekillenmiştir. Fakir Baykurt, Talip Apaydın, Fahri Erdiç, Demirtaş Ceyhun, Hasan Kıyafet ve Nâzım Hikmet romanlarında sosyalizm ve komünizmi çözüm önerisi olarak sunmuş ve toplumsal problemleri ortadan kaldıracak, refah ve huzur getirecek bir yönetim şekli olarak telakki etmişlerdir. Sosyalist gerçekçi yazarların komünizm ve sosyalizm teklifleri karşısında Kemal Tahir ve Attila İlhan farklı bir tutum sergileyerek ulusalcı bir anlayışla yabancı kaynaklı ideolojilerin fayda sağlamayacağı görüşünde birleşmiş ve bu yabancı kaynaklı ideolojilere karşı mesafeli durmuşlardır. Bu iki yazara göre kendi öz değerlerimize yabancı olan sosyalizm ve komünizm gibi ideolojiler bağımsızlık ve gelişme açısından tehlikeli görülmüştür. Kemal Tahir ve Attila İlhan, ulusalcı bir yaklaşımla sosyalizm ve komünizmin bazı ilkelerini kullanmanın daha isabetli olacağını savunmuşlar ve bunu romanlarına da yansıtarak bu yöntemin nasıl kullanılacağını açıklamaya çalışmışlardır.

Milliyetçi yazarlar, Türkçü - Turancı veya Türk - İslam anlayışıyla romanlarında genellikle Osmanlı Devleti'nin yükselme dönemlerine ve Türklerin çektiği acılara odaklanarak bir Türklük bilinci aşımaya çalışmışlardır. Abdullah Ziya Kozanoğlu, Feridun Fazıl Tülbentçi, Bekir Büyükarkın ve Cengiz Dağcı gibi Türkçü - Turancı yazarlar Türklüğü Orta Asya'dan gelen kökleriyle ilişkilendirirken, Münevver Ayaşlı, Emine Işınso ve Mehmet Niyazi gibi Türk - İslam sentezine bağlı yazarlar İslamiyet temelinde bir Türklük anlayışını benimsemiştir. Türk - İslam sentezine bağlı yazarlar Osmanlılık anlayışına dayanan kültürel milliyetçiliği, İslam

düşüncesiyle birleştirerek bir Türklük anlayışı ortaya koymuşlardır. Osmanlı Devleti'nin duraklama ve yıkılış dönemlerini konu alan romanlarda ise özellikle devşirme yöneticilerin ve liyakatsizliğin Osmanlı Devleti'ni yıkılışa götürdüğü üzerinde durularak bu yapının devletin varlığını ve birliğini bozduğu belirtilmiştir.

İslamcı yazarlar, Kur-an'ı Kerim'in, hadis ve ayetlerin ışığında Asr-ı Saadet'e ulaşma arzusuyla eserlerini kaleme almışlardır. Bu yazarlar toplum yaşantısının İslami hayat tarzıyla birebir örtüştüğü bir cemiyet yaratmaya çalışmışlardır. Böylece İslamiyet'in esaslarına dayanan toplum yapısının ideal düzeni sağlayacağı ve güçlü bir toplum meydana geleceğine inanmışlardır. İslamcı yazarlar, İslamiyet'in önce bireyi sonra bireylerin çevresini ve en sonunda da bütün toplumu kurtaracağı düşüncesiyle tabandan tavana doğru bir genişlemeyle ideal toplum yapısına ulaşmayı amaçlamışlardır. İslamcı yazarlar romanlarında günlük toplumsal sorunlara eğilmemişlerdir. Geçim sıkıntısı, sosyal adalet, gecekondulaşma ve ekonomik problemler gibi konulara romanlarında yer vermemişlerdir. Bireysel problemlerin çözümünü toplumun bütününde uygulanacak İslami bir devlet modelinde aramışlardır.

1960 - 1970 Dönemi'nde ideolojik bakış açısına sahip yazarlar romanlarında idealize etme / yüceltme, yozlaşma / yabancılaşma, din, ahlak ve kadın gibi bazı ortak temaları kullanmışlardır. Bu temalara yaklaşım, yazarların ideolojik eğilimlerine göre değişiklik göstermiştir. İdealize etme / yüceltme teması sosyalist gerçekçi sanatçılar tarafından idealist aydın ve bilinçli işçi olarak iki farklı kategoride işlenmiştir. İdealist aydın, toplumun içinde bulunduğu sıkıntıların farkında olan ve bu sıkıntılardan kurtulmak için çözüm önerilerinde bulunan kişidir. İdealist aydın çevresini harekete geçirebilen, çevresinin bilinçlenmesine katkıda bulunabilen, dönüştürücü özelliklere sahiptir. Sosyalist gerçekçi romanlarda genellikle idealist aydın tipi olarak öğretmen, gazeteci, asker gibi kültürel seviyesi yüksek kişiler seçilmiştir.

Sosyalist gerçekçi romanlarda bilinçli işçi olarak seçilen kahramanlar sınıf bilincine ulaşmış kişilerdir. Mensubu oldukları sınıfın çıkarlarını korumayı ve böylece sınıflar arasındaki eşitsizlikleri ortadan kaldırmayı amaçlamışlardır. Tarlalarda, fabrikalarda ve gündelik işlerde çalışan işçiler arasında bilinçli işçi olarak ortaya çıkan kahramanların okumaya düşkün olmaları, hayatı yorumlayabilmeleri ve kendisini geliştirmeye çalışmaları ortak özellikleri olarak eserlere yansımıştır.

Buradan hareketle sosyalist gerçekçi romanlarda idealist tipler; kültürlü, kendilerini geliştirmeye açık ve sınıf çıkarlarını her şeyin üstünde gören kişilerden oluşmuştur. Böylece sosyalist gerçekçi idealist tipler, hayata eleştirel bir gözle bakmış, toplumsal sorunları tespit etmiş ve bu sorunların çözümünde aktif rol almışlardır.

Milliyetçi sanatçıların romanlarında idealist tipler fiziki açıdan dikkat çekici, güçlü, cesur, adaletli, hoşgörülü, vatansever olma gibi özellikleriyle dikkat çekmiştir. Cesaret ve aklın birleşmesiyle ideal Türk tipi ortaya çıkarılmıştır. İdeal Türk tipi hem bizzat savaş ve mücadelenin içerisinde yer alırken hem de Türklük bilincini etrafa yaymak için çabalamıştır. Türk'ün tarihinin, geleneklerinin, düşünce sistematığının ve değerlerinin farkına varılarak amaçlanan Türklük bilinci kazandırılmaya çalışılmıştır.

İslamcı sanatçıların romanlarında idealist tipler, İslamiyet'i hayatlarının merkezine koymuş kişilerdir. Bu kişiler kılık kıyafetleriyle, ahlak, düşünce ve davranışlarıyla örnek teşkil etmiştir. İslamcı idealize edilmiş / yüceltilmiş tipler, İslamiyet'in önce kendisini sonra çevresini ve sonra da toplumun tamamını kurtaracağına ve toplumda meydana gelen aksaklıkların ortadan kalkarak güçlü bir toplum yapısının meydana geleceğine inanmışlardır.

1960 - 1970 Dönemi'nde yayımlanan Türk romanlarında sosyalist gerçekçi ideal tipler fikir ve eylemleriyle dikkat çekerken milliyetçi ideal tipler cesaret, silahşorluk ve dürüstlüğüyle dikkat çekmiştir. İslamcı ideal tipler ise davranış ve görünüşleriyle ön planda olan, dönüştürücü özelliğe sahip kişilerden seçilmiştir.

1960 - 1970 Dönemi'nde yayımlanan Türk romanlarında yozlaşma / yabancılaşma teması bütün ideolojik gruplar tarafından işlenen ortak temalardan biridir. Yozlaşma / yabancılaşma teması sosyalist gerçekçi romanlarda kendi sınıfına yabancılaşma, kendi sınıfının çıkarlarını korumayı reddetme şeklinde işlenmiştir. Milliyetçi romanlarda ise yozlaşma Türk milletine sırtını dönme, devletin olanaklarını kendi çıkarları için kullanma ve Türklük aleyhine yabancı unsurlarla işbirliği yapma şeklinde işlenmiştir. İslamcı yazarlar ise yozlaşma temini daha çok Batılılaşma hareketleriyle ilişkili olarak medenileşmenin getirdiği yeni kültür, moda ve yabancı kaynaklı siyasi eğilimlere ilgi duyma şeklinde işlemişlerdir.

Din teması her üç grup tarafından kullanılan temalardan biridir. Sosyalist gerçekçiler dini toplumsal sorunların çözümü için bir engel olarak görmüşlerdir. Bu

sebeple sosyalist gerçekçi romanlarda din teması genellikle olumsuz nitelikleriyle kullanılmıştır. Fakat diğer sosyalist gerçekçi sanatçılardan farklı olarak Hasan Kıyafet'in *Komünist İmam* ve Şevket Süreyya Aydemir'in *Toprak Uyanırsa* romanlarında olumlu din adamı örneğine rastlanmıştır. Bu romanlardaki din adamları toplumun çıkarını düşünen, toplumu bir amaç uğruna bir araya toplayan, bilinçli, ideal bir tip olarak romanlara yansımış ve giriştikleri faaliyetlerle toplumdaki bazı sorunları çözmeye yardımcı olmuşlardır. Milliyetçi sanatçılardan bazıları din temasına hiç değinmezken bazıları da dini Türklük şuurunun yerleşmesi ve gelişmesi için esas unsur olarak görmüşlerdir. Daha çok Türk – İslam sentezine dayalı bir tarih anlayışı ortaya koyan yazarlar tarafından din, birleştirici bir unsur olarak milliyetçi romanlara yansımış ve olumlu özelliklerle sunulmuştur. İslamcı yazarlar ise dinî hassasiyeti romanlarının temelinde koyarak dinle ilgili bütün kurumları ve kişileri olumlu özellikleriyle yansıtmışlardır. Bu İslamcı yazarların dinin bireyi ve toplumu kurtaracak yegâne yol olarak görmelerinden kaynaklanmıştır.

Bu dönemin köy romanlarında (özellikle Köy Enstitüsü mezunu yazarların eserlerinde) edebî kaygı bulunmadığı için romanlar edebî zevkten uzak ve yalın anlatımlıdır. Roman konusunda yeni teknik ve arayışların yansımaları bulunmamaktadır. Romanın toplumsal sorunların çözümünde araç olarak kullanılması sebebiyle bu gruptaki romanların pek çoğunda edebiyat bir kenara bırakılarak ideolojik söylemlere daha fazla yer verilmiştir.

Milliyetçi sanatçılar da millî duyguları harekete geçirmeyi amaçladıkları için romanlarında edebî kaygıya yer vermemişlerdir. Bu sebeple milliyetçi duyarlılığı yüksek olan romanlarda aksiyon ve Türk'ün kahramanlığı ön plana çıkarılarak duygusal yoğunluğu yüksek romanlar meydana getirilmiştir.

İslamcı romanlar da tezli roman özelliği gösterdiği için edebî hassasiyet görülmemiştir. Burada da romanın temel unsurunu edebiyat değil siyasal İslam'a dayalı fikirlerin yayılması fikri oluşturmuştur.

İstanbul ve Ankara'da mekân unsuru açısından özellikle sosyalist gerçekçi romanlarda dikkat çekmektedir. İstanbul, kapitalizmin yerleştiği bir mekân, padişahlık başkenti ve işçi sorunlarını barındırması açısından sosyalist gerçekçi sanatçılar tarafından olumsuz nitelikleriyle ön plana çıkarılmış bir mekândır. Ankara ise özellikle Millî Mücadele'nin merkezi olması bakımından olumlu bir özellik gösterse

de Cumhuriyet döneminde halkın seçtiği vekillerin burada toplanması ve Ankara'ya giden vekillerin halkı unutmaması sebebiyle olumsuz bir mekân olarak yansıtılmıştır. Özellikle siyasi yozlaşmanın mekânı olarak Ankara bütün yozlaşmış ilişkileriyle romanlara yansımıştır.

İncelediğimiz romanlardan hareketle özellikle sosyalist gerçekçi sanatçılar tarafından yazılan romanlarda dönemin toplumsal ve siyasi bozukluklarına sıklıkla değinilmiş ve bu bozuklukların 27 Mayıs 1960 darbesine nasıl yol açtığı romanlara yansımıştır. Ekonomik alanda toplumun çoğunluğunun çektiği sıkıntılar ve siyasi yozlaşma toplumsal yapıda bazı kırılmalara yol açmış ve bunun sonucunda ülkede siyasi gerilim hat safhaya ulaşmıştır. Hükümetin bu gerilimleri bastıramaması üzerine de TSK, 27 Mayıs 1960 darbesiyle ülke yönetimine el koymuştur. Zaman unsuru bakımından dikkat çeken Yaman Koray'ın *Deniz Ağacı* ve Fahri Erdinç'in *Kore Nire* romanında 27 Mayıs 1960 darbesi sevinç ve coşkuyla karşılanmıştır. Her iki romanda da bu coşkunun sebebi DP iktidarının ve bu iktidarın yarattığı olumsuz tiplerin etkinliğini yitirmesi olarak gösterilmiştir.

Toplumun canlı bir yapısının bulunmasından dolayı toplumsal dönemleri kalın duvarlarla birbirinden ayrılmış bağımsız dönemler gibi düşünmenin hatalı bir yaklaşım olduğu bilinen bir gerçektir. Bu gerçek 1960 – 1970 Dönemi Türk romanını incelerken de görülmüştür. 1960 – 1970 Dönemi Türk romanında işlenen toplumsal sorunların genellikle 1950 sonrası ortaya çıkan problemlere odaklandığı tespit edilmiştir. İnceleme dönemimize ait romanlarda genellikle nüfus, şehirleşme, gecekondulaşma, kalkınma, göç ve eğitim gibi problemlere odaklanılmıştır.

1950'den sonra DP iktidarının giriştiği bazı uygulamalarla tarım, sanayi ve kalkınma alanlarında köklü değişiklikler meydana gelmiştir. Bu değişiklikler neticesinde tarımda makineleşme artmış, kalkınma için atılan adımlarla orta sınıf gelirini artırmaya başlamış ve büyük kentlerde yavaş da olsa sanayileşme artmaya başlamıştır. Bu duruma paralel olarak dinamik tarım politikalarıyla tarımda makineleşmenin artması zaten topraksız olan köylünün bir de işsiz kalmasıyla sonuçlanmıştır. Buna bağlı olarak büyük şehirlerde sanayileşmenin artması ise yeni iş gücü arayışlarına sebep olmuştur. Bunun sonucunda da geçim sıkıntısı çeken köylü köyden kente göç etmeye başlamıştır. Bu göçler şehirlerde bir işçi topluluğunun meydana gelmesine neden olmuştur. Köyden kente göç edenler barınma ihtiyaçlarını ise ekonomik olarak en uygun zeminde karşılamak için gecekonduları tercih

etmişlerdir. Bu da şehirlerde gecekondulaşma olgusunun ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bütün bunlar dönemin romanlarına yansıyan toplumsal gerçekliklerdir.

Romanlara yansımış olan gecekondulaşma hem göçün hem de ülke politikasının bir sonucu olarak işlenmiştir. Gecekondu daha çok işçi kesiminin yaşadığı ekonomik sıkıntıların, sağlıksız yaşama koşullarının bir yansıması olarak ele alınmıştır. Ayrıca gecekonduların yapıldığı şehrin ücra köşelerinde görev yapan memurların halkın düştüğü çaresizlikten faydalanarak nasıl rüşvet aldıkları da romanlarda işlenmiş ve bu durum toplumsal bir bozukluk olarak değerlendirilmiştir.

Bu dönemde görülen bir diğer göç hareketliliği ise Avrupa'ya işçi göçüdür. 1960'lı yıllarda Türk işçilerinin Avrupa'ya özellikle de Almanya'ya çalışmak için gitmesi de romanlarda ele alınan konular arasındadır.

Yaşanan bu göçler ülkede bir nüfus hareketliliği meydana getirmiştir. Bunun sonucunda kırsalda ikamet eden nüfus azalırken şehirlerin nüfuslarında artışlar görülmüştür. Bu durum şehirlerdeki toplumsal yapının da değişmesine sebep olmuştur. Böylece köy romanlarıyla başlayan süreç zamanla fabrikalardaki işçi sorunlarının dile getirildiği bir yöne doğru da evrilmiştir.

Köyden kente göç sonucunda toplumsal yapıda meydana gelen değişiklikler köylü - şehirli çekişmesi ve kültür emperyalizminin de etkisiyle bir kültürel yozlaşmayı doğurmuştur. Bu yozlaşma romanlara çokça yansımıştır.

Özellikle 1960'lardan sonra ortaya çıkmaya başlayan eğitim – öğretim faaliyetlerinin iyileştirilmesi talepleri zamanla öğrenci olayları olarak bilinen siyasi olayları tetiklemiştir. Ancak bu durum 1960 – 1970 romanlarına fazla yansımamıştır. Bu dönemdeki romanlarda eğitim – öğretim konusu genellikle Köy Enstitüleri kapsamında ele alınmıştır. Romanlarda Köy Enstitüleri daha çok olumlu özellikleriyle yansıtılmış ve hem köy hayatının devamlılığını sağlama hem de köy kökenli gençleri meslek sahibi yapma nitelikleri vurgulanmıştır.

Ayrıca köy hayatının olumsuzluk ve imkânsızlıklarından kurtulmak isteyenlerin çalışma azimleri ve sonunda başarılı bir kişi olmaları da bu dönem romanlarında dikkat çeken unsurlardan biri olmuştur.

Bütün bunlar 1960 – 1970 Dönemi romanlarında görülen hususlardır. Kısaca şunu vurgulayabiliriz: İncelenen eserler göstermiştir ki Türkiye'nin çok partili hayata

geçişinden itibaren (1946) sosyo-ekonomik ve politik hayatın bir eleştirisi ve panoraması bu dönem eserlerinin temel konusunu oluşturmaktadır.

KAYNAKÇA

İncelenen Romanlar

- Akol, O. A. (1968). *Kurtuluş Savaşında Bir Çocuk* (1. b.). Ankara: Kurtuluş Matbaası.
- Anday, M. C. (2011). *Aylaklar* (1. b.). İstanbul: Everest Yay.
- Apaydın, T. (1961). *Emmioğlu* (1. b.). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Apaydın, T. (1965). *Ferhat ile Şirin* (1. b.). Ankara: İmece Yay.
- Apaydın, T. (1966). *Toprağa Basınca* (1. b.). İstanbul: Arkin Basımevi.
- Apaydın, T. (2007). *Ortakçılar* (1. b.). İstanbul: Literatür Yay.
- Arabul, M. (1967). *Çakrazlar* (1. b.). İstanbul: Tuncay Yay.
- Ay, B. (1966). *Dor Ali* (1. b.). İstanbul: Broy Yayınları.
- Ayaşlı, M. (2010). *Pertev Bey'in Üç Kızı, İki Kızı ve Torunları* (5. b.). İstanbul: Timaş Yay.
- Ayaşlı, M. (2014). *Pertev Bey'in Üç Kızı* (2. b.). İstanbul: Timaş Yay.
- Aydemir, Ş. S. (1979). *Toprak Uyanırsa* (5. b.). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Aziz Nesin. (2000). *Zübük* (21. b.). İstanbul: Adam Yayınları.
- Baykurt, F. (1971). *Onuncu Köy* (3. b.). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Baykurt, F. (2007). *Amerikan Sargısı* (3. b.). İstanbul: Literatür Yay.
- Baykurt, F. (2009). *Kaplumbağalar* (18. b.). İstanbul: Literatür Yay.
- Baykurt, F. (2010). *İrazcanın Dirliği* (14. b.). İstanbul: Literatür Yay.
- Baykurt, F. (2011). *Tırpan* (4. b.). İstanbul: Literatür Yay.
- Bilbaşar, K. (1972). *Memo I* (2. b., Cilt I). İstanbul: Tekin Yayınevi.
- Bilbaşar, K. (1972). *Memo II* (2. b., Cilt II). İstanbul: Tekin Yayınevi.
- Bilbaşar, K. (2005). *Cemo* (5. b.). İstanbul: Can Yayınları.
- Bilbaşar, K. (2015). *Yeşil Gölge* (1. b.). İstanbul: Can Yayınları.
- Büyükarkın, B. (2010). *Tanyeri* (1. b.). İstanbul: Ötüken Neşriyat.

- Büyükarkın, B. (2013). *Bozkırda Sabah* (3. b.). İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Büyükarkın, B. (2014). *Belki Bir Gün* (6. b.). Ankara: Ötüken Neşriyat.
- Büyükarkın, B. (2014). *Bir Sel Gibi* (7. b.). İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Büyükarkın, B. (2015). *Suların Gölgesinde* (5. b.). Ankara: Ötüken Neşriyat.
- Büyükarkın, B. (2016). *Son Akın* (6. b.). İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Ceyhun, D. (2010). *Asya* (3. b.). İstanbul: Cumhuriyet Kitapları.
- Dağcı, C. (1966). *O Topraklar Bizimdi*. İstanbul: Kağan Kitabevi.
- Dağcı, C. (1997). *Dönüş* (3. b.). İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Dağcı, C. (2011). *Genç Temuçin* (3. b.). İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Dağcı, C. (2018). *Badem Dalına Asılı Bebekler* (10. b.). İstanbul: Ötüken Neşriyat
- Dinamo, H. (1966/67). *Kutsal İsyan* (1. b., Cilt VIII). İstanbul: May Yay.
- Dinamo, H. (2007). *Ateş Yılları* (1. b.). İstanbul: Tekin Yayınevi.
- Dinamo, H. (2017). *Savaş ve Açlar* (1. b.). İstanbul: Tekin Yayınevi.
- Dinamo, H. İ. (1966 a). *Kutsal İsyan 1* (1. b.). İstanbul: May Yayınları.
- Dinamo, H. İ. (1966 b). *Kutsal İsyan 2* (1. b.). İstanbul: May Yayınları.
- Dinamo, H. İ. (1966 c). *Kutsal İsyan 3* (1. b.). İstanbul: May Yayınları.
- Dinamo, H. İ. (1966 d). *Kutsal İsyan 4* (1. b.). İstanbul: May Yayınları.
- Dinamo, H. İ. (1967 a). *Kutsal İsyan 5* (1. b.). İstanbul: May Yayınları.
- Dinamo, H. İ. (1967 b). *Kutsal İsyan 6* (1. b.). İstanbul: May Yayınları.
- Dinamo, H. İ. (1967 c). *Kutsal İsyan 7* (1. b.). İstanbul: May Yayınları.
- Dinamo, H. İ. (1967 d). *Kutsal İsyan 8* (1. b.). İstanbul: May Yayınları.
- Erdinç, F. (2014). *Kore Nire* (1. b.). İstanbul: Yordam Kitap.
- Fikret Arıt (1965). *Hep Bu Topraklar İçin* (1. b.). İstanbul: Türkiye Basımevi.
- Halikarnas Balıkcısı (1991). *Deniz Gurbetçileri* (4. b.). Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Hekimoğlu İsmail. (2019). *Minyeli Abdullah* (98. b.). İstanbul: Timaş Yay.
- Hekimoğlu İsmail. (2020). *Maznun* (33. b.). İstanbul: Timaş Yayınları.

- Hüseyin Karatay. (1977). *Kıbrıslı* (3. b.). Ankara: Elif Yayınevi.
- İlhan, E. (2014). *Azap Toprakları* (3. b.). İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- İlhan, A. (2014). *Kurtlar Sofrası* (13. b.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Kemal Tahir (2004). *Büyük Mal* (3. b.). İstanbul: Adam Yay.
- Kemal Tahir (2004). *Esir Şehrin Mahpusu* (5. b.). İstanbul: Adam Yay.
- Kemal Tahir (2009). *Devlet Ana* (7. b.). İstanbul: İthaki Yay.
- Kemal Tahir (2010). *Kelleci Memet* (9. b.). İstanbul: İthaki Yay.
- Kemal Tahir (2011). *Bozkırdaki Çekirdek* (5. b.). İstanbul: İthaki Yay.
- Kemal Tahir (2012). *Kurt Kanunu* (5. b.). İstanbul: İthaki Yay.
- Kemal Tahir (2016). *Yorgun Savaşçı* (9. b.). İstanbul: İthaki Yay.
- Kıyafet, H. (1989). *Komünist İmam* (3. b.). İstanbul: Akyüz Yayınları.
- Kocagöz, S. (1964). *Bir Karış Toprak* (1. b.). İstanbul: Ataç Kitabevi Yay.
- Kocagöz, S. (1970). *Bir Çift Öküz* (1. b.). İstanbul: Ararat Yayınevi.
- Kocagöz, S. (2017). *Kalpaklılar* (11. b.). İstanbul: Literatür Yayınları.
- Koray, Y. (1962). *Deniz Ağacı* (1. b.). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Koray, Y. (1967). *Sığırcıklar* (1. b.). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Koray, Y. (1970). *Mola* (1. b.). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Korcan, K. (1971). *Linç* (2. b.). İstanbul: e yayınları.
- Kozanoğlu, A. Z. (1970). *Kızıl Kadirga* (3. b.). İstanbul: Atlas Kitabevi.
- Kozanoğlu, A. Z. (1973). *Arena Kıraliçesi* (3. b.). İstanbul: Atlas Kitabevi.
- Kozanoğlu, A. Z. (1975). *Kubilay Han'ın Gelini* (3. b.). İstanbul: Atlas Kitabevi.
- Mehmet Niyazi. (2014). *Varolmak Kavgası* (12. b.). İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Mehmet Seyda. (1969). *Köroğlu* (1. b.). İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Mehmet Seyda. (1969). *Sultan Döşegi* (1. b.). İstanbul: Atlas Kitabevi.
- Mehmet Seyda. (1970). *Yanartaş* (1. b.). İstanbul: Ararat Yayınevi.

- Nâzım Hikmet. (2019). *Yaşamak Güzel Şey Be Kardeşim* (25. b.). İstanbul: YKY Yayınları.
- Orhan Kemal (1966). *Müfettişler Müfettişi* (1 b.). İstanbul: Varlık Yay.
- Orhan Kemal (2004). *Eskici Dükkânı* (10 b.). İstanbul: Epilson Yay.
- Orhan Kemal (2005). *Üç Kâğıtçı* (9 b.). İstanbul: Epilson Yay.
- Orhan Kemal (2007). *Gurbet Kuşları* (7 b.). İstanbul: Everest Yay.
- Orhan Kemal (2007). *Kanlı Topraklar* (9 b.). İstanbul: Everest Yay.
- Orhan Kemal (2007). *Sokakların Çocuğu* (9 b.). İstanbul: Everest Yay.
- Orhan Kemal (2007). *Yalancı Dünya* (10 b.). İstanbul: Everest Yay.
- Orhan Kemal (2009). *Hanımın Çiftliği* (15 b.). İstanbul: Everest Yay.
- Orhan Kemal (2013). *Sokaklardan Bir Kız* (13 b.). İstanbul: Everest Yay.
- Orhan Kemal (2016). *Arkadaş Işıkları* (11 b.). İstanbul: Everest Yay.
- Orhan Kemal (2016). *Evlerden Biri* (15 b.). İstanbul: Everest Yay.
- Orhan Kemal (2017). *Bir Filiz Vardı* (12. b.). İstanbul: Everest Yay.
- Orhan Kemal. (2012). *Kötü Yol* (9. b.). İstanbul: Everest Yayınları.
- Orhan Kemal. (2013). *Kaçak* (16. b.). İstanbul: Everest Yayınları.
- Reşat Enis. (1968). *Sarı İt* (1. b.). İstanbul: Ararat Yayınevi.
- Rıfat Ilgaz. (2017). *Karadeniz'in Kıyıcığında* (15. b.). İstanbul: Çınar Yayınları.
- Sayar, A. (1979). *Yulku Atı* (1. b.). İstanbul: Cem Yayınevi.
- Şahap Sıtkı (1962). *Toprak* (1. b.). Ankara: Türkiye Ticaret Odaları, Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği Matbaası.
- Şahap Sıtkı (1967). *Horoz Değirmeni* (1. b.). İstanbul: İnkilap ve Aka Kitabevleri.
- Şenler, Ş. Y. (2014). *Huzur Sokağı* (110. b.). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Tarus, İ. (1967). *Vatan Tutkusu* (1. b.). İstanbul: Ağaoğlu Yay.
- Tarus, İ. (2010). *Hükümet Meydanı* (1. b.). İstanbul: Kavis Kitap.
- Toy, E. (1976). *Acı Para* (4. b.). İstanbul: May Yayınları.
- Toy, E. (1998). *Toprak Acıkınca* (1. b., Cilt 1). İstanbul: Yaz Yayınları.

- Toy, E. (1998). *Toprak Acıkınca* (1. b., Cilt 2). İstanbul: Yaz Yayınları.
- Toy, E. (1998). *Toprak Acıkınca* (1. b., Cilt 3). İstanbul: Yaz Yayınları.
- Tülbentçi, F. F. (1964). *Şanlı Kadırgalar* (1. b.). İstanbul: İnkılap ve Aka Kitabevleri.
- Yaşar Kemal(2017). *Ağrıdağı Efsanesi* (49. b.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Yaşar Kemal. (2016). *Ölmez Otu* (12. b.). İstanbul: YKY Yayınları.
- Yaşar Kemal. (2016). *Yer Demir Gök Bakır* (16. b.). İstanbul: YKY Yayınları.
- Yıldız, B. (1966). *Türkler Almanyada* (1. b.). İstanbul: Bilmen Basımevi.

Kitaplar

- Aktaş, Ş. (2005). *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş* (7. b.). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Armaoğlu, F. (1989). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi* (6. b.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yay.
- Bakırcıoğlu, N. Z. (2002). *Başlangıçtan Günümüze Türk Romanı* . İstanbul: Ötüken Yay.
- Bozdoğan, A. (2008). *Romanda Türkiye Dışındaki Türk Dünyası* (1. b.). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Çayır, K. (2015). *Türkiye'de İslâmcılık ve İslâmi Edebiyat Toplu Hidayet Söyleminden Yeni Bireysel Müslümanlıklara* (2. b.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay.
- Çelik, Y. (2006). Cumhuriyet dönemi: roman 1920 - 1960., T. S. Halman (Editör). *Türk Edebiyatı Tarihi* (1. b., Cilt IV). İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. ss. 2119 - 279.
- Divitçioğlu, S. (1981). *Asya Üretim Tarzı ve Osmanlı Toplumunu* (3 b.). Kırklareli: Sermet Matbaası.
- Enginün, İ. (2008). *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı* (9. b.). İstanbul: Dergah Yay.
- Kışlalı, A. T. (1987). *Siyaset Bilimi* (1. b.). Ankara: Ankara Üniversitesi Basın - Yayın Yüksekokulu Yayınları.
- Kocakaplan, İ. (1999). *Cengiz Dağcı'nun Dört Romanı* (2. b.). İstanbul: MEB Yayınları.

- Kolcu, A. İ. (2010). *Edebiyat Kuramları* (2. b.). Erzurum: Salkımsöğüt Yay.
- Kolcu, A. İ. (2013). *Türk Romanı El Kitabı* (1. b.). Erzurum: Salkımsöğüt Yay.
- Korkmaz, R. (2004). *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı (1839 - 2000)* (1. b.). Ankara: Grafiker Yay.
- Kuran, E. (1997). *Türk Çağdaşlaşması Çileli Bir Yolda İlerleyiş* (1. b.). Ankara: Akçağ Yay.
- Kuran, E. (2000). *Türk İslam Kültürüne Dair*. Ankara: Ocak Yay.
- Kurdakul, Ş. (1973). *Şairler ve Yazarlar Sözlüğü* (2. b.). Ankara: Bilgi Basımevi.
- Mardin, Ş. (2010). *Türkiye'de Toplum ve Siyaset* (17. b.). İstanbul: İletişim Yay.
- Mardin, Ş. (2013). *İdeoloji* (16. b.). İstanbul: İletişim Yay.
- Mardin, Ş. (2014). *Din ve İdeoloji* (22. b.). İstanbul: İletişim Yay.
- McLellan, D. (2012). *İdeoloji* (3. b.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay.
- Mehmet Fuat. (2002). *A'dan Z'ye Nâzım Hikmet* (1. b.). İstanbul: YKY.
- Moran, B. (2004). *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri* (12. b.). İstanbul: İletişim Yay.
- Moran, B. (2015). *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 3* (17. b.). İstanbul: İletişim Yay.
- Naci, F. (2010). *Denemeler 1* (1. b.). İstanbul: Destek Yayınevi.
- Naci, F. (2013). *Yüz Yılın 100 Türk Romanı* (6. b.). Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.
- Narlı, M. (2002). *Orhan Kemal'in Romanları Üzerine Bir İnceleme* (1. b.). Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.
- Narlı, M. (2007). *Roman Ne Anlatır (Cumhuriyet Dönemi 1920 - 2000)* (1. b.). Ankara: Akçağ Yay.
- Necatigil, B. (2016). *Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü* (1. b.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Okay, O., Aktaş, Ş., Özbalcı, M., & Çelik, Y. (2002). *Büyük Türk Klasikleri* (1. b., Cilt 14). İstanbul: Ötüken - Söğüt.
- Orhan Kemal. (2015). *Nâzım Hikmet'le 3.5 Yıl* (6. b.). İstanbul: Everest Yay.
- Otyam, F. (2015). *Arkadaşım Orhan Kemal ve Mektupları* (1. b.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yay.

- Önertoy, O. (1984). *Türk Roman ve Öyküsü*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Özarlan, M. (2006). *Ferhat ile Şirin Mukayeseli Bir Araştırma* (1. b.). İstanbul: Doğu Kütüphanesi Yay.
- Özdemir, E. (1999). *Türk ve Dünya Edebiyatında Dönemler - Yönelimler* (1. b.). Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Özkırmı, A. (2004). *Türk Edebiyatı Tarihi* (1. b., Cilt I). İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Sarıççek, M. (2009). *Romantik Bir Toplumcu Gerçekçi Öncü Reşat Enis Aygen Hayatı ve Eserleri*. Ankara: MEB Yay.
- Taş, S. (2013). *Samim Kocagöz Yazar - Eser - Üslûp* (1. b.). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Thompson, J. B. (2013). *İdeoloji ve Modern Kültür* (1. b.). Ankara: Dipnot Yay.
- Ünlü, M. (2003). *20. Yüzyıl Türk Edebiyatı 1960 Sonrası Edebiyatımızda On İki Yazar* (1. b.). İstanbul: İnkilâp Kitabevi.
- Yalçın, A. (2011). *Cumhuriyet Dönemi Çağdaş Türk Romanı 1946 - 2000* (3. b.). Ankara: Akçağ Yay.
- Yalçın, M. (2010). *Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi* (3. b., Cilt I). İstanbul: Yapı Kredi Yay.

Tezler

- Akar, Y. (2010). *Fakir Baykurt'un Romanlarında Toplumsal Gerçekçilik*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Aktürk, Ş. (2010). *Sosyal Gerçekçilik Anlayışı ve Suat Derviş'in Romanlarında Yapı, Tema, Anlatım*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Algül, A. (2015). *Melih Cevdet Anday'ın Düşünce Yazılarında Sanat, Yazın ve Dil*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Apuhan, Ö. (2020). *Demirtaş Ceyhun'un Öykü ve Romanlarında Yapı ve İzlek*, Ardahan Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Ardahan.

- Arslan, F. (2005). *İlhan Tarus - İnsan ve Eser*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Ayık, B. (2015). *Cengiz Dağcı ve Cengiz Aytmatov'un Bazı Romnlarında Ruslaştırma ve Sömürü Politikası Olarak Kolhoz*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa.
- Beşinci, E. (2017). *Şule Yüksel Şenler: Türkiye'de Modernleşme ve İslamcı Kadın Kimliğinin İnşası*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Bolat, H. (2006). *Yaşar Kemal'in Romanlarında Sosyal İlişkiler Açısından Şahis Kadrosu*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Buğrul, S. (2004). *Aziz Nesin'in Öykü ve Romanlarında Devlet – Birey Çatışması*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- Coşkun, S. (2006). *Kemal Tahir Şahsiyeti, Eserleri, Fikirleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Çalışkan, A. (2002). *Cumhuriyet Devri İslami Türk Edebiyatı (1960 - 2000)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Çelik, A. (2003). *Mehmet Niyazi Özdemir'in Hayatı ve Eserleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Çiftlikçi, R. (1993). *Yaşar Kemal Yazar - Eser - Üslup*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- Dalyan, A. (2007). *Yaşar Kemal'in Destansı Romanları Üzerine Bir İnceleme*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Doğu Akdeniz Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Araştırma Enstitüsü, Gazimağusa.
- Demir, M. (2010). *Topluma Yönelik Eleştiri Yöntemleri Açısından Aziz Nesin Romancılığı*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Dinç, H. (2014). *Sanat ve Fikir İnsanı Olarak Mehmet Niyazi Özdemir*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Durmuş, M. (2004). *Melih Cevdet Anday'ın Şiirleri ve Şiir Sanatı*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Durukoğlu, S. (2012). *Bekir Yıldız'ın Eserlerinde İzlek ve Yapı*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Eliuz, Ü. (2004). *Orhan Kemal'in Romanlarında Yapı ve İzlek*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Erol, E. (2010). *Kerim Korcan'ın Eserleri Ve Edebiyatımızdaki Yeri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Erol, K. (2005). *Talip Apaydın'ın Hayatı, Roman ve Öyküleri Üzerine Bir Araştırma*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.
- Erzen, F. (2018). *Fahri Erdinç'in Öykü ve Romanlarının Yapı ve İzlek Bakımından İncelenmesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Eyidiker, U. (2012). *1960 - 2000 Yılları Arasında Türk Milliyetçiliğinin Gelişimi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Güler, M. (2012). *İlhan Tarus'un Romanlarında Milli Mücadele*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Doğu Akdeniz Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Araştırma Enstitüsü, Gazimağusa.
- Gündüz, O. (2011). *Türk Romanında Toplumsal Gerçeklik: Kemal Tahir Örneği*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Gürbüz, H. (2016). *Cumhuriyet Aydını Olarak Şevket Süreyya Aydemir'in Düşünce Dünyası (1923 - 1976)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Hazer, G. (2005). *Rıfat Ilgaz'ın Romanları Üzerine Bir İnceleme*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Işıksalan, N. (1990). *Kemal Tahir'in Tarihi Romanları Üzerine Bir İnceleme*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- İldoğan, M. (2012). *Ayhan Hünelp'in Hayatı Sanatı ve Eserleri Üzerine Bir İnceleme*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- İspir, E. (2006). *Aziz Nesin'in Romanları Üzerine Bir İnceleme*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Karabulut, R. (2011). *Nail Abbas Sayar (Hayatı, Edebî Kişiliği ve Eserleri Üzerine Bir Araştırma)*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.
- Karakeçi, M. N. (2017). *Emine Işınsu'nun Romanlarında Yapı ve İzlek*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ardahan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ardahan.
- Kaya, A. İ. (2010). *Abdullah Ziya Kozanoğlu'nun Hayatı Sanatı Eserleri ve Romanlarının Gençlerin Duygusal Gelişimine Etkileri*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır.
- Kırılmış, İ. (2007). *Türk Edebiyatında Tarihi Romanlar (Türk Tarihi ile İlgili, 1961 - 1965)*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kızıltepe, M. (2015). *Attila İlhan'da Erken Cumhuriyet Algısı: Toplum ve Politik Hayatın Dönüşümü*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kökdemir, A. (1995). *Emine Işınsu Hayatı, Şahsiyeti, Sanatı, Fikirleri, Eserleri*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Küçükler, G. (2005). *Erol Toy'un Hayatı ve Eserleri Üzerine Bir İnceleme*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

- Moldatayev, K. (2002). *Feridun Fazıl Tülbentçi'nin Tarihi Romanları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Önder, T. (1994). *Şevket Süreyya Aydemir Siyasal, Sosyal ve Ekonomik Görüşleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Özarslan, E. (2003). *Nâzım Hikmet Hayatı ve Şiiri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Özbek, A. (2018). *Cevat Şakir Kabaağaçlı Hayatı - Eserleri - Sanatı Üzerine Bir Araştırma*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Özer, A. (2007). *Bekir Yıldızın Hikâye ve Romanlarında Sosyal Meseleler*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Özher, S. (2008). *Romancı Kimliğiyle Attila İlhan*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Soğukömeroğulları, M. (2006). *Reşat Enis Aygen'in Romanlarında Toplumcu Gerçekçilik*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.
- Somuncu, S. (2013). *Türk Romanına Yönelik Bir Söylem Çözümlemesi: Bilgi, İktidar, İdeoloji*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Şahin, İ. (1992). *Cengiz Dağcı'nın Hayatı ve Eserleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Şermet, S. (2007). *Fakir Baykurt Hayatı ve Romanları Üzerine Bir İnceleme*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Şireci, Ş. (2013). *Bekir Büyükarkın'ın Romanlarında Milli Mücadele*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Doğu Akdeniz Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Araştırma Enstitüsü, Gazimağusa.

- Tayfur, M. (2008). *Kemal Bilbaşar'ın Hikayeleri, Romanları ve Tiyatroları Üzerine Bir İnceleme*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Turan, K. (2011). *Attila İlhan'ın Romanlarında Yakın Tarih*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.
- Tümer, C. Ş. (2000). *Mehmet Seyda (Çeliker) Hayatı ve Eserleri Üzerine Monografik Bir Çalışma*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Türk, E. B. (2014). *Hasan İzzettin Dinamo'nun Romanları Üzerine Bir İnceleme (Roman - Otobiyografi)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Uzkuç, S. (2016). *Yaman Koray'ın Hayatı Sanat Eserleri Üzerinde Bir İnceleme*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Vardar, B. (2014). *Şahap Sıtkı İlder ve Hikâyeciliği*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yanardağ, M. F. (2005). *Fakir Baykurt'un Hikâye ve Romanlarının Tema ve Yapısı Üzerine Bir İnceleme*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- Yavuz, N. (2000). *Kemal Tahir'in Siyasal ve Toplumsal Görüşleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yıldız, H. (2009). *Münevver Ayaşlı Hayatı, Eserleri ve Sanatı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Yılmaz, S. (2014). *Bekir Büyükarkın'ın Romanlarında Siyasal Hareketler*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Doğu Akdeniz Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Araştırma Enstitüsü, Gazimağusa.
- Yumuş, S. (2017). *Orhan Kemal'in Romanlarında Sosyal Değerler*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.

Makaleler

- Akpınar, S. (2014). Toplum - sanat ve ideoloji üçgeninde toplumcu gerçekçiliğin edebiyat ve siyaset ilişkisine yaklaşımı. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(30), 7 - 26.
- Başak, S. (2016). Türkiye'nin ana siyasal - düşünsel ekseninde değişme eğilimleri (1960 - 1980). *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, (53), 205 - 219.
- Bulut, F. (2011). 68 kuşağı gençlik olaylarının uluslararası boyutu ve Türkiye'de 68 kuşağına göre Atatürk ve Atatürkçülük anlayışı. *Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi*, 11(23), 123 - 149.
- Bulut, S. (2009). 27 Mayıs 1960'tan günümüze paylaşılamayan demokrat parti mirası. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen - Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (19), 73 - 91.
- Erkol, Ç. G., & Çalışkan, U. (2016). 1960'lardan 28 Şubat'a cemaati romanlarla icat etmek: siyasal islamın popüler tezahürleri. *Moment Dergi Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi*, 3(1), 21 - 47.
- Ertuş, A. (2016). Hasan İzzettin Dinamo'nun sürgün şiirleri'nde yalnızlık. *Turkish Studies*, 11(4), 1308 - 2140.
- İnan, S. (2004). Atatürkçülük (Kemalizm) ve ideoloji. *Liberal Düşünce*, (36), 109 - 116.
- Kafkasyalı, E. (2017). Attila İlhan: Türk siyasal düşüncesine ulusalcı edebî bir katkı. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (60), 267 - 281.
- Kocagöz, S. (1976, Temmuz). Niçin kurtuluş savaşı romanı?. *Türk Dili Aylık Dil ve Yazın Dergisi*, (298), 109 - 112.
- Rand, A. (2005). Kapitalizm nedir? *Liberal Düşünce*, 10(37), 165 - 184.
- Söylemez, İ. (2017). Dirijizme karşı muteriz ve islamcı bir müellif olarak Hüseyin Karatay. *Uluslararası Geçmişten Günümüze Malatyalı İlim ve Fikir İnsanları Sempozyumu. I*, 459 - 476.
- Taş, S. (2016). Doğumunun 100. yılı için Samim Kocagöz'ün romanında yörükler. *Folklor / Edebiyat*, 22(87), 67 - 84.

- Türk, R. (2015). Türkiye'de siyasal islam'ın örgütlenme faaliyetleri. *Akademik Hassasiyetler Dergisi*, 2(3), 99 - 131.
- Üstünova, M., & Yumuş, S. (2017). Orhan Kemal'in romanlarında otorite ve otorite sahibi olma değeri. *Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, (28), 67 - 69.
- Yayla, A. (2004). Kemalizm'e liberal açıdan bakınca. *Liberal Düşünce*, (36), 5 - 26.
- Zariç, M. (2011). Ağrı Dağı Efsanesi romanında mitik ve ideolojik yapı. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (2), 58 - 72.

Elektronik Kaynaklar

- Cuşa, H. (2020). Necmi Onur. Web: teis.yesevi.edu.tr: [http: // teis.yesevi.edu.tr / madde - detay / necmi - onur](http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/necmi-onur) adresinden 6 Mart 2021'de alınmıştır.
- Çetin, H. (2001). Liberalizmin Temel İlkeleri. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2(1), ss. 219 - 237. Web: [http: // eskidergi.cumhuriyet.edu.tr / makale / 101.pdf](http://eskidergi.cumhuriyet.edu.tr/makale/101.pdf) adresinden 1 Temmuz 2021'de alınmıştır.
- Tuğcu, E. (2017). Aylaklar Romanında İdeoloji, Mekân ve Birey. *3rd International Conference on Social Sciences and Education Research*. Web: [https: // www.academia.edu / 33321902 / Aylaklar_Roman%C4%B1nda_%C4%B0deoloji_Mek%C4%B1n_ve_Birey](https://www.academia.edu/33321902/Aylaklar_Roman%C4%B1nda_%C4%B0deoloji_Mek%C4%B1n_ve_Birey) adresinden 20 Şubat 2020'de alınmıştır.
- Türk Dil Kurumu*. (2018). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*. Web: [tdk.gov.tr: http: // tdk.gov.tr / index.php?option=com_atasozleri&view=atasozleri&kategori1=atalst&kelime1=yer&sayfa1=240&hng1=tam](http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_atasozleri&view=atasozleri&kategori1=atalst&kelime1=yer&sayfa1=240&hng1=tam) adresinden 14 Eylül 2018'de alınmıştır.
- Türk Dil Kurumu*. (2018). *Büyük Türkçe Sözlük*. Web: [tdk.gov.tr: http: // www.tdk.gov.tr / index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5ac423e55bdad4.30222068](http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5ac423e55bdad4.30222068) adresinden 4 Nisan 2018'de alınmıştır.
- Türk Dil Kurumu*. (2021). *Güncel Türkçe Sözlük*. Web: [tdk.gov.tr: https: // sozluk.gov.tr /](https://sozluk.gov.tr/) adresinden 18 Haziran 2021'de alınmıştır.

DİZİN

A

Abdülkerim Korcan.*Bakın* Korcan, Kerim
Adorno, Theodor W., 2
Ahmet Cevdet Paşa, 202
Akar, Yeliz, 65
Akdora, İskender Fikret, 331
Akol, Osman K., 200
Akpınar, Soner, 2
Aktaş, Şerif, 217
Algül, Ali, 158
Althusser, Louis, 2
Anday, Melih Cevdet, 158
Apaydın, Talip, 85, 87, 88, 89, 90, 92, 263, 335
Apuhan, Ömer, 217
Arabul, Muzaffer, 190, 193
Arit, Fikret, 95
Armaoğlu, Fahir, 14
Arpad, Burhan, 331
Arslan, Fatih, 42, 129, 130
Aşkun, Vehbi Cem, 332
Atatürk, Mustafa Kemal, 118, 120, 121, 123, 152,
155, 157, 160, 266
Atsız, Hüseyin Nihal, 21
Ay, Behzat, 183, 184
Ayaşlı, Münevver, 294, 313
Aydemir, Şevket Süreyya, 155
Aygen, Reşat Enis, 198, 199
Ayık, Burçin, 288
Aziz Nesin, 92, 93, 95, 263

B

Bakırcıoğlu, N. Ziya, I
Başak, Suna, 22
Batur, Muhsin, 18
Baykurt, Fakir, 65, 69, 74, 78, 79, 84, 263, 335
Berkant, Muazzez Tahsin, 332
Beşinci, Ebrar, 321
Bilbaşar, Kemal, 160, 164, 167
Bolat, Hatice, 144, 147
Bozdoğan, Ahmet, 289, 291, 293, 298
Bölükbaşı, Rıza Tefkik, 189
Buğra, Tarık, 332
Buğrul, Selda, 92
Bulut, Feryat, 16
Bulut, Sedef, 21, 22
Buyrukçu, Muzaffer, 331
Büyükarkın, Bekir, 278, 312, 313

C

Ceyhun, Demirtaş, 217, 263, 335
Constant, Benjamin, 4
Coşkun, Sezai, 97, 101, 102, 103

Ç

Çalışkan, Adem, 316, 321, 324

Çalışkan, Uğur, 315
Çayır, Kenan, 315
Çelik, Ayşen, 301, 302
Çelik, Yakup, 161
Çeliker, Mehmet Seyda.*Bakın* Mehmet Seyda
Çerkez Ethem, 104
Çetin, Celalettin, 331
Çetin, Halis, 4
Çiftlikçi, Ramazan, 144, 149

D

Dağcı, Cengiz, 288, 289, 292, 294, 307, 313
Dalyan, Ayşe, 144
Danışman, Zuhuri, 332
David Hume, 4
de Tracy, Antoine Destutt, 2, 3
Demir, İsmail Kemalettin.*Bakın* Kemal Tahir
Demir, Musa, 92, 94
Demirel, Süleyman, 18, 19
Dinamo, Hasan İzzettin, 172, 174, 176, 177
Dinç, Halil, 301
Divitçioğlu, Sencer, 108
Durukoğlu, Salim, 185, 187

E

Eliuz, Ülkü, 27, 48, 53, 58, 62, 63
Engin, İlhan, 331
Enginün, İnci, 144, 160, 197, 203
Erdoğan, Fahri, 179, 180, 182, 263, 335
Erkol, Çimen Günay, 315
Erol, Kemal, 85, 87, 88
Ersoy, Mehmet Akif, 189
Ertuş, Ayşe, 172
Erzen, Fatih, 179, 182
Evliya Çelebi, 189
Eygü, Mehmet Şevki, 321
Eyidiker, Uğur, 21

G

Gladkov, Fyodor, 138
Gökalp, Ziya, 270, 296, 307
Gökova, Şadan, 204
Gündüz, Hayriye, 155
Gündüz, Olgun, 97
Günkut, Tarık, 332
Gürsel, Cemal, 17

H

H. Mecdi Velet.*Bakın* Anday, Melih Cevdet
Halikarnas Balıkcısı, 138, 202, 206
Hazer, Gülsemin, 211
Hegel, G. W. Friedrich, 2, 3
Hekimoğlu İsmail, 315, 316, 318, 319
Horozcu, Oktay Rıfat, 158
Hünalp, Ayhan, 331

Hüseyin Karatay, 324

Locke, 4

I

Ilgaz, Rifat, 211
Işıksalan, Nilay, 97
Işinsu, Emine, 298, 313

İ

İlhan, Attila, 149, 150, 153, 154, 155, 262, 263, 335
İlter, Şahap Sıtkı, 133
İnan, Süleyman, 12, 13
İnönü, İsmet, 18, 141
İspir, Engin, 92, 95

J

Johnson, Lyndon B., 19

K

Kabağaçlı, Cevat Şakir.*Bakın* Halikarnas Balıkcısı
Kafkasyalı, Emine, 150
Kanık, Orhan Veli, 158
Karabulut, Ramis, 215, 216
Karadeniz, Zeria, 332
Karakeçi, Mehmet Nur, 298, 299
Karakurt, Esat Mahmut, 332
Karatay, Hasan Hüseyin.*Bakın* Hüseyin Karatay
Karay, Refik Halit, 331
Kaya, Ahmet İhsan, 271, 276
Kemal Sadık Göğçeli.*Bakın* Yaşar Kemal
Kemal Tahir, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104,
105, 106, 107, 108, 109, 111, 112, 113, 114, 115,
117, 222, 241, 250, 255, 262, 263, 264, 265, 267,
335
Kennedy, John F., 82
Kerime Nadir [Azrak], 332
Kestel, Serhat, 331
Kırılmış, İlknur, 278
Kışlalı, Ahmet Taner, 6, 10, 11
Kıvılcımlı, Hikmet, 189
Kıyafet, Hasan, 212, 213
Kızıltepe, Mert, 149
Kocagöz, Samim, 118, 120, 121, 123, 126, 129
Kocakaplan, İsa, 288, 290
Koçu, Reşat Ekrem, 332
Kolcu, Ali İhsan, I, 25
Koray, Yaman, 138, 139, 264
Korcun, Kerim, 189, 190
Korkmaz, Ramazan, 26, 65, 101, 331
Kozanoğlu, Abdullah Ziya, 271, 272, 273, 275, 313
Kökdemir, Ahmet, 298
Kuran, Ercüment, 12, 20
Kurdakul, Şükran, 183, 211
Küçükler, Gaye, 193

L

Lenin, Vladimir, 3, 40, 117

M

Mannheim, Karl, 2
Mardin, Şerif, 3, 4, 13, 302
Marx, Karl, 2, 3, 41, 57, 111, 125
McLellan, David, 2, 3
Mehmet Fuat, 170
Mehmet Niyazi, 301, 302, 313
Mehmet Nusret Nesin.*Bakın* Aziz Nesin
Mehmet Raşit Öğütçü.*Bakın* Orhan Kemal
Mehmet Seyda, 206, 210
Menderes, Adnan, 16, 51, 60
Mısırlı, Ziya, 332
Mill, J. Stuart, 4
Moldatayev, Kanat, 277
Moran, Berna, 24, 25
Muhteremoğlu (Ilgaz), Afet, 331
Murat Tek.*Bakın* Anday, Melih Cevdet

N

Naci, Fethi, 117, 149, 204, 210
Namık Kemal, 189
Narlı, Mehmet, I, 27, 28, 30, 31, 33, 34, 36, 37, 40,
41, 42, 44, 46, 49, 50, 54, 57, 58, 60, 61, 62, 63,
64, 270, 315
Nazım Hikmet, 27, 172, 180, 189
Necatigil, Behçet, 141
Nietzsche, Friedrich, 2

O

Okçu, Ömer.*Bakın* Hekimoğlu İsmail
Onur, Necmi, 331
Orhan Kemal, 27, 28, 31, 34, 40, 41, 45, 46, 47, 50,
52, 53, 54, 59, 60, 62, 63, 64, 65, 170, 239, 250,
263
Otyam, Fikret, 27, 45

Ö

Önder, Tuncay, 155
Önertoy, Olcay, 139, 211
Özarslan, Ersin, 170
Özarslan, Metin, 90
Özbek, Adem, 203, 205
Özdemir, Emin, 24
Özdemir, Mehmet Niyazi.*Bakın* Mehmet Niyazi
Özdeş, Oğuz, 332
Özer, Abdulvahap, 185
Özher, Sema, 149, 152, 153
Özkan, Hakkı, 331
Özkırımlı, Atilla, 158

P

Polat, N. Mustafa, 318
Popper, Karl, 2

R

Ran, Nazım Hikmet, 170, 171
Rand, Ayn, 5
Russel, Bertrand, 2

S

Sabahattin Ali, 179
Sarıçiçek, Mümtaz, 198, 199
Sayar, Abbas, 215, 216
Sayar, Nail Abbas.*Bakın* Sayar, Abbas
Smith, Adam, 4
Soğukömeroğulları, Mehmet, 198
Somuncu, Selim, 111, 112
Söylemez, İsmail, 324
Spencer, Herbert, 4
Su, Mükerrerrem Kamil, 331

Ş

Şahin, İbrahim, 288
Şenler, Şule Yüksel, 321
Şermet, Sevim, 65, 67, 76, 77, 78, 79, 81
Şinasi İlhan Tarus.*Bakın Tarus, İlhan*
Şireci, Şenay, 278
Şolohov, Mihail, 138

T

Tağmaç, Memduh, 18
Tarık Dursun K[akınç], 332
Tarus, İlhan, 129, 130, 265
Taş, Songül, 118, 119, 120, 122, 125, 126, 127
Tayfur, Müberra, 160, 161, 163, 169
Thompson, John B., 263, 264, 315
Tonguç, İsmail Hakkı, 136, 137
Toy, Erol, 193, 196
Tuğcu, Emine, 158
Turan, Kutbettin, 149
Tülbentçi, Feridun Fazıl, 277

Tümer, Cem Şems, 206, 210
Türk, Emine Bilgehan, 172
Türk, Resul, 8
Türkeş, Alpaslan, 18

U

Uçuk, Cahit, 331

Ü

Ünlü, Mahir, 24, 26
Üstünova, Mustafa, 60

V

Vardar, Burcu, 133
Verel, Oktay, 331

Y

Yalçın, Alemdar, 24, 93, 109, 110
Yalçın, Durmuş, 16, 17, 18
Yalçın, Murat, 158
Yalçın, Alemdar, 117
Yanardağ, Mehmet Fatih, 65
Yaşar Kemal, 144, 146, 149
Yaşar Tellidere.*Bakın* Anday, Melih Cevdet
Yavuz, Nevzat, 97
Yayla, Atilla, 13
Yeşim, Ragıp Şevki, 332
Yıldız, Bekir, 185
Yıldız, Hatice, 294
Yılmaz, Sedef, 278
Yumuş, Seval, 27, 60

Z

Zariç, Mahfuz, 147, 148
Zorlutuna, Aziz Vecihi, 298
Zorlutuna, Halide Nusret, 298

EK**1960 - 1970 Dönemi'nde İlk Baskısı Yapılan Romanların Listesi**

No	Yazar Adı	Roman Adı	Yılı
1	Abbas Sayar	Yılkı Atı	1970
2	Abdullah Ziya Kozanoğlu	Kızıl Kadirga	1962
3		Arena Kıraliçesi	1964
4		Kubilay Han'ın Gelini	1966
5	Afet Muhteremoğlu (İlgaz)	Eşiktekiler	1960
6	Ahmet Hamdi Tanpınar	Saatleri Ayarlama Enstitüsü	1962
7	Attila İlhan	Kurtlar Sofrası	1963
8	Ayhan Hünalp	Vapur Düdüklere	1962
9	Aziz Nesin	Zübük	1961
10		Şimdiki Çocuklar Harika	1967
11	Behzad Ay	Dor Ali	1966
12	Bekir Büyükarkın	Bir Sel Gibi	1962
13		Son Akın	1963
14		Belki Bir Gün	1965
15		Suların Gölgesinde	1966
16		Tanyeri	1967
17		Bozkırda Sabah	1969
18	Bekir Yıldız	Türkler Almanyada	1966
19	Burhan Arpad	Alnımdaki Bıçak Yarası	1968
20	Cahit Uçuk	Değirmentaşı	1966
21		Gecenin Bu Saatinde	1968
22		Hep Yarım	1968
23		Özlem Şarkısı	1968
24	Celâlettin Çetin	Saat Altıda Gel	1965
25	Cengiz Dağcı	Ölüm ve Korku Günleri	1962
26		O Topraklar Bizimdi	1966
27		Dönüş	1968
28		Genç Temuçin	1969
29		Badem Dalına Asılı Bebekler	1970

30	Demirtaş Ceyhun	Asya	1970
31	Emine Işınsu (Öksüz)	Küçük Dünya	1966
32		Azap Toprakları	1969
33	Erdal Öz	Odalarda	1960
34	Erol Toy	Toprak Acıkınca	1968
35		Acı Para	1970
36	Esat Mahmut Karakurt	Kadın İsterse	1960
37	Ethem İzzet Benice	Adsız Şehit	1964
38	Fahri Erdiñç	Kore Nire	1966
39	Fakir Baykurt	İrazcanın Dirliği	1961
40		Onuncu Köy	1961
41		Kaplumbağalar	1967
42		Amerikan Sargısı	1967
43		Tırpan	1970
44		Feridun Fazıl Tülbentçi	Hürrem Sultan
45	Kanuni Sultan Süleyman		1962
46	Şanlı Kadırgalar		1964
47	Fikret Art	Hep Bu Topraklar İçin	1961
48		Küçük Fedailer (Çocuk Romanı)	1962
49		Garip (Çocuk Romanı)	1966
50		Transfer Ahmet (Çocuk Romanı)	1969
51	Hakkı Özkan	Umutsuzlar	1965
52		Dönüş	1968
53	Halikarnas Balıkçısı	Uluç Ali Reis	1962
54		Turgut Reis	1966
55		Deniz Gurbetçileri	1969
56	Hasan İzzettin Dinamo	Kutsal İsyân	1966
57		Ateş Yılları	1968
58		Savaş ve Açlar	1969
59	Hasan Kıyafet	Komünist İmam	1969
60	Hekimoğlu İsmail	Minyeli Abdullah	1968
61		Maznun	1970

62		Loş Ayna	1960
63	Hikmet Erhan Bener	Arakapı ("Kedi ve Ölüm" adıyla 1965)	1962
64		Baharla Gelen	1969
65		Hüseyin Karatay	Kıbrıslı
66	Hüseyin Rahmi Gürpınar	Eti Senin Kemiği Benim	1963
67		Deli Filozof	1964
68		Kaderin Cilvesi	1964
69		Can Pazarı	1968
70		İnsanlar Maymun Muydu?	1968
71	İlhan Engin	Allah Seviniz Dedi	1961
72		Çingar	1964
73	İlhan Tarus	Duru Göl	1961
74		Hükümet Meydanı	1962
75		Vatan Tutkusu	1967
76	İskender Fikret Akdora	Dünyanın Öptüğü Kız	1966
77	Kemal Bekir	Kaçaklar	1961
78	Kemal Bilbaşar	Ay Tutulduğu Gece	1961
79		Cemo	1966
80		Memo	1969
81		Yeşil Gölge	1969
82	Kemal Kandaş	Katıla Katıla Gülen Kalimakos	1964
83	Kemal Tahir	Kelleci Memet	1962
84		Esir Şehrin Mahpusu	1962
85		Yorgun Savaşçı	1965
86		Bozkırdaki Çekirdek	1967
87		Devlet Ana	1967
88		Kurt Kanunu	1969
89		Büyük Mal	1970
90	Kerim Korcan	Linç	1967
91	Kerime Nadir (Azrak)	Gümüş Selvi	1960
92	M. Turhan Tan	Cengiz Han	1962
93		Osmanlı Rasputini Cinci Hoca	1962

94	Mehmet Niyazi (Özdemir)	Varolmak Kavgası	1970
95	Mehmet Seyda	Bir Gün Büyüyeceksin (Çocuk Romanı)	1966
96		Cinsel Oyun	1966
97		Köroğlu	1969
98		Sultan Döşeği	1969
99		Süeda Hanım'ın Ortanca Kızı	1970
100		Yanartaş	1970
101		Nemrut Mustafa	1970
102		Melih Cevdet Anday	Aylaklar
103	Gizli Emir		1970
104	Muazzez Tahsin Berkant	Bulutlar Dağılınca	1967
105		Uzayan Yollar	1968
106	Muzaffer Arabul	Çakrazlar	1967
107	Muzaffer Buyrukçu	Gürültülü Birkaç Saat	1969
108		Bir Olayın Başlangıcı	1970
109	Mükerrem Kâmil Su	Ben ve O	1970
110	Münevver Ayaşlı	Pertev Bey'in Üç Kızı	1968
111		Pertev Bey'in İki Kızı	1969
112	Nâzım Hikmet	Yaşamak Güzel Şey Be Kardeşim	1966
113	Necmi Onur	Vicdansız Kadın	1967
114	Nezihe Meriç	Korsan Çıkmazı	1961
115	Nusret K. Otyam	Ölüm Çemberi	1962
116	Oğuz Özdeş	Dağ Başını Duman Almış	1960
117		Gecekondlu Rüzgârı	1960
118		Oğuz Han	1964
119		Karapençe Estergon'da	1966
120		Karapençenin İntikamı	1966
121		Karapençe Voyvodaya Karşı	1967
122		Karapençenin Oğlu	1967
123		Şebnem	1970
124		Reyhan	1970
125		Aşka Susayan Dudaklar	1970

126	Oktay Verel	Kuklalar	1960
127		Şimdi Tasa Anayasa	1970
128	Orhan Hançerlioğlu	Bordamıza Vuran Deniz	1960
129	Orhan Kemal	Dünya Evi	1960
130		El Kızı	1960
131		Hanımın Çiftliği	1961
132		Eskici Dükkânı	1962
133		Gurbet Kuşları	1962
134		Kanlı Topraklar	1963
135		Sokakların Çocuğu	1963
136		Bir Filiz Vardı	1965
137		Evlerden Biri	1966
138		Yalancı Dünya	1966
139		Müfettişler Müfettişi	1966
140		Arkadaş Islıkları	1968
141		Sokaklardan Bir Kız	1968
142		Üç Kâğıtçı	1969
143		Kötü Yol	1969
144		Kaçak	1970
145	Osman K. Akol	Kurtuluş Şavaşında Bir Çocuk	1968
146	Peride Celâl	Gecenin Ucundaki Işık	1963
147		Güz Şarkısı	1968
148	Ragıp Şevki Yeşim	Zümrüt Gözlü Sultan	1965
149	Refi Cevat Ulunay	Bir Başka Âlem	1964
150	Refik Halit Karay	Sonuncu Kadeh	1965
151	Reşat Ekrem Koçu	Forsa Halil	1962
152		Kabakçı Mustafa	1968
153		Patrona Halil	1968
154	Reşat Enis Aygen	Sarı İt	1968
155	Reşat Nuri Güntekin	Kavak Yelleri	1961
156		Son Sığınak	1961
157		Kan Davası	1962

158	Rıfat Ilgaz	Karadeniz'in Kıyıcığında	1969
159	Salah Bırsel	Dört Köşeli Üçgen	1961
160	Samiha Ayverdi	İbrahim Efendi Konağı	1964
161	Samim Kocagöz	Kalpklılar	1962
162		Doludizgin	1963
163		Bir Karış Toprak	1964
164		Bir Çift Öküz	1970
165	Serhat Kestel	Korkunç ve Güzel	1970
166	Sevgi Soysal	Yürümek	1970
167	Suat Derviş (Baraner)	Ankara Mahpusu	1968
168		Fosforlu Cevriye	1968
169	Şahap Sıtkı (İlter)	Toprak	1962
170		Gök Kuşağı	1965
171		Horoz Değirmeni	1967
172		Kimin İçin	1967
173	Şevket Süreyya Aydemir	Toprak Uyanırsa	1963
174	Şevki Bektöre	Volga Kızıl Akarken	1966
175	Şule Yüksel (Şenler)	Gençliğin Izdırabı	1969
176		Huzur Sokağı	1970
177	Tahsin Yücel	Mutfak Çıkmazı	1960
178	Talip Apaydın	Emmioğlu	1961
179		Ortakçılar ("Ortakçının Oğlu" adıyla 1974)	1964
180		Ferhat İle Şirin	1965
181		Toprağa Basınca (Çocuk Romanı)	1966
182	Tarık Buğra	Küçük Ağa	1964
183		Küçük Ağa Ankara'da	1966
184		İbişin Rüyası	1970
185	Tarık Dursun K.	Sabah Olmasın	1967
186		Denizin Kanı	1968
187		Kopuk Takımı	1969
188	Tarık Günkut	Yüzbaşı Selim Selimiyeli	1970
189	Vehbi Cem Aşkun	Kader	1962

190		Deniz Ağacı	1962
191	Yaman Koray	Gelintaşı	1963
192		Sığırcıklar	1967
193		Mola	1970
194		Ortadirek	1960
195	Yaşar Kemal	Yer Demir Gök Bakır	1963
196		Ölmez Otu	1969
197		Ağrıdağı Efsanesi	1970
198	Yusuf Ziya Bahadınlı	Güllüceli Kâzım	1965
199	Zeria Karadeniz	Hacı Bayram Veli	1964
200	Ziya Mısırlı	İstiklâl Madalyası	1963
201	Zuhuri Danişman	Fatih Sultan Mehmed	1969

